الجامع الصحيح

Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi

mütercim
MEHMED SOFUOĞLU

Ötüken

الجامع الصحيح

للامام ابى عبدالله محمد بن اسماعيل البخارى

Ebû Abdillah Muhammed ibn İsmâîl
el-Buhârî

Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi

mütercim
MEHMED SOFUOĞLU

DÖRDÜNCÜ CİLD

Ötüken

Yayımlayan
ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.
Klodfarer Cad. 40/7 Divanyolu-İstanbul
Dizgi
Damla Dizgi Ltd. Şti.
Arapça Dizgi
Şizin Fotodizgi
Film ve Montaj
Duru Ajans
Baskı
Şefik Matbaası
Cilt
Yedigün Mücellithanesi
Kapak
Marmara Reklâm
Kapak Deseni
Yusuf İzzettin Sav
İstanbul-1987

بســم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

KİTÂBU'L-HACC'IN DEVÂMI

(Hacc Kitâbı'nın Devâmı)

٤٣ـ باب فضل الحرم وقوله تعالى إنما أمرت أن أعبد رب هذه البلدة الذى حرمها وله كل شيء وأمرت أن أكون من المسلمين وقوله جل ذكره أولم نمكن لهم حرما آمنا يجبى إليه ثمرات كل شيء رزقا من لدنا ولكن أكثرهم لا يعلمون

43- MEKKE HAREMİNİN FADLI VE YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVİLLERİ BÂBI:

"(De ki:) Ben ancak bu şehrin Rabb'ine -ki O buna hurmet vermiştir- ibâdet etmekle emrolundum. Herşey O'nundur. Ben müslümânlardan olmakla emrolundum" (en-Neml: 91).

"... Biz onları tarafımızdan bir rızık olarak herşeyin mahsûllerinin gelip toplanacağı korkusuz bir Harem'de yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu *(bu hakîkati)* ***bilmezler"*** (el-Kasas: 57). [122]

٧٠ـ حدثنا على بن عبد الله قال حدثنا جرير بن عبد الحميد عن منصور عن مجاهد عن طاوس عن ابن عباس رضى الله عنهما قال قال رسول الله

---

122 en-Neml:91. âyetinin başlıkla ilgisi, Yüce Allah'ın bütün dünyâ beldeleri arasından Mekke'yi kendine izâfe edip ayrı bir husûsiyet bahşetmesi ve onu *"Harem"* kılması cihetiyledir.

el-Kasas:57. âyetin başlığa ilgisi ise, Allah'ın Mekke'ye kendi tarafından bir rızık olarak bütün maddî ve ma'nevî bereketlerin toplanacağı *emîn bir Harem* kıldığını bildirmiş olmasıdır.

ﷺ يوم فتح مكة إن هذا البلد حرمه الله لا يعضد شوكه ولا ينفر صيده ولا يلتقط لقطته إلا من عرفها *

70-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Mekke'-nin fethi günü şöyle buyurdu: *"Şübhesiz bu beldeyi Allah, Harem kılmıştır.* (Bu hurmetten dolayı) *onun dikeni kesilmez, av hayvanı ürkütülmez, yitik eşyâsı el uzatılıp alınmaz, ancak i'lân edip sâhibini bulmak için muhâfaza edilir"* [123].

٤٤ـ باب توريث دور مكة وبيعها وشرائها وأن الناس في مسجد الحرام سواءٌ خاصةً لقوله تعالى إن الذين كفروا ويصدون عن سبيل الله والمسجد الحرام الذي جعلناه للناس سواءٌ العاكف فيه والباد

123 Hadîsin başlığa hüccetliği *"Şübhesiz bu beldeyi Allah Harem kılmıştır..."* kavlindedir. Bu harem kılmada Mekke'nin ta'zîmi vardır. Ta'zîm edilmesi ise, diğer dünyâ beldeleri arasında Mekke'nin fazîletine ve husûsîliğine delâlet eder.

Mekke Haremi, Mescidi Harâm'ı her taraftan çevreleyen bir arâzî sâhasıdır. Bu arâzînin dâhiline Harem ve Harem havzası, hâricine *"Hıll"* denilir. Bu Harem sâhasına bir takım dînî hükümler ilgilendiğinden, Mekke Haremi'nin hudûdu ta'yîn buyurulmuş ve nişânlar konulmuştur.

İbn Abbâs'tan rivâyet edilen hadîse göre, İbrâhîm Peygamber, Beyt'in inşâsını tamamladıktan sonra Cebrâîl aleyhi's-selâm gelip, kendisine Harem hudûdunu göstermiş, İbrâhîm tarafından buralara birer alâmet konulmuştur. Sonra İsmâîl, daha sonra Kusayy ibn Kılâb taraflarından bu alâmetler yenilenmiştir. En sonra Rasûlullah bu alâmetleri yenilemiştir. Umer de halîfeliği zamânında Kureyş'ten dört zâtı gönderip, bunlar ma'rîfetiyle Harem hudûdunu gösteren alâmetler dikilmiştir. Daha sonra Muâviye, Abdulmelik zamânlarında da yeni alâmetler konulmuştur.

Harem'in Hudûdu: Medîne cihetinden üç mil mesâfede bulunan Ten'îm, Irak yolu üzerinde yedi mil uzaklıktaki Seniyyetu'r-Rahl, Cı'râne yolu üzerinde dokuz mil mesâfede bulunan Şa'b; Tâif yolu üzerinde yedi mil mesâfede Batnu Nemire; Cidde yolu üzerinde dokuz mil mesâfede Aşâir ile hudûdlanan arâzî *Harem*'dir. Bunlar arasında Mekke'ye en yakın olanı Ten'îm'dir. Mekke'den umre yapmak isteyenler ihrâma girmek için Ten'îm'e çıktıklarından, buraya Umre de denilir. İşte bu yerler Harem hudûdu olduğundan, Mekke'ye gidenler için buralara ihrâmsız girmek günâh sayılır.

Bu Harem hudûdu, mîkaatlardan başkadır. Mîkaatlar ihrâma girme hudûdu ve Mekke'ye daha uzaktır.

"Harem" unvânı Beyt'ten ve Mescid'den başka Kur'ân dilinde Mekke şehrine de verilmiş bir şeref unvânıdır. İşte burasının yeryüzünde başka bir örneği bulunmayan hurmetliği, emînliği, bereketliliği ve hükümleri vardır. Bunlar ilerideki hadîslerde daha çok açıklanacaktır.

وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ . البادِ الطَّارِى مَعْكُوفًا مَحْبُوسًا

44- MEKKE EVLERİNİN MÎRÂS EDİLMELERİ, SATILIP ALINMALARI(NIN HÜKMÜ) VE BÜTÜN İNSANLARIN HASSATEN EL-MESCİDÜ'L-HAREM'DE MÜSÂVÎ OLDUKLARI BÂBI [124]

İnsanların oradaki bu eşitlikleri, Yüce Allah'ın şu kavlinden dolayıdır:
"Hakîkat o küfr edenler, o Allah'ın yolundan ve kendisinde (kendisini ziyârette) yerli misâfir bütün insanları musâvî kıldığımız Mescidi Harâm'dan alıkoymakta olanlar... Kim orada zulm ile ilhâda yeltenirse biz ona pek acıklı bir azâb taddırırız" (el-Hacc: 25) [125]
Bu âyetteki *"el-Bâdi"*, "et-Târî", yâni misâfir; *Ma'kûfen"* (el-Feth: 25) **de "Mahbûsen" ma'nâsınadır** [126].

٧١ـ حدّثنا أصْبَغُ قال أخْبَرَنِى ابنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عنِ ابنِ شِهَابٍ عَنْ عَلِىِّ بنِ حُسَيْنٍ عنْ عَمْرِو بنِ عُثْمَانَ عَنْ أُسَامَةَ بنِ زَيْدٍ رضى اللّهُ عنهما أنّهُ قال يَارَسولَ اللّهِ أيْنَ تَنْزِلُ فِى دَارِكَ بِمَكَّةَ فَقَالَ وهَلْ تَرَكَ عَقِيلٌ مِنْ رِبَاعٍ أوْ دُورٍ وَكَانَ عَقِيلٌ وَرِثَ أبَاطَالِبٍ هُوَ وطَالِبٌ وَلَمْ يَرِثْهُ جَعْفَرٌ ولاَ عَلِىٌّ رضى اللّهُ عنهما شَيْئًا لِأنَّهُمَا كانَا مُسْلِمَيْنِ وكانَ عَقِيلٌ وَطالِبٌ كافِرَيْنِ فكانَ عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ رضى اللّهُ عنهُ يَقُولُ لاَ يَرِثُ المُؤْمِنُ الْكَافِرَ. قال ابنُ شِهَابٍ وكانُوا يَتَأوَّلُونَ قَوْلَ اللّهِ تعالَى إنَّ الَّذِينَ آمَنُو وَهاجَرُوا وجَاهَدُوا بِأمْوَالِهِمْ وَأنْفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ اللّهِ والَّذِينَ آوَوْا وَنصَرَوا أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أوْلِيَاءُ بَعْضٍ الآيَةَ *

71-....... Usâme ibn Zeyd(R)'den, Usâme:
— Yâ Rasûlallah! Yarın Mekke'de nereye ineceksin, kendi evine mi? diye sormuştur.

---

124 el-Mescidu'l-Harâm'dan maksad, yukarıda hudûdları tanıtılmış olan Harem'in bütünüdür.

125 Bu âyet Mescidi Harâm'da yerli, misâfir bütün insanların müsâvî olduklarının Kur'ân'dan delîli olmak üzere getirilmiştir. Çünkü âyette bu eşitlik açıkça belirtilmiştir.

126 Bunlar, Buhârî tarafından ma'nâ ile yapılan tefsîrlerdir. *Târî*, misâfir'dir. Nitekim *Âkif* de mukîm, yânî ikaamet edici ma'nâsınadır.

Rasûlullah (S):

— *"Akîl burada evlerden yâhud yurdlardan birşey bıraktı mı?"* buyurdu.

(Râvî bunu tefsîr ederek dedi ki:) Akîl ve kardeşi Tâlib, Ebû Tâlib'e mîrâsçı oldular. Hâlbuki Ca'fer ile Alî (R), Ebû Tâlib'e mîrâsçı olmadılar. Çünkü Ca'fer ile Alî müslümân idiler. Akîl ile Tâlib ise kâfir idiler [127].

Umer ibnu'l-Hattâb (R): Mü'min, kâfire vâris olmaz, der idi [128].

İbn Şihâb da şöyle dedi: Selef âlimleri Yüce Allah'ın şu âyetindeki velâyeti, mîrâs velâyeti ile tefsîr ederlerdi: ***"Îmân edip hicret edenler, Allah yolunda mallarıyle, canlarıyle cihâdda bulunanlar,*** (muhâcirleri) ***barındırıp yardım edenler, işte onlar biribirlerinin*** (mîrâsta) ***velîleridirler. Îmân getirip de hicret etmeyenlere ise, hicret edecekleri zamâna kadar, sizin onlara hiçbirşey ile velâyetiniz yoktur.*** (Bununla berâber) ***eğer onlar dîn husûsunda sizden yardım isterlerse, yardım etmek üstünüze borçtur. Şu kadar ki, sizinle aralarında muâhede bulunan bir kavm aleyhinde değil. Allah yapacaklarınızı hakkıyle görücüdür"*** (el-Enfâl: 72) [129].

---

127 Bâzı âlimler: Rasûlullah'ın bu hadîste bahsettiği ev, Hâşim ibn Abdi Menâf'ın evi idi. Hâşim öldükten sonra oğlu Abdulmuttalib'e kaldı. Abdulmuttalib de çocukları arasında bölüştürdü. Rasûlullah da babası Abdullah'ın mîrâsını aldı ve burada dünyâya geldi, demiştir (Kirmânî).

Rasûlullah: Akîl bize evden yâhud yurddan birşey bıraktı mı? buyurduğuna göre, bu ev, Rasûlullah'ın mülkü idi. Şu da muhtemildir ki, Ebû Sufyân'ın muhâcir evlerinde tasarruf ettiği gibi, Akîl de Rasûlullah'ın evinde tasarruf eylemiştir.

Ebû Tâlib'in dört oğlundan Akîl ile Tâlib, Ebû Tâlib'in evine tasarruf ederlerken, Tâlib Bedr harbinde ölmüş, Akîl onun hissesini de alarak yalnız olarak Ebû Tâlib'in mîrâsına tasarruf etmiştir. Mekke fethinden sonra Rasûlullah, Kureyş'ten müslümân olanların kalblerini alıştırmak için Câhiliyet tasarruflarını olduğu gibi ibkaa etmişti. Bu sûretle bu mallar Akîl'in üzerinde kaldı. Akîl'in ölümünde Haccâc'ın kardeşi Muhammed ibn Yûsuf tarafından binyüz dînâra satın alınıncaya kadar, çocuklarının tasarrufunda kalmıştır.

128 Umer'in bu sözü mevkûf hadîstir. Buhârî bu hükmü Mağâzî Kitâbı'nda merfû' hadîs olarak da getirmiştir. Umer'in ve Peygamber'in hadîslerindeki bu hüküm, el-Enfâl: 72. âyetinin devâmından istifâde edilmiştir.

129 Muhâcirler ve Ensâr hicret ve yardımla, akrabâ olmaksızın birbirlerine vâris olurlardı. Nihâyet bu hüküm: ***"... Hısımlar Allah'ın Kitâbı'nca birbirlerine daha yakındırlar. Allah herşeyi hakkıyle bilendir"***(el-Enfâl:75) âyetiyle kaldırılmıştır. Bu âyetle hısımların birbirine vâris olacakları hükmü sâbit olmuştur.

Yukarıki 72. âyetteki mü'minlerin birbirlerine vâris olacakları hükmünden, mü'minin kâfire vâris olmayacağı hükmü lâzım gelmez. Lâkin bu ikinci hüküm o âyetin devâmı olan ***"... Îmân getirip de hicret etmeyenlere ise, hicret edecekleri zamâna kadar, sizin onlara hiçbir şey ile velâyetiniz yoktur"*** fıkrasından alınmıştır (Aynî ve Kastallânî).

٤٥ــ باب نُزول النبيّ ﷺ مَكَّة

45- PEYGAMBER(S)'İN MEKKE'YE İNMESİ BÂBI

٧٢ــ حدّثنا أَبُو الْيَمانِ قال أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قال حدّثني أَبُو سَلَمَةَ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ قال قال رسولُ اللّهِ ﷺ حِينَ أَرَادَ قُدُومَ مَكَّةَ مَنْزِلُنَا غَدًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعالَى بِخَيْفِ بَنِى كِنَانَةَ حَيْثُ تَقَاسَمُوا عَلَى الْكُفْرِ *

72-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -Minâ'dan- Mekke'ye gelmek istediğinde: *"Yarın inşâallah menzilimiz Kinâne oğulları yurdunda olacaktır ki, orada Kureyş ile Kinâne oğulları küfr üzerinde ahidleşmişlerdi"* buyurdu [130].

٧٣ــ حدّثنا الحُمَيْدِيُّ قال حدّثنا الْوَلِيدُ قال حدّثنا الأَوْزَاعِيُّ قال حدّثني الزُّهْرِيُّ عَنْ أَبِى سَلَمَةَ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضَى اللَّهُ عنهُ قال قال النبيُّ ﷺ مِنَ الغَدِ يَوْمَ النَّحْرِ وهُوَ بِمِنًى نَحْنُ نازِلُونَ غَدًا بِخَيْفِ بَنِى كِنَانَةَ حَيْثُ تَقَاسَمُوا عَلَى الْكُفْرِ يَعْنِى ذَلِكَ المُحَصَّبَ وَذَلِكَ أَنَّ قُرَيْشًا وكِنَانَةَ تَحَالَفَتْ عَلَى بَنِى هَاشِمٍ وَبَنِى عَبْدِ المُطَّلِبِ أَوْ بَنِى المُطَّلِبِ أَنْ لايُنَاكِحُوهُمْ وَلاَ يُبَايِعُوهُمْ حَتَّى يُسْلِمُوا إِلَيْهِمُ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ * وقال سَلاَمَةُ عَنْ عُقَيْلٍ وَيَحْيَ بنُ الضَّحَّاكِ عَنِ الأَوْزَاعِيِّ أَخْبَرَنِى ابنُ شِهَابٍ وَقالاَ بَنِى هَاشِمٍ وَبَنِى المُطَّلِبِ * قال أَبو عَبْدِ اللَّهِ بَنِى المَطَّلِبِ أَشْبَهُ *

73-....... Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana ez-Zuhrî, Ebû Seleme'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Minâ'da iken kurbân kesme gününün üçüncüsünde şöyle buyurdu: *"Bizler yarın Kinâne oğulları yurduna ineceğiz ki, orada Kureyş ile Kinâne oğulları küfr üzerine yemînleşip ahidleşmişlerdi."*

Zuhrî dedi ki: Peygamber bu Kinâne oğulları yurdu demekle, Muhassab mevkiini kasdetmiştir. Bu ahidleşme, Kureyş ile Kinâne oğulları arasında, Hâşim oğulları'yle Abdulmuttalib oğulları -yâhud Muttalib oğulları- aleyhine, Peygamber'i kendilerine teslîm edinceye

---

130 Bâb başlığından Buhârî'nin maksadı, Peygamber'in indiği yeri tesbît etmektir. Hadîs, bu yeri tesbît etmektedir.

(itâatlı kılıncaya) kadar onlarla kız alıp vermemek, alışveriş yapmamak üzere yazılmıştı [131].

Ve Selâme ibn Ravh, Ukayl ibn Hâlid ile Yahyâ ibn Dahhâk'-tan, onlar da el-Evzâî'den olmak üzere söyledi ki, Evzâî: Bana İbn Şihâb haber verdi demiştir. Bu Selâme ile Yahyâ: Hâşim oğulları ve Muttalib oğulları diye söylediler. Ebû Abdillah el-Buhârî: Muttalib oğulları ta'bîri daha doğrudur, dedi [132].

٤٦ ــ بابُ قَوْلِ اللَّهِ تعالى وَإذْ قالَ إبْراهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِى وَبَنِيَّ أنْ نَعْبُدَ الأصْنَامَ رَبِّ إنَّهُنَّ أضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِى فإنَّهُ مِنِّى وَمنْ عَصَانِى فإنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ. رَبَّنَا إنِّى أسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِى بِوَادٍ غَيْرِ ذِى زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلاَةَ فاجْعَلْ أفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إلَيْهِمْ الآيَة

46- YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI

"Hatırla o zamânı ki, İbrâhîm: 'Rabb'im!' demişti, 'Bu şehri emniyetli kıl! Beni de, oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut. Rabb'im, çünkü onlar insanlardan birçoğunu baştan çıkardılar. Bundan sonra kim bana uyarsa işte bendendir. Kim de bana karşı gelirse hakîkat sen çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicisin. Ey Rabb'imiz, ben evlâdlarımdan kimini Sen'in mukaddes olan evinin yanında, ekinsiz bir vâdîye yerleştirdim. Sebebi şudur ki Rabb'imiz, dosdoğru namâzlarını kılsınlar. Artık Sen, insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyl ettir. Onların şükretmeleri ümîd edildiği

---

131 Bu, hadîsin diğer bir tarîkidir. Hadîsteki "Ğad", burada yarın ma'nâsına değil, mecâzen "öbürsü günü" ma'nâsınadır. Çünkü Minâ'dan Muhassab mevkiine zu'l-hiccenin onüçüncü günü inildiği bilinmektedir.

Hadîsin sonunda yapıldığı bildirilen yemînleşme, bir parça üzerine yazılıp Ka'be'ye asılmış bulunan meşhûr boykot-nâmedir.

132 Buhârî burada hadîsin diğer bir tarîkını getirmiştir ki, bu tarîkı, İbn Huzeyme mevsûlen rivâyet etmiştir. Bir de Buhârî buradaki Muttalib oğulları ta'bîrinin doğru olduğunu bildirmiştir. Muttalib oğulları ta'bîri daha doğrudur; çünkü Abdulmuttalib, Hâşim'in oğludur. Öyleyse "Hâşim" lâfzı ondan (Abd lâfzından) müstağnîdir. Muttalib ise, Hâşim'in kardeşidir. Bunların ikisi Abdi Menâf'ın oğullarıdır. Murâd, onların Abdi Menâf oğulları aleyhine yemînleşmiş olduklarıdır (Kastallânî).

için, kendilerini bâzı meyvelerle rızıklandır''
(İbrâhîm: 35-37) [133]

٤٧ــ بابُ قَوْلِ اللَّهِ تعالى جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ والشَّهْرَ الحَرَامَ والْهَدْىَ وَالقَلائِدَ ذٰلِكَ لِتَعْلَمُوا أنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ ما فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الأَرْضِ وَأنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

47- YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI

''Allah Ka'be'yi; o Beyti Harâm'ı, o harâm olan ayları, Mekke'ye hediye edilecek kurbânı ve onların boyunlarındaki gerdânlıkları insanlar için bir nizâm yaptı. Bu da Allah'ın göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini bildiğini, Allah'ın (zâten herşeyi) hakkıyle bilici olduğunu sizin de bilmeniz içindir'' (el-Mâide: 97) [134]

٧٤ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال **حدّثنا** سُفْيَانُ قال **حدّثنا** زِيَادُ ابنُ سَعْدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَعِيدِ بنِ المُسَيَّبِ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ عَنِ

---

133 Buhârî bu başlık altında hadîs getirmemiştir. Sanki o, İbrâhîm Peygamber'in Hâcer ile oğlu İsmâîl'i Mekke'nin kurulacağı yerde iskân etmesi kıssası hakkındaki İbn Abbâs hadîsine işâret etmiş gibidir. Bu İbn Abbâs hadîsi, inşâallah Ehâdîsu'l-Enbiyâ Kitâbı'nda, genişletilmiş olarak gelecektir (İbn Hacer).

Mekke kayalık, zirâate elverişsiz bir yerdi. Rivâyete göre Hâcer, Sâre'nin câriyesi idi. İbrâhîm Peygamber'e bağışladı. Ondan İsmâîl dünyâya gelince, beşeriyet gereği kendisinde bir kıskançlık hâsıl oldu. Onların, nezdinden çıkarılmalarını ısrâr ile istedi. İbrâhîm Peygamber de kendilerini Mekke tarafına götürdü. Mekke susuz, çorak, kayalık bir yerdi. Yüce Allah orada Zemzem suyunu meydana çıkardı. Bu sûretle orası şenlendi.

Allah Taâlâ, İbrâhîm'in bu duâsını kabûl buyurdu. Mekke'yi emîn bir yer kıldı. Orada her mevsimde meyvelerin, mahsûllerin nevi'lerini toplayıp çoğalttı (Beydâvî).

Zamânımızda ise (1395/1975) Suûdî Arabistan ülkesi çöldeki petrol denizi sebebiyle dünyânın en zengin memleketlerinden biri olup, ora halkı hakîkaten maddî ve ma'nevî zenginliklere gömülmüş bir hâldedir.

134 Bu âyet, insanların işlerinin kıvâmı, dîn ve dünyâ işlerinin kalkınması Ka'be ile olacağı; Ka'be'nin bütün devirlerde ta'zîm edileceği; ziyâretçilerinin kıyâmete dek kesilmeyeceği; Ka'be mevcûd olduğu ve ona beş vakit namâzda yönelmek sûretiyle ta'zîm devâm ettiği müddetçe, dînin de ayakta kalacağı husûslarına delâlet etmektedir.

Buhârî bu âyetle, insanların işlerinin kıvâmı, dîn ve dünyâ işlerinin kalkınması Ka'be ile olacağına; Ka'be o iki cılız bacaklı eliyle yok olunca, insanların işlerinin de bozulacağına işâret etmiştir. Buna da âyetteki ***''Kıyâmen li'n-nâs''*** sözü delâlet etmektedir.

النبىّ ﷺ قال يُخَرِّبُ الْكَعْبَةَ ذُو السُّوَيْقَتَيْنِ مِنَ الحَبَشَةِ *

74-....... Bize Ziyâd ibn Sa'd, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "*Ka'be'yi* (zamânın sonunda) *Habeşliler'den iki cılız bacaklı birisi tahrîb edecektir*" buyurmuştur [135].

٧٥ـ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال **حدّثنا** اللّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها ح و **حدّثنى** مُحَمَّدُ بنُ مُقَاتِلٍ قالَ أخْبَرنى عَبْدُ اللّهِ هُوَ ابنُ المُبَارَكِ قالَ أخبرنا مُحَمَّدُ بنُ أبِى حَفْصَةَ عنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائشَةَ رضى اللّهُ عنها قالَتْ كانُوا يَصُومُونَ عاشُورَاءَ قَبْلَ أنْ يُفْرَضَ رَمَضَانُ وَكَانَ يَوْمًا تُسْتَرُ فِيهِ الْكَعْبَةُ فَلَمَّا فَرَضَ اللّهُ رَمَضَانَ قالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ مَنْ شَاءَ أنْ يَصُومَهُ فَلْيَصُمْهُ ومنْ شَاءَ أنْ يَتْرُكَهُ فَلْيَتْرُكْهُ *

75-....... Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti.

H ve yine bana Muhammed ibn Mukaatil tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Mubârek haber verip şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Ebî Hafsa, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Müslümânlar, ramazân farz kılınmadan evvel Âşûrâ (Muharremin onuncu) günü oruç tutarlardı. Ve o günü Ka'be'ye (yeni) örtü örterlerdi. Allah ramazân orucunu farz kılınca Rasûlullah (S): "*Âşûrâ orucunu tutmak isteyen, onu yine tutsun; onu terketmek isteyen de onu terketsin*" buyurdu [136].

٧٦ـ حدّثنا أحْمَدُ قال **حدّثنا** أبِى قال **حدّثنا إبْرَاهِيمُ عنِ الحَجّاجِ** ابنِ حَجّاجٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ أبِى عُتْبَةَ عنْ أبِى سَعِيدٍ **الخُدْرِيِّ رضى** اللّهُ عنهُ عنِ النبىِّ ﷺ قال لَيُحَجَّنَ البَيْتُ وَلَيُعْتَمَرَنَّ بَعْدَ خُرُوجِ **يأجُوجَ** وَمَأْجُوجَ * تَابَعَهُ أبَانُ وعِمْرَانُ عَنْ قَتَادَةَ وَقالَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ عنْ **شُعْبَةَ قال**

---

135 Hadîs, bundan önceki hâşiyede işâret edilen husûsa delîl olmak üzere sevkedilmiştir.

136 Bu Âişe hadîsi de Ka'be'nin çok eskiden beri ta'zîm edildiğini, perde ile, kisve ile örtüldüğünü bildirmiş; binâenaleyh başlık âyetindeki "*Hurmetli Beyt*" ta'bîriyle muhterem kılınan Ka'be'nin bu ihtirâmı ile hadîs arasında uygunluk olmuştur.

لاَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى لاَ يُحَجَّ الْبَيْتُ. وَالأَوَّلُ أَكْثَرُ سَمِعَ قَتَادَةُ عَبْدَ اللَّهِ وَعَبْدُ اللَّهِ أَبَا سَعِيدٍ *

76-....... Bize İbrâhîm ibn Tahmân, el-Haccâc ibnu Haccâc'dan; o da Katâde'den; o da Abdullah ibnu Ebî Utbe'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Ye'cûc ve Me'cûc'-un çıkmasından sonra da Beyt elbette hacc edilecek ve umre yapılacaktır"* buyurmuştur [137].

Bu hadîsi Katâde'den rivâyet etmekte Abdullah ibnu Ebî Utbe'-ye, Ebân ibnu Yezîd ile İmrân el-Kattân mutâbaat etmişlerdir [138].

Abdurrahmân ibn Mehdî de Şu'be'den; o da Katâde'den senediyle *"Beyt hacc edilmez oluncaya kadar kıyâmet kopmaz"* dedi demiştir. Birinci rivâyet (isimleri zikredilen zâtların o lâfızda ittifâk ettikleri için) daha çoktur. Şu'be ise bu ikinci lâfızla infirâd etmiştir. Katâde Abdullah ibn Ebî Utbe'yi işitti, Abdullah ibnu Ebî Utbe de Ebû Saîd'i işitti (böylece Katâde'nin tedlîs töhmeti kalktı) [139].

٤٨ ــ بابُ كِسْوَةِ الْكَعْبَةِ

48- KA'BE ÖRTÜSÜ(NDE TASARRUFUN HÜKMÜ) BÂBI

٧٧ ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ قال حدّثنا خَالِدُ بنُ الحَارِثِ قَالَ حدّثنا سُفْيَانُ قَال حدّثنا وَاصِلٌ الأَحْدَبُ عَنْ أَبِي وَائِلٍ قالَ جِئْتُ إِلى شَيْبَةَ ح و حدّثنا قَبِيصَةُ قال حدّثنا سُفْيَانُ عَنْ وَاصِلٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ جَلَسْتُ مَعَ شَيْبَةَ عَلَى الْكُرْسِيِّ فِي الْكَعْبَةِ فَقَالَ لَقَدْ جَلَسَ هٰذَا الْمَجْلِسَ عُمَرُ رضى اللَّهُ عنهُ فَقَالَ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ لاَ أَدَعَ فِيهَا صَفْرَاءَ ولاَ بَيْضَاءَ إِلاَّ قَسَمْتُهُ قُلْتُ إِنَّ صَاحِبَيْكَ لَمْ يَفْعَلاَ قالَ هُمَا الْمَرْآنِ أَقْتَدِي بِهِمَا

---

137 Bu Ebû Saîd hadîsi de, içinde tavsîf edilemez şiddetler ve mihnetler bulunacak olan Ye'cûc ve Me'cûc'un çıkışından sonra da Ka'be ziyâretcilerinin kesilmeyeceğini bildirmektedir. Böylece başlık âyetindeki Ka'be'nin Hurmetli Beyt, insanlar için bir kıvâm ve nizâm kılınmış olması husûslarıyle uygunluk meydana gelmiş olur.

138 Bu zevâtın mutâbaalarını Ahmed ibn Hanbel ile Ebû Ya'lâ ve ve İbn Huzeyme, senedleriyle rivâyet etmişlerdir.

139 Abdurrahmân'ın rivâyetini de Hâkim, Ahmed ibn Hanbel tarîkinden, senediyle rivâyet etmiştir. Buhârî buradaki son ifâdeleriyle, hadîsteki tedlîs ihtimâlini en kuvvetli bir uslûbla yok edip, hadîsin bütün tarîklerinin kuvvetini göstermiştir.

77-....... Bize Sufyân (es-Sevrî) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vâsıl el-Ahdeb tahdîs etti ki, Ebû Vâil: Ben Şeybe'ye geldim, demiştir.

H ve bize Kabîsa tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân es-Sevrî, Vâsıl'dan; o da Ebû Vâil'den tahdîs etti. Ebû Vâil şöyle dedi: Ben bir kerre Şeybe ibn Usmân el-Hacebî ile Ka'be içindeki bir serîr üzerinde oturdum. Şeybe bana dedi ki: Şu kürsîye Umer ibn Hattâb (R) da oturmuştu: Konuşma arasında bana:

— Ka'be içinde altın, gümüş, ne kadar kıymetli eşyâ varsa bunların hiçbirini bırakmayıp, hepsini fakîrler arasında taksîm edeyim diye düşünmüşümdür, demişti.

Ben de:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Senin iki arkadaşın Rasûlullah ile Ebû Bekr bu işi yapmadılar, dedim.

Umer:

— Onlar mürüvvet sâhibi iki kâmil insândırlar. Ben de onların izine uyarım (onların işlemedikleri bir şeyi ben de işlemem), dedi[140].

٤٩ ـ باب هدم الكعبة قالت عائشة رضي الله عنها قال النبي ﷺ يغزو جيش الكعبة فيخسف بهم

140 Câhiliyet zamânından beri her devirde birçok hükümdârlar ve emîrler Ka'be'ye hediyeler ve teberru'lar yapagelmişlerdir. Bunların pek mühim olanları Ka'be hazîresinde muhâfaza edilmiştir. Ka'be'ye âid kıymetli eşyâdan birisi de Ka'be'nin kisvesi, yânî örtüsüdür. İşte Buhârî bu hadîsi bu sebeble Ka'be örtüsü bâbında zikretmiş ve Ka'be eşyâsı ile Ka'be örtüsü üzerindeki tasarrufun hükmünü meydana çıkarmak istemiştir.

Umer'in ictihâdına göre, fakîrlerin ihtiyâcını hafîfletmek, Ka'be'ye kisve giydirmekten daha fazîletlidir. Umer evvelâ fakîrlerin menfâatlerini tercîh etmiştir. Fakat ne Rasûlullah'ın, ne de Halîfe Ebû Bekr'in böyle bir işe girişmedikleri kendisine hatırlatılınca, böyle bir hareketten çekinmiştir. Umer'in Ubeyy ibn Ka'b ile de böyle bir konuşmasını Hasen Basrî tarîki ile Abdurrazzâk rivâyet etmiştir. Bu defa da Ubeyy ibn Ka'b: Yâ Emîre'l-Mü'minîn, senden evvel iki dostun böyle bir iş işlemediler. Bunda bir hayr ve menfâat olaydı, onlar yaparlardı, demiş. Umer de İbn Ka'b'ı doğrulamıştır.

Rasûlullah ile iki halîfesinin Ka'be örtüsünü tecâvüz etmemeleri, Ka'be kisvesinin ehemmiyetini ifâde eder.

Şârih İbn Battâl: "Ka'be'ye hediye edilen eşyâ ve bu arada Ka'be örtüsü vakf demektir. Vakıflar hakkında cârî olan hükümlere tâbi'dir, vechinden değiştirilmesi câiz değildir. Bunda İslâm'ı ta'zîm ve düşmânları korkutmak vardır" demiştir (Kirmânî, İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

Bu husûsta birçok görüşler ve tafsîlât vardır. Özetle ifâde edilirse zâhir olan mezhebe göre eski örtü gün geçtikçe bozulacak ve helâk olacağından taksîm edilip Beytu'l-mâl'ca luzûmuna göre kullanılmalıdır denilmiştir.

Buhârî bu hadîsi İ'tisâm Kitâbı'nda da getirmiş, Ebû Dâvûd ile Tirmizî de Hacc Kitâblarında rivâyet etmişlerdir.

49- KA'BE'NİN (ZAMÂNIN SONUNDA) YIKILMASI BÂBI

Âişe (R): Peygamber (S): "(Zamânın sonunda) *bir ordu Ka'be'yi yıkmak için harb eder de hepsi yere batırılır"* **buyurdu, demiştir** [141].

٧٨ــ حدّثنا عَمْرو بنُ عَلِيٍّ قال حدّثنا يَحْيَ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا عُبَيْدُ اللَّهِ بنُ الأَخْنَسِ قال حدّثني ابنُ أَبِي مُلَيْكَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما عنِ النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال كأنِّي بِهِ أَسْوَدَ أَفْحَجَ يَقْلَعُهَا حَجَرًا حَجَرًا *

78-....... Bana İbnu Ebî Muleyke; ona da İbn Abbâs (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Ka'be'yi yıkacak olan o apışık, iri ayaklı, koyu siyâh Habeşli'yi Ka'be'nin* (duvar) *taşlarını birer birer koparır hâlinde görür gibiyim"* buyurmuştur [142].

٧٩ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ سَعِيدِ بنِ المُسَيَّبِ أنَّ أَبا هُرَيْرَةَ رضي اللَّهُ عنهُ قالَ قالَ رسُولُ اللَّهِ ﷺ يُخَرِّبُ الْكَعْبَةَ ذُو السُّوَيْقَتَيْنِ مِنَ الحَبَشَةِ *

79-....... Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "(Zamânın sonunda) *Ka'be'yi Habeşliler'den iki cılız bacaklı birisi tahrîb eder"* buyurdu, demiştir [143].

٥٠ــ بابُ ماذُكِرَ فِي الحَجَرِ الأَسْوَدِ

50- EL-HACERU'L-ESVED HAKKINDA ZİKREDİLEN ŞEYLER BÂBI

٨٠ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ قال أَخْبَرَنا سُفْيَانُ عَنِ الأَعْمَشِ عنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَابِسِ بنِ رَبِيعَةَ عنْ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهُ أَنَّهُ جاءَ إِلَى الحَجَرِ الأَسْوَدِ فَقَبَّلَهُ فقالَ إِنِّي أَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ لاَ تَضرُّ ولاَ تَنْفعُ وَلَوْلاَ أَنِّي رَأَيْتُ النبيَّ ﷺ يُقَبِّلُكَ ما قَبَّلْتُكَ *

---

141 Âişe'nin bu hadîsi, Kitâbu'l-Buyû'da geniş olarak gelecek olan aynı hadîsin bir tarafıdır.

142 Bu İbn Abbâs hadîsinin başlığa delâleti meydandadır.

143 Bu Ebû Hureyre hadîsi "Yüce Allah'ın: Allah Ka'be'yi hürmetli bir beyt yaptı... kavli babı"nda geçmişti.

80-....... Bize Sufyân es-Sevrî, el-A'meş'ten; o da İbrâhîm ibn Yezîd en-Nahaî'den; o da Âbis ibnu Rabîa'dan haber verdi ki, Umer (R) -bir haccında- Haceri Esved'e yaklaşıp onu öpmüş ve akabinde: Ben çok iyi biliyorum ki, sen zarar veremez, menfaat veremez bir taş parçasısın. Eğer Peygamber'in seni öptüğünü görmeseydim, seni öpmezdim, demiştir [144].

٥١ ـ بابُ إغْلاقِ الْبَيْتِ وَيُصَلّي فِي أيِّ نَوَاحِي الْبَيْتِ شَاءَ

51- KA'BE'NİN KAPISININ KAPATILMASI VE İÇERİYE GİREN KİMSENİN BEYT'İN NÂHİYELERİNDEN HANGİSİNDE İSTERSE NAMÂZ KILABİLECEĞİ BÂBI

٨١ ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنِ ابنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أبِيهِ أنَّهُ قالَ دَخَلَ رسُولُ اللّهِ ﷺ الْبَيْتَ هُوَ وَ أُسَامَةُ ابنُ زَيْدٍ وبِلالٌ وَعُثْمَانُ بنُ طَلْحَةَ فأغْلَقُوا عَلَيْهِمْ فَلَمَّا فَتَحُوا كُنْتُ أوَّلَ منْ ولَجَ فَلَقِيتُ بِلالاً فَسألْتُهُ هَلْ صَلَّى فِيهِ رسولُ اللّهِ ﷺ قال نَعَمْ بَيْنَ الْعَمُودَيْنِ الْيَمانِيَيْنِ *

81-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: (Mekke'nin fethi günü) Rasûlullah, Beyt'e girdi. Berâberinde Usâme ibn Zeyd, Bilâl ve Usmân ibn Talha da girdiler. Üzerlerine Beyt'in kapısını kapadılar. (Bir müddet sonra) kapıyı açtıklarında içeriye ilk giren ben oldum. Ve Bilâl'e kavuştum. Bilâl'e:

— Rasûlullah Beyt'in içinde namâz kıldı mı? diye sordum.

Bilâl:

---

144 Hz. Umer'in Haceri Esved'e karşı söylediği bu sözündeki maksadı hakkında Muhammed ibn Cerîr et-Taberî şunları söylemiştir:

Arab Yarımadası halkı öteden beri puta tapandır. Bunların müslümânlığı, Câhiliyet ve putataparlık devirlerine pek yakın bulunduğundan, Umer, Haceri Esved isti'lâmını, câhil bir sınıf halkın eskiden beri Arablar'ın sanemlere hurmet ve ibâdeti kabîlinden bir ihtirâm sanmalarından endîşe etmişti. Ve bu sözüyle: Haceri Esved isti'lâmından gâye bu taş parçasına taabbüd değil, fakat doğrudan doğruya ve yalnız Allah'a ta'zîm ve Peygamber'in emri ve teblîği karşısında kayıdsız şartsız durmaktan ibârettir. Allah bu taşa ta'zîmi emretmiş ve ta'zîmi haccın menseklerinden saymıştır. Binâenaleyh müşriklerin sanemlere ibâdetleriyle, müslümânların, bu İlâhî emrin tecellîsine mazhar olan bir taşa hurmet etmeleri arasında kıyâs kaabil olmayacak derecede bir fark bulunduğunu bildirmek istemiştir. İbâdet ancak âsîlere zarar ve cezâ, itâatlilere de menfaat ve mükafât verecek derecede mutlak bir kudret sâhibine mahsûs olduğuna, buna da ancak Celâl sâhibi olan Allah Taâlâ sâhib bulunduğuna tenbîh etmiştir (*Umdetu'l-Kaarî,* IV, 606).

— Evet, Yemen t ?ındaki ilk iki direk arasında kıldı, dedi [145].

٥٢ ــ بابُ الصَّلاةِ فِي ـعْبَةِ

52- KA'B İÇİNDE NAMÂZ KILMAK BÂBI

٨٢ ــ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ مُحَمَّدٍ قال أخبَرَنا عَبْدُ اللّهِ قال أخبرنا مُوسَى بنُ عُقْبَةَ عَنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضَى اللّهُ عنهما أَنَّهُ كانَ إذَا دَخَلَ الْكَعْبَةَ مَشَى قِبلَ الْوَجْهِ حِينَ يَدْخُلُ وَيَجْعَلُ الْبَابَ قِبَلَ الظَّهْرِ يَمْشِي حَتَّى يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الجِدَارِ الَّذِي قِبَلَ وَجْهِهِ قَرِيبًا مِنْ ثَلاثِ أَذْرُعٍ فَيُصَلِّي يَتَوخَّى المَكَانَ الَّذِي أَخْبَرَهُ بِلالٌ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ ﷺ صَلَّى فِيهِ وَلَيْسَ عَلَى أَحَدٍ بَأْسٌ فِي أَنْ يُصَلِّيَ فِي أَيِّ نَوَاحِي الْبَيْتِ شَاءَ *

82-.......Nâfi' şöyle demiştir:İbn Umer,Ka'be'ye girmek isteyip girdiğinde, mukaabil tarafa doğru yürürdü. Kapıyı sırtı tarafında kılarak ilerlerdi. Nihâyet yüzü tarafındaki duvarla kendi arasında üç zirâ'ya yakın bir uzaklık kalınca, Bilâl'in: Rasûlullah burada namâz kıldı, diye haber verip gösterdiği yeri kasdederek, orada namâz kılardı. Maamâfîh hiçbir kimse için Beyt'in, istediği herhangi bir cânibinde namâz kılmakta be's yoktur [146].

٥٣ ــ بابُ مَنْ لَمْ يَدْخُلِ الْكَعْبَةَ. وكانَ ابنُ عُمَرَ رضي اللّهُ عنهما يحُجُّ كَثِيرًا ولاَ يَدْخُلُ

53- KA'BE BİNÂSININ İÇİNE GİRMEYEN KİMSE BÂBI

İbn Umer de çok hacc yapar, fakat her zamân Beyt'e girmezdi [147].

145 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Üzerlerine kapıyı kapadılar.." sözlerindedir.

146 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bu hadîs, Namâz Kitâbı'nda "Direkler arasında namâz bâbı"nda da geçmişti.

147 İbn Umer'in fiiliyle ilgili olan bu ta'lîki Sufyân es-Sevrî, senediyle kendi *Câmi'*-inde, Tâvûs şöyle dedi diyerek rivâyet etmiştir.

Buhârî bu başlıkla, hacc ve umre sırasında Ka'be'ye girmeyi hacc ve umre menseklerinden zannedenleri reddetmek istemiş; Ka'be'ye girmenin hacc menseklerinden olmadığına hüccet yapmak için de İbn Umer'in fiilini getirmiştir.

٨٣ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا خَالِدُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ أبِى خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ أبِى أوْفَى قال اعْتَمَرَ رسولُ اللَّه ﷺ فطافَ بِالْبَيْتِ وَصَلَّى خَلْفَ المَقَامِ رَكْعَتَيْنِ وَمَعَهُ مَنْ يَسْتُرُهُ مِنَ النَّاسِ فقالَ لَهُ رَجُلٌ أدْخَلَ رَسولُ اللَّهِ ﷺ الْكَعْبَةَ قال لا *

83-....... Abdullah ibnu Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) (kazâ) umre(sini) yaptı. Bunda Beyt'i tavâf edip, Makaam'ın arkasında iki rek'at namâz kıldı. Yanında kendisini insanlardan perdeleyen bir kimse de bulunuyordu. O koruyucu ve gözcü olan kişiye birisi gelip:

— Rasûlullah bu umresinde Ka'be'ye girdi mi? diye sordu.

O da:

— Hayır (girmedi), diye cevâb verdi [148].

٥٤ــ بابُ مَنْ كَبَّرَ فِي نَواحِي الْكَعْبَةِ

54- KA'BE'NİN İÇ TARAFLARINDA TEKBÎR GETİREN KİMSE BÂBI

٨٤ــ حدّثنا أبو مَعْمَرٍ قال حدّثنا عَبْدُ الْوَارِثِ قالَ حدّثنا أيُّوبُ قال حدّثنا عِكْرِمَةُ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما قال إنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ لمَّا قَدِمَ أبَى أنْ يَدْخُلَ الْبَيْتَ وَفِيهِ الآلِهَةُ فأمَرَ بِهَا فَأُخْرِجَتْ فأخْرَجُوا صُورَةَ إبْرَاهِيمَ وَإسْمَاعِيلَ فِى أيْدِيهِمَا الأزْلاَمُ فقالَ رَسولُ اللَّهِ ﷺ قاتَلَهُمُ اللَّهُ أمَا وَاللَّهِ قَدْ عَلِمُوا أنَّهُمَا لَمْ يَسْتَقْسِمَا بِهَا قَطُّ فَدَخَلَ الْبَيْتَ فَكَبَّرَ فِى نَوَاحِيهِ وَلَمْ يُصَلِّ فِيهِ *

---

148 Rasûlullah'ın bu umresi, Mekke fethinden evvel yedinci hicret yılında îfâ ettiği kazâ umresi olduğu bildirilmiştir. Rasûlullah'ın bu umrede Ka'be içine girmemesinin sebebini Nevevî şöyle açıklıyor: Ka'be'nin içi putlarla, duvarları sûretlerle dolu idi. Rasûlullah bu halde Ka'be'ye giremezdi. Müşrikler de başka ziyâretçileri içeriye bırakmıyorlardı. Fetih günü ise bu putların hepsi yere serilmiştir...

Kastallânî: Kazâ umresinde Rasûlullah'ın Ka'be içine girmemesi, Hudeybiye sulh andlaşmasında buna dâir bir madde bulunmamasından dolayı olması da muhtemildir. Binâenaleyh Ka'be'ye girmek isteseydi, Kureyş muhakkak men' ederdi. Nitekim Mekke'de üç günden fazla ikaamet edilmesine müsâade etmemişlerdi. Rasûlullah böyle bir engellemeye uğramamak için ka'be içine girmek istememişti, diyor.

84-....... Bize İkrime tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (Fetih günü Mekke'ye) geldiğinde Ka'be'ye girmekten çekindi. Çünkü Ka'be'nin içinde ilâhlar (yânî putlar) vardı. Rasûlullah bunların çıkarılmasını emretti. Putlar çıkarıldılar. Sahâbîler, İbrâhîm ve İsmâîl Peygamberler'in ellerinde fal kalemleri olduğu halde yapılmış sûretlerini de dışarıya çıkardılar. Rasûlullah (S): *"Allah bunları yapanları helâk eylesin! Dikkat edin! Yemînle söylüyorum; bu putperestler, bu iki peygamberin hiçbir zamân böyle fal oklarıyle rızık aramadıklarını bilmişlerdir"* buyurdu. Akabinde Beyt'e girdi ve Beyt'in her tarafında tekbîr getirdi; fakat Beyt'de namâz kılmadı [149].

٥٥ ــ بابٌ كَيْفَ كانَ بَدْءُ الرَّمَلِ

55- BÂB: KA'BE'Yİ TAVÂFTA REMEL (YÂNÎ KISA ADIMLARLA HIZLI) YÜRÜYÜŞÜNÜN BAŞLAMASI NASIL OLDU?

٨٥ ــ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا حَمَّادٌ هُوَ ابنُ زَيْدٍ عنْ أيُّوبَ عَنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عنهما قال قَدِمَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَأصْحَابُهُ فَقَالَ المُشْرِكُونَ إنَّهُ يَقْدَمُ عَلَيْكُمْ وَقَدْ وهَنَهُمْ حُمَّى يَثْرِبَ فأمَرَهُمُ النبىُّ ﷺ أنْ يَرْمُلُوا الأَشْوَاطَ الثَّلاثَةَ وَأنْ يَمْشُوا ما بَيْنَ الرُّكْنَيْنِ ولَمْ يَمْنَعْهُ أنْ يأمُرَهُمْ أنْ يَرْمُلُوا الأَشْوَاطَ كُلَّهَا إلا الإبْقَاءُ عَلَيْهِمْ *

85-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah, sahâbîleriy-

---

149 Hadîsin başlığa delîlliği "Beyt'e girdi ve her tarafında tekbîr getirdi" fıkrasındadır. Hadîsteki "Ezlâm", "Zelem"in cem'idir. *Zelem,* fâl kalemi ve fâl oku demektir. Bu oklar üç parça olup, birinde "Yap", öbüründe "Yapma" yazılı, üçüncüsü de boş olurdu. Bir iş tutmak isteyen, bir yola çıkacak olan kimse, bu işin ve bu yolculuğun kârlı ve kazançlı olup olmadığını bu fallarla anlamak isterdi. İslâm Dîni bütün bu hurâfeler ve câhilce zihniyetleri reddetmiş, falcılığı da yasak etmiştir (el-Mâide: 90).

Rasûlullah bu hadîste, İbrâhîm ve İsmâîl Peygamberleri böyle çirkin şeylerle kısmet aramaktan tenzîh eylemiştir.

Bu hadîste İbn Abbâs, Peygamber'in Beyt'e girip tekbîr getirdiğini, fakat namâz kılmadığını; İbn Umer ise Bilâl'den naklen namâz kıldığını bildirdiğinden, bu iki hadîs arasında zâhirî bir tenâkuz görülmektedir. İbn Hıbbân: Bu tenâkuzu kaldırmak, bence bu iki haberin başka başka girişlere âid olmasıdır. Biri Mekke fethi günü Ka'be'ye girişi, öbürüsü de Vedâ Haccı'nda girişidir. Birincide Beyt'te namâz kılmış, Bilâl bunu rivâyet etmiş, Vedâ Haccı'nda kılmadığını da İbn Abbâs rivâyet etmiştir. Fakat namâz kıldığına dâir rivâyetler daha çoktur.. demiştir *(Umdetu'l-Kaarî).*

le (berâber kazâ umresi için Mekke'ye) geldi. Müşrikler kendi kendilerine: Muhammed sizin üzerinize geliyor, hâlleri şu ki Yesrib'in hummâsı onları zayıflatmış! dediler. Peygamber bunun üzerine sahâbîlerine tavâfın ilk üç şavtında koşmalarını, Yemen tarafındaki iki köşe arasında da (mu'tâd yürüyüşle) yürümelerini emretti. Peygamber'i, tavâfın bütün şavtlarında koşmalarını emretmekten men' eden bir şey varsa, o da ancak sahâbîlerine şefkatından ibârettir [150].

٥٦ــ بابُ اسْتِلامِ الحَجَرِ الأسْوَدِ حِينَ يَقْدَمُ مَكَّةَ أوَّلَ ما يَطُوفُ وَيَرْمُلُ ثَلاثًا

56- HACI ADAYININ MEKKE'YE GELDİĞİ ZAMÂN YAPACAĞI HER TAVÂFIN EVVELİNDE HACERİ ESVED'İ İSTİ'LÂM ETMESİ VE TAVÂFIN İLK ÜÇÜNDE REMEL YÜRÜYÜŞÜ YAPMASI BÂBI [151]

٨٦ــ حدّثنا أصْبَغُ بنُ الفَرَجِ قال أخْبَرَني ابنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابنِ شِهابٍ عَنْ سالِمٍ عَنْ أبِيهِ رضيَ اللَّهُ عنهُ قال رَأيْتُ رسولَ اللَّهِ ﷺ حِينَ يَقْدَمُ مَكَّةَ إذا اسْتَلَمَ الرُّكْنَ الأسْوَدَ أوَّلَ ما يَطُوفُ يَخُبُّ ثَلاثَةَ أطْوافٍ مِنَ السَّبْعِ *

86-....... İbnu Umer (R): Ben Rasûlullah'ın-Vedâ Haccı'nda-Mekke'ye gelişinde yapacağı her tavâfın evvelinde *Siyâh Rüknü* isti'lâm ettiğini ve yedi tavâftan üçünde remel yürüyüşü yaptığını gördüm, demiştir [152].

---

150 Hadîsin başlıktaki soruya cevâb olmak üzere uygunluğu, Peygamber'in berâberinde Mekke'ye gelenlere remel yapmalarını emretmiş olmasıdır ki, işte bu emir, remelin meşrû'iyetinin başlangıcı olmuştur.

Eşvât, şavt'ın cem'idir. *Şavt,* bir başlangıç noktasından sona kadar gidip oradan dönerek hareket noktasına gelmeye denir ki, def'a ve kerre ma'nâsınadır. Beyt'in etrafını bir defa dolaşmağa *şavt* denir. *Remel* de yelmek ve koşmak ma'nâsınadır.

Tavâftaki bu remelin hükmünde âlimler: Remel, haccın ve tavâfın sünnetlerinden midir? Terki câiz midir, değil midir? Remel bir sebeble işlenmişti; bilâhare bu illet yok olmuştur, bunun fiili ihtiyârî olmuş demek midir? sorularının cevâblarında ihtilâf etmişlerdir. Umer, İbn Mes'ûd, İbn Umer, Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî, Ahmed sünnettir demişlerdir. Diğer bâzıları da sünnet değildir; dileyen işler, dileyen terkeder, demişlerdir. İbn Abbâs, Tâvûs, Atâ, Hasen Basrî, Kaasım, Sâlim'in bu görüşte oldukları nakledilmiştir.

151 Bu başlıktaki tavâf, Ka'be etrâfını Haceri Esved'den başlayıp yine oraya gelinceye kadar dolaşmak ma'nâsınadır ki, buna şavt dendiğini daha evvel bildirmiştik.

152 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu çok açıktır. Çünkü hadîsin ma'nâsı müsâvî

٥٧ ـ بابُ الرَّمَلِ فِى الحَجِّ وَالعُمْرَةِ

57- HACC VE UMRE (TAVÂFLARININ BİR KISMIN)DA REMEL YÜRÜYÜŞÜ YAPMAK BÂBI

٨٧ ـ حدّثنى مُحَمَّدٌ قال حدّثنا سُرَيْجُ بنُ النُّعْمَانِ قال حدّثنا فُلَيْحٌ عَنْ نافعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضيَ اللّهُ عنهما قال سَعَى النبىُّ ﷺ ثلاثَةَ أشْوَاطٍ وَمَشَى أرْبَعَةً فِى الحَجِّ وَالعُمْرَةِ * تَابَعَهُ اللَّيْثُ قال حدّثنى كَثِيرُ بنُ فَرْقَدٍ عنْ نافعٍ عَنِ ابنِ عُمَرَ رضَى اللّهُ عنهما عنِ النبىِّ ﷺ *

87-....... Bize Sureyh ibnu'n-Nu'mân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Fuleyh, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R) Peygamber (S) hacc ve umredeki tavâfların ilk üç şavtında remel yaptı, dört şavtında da yürüdü, demiştir [153].

Bu hadîsi rivâyet etmekte Sureyh'e, el-Leys ibnu Sa'd mutâbaat edip şöyle demiştir: Bana Kesîru'bnu Ferkad, Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den tahdîs etti [154].

٨٨ ـ حدّثنا سَعِيدُ بنُ أبِى مَرْيَمَ قال أخْبَرَنا مُحَمَّدُ بنُ جَعْفَرٍ قال أخبَرَنِى زَيْدُ بنُ أسْلَمَ عَنْ أبِيهِ أنَّ عُمَرَ بنَ الخطَّابِ رضى اللّهُ عنهُ قالَ لِلرُّكْنِ أما واللّهِ إنِّى لأعْلَمُ أنَّكَ حَجَرٌ لاَ تَضُرُّ ولاَ تَنْفَعُ وَلَوْلاَ أنِّى رَأيْتُ النبىَّ ﷺ

---

olarak başlığın ma'nâsıdır.

İbn Umer bu haberinde hacc menseklerinden ikisini ve bu husûsta Peygamber'in fiillerini bildirmiştir. Bunlar da: Mescidi Harâm'a girildiğinde sünnet olan evvelâ Haceri Esved'in isti'lâm edilip selâmlanması, sonra tavâfın yedi şavtından ilk üçünde link ile yürünmesi fiilleridir. Bunları da Safâ ile Merve arasında sa'y ta'kîb eder. İsti'lâm ile remelin hacc menseklerinden olduğu hadîsten ziyâde Buhârî'nin koyduğu bâb unvânında remelin isti'lâm üzerine atıfla zikredilmiş bulunmasından açıkça anlaşılmıştır. Hadîsin metninde bu açıklık yoktur. Buhârî bu ünvân ile âdetâ hadîsi şerhetmiştir.

Hadîsteki *Habb* fiilinin de remel ma'nâsına olduğu yine bu unvândan anlaşılır. *Habb*'ın bu ma'nâsı da cûş u hurûşa gelmek ma'nâsından alınmıştır. *Kaamûs Tercemesi*'nde remel, link yürümek ve *hervele* denildikten sonra, hervele de aynen şöyle ta'rîf ediliyor: *Hervele,* dahrece vezninde seğirtme ile yürüme arasında olan yürümektir ki, yelmek ta'bîr olunur. Yâhud sür'atle yürümektir; hulâsası link ile yürümektir (Hervele maddesi).

153 Hadîsin başlığa delîlliği "Hacc ve umrede..." şeklindeki devâmıdır.

154 Bu mutâbaatı, Nesâî ile Beyhakî mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

اسْتَلَمَكَ مااسْتَلَمْتُكَ فاسْتَلَمَهُ ثُمَّ قال فَمَا لَنَا وَلِلرَّمَلِ إِنَّمَا كُنَّا رَاءَيْنَا بِهِ الْمُشْرِكِينَ وَقَدْ أَهْلَكَهُمُ اللَّهُ ثُمَّ قال شَيْءٌ صَنَعَهُ النبيُّ ﷺ فَلا نُحِبُّ أَنْ نَتْرُكَهُ *

88-....... Bana Zeyd ibnu Eslem, babası Eslem'den haber verdi ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R), Rükn yânî Haceri Esved için: Dikkat! Vallâhi ben senin zarar veremez, fayda veremez bir taş olduğunu pek iyi bilmekteyim. Eğer Peygamber'in seni isti'lâm ettiğini görmüş olmayaydım seni isti'lâm etmezdim, demiş ve akabinde Haceri Esved'i isti'lâm etmiştir. İsti'lâmdan sonra: Bizim bu hızlı yürüyüş ile hâlimiz nedir(yânî buna neden devâm ediyoruz)? Biz bu hızlı yürüyüşle ancak müşriklere kuvvet gösterişi yapar idik. Hâlbuki Allah onları helâk etmiştir, dedi. Sonra da (bu düşünceden dönerek): Bu remel, yânî hızlı yürüyüş, Peygamber'in yaptığı bir şeydir; işte bunun için biz remel yürüyüşünü terketmek istemiyoruz, dedi [155].

٨٩ ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال **حدّثنا** يَحْيَى عن عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عن ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما قالَ ما تَرَكْتُ اسْتِلامَ هٰذَيْنِ الرُّكْنَيْنِ فِي شِدَّةٍ وَلاَ رَخَاءٍ مُنْذُ رَأَيْتُ النبيَّ صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلَّمَ يَسْتَلِمُهُمَا قُلْتُ لِنَافِعٍ أَكانَ ابنُ عُمَرَ يَمْشِي بَيْنَ الرُّكْنَيْنِ قَالَ إِنَّمَا كانَ يَمْشِي لِيَكُونَ أَيْسَرَ لِاسْتِلاَمِهِ *

89-....... Bize Yahyâ (el-Kattân), Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den tahdîs etti ki, Umer (R): Ben Peygamber(S)'in şu iki köşeyi isti'lâm ettiğini gördüğüm zamândan beri şiddette ve râhatlıkta (yânî Harem'in kalabalık ve tenhâ hâlinde) Yemen tarafındaki bu iki rüknü isti'lâm etmeyi hiç terketmedim, demiştir. Râvî Ubeydullah dedi ki: Ben Nâfi'e: İbn Umer bu iki rükn arasında yürür (diğerleri arasında koşar) mıydı? diye sordum. Nâfi': İbn Umer bu iki rükün arasında ancak isti'lâmının daha kolay olması için yürür idi, dedi [156].

---

155 Bu hadîsin değişik bir senedle kısa bir rivâyeti, daha önce de geçmişti. Hadîsin başlığa delîlliği gâyet açıktır.

156 Yemânî iki rükün, Haceri Esved rüknü ile ona yakın olan asıl Yemen doğrultusundaki rükündür. Tağlîb yoluyla her ikisine Yemâniyân denilmiştir, Ebâvân gibi. Bu iki rükün (yânî Ka'be'nin bu iki köşesi) İbrâhîm'in temelleri üzeri olduklarından, hâssaten ta'zîm edilmiştir. Haceri Esved rüknünde hem Haceri Esved bulunması, hem de İbrâhîm temeli üzerine kurulu olmasından dolayı iki fazîlet vardır. İkinci rükünde ise, yalnız İbrâhîm temelinde bulunmak fazîleti vardır. Haceri Esved'in bulunduğu rükün, işte bu iki fazîletinden dolayı Yemânî rükünden daha ziyâde isti'lâm ve ta'zîme tahsîs edilmiştir.

Ka'be'nin diğer iki rüknü yine tağlîben Şâmiyân'dır. Bunlar Hıcr'a yakın olan köşelerdir. Bunlar İbrâhîm'in köşeleri üzere tamamlanmamışlardır.

٥٨ــ بابُ اسْتِلامِ الرُّكْنِ بالمِحْجَنِ

58- HACERİ ESVED RÜKNÜNÜN DEYNEKLE İSTİ'LÂM EDİLMESİ BÂBI

٩٠ــ حدّثنا أحْمَدُ بنُ صَالِحٍ ويَحْيَى بنُ سُلَيْمَانَ قالاَ حدّثنا ابنُ وَهْبٍ قَال أخبَرنى يُونُسُ عنِ ابنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ الله بنِ عَبْدِ اللهِ عن ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال طافَ النبىُّ ﷺ فِى حَجَّةِ الْوَدَاعِ عَلَى بَعِيرٍ يَسْتَلِمُ الرُّكْنَ بِمِحْجَنٍ * تابَعَهُ الدَّرَاوَرْدِيُّ عنِ ابن أخِي الزُّهْرِىِّ عنْ عَمِّهِ *

90-....... Bana Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan haber verdi ki, İbn Abbâs (R): Peygamber (S) Vedâ Haccı'nda bir deve üzerinde "mihcen" denilen deynek ile Haceri Esved'i isti'lâm ederek tavâf etti, demiştir [157].

Bu hadîsi İbn Şihâb'dan rivâyet etmekte olan Yûnus'a, Abdulaziz ed-Derâverdî mutâbaat etmiştir: ed-Derâverdî, Zuhrî'nin kardeşinin oğlu Muhammed ibn Abdillah'tan; o da amucası Muhammed ibn Müslim ez-Zuhrî'den diye rivâyet etmiştir [158].

٥٩ــ بابُ مَنْ لَمْ يَستَلِمْ إلاَّ الرُّكْنَيْنِ اليَمانِيَيْنِ. وقال مُحَمَّدُ بنُ بَكْرٍ أخبَرنا ابنُ جُرَيْجٍ أخبرَنى عَمْرُو بنُ دِينارٍ عنْ أبِي الشَّعْثَاءِ أنَّهُ قالَ وَمنْ يَتَّقِي شَيْئاً مِنَ الْبَيْت وكانَ مُعَاوِيَةُ يَسْتَلِمُ الأرْكانَ فقال لَهُ ابنُ عَبَّاسٍ رضى الله عنهما إنَّهُ لاَيُسْتَلَمُ هٰذَانِ الرُّكْنانِ فقال لَيْسَ شَىْءٌ مِنَ الْبَيْتِ مَهْجُوراً وكانَ ابنُ الزُّبَيْرِ رضى اللهُ عنهما يَسْتَلِمُهُنَّ كُلَّهُنَّ

59- İKİ YEMÂNÎ KÖŞEDEN BAŞKASINI İSTİ'LÂM ETMEYEN KİMSE BÂBI

157 Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Haceri Esved'i mihcen ile isti'lâm ederek..." sözleridir.

Mihcen, ucu eğri olan bir deynektir ki, onunla deve sevkedilir, yere düşen bir şey de buna takılarak alınır. Peygamber'in deve üzerinde tavâf ettiği herkes tarafından görülmek ve herkes şübhesini sorabilmek maksadıyle böyle yapıldığı söylenmiştir. Peygamber'in bu sırada biraz rahatsız olduğu için böyle deve üzerinde tavâf edip deynekle isti'lâm ettiği, tavâftan sonra devesinden inip, Makaamı İbrâhîm'de iki rek'at tavâf namâzı kıldığı da rivâyet edilmiştir (Ebû Dâvûd).

158 Bu mutâbaatı el-İsmâîlî, senediyle rivâyet etmiştir.

Ve Muhammed ibn Bekr dedi ki: Bize İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Amr ibn Dînâr haber verdi ki, Câbir ibn Zeyd: Beyt'ten olan birşeyden kim sakınır ki? (Yânî: Hiçbir kimseye Beyt'in herhangi bir parçasından sakınması lâyık olmaz) demiştir [159].
Ve Muâviye (R), dört köşeyi de isti'lâm eder idi. İbn Abbâs ona: Şübhesiz Hıcr'a yakın olan bu iki köşe isti'lâm olunmaz, dedi. Muâviye de ona: Beyt'ten hiçbirşey terkedilmiş değildir, dedi [160].
İbn Zubeyr de bu dört köşenin hepsini isti'lâm eder idi [161].

٩١ـ حدّثنا أَبُو الوَلِيدِ قال حدّثنا لَيْثٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ سالمِ ابنِ عَبْدِ الله عنْ أبيهِ رضى الله عنهما قالَ لَمْ أرَ النبيَّ ﷺ يَسْتَلِمُ مِنَ الْبَيْتِ إلاَّ الرُّكْنَيْنِ اليَمَانِيَيْنِ *

91-....... Abdullah ibn Umer (R): Ben Peygamber(S)'i Beyt'ten iki Yemânî köşelerden başkasını isti'lâm eder görmedim, demiştir [162].

٦٠ـ بابُ تَقْبِيلِ الْحَجَرِ

60- HACERİ ESVED'İN ÖPÜLMESİ BÂBI

٩٢ـ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ سِنَانٍ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ هَارُونَ قال أخبرَنا وَرْقاءُ قال أخبرنا زَيْدُ بنُ أَسْلَمَ عنْ أبيهِ قال رَأَيْتُ عُمَرَ بنَ الْخَطَّابِ رضي اللهُ عنهُ قَبَّلَ الْحَجَرَ وَقال لَوْلاَ أنّي رَأَيْتُ رَسولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَليهِ وسلَّمَ قَبَّلَكَ ماقَبَّلْتُكَ *

159 Câbir ibn Zeyd'in bu sözünü Ahmed ibn Hanbel senediyle rivâyet etmiştir.
160 Muâviye'nin bu fiil ve sözünü Ahmed, Tirmizî ve Hâkim, senediyle, mevsûlen rivâyet etmişlerdir.
Başlığa delîl olan yer, İbn Abbâs'ın "Bu iki Şâmî köşe isti'lâm olunmaz" sözüdür. Şâmî olan iki köşe isti'lâm olunmayınca, isti'lâm, Yemânî olan iki köşeye munhasır olur.
161 İbnu'z-Zubeyr'in bu fiilini de İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etmiştir. İbn Zubeyr Ka'be'yi ta'mîr ettiği ve onu İbrâhîm temelleri üzerine tamamladığı zamân, artık Ka'be'nin dört köşesi de İbrâhîm temelleri üzerinde bulunduğu için hepsini de isti'lâm etmiştir *(Umdetu'l-Kaarî)*.
162 Hadîsin bâb başlığına delîlliği apaçıktır.

92-....... Bize Zeyd ibn Eslem haber verdi ki, babası Eslem şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb'ı gördüm, o Haceri Esved'i öptü de: Eğer Rasûlullah'in seni öptüğünü görmeseydim, seni öpmezdim, dedi [163].

٩٣ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا حَمَّادٌ عَنِ الزُّبَيْرِ بنِ عَرَبِيٍّ قال سألَ رَجُلٌ ابنَ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما عنِ اسْتِلامِ الْحَجَرِ فقال رَأَيْتُ رسولَ اللهِ ﷺ يَسْتَلِمُهُ وَيُقَبِّلُهُ قال قُلْتُ أَرَأَيْتَ إنْ زُحِمْتُ أَرَأَيْتَ إنْ غُلِبْتُ قال اجْعَلْ أَرَأَيْتَ بالْيَمَنِ رَأَيْتُ رسولَ اللهِ ﷺ يَسْتَلِمُهُ وَيُقَبِّلُهُ *

93-....... Bize Hammâd ibn Zeyd tahdîs etti ki, ez-Zubeyr ibnu Arabî şöyle demiştir: Bir kimse, İbn Umer'e, Haceri Esved'in isti'lâm edilmesinin hükmünü sordu. İbn Umer de: Ben Rasûlullah'ın Haceri Esved'i isti'lâm ettiğini, (yânî eliyle dokunduğunu) ve onu öptüğünü gördüm, diye cevâb verdi.

Râvî Zubeyr ibn Arabî dedi ki: Ben İbn Umer'e: Eğer dar yerde kıstırılıp sıkıştırılırsam ne dersin? Zor ve kuvvetle oraya varmaktan yenilmiş olursam ne dersin? diye sordum. İbn Umer (bu suâllerden hadîse aykırı re'y ve ictihâd ileri sürüldüğünü anlayıp üzülerek): Ey sorucu! Sen bu *"Eraeyte = Ne re'y edersin"* sorularını Yemen'de kıl! Ben Rasûlullah(S)'ı bu taşı isti'lâm ederken ve onu öperken gördüm, dedi [164].

٦١ــ بابُ مَنْ أشارَ إلى الرُّكْنِ إذا أتى عَلَيْهِ

61- TAVÂFTA HACERİ ESVED'E GELDİĞİ ZAMÂN SÂDECE ONA İŞÂRET EDEN KİMSE BÂBI [165]

٩٤ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ الْمُثَنَّى قال حدّثنا عَبْدُ الْوَهَّابِ قال حدّثنا خالِدٌ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال طافَ النبىُّ ﷺ بالْبَيْتِ عَلَى بَعِيرٍ كُلَّما أتَى عَلَى الرُّكْنِ أشارَ إلَيْهِ *

---

163 Hadîsin bâb başlığına delîlliği açıktır. Bu hadîs "Hacc ve umrede remel yapmak bâbı"nda bundan daha tamâm olarak geçmiş idi.

164 Yânî ben sana Rasûlullah'ın bu taşa el sürüp öptüğünü gördüm, diyorum. Burada artık re'y ve ictihâda yer yok. Sen "Eraeyte = Ne dersin?" sorularını Yemen'e götür, demiş oluyor. Bu sözlerinden, İbn Umer'in sıkışıklığı ve mağlûb edilmeyi isti'lâmı terketmekte bir ma'ziret görmediği anlaşılıyor.

165 Yânî tavâfta Haceri Esved'e geldiği zamân ona el sürmek sûretiyle isti'lâm etmekten âciz olduğunda, sâdece ona işâret etmekle yetinen kimse bâbı.

94-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir deve üzerinde Beyt'i tavâf etti. Haceri Esved hizâsına her gelişinde (elindeki deynekle) ona işâret etti [166].

٦٢ ـ بابُ التَّكْبِيرِ عِنْدَ الرُّكْنِ

62- HACERİ ESVED RÜKNÜ YANINDA TEKBÎR EDİLMESİ(NİN MÜSTEHÂBLIĞI) BÂBI

٩٥ ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا خالِدُ بنُ عَبْدِ الله قال حدّثنا خالِدٌ الحَذَّاءُ عنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال طَافَ النبيُّ ﷺ بالْبَيْتِ عَلَى بَعِيرٍ كُلَّمَا أتَى الرُّكْنَ أشَارَ إلَيْهِ بِشَىْءٍ كانَ عِنْدَهُ وَكَبَّرَ * تابَعَهُ إبْراهِيمُ بنُ طَهْمانَ عنْ خالِدٍ الْحَذَّاءِ *

95-....... Bize Hâlid el-Hazzâ, İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir deve üzerinde Beyt'i tavâf etti. Bu tavâfta Haceri Esved rüknüne her geldikçe, yanında bulunan birşey ile Haceri Esved'e işâret etti ve ***Allâhu Ekber*** diye tekbîr getirdi [167].

Bu hadîsi Hâlid el-Hazzâ'dan rivâyet etmekte Hâlid ibn Abdillah et-Tahmân'a, İbrâhîm ibn Tahmân el-Herevî mutâbaat etmiştir [168].

٦٣ ـ بابُ مَنْ طافَ بالْبَيْتِ إذا قَدِمَ مَكَّةَ قَبْلَ أنْ يَرْجِعَ إلَى بَيْتِهِ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ خَرَجَ إلى الصَّفَا

63- MEKKE'YE GELDİĞİNDE KENDİ EVİNE DÖNMEDEN ÖNCE BEYT'İ TAVÂF EDEN, SONRA İKİ REK'AT NAMÂZ KILAN, SONRA DA (SA'Y İÇİN) SAFÂ'YA ÇIKAN KİMSE BÂBI [169]

---

166 Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Bu hadîs "Rüknü, mihcen ile isti'lâm bâbı"nda da geçmişti. Hadîs buradaki rivâyette daha tafsîllidir.

167 Bu da Abdullah ibn Abbâs hadîsinin diğer bir tarîkten gelen rivâyetidir. Bu rivâyette "Yanında bulunan bir şeyle işâret etti ve tekbîr getirdi" fıkrası ziyâde olmuştur. Bu da tavâfın her şavtı başında Haceri Esved'e her gelişte tekbîr etmenin müstehâblığına delîl olmuştur.

168 Bu mutâbaatı Buhârî Talâk Kitâbı'nda mevsûlen getirmiştir. Buhârî, bu mutâbaatı, bundan önceki bâbda geçen Abdulvahhâb rivâyetinin tekbîr maddesinden ârî olması, Hâlid ibn Abdillah'ın bu ziyâdesinde bir ayıblama yapmayacağını tenbîh için getirmiştir. Çünkü İbrâhîm'in mutâbaatı vardır.

169 Buhârî'nin bu bâbdan maksadı, Mekke'ye hacı yâhud umreci olarak gelen kim-

٩٦ـ حدّثنا أصْبَغُ عنِ ابنِ وَهْبٍ قال أخبرني عَمْرٌو عنْ مُحَمَّدِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ذَكَرْتُ لِعُرْوَةَ قال فأخْبَرَتْنِي عائِشَةُ رضى اللّٰهُ عنها أن أوَّلَ شَيْءٍ بَدَأ بِهِ حِينَ قَدِمَ النبيُّ ﷺ أنَّهُ تَوَضَّأَ ثُمَّ طَافَ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ عُمْرَةً ثُمَّ حَجَّ أبو بَكْرٍ وعُمَرُ رضى اللّٰهُ عَنْهُما مِثْلَهُ ثُمَّ حَجَجْتُ مَعَ أبِي الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللّٰهُ عنه فأوَّلُ شَيْءٍ بَدَأ بِهِ الطَّوَافُ ثُمَّ رَأيْتُ المُهَاجِرِينَ وَالأنْصَارَ يَفْعَلُونَهُ وَقَدْ أخبَرَتْنِي أُمِّي أنَّهَا أهَلَّتْ هِيَ وأُخْتُهَا والزُّبَيْرُ وفُلانٌ وفُلانٌ بِعُمْرَةٍ فَلَمَّا مَسَحُوا الرُّكْنَ حَلُّوا *

96-....... Bana Amr (ibnu'l-Hâris), Urve'nin yetîmi olan Muhammed ibn Abdirrahmân'dan haber verdi (o şöyle demiştir): Ben Urve'ye, Mekke'ye gelen kimsenin hükmü hakkında söylenilen şeyleri zikrettim [170].

Urve dedi ki: Bana Âişe şöyle haber verdi: Peygamber (S) Mekke'ye geldiğinde îfâya başladığı ilk ibâdet olmak üzere abdest aldı. Sonra tavâf etti. Sonra Peygamber'in bu tavâf ve sa'yi umre olmadı (yânî Peygamber bunu umre sayıp ihrâmdan çıkmadı). Peygamber'den sonra Ebû Bekr ve Umer de Peygamber'in haccı gibi hacc yaptılar (yânî tavâf ve sa'yi umre saymadılar).

---

senin Ka'be'yi tavâf edeceği, sonra iki rek'at namâz kılacağı, sonra Safâ'ya çıkıp sa'y edeceği; eğer umreci ise tıraş olup ihrâmdan çıkacağı; eğer hacc için ihrâma girmiş ise tâ terviye günü hacc fiilleri için Minâ'ya çıkıncaya ve haccı îfâ edinceye kadar ihrâmı üzerinde sâbit kalacağını beyân etmektir (Aynî). Sevkedilen hadîs de bu beyânın kat'î bir delîlidir.

170 Buhârî, hadîsin sâdece Urve'den merfû' olan kısmını almış olup, diğer kısımlarını almamıştır. Bu hadîsin Müslim'deki sevki daha geniş ve mükemmeldir:

Hadîsin üçüncü derecede râvîsi olan Muhammed ibn Abdirrahmân dedi ki: Bana Iraklı bir zât, bu hadîsin ikinci râvîsi bulunan Urve ibn Zubeyr'e şöyle bir suâl sormaklığımı söyledi:

— Bir kimse hacc niyetiyle ihrâma girse tavâf ve sa'y ile ihrâmdan çıkabilir mi, çıkamaz mı? Eğer Urve "Çıkamaz" derse, sen de: Bir zât "Bil'akis çıkar diyor" dersin, dedi.

Yine İbn Abdirrahmân dedi ki: Bu havâle edilen suâli Urve'ye sordum. Urve cevâben:

— Hacc niyetiyle ihrâma giren kimse, yalnız haccı edâ etmekle ihrâmdan çıkabilir, dedi; haccı feshetmeye cevâz vermedi.

Ben:

— Birisi, haccı feshederek umreye çevirmekle ihrâmdan çıkabilir diyor; sen buna ne dersin? dedim.

Cevâben:

— Bu adam çok fenâ söylemiş, dedi.

Iraklı zât bana rast geldiğinde Urve'nin bu cevâbını anlattım. Bu defa

Urve dedi ki: Sonra ben babam Zubeyr'in berâberinde hacc ettim. Onun da ilk başladığı hacc fiili, tavâftır. Sonra muhâcirleri ve Ensâr'ı gördüm; onlar da böyle yapıyorlardı. Anam Esmâ bintu Ebî Bekr de bana: Kendisinin ve kızkardeşi Âişe'nin, Zubeyr'in, fulân ve fulân zâtların umre niyetiyle ihrâma girip telbiye ettiklerini, bunların Haceri Esved'e elleriyle dokunup tavâfı ve sa'yi tamâmladıkları zamân ihrâmdan çıktıklarını haber verdi [171].

٩٧ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا أبو ضَمْرَةَ أنسٌ قال حدّثنا مُوسَى بنُ عُقْبَةَ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ كانَ إذَا طَافَ فِي الحَجِّ أوِ العُمْرَةِ أوَّلَ مَايَقْدَمُ سَعَى ثَلاثَةَ أطْوَافٍ ومَشَى أرْبَعَةً ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ يَطُوفُ بَيْنَ الصَّفَا والمَرْوَةِ *

97-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) hacc veyâ umre için Mekke'ye gelişinin evvelinde tavâf ettiği zamân, tavâfın ilk üç dolaşmasını koşmuş, dört dolaşmasını da yürümüştür. Böylece tavâfı yaptıktan sonra iki rek'at tavâf namâzı kılmıştır. Bu namâzdan sonra da Safâ ve Merve arasında dolaşırdı [172].

٩٨ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا أنَسُ بنُ عِيَاضٍ عنْ عُبَيْدِ

Urve'ye:

— Birisi Rasûlullah'ın böyle yaptığını haber veriyor; (Urve'nin ebeveynine de işâret ederek) Esmâ bintu Ebî Bekr ile Zubeyr de haccı umreye çevirmişlerdir diyor, siz ne dersiniz? diye sormaklığımı ricâ etti.

Ben ikinci defa Urve'ye gelip böylece söyledim. Urve bana:

— Bu adam kimdir? diye sordu.

Ben de:

— Bilmiyorum, dedim.

Bunun üzerine Urve ibn Zubeyr:

— Bu adam niçin kendi gelip sormuyor? Zannedersem bu Iraklı'dır, dedi.

Ben de:

— Bilmiyorum, dedim.

Bu defa Urve:

— Bu adam yalan söylemiştir. Rasûlullah hacc etmiştir; fakat haccını umreye çevirmemiştir, diye cevâb verdi ve: Bana Âişe haber verdi ki, diyerek metindeki hadîsi sevketti (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

171 Âişe'nin Vedâ Haccı'nda hayızlı bulunduğu, umreyi sonra yaptığı yukarıdaki hadîslerde geçmişti. Burada Esmâ'nın Urve'ye haber verdiği rivâyet edilen hacc, Âişe'nin Vedâ Haccı'ndan başka Peygamber'in vefâtından sonra yaptığı hacclardan olacaktır.

172 Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Mekke'ye gelişinin evvelinde..." ifâdeleridir.

اللهِ عنْ نافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضى اللهُ عَنْهما أنَّ النبيَّ ﷺ كانَ إذَا طَافَ بالْبَيْتِ الطَّوَافَ الأوَّلَ يَخُبُّ ثَلاثَةَ أطْوَافٍ ويَمْشِي أرْبَعَةً وأنَّهُ كانَ يَسْعَى بَطْنَ المَسِيلِ إذَا طَافَ بَيْنَ الصَّفَا والمَرْوَةِ *

98-....... Bize Enes ibnu Iyâd, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da İbnu Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) Beyt'i ilk tavâf ettiği zamân ilk üç dolaşmayı koşar, dört dolaşmayı da yürürdü. Peygamber Safâ ile Merve arasında dolaştığı zamân da vâdînin karnında yine koşardı [173].

٦٤ـ بابُ طَوَافِ النِّساءِ مَعَ الرِّجالِ

64- KADINLARIN ERKEKLERİN BERÂBERİNDE TAVÂFLARI BÂBI

٩٩ـ وقال لى عَمْرُو بنُ عَلِيٍّ **حدّثنا** أبو عاصِمٍ قال ابنُ جُرَيْجٍ أخْبرَنى عَطَاءٌ إذْ مَنَعَ ابنُ هِشَامٍ النِّسَاءَ الطَّوَافَ مَعَ الرِّجالِ قالَ كَيْفَ تَمْنَعُهُنَّ وقَدْ طافَ نِسَاءُ النبيِّ ﷺ مَعَ الرِّجال قُلْتُ أبَعْدَ الحِجَابِ أوْ قَبْلُ قال إى لَعَمْرى لَقَدْ أدْرَكْتُهُ بَعْدَ الحِجَابِ قُلْتُ كَيْفَ يُخَالِطْنَ الرِّجالَ قالَ لَمْ يَكُنَّ يُخَالِطْنَ كانَتْ عَائِشَةُ رضى اللهُ عنها تَطُوفُ حَجْرَةً مِنَ الرِّجالِ لاتُخَالِطُهُمْ فَقالَتْ امْرَأةٌ انْطَلِقِى نَسْتَلِمُ ياأمَّ المُؤْمِنِينَ قالَتْ عَنْكِ وَأبَتْ فَكُنَّ يَخْرُجْنَ مُتَنَكِّراتٍ باللَّيْلِ فَيطُفْنَ مَعَ الرِّجالِ وَلَكِنَّهُنَّ كُنَّ إذَا دَخَلْنَ الْبَيْتَ قُمْنَ حَتَّى يَدْخُلْنَ وأُخْرِجَ الرِّجَالُ وكُنْتُ آتِي عَائِشَةَ أنا وَعُبَيْدُ بنُ عُمَيْرٍ وَهْىَ مُجَاوِرَةٌ فِي جَوْفِ ثَبِيرٍ قُلْتُ وما حِجَابُهَا قالَ هِىَ فِى قُبَّةٍ تُرْكِيَّةٍ لَهَا غِشَاوَةٌ وماَ بَيْنَنا وَبَيْنَها غَيْرُ ذَلِكَ وَرَأيْتُ عَلَيْهَا دِرْعاً مُوَرَّداً *

---

173 Bu hadîs de yukarıda geçen İbn Umer hadîsinin başka bir tarîkten rivâyetidir. Burada Peygamber'in Safâ ile Merve arasında sa'y ederken vâdînin karnında yânî vâdînin içinde yine koştuğu ziyâdesi vardır.

Batnu'l-Mesîl: Sel suyunun biriktiği yer demektir. Fakat daha sonraları bu sel suyunun birikecek çukur yeri dolmuş, zamânla gelen seller bu çukurluğu doldurmuştur. Sonra sa'y esnâsında koşulacak olan bu mahalli göstermek için iki tâne yeşil direkcik konulmuştur. Altı zirâ' boyunda olan bu iki direkciğin biri Mescid'in duvarında, öbürüsü de Abbâs'ın evine konulmuştu (Kastallânî).

99-Buhârî dedi ki: Bana Amr ibn Alî söyledi: Bize Ebû Âsım en-Nebîl (212) tahdîs etti [174]: İbn Cureyc (150) şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh(114) haber verdi: İbnu Hişâm (Hacc emîrliği sırasında) kadınların erkeklerin berâberinde tavâf etmelerini men' ettiği zamân bu Atâ, (İbrâhîm ibn Hişâm'a veyâ kardeşi Muhammed ibn Hişâm'a): Peygamber'in kadınları erkeklerin berâberinde tavâf etmiş oldukları hâlde, sen bu kadınları nasıl men' edersin? demiştir. İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Kadınların, erkeklerin berâberinde yaptıkları o tavâfları, hicâb âyetinin (el-Ahzâb: 35) inişinden sonra mı, yâhud evvel miydi? diye sordum. Atâ: Evet, ömrüme yemînle söylüyorum, ben hicâb âyetinden sonra o kadınların, erkeklerin berâberinde tavâf ettiklerine eriştim, dedi.

İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Kadınlar erkeklere nasıl karışırlar? diye sordum. Atâ: Kadınlar erkeklere karışmazlardı. Âişe (R) erkeklerden ayrı bir yerde tavâf eder ve erkeklere karışmazdı. Âişe ile berâber tavâf eden (Dıkre isminde) bir kadın, Âişe'ye: Ey Mü'minlerin Anası! Haydi yürü de Haceri Esved'e el sürüp isti'lâm edelim, dedi. Âişe ona: Benden ayrıl, dedi ve (el sürmek sûretiyle) isti'lâmdan çekindi. Âişe ve arkadaşları geceleyin tanınmaz hâlde (veyâ örtülü oldukları hâlde) çıkarlar ve erkeklerin berâberinde tavâf ederlerdi. Lâkin bu kadınlar Beyt'in içine girdiklerinde, oradan çıkacakları zamâna kadar, erkekler Beyt'ten çıkarılmış olduğu hâlde içeride ibâdetle kaaim olurlardı, dedi.

Yine Atâ: Ben (Peygamber devrinde doğmuş olup Mekke Kaadısı bulunan) Ubeyd ibn Umeyr ile birlikte, Âişe, Muzdelife'deki Sebîr Dağı'nın içinde mucâvir, yânî ikaamet edici hâlde iken, Âişe'nin yanına gider idim, dedi. İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Âişe'nin o günkü hicâbı ne idi? diye sordum. Atâ: Âişe o gün keçeden yapılmış bir küçük *Türk çadırı* içinde idi. Çadırın bir perdesi vardı. Âişe ile bizim aramızda bundan başka birşey yoktu. Ben Âişe'nin üzerinde gül rengi ile boyanmış bir gömlek gördüm, dedi [175].

١٠٠ ـ حدّثنا إسْماعِيلُ قال حدّثنا مالِكٌ عنْ مُحَمَّدِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ

174 Bu isnâdın lâtîfliklerinden biri şudur: Buhârî, kendi şeyhi Amr ibn Alî'den zikrediyor; o da aynı zamânda Buhârî'nin şeyhi olan Ebû Âsım en-Nebîl'den rivâyet ediyor (Aynî).

175 Atâ ile İbn Cureyc arasında cereyân eden bu çok güzel ve ilmî konuşmanın bâb başlığına delâleti açıktır.

Bu, Buhârî'nin Müslim'den ayrı olarak rivâyet ettiklerindendir. Bu arz ve müzâkere nev'inden güzel bir metindir. Bâzı Buhârî nushalarında düşmüştür. Fakat asıllarda ve Etrâf Kitâblarında mevcûddur. Bunu Beyhakî ile *Mustahrâc* yazan iki arkadaşı zikretmişlerdir. Ebû Nuaym ise: Bu, çıkış yeri dar, çok kıymetli bir hadîstir, demiştir (Aynî).

ابنِ نَوْفَلٍ عَنْ عُرْوَةَ بنِ الزُّبَيْرِ عنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ عنْ أُمِّ سَلَمَةَ رضى اللهُ عنها زَوْجِ النبىِّ ﷺ قالَتْ شَكَوْتُ إلَى رسولِ اللهِ ﷺ أَنِّي أَشْتَكِي فقال طُوفِي مِنْ وَرَاءِ النَّاسِ وأَنْتِ رَاكِبَةٌ فطُفْتُ ورَسولُ اللهِ ﷺ حِينَئِذٍ يُصَلِّى الصُّبْحَ إلَى جَنْبِ الْبَيْتِ وهُوَ يَقْرَأُ والطُّورِ وكِتَابٍ مَسْطُورٍ *

100-....... Peygamber'in zevcesi olan Ümmü Seleme şöyle demiştir: Ben (hacc esnâsında) rahatsız olduğumu Rasûlullah'a söyledim. *"Halkın arka tarafından deveye binerek tavâf et!"* buyurdu. Ben de öylece tavâf ettim. O sırada Rasûlullah Beyt'in tâ yanında namâza durmuş, sabâh namâzı kıldırıyor, namâz içinde de ***Ve't-Tûri ve Kitâbin Mestûrin*** sûresini okuyordu [176].

٦٥ـ بابُ الْكَلَامِ فِى الطَّوَافِ

65- TAVÂF ESNÂSINDA KELÂM ETMEK BÂBI

١٠١ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَي قال **حدّثنا** هِشَامٌ أَنَّ ابنَ جُرَيْجٍ أَخْبرَهُمْ قال أخبرَنِى سُلَيْمانُ الأَحْوَلُ أَنَّ طاوُساً أخبرَهُ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عَنْهُمَا أنَّ النبىَّ ﷺ مَرَّ وهُوَ يَطُوفُ بالْكَعْبَةِ بإنْسانٍ رَبطَ يَدَهُ إِلَى إنْسَانٍ بِسَيْرٍ أَوْ بِخَيْطٍ أَوْ بِشَىْءٍ غَيْرِ ذَلِكَ فقَطَعَهُ النبىُّ ﷺ بِيَدِهِ ثُمَّ قال قُدْهُ بِيَدِهِ *

101-....... İbn Cureyc tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Süleymân el-Ahvel haber verdi; ona da Tâvûs, İbn Abbâs(R)'tan haber verdi. Peygamber (S) Ka'be'yi tavâf ederken, elini diğer bir insanın eline bir kayışla yâhud bir iple yâhud bunlardan başka bir şeyle bağlamış bir insanın yanından geçti. Peygamber, kendi eliyle bu bağı ko-

---

176 Hadîsin başlığa mutâbakaatı *"İnsanların arka tarafından tavâf et!"* kavlindedir. Bu lâfızdan, kadınların erkeklerin berâberinde tavâf edebilecekleri, ancak mümkin olduğunca erkeklerin arka taraflarından tavâf etmeleri daha iyi olacağı anlaşılır. Tavâf, namâza benzer bir ibâdettir. Namâzda nasıl kadınlar erkeklerin arkasında dururlarsa, tavâfta da öyle olmaları gerekir.

Bir de bu hadîsten, ma'ziretlinin binekli olarak tavâf edebileceği hükmü alınmış ve bunda ittifâk edilmiştir. Ma'ziretsizin binekli tavâfında ihtilâf edilmiştir...

Buhârî bu hadîsi, Kitâbu's-Salât'ta "Mescid'e deve girdirilmesi bâbı"nda da başka bir senedle getirmişti.

pardı. Bundan sonra da onun yanındaki adama: *"Bu insanı eliyle yed!"* buyurdu [177].

٦٦ــ بابٌ إذَا رَأى سَيْراً أَوْ شَيْئاً يُكْرَهُ فِي الطَّوَافِ قَطَعَهُ

66- BÂB: ŞAHIS TAVÂF ESNÂSINDA ÇİRKİN GÖRÜLEN BİR YÜRÜME YÂHUD BİR KAYIŞ VEYÂ HERHANGİ BİRŞEY GÖRDÜĞÜ ZAMÂN ONU KOPARIR

١٠٢ــ حدّثنا أَبو عاصِمٍ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ عنْ سُلَيْمانَ الأَحْوَلِ عنْ طاوُسٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رَضى اللهُ عنهما أَنَّ النبيَّ ﷺ رَأى رَجُلاً يَطُوفُ بالْكَعْبَةِ بِزِمامٍ أَوْ غَيْرِهِ فَقَطَعَهُ *

102- Bize Ebû Âsım, İbn Cureyc'den; o da Süleymân el-Ahvel'den; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) Ka'be'de bir yular yâhud bundan başka bağlayacak bir bağ ile tavâf eder bir kimse gördü de, onun bağını kopardı [178].

٦٧ــ بابٌ لاَ يَطُوفُ بالْبَيْتِ عُرْيانٌ ولاَ يَحُجُّ مُشْرِكٌ

67- BÂB: KA'BE'Yİ ÇIPLAK KİŞİ TAVÂF ETMEZ; MÜŞRİK OLAN DA HACC YAPAMAZ

١٠٣ــ حدّثنا يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ قال يُونُسُ قال ابنُ شِهَابٍ حدّثنى حُمَيْدُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ أَنَّ أَبا هُرَيْرَةَ أَخْبرَهُ أَنَّ أَبا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ رضى اللهُ عنه بَعَثَهُ فِي الْحَجَّةِ الَّتِي أَمَّرَهُ عَلَيْهَا رسولُ الله ﷺ قَبْلَ حَجَّةِ

177 Hadîsin başlığa hüccetliği *"Bunu eliyle yed!"* buyruğudur. Peygamber, "Bu ipi çöz de bunu eliyle yed!" buyurmakla, insana hurmetin en yüksek dînî ve medenî bir gerek olduğunu, Allah'ın takrîmine mazhar olan Âdem evlâdının hayvanlar gibi iple yedilmesinin gerilik eseri olduğunu işâret etmiştir.

178 Bu hadîs, geçen İbn Abbâs hadîsinin başka bir tarîkten gelen rivâyetidir. Bunda da insanın mekrûh ve çirkin sayılacak bir fiil, bir şey veyâ herhangi birşey gördüğünde, o çirkinliği bertaraf etmesi gerektiği en belîğ biçimde ifâde edilmiştir. Hayvanı bağlayıp yedmekte kullanılan yular ve çilbir nev'inden şeylerle, Allah tarafından mükerrem kılınan (el-İsrâ:70) insanın bağlanıp sevkedilmiyeceği; bu fiilin medeniyete zıdd bir gerilik ve ilkellik olduğu öğretilmiş oluyor.

الْوَدَاعِ يَوْمَ النَّحْرِ فِي رَهْطٍ يُؤَذِّنُ فِى النَّاسِ أَلاَ لاَيَحُجُّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ وَلاَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ *

103-....... Ebû Hureyre şöyle haber vermiştir: Ebû Bekr es-Sıddîk, Vedâ Haccı'ndan bir sene evvel Rasûlullah tarafından hacc emîri olarak Mekke'ye gönderildiği haccda, Ebû Bekr de Ebû Hureyre'yi, kurbân bayramının ilk günü Minâ'da büyükçe bir topluluk içinde halka şu iki maddeyi i'lân etmeye yollamıştır: "Ey insanlar! İyi biliniz! Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc yapamaz, ve çıplak kişi de Ka'be'yi tavâf edemez!" [179].

٦٨ــ بابٌ إذَا وَقَفَ فِي الطَّوَافِ . وقال عَطَاءٌ فِيمَنْ يَطُوفُ فَتُقَامُ الصَّلاَةُ أَوْ يُدْفَعُ عَنْ مَكَانِهِ إِذَا سَلَّمَ يَرْجِعُ إِلَى حَيْثُ قُطِعَ عَلَيْهِ وَيُذْكَرُ نَحْوُهُ عَنِ ابْنِ عُمَرَ وعَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ أَبِى بَكْرٍ رضى اللهُ عنهم

68- TAVÂF ETMEKTE OLAN KİMSE TAVÂF ESNÂSINDA DURDUĞU ZAMÂN (TAVÂFI KESİLİR Mİ YÂHUD KESİLMEZ Mİ)?[180]

Atâ ibn Ebî Rebâh: Tavâf etmekte olanların içinde namâz ikaame edilirse, yâhud tavâf eden kişi tavâf yerinden def' edilirse, namâzından selâm verince kestirilmiş olduğu tavâfına dönüp devâm eder, demiştir.

Atâ'nın bu sözüne benzer bir söz de İbn Umer'den ve

---

179 Câhiliyet devrinde Ka'be'yi erkek kadın çıplak olarak tavâf etme bid'ati çıkmıştır. *"Ey Âdem oğulları, size çirkin yerlerinizi örtecek bir libâs, bir de giyinip süsleneceğiniz bir libâs indirdik. Takvâ libâsı ise, o daha hayırlıdır. Bu, Allah'ın âyetlerindendir. Tâ ki iyice düşünsünler"*

"Ey Âdem oğulları, şeytân ana-babanızı, fenâ yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak nasıl cennetten çıkardıysa, sakın size de bir fitne yapmasın..."(el-A'râf:26-27);

"Ey Âdem oğulları, her mescid huzûrunda zînetinizi alın, yiyin için, isrâf etmeyin. Çünkü O (Allah) *isrâf edenleri sevmez"* (el-A'râf:31) âyetlerinin indirilmesini müteâkib, hicretin dokuzuncu yılındaki bu haccda bu bid'atler böylece kaldırılmıştır.

Bu hadîsin bir rivâyeti Kitâbu's-Salât; "Avreti örtecek şey bâbı"nda geçmişti.

180 Buhârî bu husûsta görüş ayrılıkları bulunduğu için, hükmü bildirmeyip, mutlak olarak mes'eleyi ortaya koymuştur. Cumhûr, tavâf eden kişiye, tavâfı esnâsında birşey ârız olur da durursa, sonra onun üzerine binâ edip tavâfını tamamlar; yeniden başlamaz demiştir. Bâzıları da yeniden başlar demiştir.

Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'den zikr olunuyor [181].

٦٩ـ باب صَلَّى النبيُّ ﷺ لِسُبُوعِهِ رَكْعَتَيْنِ وقال نافعٌ كان ابنُ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عنهما يُصَلِّى لِكُلِّ سُبُوعٍ رَكْعَتَيْن. وقال اسْماعِيلُ ابنُ أُمَيَّةَ قُلْتُ لِلزُّهْرِىِّ إنَّ عطَاءً يَقُولُ تُجْزِئُهُ المَكْتُوبَةُ مِنْ رَكْعَتَىِ الطَّوَافِ فقال السُّنَّةُ أفْضَلُ لَمْ يَطُفِ النبىُّ ﷺ سُبُوعاً قَطُّ إلاَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ

69- BÂB: PEYGAMBER (S) YEDİ DOLAŞMALIK TAVÂFI İÇİN İKİ REK'AT NAMÂZ KILDI

Nâfi' de: İbn Umer, her yedi dolaşmalık tavâfı için iki rek'at namâz kılardı, demiştir [182].
İsmâîl ibn Uleyye de: Ben Zuhrî'ye: Atâ, tavâf eden kişiye kılacağı farz namâz, tavâfın iki rek'atından kifâyet eder diyor, dedim. Zuhrî: Sünnet (yânî sünneti gözetmek) daha fazîletlidir. Peygamber aslâ birçok yediler dolaşıp tavâf etmedi; ancak yedi dolaşmalık tavâf akabinde iki rek'at namâz kıldı, dedi [183].

١٠٤ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ عَمْرٍو قال سألْنَا ابنَ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عَنْهُمَا أيَقَعُ الرَّجُلُ عَلَى امْرَأتِهِ فِى الْعُمْرَةِ قَبْلَ أنْ يَطُوفَ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ قال قَدِمَ رَسولُ اللّٰهِ ﷺ فطافَ بالْبَيْتِ سَبْعًا ثُمَّ صَلَّى خَلْفَ المَقَامِ رَكْعَتَيْنِ وطَافَ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ وقال لَقَدْ كانَ لَكُمْ فِى رَسولِ اللّٰهِ أسْوَةٌ حَسَنَةٌ. قال وسألْتُ جابرَ بنَ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا فقَالَ لاَ يَقْرَبُ امْرَأتَهُ حَتَّى يَطُوفَ بينَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ *

---

181 Buhârî bu başlık altında hadîs getirmeyip, büyük tâbiî âlimi Atâ'nın görüşü ile iki sahâbînin sözlerini getirmekle yetinmiştir. Çünkü bunların sözleri ve görüşleri de Peygamber'den yansımış ilmî birer asıldır. Atâ'nın bu sözünü Abdurrazzâk, İbn Cureyc'den mevsûlen rivâyet etmiştir.
İbn Umer'in sözünü, Saîd ibn Mansûr, Abdurrahmân'ın sözünü de Abdurrazzâk, senedleriyle mevsûl olarak rivâyet etmişlerdir.

182 Nâfi'nin bu hadîsini Abdurrazzâk, Sevrî'den; o da Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Sâlim'den; o da İbn Umer'den senediyle mevsûlen rivâyet etmiştir.

183 İsmâîl ibn Uleyye'nin bu haberini Abdurrazzâk ile İbn Ebî Şeybe senediyle mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

104-....... Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Amr ibn Dînâr'dan tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Biz İbn Umer'e: Umre niyetiyle Ka'be'yi tavâf eden kimse Safâ ile Merve arasında sa'y etmeden evvel, kadınıyle cinsî münâsebet yapabilir mi? diye sorduk. İbn Umer: Rasûlullah (S) -umre için Mekke'ye geldi. Beyt'i yedi defa dolaşıp tavâf etti. Sonra Makaamı İbrâhîm arkasında iki rek'at namâz kılıp Safâ ile Merve arasında sa'y etti, dedi ve: ***"And olsun, Allah Elçisi'nde sizin için güzel bir uyma numûnesi vardır"*** (el-Ahzâb: 21) âyetini söyledi.

Amr ibn Dînâr dedi ki: Ben Câbir ibn Abdillah'a da aynı şeyi sordum; Câbir: Safâ ile Merve arasını dolaşıp sa'y etmedikçe erkek kadınına yaklaşmaz, diye cevâb verdi [184].

٧٠ـ بابُ مَنْ لَمْ يَقْرَبِ الْكَعْبَةَ وَلَمْ يطُفْ حَتَّى يَخْرُجَ إِلَى عَرَفَةَ وَيَرْجِعَ بَعْدَ الطَّوَافِ الأَوَّلِ

70- MEKKE'YE GELİP YAPTIĞI İLK GELİŞ TAVÂFINDAN SONRA TÂ ARAFÂT'A ÇIKIP TEKRAR DÖNÜP GELİNCEYE KADAR KA'BE'YE YAKLAŞMAYAN VE (NÂFİLE) TAVÂF YAPMAYAN KİMSE BÂBI

١٠٥ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ أبى بَكْرٍ قال حدّثنا فُضَيْلٌ قال حدّثنا موسَى بنُ عُقْبَةَ قال أخبرَنى كُرَيْبٌ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال قَدِمَ النبيُّ ﷺ مَكَّةَ فطَافَ وَسعَى بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ ولَمْ يَقْرَبِ الْكَعْبَةَ بَعْدَ طَوَافِهِ بِها حَتَّى رَجَعَ مِنْ عَرَفَةَ *

105-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) - Vedâ Haccı'nda Mekke'ye- geldi, Beyt'i tavâf etti, Safâ ile Merve arasında sa'y etti ve bu tavâfından sonra tâ Arafât'tan dönünceye kadar Ka'be'ye yaklaşmadı [185].

---

184 Hadîsin başlığa uygunluğu (el-Azhâb:21) âyetinden alınır. Çünkü İbn Umer bu âyeti söylemekle, sünnetin yedi dolaşma akabinde iki rek'at namâz kılmak sonra Safâ ile Merve arasında sa'y etmek olduğunu; çünkü Rasûlullah'ın böyle yaptığını bildirmek istemiştir.

Bu hadîs, Kitâbu's-Salât; "İbrâhîm Makaamı'ndan bir namâzgâh edinin bâbı"nda da geçmişti.

185 Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Çünkü hacı üzerine kudûm yânî geliş tarafından başka tâ Arafât'a gidip gelinceye kadar hacc menseki olarak bir tavâf vazîfesi yoktur. Geliş tavâfı ise ihrâmlı olsun olmasın, Mekke'ye gelen her kişiye müstehâbdır. Ammâ isteyen bu geliş tavâfından başka bu arada nâfile tavâflar yapabilir. Zâten bu "Hâricten gelenler için Ka'be'de nâfile tavâf, nâfile namâz

٧١ــ باب من صلّى ركعتي الطّواف خارجاً من المسجد
وصلّى عُمَرُ رضى الله عنه خارجاً من الحرم

71- İKİ REK'AT TAVÂF NAMÂZINI MESCİDDEN DIŞARI ÇIKARAK KILAN KİMSE BÂBI

Umer (R) bu namâzı bir defasında Harem'den çıkarak dışarıda kılmıştır [186].

١٠٦ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرَنا مَالِكٌ عنْ مُحَمَّدِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عن عُرْوَةَ عنْ زَيْنَبَ عن أُمِّ سَلَمَةَ رضى الله عنها قالَتْ شَكَوْتُ إلَي رسولِ اللهِ ﷺ ح وحدّثني مُحَمَّدُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا أبو مَرْوَانَ يَحْيَى بنُ أبِي زَكَرِيَّا الْغَسَّانِيُّ عنْ هِشَامٍ عنْ عُرْوَةَ عنْ أُمِّ سَلَمَةَ رضي الله عنها زَوْجِ النبيِّ ﷺ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ قال وَهُوَ بِمَكَّةَ وأرادَ الْخُرُوجَ وَلَمْ تَكُنْ أُمُّ سَلَمَةَ طَافَتْ بالْبَيْتِ وَأرَادَتِ الْخُرُوجَ فقالَ لَهَا رسولُ اللهِ ﷺ إذا أُقِيمَتْ صَلاَةُ الصُّبْحِ فَطُوفِي عَلَى بَعِيرِكِ والنَّاسُ يُصَلُّونَ فَفَعَلَتْ ذَلِكَ فَلَمْ تُصَلِّ حَتَّى خَرَجَتْ *

106-....... Bize Mâlik, Muhammed ibn Abdirrahmân'dan; o da Urve'den; o da Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb'den tahdîs etti ki, Ümmü Seleme (R): Ben Rasûlullah'a rahatsızlığımı arzettim... demiştir.

H ve yine bana Muhammed ibn Harb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Mervân Yahyâ ibnu Ebî Zekeriyyâ el-Gassânî, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'den tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Rasûlullah Mekke'de iken Ümmü Se-

---

kılmaktan efdaldir" denilerek, bâzı âlimlerce teşvîk de edilmiştir.

Rasûlullah'ın Vedâ Haccı'nda geliş tavâfından başka nâfile tavâf yapmaması, bunun haccın gereğidir sanılmaması ve ümmetine kolaylık sağlamak içindir *(Umdetu'l-Kaarî)*.

186 Bu bâb iki rek'at tavâf namâzını Mescidi Harâm'dan dışarıda kılmanın cevâzını beyân için getirildi. Yânî iki rek'at tavâf namâzı için muayyen bir yer yoktur. Tavâf eden kişi bu namâzı istediği yerde kılabilir. Bu câizdir. Yalnız Makaam'ın arkasında kılmak daha fazîletlidir. İşte bu fazîletten ötürü Buhârî, bu bâbdan sonra, orada kılmakla ilgili bâbı getirmiştir.

Buhârî burada Umer'in fiilini de getirdi. Umer sabâh namâzından sonra tavâf yaptığı için ve kendisi sabâh namâzından sonra mutlak olarak nâfile kılmayı kerîh gördüğü için, gereken tavâf namâzını sonra Harem'den dışarıda kılmıştır. Umer'in bu fiilini Beyhakî senediyle rivâyet etti.

leme de (rahatsızlığı sebebiyle) henüz tavâf etmemişken, Rasûlullah ve Ümmü Seleme (Harem'den veyâ Mekke'den) çıkmak istediklerinde, Rasûlullah Ümmü Seleme'ye:

— *"Sabâh namâzı ikaamet edildiği zamân insanlar namâz kılarlarken, sen devenin üzerinde tavâf et!"* buyurdu.

Ümmü Seleme böyle yaptı ve tavâf namâzı kılmadan dışarı çıktı [187].

٧٢ــ باب مَنْ صَلَّى رَكْعَتَي الطَّوَافِ خَلْفَ المَقَامِ

72- İKİ REK'AT TAVÂF NAMÂZINI MAKAAM(I İBRÂHÎM)IN ARKASINDA KILAN KİMSE BÂBI

١٠٧ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا عَمْرُو بنُ دِينارٍ قال سَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ رضي اللهُ عنهما يَقُولُ قَدِمَ النبيُّ ﷺ فطاف بالْبَيْتِ سَبْعاً وصَلَّى خَلْفَ المَقَامِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ خَرَجَ عَلَيْهِ الصَّلاَةُ والسَّلاَمُ إلى الصَّفا وقَدْ قال اللهُ تَعالى لَقَدْ كانَ لَكُمْ فِي رسولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ٭

107-....... Bize Amr ibnu Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer(R)'den işittim; şöyle diyordu: Peygamber (S) Mekke'ye geldi. Beyt'i yedi kerre dolaşıp tavâf etti, müteâkıben Makaam'ın arkasında iki rek'at namâz kıldı. Sonra da Peygamber (S) sa'y yapmak için Safâ'da çıktı. Yüce Allah da zâten: ***"And olsun, Allah Elçisi'nde sizin için güzel bir uyma numûnesi vardır..."***(el-Ahzâb: 21) buyurmuştur [188].

٧٣ــ بابُ الطَّوَافِ بَعْدَ الصُّبْحِ والْعَصْرِ. وكانَ ابنُ عُمَرَ رضى اللهُ

---

187 Hadîsin başlığa hüccetliği "Ümmü Seleme iki rek'at tavâf namâzını kılmadı ve Harem'den çıktı" ifâdesidir. Ümmü Seleme bu namâzı Harem dışında kılmıştır. Bu da Peygamber'in huzûrunda yapılıp, O'nun tarafından takrîr ve tasvîb edildiği için, tavâf namâzının Harem dışına kadar geri bırakılmasının cevâzına delâlet etmiştir... *(Umdetu'l-Kaarî).*

188 Müslim'de Vedâ Haccı'nın sıfatı hakkındaki Câbir'in uzun hadîsinde: Peygamber tavâf etti. Sonra ***"İbrâhîm Makaamı'nda bir namâzgâh edinin"***(el-Bakara:125 âyetini okudu ve Makaam'ın yanında iki rek'at namâz kıldı... şeklindedir. Bundan anlaşılan ma'nâ, âyetin bu iki rek'atı kılmayı emredici olmasıdır. Emr ise Şâfiî'ye göre vucûb içindir. Lâkin bu vucûb *"Üzerimde başka namâz var mıdır?"* hadîsine muârız olduğu için vucûbluğu değil, sünnetliği delîl olur... (Kastallânî).

عنهما يُصَلِّى رَكْعَتَيِ الطَّوَاف مَالَمْ تَطْلُعِ الشَّمْسُ وطَاف عُمَرُ بَعْدَ صلاةِ الصُّبْحِ فَرَكِبَ حَتَّى صَلَّى الرَّكْعَتَيْنِ بِذِى طُوًى

73- SABÂH VE İKİNDİ NAMÂZLARINDAN SONRA TAVÂF ETMEK BÂBI

İbn Umer (R) güneş doğmadığı müddetçe iki rek'at tavâf namâzını kılar idi. Umer ibn Hattâb (R) ise sabâh namâzından sonra bineğine binmiş, nihâyet bu iki rek'atı Zû Tûvâ mevkiinde kılmıştır [189].

١٠٨ـ حدّثنى الْحَسَنُ بنُ عُمَرَ البَصْرِىُّ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ عنْ حَبِيبٍ عنْ عَطَاءٍ عنْ عُرْوَةَ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها أنَّ ناساً طَافُوا بالْبَيْتِ بَعْدَ صَلاَةِ الصُّبْحِ ثُمَّ قَعَدُوا إلَى المُذَكِّرِ حَتَّى إذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ قامُوا يُصَلُّونَ فقالَتْ عائِشَةُ رضى اللهُ عنها قَعَدُوا حَتَّى إذَا كانَتِ السَّاعَةُ الَّتِى تُكْرَهُ فِيهَا الصَّلاَةُ قامُوا يُصَلُّونَ *

108-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Bir takım insanlar sabâh namâzından sonra Beyt'i tavâf ettiler, sonra da bir vâizin huzûrunda oturdular. Nihâyet güneş doğduğu zamân kalkıp namâza koyuldular. Bunun üzerine Âişe (R): Bunlar oturdular; nihâyet içinde namâz kılmak mekrûh kılınan şu sâatte kalkmış, namâz kılıyorlar, demiştir [190].

١٠٩ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا أبو ضَمْرَةَ قال حدّثنا مُوسَى بنُ عُقْبَةَ عنْ نافِعٍ أنَّ عَبْدَ اللهِ رضى اللهُ عنه قال سَمِعْتُ النبىَّ ﷺ يَنْهَى عنِ الصَّلاَةِ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَعِنْدَ غُرُوبِهَا *

189 İbn Umer'in bu fiilini Saîd ibn Mansûr, Umer'in fiilini de İmâm Mâlik *el-Muvatta*'da rivâyet etmiştir. el-Esrem de bunun benzeri bir ibâreyi rivâyet etmiştir.

190 Bundan anlaşılan ma'nâ Âişe'nin bu nehyi umûmu üzere hamleder olduğudur. Bunu Atâ'nın kendisinden rivâyet ettiği şu haber te'yîd ediyor: İbn Ebî Şeybe'nin rivâyetinde Âişe, Atâ'ya: Sabâh veyâ ikindi namâzından sonra Beyt'i tavâf etmek istediğinde tavâf et de tavâf namâzını güneş kayboluncaya yâhud doğuncaya kadar geri bırak. Ve her yedi dolaşma için iki rek'at namâz kıl, demiştir. Bu, Mâlikîler'in mezhebidir. Hanefîler ise mekrûh vakitlerde bu iki rek'at kılınmaz; eğer mekrûh vakitler içinde kılınırsa kerâhatle berâber sahîh olur, demişlerdir (Kastallânî).

109-....... Bize Mûsâ ibnu Ukbe, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, O, güneşin doğması sırasında ve bir de batışı sırasında namâz kılmaktan nehyediyordu [191].

١١٠ــ حدّثنى الْحَسَنُ بنُ مُحَمَّدٍ هُوَ الزَّعْفَرَانِيُّ قال حدّثنا عُبيدَةُ ابنُ حُمَيْدٍ قال حدّثنى عَبْدُ الْعَزِيزِ بنُ رُفَيْعٍ قال رَأَيْتُ عَبْدَاللهِ بنَ الزُّبَيْرِ رضى اللهُ عنهما يَطُوفُ بَعْدَ الْفَجْرِ ويُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ. قال عَبْدُ الْعَزِيزِ وَرَأَيْتُ عَبْدَ اللهِ بنَ الزُّبَيْرِ يُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ ويُخْبِرُ أنَّ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها حَدَّثَتْهُ أنَّ النبىَّ ﷺ لَمْ يَدْخُلْ بَيْتَهَا إلاَّ صَلاَّهُمَا *

110-....... Bize Ubeyde ibnu Humeyd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdulazîz ibnu Rufey' tahdîs edip, şöyle dedi: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr(R)'i gördüm. O fecr namâzından sonra tavâf eder, sonra da iki rek'at namâz kıldırdı. Râvî Abdulazîz dedi ki: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr'i gördüm, ikindiden sonra iki rek'at namâz kılardı ve Âişe'nin kendisine Peygamber'in bu iki rek'atı kılmadan evine girmediğini tahdîs ettiğini haber verdi [192].

٧٤ــ بابُ المَرِيضِ يَطُوفُ رَاكِباً

74- RAHATSIZ OLAN, (BİR BİNİTE) BİNEREK TAVÂF EDER BÂBI

١١١ــ حدّثنى إسْحَاقُ الوَاسِطِىُّ قال حدّثنا خالِدٌ عَنْ خالِدٍ الْحَذَّاءِ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رَضِى اللهُ عنهما أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ طَافَ بالْبَيْتِ وَهُوَ عَلَى بَعِيرٍ كُلَّمَا أتَى عَلَى الرُّكْنِ أشَارَ إلَيْهِ بِشَىْءٍ فِى يَدِهِ وكَبَّرَ *

111-....... Bize Hâlid et-Tahhân, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) bir deve üzerinde olduğu hâlde Beyt'i tavâf etti. Haceri Esved rüknüne geldikçe ona elindeki bir şeyle işâret edip, tekbîr getirdi [193].

---

191 Bunun başlığa mutâbakatı, bundan önce geçen hadîsten bilinmiştir. Bunun bahisleri de Kitâbu's-Salât'taki "Namâz vakitleri bâbı"nda geçmişti.

192 İbnu'z-Zubeyr sabâh namâzından sonra namâz kılma cevâzını, ikindiden sonrakî namâzın cevâzından istinbât etmiş gibidir. O bunu, o cevâzın umûmî olduğu i'tikaadına binâen yapıyordu. Şâfiî'nin mezhebi, vakitlerin hepsinde kerâhatsiz olarak tavâf sünnetinin kılınmasının cevâzıdır... (Kastallânî).

193 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu meydandadır. Bu hadîsin birazcık farklı bir

١١٢ــ حدّثنا عَبْدُ الله بنُ مَسْلَمَةَ قال حدّثنا مالِكٌ عن مُحَمَّدِ بنِ عبْدِ الرَّحْمنِ بنِ نَوْفَلٍ عنْ عُرْوَةَ عنْ زَيْنَبَ ابْنَةِ أُمِّ سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رضى اللهُ عنها قالَتْ شَكَوْتُ إلَى رسولِ اللهِ ﷺ أنّى أشْتَكِى فقال طُوفِى مِنْ وَرَاءِ النَّاسِ وأنْتِ راكِبَةٌ فَطُفْتُ ورسولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّى إلَى جَنْبِ الْبَيْتِ وَهْوَ يَقْرأُ بالطُّورِ وكِتَابٍ مَسْطُورٍ *

112-....... Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'a rahatsız olduğumu arzettim. Bunun üzerine bana: *"Sen binekli olarak insanların ötesinden tavâf et!"* buyurdu. Ben, Rasûlullah Beyt'in yanında namâz kıldırırken tavâf ettim; kendisi namâz içinde ***Ve't-Tûri ve Kitâbin Mestûrin*** sûresini okuyordu [194].

٧٥ــ باب سِقايَةِ الْحَاجِّ
75- HACILARA SU İÇİRİLMESİ BÂBI

١١٣ــ حدّثنا عبْدُ الله بنُ أبِى الأسْوَدِ قال حدّثنا أبو ضَمْرَةَ قال حدّثنا عُبَيْدُ اللهِ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما قال اسْتَأْذَنَ العَبَّاسُ ابنُ عَبْدِ المُطَّلِبِ رضى اللهُ عنه رسولَ اللهِ ﷺ أنْ يَبِيتَ بِمَكَّةَ لَيَالِىَ مِنًى مِنْ أجْلِ سِقَايَتِهِ فأذِنَ لَهُ *

113-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Abbâs ibnu Abdilmuttalib (R) hacılara su (ve şerbet) dağıtmak için Minâ gecelerinde Mekke'de ikaamet etmek üzere Rasûlullah'tan izin istedi. Rasûlullah da ona izin verdi [195].

١١٤ــ حدّثنا إسْحَاقُ قال حدّثنا خَالِدٌ عنْ خالِدٍ الْحَذَّاءِ عَنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهُمَا أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ جاءَ إلَي السِّقَايَةِ فاسْتَسْقَى

---

rivâyeti yakında "Haceri Esved yanında tekbîr getirme bâbı"nda geçmişti.

194 Bunun da başlığa uygunluğu ve delîlliği meydandadır. Bunun da farklıca bir rivâyeti yakında "Kadınların erkeklerin berâberinde tavâfı bâbı"nda geçmişti.

195 Kureyş, hacılara suda yapılmış kuru üzüm şırası içirirlerdi. Bu işi Câhiliyet'te babası Abdulmuttalib'den sonra Abbâs üzerine almıştı. Peygamber İslâm devrinde onun bu vazîfesini takrîr etti, artık bu vazîfe kıyâmete kadar onun âilesi için bir hakktır. İşte Peygamber, Abbâs'a bu iş için Minâ'nın 11., 12., ve 13. gecelerinde Mekke'de ikaametine izin vermişti. (Kastallânî).

فَقال الْعَبَّاسُ يافَضْلُ اذْهَبْ إِلَى أُمِّكَ فاتِ رَسولَ اللهِ ﷺ بِشَرابٍ مِنْ عِنْدِها
فقال اسْقِنِى قال يارَسولَ اللهِ إِنَّهُمْ يَجْعَلُونَ أَيْدِيَهُمْ فِيهِ قال اسْقِنِى فَشَرِبَ مِنْهُ
ثُمَّ أَتَى زَمْزَمَ وهُمْ يَسْقُونَ ويَعْمَلُونَ فِيهَا فَقَال اعْمَلُوا فإِنَّكُمْ عَلَى عَمَلٍ صالِحٍ
ثُمَّ قال لَوْلاَ أَنْ تُغْلَبُوا لَنَزَلْتُ حَتَّى أَضَعَ الحَبْلَ عَلَى هٰذِهِ يَعْنِى عاتِقَهُ وأَشارَإِلَى
عاتِقِهِ *

114-.......Bize Hâlid et-Tahhân, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Harem'deki şerbet dağıtılan sebîl yerine geldi ve şerbet istedi. Abbâs, oğluna:

— Ey Fadl, anana git de yanındaki (husûsî) şerbetten Rasûlullah'a getir! dedi.

Rasûlullah:

— "(Hayır.) *Bana bu şerbetten ver!"* buyurdu.

Abbâs:

— Yâ Rasûlallah! Halk buradaki şerbete ellerini sokuyorlar! dedi.

Rasûlullah:

— *"İşte halkın içtiği bu şerbetten ver!"* buyurdu.

Ve Abbâs'ın sunduğu umûmî şerbetten içti. Sonra Rasûlullah Zemzem Kuyusu'na geldi. Abbâs oğulları (burada hacılara) su içiriyorlardı ve kuyudan su çekiyorlardı. Rasûlullah:

— "(Ey Abdulmuttalib oğulları,) *çekiniz! Siz hayırlı bir iş yapıyorsunuz,* dedi.

Sonra Rasûlullah:

— *"Halkın* (su çekişine uymak için) *kalabalık etmesi endîşesi olmasaydı ben de devemden iner, hattâ* -kuyunun ipini eliyle omuzuna işâret ederek- *şuraya kor, sizin gibi su çekerdim"* buyurdu [196].

٧٦ـــ بابُ ماجاءَ فِي زَمْزَمَ

76- ZEMZEM SUYU HAKKINDA GELEN HABERLER BÂBI

١١٥ـــ وَقال عَبْدَانُ أخبرنا عبْدُ اللهِ قال أخبرنا يُونُسُ عنِ الزُّهْرِىِّ قال
أَنَسُ بنُ مالِكٍ كانَ أَبُو ذَرٍّ رضى اللهُ عنه يُحَدِّثُ أَنَّ رسولَ اللهِ ﷺ قال

196 Hadîsin başlığa hüccetliği ve Yüce Peygamber'in erişilmez tevâzu'u ve halkçılığı bu hadîste güneş kadar açıktır!...

فُرِجَ سَقْفِي وأنا بِمَكَّةَ فَنَزَلَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ فَفَرَجَ صَدْرِى ثُمَّ غَسَلَهُ بِمَاءِ زَمْزَمَ ثُمَّ جَاءَ بِطَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ مُمْتَلِىءٍ حِكْمَةً وَإِيمَاناً فأفْرَغَهَا فِى صَدْرِى ثُمَّ أطْبَقَهُ ثُمَّ أخَذَ بِيَدِى فَعَرَجَ بِى إلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا قال جِبْرِيلُ لِخَازِنِ السَّماءِ الدُّنْيَا افْتَحْ قال مَنْ هٰذَا قال جِبْرِيلُ *

115-....... Enes ibn Mâlik dedi ki: Ebû Zerr (R) bu Mi'râc kıssasını şöyle tahdîs eder idi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Ben Mekke'de iken içinde bulunduğum evin tavanı yarıldı. Cibrîl aleyhi's-selâm indi. Göğsümü yardıktan sonra içini Zemzem suyu ile yıkadı. Sonra hikmet ve îmân ile dolu altın bir leğen getirip, içindekini göğsümün içine boşalttı. Sonra göğsümü kapattı. Sonra elimden tutup beni dünyâ semâya doğru çıkardı. Cibrîl oranın, yânî yere en yakın semânın bekçisine "Aç!" dedi. Bekçi: Kimdir o? dedi. Cibrîl: Ben Cibrîl'im, dedi.."* [197].

١١٦ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ هُوَ ابنُ سَلاَمٍ قال أخبرَنا الْفَزَارِيُّ عَنْ عاصِمٍ عَنِ الشَّعْبِىِّ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عنهما حدَّثَهُ قال سَقَيْتُ رسولَ اللّٰهِ ﷺ مِنْ زَمْزَمَ فَشَرِبَ وهُوَ قائِمٌ قالَ عَاصِمٌ فَحَلَفَ عِكْرِمَةُ ما كانَ يَوْمَئِذٍ إلاَّ عَلَى بَعِيرٍ *

116-....... İbnu Abbâs (R) şöyle tahdîs etmiş: Ben Rasûlullah'a Zemzem suyundan sundum. O da ayakta olduğu hâlde içti, demiştir.

Âsım el-Ahvel dedi ki: İbn Abbâs'ın âzâdlısı İkrime Allah adıyle yemîn edip: Rasûlullah (S), İbn Abbâs'ın kendisine Zemzem suyundan içirdiği gün, muhakkak deve üzerinde bulunuyordu, dedi [198].

٧٧ــ بابُ طَوَافِ القَارِنِ

77- KIRÂN HACCI YAPAN KİMSENİN TAVÂFI BÂBI [199]

197 Hadîsin başlığa uygun yeri *"Cibrîl indi, sonra göğsümü açıp Zemzem suyu ile yıkadı"* kelâmıdır. Cibrîl'in bu fiili Zemzem'in fazîletine delâlet etmiştir. Zîrâ Cibrîl, Peygamber'in göğsünü ondan başka olan sulardan hiçbiriyle değil de, yalnız Zemzem ile yıkamıştır. Şeyhu'l-İslâm Bulkînî: Zemzem, Kevser'den daha fazîletlidir. Çünkü Peygamber'in kalbi bununla yıkandı. Hâlbuki kalb ancak suların en fazîletlisi ile yıkanır, demiştir (Kastallânî).

Bu hadîs, Kitâbu's-Salât'ın başında "İsrâ'da namâz nasıl farz olundu bâbı"nda uzun uzadıya geçmişti.

198 Bunun başlığa uygunluğu, içinde Zemzem zikredilmesi sebebiyledir.

199 Yânî Kırân Haccı yapana bir defa tavâf yapması yeter mi? Yâhud ona da iki

١١٧ ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُرْوَةَ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها قالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِى حَجَّةِ الوَدَاعِ فأَهْلَلْنَا بِعُمْرَةٍ ثُمَّ قالَ مَنْ كانَ مَعَهُ هَدْىٌ فَلْيُهِلَّ بالْحَجِّ والْعُمْرَةِ ثُمَّ لاَيَحِلُّ حَتَّى يَحِلَّ مِنْهُمَا فَقَدِمْتُ مَكَّةَ وَأنا حائِضٌ فلَمَّا قَضَيْنَا حَجَّنا أَرْسَلَنِى مَعَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ إلَى التَّنْعِيمِ فاعْتَمَرْتُ فقال ﷺ هَذِهِ مَكَانَ عُمْرَتِكِ فَطافَ الَّذِينَ أَهَلُّوا بالْعُمْرَةِ ثُمَّ حَلُّوا ثُمَّ طَافوا طَوَافاً آخَرَ بَعْدَ أَنْ رَجَعُوا مِنْ مِنًى وأَمَّا الَّذِينَ جَمَعُوا بَيْنَ الْحَجِّ والْعُمْرَةِ طَافُوا طَوَافاً وَاحِداً *

117-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Biz Rasûlullah'ın berâberinde Vedâ Haccı'na çıktık, ve umre niyetiyle ihrâma girip telbiye ettik. Sonra Rasûlullah (S): *"Berâberinde hedy kurbânı olan, hacc ve umre niyetiyle ihrâm edip, telbiye eylesin. Sonra bu ikisini bitirinceye kadar ihrâmdan çıkmasın"* buyurdu. Nihayet ben hayızlı olarak Mekke'ye geldim. Haccımızı yapıp tamamladıgımızda, Rasûlullah beni Abdurrahmân'ın berâberinde Ten'îm mevkiine gönderdi. Ben oradan umre için ihrâma girip, umremi yaptım. Rasûlullah: *"İşte bu umre, senin yapacağın umrenin yerinedir"* buyurdu. Umre niyetiyle ihrâma girip telbiye etmiş olanlar, Mekke'de tavâf ve sa'yi yaptıktan sonra ihrâmdan çıktılar. Sonra da Minâ'dan dönmelerinin ardından hacc için diğer bir tavâf daha yaptılar. Ammâ (yanlarında hedy olanlarla) hacc ile umreyi (bir ihrâmda) cem' etmiş olanlara gelince, bunlar bir tavâf yaptılar [200].

١١٨ ـ حدّثنا يَعْقُوبُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا ابنُ عُلَيَّةَ عَنْ أَيُّوبَ عنْ نافِعٍ أَنَّ ابنَ عُمَرَ رَضِىَ اللهُ عنهما دَخَلَ ابنُهُ عَبْدُ اللهِ بنُ عبْدِ اللهِ وَظَهْرُهُ فِي الدَّارِ فقال إنِّى لاَ آمَنُ أنْ يكُونَ العَامَ بَيْنَ النَّاسِ قِتالٌ فَيَصُدُّوكَ عَنِ الْبَيْتِ فَلَوْ أَقَمْتَ فقال قَدْ خَرَجَ رَسولُ اللهِ ﷺ فَحَالَ كُفَّارُ قُرَيْشٍ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْبَيْتِ فإنْ حِيلَ بَيْنِى وَبَيْنَهُ أَفْعَلُ كمَا فَعَلَ رَسولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عليه وسلم لَقَدْ كانَ

---

tavâf zarûrî midir? Bu konuda ihtilâf olduğu için, Buhârî hükmü beyân etmeyip, böyle mutlak olarak söylemiştir.

200 Hadîsin başlığa delîlliği "Hacc ile umreyi (bir ihrâmda) cem' edenlere gelince..." fıkrasındadır. Çünkü böyle yapan kaarın'dır. Burada kaarının tavâfının bir defa olduğu beyân edilmiştir. Bu hadîs "Hayızlı ve nifâslı kadınlar nasıl ihrâma girip telbiye ederler bâbı"nda da geçmişti.

لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ اسْوَةٌ حَسَنَةٌ ثُمَّ قالَ أُشْهِدُكُمْ أنِّي قَدْ أوْ جَبْتُ مَعَ عُمْرَتِي حَجًّا قال ثُمَّ قَدِمَ فَطَافَ لَهُمَا طَوَافاً وَاحِداً *

118-....... Bize ibnu Uleyye, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den tahdîs etti (Nâfi' şöyle demiştir): İbnu Umer'in binek devesi hacc yolculuğu için evinde hazırlanmış bulunduğu sırada oğlu Abdullah ibn Abdillah yanına girdi de: Ben bu yıl insanlar arasında bir harb olacağından ve bu sebeble onların seni Beyt'i ziyâretten men' edeceklerinden endîşe ediyorum. Onun için bu yıl hacca gitmesen de evinde ikaamet etsen! dedi. Bunun üzerine İbn Umer: Rasûlullah (S) umre için yola çıktı. Kureyş kâfirleri O'nunla Beyt arasında perde oldular. Eğer benimle Beyt arasına mâni' olunursa, ben de Rasûlullah'ın yaptığı gibi yaparım: ***"And olsun Allah Elçisi'nde sizin için güzel bir uyma numûnesi vardır"*** (el-Ahzâb: 21) dedi. Sonra da: Ben sizi şâhid kılıyorum. Ben umremle berâber bir haccı kendime vâcib kıldım (yânî kırân haccına niyet ettim), dedi. Oğlu Abdullah dedi ki: Bundan sonra babam İbn Umer (Arafât'ta vukûftan sonra Minâ'dan Mekke'ye) geldi ve hacc ile umresi için bir tek tavâf yaptı [201].

١١٩ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا اللَّيْثُ عَنْ نافِعٍ أنَّ ابنَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عنهما أرادَ الْحجَّ عامَ نَزَلَ الْحَجَّاجُ بِابنِ الزبَيْرِ فَقِيلَ لهُ إنَّ النَّاسَ كائِنٌ بَيْنَهُمْ قِتَالٌ وَإنَّا نَخافُ أنْ يَصُدُّوكَ فقالَ لَقَدْ كانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ إسْوَةٌ حَسَنَةٌ إذاً أصْنَعُ كَمَا صَنَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إنِّي أشْهِدُكُمْ أنِّي قَدْ أوْ جَبْتُ عُمْرَةً ثُمَّ خَرَجَ حَتَّى إذَا كانَ بِظَاهِرِ الْبَيْدَاءِ قال ماشَأْنُ الْحجِّ وَالْعُمْرَةِ إلاَّ وَاحِدٌ أُشْهِدُ كُمْ أنِّي قَدْ أوْ جَبْتُ حَجًّا مَعَ عُمْرَتِي وَأهْدَى هَدْياً اشْتَرَاهُ بِقُدَيْدٍ وَلَمْ يَزِدْ عَلَى ذَلِكَ فَلَمْ يَنْحَرْ وَلَمْ يَحِلَّ مِنْ شَيْءٍ حَرُمَ مِنْهُ وَلَمْ يَحْلِقْ ولَمْ يُقَصِّرْ حَتَّى كانَ يَوْمُ النَّحْرِ فَنَحَرَ وحَلَقَ ورَأى أنْ قَدْ قضَى طَوَافَ الْحجِّ والْعُمْرَةِ بِطَوَافِهِ الأوَّلِ وقال ابنُ عُمَرَ رضي اللهُ عَنْهما كَذَلِكَ فَعَلَ رسولُ اللهِ ﷺ *

119-....... Bize el-Leys, Nâfi'den tahdîs etti ki (o, şöyle demiştir): İbnu Umer, Haccâc'ın İbn Zubeyr ile harb etmek için Mekke'ye

---

201 Hadîsin başlığa delîl yeri "Hacc ve umre için bir defa tavâf yaptı" fıkrasındadır. İbn Umer'e göre kırân haccı yapanın tavâfı işte budur. Şâfiî ile onun sözüne uyanlar da bu görüşe gitmişlerdir.

Kaarın için de iki tavâf ve iki sa'y'e kaail olanlar, bu bir tavâf sözüyle, umre ve haccın herbiri için bir tavâf kasdedilmiştir, derler.

indiği yıl hacc etmek istedi. Çocukları tarafından kendisine: İnsanlar arasında bir harb vardır. Biz onların seni haccdan men' edeceklerinden korkuyoruz, denildi. İbn Umer: ***"And olsun Allah Elçisi'nde sizin için çok güzel bir uyma numûnesi vardır"*** (el-Ahzâb: 21). Eğer Beyt'i ziyâretten men' olunursam, o takdîrde ben de Rasûlullah'ın yaptığı gibi yaparım. Ben sizleri şâhid kılıyorum ki, ben umre yapmayı kendime vâcib kıldım, dedi. Sonra yola çıktı. Nihâyet (Zu'l-Huleyfe'nin önündeki) Beydâ meydanına vardığı zamân: Hacc ile umrenin hâli (mâni' olunmakla ihrâmdan çıkmak cevâzında) bir şeydir (yânî aralarında fark yoktur). Sizleri şâhid kılıyorum ki, ben umremle berâber haccı kendime vâcib kıldım, dedi. Yolda Cuhfe yakınındaki Kudeyd mevkiinden satın aldığı kurbânı hedy olarak sevketti. Ve bu tek kurbân üzerine ziyâde etmedi. Çünkü ihrâmın harâm kıldığı suçlardan birini işlemediğinden başka bir kurbân kesmedi. Arada ihrâmdan çıkmadı, ihrâmdan dolayı harâm olan fiillerin hiçbiri kendine halâl olmadı, tıraş olmadı, saçını kısaltmadı. Nihâyet nahr günü olunca, İbn Umer kurbânını kesti, tıraş oldu ve ifâda tavâfını yaptı. İbn Umer nahr günü yaptığı bu ilk tavâfıyle hacc ve umre tavâfını edâ etmiş olduğu görüşünde bulundu. Ve Rasûlullah (S) da böyle yaptı, dedi [202].

٧٨ـ بابُ الطَّوَافِ عَلَى وُضُوءٍ

78- TAVÂFIN ABDESTLİ YAPILACAĞI BÂBI

١٢٠ـ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ عِيسَى قال حدّثنا ابنُ وَهْبٍ قال أخبرَنِى عَمْرُوبنُ الْحَارِثِ عَنْ مُحَمَّدِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ نَوْفَلٍ الْقُرَشِيِّ أَنَّهُ سَأَلَ عُرْوَةَ بنَ الزُّبَيْرِ فقال قَدْ حَجَّ النبىُّ ﷺ فأَخْبَرَتْنِى عَائِشَةُ رضى اللّٰهُ عنها أَنَّهُ أَوَّلُ شَىْءٍ بَدَأَ بِهِ حِينَ قَدِمَ أَنَّهُ تَوَضَّأَ ثُمَّ طاف بالْبَيْتِ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ عُمْرَةً ثُمَّ حَجَّ أَبُو بَكْرٍ رضى اللّٰهُ عنهُ فكَانَ أَوَّلَ شَىْءٍ بَدَأَ بِهِ الطَّوَافُ بِالْبَيْتِ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ

---

202 Hadîsin başlığa delîlliği "Nahr günü yaptığı bu ilk tavâfı ile hacc ve umre tavâfını edâ etmiş olduğu görüşünde bulundu ve Rasûlullah da böyle yaptı dedi" kavlindedir. Hadîsin bu son fıkrası, kaarın hacc olan ihrâmlı iki tavâfa muhtâc olmaz diyenlerin delîlidir. Hanefîler'e göre kaarın için de iki tavâf lâzımdır. Onların bu konuda başka delîlleri vardır.

Burada Beyt'i tavâf ile maksad, haccın rüknü olan ifâde tavâfıdır. Hacı kaarın olsun, mufrid olsun, kudûm, yânî geliş tavâfı bu ifâda tavâfı yerine geçmez. O geliş tavâfı, Mekke'ye her gelenin yapması gereken müstehâb bir tavâftır.

Bu hadîs, geçen hadîsin ikinci bir tarîkten rivâyetidir (Bu bâbın hâşiyeleri Aynî ile Kastallânî'dendir.)

عُمْرَةٌ ثُمَّ عُمَرُ رضى اللهُ عنه مِثْلُ ذَلِكَ ثُمَّ حَجَّ عُثْمَانُ رضى اللهُ عنه فَرَأَيْتُهُ أَوَّلُ شَىْءٍ بَدَأَ بِهِ الطَّوَافُ بِالْبَيْتِ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ عُمْرَةٌ ثُمَّ مُعَاوِيَةُ وَعبْدُ اللهِ بنُ عُمَرَ ثُمَّ حَجَجْتُ مَعَ ابنِ الزُّبَيْرِ بنِ الْعَوَّامِ فَكَانَ أَوَّلَ شَىْءٍ بَدَأَ بِهِ الطَّوَافُ بالْبَيْتِ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ عُمْرَةٌ ثُمَّ رَأَيْتُ الْمُهَاجِرِينَ وَالأَنْصَارَ يَفعلُونَ ذَلِكَ ثُمَّ لَمْ تَكُنْ عُمْرَةٌ ثُمَّ آخِرُ مَنْ رَأَيْتُ فَعَلَ ذَلِكَ ابنُ عُمَرَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُضْهَا عُمْرَةً وهَذَا ابنُ عُمَرَ عِنْدَهُمْ أَفَلاَ يَسْأَلُونَهُ ولاَ أَحَدٌ مِمَّنْ مَضَى ما كَانُوا يَبْدَؤُنَ بِشَىْءٍ حَتَّى يَضَعُوا أَقْدَامَهُمْ مِنَ الطَّوَافِ بالْبَيْتِ ثُمَّ لاَيَحِلُّونَ. وقَدْ رَأَيْتُ أُمِّى وخَالَتِى حِينَ تَقْدَمانِ لاَتَبْتَدِئَانِ بِشَىْءٍ أَوَّلَ مِنَ الْبَيْتِ تَطُوفَانِ بِهِ ثُمَّ لاَيَحِلاَّنِ وقَدْ أخبرَتْنِى أُمِّى أَنَّها أَهَلَّتْ هِىَ وَأُخْتُها والزُّبَيْرُ وفُلاَنٌ وفُلاَنٌ بِعُمْرَةٍ فَلَمَّا مَسَحُوا الرُّكْنَ حَلُّوا *

120-.......Bize İbnu Vehb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Amr ibnu'l-Hâris Muhammed ibn Abdirrahmân ibn Nevfel el-Kuraşî haber verdi ki, bu Muhammed ibn Abdirrahmân, Urvetu'bnu'z-Zubeyr'e, (hacc niyetiyle ihrâma giren kimse tavâf ve sa'y ile ihrâmdan çıkabilir mi, çıkamaz mı mes'elesini, yânî haccın umreye çevrilmesi mes'elesini) sormuş. Urve de -hacc niyetiyle ihrâma giren kimsenin yalnız haccı bitirdikten sonra ihrâmdan çıkabileceğini, haccın umreye çevrilemeyeceğini isbât yolunda- şöyle demiştir:

Peygamber (S) şöyle hacc etmiştir: Bana Âişe (R) haber verdi: Peygamber Mekke'ye geldiğinde îfâya başladığı ilk ibâdet olmak üzere abdest aldı. Sonra Beyt'i tavâf etti. Sonra Peygamber, bu tavâf ve sa'yi umre olmuş saymadı. Peygamber'den sonra Ebû Bekr hacc yaptı. Onun da Beyt'i tavâf etmek ilk yaptığı şey oldu. Sonra bu tavâf ve sa'y umre olmadı. Ebû Bekr'den sonra Umer de bunun gibi yaptı. Umer'den sonra Usmân (R) hacc yaptı. Ben Usmân'ı iyice gördüm; onun da ilk yaptığı iş, Beyt'i tavâf etmektir. Sonra bu tavâf ve sa'y, umre olmadı. Sonra Muâviye ve Abdullah ibnu Umer hacc yaptılar. Sonra ben babam Abdullah ibnu'z-Zubeyr ibni'l-Avvâm'ın berâberinde hacc yaptım. Onun da Beyt'i tavâf etmek, ilk yaptığı iş oldu. Sonra bu tavâf ve sa'y, umre olmadı. Sonra ben Muhâcirler ve Ensâr'ı gördüm; onlar da hep böyle yapıyorlardı da, onların bu tavâf ve sa'yleri bir umre olmadı. Sonra böyle yaptığını gördüğüm insanların sonuncusu İbnu Umer'dir. Sonra o da haccı bozup umreye çevirmedi.

Ve işte İbnu Umer, o suâli soranların yanındadır.. Öyleyken bu-

nu niye ondan sormuyorlar? İbnu Umer haccını bozup umre yapmamış; geçmiş olanlardan da hiçbir kimse haccını bozmamıştır. Onların hepsi Beyt'i tavâf için ayaklarını Mescid'in içine koydukları zamân, başka bir ibâdete başlamazlardı. Tavâftan sonra da kendileri halâl olmaz, yânî ihrâmdan çıkmazlardı. Ben annem Esmâ ve teyzem Âişe'yi de gördüm ki, onların ikisi de Mekke'ye geldikleri zamân Beyt'i tavâf etmekten evvel başka bir işe başlamazlardı. Onlar Beyt'i tavâf ederler, sonra da halâl olmazlardı [203].

Bana annem Esmâ bintu Ebî Bekr haber verdi ki, kendisi ve kızkardeşi Âişe, Zubeyr, fulân ve fulân kimseler umre niyetiyle ihrâma girip telbiye etmişler, bunlar Haceri Esved'i isti'lâm edip el sürdükleri, yânî tavâfı ve sa'yi tamamladıkları zamân ihrâmdan çıkmışlardır [204].

٧٩ ـ بابُ وُجوبِ الصَّفا والمَرْوَةِ وجُعِلَ مِن شَعائرِ الله

79- SAFÂ İLE MERVE ARASINI SA'Y ETMENİN VUCÛBU VE BU SA'YIN ALLAH'IN ŞEÂİRİNDEN (ALÂMETLERİNDEN) KILINMIŞ OLDUĞU BÂBI [205]

١٢١ ـ حدّثنا أبو اليَمانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال عُرْوَةُ سَأَلْتُ عائِشَةَ رضى الله عنها فقُلْتُ لَها أرَأيْتِ قَوْلَ اللهِ تعالى إنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعائِرِ اللهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أوِ اعْتَمَرَ فلاَ جُناحَ عَلَيْهِ أنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا. فَواللهِ ماعَلَى أحَدٍ جُناحٌ أنْ لاَيَطَّوَّفَ بالصَّفا والمَرْوَةِ قالَتْ بِئْسَ ماقُلْتَ يا ابْنَ أُخْتى

---

203 Hadîsin bâb başlığa hüccetliği "Mekke'ye geldiği zamân ilk yaptığı iş abdest alması oldu" sözündedir.

204 "Haceri Esved rüknüne el sürdüklerinde halâl oldular" sözünün ma'nâsı, tavâf ettiler, sa'y ettiler ve tıraş oldular da ihrâmdan çıktılar demektir. Bu mukadder sözler bilindiği için hazfedilmişlerdir.

Eğer bu son kısım bundan önceki "Esmâ ile Âişe Beyt'i tavâf ettiler, sonra halâl olmadılar" fıkrasına aykırıdır, binâenaleyh bunun zikrinde ne fâide vardır? dersen, ben derim ki: İlki hacc hakkında idi; ikincisi ise umre hakkındadır. Onun garazı şudur: Onlar umre niyetiyle ihrâma girdiklerinde tavâftan sonra ihrâmdan çıkıyorlar. Çünkü onlar tavâftan sonra ihrâmdan çıkmadıkları zamân umreçiler olmadıklarını ve hacclarını fesh edemiyeceklerini biliyorlardı. Bunun da sebebi şudur: Çünkü haccda yapılan ilk tavâf, geliş içindir; umredeki tavâf ise umrenin rüknüdür" (Kirmânî).

Bu hadîs "Mekke'ye geldiği zamân Beyt'i tavâf eden kimse bâbı"nda da geçmişti.

205 *Şeâir, Şaîre*'nin cem'idir. Şaîre de, alâmet ve nişân demektir. Yânî, bu tepeler Allah'a ibâdet etmeye vesîle kılınan alâmetler ve nişânelerdir. Allah onlar arasında sa'y etmeyi de, hacc ve umre menseklerinden kılmıştır.

إنَّ هَذِهِ لَوْ كانَتْ كَمَا أَوَّلْتَها عَلَيْهِ كانَتْ لاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ أنْ لاَيَتطَوَّفَ بِهِمَا
ولٰكِنَّها أُنْزِلَتْ فِي الأنْصَارِ كانُوا قَبْلَ أنْ يُسْلِمُوا يُهِلُّونَ لِمَنَاةَ الطَّاغِيَةِ الَّتِى كانُوا
يَعْبُدُونَها عِنْدَ المُشَلَّلِ فكَانَ مَنْ أهَلَّ يَتحَرَّجُ أنْ يَطُوفَ بالصَّفَا وَالمَرْوَةِ فلَمَّا
أسْلَمُوا سَألُوا رسولَ اللهِ ﷺ عنْ ذَلِكَ قالوايارَسُلَ اللهِ إنَّا كُنَّا نَتحَرَّجُ أنْ
نَطُوفَ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ فأنْزَلَ اللهُ تعالى إنَّ الصَّفا والمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ الآيَةَ
قالَتْ عائِشَةُ رضى اللهُ عنها وقَدْ سَنَّ رسولُ اللهِ ﷺ الطَّوَافَ بَيْنَهُما فَلَيْسَ
لِأحَدٍ أنْ يَتْرُكَ الطَّوَافَ بَيْنَهُما ثُمَّ أخْبَرْتُ أبا بَكْرِ بنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ فَقال إنَّ
هٰذَا لَعِلْمٌ ما كُنْتُ سَمِعْتُهُ ولَقَدْ سَمِعْتُ رِجالاً مِنْ أهْلِ الْعِلْمِ يَذْكُرُونَ أنَّ
النَّاسَ إلاَّ مَنْ ذَكَرَتْ عائِشَةُ مِمَّنْ كانَ يُهِلُّ بِمَنَاةَ كانُوا يَطُوفُونَ كُلُّهُمْ بالصَّفَا
والمَرْوَةِ فَلَمَّا ذَكَرَ اللهُ تَعَالَى الطَّوَافَ بالْبَيْتِ ولَمْ يَذْكُرِ الصَّفَا والمَرْوَةَ فِى
الْقُرآنِ قالُوا يَارَسولَ اللهِ كُنَّا نَطَّوَّفُ بالصَّفَا وَالمَرْوَةِ وإنَّ اللهَ أنْزَلَ الطَّوَافَ
بالْبَيْتِ فلَمْ يَذْكُرِ الصَّفَا فَهَلْ عَلَيْنا مِنْ حَرَجٍ أنْ نَطَّوَّفَ بالصَّفا وَالمَرْوَةِ فأنْزَلَ
اللهُ تعالى إنَّ الصَّفا والمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللهِ الآيَةَ قالَ أبو بَكْرٍ فَأسْمَعُ هٰذِهِ الآيَةَ
نَزَلَتْ فِى الْفَرِيقَيْنِ كِلَيْهِمَا فِى الَّذِينَ كانُوا يَتحَرَّجُونَ أنْ يَطُوفُوا بالْجَاهِلِيَّةِ
بالصَّفَا والمَرْوَةِ والَّذِينَ يَطُوفُونَ ثُمَّ تَحَرَّجُوا أنْ يَطُوفُوا بِهِما فِي الإسْلاَمِ مِنْ
أجْلِ أنَّ اللهَ تَعالى أمَرَ بالطَّوافِ بالْبَيْتِ ولَمْ يَذْكُرِ الصَّفا حَتَّى ذَكَرَ ذَلِكَ بَعْدَ
ماذَكَرَ الطَّوَافَ بالْبَيْتِ *

121-....... Urve şöyle demiştir: Ben Âişe'ye şöyle sordum: Yüce Allah'ın ***"Şübhesiz Safâ ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir. İşte kim o Beyt'i hacc ve umre kasdıyle ziyâret ederse, bunları güzelce tavâf etmesinde üzerine bir be's yoktur. Kim gönüllü olarak*** (vâcib olmayan amellerden) ***bir hayr işlerse*** (mükâfâtını görür). ***Çünkü Allah tâatlerin ecrini veren, hakkıyle bilendir"*** (el-Bakara: 158) kavli hakkında ne re'y edersin? Yemîn ederim ki, Safâ ile Merve arasında sa'y etmemek hiç kimse üzerine bir günâh olmaz, dedim.

Âişe:

— Ey kardeşim oğlu, sen fenâ söz söyledin! Eğer bu âyetin ma'nâsı (hükmü) senin te'vîl ettiğin gibi (sa'y mubâh) olsaydı, âyet "Safâ ile Merve arasında sa'y etmemekte günâh yoktur" sûretinde olurdu.

Şu kadar ki, bu âyet Ens r hakkında indirilmiştir. Ensâr müslümân olmalarından önce, Müşt lel mevkii yanında bulunup kendisine ibâdet edegeldikleri Tâğıye N enât putu için ihrâma girip telbiye ederlerdi. İşte Ensâr'dan ihrâmlanan kimseler (kendi putları karşısında dikili bulunan) Safâ ile Merve putları arasında sa'y etmeyi günâh sayarlardı. Ensâr müslümân oldukları zamân müşkil saydıkları bu vaziyeti Rasûlullah'a şöyle sordular:

— Yâ Rasûlallah! Bizler Safâ ile Merve arasında sa'y etmeyi günâh sayıyorduk (bu iş bize ağır geliyor), dediler.

Bunun üzerine Yüce Allâh ***"Şübhesiz Safâ ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir..."*** âyetini indirdi.

Âişe (R):

— Rasûlullah Safâ ile Merve arasında dolaşıp sa'y etmeyi kendi fiili ile de kaanûnlaştırmıştır. Artık bu iki tepe arasında dolaşmayı, yânî sa'yi terketmek kimse için câiz değildir, demiştir.

Zuhrî dedi ki: Âişe'nin bu hadîsini Abdurrahmân'ın oğlu Ebû Bekr'e haber verdim (ve bu konudaki bilgisini sordum). O bana cevâben şöyle dedi:

— Âişe'nin Câhiliyet devrinde Safâ ile Merve arasında sa'yi günâh sayan bir zümre bulunduğunu haber vermesi, şübhesiz ki bir ilimdir. Fakat ben bunu işitmiş değilim. Ben ilim ehli olan birçok kimselerden işittim ki, onlar şöyle zikrediyorlardı: Âişe'nin haber verdiği Menât için ihrâma girmekte olan bu zümreden başka, Ensâr'dan bir zümre daha vardı. Bunların hepsi de bil'akis Câhiliyet devrinde Safâ ile Merve arasında tavâf ederlerdi. İslâm devri gelip, Yüce Allah ***"... O kadîm Beyt'i tavâf etsinler"*** (el-Hacc: 29) kavliyle Beyt'i tavâf etmeyi zikredip de Safâ ile Merve tavâfı Kur'ân'da zikredilmeyince, bunlar:

— Yâ Rasûlallah! Biz öteden beri Safâ ile Merve arasında tavâf ederdik. Allah Beyt'i tavâf emrini indirdiği hâlde, Safâ ile Merve arasında sa'yi zikretmedi. Biz Safâ ile Merve arasında sa'y edersek, bize günâh var mıdır? diye sordular.

Bunun üzerine Yüce Allah: ***"Şübhesiz Safâ ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir. İşte kim o Beyt'i hacc veyâ umre kasdı ile ziyâret ederse, bunları güzelce tavâf etmesinde üzerine bir günâh yoktur. Kim gönlünden bir hayr işlerse*** (mükâfâtını görür). ***Çünkü Allah tâatlerin ecrini veren, hakkıyle bilendir"*** (el-Bakara: 158) âyetini indirdi [206].

Yine Abdurrahmân oğlu Ebû Bekr devâm edip şöyle dedi:

Ben bu el-Bakara: 158. âyetinin Ensâr ve Arablar'ın diğer bir

---

206 Safâ ile Merve, Mekke'de iki tepenin ismidir. Câhiliyet zamânında Safâ'da erkek sûretinde *İsâf*, Merve'de kadın sûretinde *Nâile* isimlerinde meşhûr birer put vardı. Mekke'nin fethinden sonra o putlar kırıldı. Bu putların zihinlerde bırak-

kavminden oluşan her iki fırka hakkında, yânî hem Câhiliyet devrinde Safâ ile Merve arasında tavâf etmeyi günâh sayanlar fırkası, hem de Câhiliyette Safâ ile Merve arasını tavâf edegeldikleri hâlde sonradan İslâm devrinde Allah'ın Beyt'i tavâfı emredip de (el-Hacc: 29) Safâ ve Merve'yi zikretmediği için Safâ ile Merve arasını tavâf etmeyi günâh sayanlar fırkası hakkında indiğini işitirim. Nihâyet Allah Beyt'i tavâfı zikretmesinin (el-Hacc: 29) ardından, bu Safâ ile Merve arasında sa'yi de (el-Bakara: 158) zikretti (yânî el-Bakara: 158. âyetinin inmesi, el-Hacc: 29 âyetinin inmesinden sonra oldu) [207].

٨٠ـ بابُ ما جاءَ فِي السَّعْيِ بَيْنَ الصَّفَا والمَرْوَةِ. وقال ابنُ عُمَرَ رضى الله عنهما السَّعْيُ مِنْ دَارِ بَنِي عَبَّادٍ إِلَى زُقاقِ بَنِي أَبِي حُسَيْنٍ

80- SAFÂ İLE MERVE ARASINDA SA'YIN KEYFİYETİ HAKKINDA GELEN HABERLER BÂBI

Ve İbn Umer (R): Sa'y, Abbâd oğulları evinden Ebû Huseyn oğulları sokağına kadardır, demiştir [208].

١٢٢ـ حدّثنا محمَّدُ بنُ عُبَيْدِ بنِ مَيْمُونٍ قال حدّثنا عِيسَى بنُ يُونُسَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ عَنْ نافِعٍ عَنِ ابنِ عُمَرَ رضى الله عنهما قال كانَ رسولُ

tığı çirkin hâtıralardan dolayı müslümânlar bu iki tepe arasında sa'y etmekte tereddüd gösterdiler. Allah bu tereddüdü gidermek üzere bu (el-Bakara:158) âyeti indirdi.

Bu hadîste Urve'nin "Onları tavâf etmekte günâh yoktur" kavlinden, Safâ ile Merve arasında sa'yin mübâh olduğuna istidlâline, Âişe'nin fenâ bir ictihâd demesi ve Rasûlullah'ın bu sa'yı fiiliyle de bir kaanûn yaptığını bildirmesi ve en sonra, kimse için Safâ ile Merve arasında sa'yi terk câiz değildir ictihadında bulunması, âyetin zâhirinden sa'yin mübâhlığını anlamaya mâni' olduğundan ve sa'yin farz olduğuna hükmedecek derecede kat'iyet de bulunmadığından, Hanefî imâmları sa'yin farzlığına değil de, vâcibliğine kaail olmuşlar ve haccın rükünlerinden saymamışlardır. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler ise, sa'yi haccın rükünlerinden saymışlardır.

207 Abdurrahmân oğlu Ebû Bekr'in verdiği bu bilgiler, Âişe'nin verdiği bilgileri reddetmiyor, bil'akis onları daha da açıklayıp te'kîd etmiş oluyor. Bilhassa burada zikredilen âyetlerin iniş târîhlerinin evvellik ve sonralığını da bildirmek sûretiyle, âyetlerin inişine sebeb olanların her iki fırkaya dâhil olanlar olduğunu ortaya koyuyor.

208 İbn Umer'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etmiştir. O rivâyette Usmân ibnu'l-Esved: Ben Mucâhid ile Atâ'yı, Abbâd oğulları kapısından Ebû Huseyn oğulları sokağına kadar koşarlarken gördüm. Onlar bu koşmayı, İbn Umer'e nisbet ediyorlardı, demiştir.

Bu sözün başlığa uygunluğu, koşmanın Abbâd oğulları evinden başlayıp Ebû Huseyn oğulları sokağına kadardır, sözündedir.

اللهِ ﷺ إذا طَافَ الطَّوافَ الأوَّلَ خَبَّ ثَلاثاً وَمشى أرْبعاً وكان يَسْعَى بَطْنَ المَسِيلِ إذَا طاف بَيْنَ الصَّفا وَالمَرْوَةِ فَقُلْتُ لِنَافِعٍ أكانَ عَبْدُ اللهِ يَمْشِي إذا بَلَغَ الرُّكْنَ الْيَمَانِيَ قال لا إلاَّ أنْ يُزَاحَمَ عَلَى الرُّكْنِ فإنَّهُ كانَ لاَيَدَعُهُ حَتَّى يَسْتَلِمَهُ *

122-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), geliş tavâfı olan ilk tavâfı yaparken ilk üç dolaşmayı hızlı, dört dolaşmayı ise (âdet olan yürüyüşle) yürürdü. Safâ ile Merve arasında dolaşırken de sel yerinin karnında (bugünkü iki yeşil sütûncuk arasında) koşardı. Râvî dedi ki: Ben, Nâfi'e: Abdullah ibn Umer, Yemen tarafındaki köşeye ulaştığı zamân yürür müydü? diye sordum. Nâfi': Hayır, ancak rükn üzeri kalabalık ve sıkışık olması hâlinde yürürdü. Çünkü İbn Umer, rüknü isti'lâm etmedikçe terketmezdi [209].

١٢٣ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال **حدّثنا** سُفْيانُ عنْ عَمْرِو بنِ دِينارٍ قال سَألْنَا ابنَ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما عنْ رَجُلٍ طاف بالْبَيْتِ فِي عُمْرَةٍ ولَمْ يَطُفْ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ أيَأتِي امْرَأتَهُ فقال قَدِمَ النبيُّ ﷺ فَطَافَ بالْبَيْتِ سَبْعاً وَصلَّى خَلْفَ المَقامِ رَكْعَتَيْنِ فَطاف بَيْنَ الصَّفا والمَرْوَةِ سَبْعاً لَقَدْ كانَ لَكُمْ فِيْ رسولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ وَسألْنا جابرَ بنَ عَبْدِ اللهِ رضى اللهُ عنهما فقال لايَقْرَبَنَّها حَتَّى يَطُوفَ بَيْنَ الصَّفا والمَرْوَةِ *

123-....... Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Biz İbn Umer'e:

— Eğer bir kimse umre niyetiyle Beyt'i tavâf eder de Safâ ile Merve arasını dolaşmazsa (ihrâmdan çıkıp) kadınına gelebilir mi? diye sorduk.

İbn Umer:

— Peygamber (S) -umre için-Mekke'ye geldi. Beyt'i yedi defa dolaştı, Makaam'ın arkasında iki rek'at namâz kıldı, akabinde Safâ ile Merve arasını da yedi kerre dolaştı. ***"And olsun, Allah Elçisi'nde sizin için çok güzel bir uyma örneği vardır"*** (el-Ahzâb: 21), dedi.

Râvî dedi ki: Biz Câbir ibn Abdillah'a da aynı şeyi sorduk. Câbir de:

---

209 Hadîsin başlığa uygunluğu "Sel yerinin karnında koşardı" sözündedir. Bu hadîs "Mekke'ye geldiğinde Beyt'i tavâf eden kimse bâbı"nda da geçmişti.

— Safâ ile Merve arasında sa'y etmedikçe, kadına sakın yaklaşmasın, dedi [210].

١٢٤ــ حدّثنا المَكِّيُّ بنُ إبْرَاهِيمَ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ قال أخْبَرَنِي عَمْرُو ابنُ دِينارٍ قال سَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما قال قَدِمَ النبيُّ ﷺ مَكَّةَ فطافَ بالْبَيْتِ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَعَى بَيْنَ الصَّفَا والمَرْوَةِ ثُمَّ تَلاَ لَقَدْ كانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ *

124- Bize Mekkî ibnu İbrâhîm tahdîs etti ki, İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Dînâr haber verip şöyle dedi: Ben İbn Umer(R)'den işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) Mekke'ye geldi, Beyt'i tavâf etti, sonra iki rek'at namâz kıldı, Sonra Safâ ile Merve arasında sa'y etti. Sonra da ***"And olsun, Allah Elçisi'nde sizin için güzel bir uyma örneği vardır"*** (el-Ahzâb: 21) âyetini okudu [211].

١٢٥ــ حدّثنا أحْمَدُ بنُ مُحَمَّدٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللهِ قال أخبرنا عاصِمٌ قال قُلْتُ لِأنَسِ بنِ مالِكٍ رضى اللهُ عنه أكُنْتُمْ تَكْرَهُونَ السَّعْىَ بَيْنَ الصَّفَا وَالمَرْوَةِ قال نَعَمْ لِأنَّها كانَتْ مِنْ شَعَائِرِ الْجَاهِلِيَّةِ حَتَّى أنْزَلَ اللهُ إنَّ الصَّفَا والمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أوِ اعْتَمَرَ فَلاَ جُناحَ عَلَيْهِ أنْ يَطَّوَّفَ بِهِما *

125-....... Bize Âsım ibn Süleymân haber verip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e:

— Sizler Safâ ile Merve arasında sa'y etmeyi çirkin görüyor muydunuz? diye sordum.

Enes:

— Evet. Çünkü bu sa'yler, Allah ***"Şübhesiz Safâ ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir. İşte kim o Beyt'i hacc veyâ umre niyetiyle ziyâret ederse, bunları güzelce tavâf etmesinde üzerine bir günâh yoktur..."*** (el-Bakara: 158) âyetini indirinceye kadar, Câhiliyet alâmetlerinden idi, diye cevâb verdi [212].

---

210 Bâb başlığına uygunluğu "Safâ ile Merve arasında yedi kerre dolaştı" sözündedir. Bu hadîs de daha evvel geçmişti.

211 Bu da, bundan önce zikredilen hadîsin diğer tarîkıdır.

212 Bunun başlığa uygunluğu, içindeki âyette Safâ ile Merve arasında sa'y(=koşma)in isbâtı bulunması cihetiyledir.

١٢٦ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو عَنْ عَطَاءٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضي اللهُ عنهما قال إنَّما سَعَى رسُولُ اللهِ ﷺ بالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا والمَرْوَةِ لِيُرِيَ المُشْرِكِينَ قُوَّتَهُ * زَادَ الْحُمَيْدِيُّ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا عَمْرٌو قال سَمِعْتُ عَطاءً عنِ ابنِ عَبَّاسٍ مِثْلَهُ *

126-....... Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Amr ibn Dînâr'dan; o da Atâ'dan tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): Rasûlullah (S) Beyt'i ve Safâ ile Merve arasını ancak müşriklere kendi kuvvetini göstermek için koşarak sa'y etti, demiştir [213].

el-Humeydî şunu ziyâde edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Atâ'dan işittim, İbn Abbâs'tan yukarıki hadîsin benzerini rivâyet etti [214].

٨١ـ بابٌ تَقْضِي الحَائِضُ المَناسِكَ كُلَّها إلاَّ الطَّوَافَ بالْبَيْتِ وإذَا سَعَى عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ بَيْنَ الصَّفا والمَرْوَةِ

81- BÂB: HAYIZLI KADIN HACC VE UMREDE KA'BE'Yİ TAVÂF ETMESİ HÂRİC, DİĞER MENSEKLERİN HEPSİNİ YERİNE GETİRİR

Hacc ve umre yapan kişi, Safâ ile Merve arasında abdestsiz olarak sa'y ettiği zamân (hüküm nedir)? [215]

١٢٧ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ابنِ الْقَاسِمِ عنْ أبيهِ عَنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها أنَّها قالَتْ قَدِمْتُ مَكَّةَ وَأنا حائِضٌ ولَمْ أطُفْ بالْبَيْتِ ولاَ بَيْنَ الصَّفَا والمَرْوَةِ قالَتْ فَشَكَوْتُ ذَلِكَ إلَى رسُولِ اللهِ صلَّى اللهُ عليه وسَلَّم قال افْعَلِي كَمَا يَفْعَلُ الْحَاجُّ غيْرَ أنْ لاَتَطُوفِي بالْبَيْتِ حَتَّى تَطْهُري *

---

213 Bunun da başlığa uygunluğu meydandadır. Bunda İbn Abbâs tavâf ve sa'ydaki koşmayı, Peygamber'in kendi kuvvetini müşriklere göstermesi sebebine hasretmektedir. İbn Abbâs'tan diğer bir sebeb daha gelmiştir ki, o da, babamız İbrâhîm'in koşmasıdır; hattâ bu koşmanın sebebinin Hacer'in koşması olduğu da gelmiştir.

214 Humeydî'nin bu ziyâdesinin fâidesi buradaki râvîlerin hadîsi birbirlerinden an'ane ile değil de, işitme ile almış olduklarını isbât etmiş olmasıdır.

215 Buhârî başlığın birinci kısmında hükmü açıkça bildirdi. İkinci kısımda ise, görüş ayrılığı bulunduğu için, hükmü bildirmeğe girişmedi. Hasen el-Basrî, sa'y için temizliği şart kılmıştır, Hanbelîler'den bir rivâyet de böyledir.

127-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Mekke'ye hayızlı olarak geldim. Ka'be'yi de, Safâ ile Merve arasını da tavâf etmedim. Âişe dedi ki: Ben bu hâlimi Rasûlullah'a şikâyet ettim. Rasûlullah (S): *"Hacının yapacağı işleri sen de yap, şu kadar ki, sen ancak temiz oluncaya kadar Beyt'i tavâf etme!"* buyurdu [216].

١٢٨ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ الْمُثَنَّى قال **حدّثنا** عَبْدُ الوَهَّابِ قال وقال لى خَلِيفَةُ **حدّثنا** عَبْدُ الوَهَّابِ قال **حدّثنا** حَبِيبٌ المُعَلِّمُ عنْ عَطَاءٍ عنْ جابِرِ ابنِ عَبْدِ اللهِ رضى اللهُ عنْهما قالَ أَهَلَّ النبىُّ ﷺ هُوَ وأَصْحَابُهُ بالْحَجِّ ولَيْسَ مَعَ أَحَدٍ مِنْهُمْ هَدْىٌ غَيْرَ النبىِّ ﷺ وطَلْحَةَ وقَدِمَ عَلِىٌّ مِنَ الْيَمَنِ وَمَعَهُ هَدْيٌ فقال أَهَلَلْتُ بِمَا أَهَلَّ بِهِ النبىُّ ﷺ فأَمَرَ النبىُّ ﷺ أَصْحَابَهُ أنْ يَجْعَلُوهَا عُمْرَةً ويَطُوفُوا ثُمَّ يُقَصِّرُوا ويَحِلُّوا إلاَّ مَنْ كانَ مَعَهُ الْهَدْىُ فقالُوا انْطَلِقُ إِلَى مِنًى وذَكَرُ أَحِدِنا يَقْطُرُ مَنِيًّا فَبَلَغَ النبىَّ ﷺ فقال لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِى مااسْتَدْبَرْتُ مااَهْدَيْتُ ولَوْ لاَ أنَّ مَعِى الْهَدْىَ لأَحْلَلْتُ وحاضَتْ عائِشَةُ رضى اللهُ عنها فَنَسَكَتِ الْمَنَاسِكَ كُلَّهَا غَيْرَ أنَّها لَمْ تَطُفْ بِالْبَيْتِ فَلَمَّا طَهُرَتْ طافَتْ بِالْبَيْتِ قالَتْ يا رَسُولَ اللهِ تَنْطَلِقُونَ بِحَجَّةٍ وعُمْرَةٍ وأَنْطَلِقُ بِحَجٍّ فَأَمَرَ عَبْدَ الرَّحْمنِ بنَ أَبِي بَكْرٍ أنْ يَخْرُجَ مَعَهَا إِلَى التَّنْعِيمِ فاعْتَمَرَتْ بَعْدَ الْحَجِّ *

128- Bize Muhammed ibnu'l-Musennâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvahhâb tahdîs edip şöyle dedi:

H Müellif Buhârî dedi ki: Ve yine bana Halîfe ibn Hayyât söyledi. Bize Abdulvahhâb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Habîbun el-Muallimu, Atâ'dan tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah şöyle demiştir: Peygamber (S) ve sahâbîleri hacc için ihrâma girdiklerinde, Peygamber ile Talha'dan, bir de Yemen'den gelen Alî'den başka sahâbîlerden hiçkimsenin berâberinde kurbânlığı yoktu. Alî, Yemen'den kurbânı berâberinde olarak Mekke'ye geldi ve: Ben Peygamber'in ihrâma girdiği gibi ihrâmlandım, dedi. (Biz Mekke'ye geldiğimizde) Peygamber, sahâbîlerine, ihrâma girerken niyet ettikleri haccı umreye çevirmelerini, tavâf ve sa'y yapmalarını, sonra saçlarını kısaltmalarını ve ihrâmdan çıkıp halâl olmalarını; yalnız yanında kurbânlığı

216 Hadîsin başlığa hüccetliği "Beyt'i tavâf hâric, hacının yapacağı işler gibi yap" kavlindedir.

Bu hadîs, Hayz Kitâbı'nda "Hayızlı Beyt'i tavâf hâric, bütün hacc fiillerini yerine getirir bâbı"nda da geçmişti.

bulunanların ihrâmlarından çıkmamalarını emretti. (Haccı feshedip, umreye çevirmeye me'mûr olan sahâbîler, bu hâle taaccüb ederek:)

— Bizler herbirimizin cinsiyet âletleri menî damlatır hâlde mi Minâ'ya gideceğiz? dediler.

Sahâbîler arasında söylenen bu söz Peygamber'e ulaşınca, cevâben:

— *"İşimden şimdi bildiğimi* (yânî hacc aylarında umrenin câiz olduğunu şimdi bildiğim gibi) *ihrâma girerken de bilmiş olaydım, kurbân sevketmezdim. Ve yanımda kurbânım olmasaydı, şimdi ben de sizin gibi ihrâmdan çıkardım"* buyurdu.

Ve Âişe hayz oldu da bütün hacc fiillerini yerine getirdi, yalnız Beyt'i tavâf etmedi. Nihâyet temizlenince Beyt'i tavâf etti. Âişe:

— Yâ Rasûlallah, sizler bir hacc ve bir umre ile gidiyorsunuz, ben ise yalnız bir hacc ile gidiyorum, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah, Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'a Âişe'nin berâberinde Ten'îm'e kadar çıkmasını emretti. Âişe de hacc-dan sonra oradan bir umre yaptı [217].

١٢٩ـ حدّثنا مُؤَمَّلُ بنُ هِشَامٍ قال **حدّثنا** إسْمَاعِيلُ عنْ أيُّوبَ عنْ حَفْصَةَ قَالَتْ كُنَّا نَمْنَعُ عَوَاتِقَنَا أنْ يَخْرُجْنَ فَقَدِمَتِ امْرَأةٌ فَنَزَلَتْ قَصْرَ بَنِى خَلَفٍ فَحَدَّثَتْ أنَّ أُخْتَهَا كَانَتْ تَحْتَ رَجُلٍ مِنْ أصْحَابِ رسولِ اللَّهِ ﷺ قَدْ غَزَا مَعَ رسولِ اللَّهِ ﷺ ثِنْتَي عَشْرَةَ غَزْوَةً وكانَتْ أُخْتِى مَعَهُ فِى سِتٍّ غَزَوَاتٍ قالَتْ كُنَّا نُدَاوِى الْكَلْمَى وَنَقُومُ عَلَى المَرْضَى فَسَألَتْ أُخْتِى رسولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ هَلْ عَلَى إحْدَانا بَأْسٌ إنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا جِلْبَابٌ أنْ لاَ تَخْرُجَ قالَ لِتُلْبِسْهَا صَاحِبَتُهَا مِنْ جِلْبَابِهَا وَلْتَشْهَدِ الْخَيْرَ ودَعْوَةَ المُؤْمِنِينَ فَلَمَّا قَدِمَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ رضى اللَّهُ عنها سَألْنَهَا أوْ قَالَتْ سَألْنَاهَا فَقَالَتْ وكانَتْ لاَ تَذْكُرُ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم إلاَّ قالَتْ بِأبِى فَقُلْنَا أسَمِعْتِ رسولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيهِ وسَلَّمَ يَقُولُ كَذَا وكَذَا قَالَتْ نَعَمْ بِأبِى فقالَ لِتَخْرُجِ الْعَوَاتِقُ ذَوَاتُ الْخُدُورِ أوِ الْعَوَاتِقُ وَ ذَوَاتُ الْخُدُورِ والْحُيَّضُ فَيَشْهَدْنَ الخَيْرَ وَدَعْوَةَ المُسْلِمِينَ وَيَعْتَزِلُ الحُيَّضُ المُصَلَّى فَقُلْتُ الحَائِضُ فقالَتْ أوَلَيْسَ تَشْهَدُ عَرَفَةَ وَتَشْهَدُ كَذَا وَتَشْهَدُ كَذَا *

217 Hadîsin başlığa hüccetliği meydandadır.

129-....... Hafsa bintu Sîrîn şöyle demiştir: Biz tâze kızlarımızı (ihtiyâçlar veyâ diğer işler husûsunda) dışarı çıkmalarından men' ederdik. Nihâyet Basra'ya bir kadın gelip Halef oğulları kasrına indi. O kadın, kızkardeşinin Rasûlullah'ın sahâbîlerinden birinin nikâhında olduğunu, kocasının Rasûlullah'ın berâberinde oniki gazvede bulunduğunu, kızkardeşinin de bizzât kocasının berâberinde altı gazâya iştirâk ettiğini, kızkardeşinin: Biz yaralılara ilâç yapar, hastalara bakardık, dediğini tahdîs etti. Ve sonra: Kızkardeşim, Rasûlullah'a:

— Birimizin cilbâbı, yânî örtünecek bir şeyi bulunmazsa, böyle işler için dışarıya çıkmamasında üzerine bir günâh var mıdır? diye sormuş.

Rasûlullah ona:

— *"Arkadaşı kendi cilbâblarından birini ona giydirsin de, hayr* (işlerin) *da ve mü'minlerin da'vet ve duâlarında hazır bulunsun"* buyurmuştur.

(Hafsa bintu Sîrîn dedi ki:) Ümmü Atıyye buraya geldiğinde kadınlar bunu ona sordular yâhud da biz ondan bu hadîsi sorduk. Hafsa bintu Sîrîn: Ümmü Atıyye ne zamân Rasûlullah'ı ansa, muhakkak "Biebî = O'na babam fedâ olsun" cümlesini bir ara cümlesi olarak söylerdi, dedi.

Biz Ümmü Atıyye'ye:

— Sen Rasûlullah'tan şunu şunu, yânî yukarıki hadîsi söylerken bizzât işittin mi? dedik.

Ümmü Atıyye yine:

— Babam O'na fedâ olsun, evet işittim. Rasûlullah (S): *"Kocaya gitmemiş tâzeler, perde sâhibleri* -yâhud da: *Kocaya gitmemiş tâze kızlar, perde sâhibesi olan kadınlar- ve hayızlı kadınlar dışarı çıksınlar da hayır* -(meclislerin)- *da ve müslümânların duâsında hâzır bulunsunlar. Yalnız hayızlı kadınlar namâz yerinden ayrıca dururlar"* buyurdu, dedi.

Ben:

— Hayızlı kadınlar da mı? diye tekrâr sordum.

Ümmü Atıyye:

— Bu hayızlı kadınlar Arafât'ta hazır bulunmuyorlar mı? Fulân yerde hazır bulunmuyorlar mı? Fulân yerde hazır bulunmuyorlar mı? dedi [218].

---

218 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Bu hayızlı kadınlar Arafât'ta hâzır bulunmuyorlar mı?..." kavlinden alınır. Fulân ve fulân yer diye kinâyeli söyledikleri Müzdelife'de, Minâ'da, cemre atmada hâzır bulunmadılar mı, demektir. Yağmur duâsı yapılan yerlerde de hâzır bulundukları sâbittir.

Hayr meclislerinden maksad, dînlerini öğrenecekleri meclisler, Kur'ân, hadîs,

٨٢ـ باب الإهْلاَلِ مِنَ الْبَطْحَاءِ وَغَيْرِها لِلْمَكِّيِّ ولِلْحَاجِّ إذَا خَرَجَ إلَى مِنًى وسُئِلَ عَطَاءٌ عَنِ الْمُجَاوِرِ يُلَبِّي بالْحَجِّ قال وكانَ ابنُ عُمَرَ رضي اللّهُ عنهما يُلَبِّي يَوْمَ التَّرْوِيَةِ إذَا صَلَّى الظُّهْرَ واسْتَوى عَلَى راحِلَتِهِ . وقال عَبْدُ المَلِكِ عنْ عَطَاءٍ عنْ جَابِرٍ رضي اللّهُ عنهُ قَدِمْنَا مَعَ النبيِّ صلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وسلَّمَ فأحْلَلْنا حَتَّى يَوْمِ التَّرْوِيَةِ وجَعَلْنا مَكَّةَ بِظَهْرٍ لَبَّيْنَا بالْحَجِّ وقال أبُو الزُّبَيْرِ عنْ جابرٍ أهْلَلْنا مِنَ الْبَطْحَاءِ . وقال عُبَيْدُ بنُ جرَيْجٍ لابْنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما رَأَيْتُكَ إذَا كُنتَ بِمَكَّةَ أهَلَّ النَّاسُ إذارَأوُا الْهِلاَلَ وَلَمْ تُهِلَّ أنْتَ حَتَّى يَوْمَ التَّرْوِيَةِ فقال لَمْ أرَ النبيَّ صلى اللهُ عليه وسلَّمَ يُهِلُّ حَتَّى تَنْبَعِثَ بِهِ رَاحِلَتُهُ

82- MEKKELİ İÇİN VE TEMETTU' HACCI NİYETİYLE HÂRİÇTEN GELEN ÂFÂKÎ HACI İÇİN MİNÂ'YA ÇIKACAĞI ZAMÂN, MEKKE VÂDÎSİNDEKİ BATHÂ'DAN VE MEKKE'NİN DİĞER YERLERİNDEN İHRÂMA GİRMESİ BÂBI [219]

Ve Atâ'ya: Mekke'de mucâvir olup oturan kimsenin hacc niyetiyle telbiye etmesi hâli soruldu. Atâ: İbn Umer, Zu'l-hicce'nin sekizinci terviye günü telbiye ederdi, dedi [220].

Ve Abdulmelik, Atâ'dan; o da Câbir(R)'den söyledi ki, o: Biz Peygamber'in berâberinde Mekke'ye geldik. (Umre

fıkıh meclisleri, bütün öğretim kurumları, hasta bakılacak hasta evleri ve bütün sağlık kurumları, ve benzerleri gibi hayırlı ve sevâblı olan yerler ve işlerdir. İslâm kadınları bütün bu dînî ve dünyevî işlerde erkeklerle berâber çalışır, yetişir ve faâliyet gösterirler. İşte bu hadîsler bu husûsta Peygamber'in eskimez emirleri ve her asırda geçerli ta'lîmleridir.

Bununla berâber kadınların bu gibi hayr meclislerine gidip hâzır bulunmaları, duâ etmeleri, duâ edenlerle berâber "Âmîn" demeleri müstehab ise de, genç ve güzel olanlarının böyle yere çıkmalarının daha selef zamânında, tâbiîler devrinde bile -fitne korkusundan dolayı- men'i hakkında görüşler ileri sürülmüş, fetvâlar verilmiştir.

Bu hadîs, Hayz Kitâbı'nda "Hayızlıların iki bayram namâzında hâzır bulunması bâbı"nda da geçmişti.

219 Yânî Mekkeli'nin ve temettu' haccı yapanın ihrâma girme yeri, Mekke'nin kendisidir. Bunlar Harem hâricinden değil, Mekke'nin bütün bölgelerinden ihrâma girerler. Çünkü Rasûlullah (S) *"Hattâ Mekke ahâlîsi Mekke'den ihrâma girsin"* buyurdu.

220 Atâ'nın bu sözünü Saîd ibn Mansûr rivâyet etmiştir. Yânî İbn Umer, bineğine bindiği şehirden çıkma başlangıcında telbiye ederdi.

yapıp ihrâmdan çıktık.) Nihâyet terviye günü hacc niyetiyle telbiye ederken, Mekke'yi arka tarafımıza almıştık, demiştir [221].
Ve Ebu'z-Zubeyr Muhammed ibn Müslim şöyle dedi: Câbir: Bizler Bathâ'dan ihrâma girip telbiye ettik, demiştir [222].
Ve Ubeydullah ibn Cureyc, İbn Umer'e: Ben seni Mekke'de olduğun zamân gördüm, insanlar hilâli gördükleri zamân ihrâma girip telbiye ettiler; sen ise terviye gününe kadar telbiye etmedin, dedi. İbn Umer: Ben Peygamber'i, devesi onu hareket ettirinceye kadar telbiye eder görmedim, demiştir [223].

٨٣ـ بابٌ أَيْنَ يُصَلِّى الظُّهْرَ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ

83- BÂB: TERVİYE GÜNÜ ÖĞLE NAMÂZINI NEREDE KILAR?

١٣٠ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا إِسْحَاقُ الأَزْرَقُ قال حدَّثنا سُفْيَانُ عنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بنِ رُفَيْعٍ قال سَأَلْتُ أَنَسَ بنَ مَالِكٍ رضى اللّهُ عنهُ قُلْتُ أَخْبِرْنِى بِشَىْءٍ عَقَلْتَهُ عنِ النبىِّ صلى اللّهُ عَلَيْهِ وسلم أَيْنَ صَلَّى الظُّهْرَ والْعَصْرَ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ قال بِمِنًى قُلْتُ فَأَيْنَ صَلَّى الْعَصْرَ يومَ النَّفر قال بالأَبْطَحِ ثُمَّ قال افْعَلْ كَمَا يَفْعَلُ أُمَرَاؤُكَ*

130-....... Abdulazîz ibnu Rufey' şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'e sordum ve:

— Peygamber(S)'den hatırladığın bir şeyi, yânî zu'l-hiccenin sekizinci günü öğle ile ikindi namâzlarını nerede kıldığını bana haber verir misin? dedim.

Enes:

— Minâ'da kıldı, dedi.

Ben:

---

221 Bu sözden, onların çıkış sırasında ihrâmlı oldukları bilinmiştir. Bu Abdulmelik, Abdulmelik ibn Ebî Süleymân veyâ Abdulmelik ibn Cureyc olması muhtemildir. İkincisininkini Müslim rivâyet etmiştir.

222 Ebu'z-Zubeyr'in bu haberini Ahmed ibn Hanbel, *Müsned*'de; Müslim de *Sahîh*'te rivâyet etmiştir.

223 Buhârî, İbn Cureyc ve İbn Umer'in bu haberini "İki ayağın iki na'lın için de yıkanması bâbı"nda uzunca bir metin olarak mevsûlen rivâyet etmiştir.

— Minâ'dan dönüş günü ikindi namâzını nerede kıldı? dedim.
Enes:
—Ebtah'da (yânî Muhassab'da) kıldı, dedi.
Bundan sonra Enes, ben Abdulazîz'e:
— Sen de emîrlerinin işleyeceği gibi işle, dedi [224].

١٣١ــ حدّثنا عَلِيٌّ سَمِعَ أبابَكْرِ بنَ عَيَّاشٍ قال حدّثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ قال لَقِيتُ أَنَسًا ح و حدّثنى إسْمَاعِيلُ بنُ أبانَ قال حدّثنا أبو بكْرٍ عنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ قال خَرَجْتُ إلَى مِنًى يَوْمَ التَّرْوِيَةِ فَلَقِيتُ أَنَسًا رضى اللّٰهُ عَنْهُ ذَاهِبًا عَلَى حِمَارٍ فَقُلْتُ أيْنَ صَلَّى النبىُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم هٰذَا اليَوْمَ الظُّهْرَ فقَال انْظُرْ حَيْثُ يُصَلِّى اُمَرَاؤُكَ فَصَلِّ *

131-....... Bize Abdulazîz ibnu Rufey' tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes'e kavuştum. H Buhârî dedi ki: Ve bana İsmâîl ibn Ebân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Bekr ibn Ayyâş tahdîs etti ki, Abdulazîz şöyle demiştir: Ben terviye günü Minâ'ya çıktım ve Enes'e bir eşek üzerinde giderken kavuştum. Ve kendisine: Peygamber (S) bu gün öğle namâzını nerede kıldı? dedim. Enes: Sen emîrlerinin kılacağı yeri gözetle de, sen de orada kıl! dedi [225].

٨٤ــ بابُ الصَّلاَةِ بِمِنًى

84- MİNÂ'DAKİ NAMÂZ(LARIN KEYFİYYETİ) BÂBI [226]

١٣٢ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ الْمُنْذِرِ قال حدّثنا ابنُ وهْبٍ قال أخبرنى

224 Hadîsin başlığa cevâblığı açıktır. Ebtah, Mekke ile Minâ arasında geniş bir yerdir. Buraya Muhassab da denilir.

225 Bu, yukarıki hadîsin diğer bir tarîkidir. Buhârî bunu İshâk el-Ezrâk rivâyetini kuvvetlendirmek için getirmiştir.

Bu hadîslerde emîr sâhiblerine uymaya ve cemâate muhâlefetten sakınmaya işâret vardır. (Çünkü bu vâcib bir nüsk değildir, müstehâbdır.) Emîrler, Peygamber'in yaptığı gibi Ebtah'a inerler ve öğle ile ikindiyi ancak Minâ'da kılarlardı. İşte bunun için dört imâm ve diğerleri bunu müstehâb saymışlardır *(Umdetu'l-Kaarî)*.

226 Yânî Minâ'da dört rek'atlı namâzlar olduğu gibi mi, yoksa kısaltılarak mı kılınacaktır? Buhârî burada üç hadîs getirdi ki, bunları namâzı kısaltma bâblarında da aynı başlıkla getirmişti.

يُونُسُ عَنِ ابنِ شِهَابٍ قال أَخْبَرنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بنُ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ قال صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم بِمِنًى رَكْعَتَيْنِ وَأَبُو بَكْرٍ وعُمَرُ وَعُثْمَانُ صَدْرًا مِنْ خِلافَتِهِ *

132-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Abdullah ibnu Umer'in oğlu Ubeydullah, babasından haber verdi. O: Rasûlullah (S) Minâ'da (dört rek'atlı farzları) iki rek'at kıldı. Ebû Bekr ile Umer de, ve halîfeliğinin başlarında Usmân da böyle kıldılar [227].

١٣٣ ــ حدّثنا آدمُ قال **حدّثنا** شُعْبَةُ عَنْ أَبِى إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِىِّ عَنْ حارِثَةَ بنِ وَهْبٍ الخُزَاعِىِّ رضي اللَّهُ عنه قال صَلَّى بِنَا النبىُّ ﷺ ونحْنُ أَكْثَرُ ما كُنَّا قَطُّ وَآمَنُهُ بِمِنًى رَكْعَتَيْنِ *

133-....... Hârise ibn Vehb el-Huzâî (R): Peygamber (S), biz en çok ve en ziyâde korkusuz olduğumuz hâlde bizlere Minâ'da namâzı iki rek'at kıldırdı, demiştir [228].

١٣٤ ــ حدّثنا قَبِيصَةُ بنُ عُقْبَةَ قال **حدّثنا** سُفْيَانُ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ يَزِيدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنه قالَ صَلَّيْتُ مَعَ النبىِّ ﷺ رَكْعَتَيْنِ ومَعَ أَبِى بَكْرٍ رضى اللَّهُ عنه رَكْعَتَيْنِ ومَعَ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنه رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ تَفَرَّقَتْ بِكُمُ الطُّرُقُ فَيَالَيْتَ حَظِّى مِنْ أَرْبَعٍ رَكْعَتَانِ مُتَقَبَّلَتَانِ *

134-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R): Ben Peygamber(S)'in maiyyetinde Minâ'da iki rek'at kıldım. Ebû Bekr'in maiyyetinde iki rek'at kıldım. Umer'in maiyyetinde iki rek'at kıldım. Sonra sizin yollarınız

---

227 Müslim'in bir rivâyetinde Usmân'ın Minâ'da namâzı kısaltarak kıldırması sekiz veyâ altı sene devâm ettikten sonra orada mukîm namâzı kılmağa başlamış ve bu yüzden bâzı sahâbîlerin ta'rîzlerine uğramıştır. Lâkin kısaltmanın da, dört kılmanın da câiz olduğunu beyân etmek istemişti.

228 Hadîsin bâb başlığına delîlliği meydandadır.

Hârise ibn Vehb'in bu hadîsinden, seferde korku olmaksızın da namâzı kısaltmanın cevâzı alınmaktadır ki, cumhûrun kavli budur. Namâzı kısaltmanın harb ve korku zamânına hass olduğunu zannedenlere karşı da pek kuvvetli bir hüccettir.

ayrıldı. Âh nasîbim o dört rek'at olacağına, keşki kabûl olunmuş iki rek'at olsa! demiştir [229].

٨٥ـ بَابُ صَوْمِ يَوْمِ عَرَفَةَ

85- AREFE GÜNÜ ORUCU BÂBI [230]

١٣٥ ــ حدّثنا عَلِىُّ بنُ عَبْدِ اللّهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنِ الزُّهْرِىِّ قال حدّثنا سَالِمٌ قال سَمِعْتُ عُمَيْرًا مَوْلَى أُمِّ الْفَضْلِ عنْ أُمِّ الْفَضْلِ شَكَّ النَّاسُ يَوْمَ عَرَفَةَ فِى صَوْمِ النبىِّ ﷺ فَبَعَثْتُ إِلَى النبىِّ ﷺ بِشَرَابٍ فَشَرِبَهُ *

135-....... Bize Sâlim Ebu'n-Nadr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ümmü'l-Fadl'ın âzâdlısı Umeyr'den işittim; o da Ümmü'l-Fadl Lubâbe'den. Lubâbe (R): Arafât'ta arefe günü Peygamber(S)'in orucu (yânî oruçlu olup olmadığı) husûsunda insanlar şübhe ettiler. Ben Peygamber'e bir (bardak) şerbet gönderdim, O da bu şerbeti içti, demiştir [231].

---

229 Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Hadîs burada biraz kısaltılmıştır. Aslında İbn Mes'ûd, Usmân'ın dört rek'at kıldırdığı kendisine söylendiğinde: ***"İnnâ lillâhi ve inne ileyhi râciûn"*** (el-Bakara: 156) istircâını okuduktan sonra, bu hadîsi söylemiştir. Bu istircâ' âyetini okumasının sebebi, Usmân'ın Minâ'da dört rek'at kıldırışını sünnete aykırı bulmuş olmasıdır.

Bir de İbn Mes'ûd bu hadîste "Yollar sizi ayırdı" demiştir ki, bunun da ma'nâsı "Namâzı kısaltmak ve kısaltmamak husûsunda ihtilâf ettiniz de kiminiz kısaltır, kiminiz kısaltmaz oldu" demektir.

İbn Mes'ûd'un son sözü Hanefîler'ce seferde namâzı kısaltmanın vucûbuna, diğer mezheblerce bil'akis dört kılmanın cevâzına delâlet eder gibi görünmüştür.

Askalânî: İbn Mes'ûd itmâmı câiz görmeseydi "Keşki dört rek'attan payımı...." demezdi. Çünkü kasr vâcib olsa, itmâm namâzı bozar. Bozulan namâzdan ise hazz alınmaz. İstircâ'ın sebebi: Usmân'ın fiilini, evlânın hilâfı gördüğündendir, diyor.

230 Arefe günü oruç tutmak mes'elesi ihtilâflı olduğu için, Buhârî başlıkta hüküm beyân etmedi; mes'eleyi hadîse bıraktı ve hadîsle cevâbladı.

231 Hadîsin başlığa cevâb olması, içinde Peygamber'in arefe günü orucu terk ettiğinin bildirilmiş olması cihetiyledir.

Ümmü'l-Fadl Lubâbe, İbn Abbâs'ın anasıdır. Fadl büyük oğlu olduğu için Ümmü'l-Fadl diye künyelenmiştir.

Peygamber'in Arafât'ta hutbe yaparken oruçlu olup olmadığı sahâbîler arasında konuşulmuş. Bunu işiten Ümmü'l-Fadl, bir bardak içecek gönderip mes'eleyi kesinliğe kavuşturmak istemiş, Peygamber bunu içtiği için oruçlu olmadığı anlaşılmıştır. Bu sebeble hacılar için Arafât'ta oruçlu bulunmamak müstehâb sayılmıştır (Kastallânî).

٨٦ـ باب التَّلْبِيَةِ والتَّكْبِيرِ إذا غَدَا مِنْ مِنًى إلَى عَرَفَةَ

86- MİNÂ'DAN KUŞLUK VAKTİ ARAFÂT'A GİDERKEN TELBİYE VE TEKBÎR ETMEK BÂBI

١٣٦ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ أخبرنا مالِكٌ عنْ مُحَمَّدِبنِ أبِى بَكْرٍ الثَّقَفِىِّ أنَّهُ سَأَلَ أنَسَ بنَ مَالِكٍ وَهُمَا غَادِيانِ مِنْ مِنًى إلَى عَرَفَةَ كَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ فِى هٰذَا الْيَوْمِ مَعَ رسولِ اللَّهِ ﷺ فقال كَانَ يُهِلُّ مِنَّا الْمُهِلُّ فَلاَ يُنْكَرُ عَلَيْهِ ويُكَبِّرُ مِنَّا الْمُكَبِّرُ فَلاَ يُنْكَرُ عَلَيْهِ *

136-....... Bize Mâlik, Muhammed ibn Ebî Bekr es-Sakafî'den haber verdi ki, o, Enes ibn Mâlik ile birlikte Minâ'dan Arafât'a doğru kuşluk vaktinde giderlerken, Enes ibn Mâlik'e:

— Sizler bu arefe gününde Rasûlullah'ın berâberinde iken nasıl yapardınız? diye sormuş.

Enes de:

— Bizden telbiye etmek isteyen telbiye eder, inkâra uğramazdı; tekbîr etmek isteyen tekbîr eder, o da inkâra uğramazdı, demiştir [232].

٨٧ـ باب التَّهْجِيرِ بالرَّوَاحِ يَوْمَ عَرَفَةَ

87- AREFE GÜNÜ GÜNEŞİN ORTADAN MEYLETTİĞİ ZAMÂN ARAFÂT'TA VAKFE YAPILACAK YERE GİTMEK BÂBI

١٣٧ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ أخْبرنا مَالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ سَالِمٍ قال كَتَبَ عَبْدُ المَلِكِ إلَى الْحَجَّاجِ أنْ لاَ يُخَالِفَ ابنَ عُمَرَ فِي الْحَجِّ فَجَاءَ ابنُ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما وَأنا مَعَهُ يَوْمَ عَرَفَةَ حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ فَصَاحَ عِنْدَ سُرَادِقِ الْحَجَّاجِ فَخَرَجَ وعَلَيْهِ مِلْحَفَةٌ مُعَصْفَرَةٌ فقال مالَكَ يا أبا عَبْدِ الرَّحْمٰنِ فقال الرَّوَاحَ إنْ كُنْتَ تُرِيدُ السُّنَّةَ قال هٰذِهِ السَّاعَةَ قال نَعَمْ قال فأنْظِرْنِي حَتَّى أُفِيضَ عَلَى رَأْسِى ثُمَّ أخْرُجَ فَنَزَلَ حَتَّى خَرَجَ الْحَجَّاجُ فَسَارَ

232 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bu ve benzeri hadîslere göre Peygamber'in, sahâbîlerin bu fiillerini takrîr etmesinden, Arafât'a çıkan hacı adaylarının telbiye ve tekbîr yapmakta muhayyer oldukları anlaşılır.

Bu hadîs, İki Bayram bâblarında "Minâ'dan Arafât'a gidişte ve Minâ günlerinde tekbîr bâbı"nda da geçmişti.

بَيْنِي وَبَيْنَ أَبِي فَقُلْتُ إِنْ كُنْتَ تُرِيدُ السُّنَّةَ فَاقْصُرِ الْخُطْبَةَ وعَجِّلِ الْوُقُوفَ فَجَعَلَ يَنْظُرُ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ عَبْدُ اللَّهِ قَالَ صَدَقَ *

137-....... Sâlim şöyle demiştir: Emevî Halîfesi Abdulmelik ibn Mervân, Irak Vâlîsi bulunan Haccâc'ı Hicâz'a, İbn Zubeyr üzerine gönderdiği ve hacc emîri yaptığı zamân kendisine bir mektûb yazdı ve bu mektûbunda hacc hükümleri husûsunda İbn Umer'in re'yine zinhâr muhâlefet etmemesini emretmişti.

Ben Sâlim, berâberinde olduğum hâlde, arefe günü güneş tam ortadan meyl ettiği zamân, babam Abdullah ibn Umer Arafât'a geldi ve hac emîrinin perdeli çadırı önünde yüksek sesle seslendi. Haccâc üzerinde sarı boyalı büyük bir maşlah olduğu halde çadırdan çıktı ve:

— Ne var yâ Ebâ Abdirrahmân! dedi.

İbn Umer:

— Eğer sünnete uymak istersen (hutbe zamânıdır), yürüyün, dedi.

Haccâc:

— Şu sâat mı? diye sordu.

İbn Umer:

— Evet, bu sâat, dedi.

Haccâc:

— Beni biraz bekleyin, başımı yıkayayım, sonra çıkarım, dedi.

İbn Umer devesinden indi, Haccâc çıkıncaya kadar bekledi. Haccâc çıkınca babamla benim aramızda yürüdü. Bu sırada ben Haccâc'a:

— Eğer sünnete uymak istersen hutbeyi kısalt, vakfeyi çabuk yap! dedim.

Bunun üzerine Haccâc, Abdullah ibn Umer'e bakmaya başladı. Babam Abdullah ibn Umer, Haccâc'ın bu bakış ve tereddüdünü görünce:

— Sâlim doğru söyledi, dedi [233].

٨٨ـ بَابُ الْوُقُوفِ عَلَى الدَّابَّةِ بِعَرَفَةَ

88- ARAFÂT'TA BİNEK ÜZERİNDE VAKFE BÂBI

233 Hadîsin başlığa delîlliği "Bu sâat mı?..." sözünden alınır. Çünkü bu söz, güneşin tam ortadan meylettiği zamâna işârettir. Bu ise vakfe yapılacak yere gitmek vaktidir.

Ayrıca bu hadîsten, fâcir vâlînin arkasında namâz kılmanın cevâzı, ednânın, efdal ve daha âlim kişi üzerine emîrliğinin cevâzı, Arafât'ta hutbenin luzûmu... gibi daha birçok hükümler çıkarılmıştır.

١٣٨ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مالِكٍ عنْ أبِى النَّضْرِ عنْ عُمَيْرٍ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بنِ الْعَبَّاسِ عن أُمِّ الْفَضْلِ بِنْتِ الْحَارِثِ أنَّ ناسًا اخْتَلفُوا عِنْدَهَا يَوْمَ عَرَفَةَ فِى صَوْمِ النبىِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَقَالَ بَعْضُهُمْ هُوَ صَائِمٌ وقال بَعْضُهُمْ لَيْسَ بِصَائِمٍ فأرْسَلَتْ إلَيْهِ بِقَدَحِ لَبَنٍ وَهْوَ وَاقِفٌ عَلَى بَعِيرِهِ فَشَرِبَهُ *

138-....... Ümmü'l-Fadl bintu'l-Hâris şöyle demiştir: Bir takım insanlar arefe günü Peygamber'in orucu hakkında ben Ümmü'l-Fadl'ın yanında ihtilâf ettiler. Bâzısı Peygamber oruçludur dedi, bâzısı da oruçlu değildir dedi. Bunun üzerine ben Peygamber'e, kendisi Arafât'ta devesi üzerinde vakfe yapmakta iken bir bardak süt gönderdim, O da bu sütü içti [234].

٨٩ـ بابُ الْجَمْعِ بَيْنَ الصَّلاَتَيْنِ بِعَرَفَةَ. وكان ابنُ عُمَرَ رضى اللَّهُ عَنْهما إذَا فاتَتْهُ الصَّلاَةُ مَعَ الإمامِ جَمَعَ بَيْنَهُمَا

89- ARAFÂT'TA İKİ NAMÂZ ARASINI (ÖĞLE İLE İKİNDİ NAMÂZLARINI) BİRLEŞTİRMEK BÂBI

İbn Umer, Arafât'ta namâzı imâmla berâber kılamadığı zamânda da kendi durağında öğle ile ikindiyi birleştirir idi [235].

١٣٩ـ وقال اللَّيْثُ حدّثنى عُقَيْلٌ عَنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخْبَرَنِى سَالِمٌ أنَّ الْحَجَّاجَ بنَ يُوسُفَ عَامَ نَزَلَ بابْنِ الزُّبَيْرِ رضى اللَّهُ عَنْهُمَا سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنهُ كَيْفَ تَصْنَعُ فِى الْمَوْقِفِ يَوْمَ عَرَفَةَ فقالَ سَالِمٌ إنْ كُنْتَ تُرِيدُ السُّنَّةَ فَهَجِّرْ بالصَّلاَةِ يَوْمَ عَرَفَةَ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بنُ عُمَرَ صَدَقَ إنَّهُمْ كانُوا يَجْمَعُونَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ فِى السُّنَّةِ فَقُلْتُ لِسَالِمٍ أفَعَلَ ذَالِكَ رسولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم فَقَالَ سالِمٌ وهَلْ تَتَّبِعُونَ فِى ذَالِكَ إلاَّ سُنَّتَهُ *

139-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Sâlim şöyle haber verdi:

234 Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber devesi üzerinde vakfe yaparken..." sözündedir. Bu hadîs iki bâb önce de geçti.

235 İbn Umer'in bu cem' işini İbrâhîm el-Harbî *el-Menâsik*'te, Sufyân es-Sevrî de *Câmi*'inde mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

Haccâc ibn Yûsuf, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'le harb etmek üzere Mekke'ye indiği 73 senesinde, Abdullah ibn Umer'e: Arefe günü vakfe yerinde nasıl yaparsınız? diye sordu. Sâlim, Haccâc'a: Eğer sünnete uymak istersen arefe günü namâzı sıcağın şiddetli zamânında kıl, dedi. (Haccâc'ın tereddüdlü bakışı üzerine Sâlim'in babası) Abdullah ibn Umer: Sâlim doğru söyledi, dedi. Çünkü onlar sünnette öğle ile ikindi namâzlarını birleştiriyorlardı. İbn Şihâb dedi ki: Ben Sâlim'e: Rasûlullah (S) böyle mi yapmıştır? dedim. Sâlim: Sizler bu fiillerde ancak O'nun sünnetine uymaktasınız, dedi [236].

٩٠ـ بابُ قَصْرِ الْخُطْبَةِ بِعَرَفَةَ

90- ARAFÂT'TA HUTBENİN KISA YAPILMASI BÂBI

١٤٠ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ مَسْلَمَةَ أخْبَرَنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ سَالِمِ بنِ عَبْدِ اللّهِ أنَّ عَبْدَ المَلِكِ بنَ مَرْوَانَ كَتَبَ إلَى الْحَجَّاجِ أنْ يَأْتَمَّ بِعَبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ فِي الْحَجِّ فَلَمَّا كانَ يومُ عَرَفَةَ جاءَ ابنُ عُمَرَ رضى اللّه عنهما وأنا مَعَهُ حِينَ زَاغَتِ الشَّمْسُ أوْ زَالَتْ فَصَاحَ عِنْدَ فُسْطَاطِهِ أيْنَ هٰذَا فَخَرَجَ إلَيْهِ فَقَالَ ابنُ عُمَرَ الرَّوَاحَ فقال الآنَ قال نَعَمْ قال أنْظِرْنِي أُفِيضُ عَلَيَّ ماءً فَنَزَلَ ابنُ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما حَتَّى خَرَجَ فَسارَ بَيْنِي وَبَيْنَ أبِي فَقُلْتُ إنْ كُنْتَ تُرِيدُ أنْ تُصِيبَ السُّنَّةَ الْيَوْمَ فاقْصُرِ الخُطْبَةَ وعَجِّلِ الوُقُوفَ فقالَ ابنُ عُمَرَ صَدَقَ *

140-....... Sâlim şöyle demiştir: Halîfe Abdulmelik ibn Mervân, Haccâc'a hacc işleri husûsunda Abdullah ibn Umer'e uymasını yazmıştı. Arefe günü olunca ben de berâberinde olduğum hâlde, güneş ortadan meylettiği sırada İbn Umer geldi ve Haccâc'ın çadırının yanında:

— Haccâc nerededir? diye yüksek sesle seslendi.

Bunun üzerine Haccâc, İbn Umer:

— Haydi (hutbe ve vakfe yapmak üzere) yürü! dedi.

Haccâc:

---

236 Bu haberin başlığa uygunluğu "Çünkü onlar sünnette öğle ile ikindi namâzlarını birleştiriyorlardı." kavlindedir.

Bu haber burada ta'lîk sûretinde getirilmiştir. Bundan önceki 86. bâbda ise bu haberin aslı mevsûlen geçmişti. Bu haberi buradaki şekliyle İsmâîlî, Yahyâ ibn Bukeyr ile Ebû Sâlih tarîkinden berâberce Leys'ten olmak üzere mevsûlen de rivâyet etmiştir *(Umdetu'l-Kaarî)*.

— Şimdi mi? dedi.
İbn Umer:
— Evet (şimdi onun vaktidir), deyince, Haccâc:
— Bana biraz mühlet ver, üzerimden bir su taşırayım (yânî yıkanayım), dedi.
Bu söz üzerine İbn Umer bineğinden inip, o çıkıncaya kadar bekledi. Haccâc çıkınca, babam İbn Umer'le benim aramda yürüdü. Bu sırada ben kendisine:
— Eğer sen bu gün sünnete icâbet etmek istiyorsan, hutbeyi kısa tut ve vakfeye geçişi çabuklaştır, dedim.
İbn Umer de:
— Sâlim doğru söyledi, dedi [237].

٩١ـ بابُ التَّعْجِيلِ إِلَى المَوْقِفِ

91- VAKFE YAPILACAK YERE ÇABUK GİTMEK BÂBI [238]

٩٢ـ بابُ الْوُقُوفِ بِعَرَفَةَ

92- VAKFE'NİN (BAŞKA YERDE DEĞİL; ANCAK) ARAFÂT'TA YAPILACAĞI BÂBI

١٤١ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا عَمْرٌو قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ جُبَيْرِ بنِ مُطْعِمٍ عَنْ أَبِيهِ قال كُنْتُ أَطْلُبُ بَعِيرًا لِي * ح و حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو سَمِعَ مُحَمَّدَ بنَ جُبَيْرٍ عَنْ

---

237 Hadîsin başlığa hüccetliği son fıkrasındadır. Bu hadîs, biraz önce de geçmişti.

238 Buhârî nushalarının çoğu bu başlıkta hadîs zikretmediler. Ebû Zerr ve İbn Asâkir nushalarında ise bu başlık yoktur. Lâkin Ebû Zerr, bâzı Buhârî nushalarında bu başlıktan sonra şunları gördüğünü söyledi: Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: "Burada bundan önce zikredilen İmâm Mâlik hadîsi zikredilir. Lâkin ben bu kitâbın içine tekrâr edilmiş hiçbir hadîs koymak istemem. İçinde şâyet tekrârı îhâm eden birşey görürsen -iyice dikkat et, anlarsın ki, gerek isnâdda ve gerek -mühmeli kayıdlama, mübhemi tefsîr, bir ziyâdeyi ihtivâ gibi- metne âid bir fâide için yazılmıştır. Bu nüktelere ancak kitâbı iyice tetebbu' eden vâkıf olabilir. Bu dediğim gâyelerden hâlî olarak bir tekrâr vâkı' olmuş ise, kasdım olmaksızın olmuştur. Hem de böylesi nâdiren vukû' bulmuştur" (Aynî, *Umdetu'l-Kaarî,* IV, 675; Kastallânî, III, 199; *Tecrîd Ter.*, I, 489 hâşiyede). Buhârî'nin buradaki sözleri es-Sagânî nushasında da küçük bir farkla mevcûddur (İbn Hacer).

أَبِيهِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قال أَضْلَلْتُ بَعِيرًا لِي فَذَهَبْتُ أَطْلُبُهُ يَوْمَ عَرَفَةَ فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم وَاقِفًا بِعَرَفَةَ فَقُلْتُ هَذَا وَاللَّهِ مِنَ الْحُمْسِ فَمَا شَأْنُهُ هَهُنَا »

141-....... Bize Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'ım tahdîs etti ki, babası Cubeyr ibn Mut'ım (R): Ben bana âid bir deveyi arıyordum... demiştir. **H** ve yine bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân, Amr'dan tahdîs etti ki, Amr, Muhammed ibn Cubeyr'den, o da babası Cubeyr ibn Mut'ım'den şöyle dediğini işitmiştir: Ben arefe günü bir devemi kaybetmiş ve onu aramağa gitmiştim. Bu sırada Peygamber(S)'i Arafât'ta vakfe ederken gördüm ve: Vallâhî burada vakfe yapan bu zât hums(yânî ahmesler)dendir. Fakat onun hâli nedir ki, burada yânî Arafât'ta vakfe yapıyor? dedim [239].

١٤٢ ـ **حدّثنا** فَرْوَةُ بنُ أَبِي المَغْرَاءِ قال **حدّثنا** عَلِيُّ بنُ مُسْهِرٍ عنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ قال عُرْوَةُ كانَ النَّاسُ يَطُوفُونَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ عُرَاةً إلاَّ الْحُمسَ وَالْحُمْسُ قُرَيْشٌ وما وَلَدَتْ وكانَتِ الحُمسُ يَحْتَسِبُونَ عَلَى الناسِ يُعْطِي الرَّجُلَ الرَّجُلَ الثِّيَابَ يَطُوفُ فِيهَا وتُعْطِي المَرْأَةُ المَرْأَةَ الثِّيَابَ تَطُوفُ فِيهَا فَمَنْ لَمْ يُعْطِهِ الحُمْسُ طَافَ بالْبَيْتِ عُرْيَانًا وكانَ يُفِيضُ جَمَاعَةُ النَّاسِ مِنْ عَرَفاتٍ ويُفِيضُ الْحُمسُ مِنْ جَمْعٍ قال وأخبَرَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها أَنَّ هٰذِهِ الآيَةَ نَزَلَتْ

---

239 *el-Hums, el-Ahmes* sıfatının cem'idir. *Ahmes* nefsi ve dîni husûsunda şiddetli hamâsetli demektir. Bu, Câhiliyet'te Kureyş'in îcâd ettiği bir dînî asâlet ve şereflilik unvânıdır. Kureyşliler Fil Vak'ası'ndan evvel veyâ sonra, Harem içinde yaşayan Kureyş, Huzâa, Kinâne gibi kabîlelerin Hıll'de yaşayanlarla müsâvî olmadıklarını, Harem dâhilinde yaşayanların Ka'be'ye izâfetle asâletli olduklarını ileri sürdüler. Ve bu asâletli kabîlelere hums unvânı verip, bunların Arafât'ta diğer Arab kabîleleriyle bir arada vakfe ve ifâda yapmalarının uygun olmayacağına karar verdiler. Böylece herkes Arafât'ta vakfe ve ifâda yaparken bu hums kabîleleri Müzdelife'de toplanır, husûsî vakfe yaparlardı.

"***Arafât'tan boşanıp akdığınız zamân Meş'arı Harâm'ın yanında Allah'ı zikredin. O size nasıl hidâyet verdiyse siz de O'nu öylece anın. Siz bundan evvel gerçek sapıklardandınız. Sonra insanların döndüğü yerden siz de dönün...***" (el-Bakara:198-199) âyetleriyle bu Câhiliyet bid'atına son verilmiş ve Peygamber sahâbîleriyle berâber halkın vakfe ve ifâda yaptığı yerde vakfe ve ifâda yapmıştır.

Cubeyr ibn Mut'ım Vedâ Haccı'ndan evvel Mekke'nin fethi sırasında müslümân olmuş ise de, bu âyetin inmesinden ve hums bid'atının kaldırıldığından haberi yoktu. Humeydî'nin *Müsned*'indeki rivâyete göre, Vedâ Haccı'na da iştirak etmemişti. Devesini arayarak Arafât'a gelmiş, Peygamber'i orada halk ile berâber vakfede görünce şaşarak, hadîsteki sözleri söylemiştir.

فِى الحُمْسِ ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ قال كَانُوا يُفِيضُونَ مِنْ جَمْعٍ فَدُفِعُوا إِلَى عَرَفَاتٍ *

142-....... Bize Alî ibnu Mushir tahdîs etti ki, Hişâm ibn Urve şöyle demiştir: Urve şöyle dedi: İnsanlar Câhiliyet'te Ka'be'yi çıplaklar olarak tavâf ederlerdi, bundan ancak ahmesler müstesnâ idiler. Ahmesler ise Kureyş ile onun doğurduğu diğer kabîlelerden ibâretti. Bu ahmesler diğer insanlara Allah rızâsı için âriyeten elbiseler verip sevâb ümîd ederlerdi. Erkek erkeğe elbise verir, bu âriyet elbiseyi alan kişi de aldığı bu elbise ile tavâf yapardı. Kadın kadına elbise verir, o da elbiseli olarak tavâf ederdi. Hums ferdlerinden birinin elbise vermediği kişi ise Ka'be'yi çıplak olarak tavâf ederdi. Ve kezâ diğer insan toplulukları, Arafât'tan ifâda yaparlardı; hums ise Muzdelife'den ifâda yaparlardı.

Hişâm dedi ki: Bana babam Urve ibnu'z-Zubeyr, Âişe'den haber verdi. Şu: ***"... Sonra insanların ifâda yapıp döndüğü yerden siz de dönün..."*** (el-Bakara: 199) âyeti bu ahmesler hakkında inmiştir. Dedi ki: Onlar (yânî ahmesler) Cem'den (yânî Muzdelife'den) ifâda yapıyorlardı, bu âyetle Arafât'a götürüldüler (yânî oraya gitmekle emr olundular) [240].

٩٣ــ باب السَّيْرِ إِذَا دَفَعَ مِنْ عَرَفَةَ

93- ARAFÂT'TAN AYRILDIĞI ZAMÂN MÜZDELİFE'YE DOĞRU YÜRÜYÜŞ BÂBI

١٤٣ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ أَبِيهِ أَنَّهُ قال سُئِلَ أُسَامَةُ وأنا جَالِسٌ كَيْفَ كانَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلمَ يَسِيرُ فِى حَجَّةِ الْوَدَاعِ حِينَ دَفَعَ قَالَ كانَ يَسِيرُ الْعَنَقَ فَإِذَا وَجَدَ فَجْوَةً نَصَّ قال هِشَامٌ والنَّصُّ فَوْقَ الْعَنَقِ فَجْوَةٌ مُتَّسَعٌ وَالجَمْعُ فَجَوَاتٌ وفِجَاءٌ وكَذَالِكَ رَكْوَةٌ ورِكَاءٌ مَنَاصٌ لَيْسَ حِينَ فِرَارٍ *

---

240 Hadîsin bâb başlığına delîlliği *"Sonra siz de insanların ifâda yaptıkları yerden ifâda yapınız..."*(el-Bakara:198-199) kavlinden alınır. Çünkü insanların ifâda yaptıkları yerden ifâda yapmak emri, ancak Arafât'ta vakfe yaptıktan sonra olur. İşte bu sûretle Arafât'ta vakfe yapmakla da emredilmiş oldular.

Hadîsle ilgili diğer bilgiler, bundan önceki hadîsin hâşiyesinde verilmişti.

143-....... Urve şöyle demiştir: Ben berâberinde otururikeh Usâme'ye:

— Vedâ Haccı'nda Arafât'tan Muzdelife'ye doğru ayrıldığı zamân Rasûlullah (S) nasıl (hareketle) yürüyordu? diye soruldu.

Usâme ibn Zeyd:

— Rasûlullah hızlı ile yavaş yürüyüş arasında orta bir yürüyüş yürüyordu. Fakat geniş bir meydan bulduğu zamân hızlı hareket ederdi, dedi.

Hişâm ibn Urve: "Nass", "Anak"tan daha hızlı bir yürüyüştür, dedi [241].

Ebû Abdillah el-Buhârî: "Fecve", geniş, hâlî yer'dir. Bunun cem'i "Fecevât" ve "Ficâ"' gelir. "Rakve(=Küçük kayık, gönden ve sahtiyandan düzülmüş küçük su kabı)"nin de böyle "Rakavât" ve "Rikâ"' şeklinde iki cem'i vardır. ***"Ve lâte hîne menâs*** (= Hâlbuki o vakit kaçma zamânı değildir)" (Sâd: 3) âyetindeki ***"Menâs"***, bu hadîsteki "Nassa" fiilinden değildir (yânî "Nassa" mudaaf, "Nâse" ise vavlı ecveftir), dedi [242].

٩٤ــ بابُ النُّزُولِ بَيْنَ عَرَفَةَ وَجَمْعٍ

94- ARAFÂT İLE MÜZDELİFE ARASINDA (HERHANGİ BİR İHTİYÂCI YERİNE GETİRMEK İÇİN) İNMEK BÂBI [243].

١٤٤ ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ يَحْيَى بنِ سَعِيدٍ عنْ مُوسَى بنِ عُقْبَةَ عنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابنِ عَبَّاسٍ عنْ أُسَامَةَ بنِ زَيْدٍ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ النبيَّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم حَيْثُ أفَاضَ مِنْ عَرَفَةَ مالَ إلَى الشِّعْبِ

241 Hadîsin başlığa uygunluğu "Anak yürüyüşü ile yürürdü" sözündedir. Çünkü bu, Peygamber'in Arafât'tan ayrıldığı zamânki yürüyüşünün sıfâtıdır.

el-Anak: Deve ve sâir hayvanlara mahsûs bir günâ yürüyüşe denir ki, adımları açıp, boyunlarını sündürüp yere döşenerek eşkin yürüyüşünden ibârettir.

"Neşât ve sür'atle ol resme yürürler
Tarîk-ı Hicâz'da gece içre develer"...

en-Nass: Bir haberi isnâd ile söyleyicisine dek ref' eylemek ve davarın yürümesinin gâyetini çıkarmak için şiddetle sürmek ve harekete getirmek ma'nâsınadır *(Kaamûs Ter.).*

242 Buhârî buradaki kelimelerin müfred ve cemi'lerini misâllendirerek göstermiştir. Bir de *Nass* ile Sâd:3 âyetindeki *Menâs*'in aynı fiilden olmadıklarını, *Nass*'ın mudaaf, *Menâs*'ın ise vâvî ecvef olup, ma'nâsının da kaçmak olduğunu bildirip tenbîh etmiştir.

243 Bu bâb, Arafât ile Müzdelife arasında herhangi bir ihtiyâcı yerine getirmek için inilmesinin hacc menseklerinden olmadığını beyân kasdiyle getirilmiştir.

فقضى حَاجَتَهُ فَتوضَّأَ فَقُلْتُ يا رَسُولَ اللَّهِ أَتُصلِّى فقال الصَّلاةُ أَمَامَكَ *

144-....... Usâme ibn Zeyd şöyle demiştir: Peygamber (S) Arafât'tan dönüşünde iki dağ arasındaki yola doğru saptı, hâcetini yerine getirdi ve abdest aldı. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Namâz mı kılacaksınız? dedim.

Rasûlullah:

— *"Namâz önünde* (yânî Müzdelife'de kılınacak)*dir"* buyurdu [244].

١٤٥ـ **حدّثنا** مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال **حدّثنا** جُوَيْرِيَةُ عَنْ نافِعٍ قالَ كانَ عَبْدُ اللَّهِ بنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عنهما يَجْمَعُ بَيْنَ المَغْرِبِ والْعِشَاءِ بجَمْعٍ غَيْرَ أَنَّهُ يَمُرُّ بالشِّعْبِ الَّذِي أَخَذَهُ رسولُ اللَّهِ ﷺ فَيدْخُلُ فَينْتَفِضُ وَيَتَوضَّأُ ولاَ يُصَلِّى حَتَّى يُصَلِّى بِجَمْعٍ *

145-....... Bize Cuveyriye tahdîs etti ki, Nâfi' şöyle demiştir: Abdullah ibn Umer Müzdelife'de akşâm namâzıyle yatsı namâzlarını birleştirirdi. Şu kadar ki, onun bu namâzları birleştirmesi şöyle olurdu: O da yolda Rasûlullah'ın girmiş olduğu o iki dağ arası yoluna girer, orada hâcetini giderip gereği gibi temizlenir (yânî istincâ ve istibrâ' yapar) sonra abdest alır, fakat namâz kılmazdı. Nihâyet namâzları Müzdelife'de kılardı [245].

١٤٦ـ **حدّثنا** قُتَيْبَةُ قالَ **حدّثنا** إسْمَاعِيلُ بنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بنِ أَبِى حَرْمَلَةَ عَنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابنِ عَبَّاسٍ عَنْ أُسَامَةَ بنِ زَيْدٍ رضى اللَّهُ عنهما أَنَّهُ قال رَدِفْتُ رسولَ اللَّهِ ﷺ مِنْ عَرَفَاتٍ فَلَمَّا بَلَغَ رسولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم الشِّعْبَ الأَيْسَرَ الَّذِي دُونَ المُزْدَلِفَةِ أَنَاخَ فَبَالَ ثُمَّ جَاءَ فَصَبَبْتُ عَلَيْهِ الْوَضُوءَ تَوَضَّأَ وُضُوءًا خَفِيفًا فَقُلْتُ الصَّلاَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قال الصَّلاَةُ أَمامَكَ فَرَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم حَتَّى أَتَى المُزْدَلِفَةَ فَصَلَّى ثُمَّ رَدِفَ الْفَضْلُ رسولَ اللَّهِ ﷺ غَدَاةَ جَمْعٍ قال كُرَيْبٌ فأَخْبَرَنِى عَبْدُ اللَّهِ بنُ عَبَّاسٍ

---

244 Bâb başlığına uygunluğu "Rasûlullah iki dağ arasındaki yola saptı ve hâcetini yerine getirdi..." kelâmındadır. Çünkü bunun ma'nâsı Arafât ile Müzdelife arasında bulunan bu yerde indi demektir.

245 Başlığa uygunluğu "Şu kadar ki, o da yolda Rasûlullah'ın girmiş olduğu iki dağ arası yoluna girer, orada hâcetini giderir..." sözlerinden alınır.

رضى اللّٰهُ عنهما عنِ الْفَضْلِ أنَّ رسولَ اللّٰهِ ﷺ لَمْ يَزَلْ يُلَبِّى حَتَّى بَلَغَ الجَمْرَةَ *

146-....... Usâme ibn Zeyd(R) şöyle demiştir: Arafât dönüşünde ben, Rasûlullah'ın bineğinin arka tarafına bindim. Rasûlullah (S) Müzdelife'nin berisinde bulunan o iki dağ arasındaki sol yola ulaşınca devesini çöktürdü, (inip) orada işedi. Sonra geldi. Ben kendisine abdest suyu döktüm, O da hafîf bir abdest aldı. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Namâz mı kılacaksınız? dedim.

Rasûlullah:

— *"Namâz, önündeki Müzdelife'de* (hazırdır)" buyurdu.

Ve Rasûlullah devesine binip sonunda Müzdelife'ye geldi ve başka şeyle meşgûl olmayıp, hemen akşâm ile yatsı namâzlarını kıldı. Bir müddet istirahattan sonra, bayram günü sabâhında Rasûlullah devesinin arka tarafına Fadl bindi. Kureyb: Bana Abdullah ibn Abbâs, Fadl ibn Abbâs'tan; Rasûlullah'ın Akabe cemresine ulaşıp taşlayıncaya kadar telbiye yapmakta devâm ettiğini haber verdi, demiştir [246].

٩٥ـ بابُ أمْرِ النبىِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم بالسَّكِينَةِ عِنْدَ الإفَاضَةِ وإشَارَتِهِ إلَيْهِمْ بالسَّوْطِ

95- ARAFÂT'TAN DÖNÜŞ SIRASINDA PEYGAMBER'İN SAHÂBÎLERİNE SEKÎNET EMRETMESİ VE ONLARA KAMÇISI İLE İŞÂRET EYLEMESİ BÂBI

١٤٧ـ حدّثنا سَعِيدُ بنُ أبِى مَرْيَمَ قال **حدّثنا** إبْرَاهِيمُ بنُ سُوَيْدٍ قال **حدّثنى** عَمْرُو بنُ أبِى عَمْرٍو مَوْلَى المُطَّلِبِ قال أخبرنى سَعِيدُ بنُ جُبَيْرٍ مَوْلَى وَالِبَةَ الْكُوفِىُّ قال **حدّثنى** ابنُ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عنهما أنَّهُ دَفَعَ مَعَ النبىِّ ﷺ يَوْمَ عَرَفَةَ فَسمِعَ النبىُّ ﷺ وَرَاءَهُ زَجْرًا شَدِيدًا وَضَرْبًا وَصَوْتًا لِلإبِلِ فأشَارَ بِسَوْطِهِ إلَيْهِمْ وقال أيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمْ بالسَّكِينَةِ فإنَّ البِرَّ لَيْسَ بِالإيضَاعِ أوْ

246 Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah, Müzdelife'nin berisinde bulunan o iki dağ arasındaki sol yola ulaşınca devesini çöktürdü, orada işedi..." sözündedir. Çünkü deveyi çöktürme ve işeme fiilleri ancak inmekle olurlar.

Hadîsin daha sonraki kısmı da Rasûlullah'ın akşâm ve yatsı namâzlarını cem'i te'hir ile Müzdelife'de cem' ettiğini, ertesi günün sabâhında da Fadl'ı arkasına bindirdiği ve tâ Akabe cemresine ulaşıncaya kadar telbiye okumakta devâm eylediği açıkça görülmektedir.

ضَعُوا أَسْرَعُوا خِلاَلَكُمْ مِنَ التَّخَلُّلِ بَيْنَكُمْ وَفَجَّرْنَا خِلاَلَهُمَا بَيْنَهُمَا *

147-....... Bana Vâlibe el-Kûfî'nin mevlâsı olan Saîd ibnu Cubeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbn Abbâs (R) tahdîs etti ki, kendisi, Peygamber'le berâber arefe günü Arafât'tan ayrılmıştı. (Yolda Müzdelife'ye doğru ilerlerken) Peygamber (S) arka tarafında develeri hızlı sürmek için şiddetli bağırma çağırma ve develeri dövme sesleri işitti. Bunun üzerine Peygamber onlara kamçısı ile işâret etti ve: *"Ey insanlar! Ağır olunuz* (yumuşaklıkla ve sıkışıklık yapmadan yürüyünüz)! *Çünkü hâlis iyilik ve hayr, acele ve sür'atli yürütmekle sağlanır değildir"* buyurdu [247].

Buhârî dedi ki: "Evdaû"nun ma'nâsı "Bineklerini hızlı yürüttüler" demektir. ***"Hılâlekum"*** (et-Tevbe: 47) de "Aranıza sokulmak" ma'nâsına olan "Tahallul " masdarındandır. ***"Feccernâ hılâlehumâ neheren*** (= Onların aralarından bir de ırmak fışkırttık)" (el-Kehf: 33) âyetinde de "Hılâl" böyle "Ara" ma'nâsınadır [248].

٩٦ـ باب الجمع بين الصلاتين بالمزدلفة

96- MÜZDELİFE'DE AKŞÂM VE YATSI NAMÂZLARINI BİRLEŞTİRMEK BÂBI

١٤٨ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عَنْ مُوسَى بنِ عُقْبَةَ عَنْ كُرَيْبٍ عَنْ أُسَامَةَ بنِ زَيْدٍ رضى اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ دَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ عَرَفَةَ فَنَزَلَ الشِّعْبَ فَبَالَ ثُمَّ تَوَضَّأَ وَلَمْ يُسْبِغِ الوُضُوءَ فَقُلْتُ لَهُ الصَّلاَةُ فَقال الصَّلاَةُ أمامَكَ فَجَاءَ المُزْدَلِفَةَ فَتَوَضَّأَ فَأَسْبَغَ ثُمَّ أُقِيمَتِ

247 Başlıkta iki kısım vardır: Peygamber'in sahâbîlere sükûnet emretmesi ve kamçısıyla onlara işâret eylemesi. Hadîste bu iki kısma delîl olan kısımlar açıkça görülmektedir.

248 Buhârî âdeti üzere bu hadîste geçen *el-Iydâ'* masdarının ma'nâsını Kur'ân'da geçtiği âyete işâret ederek tefsîr etmektedir: ***"Eğer içinizde onlar da*** (savaşa) ***çıksalardı sizde şerr ve fesâdı artırmaktan başka birşey yapmazlar, aranıza muhakkak ki fitne sokmak isteyerek, bozgunculuğa koşarlardı. İçinizde onlara iyice kulak verecekler de vardır. Allah o zâlimleri çok güzel bilendir"***(et-Tevbe:47).
Buhârî ***"Hılâlekum"***'un ma'nâsını te'kîd ve lugata âid fâideleri çoğaltmak için ***"Bu iki bağ mahsûlünü vermiş, bundan bir şeyi eksik bırakmamıştı. Onların arasından bir de ırmak fışkırtmıştık"*** (el-Kehf: 33) âyetini de getirdi *(Umdetu'l-Kaarî).*

الصَّلاَةُ فَصَلَّى المَغْرِبَ ثُمَّ أناخَ كُلُّ إنْسَانٍ بَعِيرَهُ فِى مَنْزِلِهِ ثُمَّ أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَصَلَّى وَلَمْ يُصَلِّ بَيْنَهُمَا *

148-....... Kureyb, Usâme şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) Arafât'tan döndü. İki dağ arası yola indi ve işedi. Sonra abdest aldı. Abdest almayı mubâlağalı yapmadı (yânî hafîf aldı). Ben:

— Yâ Rasûlallah! Namâz mı? diye sordum.

Rasûlullah:

— *"Namâz ilerinde* (kılınacak)" buyurdu.

(Yine bindi.) Müzdelife'ye gelince (inip) abdest aldı. Lâkin bu sefer abdesti daha uzunca tuttu. Sonra namâz ikaamet edildi de akşâm namâzını kıldırdı. Ondan sonra herkes devesini kendi durağında çökertti. Sonra yatsı namâzı ikaamet edildi. Peygamber namâzı kıldırdı ve iki namâz arasında (hiç bir namâz) kılmadı [249].

٩٧ــ بابُ مَنْ جَمَعَ بَيْنَهُمَا ولَمْ يَتَطَوَّعْ

97- İKİ NAMÂZI BİRLEŞTİREN VE ARALARINDA TATAVVU' NAMÂZI KILMAYAN KİMSE BÂBI

١٤٩ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا ابنُ أبِي ذِئْبٍ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ سَالِمِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما قال جَمَعَ النبيُّ ﷺ بَيْنَ المَغْرِبِ وَالعِشَاءِ بِجَمْعٍ كُلُّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا بِاقَامَةٍ ولَمْ يُسَبِّحْ بَيْنَهُمَا ولاَ على إثْرِ كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا *

149-....... İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Müzdelife'de akşâm ile yatsı namâzlarını birleştirdi. Bu iki namâzdan herbiri bir ikaametle kılındı ve Peygamber ne bu iki namâz arasında ve ne de bunlardan herbirinin ardında sünnet namâzı kılmadı [250].

١٥٠ــ حدّثنا خَالِدُ بنُ مَخْلَدٍ قال حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ بِلاَلٍ قال حدّثنا يَحْيَى بنُ سَعِيدٍ قال أخبرنى عَدِىُّ بنُ ثابتٍ قال حدّثنى عَبْدُ اللَّهِ بنُ يَزِيدَ

---

249 Hadîsin başlığa hüccetliği meydandadır. Bu hadîs Abdest Alma Kitâbı'nda da biraz farklı olarak geçmişti.

250 Bu hadîsin başlığa delâleti gâyet açıktır.

الْخَطْمِيُّ قال حدّثنى أبو أيُّوبَ الأنْصَارِيُّ أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ جَمَعَ فِي حَجَّةِ الوَدَاعِ المَغْرِبَ والْعِشَاءَ بالمُزْدَلِفَةِ *

150-....... Bana Ebû Eyyûb el-Ensârî (R): Rasûlullah (S) Vedâ Haccı'nda akşâm ile yatsı namâzlarını Müzdelife'de birleştirdi, diye tahdîs etti [251].

٩٨ــ بابُ منْ أذَّنَ وأقَامَ لِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا

98- MÜZDELİFE'DEKİ BU AKŞÂM VE YATSI NAMÂZLARINDAN HERBİRİ İÇİN EZÂN VE İKAAMET EDEN KİMSE BÂBI

١٥١ــ حدّثنا عَمْرُو بنُ خَالِدٍ قال حدّثنا زُهَيْرٌ قال حدّثنا أبو إسْحَاقَ قال سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمنِ بنَ يَزِيدَ يَقُولُ حَجَّ عبدُ اللّهِ رضى اللّهُ عنهُ فأتَيْنَا المُزْدَلِفَةَ حِينَ الأَذَانِ بالْعَتَمَةِ أوْ قَرِيبًا مِنْ ذَلِكَ فأمَرَ رَجلاً فأذَّنَ وأقَامَ ثُمَّ صَلَّى المَغْرِبَ وَصَلَّى بَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ دَعَا بِعَشائِهِ فَتَعَشَّى ثُمَّ أمَرَ أُرَى رَجُلاً فأذَّنَ وأقَامَ قَالَ عَمْرٌو ولا أعْلَمُ الشَّكَّ إلاَّ مِنْ زُهَيْرٍ ثُمَّ صَلَّى الْعِشَاءَ رَكْعَتَيْنِ فَلَمَّا طَلَعَ الْفَجْرُ قال إنَّ النبيَّ ﷺ كانَ لاَ يُصَلِّى هٰذِهِ السَّاعَةَ إلاَّ هٰذِهِ الصَّلاَةَ فِي هَذَا المَكَانِ مِنْ هَذَا الْيَوْمِ قال عَبْدُ اللّهِ هُمَا صَلاَتَانِ تُحَوَّلاَنِ عَنْ وقْتِهِمَا صَلاَةُ المَغْرِبِ بَعْدَ ما يَأْتِي النَّاسُ المُزْدَلِفَةَ وَالْفَجْرُ حِينَ يَبْزُغُ الْفَجْرُ قال رَأَيْتُ النبيَّ صلى اللّهُ عليه وسلَّمَ يَفْعَلُهُ *

151-....... Bize Ebû İshâk tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibnu Yezîd'den işittim, şöyle diyordu: Abdullah ibn Mes'ûd (R) hacc yaptı. Müzdelife'ye geldik. Müzdelife'ye gelişimiz yatsı ezânı vakti yâhud da buna yakın bir zamânda oldu. Abdullah bir kimseye emretti. O da ezân okudu ve ikaamet getirdi. Sonra Abdullah akşâm namâzını kıldı. Onun arkasından da iki rek'at (sünnetini) kıldı. Sonra akşâm yemeğinin getirilmesini istedi ve yemeğini yedi. Sonra, zannediyorum ki, bir kimseye emretti de o kimse ezân ve ikaamet okudu. Râvî Amr: Ben bu "Zannediyorum" şekki ancak Zuheyr'dendir biliyorum, demiştir. Sonra yatsı namâzını iki rek'at kıldı. Fecr tulû' edince (sabâh namâzını kıldı) ve: Peygamber (S) bu günde bu mekânda bu namâzdan başka bu sâatte namâz kılmazdı, dedi. Abdul-

---

251 Hadîsin başlığa delâleti meydandadır.

lah ibn Mes'ûd şöyle devâm etti: Bu ikisi (mu'tâd olan müstehâb) vakitlerinden çevirilen iki namâzdırlar. Akşâm namâzı insanların Müzdelife'ye gelmelerinin ardından; sabâh namâzı da fecr meydana çıkarken kılındı. Abdullah ibn Mes'ûd: Ben Peygamber'i böyle yapar gördüm, dedi [252].

٩٩ ـ بابُ مَنْ قَدَّمَ ضَعَفَةَ أهْلِهِ بِلَيْلٍ فَيَقِفُونَ بالمُزْدَلِفَةِ وَيَدْعُونَ ويُقَدِّمُ إذا غَابَ القَمَرُ

99- ÂİLESİNİN (KADIN, ÇOCUK, YAŞLI GİBİ) ZAÎF KİŞİLERİNİ KONDUKLARI YERDEN GECELEYİN ÖNDEN GÖNDEREN VE BU KİŞİLERİN MÜZDELİFE'DE VAKFE YAPMALARI, DUÂ ETMELERİ AKABİNDE AY KAYBOLDUĞU ZAMÂN ONLARI YİNE ÖNDEN MİNÂ'YA YOLLAYAN KİMSE BÂBI

١٥٢ ـ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال سَالِمٌ وكانَ عَبْدُ اللّهِ بنُ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما يُقَدِّمُ ضَعَفَةَ أهْلِهِ فَيَقِفُونَ عِنْدَ المَشْعَرِ الْحَرَامِ بالمُزْدَلِفَةِ بِلَيْلٍ فَيَذْكُرُونَ اللّهَ عَزَّ وَجَلَّ ما بَدَالَهُمْ ثُمَّ يَرْجِعُونَ قَبْلَ أنْ يَقِفَ الإمَامُ وَقَبْلَ أنْ يَدْفَعَ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقْدَمُ مِنًى لِصَلاةِ الْفَجْرِ ومِنْهُمْ مَنْ يَقْدَمُ بَعْدَ ذَالِكَ فإذَا قَدِمُوا رَمَوُا الجَمْرَةَ وكانَ ابنُ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما يَقُولُ أرْخَصَ فِي أُولٰئِكَ رسولُ اللّهِ ﷺ *

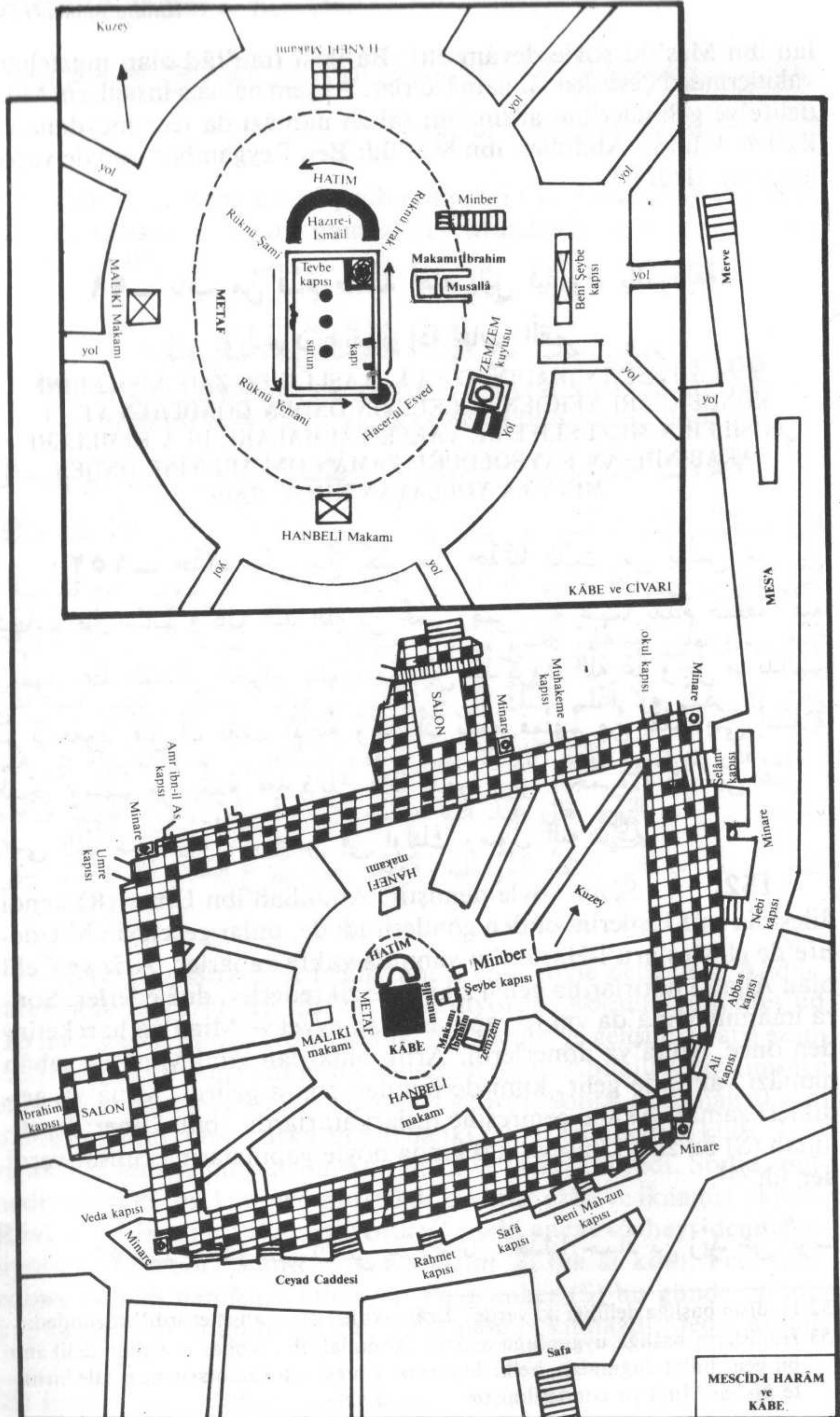
152-....... Sâlim şöyle demiştir: Abdullah ibn Umer (R) kendi âilesinin zaîf kişilerini önden gönderir idi de, onlar geceleyin Müzdelife'de el-Meş'aru'l-Harâm'ın yanında vakfe yaparlar, Azîz ve Celîl olan Allah'ı hâtırlarına gelen zikirlerle zikrederler, duâ ederler. Sonra imâmın Minâ'da vakfe yapmasından evvel ve Minâ'ya hareketinden önce, Minâ'ya dönerlerdi. Artık onlardan kimi Minâ'ya sabâh namâzı vaktinde gelir, kimi de bundan sonra gelirdi. Minâ'ya geldikleri zamân Akabe cemresine taşları atarlardı. İbnu Umer: Rasûlullah (S) bu zaîf kimseler hakkında böyle yapmalarına ruhsat verdi der idi [253].

١٥٣ ـ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ أيُّوبَ

---

252 Hadîsin başlığa delîlliği iki yerde "Ezân okuttu ve ikaamet ettirdi" sözündedir.

253 Hadîslerin başlığa uygunluğu açıktır. Abdullah ibn Abbâs o zamân delikanlı bir genç bulunduğundan, belki de yardım etmesi için kadınların bâzısı ile birlikte önden Minâ'ya gönderilmiştir.

Kuzey
HATIM
Hazire-i İsmail
Rüknü Şami
Rüknu Irak
Tevbe kapısı
sütun
kapı
Rüknü Yemani
Hacer-ül Esved
Minber
Makamı İbrahim
Musallâ
ZEMZEM kuyusu
Beni Şeybe kapısı
METAF
MALİKİ Makamı
HANBELİ Makamı
yol
Merve
KÂBE ve CİVARI
MES'A
okul kapısı
Muhakeme kapısı
SALON
Minare
Amr ibn-il As kapısı
Umre kapısı
Selâm kapısı
HANEFİ makamı
Kuzey
Nebi kapısı
HATİM
Minber
Şeybe kapısı
Abbas kapısı
METAF
musallâ
Makamı İbrahim
zemzem
KÂBE
MALİKİ makamı
HANBELİ makamı
Ali kapısı
İbrahim kapısı
Veda kapısı
Beni Mahzun kapısı
Safâ kapısı
Rahmet kapısı
Ceyad Caddesi
Safa
MESCİD-I HARÂM ve KÂBE

Mekke ile Arafat dağı arasındaki bütün hacc alâmetlerine uğrayarak geçen yolu gösteren harita

Fatıma Vadisine giden yol
Kedâ Yolu
Hindi dağı
Kuaykıon dağı
Beyadiye
El-Hacûn
Ebu Kubeys dağı
Hendeme dağı
MESCİD-İ HARÂM
Zituva kuyusu
Muhassab Mescidi
Beyat mescidi
Akabe cemresi
Sit yolu
Orta cemre
Küçük cemre
MİNA
Mescid-i HAYF
Peygamberin gecelediği yer
KUZEY
Meş'arul-harâm
Muhassar Vadisi
MÜZDELİFE
Me'zemeyn yolu
Me'zemeynin başlangıcı
Hareme gider
Cebeli rahme
Hacıların çadır yeri
ARAFAT meydanı
Arafatın iki alâmeti
Arafat dağı
Nemr Mescidi
TAİF YOLU

Bu ok Arafat dağına yönelme halinde Dab' yoluna delâlet eder.
Bu ok Arafattan dönüşte Me'zemeyn yoluna delâlet eder.

Mina'yı, hacıların çadır kuracakları yeri ve üç cemrenin yerini gösteren harita

İBRAHİM mağarası
Mescidi İBRAHİM
KUZEY
HİND Hacıları
Hacıların çadır yeri
MISIR Hacıları
Arafattan Mekke'ye giden yol
Akabe cemresi
Orta cemre
Küçük cemre
MİNA
Arafattan Mekke'ye giden yol
Melikin Çadır yeri
Mescidi HAYF

عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضي اللّهُ عنْهما قال بَعَثَنِي رسولُ اللّهِ ﷺ مِنْ جَمْعٍ بِلَيْلٍ *

153-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb'dan; o da İkrime'-den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): Rasûlullah (S) beni Müzdelife'den geceleyin (Minâ'ya) gönderdi, demiştir [254].

١٥٤ — حدّثنا عَلِيٌّ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال أخبرني عُبَيْدُ اللّهِ بنُ أبي يَزِيدَ سَمِعَ ابنَ عَبَّاسٍ رضي اللّهُ عنهما يَقُولُ أنَا مِمَّنْ قَدَّمَ النبيُّ ﷺ لَيْلَةَ المُزْدَلِفَةِ فِي ضَعَفَةِ أهْلِهِ *

154-....... Bana Ubeydullah ibn Ebî Yezîd haber verdi ki, o İbn Abbâs'tan: Ben Peygamber(S)'in, âilesinin zaîfleri içinde Müzdelife

---

254 Bu bâblar ve hadîslerde anılan bâzı isimler hakkında şu bilgiler verilmiştir:

Yevmu Arefe, Arefe, Arafât ve Meş'aru'l-Harâm

Yevmu Arefe: Harfu ta'rîfsiz, zu'l-hicce ayının dokuzuncu günüdür ki, hacıların Arafât'ta vukûfu günüdür. Te'nîs ve alamiyet illetleriyle sarftan memnû'dur.

Arafât: Hacıların arefe gününde vukûf ettikleri mevkıfın ismidir. Mekke'ye oniki mil mesâfededir. Bu ismin verilmesinde birçok vecihler beyân ettiler. Ezcümle Hz. Âdem ve Havvâ'nın cennetten Arz'a indiklerinde herbiri bir tarafa inerek, bir zamân sonra burada buluşup taâruf eylemeleriyle o mahalle *Arafât* ismi verildi. Yâhud Cibrîl aleyhi's-selâm İbrâhîm'e bu yerde hacc menseklerini öğrettiğinde "Ea'rafte, ea'rafte (= Bildin mi, bildin mi)?" diye sormasıyle, İbrâhîm'in de "Araftu, araftu (= Bildim, bildim)" diye cevâb vermesi, bu tesmiyenin sebebidir. Yâhud da bu arâzî muazzam, mukaddes bir yer olduğu için gûyâki ta'rîf yânî güzel koku ile kokulandırılmış olması, bu isimle adlandırılmasına sebeb olmuştur.

İşbu *Arafât* lâfzı, her ne kadar bir kavle göre cemi' olursa da, cemi' sîgası üzere isim olduğundan cem'lenmez. Zîrâ mekânlar zâil olmamaları sebebiyle bir şey mesâbesinde olur. Bu ma'rifedir ve munsarıftır. Zîrâ sonundaki "tâ" harfi, Müslimîn ve Müslimûn kelimelerinin sonlarında olan "yâ, vâv"menzilesindedir. *Arafât*'ın nisbetinde Arabî vezninde Arafî denir. Ve Zunful ibn Şeddâd el-Arafî ki, etbâu tâbiîn'dendir, Arafât'ta sâkin olduğu için oraya nisbet olundu. *Arafât* lâfzının sıhhat üzere müfredi yoktur. Arablar'ın "Nezelnâ arafete(= Arafeye indik)" demeleri müvelled kelâma benzer.

Şârih der ki: İbn Hâcib ve sâir üstâdlar zikredilen mevkıfın alemi *Arefe* ve *Arafât* olduğuna kaaildirler. Nitekim *yevmu arefe* ona muzâftır. *"Ve'l-haccu arafetun*(= Ve hacc arefedir)" hadîsi, o ta'bîrin sonradan çıkmış olmadığının sahîh delîlidir. Hulâsa gerek *Arefe* ve gerek *Arafât* o mevkıfın alemidir. Ve her tarafın mevkıf olması i'tibâriyle cem' olunmuştur. Ve *Arafât*'ın elifi işbâiyye olmak dahî muhtemildir. Nitekim kelimenin ortasında elifi işbâiyye şâyi'dir. Buhârî şârihi Kirmânî'nin kelâmından *Arefe* adı söylenen günün ve *Arafât* müteaddid mahaller i'tibârıyle zikredilen mevkıfın ismi olduğu anlaşılır (*Kaamûs Ter.*, III, 673-674).

gecesinde Minâ'ya önden gönderdiği kimselerden idim, derken işitmiştir [255].

١٥٥ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ عَنْ يَحْيَى عَنِ ابنِ جُرَيْجٍ قال **حدّثنى** عَبْدُ اللَّهِ مَوْلَى أَسْمَاءَ عَنْ أَسْمَاءَ أَنَّهَا نَزَلَتْ لَيْلَةَ جَمْعٍ عِنْدَ الْمُزْدَلِفَةِ فقَامَتْ تُصَلِّى فَصَلَّتْ ساعَةً ثُمَّ قالَتْ يابُنَىَّ هَلْ غابَ الْقَمَرُ قُلْتُ لاَ فصَلَّتْ ساعَةً ثُمَّ قالَتْ هَلْ غَابَ الْقَمَرُ قُلْتُ نَعَمْ قالَتْ فارْتَحِلُوا فارْتَحَلْنَا وَمَضَيْنَا حَتَّى رَمَتِ الْجَمْرَةَ ثُمَّ رَجَعَتْ فَصَلَّتِ الصُّبْحَ فِي مَنْزِلِهَا فَقُلْتُ لَهَا يا هَنْتاهْ ما أُرَانا إلاَّ قَدْغَلَّسْنَا قَالَتْ يا بُنَيَّ إنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ أذِنَ لِلظُّعُنِ *

155-....... **İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Esmâ'nın himâyesinde bulunan Abdullah ibn Keysân Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dan şöyle tahdîs etti: Esmâ (R): Akşâmla yatsı namâzlarının cem' edildiği gece Müzdelife'ye indi ve kalkıp namâz kıldı. Bir sâat namâz kıldıktan sonra (ben Abdullah'a):**

— Ey oğlum! Ay battı mı? diye sordu.

Ben:

— Hayır (batmadı), diye cevâb verdim.

Bunun üzerine bir sâat daha namâz kıldı. Sonra yine:

— Ay battı mı? diye sordu.

Ben de:

— Evet, battı, diye cevâb verdim.

Esmâ:

— Öyle ise Minâ'ya doğru yollanınız, diye emretti.

Biz de yollandık ve yürüdük. Nihâyet cemre mevkiine gelip, Akabe cemresine taş attı. Sonra Esmâ, Minâ'daki menziline döndü ve bu menzilinde sabâh namâzını kıldı. Ben kendisine:

— Ey Hanım Efendi! Ben öyle sanıyorum ki, bizler meşrû' olan vakitten önce davrandık, dedim.

Esmâ:

— Ey oğlum! Rasûlullah (S) mahfeli kadınlar için erken cemre taşlamalarına izin verdi, dedi [256].

---

255 Bu, üst taraftaki İbn Abbâs hadîsinin başka bir tarîkidir.

256 Hadîsin başlığa hüccetliği "Haydi yollanın dedi, biz de yollandık" sözündedir. Çünkü onların bu hareketi ayın kaybolması akîbinde olmuştur. O gece ayın kaybolması yânî batması, gecenin on üçte biri evvellerindedir.

١٥٦ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ أخبرنا سُفْيَانُ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ هُوَ ابنُ الْقَاسِمِ عنِ الْقَاسِمِ عنْ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها قالَتْ اسْتَأْذَنَتْ سَوْدَةُ النبىَّ ﷺ لَيْلَةَ جَمْعٍ وكانَتْ ثَقِيلَةً ثَبْطَةً فأَذِنَ لَهَا *

156-....... Âişe (R): Sevde, Müzdelife gecesinde Peygamber'den (Minâ'ya erken gitmek husûsunda) izin istedi. Kendisi ağır ve yavaş hareketli bir kadın idi. Peygamber ona izin verdi, demiştir [257].

١٥٧ــ حدّثنا أَبُو نُعَيْمٍ قال حدّثنا أَفْلَحُ بنُ حُمَيْدٍ عن الْقَاسِمِ بنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ رضِيَ اللّهُ عنهَا قالَتْ نَزَلْنَا الْمُزْدَلِفَةَ فاسْتَاذَنَتِ النبىَّ صلى اللّهُ عليه وسلم سَوْدَةُ أنْ تَدْفَعَ قَبْلَ حَطْمَةِ النَّاسِ وكانَتِ امْرَأَةً بَطِيئَةً فأَذِنَ لَهَا فَدَفَعَتْ قَبْلَ حَطْمَةِ النَّاسِ وأقَمْنَا حَتَّى أصْبَحْنَا نَحْنُ ثُمَّ دَفَعْنَا بِدَفْعِهِ فَلأَنْ أكُونَ اسْتَأْذَنْتُ رسولَ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عليه وسلم كَمَا اسْتَأْذَنَتْ سَوْدَةُ أحَبُّ إلَىَّ مِنْ مَفْرُوحٍ بِهِ *

157-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Vedâ Haccı'nda biz Müzdelife'ye indik. Sevde bintu Zem'a, insanların izdihâmından evvel kendisinin Minâ'ya gönderilmesi husûsunda Peygamber'den izin istedi. Sevde iri yapılı, yavaş hareketli bir kadındı. Peygamber Sevde'ye izin verdi. Sevde halkın izdihâmından evvel Minâ'ya gitti. Biz de sabâha kadar Peygamber'in yanında kaldık. Sonra Peygamber'in hareket etmesiyle biz de hareket ettik. Yemîn olsun Sevde'nin Rasûlullah'tan izin istediği gibi izin istemiş olmaklığım, bana kendisiyle sevinilecek şeylerin en sevgilisi olurdu [258].

١٠٠ــ بابُ منْ يُصَلِّى الْفَجْرَ بِجَمْعٍ

100- HACI ADAYI MÜZDELİFE'DE SABÂH NAMÂZINI HANGİ VAKİTTE KILAR BÂBI [259]

---

257 Hadîsin başlığa uygunluğu, Sevde'nin geceleyin önden Minâ'ya gönderilmiş olan zaîflerden olması cihetiyledir.

258 Bu da yukarıki hadîsin daha tafsîlli bir rivâyetidir. Bunda Âişe annemizin halkın kalabalıklığı sebebiyle izdihâm ve sıkışıklıktan çok üzülmüş olduğu, onun için geceden izin alıp da Sevde gibi tenhâca Minâ'ya önden gitmiş olmasını pek sevinilecek birşey saydığı anlaşılıyor.

259 Bu başlık İbn Hacer ile Aynî'nin de esas aldıkları Buhârî nushalarında burada-

١٥٨ ــ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفصِ بنِ غِيَاثٍ قال حدّثنا أبى قال حدّثنا الأعْمَشُ قال حدّثنى عُمَارَةُ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ عَبْدِ اللّهِ رضِىَ اللّهُ عنهُ قالَ مارَأيْتُ النبىَّ ﷺ صَلّى صَلاةً بِغَيْرِ ميقَاتِهَا إلاَّ صَلاتَيْنِ جَمَعَ بَيْنَ المَغْرِبِ والعِشَاءِ وَصلّى الْفَجْرَ قَبْلَ مِيقَاتِهَا *

158-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R): Ben Peygamber(S)'in, Müzdelife'de birleştirdiği iki namâz müstesnâ, hiçbir namâzı (mu'tâd) vaktinin dışında kıldığını görmedim. Müzdelife'de akşâm ile yatsı namâzlarını birleştirdi. Bir de sabâh namâzını (mu'tâd) vaktinden önce kıldı, demiştir [260].

١٥٩ ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ رَجَاءٍ قال حدّثنا إسْرَائِيلُ عنْ أبى إسْحَاقَ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ يَزِيدَ قال خَرَجْنا مَعَ عَبْدِ اللّهِ رضِىَ اللّهُ عنهُ إلَى مَكَّةَ ثُمَّ قَدِمْنَا جَمْعًا فَصلَّى الصَّلاتَيْنِ كُلَّ صَلاةٍ وَحْدَهَا بأذَانٍ وإقَامَةٍ والْعَشَاءُ بَيْنَهُمَا ثُمَّ صَلّى الْفَجْرَ حِينَ طَلَعَ الْفَجْرُ قَائِلٌ يَقُولُ طَلَعَ الْفَجْرُ وقائِلٌ يَقُولُ لَمْ يَطْلُعِ الْفَجْرُ ثُمَّ قال إنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال إنَّ هَاتَيْنِ الصَّلاتَيْنِ حُوِّلَتَا عنْ وَقْتِهِمَا فِى هَذَا المَكَانِ المَغْرِبَ والعِشَاءَ فَلاَ يَقْدَمُ النَّاسُ جَمْعًا حَتَّى يُعْتِمُوا وصَلاةَ الْفَجْرِ هٰذِهِ السَّاعَةَ ثُمَّ وقَفَ حَتَّى أسْفَرَ ثُمَّ قال لَوْ أنَّ أمِيرَ المُؤْمِنِينَ أفَاضَ الآنَ أصَابَ السُّنَّةَ فَمَا أدْرِي أقَوْلُهُ كانَ أسْرَعَ أمْ دَفْعُ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عنه فَلَمْ يَزَلْ يُلَبِّى حَتَّى رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ يَوْمَ النَّحْرِ *

159-....... Abdurrahmân ibn Yezîd şöyle demiştir: Arafât'tan Abdullah ibn Mes'ûd'un berâberinde Mekke'ye doğru yola çıktık. Sonra Müzdelife'ye geldik. Abdullah akşâmla yatsı namâzlarından herbirini başlı başına birer ezân ve ikaametle kıldı. Ve bu iki namâz arasını akşâm yemeği ile ayırdı. Bundan sonra İbn Mes'ûd şafak söktüğü sırada sabâh namâzını (çok erken) kıldı. Hattâ kimi insan fecr

---

ki gibidir. Bâzı nushalarda ise "Sabâh namâzını Müzdelife'de kılan kimse bâbı" şeklinde gelmiştir. Birincisi daha doğru ve daha açıktır.

260 Hadîsin başlığa uygunluğu "Sabâh namâzını kendi vaktinden önce kıldı" sözündedir. Bunun ma'nâsı, alışılan vaktinden önce kıldı demektir. Yoksa sabâh namâzını meşrû' vaktinin girmesinden önceye düşürdü demek değildir. Sâdece çok karanlıkta kılındığını bildirmek kasdedilmiştir (Aynî).

tulû' etti, kimi insan da fecr tulû' etmedi diyordu. Sonra Abdullah şöyle dedi:

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— *"Akşâm ile yatsıdan ibâret olan bu iki namâz, şu Müzdelife mevkiinde* (alışılmış) *vakitlerinden tahvîl edilmiştir. İnsanlar, yatsı vaktine girmedikçe Müzdelife'ye gelmeye çalışmasınlar. Sabâh namâzını da - fecrin doğuşuna işâret ederek- şu sâatte kılsınlar".*

Bundan sonra İbn Mes'ûd tan yeri ağarıncaya kadar Müzdelife'de vakfe yaptı. Sonra:

— Mü'minlerin Emîri (Usmân) bu sâatte Müzdelife'den hareket etse, Peygamber'in sünnetine isâbet etmiş (yânî ona uygun hareket etmiş) olur, dedi.

Râvî Abdurrahmân ibn Yezîd:

— İbn Mes'ûd bu sözü mü evvel söyledi, yâhud Usmân'ın Müzdelife'den Minâ'ya hareketi mi evvel vâkı' oldu bilmiyorum. İbn Mes'ûd, kurbân bayramının ilk günü Akabe cemresini taşlayıncaya kadar telbiyeye devâm etti, demiştir [261].

١٠١ــ بابٌ مَتى يُدْفَعُ مِنْ جَمْعٍ

101- BÂB: MÜZDELİFE'DEN MİNÂ'YA NE ZAMÂN HAREKET EDİLİR?

١٦٠ــ حدّثنا حَجَّاجُ بنُ مِنْهَالٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ بنُ الْحَجَّاجِ عنْ أبِى إسْحَاقَ سَمِعْتُ عَمْرَو بنَ مَيْمُونٍ يَقُولُ شَهِدْتُ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهُ صَلّى بِجَمْعٍ الصُّبْحَ ثُمَّ وَقَفَ فقال إنَّ المُشْرِكِينَ كانُوا لاَ يُفِيضُونَ حَتَّى تطْلُعَ

261 Bu hadîs, bundan önceki İbn Mes'ûd hadîsinin diğer bir tarîkidir. Başlığa hüccetliği aynı şekildedir.

İbn Mes'ûd'un bu hadîslerinin zâhirine tutunan Hanefîler, bu, hazarda olsun, seferde olsun herhangi iki namâzı cem' etmenin cevâzını bildiren bütün hadîsler ile ameli ibtâl etmiştir, derler. Arafât'ta öğle ile ikindiyi cem'i takdîm, Müzdelife'de akşâm ile yatsıyı cem'i te'hîrin dışında namâzları birleştirmeyi câiz görmezler. Onlar cevâza dâir hadîsleri, Peygamber birini son vaktinde, diğerini de ilk vaktinde kılmıştır da birleştirmiş gibi olmuştur diye te'vîl ederler. Diğer imâmlar ise, buralardan başka seferde gündüz farzlarını yânî öğle ile ikindiyi, gecede akşâm ile yatsıyı birleştirirler. Bunlara âid bilgiler daha evvel ilgili yerde geçmişti.

Bu hadîste telbiyenin devâm süresi nahr günü Akabe cemresini taşlayıncaya kadar olduğu bildirildi. Sahâbîler ve âlimlerin bir kısmı da bu görüştedir. Bâzı sahâbîler arefe günü güneş batıncaya kadar telbiye devâm eder, güneş batınca kesilir derler. Bu husûsta daha başka tafsîlât da vardır.

الشَّمْسُ ويَقُولُونَ أَشْرِقْ ثَبِيرُ وأَنَّ النَّبِىَّ ﷺ خَالَفَهُمْ ثُمَّ أَفَاضَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ*

160-....... Ben Amr ibnu Meymûn'dan işittim, şöyle diyordu: Ben Umer ibn Hattâb'a şâhid oldum. O, sabâh namâzını Müzdelife'de kıldı. Sonra (Meş'arı Harâm'da) vakfe yaptı da şöyle dedi: Müşrikler güneş doğmadıkça Müzdelife'den Minâ'ya hareket etmezlerdi. Ve o müşrikler: Ey Sebîr Dağı -güneşin ışıklarıyle- parla (da biz Minâ'ya gidelim), derlerdi. Peygamber (S) müşriklere muhâlefet etti de güneş doğmazdan evvel (alaca karanlıkta) Müzdelife'den Minâ'ya doğru hareket etti [262].

١٠٢ــ بابُ التَّلْبِيَةِ والتَّكْبِيرِ غَدَاةَ النَّحْرِ حِينَ يَرْمِى الْجَمْرَةَ والارْتِدَافِ فى السَّيْرِ

102- NAHR GÜNÜ SABÂHI AKABE CEMRESİNİ TAŞLAYINCAYA KADAR TELBİYE ETMEK VE TEKBÎR GETİRMEK İLE MÜZDELİFE'DEN MİNÂ'YA GİDİŞTE BİNEĞİN ARKA TARAFINA BAŞKA BİR KİMSE BİNDİRMEK BÂBI [263]

١٦١ــ حدّثنا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحاكُ بنُ مَخْلَدٍ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ عنْ عَطَاءٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ النبىَّ صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم أَرْدَفَ الْفَضْلَ فأَخْبَرَ الْفَضْلُ أَنَّهُ لَمْ يَزَلْ يُلَبِّى حَتَّى رَمَى الْجَمْرَةَ *

161-....... Abdullah ibn Abbâs (R): Peygamber (S) Müzdelife'den Minâ'ya kadar Fadl ibn Abbâs'ı bineğinin arkasına bindirdi. Fadl, Peygamber'in Akabe cemresini taşlayıncaya kadar telbiyeye devâm eylediğini haber verdi, demiştir [264].

١٦٢ــ حدّثنا زُهَيْرُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا وهْبُ بنُ جَرِيرٍ قال حدّثنا

---

262 Hadîşin başlıktaki soruya cevâb oluşu "Sonra güneş doğmadan evvel Müzdelife'den Minâ'ya hareket etti" sözündedir. Böylece Müzdelife'den hareketin güneş doğmadan evvel olduğunu beyân etti.

Sebîr, Müzdelife'de bir dağ ismidir. Müşrikler, o dağ güneş ışıklarıyle parladıktan sonra Minâ'ya hareket ederlermiş.

263 Bu başlık üç şeyi ihtivâ etmektedir: Telbiye, tekbîr ve binicinin bindiği bineğin arka tarafına bir insan daha bindirmesi. Hadîsler bu üç şeyin delîli olmak üzere sevk edilmiştir.

264 Bu hadîs daha evvel de geçmiş idi; başlığa hüccetliği açıktır.

أبى عنْ يُونُسَ الأيْلِيِّ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ أُسَامَةَ بنَ زَيْدٍ رضىَ اللَّهُ عنهما كانَ رِدْفَ النبىِّ ﷺ مِنْ عَرَفَةَ إلَى المُزْدَلِفَةِ ثُمَّ أرْدَفَ الْفَضْلَ مِنَ المُزْدَلِفَةِ إلى مِنًى قال فكِلاَهُمَا قالاَ لَمْ يَزَلِ النبىُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم يُلَبِّى حَتَّى رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ *

162-....... Abdullah ibn Abbâs (şöyle demiştir): Zeyd oğlu Usâme, Arafât'tan Minâ'ya kadar Peygamber'in bineğinin arka tarafına binmişti. Sonra Müzdelife'den Minâ'ya gelinceye kadar da Peygamber, Abbâs'ın oğlu Fadl'ı arka tarafına bindirdi. Abdullah ibn Abbâs dedi ki: Fadl ile Usâme her ikisi de: Peygamber (S) Akabe cemresini taşlayıncaya kadar telbiye okumaya devâm etti, dediler [265].

١٠٣ــ بابٌ فَمَنْ تَمَتَّعَ بالعُمْرَةِ الى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْى فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثلاَثَةِ أيَّامٍ فِى الْحَجِّ وسبْعَةٍ إذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أهْلُهُ حاضِرِي المَسْجِدِ الْحَرَامِ

103- BÂB:

"... Kim hacca kadar umre ile fâidelenmek isterse kolayına gelen bir kurbân (keser). Fakat onu bulamazsa, hacc günlerinde (ihrâmlı olarak) üç; döndüğünüz vakit yedi gün olmak üzere oruç tutmak (vâcib olur ki) bunlar tam on gündür. Bu, âilesi (ikaamet yeri) Meşcidi Harâm'da bulunmayanlara âiddir. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah, cezâsı cidden çetin olandır" (el-Bakara: 196) [266]

١٦٣ــ حدّثنا إسْحَاقُ بنُ مَنْصُورٍ قال أخبرنا النَّضْرُ قال أخبرنا شُعْبَةُ

265 Bu da yukarıki hadîsin başka bir tarîkidir; başlığa delâleti meydandadır. Çünkü her iki şâhid de Peygamber'in redîfi olmuşlar, bu fırsatla Peygamber'in bu yolculuktaki fiillerini olduğu gibi zabt ve nakl etmişlerdir. Allah onlardan râzı olsun!

266 Buhârî'nin bu âyetle maksadı, hedy'i tefsîr etmektir. Şöyle ki: Buhârî haccın buraya kadarki sıfatlarını anlatıp Minâ'ya kadar ulaşınca, burada hedy'in ve nahrın hükümlerini beyân etmek istedi. Çünkü kurbân kesme işi ekseriyâ Minâ'da olur (İbn Hacer).

Ben derim ki: Buhârî'nin maksadını sırf buna hasr etmeye sebeb yoktur. Buhârî bu âyeti umre, temettu' ve bununla ilgili kurbân, oruç gibi birçok mes'eleleri ihtivâ ettiği için burada zikretmiştir (Aynî).

قَالَ حدّثنا أَبُو جَمْرَةَ قال سَأَلْتُ ابنَ عَبَّاسٍ رضي اللَّهُ عنهما عنِ المُتْعَةِ فأَمَرَنِى بِهَا وَسأَلْتُهُ عنِ الْهَدْيِ فقَال فِيهَا جَزُورٌ أَوْ بَقَرَةٌ أَوْ شَاةٌ أَوْ شِرْكٌ فِى دَمٍ قال وكأَنَّ ناسًا كَرِهوهَا فَنِمْتُ فرأَيْتُ فِى المَنَامِ كأَنَّ إِنْسَانًا يُنَادِى حَجٌّ مَبْرُورٌ ومُتْعَةٌ مُتَقَبَّلَةٌ فأَتَيْتُ ابنَ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما فَحَدَّثْتُهُ فقال اللَّهُ أَكْبَرُ سُنَّةُ أَبِى الْقَاسِمِ ﷺ قال وقال آدَمُ و وَهْبُ بنُ جَرِيرٍ وغُنْدَرٌ عنْ شُعْبَةَ عُمْرَةٌ مُتَقَبَّلَةٌ وَحَجٌّ مَبْرُورٌ *

163-....... Bize Şu'be haber verip şöyle dedi: Bize Ebû Cemre tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'a temettu'dan (hükmünden) sordum. İbn Abbâs bana temettu' yapmaklığımı emretti. Ben yine kendisine hedyden sordum. İbn Abbâs: Temettu' haccında erkek-dişi deve, yâhud sığır, yâhud davar kurbân etmek, yâhud da deve ve sığır kurbânında ortak olmak vardır, dedi. Ebû Cemre dedi ki: Bâzı insanlar temettu'u hoş görmezlerdi. Ben uyudum ve ru'yâmda şöyle gördüm: Bir insan, ''Temettu', mebrûr bir haccdır ve kabûl edilmiş bir umredir'' diye nidâ ediyordu. Ben uyanınca İbn Abbâs'a geldim ve bu ru'yâmı kendisine söyledim. İbn Abbâs: *Allâhu Ekber,* (Umre ile temettu') Ebu'l-Kaasım(S)'ın sünnetidir, dedi [267].

Buhârî dedi ki: Âdem, Vehb ibn Cerîr ve Gunder, Şu'be'den gelen rivâyetlerinde ''Kabûl edilmiş bir umredir ve mebrûr (yânî makbûl) bir haccdır'' demişlerdir [268].

١٠٤ـ بابُ رُكوبِ الْبُدْنِ لِقَوْلِهِ والْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ فاذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ والمُعْتَرَّ كَذَالِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ لَنْ يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا ولاَ دِمَاؤُهَا ولٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَى مِنْكُمْ كَذَالِكَ

---

267 Bâb başlığına uygunluğu meydandadır. Bu hadîs ''Temettu' ve ıkrân haccı bâbı''nda da geçmişti.

268 Buhârî, Âdem ibn Ebî Iyâs'ın hadîsini, Temettu' ve ıkrân bâbı'nda mevsûlen getirdi. Vehb ibn Cerîr'in hadîsini Beyhakî mevsûlen rivâyet etti.

Muhammed ibn Ca'fer el-Basrî'den ibâret olan Gunder'in hadîsini de Ahmed ibn Hanbel mevsûlen rivâyet etmiştir. Buhârî bu rivâyetleri haber vermekle hem hadîsteki küçük bir takdîm-te'hîr farkını, hem de hadîsin yaygınlığını ve dolayısiyle kuvvetini göstermek istemiştir.

سَخَّرَها لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى ما هَدَاكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ. قال مجاهدٌ
سُمِّيَتِ الْبُدْنَ لِبُدْنِهَا والْقَانِعُ السَّائِلُ والْمُعْتَرُّ الَّذي يَعْتَرُّ بالْبُدْنِ مِنْ غَنِيٍّ
أَوْ فَقِيرٍ وشَعَائِرُ اللَّهِ اسْتِعْظَامُ الْبُدْنِ واسْتِحْسَانُهَا والْعَتِيقُ عِتْقُهُ مِنَ
الْجَبَابِرَةِ ويُقَالُ وَجَبَتْ سَقَطَتْ إِلى الأرْضِ ومِنْهُ وَجَبَتِ الشَّمْسُ

104- KURBÂNLIK DEVELERE BİNMEK BÂBI

Çünkü Allah şöyle buyurdu:

"Biz kurbânlık develeri de sizin için Allah'ın alâmetlerinden kıldık. Onlarda sizin için hayr vardır. O hâlde onlar ayakta durur(boğazlanır)larken üzerlerine Allah'ın ismini anın. Yanları üstü düştükleri vakit de ondan hem kendiniz yiyin, hem ihtiyâcını gizleyen ve gizlemeyip dilenen fakîrlere yedirin. Onları şükredesiniz diye böylece size musahhar kıldık. Onların ne etleri, ne kanları hiçbir zamân Allah'a (yükselip) erişmez; fakat sizden O'na yalnız takvâ ulaşır. Size olan hidâyetine karşı Allah'ı büyük tanımanız içindir ki O, bunları böylece size râm etmiştir. İyi hareket edenleri müjdele" (el-Hacc: 36-37) [269]

Mucâhid: Develer bedenli ve iri cüsseli oldukları için "Bedene" diye isimlendirildi, demiştir [270].

Buhârî dedi ki:

Kaani' **isteyen,** ***Mu'terr*** **ise zenginden yâhud fakîrden, develer etrafında dolaşan kimsedir [271].** ***Şaâirullah*** (el-Hacc: 32) **kurbânlık hayvanları büyütmek ve onları güzel görmektir [272].** ***Atîk*** (el-Hacc: 29)**, Allah'ın zâlimlerden**

---

269 Buhârî kurbânlık develere binmenin cevâzını bu âyetten istidlâl etmiştir. İstidlâl yeri *"Onlarda sizin için* -binme, süt, vb. nev'inden- *hayr vardır"* kelâmıdır.

270 Mucâhid bu ma'nâyı İmâm Halîl'den nakletmiştir.

271 Bu, Buhârî'nin kelâmındandır. İbn Abbâs, Saîd ibn Müseyyeb, Hasen el-Basrî böyle tefsîr etmişlerdir.

272 *Şaîre,* hacc için nişânlanmış olan kurbân devesine denilir. Hediye edilmiş bedene ma'nâsına cem'i *Şeâir* gelir. Şaîre, *Meş'ar* ve *Şiâre* gibi hacc mensekleri mevziine, yânî edâ edilecek mahalline ıtlâk olunur. *Şeâiru'l-hacc* ki, müfredi mezbûr *Şaîre*'dir; mensekleri, alâmetleri ve eserlerinden ibârettir. Tavâf, sa'y, taşlar atmak, vukûf ve kurbânlar kesmek gibi. Bir kavle göre, hacc alâmetlerine denir ki, Hakk Taâlâ'nın kullarına oralarda kıyâm ve mensekleri edâ ile emreylediği alâmetler ve ta'yîn edilmiş mevzilerden ibârettir: Safâ, Merve, Minâ, Arafât gibi (Okyanus).

(onların saldırısından) âzâd ettiği (koruduğu) demektir. *Vecebet* (el-Hacc: 36), yere düştü ma'nâsınadır. *Vecebeti'ş-şemsu* (= Güneş battı) bu ma'nâdandır [273].

١٦٤ — حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنادِ عنِ الأَعْرَجِ عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ رَأى رَجُلاً يَسُوقُ بَدَنَةً فقال ارْكَبْهَا فقال إِنَّهَا بَدَنَةٌ فقال ارْكَبْهَا قَالَ إِنَّهَا بَدَنَةٌ قال ارْكَبْهَا وَيْلَكَ فِي الثَّالِثَةِ أَوْ فى الثَّانِيَةِ *

164-....... Ebû Hureyre (R,şöyle demiştir): Rasûlullah (S) kurbânlık devesini sevk eden bir kimse gördü de ona:

— *"Deveye bin!"* buyurdu.

O zât:

— Bu kurbânlıktır (nasıl binerim)? dedi.

Rasûlullah:

— *"Bu* (kurbânlık) *deveye bin!"* buyurdu.

O zât yine:

— Bu kurbânlıktır, deyince, Rasûlullah üçüncü yâhud ikinci defasında:

— *"Yazıklar olsun sana! Bin şu deveye!"* buyurdu [274].

١٦٥ — حدّثنا مُسْلِمُ بنُ ابْرَاهِيمَ قال حدّثنا هِشَامٌ وشُعْبَةُ بنُ الْحَجَّاجِ قالا حدّثنا قَتَادَةُ عنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عنه أنَّ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم رأى رَجُلاً يَسُوقُ بَدَنَةً فقال ارْكَبْهَا قال إِنَّهَا بَدَنَةٌ قال ارْكَبْهَا قَالَ إِنَّهَا بَدَنَةٌ قال ارْكَبْهَا ثَلاثًا *

165-....... Bize Katâde, Enes'ten tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) kurbânlık bir deve sevk eden bir insan gördü de ona:

— *"Bu deveye bin"* buyurdu.

O zât:

Dînin şeâri, Allah'ın kendisine ibâdete vesîle olmak üzere haklarında saygı göstermeye, onlarla kulluk vazîfelerini yapmaya insanları da'vet ettiği eserlerdir. Bu i'tibâr ile hacc amellerine de *hacc şaîreleri* denir. *Ma'lem* 'in cem'i olan *Maâlim* de şeâir demektir. Yollardaki kilometreleri, kavşakları bildiren taşlar, yazılar, ordu sancakları birer ma'lemdir. Dağa alem denilmesi dahî bundandır. Dînin maâlimi veyâ şeâiri, dînin âdetâ nîrengi noktalarıdır *(Meâli Kerîm).*

273 Bunlarda işâret edilen âyetlerdeki bu kelimelerin tefsîrleridir.

274 Hadîsin başlığa delâleti meydandadır.

— Bu deve kurbânlıktır, dedi.
Rasûlullah:
— *"Bu deveye bin!"* buyurdu.
O zât yine:
— Bu deve kurbânlıktır, dedi.
Rasûlullah üçüncü kerre yine:
— *"Bu* (kurbânlık) *deveye bin!"* buyurdu [275].

١٠٥ــ باب من ساق البُدْنَ معه

105- HILL'DEN HAREM'E BERÂBERİNDE KURBÂNLIK HAYVAN SEVK EDEN KİMSE BÂBI

١٦٦ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال **حدّثنا** اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهابٍ عنْ سَالِمِ بنِ عبْدِ اللهِ أنَّ ابنَ عُمَرَ رضى اللهُ عنْهما قال تَمَتَّعَ رسولُ اللهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ بالْعُمْرَةِ إلى الْحجِّ وأهْدَى فَسَاقَ مَعَهُ الْهَدْىَ مِنْ ذِى الحُلَيْفَةِ وبَدَأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فأهَلَّ بالْعُمْرَةِ ثمَّ أهَلَّ بالْحَجِّ فتَمَتَّعَ النَّاسُ مَعَ النبيِّ ﷺ بالْعُمْرَةِ إلى الْحَجِّ فكَانَ مِنَ الناسِ مَنْ أهْدَي فَسَاقَ الْهَدْىَ ومِنْهُمْ منْ لَمْ يُهْدِ فَلَمَّا قَدِمَ النبيُّ ﷺ مَكَّةَ قال لِلنَّاسِ منْ كانَ مِنْكُمْ أهْدَي فانَّهُ لاَيَحِلُّ لِشَيْءٍ حَرُمَ مِنْهُ حَتَّى يَقْضِيَ حَجَّهُ ومنْ لَمْ يَكُنْ مِنْكُمْ أهْدَى فَلْيَطف بالْبَيْتِ وبالصَّفَا والمَرْوَةِ وَلْيُقصِّرْ وَلْيَحْلِل ثُمَّ لْيُهِلَّ بالْحَجِّ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ هَدْياً فَلْيَصُمْ ثلاثَةَ أيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعةً إذَا رَجَعَ إلَي أهْلِهِ فطَافَ حِينَ قَدِمَ مَكَّةَ واسْتَلَمَ الرُّكْنَ أوَّلَ شَيْءٍ ثُمَّ خَبَّ ثلاثَةَ أطْوَافٍ وَمَشَي أرْبعاً فَرَكَعَ حِينَ قَضَي طَوَافَهُ بالْبَيْتِ عِنْدَ المَقَامِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سلَّمَ فانْصَرَفَ فَأتَى الصَّفَا فطاف بالصَّفا والمَرْوَةِ سَبْعَةَ أطْوَافٍ ثُمَّ لَمْ يَحْلِلْ مِنْ شَيْءٍ حَرُمَ مِنْهُ حَتَّى قَضَى حَجَّهُ ونَحَرَ هَدْيَهُ يوْمَ النَّحْرِ وأفاضَ فطَافَ بالْبَيْتِ ثُمَّ حَلَّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ حَرُمَ مِنْهُ وفَعَلَ مِثْلَ مافَعَلَ رسولُ اللهِ ﷺ مَنْ أهْدَى وَساقَ الْهَدْىَ مِنَ النَّاسِ * وعَنْ عُرْوَةَ أنَّ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها أخْبَرَتْهُ عنِ النبيِّ ﷺ فِي تَمَتُّعِهِ بالْعُمْرَةِ إلى

275 Bu da aynı hadîsin, diğer sahâbî olan Enes tarafından rivâyetidir.

الْحَجُّ فَتَمَتَّعَ النَّاسُ مَعَهُ بِمِثْلِ الَّذِي أخبرنى سَالِمٌ عَنِ ابنِ عُمَرَ رضي الله عنهما عَنْ رسولِ اللهِ ﷺ *

166-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Vedâ Haccı'nda umreyi hacca eklemek sûretiyle temettu' etti. Ve Zu'l-Huleyfe mevkiinden berâberinde kurbânlık sevk edip, bunları (Ka'be'ye) hediye eyledi. Şöyle ki, Rasûlullah ihrâma girerken umre ile telbiyeye başladı. Sonra hacc (niyeti) ile telbiye etti. İnsanlar da Peygamber'in maiyyetinde nihâyet hacca kadar umre ile temettu' ettiler. İnsanlardan kurbânlık sevk ve hediye edenler de oldu, kurbânlık hediye etmeyenler de oldu. Peygamber Mekke'ye gelince insanlara şöyle i'lân buyurdu: *"Sizlerden kurbânlık hediye edenler* (ihrâmlarını muhâfaza etsinler). *Öyle kimseye haccı edâ edinceye kadar ihrâmlıya işlemesi harâm olan şeylerden hiçbirşey işlemesi halâl olmaz. Kurbânlık hediye etmeyenler ise Beyt'i tavâf, Safâ ile Merve arasında sa'y etsin, saçından biraz kısaltıp ihrâmından çıksın. Sonra* (Arafât'a çıkılacağı sırada) *hacc için ihrâma girip telbiye etsin. Nihâyet Minâ'da kesecek kurbân bulamayan her ferd* (hacc niyetiyle ihrâmlandıktan sonra), *hacc sırasında üç gün oruç tutsun. Yedi gün de ehline* (memleketine) *döndüğü zamân oruç tutsun* (on günü doldursun)".

Peygamber Mekke'ye geldiği zamân ilk iş olarak Haceri Esved rüknünü isti'lâm edip tavâfa koyuldu. Bu başlamanın ardından ilk üç dolaşmayı koşar gibi yaptı, dört dolaşmayı da yürüdü. Beyt etrafında yedi dolaşmayı tamamladığı zamân Makaam'ın yanında iki rek'at namâz kıldı. Sonra selâm verip namâzdan çıktı. Bunun ardından Safâ'ya geldi. Safâ ile Merve arasında yedi defa dolaştı. Sonra tâ (Arafât'ta vakfe yaparak) haccını bitirip, nahr günü kurbânını kesinceye kadar ihrâmdan dolayı harâm olan şeylerden hiçbiri kendisine halâl olmadı. Nihâyet Arafât'tan dönüp Beyt'i tavâf ettikten sonra, ihrâm sebebiyle kendisine harâm olan herşey halâl oldu. İnsanlardan kurbânlık hayvan hediye ve sevk eden kimseler de Rasûlullah'ın yaptığı gibi yaptılar [276].

İbn Şihâb dedi ki: Urve'den gelen rivâyette de Âişe Urve'ye Peygamber'in temettu'u hakkında: Peygamber umreyi hacca katmak sûretiyle temettu' etti, berâberinde insanlar da temettu' ettiler, diye

276 Hadîsin bâb başlığına mutâbaakatı "Berâberinde (Hıll'den Harem'e) kurbânlık hayvan sevketti" kavlindedir. Berâberinde kurbânlık sevkedenlerin Ka'be'yi tavâf ve Safâ ile Merve arasını sa'yden sonra ihrâmdan çıkmayacakları, tâ bütün hacc fiillerini yerine getirinceye kadar ihrâm hallerinin devâm edeceği hûsusu, bundan önce geçen hadîslerden de iyice bilinmiştir.

Sâlim'in bana İbn Umer'den; onun da Rasûlullah'tan haber verdiği hadîs gibi haber vermiştir [277].

١٠٦ ـ باب مَنِ اشْتَرَى الْهَدْىَ مِنَ الطَّرِيقِ

106- (KA'BE'YE HEDİYE EDECEĞİ) KURBÂNLIK HAYVANI YOLDAN SATIN ALAN KİMSE BÂBI

١٦٧ ـ حدّثنا أبو النُّعْمانِ قال حدّثنا حَمَّادٌ عن أيُّوبَ عنْ نافِعٍ قال قال عَبْدُ اللهِ بنُ عَبْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ رضى اللهُ عنهم لِأبيهِ أقِمْ فإنِّى لاآمَنُها أنْ سَتُصَدُّ عنِ الْبَيْتِ قال إذاً أفْعَلَ كَمَا فَعَلَ رسولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عليهِ وسَلَّمَ وقدْ قال اللهُ لَقَدْ كانَ لَكُمْ فِي رسولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فأنَا أُشْهِدُكُمْ أنِّى قدْ أوْجَبْتُ عَلَى نَفْسِى الْعُمْرَةَ فَأهَلَّ بالْعُمْرَةِ قال ثُمَّ خَرَجَ حَتَّى إذَا كانَ بالْبَيْدَاءِ أهَلَّ بالْحَجِّ والعُمْرَةِ وقال ماشأْنُ الحَجِّ والْعُمْرَةِ إلاَّ واحِدٌ ثُمَّ اشْتَرَى الْهَدْىَ مِنْ قُدَيْدٍ ثُمَّ قَدِمَ فَطافَ لَهُما طَوَافاً وَاحِداً فَلَمْ يَحِلَّ حَتَّى حَلَّ مِنْهُمَا جَمِيعاً *

167-....... Nâfi' şöyle demiştir: Abdullah ibn Umer'in oğlu Abdullah, babası Abdullah'a: Bu sene hacc etme de yerinde ikaamet et. Çünkü bu yıl fitneden emîn olmuyorum, Beyt'i ziyâretten men' olunacak, dedi. İbn Umer: O takdîrde ben Rasûlullah'ın yaptığı gibi yaparım. Allah: ***"Yemîn olsun, Allah Elçisi'nde sizin için pek güzel bir uyma örneği vardır"*** (el-Ahzâb: 21) buyurmuştur. Ben sizleri şâhid tutuyorum ki, bu sene umre yapmayı kendi nefsime vâcib kıldım, dedi ve umre niyetiyle ihrâma girip telbiye etti. Abdullah ibn Umer'in oğlu Abdullah dedi ki: Sonra İbnu Umer yola çıktı. Nihâyet Beyda mevkiine vardığı zamân hacc ve umre niyetiyle ihrâma girip telbiye etti ve: (Muhâsara olunmak sebebiyle ihrâmdan çıkmanın cevâzında) hacc ile umrenin şânı başka değil, ancak birdir, dedi. Sonra (Harem dışındaki) Kudeyd mevkiinden kurbânlık satın aldı. Sonra Mekke'ye geldi, hacc ve umre için Ka'be'yi bir tavâf ve (bir sa'y) yaptı. Hacc ve umrenin her ikisinden berâberce ihrâmden çıkıncaya kadar da ihrâmdan çıkmadı [278].

---

277 Buhârî bu hadîsin diğer tarîkten de aynı şekilde geldiğini göstermiş ve hadîsi daha da kuvvetlendirmiş oluyor.

278 Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Sonra Kudeyd mevkiinden kurbânlık satın aldı" cümlesidir. Çünkü Kudeyd, Harem dışında ve yol üzerinde bir mevkidir. Hadîsin son fıkrası Kırân haccı yapan ihrâmlı, iki tavâfa muhtâc olmaz diyen fakîhlere delîldir. Hanefîler'e göre ise, kırân haccı yapan için de iki tavâf

١٠٧ــ بابُ منْ أشْعَرَ وقَلَّدَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ ثُمَّ أحْرَمَ. وقال نافِعٌ كانَ ابنُ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما إذَا أهْدَى مِنَ المَدِينَةِ قَلَّدَهُ وأشْعَرَهُ بِذِى الْحُلَيْفَةِ يَطْعُنُ فِى شِقِّ سَنامِهِ الأيْمَنِ بالشَّفْرَةِ وَوَجْهُها قِبَلَ الْقِبْلَةِ باركَةً

107- ZU'L-HULEYFE'DE KURBÂNLIK DEVESİNİ ALÂMETLEYİP GERDANLIK TAKTIKTAN SONRA İHRÂMA GİREN KİMSE BÂBI

Nâfi' de: İbn Umer Medîne'de kurbânlık hediye ettiği zamân Zu'l-Huleyfe'de bu kurbânlık devesinin yüzü kıble yönünde ve çökmüş olduğu hâlde hörgücünün sağ yanını dürtüp kanatmak sûretiyle alâmetler ve gerdanlık takardı, demiştir [279].

١٦٨ــ حدّثنا أحْمَدُ بنُ مُحَمَّدٍ أخبرنا عَبْدُ اللهِ أخبرنا مَعْمَرٌ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عُرْوَةَ بنِ الزُّبَيْرِ عنِ المِسْوَرِ بنِ مَخْرَمَةَ ومَرْوانَ قالا خَرَجَ النبىُّ ﷺ مِنَ المَدِينَةِ فِى بضْعَ عَشْرَةَ مائةً مِنْ أصْحَابِهِ حَتَّى إذَا كانُوا بِذِي الْحُلَيْفَةِ قَلَّدَ النبىُّ ﷺ الْهَدْىَ وأشْعَرَهُ وَأحْرَمَ بالْعُمْرَةِ *

168-....... Bize Ma'mer (ibn Râşid), ez-Zuhrî'den; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den haber verdi ki, el-Misver ibn Mahrame ile Mervân ibnu'l-Hakem her ikisi de şöyle demişlerdir: Peygamber (S) Hudeybiye zamânında Medîne'den yüzer kişilik on küsûr sahâbî kıt'ası içinde yola çıktı. Nihâyet Zu'l-Huleyfe'de oldukları zamân Peygamber kurbânlık hedye gerdanlık taktı, nişânladı ve umre niyetiyle ihrâma girdi [280].

---

lâzımdır. Bu tavâfta farz olan ifâda tavâfıdır, geliş tavâfı ayrıdır. Bu hadîs daha önce de geçmiş ve bâzı bilgiler verilmişti.

279 Başlığa uygunluğu İbn Umer'in Zu'l-Huleyfe'de kurbânlığına gerdanlık takıp alâmetler olmasıdır. Çünkü gerdanlık takma ve alâmetleme ile başlaması, İbn Umer'in bu iki işi ihrâma girmeden önce yaptığına delâlet eder. Başlık da böyledir.

İbn Umer'in bu fiilini İmâm Mâlik *el-Muvatta*'da mevsûlen rivâyet etmiştir.

el-Iş'âr:... ve hacc menseklerinden kurbân devesine i'lâm için alâmet ve nişân eylemek ma'nâsınadır ki, murâd, hörgücün sağ tarafını bıçakla bir mıkdâr yarıp yâhud bir nesne ile dürtüp kanadırlar, tâ ki kurbânlık olduğuna nişân ola *(Kaamûs Ter.)*.

eş-Şefre: Büyük bıçağa denir; yatağan gibi.

280 Başlığa delîlliği, Peygamber'in kurbânlıklarına gerdanlık takma ve alâmetleme işinden sonra ihrâma girmiş olmasıdır. Başlık da alâmetleme, gerdanlık takma, sonra ihrâma girme hakkındadır.

١٦٩ــ حدّثنا أبو نُعَيْم قال حدّثنا أفْلَحُ عنِ القاسِمِ عنْ عائِشَةَ رضي الله عنها قالَتْ فَتَلْتُ قَلائِدَ بُدْنِ النبيِّ ﷺ بِيَدَيَّ ثُمَّ قلَّدَها وأشْعَرَها وأهْدَاها فَمَا حَرُمَ عَلَيْهِ شَيءٌ كانَ أحِلَّ لَهُ *

169-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Ben, Peygamber'in kurbânlık develerinin gerdanlıklarını kendi elimle büktüm. Sonra Peygamber o develere bu gerdanlıkları taktı, onları alâmetledi ve hepsini Harem'e hediye etti. Ve (bundan önce) kendisine halâl kılınmış olan hiçbirşey O'na harâm olmadı [281].

١٠٨ــ باب فَتْلِ القَلائِدِ لِلْبُدْنِ والْبَقَرِ

108- KURBÂNLIK DEVELER VE SIĞIRLAR İÇİN GERDANLIKLAR BÜKÜLMESİ BÂBI

١٧٠ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَ عنْ عُبَيْدِ اللهِ قال أخبرني نافِعٌ عنِ ابنِ عُمَرَ عنْ حَفْصَةَ رضى الله عنهم قالَتْ قُلْتُ يارسُول اللهِ ماشأْنُ النّاسِ حَلُّوا ولَمْ تَحْلِلْ أنْتَ قال إنّي لَبَّدْتُ رَأْسِي وقَلَّدْتُ هَدْيِي فَلاَ أحِلُّ حَتَّى أحِلَّ مِنَ الحَجِّ *

170-....... Bana Nâfi', İbnu Umer'den haber verdi ki, mü'minlerin anası Hafsa şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlullah! İnsanların hâli nedir? Onlar umre ile ihrâmdan çıktılar, fakat sen ihrâmdan çıkmadın? dedim.

Rasûlullah (S):

— *"Ben başımın saçlarını toplayıp yapıştırdım ve kurbânıma gerdanlık taktım. Artık ben bütün hacc fiillerini bitirip ihrâmdan çıkıncaya kadar, ihrâmdan çıkamam"* buyurdu [282].

١٧١ــ حدّثنا عبدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا اللَّيْثُ قال حدّثنا ابنُ شِهابٍ عنْ عُرْوَةَ وعنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عبْدِ الرَّحْمٰنِ أنَّ عائِشَةَ رضي الله عنها قالَتْ

---

281 Başlığa delîlliği "Sonra develere gerdanlık taktı ve alâmetledi..." sözündedir. Hadîsin son fıkrası, Müzdelife'de bu işleri yapıncaya kadar Peygamber'e ihrâmın harâm kıldığı şeylerden hiçbirinin harâm olmadığı açıkça bildirilmiştir.

282 Bu hadîs "Temettu' ve ikrân bâbı"nda da ayrı bir isnâdla geçmişti. Oradaki hâşiyede bâzı bilgiler verildi. Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

كَانَ رسولُ الله ﷺ يُهْدِي مِنَ المَدِينَةِ فأفْتِلُ قَلائِدَ هَدْيِهِ ثُمَّ لاَيَجْتَنِبُ شَيْئاً مِمَّا يَجْتَنِبُهُ المُحْرِمُ *

171-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medîne'den (Mekke'ye kurbânlık hayvan) hediye ederdi de ben O'nun kurbânlık hayvanlarının gerdanlıklarını bükerdim. Sonra Rasûlullah, ihrâmlının çekineceği şeyler nev'inden olan hiçbir şeyden çekinmezdi [283].

١٠٩ــ بابُ إشْعارِ الْبُدْنِ وقال عُرْوَةُ عنِ المِسْوَرِ رَضِىَ الله عَنه قَلَّدَ النبىُّ ﷺ الْهَدْىَ وأشْعَرَهُ وأحْرَمَ بِالْعُمْرَةِ

109- KURBÂNLIK HAYVANLARA KURBÂNLIK İŞÂRETİ ÇİZİLMESİ BÂBI

Ve Urve, Misver ibn Mahrame(R)'den: Peygamber (S) kurbânlık hayvanlara gerdanlık taktı, kurbânlık alâmeti çizdi ve umre niyetiyle ihrâma girdi, diye rivâyet etmiştir [284].

١٧٢ــ حدّثنا عبدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ قال حدّثنا أفْلَحُ بنُ حُمَيْدٍ عنِ الْقاسِمِ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها قالَتْ فَتَلْتُ قَلائِدَ هدْيِ النبيِّ ﷺ ثُمَّ أشْعَرَها وقَلَّدَها أوْ قَلَّدْتُها ثُمَّ بَعَثَ بِها إلى الْبَيْتِ وأقامَ بالمَدِينَةِ فَما حَرُمَ عليْهِ شَيْءٌ كانَ لَهُ حِلٌّ *

172-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Ben, Peygamber'in kurbânlık hayvanlarının gerdanlıklarını büktüm. Sonra Peygamber o hayvanlara kurbânlık alâmeti çizdi ve gerdanlıklar taktı. Yâhud da hayvanlara ben gerdanlık taktım. Sonra Peygamber bu hayvanları Ka'be'ye gönderdi. Kendisi de Medîne'de bir müddet daha ikaamet etti. Bu ikaamet sırasında kendisine halâl olmuş bulunan hiçbirşey O'na harâm olmadı [285].

---

283 Yânî Rasûlullah ihrâma girmediği hâlde kurbânlıkları gönderirdi. İşte bundan dolayı, yânî henüz ihrâma girmediği için ihrâmın harâm kıldığı şeylerden çekinmezdi. Demek ki kurbânlık gönderen kimse, kurbânlık göndermekle ihrâma girmiş olmaz. Tâ ihrâma girinceye kadar ihrâmlının çekineceği şeylerden çekinmez... (Aynî).

284 Buhârî bu Misver ibn Mahrame hadîsini biraz önce mevsûl olarak rivâyet etmişti.

285 Buhârî bu hadîsi de biraz önce farklı bir isnâd ile getirmişti. Buhârî bu bâbı

١١٠ــ باب مَنْ قَلَّدَ الْقَلائِدَ بِيَدِهِ

110- KURBÂNLIK HAYVANLARA BİZZÂT KENDİ ELİYLE GERDANLIKLAR TAKAN KİMSE BÂBI

١٧٣ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ أَخْبرنا مالِكٌ عن عبْدِ اللهِ بنِ أبى بكْرِ بنِ عَمْرِو بنِ حَزْمٍ عنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمنِ أَنَّها أَخْبرَتْهُ أَنَّ زِيادَ ابنَ أبى سُفْيانَ كَتَبَ إلى عَائِشَةَ رضى اللهُ عنها أَنَّ عَبْدَ اللهِ بنَ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عَنْهُما قال مَنْ أَهْدَى هَدْياً حَرُمَ عَلَيْهِ مايَحْرُمُ عَلَى الْحَاجِّ حَتَّى يُنْحَرَ هَدْيُهُ قَالَتْ عَمْرَةُ فَقَالَتْ عَائِشَةُ رضى اللّهُ عنها لَيْسَ كَمَا قال ابنُ عَبَّاسٍ أنا فَتَلْتُ قَلائِدَ هَدْيِ رسولِ اللهِ ﷺ بِيَدَىَّ ثُمَّ قَلَّدَها رسولُ اللهِ ﷺ بِيَدَيْهِ ثُمَّ بَعَثَ بِهَا مَعَ أبى فَلَمْ يَحْرُمْ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ شَىْءٌ أَحَلَّهُ اللهُ حَتَّى نُحِرَ الْهَدْيُ *

173-....... Abdurrahmân kızı Amre şöyle haber vermiştir: Ebû Sufyân'ın oğlu Ziyâd[286], Âişe'ye bir mektûb yazdı da bu mektûbunda: Abdullah ibn Abbâs: Kim Mekke'ye kurbân gönderip Ka'be'ye hediye ederse, kurbânı kesilinceye kadar hacılara ihrâmlı iken harâm olan şeyler, o kimseye de harâm olur, dedi. (Senin re'yin nedir?) diye sormuştu.

Âişe cevâben şöyle dedi: Bu mes'ele İbnu Abbâs'ın dediği gibi değildir. (Hicretin dokuzuncu yılında) Rasûlullah'ın kurbânlarının ger-

---

ve altındaki hadîsleri gerek sened, gerek metin bakımından bâzı ziyâde ifâdeler sebebiyle getirmiştir.

286 Mektûb sâhibi Ziyâd ibn Ebî Sufyân'ın annesi Sumeyye, Ubeyd'in karısıdır. Ziyâd da bunun döşeğinde dünyâya gelmiştir. Bu sebebden ona Ziyâd ibn Ubeyd denilirdi. Bilâhare Muâviye'nin halîfeliği zamânında birçok kimseler Ebû Sufyân'ın "Ziyâd benim oğlumdur" dediğine şehâdet ettiklerinden, Muâviye bu Ziyâd'ı Sufyân âilesine kattı. Ziyâd'ın nesebi başlangıçta böyle meçhûl olduğu için "Ziyâd ibn Ebîhi(= Babasının oğlu Ziyâd)" diye de meşhûrdur. Ziyâd idâre işlerinde müdhiş bir dehâ sâhibi olduğu için, Muâviye onu Irakayn, yânî Basra ile Kûfe vilâyetlerinin ikisine birden vâlî ta'yîn etmişti. Ve esâsen Ziyâd'ı bu maksadla kendi soyuna katıp kardeşi olduğunu i'lân etmişti (Kastallânî).

Ziyâd, Arab'ın meşhûr dâhî ve hatîblerindendir. Umer devrinde Medîne'de ilk defa olarak büyük topluluk huzûrunda bir hutbe yapmış, bu hitâbesi herkesin takdîrini toplamış, dinleyiciler birbirlerine: Bu hatîb kimin oğludur? diye sormağa başlamışlar. Bu sırada Ebû Sufyân yanındakilere: "Ziyâd'ın kimin oğlu olduğunu ben bilirim, fakat Umer'in kırbacından korkarım" diyerek, kendisinin gayrı meşrû' döşek mahsûlü olduğuna işâret etmişti. İşte Muâviye o kimselerin Ebû Sufyân'ın bu sözleri söylediğine şehâdetleri üzerine onu kendi soyuna katmış ve kardeşi olduğunu i'lân etmiştir.

dânlık iplerini iki elimle ben büktüm. Sonra Rasûlullah o kurbânlık hayvanlara bu gerdanlıkları kendi elleriyle taktı. Sonra da bu kurbânlık hayvanları babam Ebû Bekr es-Sıddîk ile Mekke'ye gönderdi. İhrâmlı hacıya harâm olan şeylerden hiçbirşey Rasûlullah'a harâm olmadı. Bu kurbânlar (Mekke'de) kesilinceye kadar Allah O'na bu şeyleri halâl kıldı [287].

١١١ــ بابُ تَقْلِيدِ الْغَنَمِ

111- KOYUNLARA GERDANLIK TAKILMASI BÂBI

١٧٤ــ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا الأعْمَشُ عنْ إبْرَاهِيمَ عنِ الأسْوَدِ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها قالَتْ أهْدَي النبيُّ ﷺ مَرَّةً غَنَماً *

174-....... Âişe (R): Peygamber (S) bir defa -Mekke'ye- kurbânlık koyun hediye etti, demiştir [288].

١٧٥ــ حدّثنا أبو النُّعْمانِ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا الأعْمَشُ قال حدثنا إبْرَاهِيمُ عنِ الأسْوَدِ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عَنْها قالَتْ كُنْتُ أفْتِلُ الْقَلائِدَ لِلنبيِّ ﷺ فَيُقَلِّدُ الْغَنَمَ ويُقِيمُ فِى أهْلِهِ حَلالاً *

175-....... Bize İbrâhîm, el-Esved'den tahdîs etti ki, Âişe (R): Ben Peygamber (S) için gerdanlıklar bükerdim de, O bu gerdanlıkları koyunlara takar ve kendisi âilesi içinden halâl olarak ikaamet ederdi, demiştir.

١٧٦ــ حدّثنا أبو النُّعْمانِ قال حدّثنا حَمَّادٌ قال حدّثنا مَنْصُورُ بنُ الْمُعْتَمِرِ قال ح وحدّثنا مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ أخبرنا سُفْيانُ عنْ مَنْصُورٍ عنْ إبْرَاهِيمَ عنِ الأسْوَدِ عنْ عائِشَةَ رَضى اللهُ عنها قالَتْ كُنْتُ أفْتِلُ قَلائِدَ الْغَنَمِ لِلنبي ﷺ فَيَبْعَثُ بِها ثُمَّ يَمْكُثُ حَلالاً *

---

287 Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah onlara kendi elleriyle gerdanlık taktı..." sözündedir.

288 *el-Ganem,* koyun cinsine konulmuş isimdir ve müennestir. Lâfzından müfredi yoktur. *Şât* müfredidir. Erkek ve dişiden herbirine ve karışık olduklarında mecmû'una "Ganem" denilir. Bunun cem'i *Ağnâm, Gunûm* ve *Ağânim* gelir ve iki sürü irâdesiyle tesniye kılınıp *Ganemânî* denir *(Kaamûs Ter.).*

176-....... Bize Mansûr ibnu'l-Mu'temir tahdîs edip şöyle dedi: ... H ve yine biz Muhammed ibnu Kesîr tahdîs etti. Bize Sufyân (es-Sevrî), Mansûr'dan; o da İbrâhîm'den; o da el-Esved'den haber verdi ki, Âişe (R): Ben Peygamber için koyunların gerdanlıklarını bükerdim de, Peygamber bu koyunları (Mekke'ye) gönderir, sonra da halâl olarak (Medîne'de) ikaamet eder kalırdı, demiştir.

١٧٧ــ حدّثنا أَبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا زَكَرِيَّاءُ عَنْ عامِرٍ عن مَسْرُوقٍ عَنْ عائِشَةَ رضى الله عنها قالَتْ فَتَلْتُ لِهَدْىِ النبى ﷺ تَعْنِى الْقَلائِدَ قَبْلَ أنْ يُحْرِمَ *

177-....... Bize Zekeriyyâ, Âmir eş-Şa'bî'den; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âişe (R): Ben, Peygamber'in kurbânı için ipleri bükerdim, demiş ve bununla Peygamber ihrâma girmeden evvel gerdanlıklar bükerdim demek istemiştir [289].

١١٢ــ بابُ الْقلائِدِ مِنَ الْعِهْنِ

112- RENK RENK BOYANMIŞ YÜNLERDEN GERDANLIKLAR BÂBI

١٧٨ــ حدّثنا عَمْرُو بنُ عَلِىٍّ قال حدّثنا مُعاذُ بنُ مُعَاذٍ قال حدّثنا ابنُ عَوْنٍ عنِ الْقَاسِمِ عنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رضى الله عنها قالَتْ فَتَلْتُ قَلائِدَها مِنْ عِهْنٍ كانَ عِنْدِى *

178-....... Bize İbnu Avn, el-Kaasım ibn Muhammed'den tahdîs etti ki, mü'minlerin anası Âişe (R): Ben kurbânlık hayvanların gerdanlıklarını yanımda bulunan renkli bir yünden büktüm, demiştir [290].

١١٣ــ بابُ تَقْلِيدِ النَّعْلِ

113- KURBÂNLIK HAYVANA NA'L GERDANLIĞI BAĞLAMAK BÂBI

---

289 Buradaki hadîslerin dördü de Âişe hadîsinin ayrı senedlerden ve tarîklerden rivâyetleridir. Metinlerde ve senedlerde ayrılıklar ve ziyâdelikler ihtivâ ettikleri için, ayrı hadîsler sayılmışlardır. Bu hadîslerden koyun kurbânlıkları için de gerdanlık takılması sâbit olmaktadır (Aynî).

290 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır.

١٧٩ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال أخبرَنا عَبْدُ الأعْلَى بنُ عَبْدِ الأعْلَى عنْ مَعْمَرٍ عنْ يَحْيَى بنِ أبِي كَثِيرٍ عنْ عِكْرِمَةَ عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللهُ عنه أنَّ نبيَّ اللهِ ﷺ رَأى رجُلاً يَسُوقُ بَدَنَةً قال ارْكَبْها قال إنَّها بَدَنَةٌ قال ارْكَبْهَا قال فلَقدْ رَأيْتُهُ رَاكِبَهَا يُسَايِرُ النبيَّ ﷺ والنَّعْلُ فِي عُنُقِهَا * تابَعَهُ مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ *

179-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Allah'ın Peygamberi (S) bir kurbânlık deve sevkeden bir adam gördü. Ona:

— *"Bu deveye bin!"* buyurdu.

O zât:

— Bu deve kurbânlık bir devedir, dedi.

Peygamber:

— *"Bu deveye bin!"* buyurdu.

Ebû Hureyre: Yemîn olsun ben o kimseyi deveye binmiş de Peygamber'le yürüyüş yarışı yapmaya çalışırken görmüşümdür. Devenin boynunda na'l vardı, dedi [291].

Bu hadîsi rivâyet etmekte ona Muhammed ibnu Beşşâr mutâbaat etmiştir [292].

١٨٠ــ حدّثنا عُثْمَانُ بنُ عُمَرَ قال أخبرنا عَلِيُّ بنُ المُبَارَكِ عنْ يَحْيَى عنْ عِكْرِمَةَ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللهُ عنه عنِ النبيِ ﷺ *

180- Bize Usmân ibnu Umer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Alî ibnu'l-Mubârek, Yahyâ ibn Ebî Kesîr'den; o da İkrime'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere bu hadîsi haber verdi [293].

---

291 *en-Na'l:* Nûn'un fethi ve ayn'ın sükûnuyla ayağı yere çıplak dokunmaktan koruyacak nesneye denir ki, ayakkabı ve pâbûş ta'bîr olunur..., bütün nevi'lerini şâmildir. Her mahalle bir gûnâ dikip ayaklarına giyerler. Türkçe'de "Nâlın" dedikleri, ki, çamurlukta giyilir; "Na'leyn" muharrefidir... *(Kaamûs Ter.).*

Hadîsin başlığa delîlliği "Boynunda na'l vardı" sözündedir. Hadîs daha önce de geçmişti.

292 İbârenin zâhiri, Muhammed ibn Beşşâr, Muhammed ibnu'l-Musennâ'ya mutâbaat etmiştir... Bundan sonraki senedde geleceği üzere, haddızâtında Alî ibnu'l-Mubârek, Ma'mer'e mutâbaat etmiştir (Aynî).

Zâhire göre mutâbaa olunan Ma'mer, mutâbaat eden Muhammed ibnu Beşşâr'dır. Lâkin tahkîkte o Alî ibnu'l-Mubârek'tir. Ma'mer onun yanında bu mutâbaaya muhtâc oldu. Çünkü Basralılar'ın ondan rivâyetlerinde söz vardır. O, onlara Basra'da ezberinden tahdîs etmiştir. Bu ise Basralılar'ın rivâyetindendir (İbn Hacer).

293 Buhârî bu tarîkle, bundan evvel zikrettiğimiz vechile, Alî ibnu'l-Mubârek'in Ma'mer'e mutâbaatını işâret etmiştir (Aynî).

١١٤ ــ باب الجلال للبدن وكان ابن عمر رضى الله عنهما لايشق من الجلال إلا موضع السنام وإذا نحرها نزع جلالها مخافة أن يفسدها الدم ثم يتصدق بها

114- DEVELER İÇİN HAZIRLANMIŞ OLAN ÇULLAR BÂBI

İbn Umer (R), deve üzerine konmuş olan çulları ancak hörgüç yerinden yarar idi. Deveyi kestiği zamân, kanın o çulları bozmasından korktuğu için çulunu çıkarırdı da sonra onu sadaka yapardı [294].

١٨١ ــ حدثنا قبيصة قال حدثنا سفيان عن ابن أبى نجيح عن مجاهد عن عبد الرحمن بن أبى ليلى عن على رضى الله عنه قال أمرنى رسول الله ﷺ أن أتصدق بجلال البدن التى نحرت وبجلودها *

181-....... Alî ibn Ebî Tâlib şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana, kestiğim kurbân develerinin çullarını ve derilerini sadaka yapmamı emretti [295].

١١٥ ــ باب من اشترى هديه من الطريق وقلدها

115- KA'BE'YE HEDİYELİK KURBÂNINI YOLDAN SATIN ALIP DA GERDANLIK TAKAN KİMSE BÂBI [296]

١٨٢ ــ حدثنا إبراهيم بن المنذر قال حدثنا أبو ضمرة قال حدثنا موسى بن عقبة عن نافع قال أراد ابن عمر رضى الله عنهما الحج عام حجة الحرورية فى عهد ابن الزبير رضى الله عنهما فقيل له إن الناس كائن بينهم قتال ونخاف أن يصدوك فقال لقد كان لكم فى رسول الله أسوة حسنة إذا أصنع كما صنع أشهدكم أني أوجبت عمرة حتى كان بظاهر البيداء قال

---

294 İbn Umer'in bu haberinin bir kısmını İmâm Mâlik *el-Muvatta*'da mevsûlen rivâyet etmiştir.

el-Cull, -cem'i: *Cilal*- deve, at, eşek, katır gibi hayvanların sırtı üzerine atılan örtüdür. Bu örf yönünden böyledir. Fakat âlimler *et-Teclîl* = Çullama ta'bîri, örtü ve benzeri nev'inden deveye hâsstır demişlerdir (Aynî).

295 Hadîsin başlığa delâleti meydandadır.

296 Bu başlığı, bundan sekiz bâb önce ''Gerdanlık takdı'' kısmı hâriç, getirmişti. Burada gerdanlık taktı kısmını ilâve etmiştir.

ماشأن الحجّ والعُمْرة إلاّ واحد أشهدكم أنّى جمعت حجّة مع عُمْرة وأهدى هدياً مُقلّداً اشتراه حتّى قدم فطاف بالبيت وبالصّفا ولم يزد على ذلك ولم يحلِل من شيء حرُم منه حتّى يوم النّحر فحلق ونحر ورأى أن قد قضى طوافه الحجّ والعُمْرة بطوافه الأوّل ثمّ قال كذلك صنع النبىّ ﷺ *

182-....... Bize Mûsâ ibnu Ukbe tahdîs etti ki, Nâfi' şöyle demiştir: İbnu Umer (R), İbnu'z-Zubeyr'in emîrliği zamânında Harûrîler'in hacc ettiği (64. hicret) yılı hacc etmek istedi. (Oğlu tarafından) kendisine:

— İnsanlar arasında harb olmaktadır. Biz onların sana Ka'be(ye gitmek)den mâni' olmalarından korkuyoruz, denildi.

İbn Umer:

— *"And olsun muhakkak ki Allah Elçisi'nde sizin için çok güzel bir uyma örneği vardır"* (el-Ahzâb: 21). O takdîrde ben de Rasûlullah'ın (Hudeybiye senesi) yaptığı gibi yaparım. Ben sizi şâhid tutuyorum, ben kendime umre yapmayı vâcib kıldım, dedi.

Nihâyet Zu'l-Huleyfe'nin önündeki Beydâ'nın yüksek yerinde olduğu zamân:

— (Mâni' olunmak sebebiyle ihrâmdan çıkmanın cevâzında) hacc ile umrenin şânı başka başka değil, ancak birdir. Ben sizleri şâhid tutuyorum: Ben bir umrenin berâberinde haccı birleştirdim, dedi.

Ve satın aldığı kurbânlığı gerdanlıklanmış olarak Ka'be'ye hediye olmak üzere sevketti. Nihâyet Mekke'ye geldiği zamân Ka'be'yi tavâf, Safâ ile Merve'yi de sa'y etti. Bunun üzerine birşey artırmadı. İhrâm sebebiyle harâm olmuş şeylerden hiçbiri de tâ nahr gününe kadar halâl olmadı (yânî ihrâmdan çıkmadı). Nahr günü tıraş olup kurbânını kesti. Ve o gün (Arafât'ta vakfeden sonra) yaptığı ilk ifâda tavâfıyla hacc ve umre tavâfını yerine getirmiş olduğu re'yinde bulundu. Sonra:

— Peygamber (S) de böyle yaptı, dedi [297].

١١٦ ـ باب ذبح الرّجل البقر عن نسائه من غير أمرهنّ

116- ERKEĞİN, KADINLARIN EMRİ OLMAKSIZIN, KENDİ KADINLARI ADINA SIĞIR KESMESİ BÂBI

297 Hadîsin başlığa uygunluğu "Satın aldığı kurbânlığı gerdanlık takılmış olarak sevketti" sözündedir. Hadîs, zikredilen önceki bâbda farklı bir isnâdla, biraz değişik bir lâfızla geçmişti.

١٨٣ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ يَحْيَى بنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قالَتْ سَمِعْتُ عائِشَةَ رضى اللهُ عَنْها تَقولُ خَرَجْنا مَعَ رسولِ اللهِ ﷺ لِخَمْسٍ بَقِينَ مِنْ ذِي الْقَعْدَةِ لانُرَى إلاَّ الحَجَّ فَلَمَّا دَنَوْنا مِنْ مَكَّةَ أَمَرَ رسولُ اللهِ ﷺ مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ إذَا طافَ وسَعَى بَيْنَ الصَّفا والمَرْوَةِ أَنْ يَحِلَّ قالَتْ فَدُخِلَ عَلَيْنا يَوْمَ النَّحْرِ بِلَحْمِ بَقَرٍ فَقُلْتُ ما هٰذَا قال نَحَرَ رسولُ اللهِ ﷺ عنْ أَزْوَاجِهِ قال يَحْيَى فَذَكَرْتُهُ لِلقاسِمِ فقال أَتَتْكَ بالْحَدِيثِ عَلى وَجْهِهِ *

183-....... Abdurrahmân'ın kızı Amre şöyle demiştir: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle diyordu: Biz Rasûlullah'ın berâberinde zu'l-ka'de ayının çıkmasına beş gün kala (Medîne'den Vedâ Haccı için) yola çıktık. Biz (bu aylarda umre değil) yalnız hacc edilir zannediyorduk. Nihâyet Mekke'ye yaklaştığımızda Rasûlullah (S), berâberinde kurbânı bulunmayan kimselere Ka'be'yi tavâf ve Safâ ile Merve arasında sa'y ettiği zamân ihrâmdan çıkmalarını emr eyledi. Âişe dedi ki: Kurbân bayramının ilk günü (Minâ'da elinde) sığır eti ile yanımıza girildi. Ben:

— Bu nedir? diye sordum.

Eti getiren kimse:

— Rasûlullah (S) zevceleri adına kurbân kesti, dedi.

Yahyâ ibn Saîd el-Ensârî dedi ki: Ben bu hadîsi el-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr'e zikrettim. O: Amre bu hadîsi sana (hiçbirşey kısaltmadan ve te'vîl ile değiştirmeden) tam bir sevk edişle sevketmiştir, dedi [298].

١١٧ـ بابُ النَّحْرِ فِي مَنْحَرِ النبيِّ ﷺ بِمِنًى

117- MİNÂ'DA, PEYGAMBER(S)'İN KURBÂN KESTİĞİ YERDE KESMEK BÂBI

١٨٤ـ حدّثنا إسْحَاقُ بنُ إبْرَاهِيمَ سَمِعَ خالِدَ بنَ الْحَارِثِ قال حدّثنا

298 Hadîs ile başlık arasında uygunluk yoktur. Çünkü başlıkta kesmek, hadîste nahr etmek lafzıyle gelmiştir, denilmiştir. Fakat Buhârî, hadîsin bâzı tarîklerinde "kesmek" lâfzıyle geldiğine işâret etmiştir diye cevâb verilmiştir. Bu hadîs, yedi bâb sonra da gelecektir.

Hadîsin son kısmında kadın râvîsi Amre'nin doğrulanması, onun ezberlemesi ve zabt etmesinin sağlamlığını haber verme vardır.

عُبَيْدُ اللهِ بنُ عُمَرَ عَنْ نافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللهِ رضى اللهُ عنه كانَ يَنْحَرُ فِي المَنْحَرِ
قالَ عُبَيْدُ اللهِ مَنْحَرِ رسولِ اللهِ ﷺ ٭

184-....... Bize Ubeydullah ibn Umer, Nâfi'den tahdîs etti ki, o, Abdullah ibn Umer (R) kurbânını, kurbân kesilecek yerde keserdi, demiştir. Ubeydullah: Rasûlullah'ın kurbân kestiği yerde, demiştir [299].

١٨٥ـ حدّثنا إِبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال **حدّثنا** أَنَسُ بنُ عِياضٍ قال **حدّثنا** مُوسَى بنُ عُقْبَةَ عنْ نافِعٍ أَنَّ ابنَ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما كانَ يَبْعَثُ بِهَدْيِهِ مِنْ جَمْعٍ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ حَتَّى يُدْخَلَ بِهِ مَنْحَرُ النبيِّ ﷺ مَعَ حُجَّاجٍ فِيهِمُ الْحُرُّ والمَمْلُوكُ ٭

185-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs etti ki, Nâfi' şöyle demiştir: İbnu Umer (R), kurbânını Müzdelife'den gecenin sonunda, içlerinde hürr ve köle kişiler bulunan hacılar topluluğunun berâberinde (Minâ'ya) gönderir, nihâyet kurbân, Peygamber'in kurbân kestiği yere girdirilirdi [300].

١١٨ـ بابُ مَنْ نَحَرَ بِيَدِهِ

118- KURBÂNINI BİZZÂT KENDİ ELİYLE KESEN KİMSE BÂBI

١٨٦ـ حدّثنا سَهْلُ بنُ بَكَّارٍ قال **حدّثنا** وُهَيْبٌ عَنْ أَيُّوبَ عنْ أَبِى قِلابَةَ عَنْ أَنَسٍ وَذَكَرَ الْحَدِيثَ قال ونَحَرَ النبيُّ ﷺ بِيَدِهِ سَبْعَ بُدْنٍ قِياماً وضَحَّى بالمَدِينَةِ كَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ أَقْرَنَيْنِ مُخْتَصَراً ٭

---

299 Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah'ın kurbân kestiği yer" sözündedir.
İbnu't-Tîn: Peygamber'in kurbân kestiği yer, birinci cemrenin yanında ve Minâ Mescidi'ne yakın olan mahaldedir, demiştir.
el-Fâkîhî de İbn Cureyc'den; o da Atâ'dan; o da Tâvûs'tan, Peygamber'in Minâ'daki menzili musallânın sol tarafında idi diye rivâyet etmiştir... *(Umdetu'l-Kaarî).*

300 Bu hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî, Nâfi'den gelen bu Ukbe hadîsini, ancak içinde kurbân kesecek yerin Rasûlullah'a izâfesi tasrîh edilmiş olduğu için, geçen hadîsin ardından getirmiştir.
Bir de bu hadîste İbn Umer'in kurbânını, köleler ve hürrlerin berâber bulunduğu bir hacılar kaafilesiyle yolladığı bildirildi ki, bu da bu işte köle ve hürr diye bir ayırım yapılmadığını gösterir *(Umdetu'l-Kaarî).*

186-....... Bize Vuheyb, Eyyûb'dan; o da Ebû Kılâbe'den; o da Enes'ten tahdîs edip (ve inşâallah biraz sonra tamâmı gelecek olan) bu hadîsi kısaltılmış olarak zikretti. Enes (R): Peygamber (S) yedi tâne deveyi ayakta oldukları hâlde kendi eliyle nahr etti. Medîne'de de iki tâne alacalı ve boynuzlu koçu yine kendi eliyle kesti, demiştir [301].

١١٩ــ باب نحر الإبل مقيدة

119- DEVELERİN BAĞLANMIŞ OLARAK KESİLMESİ BÂBI

١٨٧ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ زِيادِ بنِ جُبَيْرٍ قال رَأَيْتُ ابنَ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما أَتَى عَلَى رَجُلٍ قَدْ أناخَ بَدَنَتَهُ يَنْحَرُها قال ابْعَثْها قِياماً مُقَيَّدَةً سُنَّةَ مُحَمَّدٍ ﷺ وقال شُعْبَةُ عَنْ يُونُسَ أخبرنى زِيادٌ *

187-....... Ziyâd ibnu Cubeyr şöyle demiştir: Ben (Minâ'da) İbn Umer'i gördüm. O, kurbânlık devesini çöktürmüş de kesmekte olan bir kimsenin yanına geldi ve o kimseye: Deveyi ayağa kaldır da ayakta ve ayağı bağlanmış olarak kes. Devenin bu sûretle kesilmesi Muhammed'in sünnetidir, dedi [302].

Ve Şu'betu'bnu'l-Haccâc: Yûnus, bana Ziyâd haber verdi dedi, demiştir [303].

١٢٠ــ باب نحر البُدْنِ قائمةً وقال ابنُ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما سُنَّةَ مُحَمَّدٍ ﷺ وقال ابنُ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما صَوافَّ قِياماً

120- DEVELERİN AYAKTA OLDUKLARI HÂLDE KESİLMESİ BÂBI

Ve İbn Umer:

---

301 Bu bâb ve hadîs, Buhârî nushalarının çoğunda yoktur. Bu yalnız Ebû Zerr'in Müstemlî'den gelen rivâyetinde vardır. es-Sağânî nushasında başlıktan sonra Sehl ibn Bekkâr'ın Vuheyb'den rivâyet ettiği hadîs vardır diyerek, sâdece işâret etmekle yetinmiştir (İbn Hacer).

Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber yedi deveyi kendi eliyle kesti.." sözündedir (Aynî).

302 Hadîsin başlığa delîlliği "Ayakta ve bağlı olarak kes" sözündedir.

303 Bunu zikretmesinin fâidesi, Yûnus'un hadîsi Ziyâd'dan işitmesini göstermektir.

Muhammed'in sünneti olarak (böyle kesilir), demiştir[304].
İbn Abbâs da:
"*Savâffe*" (el-Hacc: 36), ayakta oldukları hâlde ma'nâsınadır demiştir [305].

١٨٨ـ حدّثنا سَهْلُ بنُ بَكَّارٍ قال حدّثنا وُهَيْبٌ عن أيُّوبَ عن أبي قِلابَةَ عن أنسٍ رضى الله عَنْهُ قال صَلَّى النبيُّ ﷺ الظُّهْرَ بالمَدِينَةِ أرْبَعاً والْعَصْرَ بِذِى الحُلَيْفَةِ رَكْعَتَيْنِ فَباتَ بِها فَلَمَّا أصْبَحَ رَكِبَ رَاحِلَتَهُ فَجَعَلَ يُهَلِّلُ وَيُسَبِّحُ فَلَمَّا عَلا عَلَى البَيْدَاءِ لَبَّى بِهِما جَمِيعاً فَلَمَّا دَخَلَ مَكَّةَ أمَرَهُمْ أنْ يَحِلُّوا وَنَحَرَ النبيُّ ﷺ بِيَدِهِ سَبْعَ بُدْنٍ قِياماً وضَحَّى بالمَدِينَةِ كَبْشَيْنِ أمْلَحَيْنِ أقْرَنَيْنِ *

188-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Vedâ Haccı'na çıkmadan evvel- öğle namâzını Medîne'de dört rek'at kıldı. İkindiyi de Zu'l-Huleyfe'de (kısaltarak) iki rek'at kıldı. Ve geceyi orada geçirdi. Sabâh olunca binek devesine bindi de tehlîl ve tesbîh etmeğe başladı. Müzdelife'deki Beydâ üzerine yükselince hacc ile umreyi berâberce telbiye etti. Mekke'ye girdiği zamân (berâberinde kurbânları bulunmayan sahâbîlerine) ihrâmdan çıkmalarını emretti. Bu haccda Peygamber (S) kendi eliyle ayakta oldukları hâlde yedi tâne deve kesti. Medîne'de de (bir kurbân bayramında) alacalı boynuzlu iki koç kurbân etti [306].

---

304 Buhârî, İbn Umer'in bu sözünü bundan önce geçen bâbda mevsûlen getirmişti.

305 İbn Abbâs'ın bu tefsîrini Saîd ibn Mansûr mevsûlen rivâyet etmiştir.

"Biz kurbânlık develeri de sizin için Allah'ın şeâirinden kıldık. Onlarda sizin için hayr vardır. O hâlde onlar ayaktalarken üzerlerine Allah'ın ismini anın. Yanları-üstü düştükleri vakit de ondan hem kendiniz yiyin, hem ihtiyâcını gizleyen ve gizlemeyip dilenen fakîrlere yedirin. Onları şükredesiniz diye böylece size musahhar kıldık"(el-Hacc:36).

İşte bu âyetteki ***"Develer ayakta oldukları hâlde üzerlerine Allah'ın ismini zikrederek kurbân ediniz"*** kavlindeki ***"Savâffe"*** lâfzını İbn Abbâs ayakta olmakla tefsîr etmiştir. Deve bu vaziyette, yânî bir ayağı bağlı ve üç ayağı üzerinde dikildiği hâlde gerdanından boğazlanır. Böyle boğazlamaya *"Nahr"* denir. Sığır ve davar ise, yatırılıp üç ayağı bağlanarak kesilir. Buna da *"Zebh"* denir. Nahr'da da, zebh'de de Allah'ın ismi zikrolunur: ***"Bismillah, Vallâhu Ekber, Allâhumme minke ileyke***(= Allah ismiyle keserim. Allah herşeyden büyüktür. Yâ Allah, senden sana" denilip bıçak vurulur.

el-Hâkim, *el-Mustedrek*'inde İbn Abbâs'ın bu tefsîrini " قِيَامًا عَلَى ثَلاثَةِ قَوَائِمَ مَعْقُولَةً = Üç ayak üzerinde dikelmiş ve bağlı olarak kesiniz" şeklinde rivâyet etmiştir.

306 Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber (S) kendi eliyle ayakta oldukları hâlde yedi deve kesti" kavlindedir.

Bu hadîs kısaltılmış olarak aynen bu isnâdla bundan bir bâb önceki (118.) bâbda da geçmişti.

١٨٩ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا إسْماعيلُ عنْ أيُّوبَ عنْ أبى قِلاَبَة عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ رضى اللهُ عنه قال صَلَّى النبىُّ ﷺ الظُّهْرَ بالمَدِينَةِ أرْبعاً والْعَصْرَ بِذِى الْحُلَيْفَةِ رَكْعَتَيْنِ * وعَنْ أيُّوبَ عنْ رَجُلٍ عَنْ أنَسٍ رضى اللهُ عنه ثُمَّ باتَ حَتَّى أصْبَحَ فَصَلَّى الصُّبْحَ ثُمَّ رَكِبَ رَاحِلَتَهُ حَتَّى إذَا اسْتَوَتْ بِهِ الْبَيْدَاءَ أهَلَّ بِعُمْرَةٍ وحَجَّةٍ *

189-....... Bize İsmâîl, Eyyûb'dan; o da Ebû Kılâbe'den tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) Medîne'de öğle namâzını dört rek'at kıldı, ikindiyi de Zu'l-Huleyfe'de iki rek'at kıldı, demiştir [307].

Ve yine Eyyûb'dan; o da bir adamdan; o da Enes'ten gelen rivâyette: Sonra sabâha girinceye kadar orada geceledi. Sabâh namâzını kıldı. Sonra da binek devesine bindi. Devesi O'nu Beydâ'ya dümdüz yükselttiği zamân umre ile hacca niyet edip telbiye etti, demiştir [308].

١٢١ــ بابٌ لاَيُعْطَى الْجَزَّارُ مِنَ الْهَدْيِ شَيْئاً

121- BÂB: KESİCİYE KURBÂNDAN HİÇBİRŞEY VERİLMEZ

١٩٠ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ قال أخبرنا سُفْيانُ قال أخبرنى ابنُ أبِي نَجِيحٍ عنْ مُجَاهِدٍ عنْ عبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ أبِى لَيْلَى عنْ عَلِيٍّ رضى اللهُ عَنْهُ قال بَعَثَنِى النبىُّ ﷺ فَقُمْتُ على الْبُدْنِ فأمَرَنِى فَقَسَمْتُ لُحومَها ثُمَّ أمَرَنِى فَقَسَمْتُ جِلاَلَهَا وجُلُودَها قال سُفْيانُ ح و حدّثنى عبْدُ الْكَرِيمِ عنْ مُجاهِدٍ عنْ عبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ أبِي لَيْلَى عنْ عَلِيٍّ رضى اللهُ عنه قال قال أمَرَنِى النبىُّ ﷺ أنْ أقُومَ عَلَى الْبُدْنِ ولاَ أعْطِى عَلَيْها شَيْئاً فِى جِزَارَتِها *

190-....... Bize Sufyân (es-Sevrî) haber verip şöyle dedi: Bana İbnu Ebî Necîh, Mucâhid ibn Cebr'den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan haber verdi ki, Alî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) beni gönderdi de ben kurbânlık develerinin yanında bulunup onlarla ilgili

---

307 Bu da Enes hadîsinin baş kısmı hakkında diğer bir tarîktir.

308 Bu, meçhûl bir isnâddır, lâkin mutâbaat yoluyla zikredilmiştir. Mutâbaalar, asılların taşımadığını taşıyabilirler. Bir de buradaki meçhûlden murâd, Ebû Kılâbe'dir, denilmiştir (el-Kirmânî).

işleri yerine getirdim. Peygamber bana emretti, ben de kurbânların etlerini taksîm ettim. Sonra bana emretti, ben kurbân develerinin çullarını ve derilerini de taksîm ettim.

Sufyân es-Sevrî dedi ki: H ve bana Abdulkerîm, Mucâhid'den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan tahdîs etti ki, Alî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bana kurbân develerine, üzerinde gözetleyici olmamı ve bunların kesilme ücretleri husûsunda kurbândan (ücret olarak) hiçbir parça vermemekliğimi emreyledi [309].

١٢٢ـ بابٌ يُتَصَدَّقُ بِجُلُودِ الْهَدْيِ

122- BÂB: KURBÂN DERİLERİ SADAKA EDİLİR

١٩١ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَى عن ابنِ جُرَيْجٍ قال أخبرني الْحَسَنُ بنُ مُسْلِمٍ وعَبْدُ الْكَرِيمِ الجَزَرِيُّ أنَّ مُجاهِداً أخبرَهُما أنَّ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بنَ أبي لَيْلَى أخبرَهُ أنَّ عَلِيًّا رضى اللهُ عنه أخبرهُ أنَّ النبيَّ ﷺ أمَرَهُ أنْ يَقُومَ عَلَى بُدْنِهِ وأنْ يَقْسِمَ بُدْنَهُ كُلَّها لحُومَها وجُلُودَها وجِلالَها ولاَ يُعْطِىَ فِى جِزارَتِها شَيْئاً *

191-....... İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana el-Hasen ibnu Müslim ile Abdulkerîm el-Cezerî haber verdiler ki, onlara da Mucâhid haber vermiştir. Ona da Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ haber vermiştir. Ona da Alî (R) haber verdi ki, Peygamber (S) ona, kendi kurbânlık develerine âid işleri görmesini, kurbân develerinin hepsini, etlerini, derilerini, çullarını taksîm etmesini ve kesilme ücretleri husûsunda kesiciye kurbândan hiçbirşey vermemesini emretmiştir [310].

١٢٣ـ بابٌ يُتَصَدَّقُ بِجِلالِ الْبُدْنِ

123- BÂB: KURBÂN DEVELERİNİN ÇULLARI SADAKA EDİLİR

---

309 Hadîsin başlığa hüccetliği "Kesilme ücretleri husûsunda kisiciye birşey vermememi emretti" sözündedir.

310 Bu hadîs de yukarıki hadîsin başka bir tarîkidir. Başlığa delâleti meydandadır. Bu hadîslerden kurbânın kesilmesi, etinin taksîmi, derilerin ve çulların taksîmi husûslarında vekâlet câiz olduğu; kurbânın kesme ücretini kurbân etinden vermenin câiz olmadığı istidlâl edilmiştir. Kurbân kesenin ücreti ayrıca verilecektir. Kesici fakîr ise, kesme ücreti tamâmen verildikten sonra kurbân etinden sadaka verilmesi câiz görülmüştür.

١٩٢ ـ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا سَيْفُ بنُ أبِي سُلَيْمانَ قال سَمِعْتُ مُجاهِداً يَقولُ حدّثني ابنُ أبِي لَيْلَى أنَّ عَلِيًّا رضى الله عنه حَدَّثَهُ قال أهْدَى النَّبيُّ ﷺ مائَةَ بَدَنَةٍ فأمَرَ نِي بِلُحُومِها فقَسَمْتُها ثُمَّ أمَرَنِي بِجِلالِها فقَسَمْتُها ثُمَّ بِجُلُودِها فقَسَمْتُها *

192-....... Bize Seyf ibnu Ebî Süleymân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Mucâhid'den işittim, şöyle diyordu: Bana İbnu Ebî Leylâ tahdîs etti. Ona da Alî (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S) -Vedâ Haccı'nda- yüz deve kurbânı hediye etti. Bana onların etlerini taksîm etmemi emretti, ben de etleri taksîm ettim. Sonra çullarını taksîm etmemi emretti. Ben onların çullarını da taksîm ettim. Sonra kurbânların derileriyle ilgili emri de verdi, ben derilerini de taksîm ettim [311].

١٢٤ ـ بابٌ وَإذْ بَوَّأْنا لإبْراهِيمَ مَكانَ الْبَيْتِ أنْ لاتُشْرِكْ بِى شَيْئاً وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ والْقَائِمِينَ والرُّكَّعِ السُّجُودِ وَأذِّنْ فِى النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجالاً وَعلَى كُلِّ ضامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ لِيَشْهَدُوا مَنافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللهِ فِى أيَّامٍ مَعْلُوماتٍ عَلَى مارَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الأنْعامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأطْعِمُوا الْبائِسَ الْفَقِيرَ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ذَلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُماتِ اللهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ

124- BÂB:

"Hatırla o zamânı ki, biz Beyt'in yerini İbrâhîm'e, bana hiçbir şeyi eş tutma, Beyt'imi tavâf edenler, kıyâm edenler, rukû' ve sucûd edenler için iyice temizle diye merci' yapmıştık. İnsanlar içinde haccı i'lân et. Gerek yaya, gerek her uzak yoldan gelecek arık develerin üstünde binici olarak sana gelsinler. Tâ ki kendilerine âid menfâatlere şâhid ve hâzır olsunlar. Allah'ın rızk olarak kendilerine verdiği dört ayaklı

---

311 Bu da Alî hadîsinin bir başka tarîkidir. Başlığa delîlliği meydandadır. Bu hadîsin fâidesi, bunda Peygamber'in Vedâ Haccı'ndaki kurbânlarının sayısının yüz deve olarak tesbît edilmiş bulunmasıdır.

(kurbânlık) hayvanlar üzerine ma'lûm olan günlerde Allah'ın adını ansınlar. İşte bunlardan yiyin, yoksulu, fakîri de doyurun. Sonra kirlerini gidersinler. Adaklarını yerine getirsinler ve o Beyti Atîk'ı tavâf etsinler. İşte emr budur. Kim Allah'ın hurmet edilmesini emrettiği şeyleri ta'zîmde bulunursa, bu, Rabb'i indinde kendisi için sırf hayrdır..." (el-Hacc: 26-30) [312]

١٢٥ ــ باب مَايَأكُلُ مِنَ الْبُدْنِ وَمَا يَتَصَدَّقُو، قَالَ عُبَيْدُ اللهِ أخبرنى نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضى الله عَنْهُمَا لايُؤْكَلُ مِنْ جَزَاءِ الصَّيْدِ والنَّذْرِ وَيُؤْكَلُ مِمَّا سِوَى ذَلِكَ. وقال عَطَاءٌ يَأكُلُ وَيُطْعِمُ مِنَ الْمُتْعَةِ

125- KURBÂN ETİNDEN SÂHİBİNİN YİYECEĞİ VE SADAKA YAPACAĞI MİKDÂR BÂBI

Ve Ubeydullah: Bana Nâfi', İbn Umer'in "İhrâmlıya avlanmasının cezâsı olarak kestiği kurbân ile adak kurbânından yedirilmez. Bunların dışındakilerden yedirilir" dediğini haber verdi, demiştir [313].

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh: Temettu' haccı yapana kesmesi vâcib olan kurbândan sâhibi yer ve başkalarına yedirir, demiştir [314].

١٩٣ ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قال حدّثنا عَطَاءٌ سَمِعَ جَابِرَ بنَ عَبْدِ اللهِ رضى الله عَنْهُمَا يَقُولُ كُنَّا لاَنَأكُلُ مِنْ لُحُومِ بُدْنِنَا فَوْقَ ثَلاَثِ مِنًى فَرَخَّصَ لَنَا النَّبِىُّ ﷺ فقال كُلُوا وَتَزَوَّدُوا فَأكَلْنَا وَتَزَوَّدْنَا قُلْتُ لِعَطَاءٍ أقَالَ حَتَّى جِئْنَا الْمَدِينَةَ قال لاَ *

---

312 Buhârî bu âyetler, hacc ve kurbân ile ilgili birçok hükümleri şâmil bulundukları için, bilhassa bu hükümlerin ehemmiyetine bir tenbîh olmak üzere, bunları burada sırf başlık hâlinde zikretmiştir. Bu hükümler: Beyt'in tavâf edenler, namâz kılanlar için putlardan, fetişlerden, pisliklerden temizlenmesi; Allah'ın Rasûlü'ne insanlara haccı i'lân ve da'vet etmesi emri; hacc ibâdetine mahsûs olan dînî ve dünyevî menfâatlerde hâzır bulunmak; belli günlerde Allah'ın ismini telbiye, tekbîr, tesbîh ve tehlîllerle anmak; kesecekleri kurbânlık hayvanlar nev'inden Allah'ın rızık olarak ihsânlarına karşı Ona şükretmeleri; bu kurbânlardan yemek ve fakîrlere yedirmek emri; tıraş olmak ve temizlenmek gibi işleri yapmak; adakları yerine getirmek; Beyti Atîk'ı tavâf ile Allah'ın hurmetli kıldığı şeyleri ta'zîm eylemek gibi hükümlerdir (Aynî).

313 İbn Umer'in bu haberini İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etti.

314 Atâ'nın bu sözünü Abdurrazzâk, İbn Cureyc'den mevsûlen rivâyet etmiştir.

193-....... İbn Cureyc şöyle demiştir: Bize Atâ tahdîs etti. O, Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle derken işitmiştir: Biz Minâ'da kaldığımız üç günden fazla bir zamânda, kurbân develerimizin etinden yemezdik. (Üç günden arta kalan eti sadaka yapardık.) Sonra Peygamber (S) bize ruhsat verdi de: *"Kurbân etlerinizi yiyiniz ve* (kavurup) *azık yapınız"* buyurdu. Bu müsâade üzerine biz de yedik ve azık edindik. İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Câbir, Medîne'ye gelinceye kadar dedi mi? diye sordum. Atâ: Hayır (Câbir Medîne'ye gelinceye kadar demedi), dedi [315].

١٩٤ــ **حدّثنا** خَالِدُ بنُ مَخْلَدٍ قال **حدّثنا** سُلَيْمانُ قال **حدّثنى** يَحْيَ قال حدَّثَتْنِى عَمْرَةُ قالَتْ سَمِعْتُ عَائِشَةَ رضي اللهُ عَنْهَا تَقُولُ خَرَجْنَا مَعَ رسولِ الله ﷺ لِخَمْس بَقِينَ مِنْ ذِي الْقِعْدَةِ ولاَ نُرَى إلاَّ الْحجَّ حَتَّى إذَا دَنَوْنا مِنْ مَكَّةَ أمَرَ رسولُ اللهِ ﷺ مَنَ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْىٌ إذَا طَافَ بالْبَيْتِ ثُمَّ يَحِلُّ قالَتْ عائِشَةُ رضى اللهُ عنها فَدُخِلَ عَلَيْنا يَوْمَ النَّحْرِ بِلَحْمِ بَقَرٍ فَقُلْتُ ماهَذَا فَقِيلَ ذَبَحَ النبيُّ ﷺ عنْ أزْوَاجِهِ قال يَحْيَ فَذَكَرْتُ هَذَا الْحَدِيثَ لِلْقَاسِمِ فَقال أتَتْكَ بالْحَدِيثِ عَلَى وَجْهِهِ *

194-....... Bana Abdurrahmân kızı Amre tahdîs edip şöyle dedi: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle diyordu: Biz, Rasûlullah'ın berâberinde -Vedâ Haccı'na- zu'l-ka'deden beş gün kala (Medîne'den) çıktık. Biz (bu aylarda umre değil) yalnız hacc edilir zannediyorduk. Nihâyet Mekke'ye yaklaştığımız zamân Rasûlullah berâberinde kur-

---

315 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Yiyiniz ve azık edininiz.."* kavlindedir.

Bu hadîsin rivâyet tarîkleri çoktur ve muhteliftir. Meselâ Müslim'de hadısin sonu: Atâ: Evet, dedi tarzında vâkı' olmuştur. Bu sebeble âlimler kurbân etinin ne mıkdârı yenilip, ne mıkdârı sadaka edileceği husûsunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Alkame'nin beyânına göre, İbn Mes'ûd, Alkame'ye, kurbân etini üç parçaya ayırmasını; bunun birini sadaka, birini hediye etmesini, üçüncü üçte birini de âilesiyle yemesini emretmiştir. Bu kavl Atâ'dan da nakledilmiştir. Şâfiî, Ahmed, Ishâk'ın da görüşleri budur. Sufyân Sevrî kurbânın çok mıkdârı sadaka yapılmalıdır, demiştir.

Ebû Hanîfe üçte birden az mıkdârı sadaka edilmesi görüşünde bulunmuştur.

Hidâye sâhibi: Kurbân etinin yenilmesinin cevâzını bildirdikten sonra, bu hükmün adak olmayan kurbâna mahsûs olduğunu, adak kurbânında ise adayan kimsenin ister zengin olsun, ister fakîr bulunsun, adak etinden yemesi câiz olmadığını zikretmiştir.

Mâlik, Şâfiî ve Ahmed'in mezhebleri de böyledir.

Sonra kurbân etinden sâhibinin yemesi âlimlerin çoğuna göre müstehâbdır. *(Umdetu'l-Kaarî).*

bânı bulunmayanlara emretti. Onlar Beyt'i tavâf, (Safâ ile Merve arasını sa'y) ettiklerinde, bundan sonra ihrâmdan çıkarlardı. Âişe dedi ki: Kurbân bayramının birinci günü bir sığır eti ile yanımıza girildi. Ben:

— Bu et nedir? diye sordum.

Eti getiren kimse tarafından:

— Peygamber (S) kendi kadınları adına kurbân kesti, denildi.

Yahyâ ibn Saîd dedi ki: Ben bu hadîsi el-Kaasım(ibn Muhammed ibn Ebî Bekr)'a zikrettim de el-Kaasım:

— Amre sana bu hadîsi olduğu gibi tastamam getirmiştir, dedi [316].

١٢٦ـ بابُ الذَّبْحِ قَبْلَ الْحَلْقِ

126- KURBÂNI TIRAŞTAN ÖNCE KESME(NİN HÜKMÜ) BÂBI

١٩٥ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ اللهِ بنِ حَوْشَبٍ قال حدّثنا هُشَيْمٌ أخبرنا مَنْصُورٌ عَنْ عَطَاءٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال سُئِلَ النبىُّ ﷺ عَمَّنْ حَلَقَ قَبْلَ أنْ يَذْبَحَ وَنَحْوِهِ فقال لَاحَرَجَ لَاحَرَجَ *

195-....... Bize Mansûr ibn Zâzân, Atâ'dan haber verdi ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e, kurbânı kesmeden önce saçını tıraş eden ve bunun benzeri (meselâ taş atmadan önce ifâda tavâfı gibi) bir iş yapan kimsenin hükmü soruldu. Peygamber: *"Darlık yok, darlık yok"* buyurdu [317].

١٩٦ـ حدّثنا أحْمَدُ بنُ يُونُسَ أخبرنا أبُو بَكْرٍ عَنْ عبدِ العَزِيزِ ابنِ رُفَيْعٍ عَنْ عَطَاءٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عَنْهُما قال رجُلٌ لِلنبىِّ ﷺ زُرْتُ قَبْلَ أنْ أرْمِىَ قال لَاحَرَجَ قال حَلَقْتُ قَبْلَ أنْ أذْبَحَ قال لَاحَرَجَ قال ذَبَحْتُ قَبْلَ أنْ أرْمِىَ قال لَاحَرَجَ * وقال عَبْدُ الرَّحِيمِ الرَّازِىُّ عنِ ابنِ خُثَيْمٍ قال أخبرنى عَطاءٌ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما عنِ النبى ﷺ وقال القاسِمُ بنُ

316 Bu hadîs "Erkeğin kadınları adına sığır kurbânı kesmesi bâbı"nda ayrı bir isnâdla geçmişti.

317 Peygamber'in iki defa *"Darlık yok, darlık yok"* buyurması, aslolan kurbân kesmenin tıraştan önce olduğuna; ve bunun önce yapılmasının da cevâzına delâlet etmektedir. Böylece hadîs başlıkta zımnen sunulmakta olan hükmü beyân etmiş oluyor.

يَحْيَ قال حدّثنى ابنُ خُثَيْمٍ عنْ عَطاءٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ عنِ النبىِّ ﷺ * وقال عَفَّانُ أُرَاهُ عَنْ وُهَيْبٍ قال حدّثنا ابنُ خُثَيْمٍ عنْ سَعِيدِ ابنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما عنِ النبىِّ ﷺ وقال حَمَّادٌ عنْ قَيْسِ بنِ سَعْدٍ وعَبَّادِ بنِ مَنْصُورٍ عَنْ عَطَاءٍ عنْ جابِرٍ رضى اللهُ عنه عَنِ النبىِّ ﷺ *

196-....... Bize Ebû Bekr ibnu Ayyâş, Abdulazîz ibn Rufey'den; o da Atâ'dan haber verdi ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir:

Bir adam Peygamber'e:

— Ben cemreye taş atmadan önce Ka'be'ye farz olan ziyâret tavâfını yaptım, dedi.

Peygamber:

— *"Hiçbir darlık yok"* buyurdu.

Aynı şahıs veyâ diğer biri:

— Ben kurbânımı kesmeden önce başımı tıraş ettim, dedi.

Peygamber:

— *"Darlık yok"* buyurdu.

— Ben cemreye taş atmadan kurbânımı kestim, dedi.

— *"Darlık* (ve günâh) *yok"* buyurdu [318].

Ve Abdurrahîm ibn Süleymân er-Râzî dedi ki: İbnu Huseym şöyle dedi: Bana Atâ, İbn Abbâs'tan; o da Peygamber'den haber verdi.

Ve el-Kaasım ibnu Yahyâ (öl. 197) şöyle dedi: Bana İbnu Huseym, Atâ'dan; o da İbn Abbâs'tan; o da Peyamber'den tahdîs etti, dedi.

Ve Affân (ibn Müslim es-Saffâr): Ben Vuheyb'in şöyle dediğini zannediyorum:Bize Abdullah ibnu Huseym (ابْنُ خُثَيْمٍ),Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Peygamber'den.

Ve Hammâd (ibn Seleme), Kays ibn Sa'd ile Abbâd ibn Mansûr'dan; onlar da Atâ'dan; o da Câbir ibn Abdillah'tan; o da Peygamber(S)'den olmak üzere bu hadîsi söyledi [319].

١٩٧ ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنا عَبْدُ الأعْلَى قال حدّثنا خالدٌ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال سُئِلَ النبىُّ ﷺ فقال

---

318 Bu hadîs de bundan önceki hadîsin başka bir tarîkidir, bâb başlığına delâleti de yine aynı şekildedir.

319 Buhârî burada aynı hadîsin ayrı ayrı rivâyet yollarından birkaç tânesini arka arkaya getirmiş ve bu rivâyetlerle de hadîsin aslının bir olduğu ve fakat bâzı lâfız farkları bulunduğunu göstermek istemiştir. Buhârî'nin burada getirdiği senedlerle gelen hadîslerin bâzısını kendisi *Sahîh*'inin diğer yerlerinde, bâzısını da diğer hadîs imâmları mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

رَمَيْتُ بَعْدَ ماأمْسَيْتُ فقال لاحَرَجَ قال حَلَقْتُ قَبْلَ أنْ أنْحَرَ قال لاحَرَجَ *

197-....... Bize Hâlid el-Hazzâ, İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e birisi tarafından soruldu. O soran zât:

— Ben güneşin ortadan meyli ile batması arasındaki zamâna girişimin ardından cemreye taş attım, dedi.

Peygamber:

— *"Darlık yoktur"* buyurdu.

(O zât veyâ başkası:)

— Ben kurbânımı kesmeden önce tıraş oldum, dedi.

Peygamber:

— *"Darlık yoktur"* buyurdu [320].

١٩٨ — حدّثنا عَبْدَانُ قال أخبرَني أبي عنْ شُعْبَةَ عنْ قَيْسِ بنِ مُسْلِمٍ عنْ طَارِقِ بنِ شِهابٍ عَنْ أبِي مُوسَى رضى اللهُ عنه قال قَدِمْتُ عَلَى رسولِ اللهِ ﷺ وهُوَ بالْبَطْحاءِ فقال أحَجَجْتَ قُلْتُ نَعَمْ قال بِمَ أهْلَلْتَ قُلتُ لَبَّيْكَ بإهْلالٍ كاهْلالِ النبيِّ ﷺ قال أحْسنْتَ انْطَلِقْ فَطُفْ بالْبَيْتِ وبالصَّفَا وَالمَرْوَةِ ثُمَّ أتَيْتُ امْرَأةً مِنْ نِسَاءِ بَنِى قَيْسٍ فَفَلَتْ رَأْسِي ثُمَّ أهْلَلْتُ بالْحَجِّ فَكُنْتُ أُفْتِى بِهِ النَّاسَ حَتَّى خِلافَةِ عُمَرَ رضى اللهُ عنه فذَكَرْتُهُ لَهُ فقال إنْ نأخُذْ بِكِتابِ اللهِ فإنَّهُ يَأْمُرُنا بالتَّمامِ وَإنْ نَأْخذْ بِسُنَّةِ رسولِ اللهِ ﷺ فإنَّ رسولَ اللهِ ﷺ لَمْ يَحِلَّ حَتَّى بَلَغَ الْهَدْىُ مَحِلَّهُ *

198-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben (Yemen'den döndüm de) Rasûlullah Bathâ'da iken O'nun yanına geldim. Rasûlullah bana:

— *"Hacca niyet ettin mi?"* dedi.

---

320 Bu da İbn Abbâs hadîsinin diğer bir tarîkidir; başlığa delâleti meydandadır.
Cemre taşlamak, kurbân kesmek, tıraş olmak, farz olan ifâda tavâfı yapmak için hacc menseklerinin sıra ile yapılması sünnet midir? Yoksa vâcib midir? İmâm Şâfiî ile İmâm Ahmed ibn Hanbel ve daha önceki imâmlardan Atâ, Tâvûs, Mucâhid tertîb ve sıranın sünnetliğine kaail olup, menseklerin hangisi evvel yapılsa, ötekinin geri bırakılmasından dolayı keffâret olarak kurbân kesmek lâzım gelmez demişlerdir. Delîlleri de bu hadîs ile buna benzer diğer hadîslerdir. İmâm Ebû Hanîfe ile İmâm Mâlik ve kendilerinden önce gelen imâmlardan Saîd ibn Cubeyr, Hasen el-Basrî, İbrâhîm en-Nahaî, Katâde tertîbin (sıranın) vucûbuna ve tertîbi bozanlara keffâret olarak kurbân kesmek lâzım geleceğine kaail olmuşladır. Her iki tarafın delîllerinin tafsîli fıkıh kitâblarındadır.

Ben:

— Evet, niyet ettim, dedim.

Rasûlullah:

— *"Hangi nevi' hacca niyet edip ihrâma girdin?"* dedi.

Ben:

— Peygamber'in ihrâma girişi gibi bir ihrâma girişle ***Lebbeyk*** dedim, diye cevâbladım.

Rasûlullah:

— *"Güzel yaptın. Şimdi git Beyt'i tavâf et, Safâ ile Merve arasını sa'y eyle"* buyurdu.

Ben bunları yaptıktan sonra Kays oğulları kadınlarından bir kadına geldim. Kadın başımın saçını tarayıp ayıkladı (yânî berâberimde kurbân olmadığı için umre yapıp ihrâmdan çıktım). Sonra hacc niyetiyle ihrâma girip telbiye ettim. Artık sonraları ben, tâ Umer'in halîfeliğine kadar insanlara bununla, yânî hacca kadar umre ile temettu' yapmakla fetvâ veriyordum. Nihâyet Umer halîfe olunca bunu kendisine zikrettim. Umer:

— Allah'ın Kitâbı'nı alırsak, o bize (başlanmış olan umre ile haccı) tamamlamayı emrediyor (el-Bakara: 196). Allah Elçisi'nin sünnetini alırsak, şübhesiz Allah Elçisi kurbân, kesileceği yere ulaşıp kesilinceye kadar, ihrâmdan çıkmamıştır, dedi [321].

١٢٧ـ بابُ مَنْ لَبَّدَ رَأْسَهُ عِنْدَ الإِحْرَامِ وحَلَقَ

127- İHRÂMA GİRME SIRASINDA BAŞININ SAÇLARINI YAPIŞKAN BİR ŞEYLE TOPLAYIP KEÇELEŞTİREN VE İHRÂMDAN ÇIKIŞTA DA SAÇLARINI KESTİREN KİMSE BÂBI

١٩٩ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنا مالِكٌ عَنْ نافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنْ حَفْصَةَ رضى اللهُ عَنْهُمْ أَنَّها قالَتْ يارَسُولَ اللهِ ماشَأْنُ النَّاسِ حَلُّوا بِعُمْرَة وَلَمْ تَحْلِلْ أنتَ مِنْ عُمْرَتِكَ قال إِنِّى لَبَّدْتُ رَأْسِي وَقَلَّدْتُ هَدْيِي فَلاَ أَحِلُّ حَتَّى أَنحَرَ *

199-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer'den haber verdi ki, Hafsa (R):

321 Hadîsin başlığa delîlliği "Kurbân, kesileceği yere ulaşıncaya kadar.." sözünden alınır. Çünkü kurbânın kesilme yerine ulaşması, orada kesilmesinden ibârettir. Kesmenin geri bırakılması ise ruhsat yoluyladır. Bu hadîsin bir rivâyeti de "Peygamber zamânında Peygamber'in ihrâma girişi gibi ihrâma giren kimse bâbı"nda geçmişti.

— Yâ Rasûlallah! İnsanların hâli nedir ki, onlar umre ile ihrâmdan çıktılar da sen umrenden dolayı ihrâmdan çıkmadın? diye sordu.

Rasûlullah:

— *"Ben başımın saçlarını toplayıp keçeleştirdim, kurbânıma da Ka'be nâmına gerdanlık taktım. Artık ben kurbânımı kesmedikçe ihrâmdan çıkamam"* buyurmuştur [322].

١٢٨ــ باب الحلق والتقصير عند الإحلال

128- İHRÂMDAN ÇIKIŞ SIRASINDA SAÇLARI KESTİRMEK VE (KESTİRMEYİP) KISALTMAK BÂBI

٢٠٠ــ حدّثنا أبو اليمان قال أخبرنا شعيب بن أبي حمزة قال نافع كان ابن عمر رضى الله عنهما يقول حلق رسول ﷺ في حجته *

200-....... Nâfi' şöyle dedi: İbn Umer (R): Rasûlullah (S), haccında başının saçlarını kestirdi, der idi [323].

٢٠١ــ حدّثنا عبد الله بن يوسف أخبرنا مالك عن نافع عن عبد الله ابن عمر رضى الله عنهما أن رسول الله ﷺ قال اللهم ارحم المحلقين قالوا والمقصرين يارسول الله قال اللهم ارحم المحلقين قالوا والمقصرين يارسول الله قال والمقصرين * وقال الليث **حدّثني** نافع رحم الله المحلقين مرة أو مرتين قال وقال عبيد الله **حدّثني** نافع وقال في الرابعة والمقصرين *

201-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den haber verdi ki, o şöyle demiştir:

Rasûlullah (S):

— *"Yâ Allah! Başlarını tıraş edenlere rahmet eyle!"* diye duâ etti.

---

322 Hadîsin başlığa uygunluk ciheti *"Ben başımın saçlarını toplayıp keçeleştirdim"* kavlindedir. Hadîste saç kestirmek zikredilmemiş ise de bu husûs gelecek olan İbn Umer hadîsinde zikredilmektedir. Binâenaleyh hadîsin, başlığın bir kısmına delâleti kâfî görülüp, her iki kısmına delâleti şart kılınmaz.

Bu hadîs aynıyle "Temettu' ve ıkrân haccı bâbı"nda da geçmişti.

323 Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah saçlarını kestirdi" kavlindedir.

Rasûlullah'ın bu tıraşı Hudeybiye'de mi, yoksa Vedâ Haccı'nda mı olduğu sarâhatle bildirilmemiştir. Fakat Vedâ Haccı'nda tıraş olduğuna delâlet eden sahîh hadîsler vardır.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Saçlarını kısaltanlara da (rahmet et deyiver), dediler.

Rasûlullah yine:

— *"Yâ Allah! Saçlarını kestirenlere merhamet eyle!"* diye duâ etti.

Sahâbîler de tekrâr:

— Yâ Rasûlallah! Saçlarını kısaltanlara da rahmet buyursan! dediler.

Rasûlullah bu defa:

— *"Saçlarını kısaltanlara da merhamet eyle"* diye duâ etti [324].

el-Leys dedi ki: Bana Nâfi' şöyle tahdîs etti: Rasûlullah bir yâhud iki kerre *"Allah saçlarını kestirenlere merhamet eylesin!"* diye duâ etmiştir.

Ve Ubeydullah da şöyle dedi: Nâfi' bana tahdîs edip: Rasûlullah dördüncü defâ da *"Saçlarını kısaltanlara da merhamet eyle"* demiştir, dedi [325].

٢٠٢ــ **حدّثنا** عَيَّاشُ بنُ الوَلِيدِ قال **حدّثنا** مُحَمَّدُ بنُ فُضَيْلٍ قال **حدّثنا** عُمارَةُ بنُ الْقَعْقَاعِ عَنْ أبى زُرْعَةَ عَنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى الله عنه قال قال رسولُ الله ﷺ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلِّقِينَ قالُوا ولِلْمُقَصِّرِينَ قال اللَّهُمَّ اغفِرْ لِلْمُحَلِّقِينَ قالُوا ولِلْمُقَصِّرِينَ قالَهَا ثَلاثاً قال ولِلْمُقَصِّرِينَ *

202-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— *"Yâ Allah! Saçlarını tıraş edenlere mağfiret eyle!"* diye duâ etti.

---

324 Hadîsin bâb başlığına delâleti meydandadır. Çünkü hadîs saç kesmek ve saç kısaltmak hakkındadır.

325 el-Leys'ten ve Ubeydullah'tan gelen bu hadîsleri Müslim de *Sahîh*'inde mevsûlen rivâyet etmiştir.

Rasûlullah'ın bu duâlarında Vedâ Haccı'nda mı, yoksa Hudeybiye'de mi yapıldığı açıkça bildirilmemiştir. Bunun için bâzıları bunun Hudeybiye'de Peygamber'in sahâbîlerine ihrâmdan çıkıp tıraş olma emri verdiği zamân tereddüd gösterip ağır davranmaları üzerine yapıldığına, bâzıları da Vedâ Haccı'nda da böyle duâ ettiğine kaail olmuşlardır.

Aynî'nin de dediği gibi, bu duânın hem Hudeybiye günü, hem de Vedâ Haccı'nda yapılmış olduğu kabûl edilebilir. Her ikisinde de Peygamber tıraş olmalarını emrettiği zamân sahâbîlerde bir tereddüd ve ağır davranma görmüştü. Arablar'ın âdeti başları üzerinden biraz saç almak şeklinde idi. Onlarda saçı tamâmen kesmek az olurdu. Saçı tamâmen kesmek onlara ağır gelirdi. Bunun için saç kısaltmağa meyletmişlerdi. Burada da görüleceği gibi, kimisi saçlarını kesmiş, kimisi de sâdece biraz kısaltmakla yetinmişti... (*Umdetu'l-Kaarî,* IV, 741-742).

Sahâbîler:

— Saçlarını kısaltanlara da (diye ilâve ediver), dediler.

Rasûlullah:

— *"Yâ Allah! Saçlarını tıraş edenlere mağfiret eyle!"* diye duâ etti.

Sahâbîler:

— Saçlarını kısaltanlara da! dediler.

Rasûlullah bu duâyı üç kerre söyledi de (dördüncüsünde):

— *"... Saçlarını kısaltanlara da mağfiret eyle!"* dedi [326].

٢٠٣ــ حدّثنا عَبْدُ الله بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ قال حدّثنا جُوَيْرِيَةُ بنُ أَسْمَاءَ عَنْ نافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللّهِ قال حَلَقَ النبيُّ ﷺ وطَائِفَةٌ مِنْ أَصْحابِهِ وقَصَّرَ بَعْضُهُمْ *

203-....... Bize Cuveyriye ibnu Esmâ, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah (ibn Umer): Peygamber (S) ve sahâbîlerinden bir tâife tıraş olup saçlarını kestirdiler. Sahâbîlerin bâzısı da saçlarını sâdece kısalttılar, demiştir [327].

٢٠٤ــ حدّثنا أَبُو عاصِمٍ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ عنِ الْحَسَنِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عنْ مُعاوِيَةَ رضى اللّٰه عنهُمْ قال قَصَّرْتُ عَنْ رسولِ اللهِ ﷺ بِمِشْقَصٍ *

204-....... Bize Ebû Âsım, İbnu Cureyc'den; o da el-Hasen ibn Müslim'den; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, Muâviye (R): Ben Rasûlullah'ın başındaki saçından bir parçasını mışkas (denilen enli ok veyâ bıçak) ile kesip kısalttım, demiştir [328].

---

326 Bu hadîsin de başlığa uygunluğu açıktır. Bu, Ebû Hureyre hadîsinin öncekinden bir farkı *"Merhamet eyle"* duâsı yerinde *"Mağfiret eyle"* duâsının gelmiş olmasıdır. Bundan Rasûlullah'ın her iki ta'bîr ile de duâ etmiş olduğu anlaşılıyor.

327 Hadîsin başlığa delâleti açıktır.

Bu hadîs ihrâmdan çıkışta saçı kestirmenin, saç kısaltmaktan daha fazîletli olduğuna delâlet etmekle berâber, saç kısaltmanın da cevâzına delâlet etmektedir.

Nitekim şu âyette bunların ikisi de zikredilmiştir:

"Andolsun ki Allah, Rasûlü'nün gördüğü ru'yânın hakk olduğunu tasdîk etmiştir. İnşâallah hepiniz emniyet içinde, (kiminiz) ***başlarınızı kazıtarak,*** (kiminiz) ***saçlarınızı kısaltarak korkusuzca mutlaka Mescidi Harâm'a gireceksiniz..."***(el-Feth:27).

328 Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben, Rasûlullah'ın saçından kısalttım..." sözündedir. Bu hadîs de saç kısaltmanın cevâzına açıkça delâlet etmektedir.

١٢٩ ــ باب تَقْصِيرِ المُتَمَتِّعِ بَعْدَ الْعُمْرَةِ

129- TEMETTU' HACCI YAPAN KİMSENİN, UMRE'Yİ YAPMASININ ARDINDAN (İHRÂM'DAN ÇIKIŞINDA) SAÇLARINI KISALTMASI BÂBI

٢٠٥ ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ أَبِى بَكْرٍ قال حدّثنا فُضَيْلُ بنُ سُلَيْمانَ قال حدّثنا مُوسَى بْنُ عَقْبَةَ أخبرنِى كُرَيْبٌ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال لَمَّا قَدِمَ النبيُّ ﷺ مَكَّةَ أَمَرَ أَصْحابَهُ أَنْ يَطُوفُوا بالْبَيْتِ وبالصَّفَا والمَرْوَةِ ثُمَّ يَحِلُّوا وَيَحْلِقُوا أَوْ يُقَصِّرُوا *

205-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs etti. Bana Kureyb haber verdi ki, İbn Abbâs (R) Peygamber (S) Mekke'ye geldiği zamân (berâberlerinde kurbânlık sevketmemiş bulunan) sahâbîlerine Beyt'i tavâf ve Safâ ile Merve arasında sa'y etmelerini, sonra da ihrâmdan çıkmalarını, saçlarını kestirmelerini yâhud da kısaltmalarını emretti, demiştir [329].

١٣٠ ــ باب الزِّيارَةِ يَوْمَ النَّحْرِ وقال أَبو الزُّبَيْرِ عَنْ عائِشَةَ وابْنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عَنهُمْ أَخَّرَ النبيُّ ﷺ الزِّيارَةَ إلى اللَّيْلِ ويُذْكَرُ عَنْ أَبِي حَسَّانَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضى اللهُ عَنهما أَنَّ النبيَّ ﷺ كانَ يَزُورُ الْبَيْتَ أَيَّامَ مِنًى * وقال لَنا أَبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا سُفْيانُ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ عن نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللهُ عَنهما أَنَّهُ طافَ طَوَافاً واحِداً ثُمَّ يَقِيلُ ثُمَّ يَأْتِى مِنًى يَعْنِى يَوْمَ النَّحْرِ ورَفَعَهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال أخبرنا عُبَيْدُ اللهِ

130- KURBÂN BAYRAMININ BİRİNCİ GÜNÜ KA'BE'YE (FARZ OLAN) ZİYÂRET TAVÂFINI YAPMAK BÂBI

Ve Ebu'z-Zubeyr Muhammed ibn Müslim, Âişe'den ve İbn Abbâs'tan: Peygamber (S) ziyâret tavâfını geceye kadar geri bırakırdı, diye nakletmiştir [330].
Ve Ebû'l-Hassân Müslim ibn Abdillah'tan; o da İbn

---

329 Bu hadîste mutemetti' hacı adayının saçını tamâmen kestirmek veyâ birazını kısaltmak şıkkları arasında muhayyer kılınması vardır.

330 Bu ta'lîki, Tirmizî mevsûlen rivâyet etmiş ve: Bu sahîh hasen bir hadîstir, demiştir. Bunu başka sened ile Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce de rivâyet etmiştir.

Abbâs'tan olmak üzere, Peygamber (S) - birinci günden sonraki- Minâ günlerinde Beyt'i ziyâret eder idi, diye zikrolunuyor [331].
Ve bize Fadl ibn Dukeyn söyledi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R) ifâda için bir tavâf yapar, sonra Mekke'de gündüz uykusuna yatar, sonra (nahr gününü kasdediyor) Minâ'ya gelirdi [332].
Ebû Nuaym dedi ki: Bu hadîsi Abdurrazzâk, bize Ubeydullah el-Umerî haber verdi deyip, bu senedle Rasûlullah'a yükseltti [333].

٢٠٦ ــ حدّثنا يَحيَى بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ عَنِ الأَعْرَجِ قال حدّثني أبُو سَلَمَةَ بنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ أنَّ عائِشَةَ رضي الله عنها قالَتْ حَجَجْنا مَعَ النبيِّ ﷺ فأَفَضْنا يَوْمَ النَّحْرِ فَحاضَتْ صَفِيَّةُ فأَرادَ النبيُّ ﷺ مِنْها مايُرِيدُ الرَّجُلُ مِنْ أهْلِهِ فَقُلْتُ يارسولَ اللهِ إنَّها حائِضٌ قال حَابِسَتُنا هِيَ قالُوا يا رَسولَ اللهِ أفاضَتْ يَوْمَ النَّحْرِ قال اخْرُجُوا. ويُذْكَرُ عَنِ القاسِمِ وَعُرْوَةَ والأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ رضِيَ الله عنها أفاضَتْ صَفِيَّةُ يَوْمَ النَّحْرِ *

206-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Biz Vedâ senesi Peygamber'-in berâberinde hacc yaptık. Kurbân bayramının birinci günü ifâda tavâfını yaptık. Bu tavâfın ardından Safiyye bintu Huyey hayz oldu. Peygamber (S) Safiyye'den herhangi bir erkeğin kendi kadınından isteyeceği şeyi istedi. Âişe dedi ki: Ben: Yâ Rasûlallah, Safiyye hayızlıdır, dedim. Peygamber: "(İfâda tavâfını yapıncaya kadar) *o bizi seferimizden habsedicidir*" dedi. Yanında bulunanlar:

— Yâ Rasûlallah! Safiyye bayramın birinci günü ifâda tavâfını yaptı, dediler.

Bu haber üzerine Peygamber:

— *"Öyleyse haydi yola çıkın!"* buyurdu [334].

el-Kaasım ibn Muhammed'den; Urve'den; el-Esved'den; onlar

331 Bunu Beyhakî ve Taberânî *el-Kebîr*'de mevsûlen rivâyet ettiler.
332 Bunu el-İsmâîlî mevsûlen rivâyet etti.
333 Bunu da el-İsmâîlî mevsûlen rivâyet etti.
334 Hadîsin başlığa delîlliği "Biz nahr günü ifâde yaptık" sözündedir. Çünkü bunun ma'nâsı, biz bayramın birinci günü ifâda tavâfını yaptık, demektir.

da Âişe'den: Safiyye bayramın birinci günü ifâda tavâfını yaptı, diye zikrolunmaktadır [335].

١٣١ـ بابٌ إذَا رَمَى بَعْدَ ماأمْسَى أوْ حَلَقَ قَبْلَ أنْ يَذْبَحَ ناسِياً أوْ جَاهِلاً

131- BÂB: HACI, AKABE CEMRESİNİ AKŞÂMA GİRDİKTEN SONRA (YÂNÎ ÖĞLEDEN SONRA VEYÂ GECELEYİN) TAŞLADIĞI, YÂHUD UNUTARAK VEYÂ BİLMEYEREK KURBÂN KESMEDEN ÖNCE TIRAŞ OLDUĞU ZAMÂN (ÜZERİNE DARLIK YOKTUR)

٢٠٧ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا وُهَيْبٌ قال حدّثنا ابنُ طَاوُس عنْ أبِيهِ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضي اللهُ عنهما أنَّ النبيَّ ﷺ قِيلَ لَهُ فى الذَّبْحِ والْحَلْقِ والرَّمْيِ والتَّقْدِيمِ والتَّأْخِيرِ فقال لاحَرَجَ *

207-....... Abdullah ibnu Tâvûs, babası Tâvûs ibn Keysân'dan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, Peygamber(S)'e Vedâ Haccı'nda Minâ'da kurbân kesmek, tıraş olmak, cemre taşlamak, (bunlardan herhangi birini) öne geçirmek ve geriye bırakmak hakkında söylendiğinde, Peygamber: *"Darlık yok"* buyurmuştur [336].

٢٠٨ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ قال حدّثنا خالِدٌ عَنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبّاس رضى اللهُ عنهما قال كانَ النبيُّ ﷺ يُسْئَلُ يَوْمَ النَّحْرِ بِمِنًى فيَقُولُ لاَحَرَجَ فَسَألَهُ رَجُلٌ فقال حَلَقْتُ قَبْلَ أنْ أذْبَحَ قال اذْبَحْ ولاَ حَرَجَ وقال رَمَيْتُ بَعْدَ ماأمْسَيْتُ فقالَ لاَحَرَجَ *

208-....... Bize Hâlid el-Hazzâ', İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Vedâ Haccı'nda Minâ'da, bayramın birinci gününde Peygamber'e suâller soruluyordu da, Peygamber de *"Darlık yok"* buyuruyordu. Bir adam Peygamber'e:

---

335 Bu mutâbaalardan el-Kaasım'ınkini Müslim; diğerlerininkini Buhârî *Sahîh*'inin Magâzî ve Hacc Kitâbları'nda mevsûlen getirmiştir. Buhârî bununla Ebû Seleme'nin Âişe'den yalnız kalmadığını göstermiş, hadîsi ma'nâ olarak naklettiği için cezim sîgası kullanmamış da "Yüzkeru" demiştir (Aynî, Kastallânî).

336 Hadîsin başlığa delâleti meydandadır. Çünkü hadîs o hacc fiillerinden herhangi birini öne geçirmek ve geriye bırakmak hakkındadır. Başlıktaki "Unutarak veyâ bilmeyerek" kayıdlarının dayanağı, bundan sonra gelecek bâbdaki Abdullah ibn Amr hadîsinde açıkça gelmiştir.

— Ben kurbân kesmeden önce tıraş oldum, diye sordu.
Peygamber:
— *"Kurbânını kes, günâhı yok"* buyurdu.
Ve yine:
— Ben akşâma girişimin ardından (yânî öğleden sonra veyâ geceleyin) cemre taşladım, dedi.
Peygamber:
— *"Günâh yok"* buyurdu [337].

١٣٢ـ بابُ الْفُتْيا عَلَى الدَّابَّةِ عِنْدَ الجَمْرَةِ

132- CEMRE YANINDA BİNEK ÜZERİNDE FETVÂ VERMEK BÂBI

٢٠٩ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عَنِ ابنِ شِهابٍ عنْ عِيسَى بنِ طَلْحَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عَمْرٍو أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ وَقَفَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَجَعَلُوا يَسْأَلُونَهُ فقال رجُلٌ لَمْ أشْعُرْ فَحَلَقْتُ قَبْلَ أنْ أذْبَحَ قال اذْبَحْ ولاَ حَرَجَ فَجاءَ آخَرُ فقال لَمْ أشْعُرْ فَنَحَرْتُ قَبْلَ أنْ أرْمِيَ قال ارْمِ ولاَ حَرَجَ فما سُئِلَ يَوْمَئِذٍ عنْ شَيْءٍ قُدِّمَ ولاَ أُخِّرَ إلاَّ قال افْعَلْ ولا حَرَجَ *

209-....... Abdullah ibn Amr'dan (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S), Vedâ Haccı'nda (Minâ'da) durdu. İnsanlar kendisinden sormaya başladılar. Bir adam:
— Ben bilemedim de kurbân kesmeden önce tıraş oldum, dedi.
Rasûlullah:
— *"Kurbânını kes, günâhı yok"* buyurdu.
Diğer biri geldi ve:
— Ben bilemedim de cemreyi taşlamadan önce kurbânımı kestim, dedi.
Rasûlullah ona da:
— *"Cemreyi taşla, darlık yok"* buyurdu.
Rasûlullah'a (o gün taş atmak, kurbân kesmek, tıraş olmak, tavâf etmek gibi birinci günün işlerinden) öne geçirilmiş veyâ geriye bı-

---

337 Bu da İbn Abbâs hadîsinin başka bir tarîkidir.
el-Mesâ: Semâ vezninde, akşâm vaktine denir ki, öğleden akşâm namâzına kadar vakitten ibârettir... *el-İmsâ:* akşâmlamak ve akşâma kalmak ma'nâsınadır.. *(Kaamûs Ter.)*.

rakılmış hiçbirşey sorulmadı ki, cevâbında *"Yap, darlık* (günâh) *yok"* buyurmasın [338].

٢١٠ـ حدّثنا سَعِيدُ بنُ يَحْيَى بنِ سَعِيدٍ قال **حدّثنا** أبِي قال **حدّثنا** أبنُ جُرَيْجٍ قال **حدّثني** الزُّهْرِيُّ عَنْ عِيسَى بنِ طَلْحَةَ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عَمْرِو بنِ الْعاصِي رَضِيَ اللهُ عَنه حَدَّثَهُ أنَّهُ شَهِدَ النبيَّ ﷺ يَخْطُبُ يَوْمَ النَّحْرِ فقامَ إلَيْهِ رَجُلٌ فقال كُنْتُ أحْسِبُ أنَّ كَذَا قَبْلَ كَذَا ثُمَّ قامَ آخَرُ فَقال كُنْتُ أحْسِبُ أنَّ كَذَا قَبْلَ كَذَا حَلَقْتُ قَبْلَ أنْ أنْحَرَ نَحَرْتُ قَبْلَ أنْ أرْمِيَ وأشْباهَ ذَلِكَ فقال النبيُّ ﷺ افْعَلْ ولاَ حَرَجَ لَهُنَّ كُلِّهِنَّ فما سُئِلَ يَوْمَئِذٍ عَنْ شَيْءٍ إلاَّ قال افْعَلْ ولاَ حَرَجَ *

210-....... Abdullah ibn Amr ibni'l-Âsî (R) şöyle tahdîs etmiştir: Kendisi, Peygamber (S) nahr günü (bineği üzerinde) hutbe yaparken yanında hazır bulunmuştur. Hutbe akabinde birisi Peygamber'e doğru kalktı da:

— Ben şu iş, şundan evvel yapılacak sanıyordum, dedi.

Sonra bir diğer kimse ayağa kalktı ve:

— Ben şu iş, bu işten öncedir sanıyordum. Kurbân kesmeden önce tıraş oldum; cemre taşlamadan evvel kurbân kestim, dedi. Ve bunun gibi şeyler söyledi.

Peygamber (S):

— *"Bunları yap, bu fiillerin hepsi için hiçbir darlık yoktur"* buyurdu.

O gün Peygamber'e hiçbir şeyden sorulmadı ki, cevâbında *"Yap, darlık yoktur"* buyurmasın [339].

٢١١ـ حدّثنا إسْحاقُ قال أخبرنا يَعْقُوبُ بنُ إبْراهِيمَ قال **حدّثنا** أبِي عَنْ صالِحٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال **حدّثني** عِيسَى بنُ طَلْحَةَ بنِ عُبَيْدِ اللهِ أنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بنَ عَمْرِو بنِ العاصِ رضي اللهُ عنهما قال وقَفَ رسولُ اللهِ ﷺ عَلَى ناقَتِهِ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ * تَابَعَهُ مَعْمَرٌ عنِ الزُّهْرِيِّ *

338 Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah Vedâ Haccı'nda durdu" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı deve üzerinde durdu demektir. Nitekim bunu ta'kîbeden hadîsinde Abdullah, bunu açıkça söylemiştir. Buhârî bu bâbda onun hadîsini üç tarîkten getirmiştir: Birinde "Vedâ Haccı'nda durdu"; ikincisinde "Hutbe yaparken hâzır bulundu"; üçüncüsünde "Dişi devesi üzerinde durdu" demiştir.

339 Başlığa delîlliği "Nahr günü hutbe yaparken..." sözünden alınır.

211-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Îsâ ibnu Talha ibn Ubeydillah tahdîs etti. O, Abdullah ibn Amr ibn Âs'tan işitmiştir. Abdullah (R), Rasûlullah (S) dişi devesi üzerinde durdu, deyip geçen hadîsi olduğu gibi zikretmiştir [340].

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivâyet etmekte Ma'mer ibn Râşid, Sâlih ibn Keysân'a mutâbaat etmiştir [341].

١٣٣ــ بابُ الْخطْبَةِ أَيَّامَ مِنًى

133- MİNÂ GÜNLERİNDE HUTBE BÂBI [342]

٢١٢ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثني يَحْيَ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا فُضَيْلُ بنُ غَزْوَانَ قال حدّثنا عكْرِمَةُ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى الله عنهما أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ خَطَبَ النَّاسَ يَوْمَ النَّحْرِ فقال ياأَيُّها النَّاسُ أيُّ يَوْمٍ هَذَا قالُوا يَوْمٌ حَرَامٌ قال فأيُّ بَلَدٍ هٰذَا قالُوا بَلَدٌ حَرَامٌ قال فأيُّ شَهْرٍ هٰذَا قالُوا شَهْرٌ حَرَامٌ قال فإنَّ دِماءَ كُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هٰذَا فى بَلَدِكُمْ هَذَا فِى شَهْرِكُمْ هٰذَا فأعادَها مِرَاراً ثُمَّ رفعَ رَأْسَهُ فقال اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ اللَّهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ قال ابْنُ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إنها لَوَصِيَّتُهُ

---

340 Bu, aynı hadîsin üçüncü tarîkidir.

341 Bu isnâdla Zuhrî'den gelen bu mutâbaada Abdullah: Ben Rasûlullah'ı Minâ'da devesi üzerinde gördüm, demiş ve yukarıki hadîsi zikretmiştir.

Yukarıda İbn Abbâs hadîsinin hâşiyesinde de söylediğimiz gibi hacc menseklerinden kurbân kesmek, taş atmak, tıraş olmak, ifâda tavâfı yapmak gibi işlerin sıra ile yapılması sünnet midir, vâcib midir husûsunda ayrı görüş vardır:

İmâm Şâfiî ile İmâm Ahmed ve daha evvelki imâmlardan Atâ, Tâvûs, Mucâhid tertîbin sünnetliğine kaail olup, bu menseklerden hangisi evvel yapılsa ötekinin geri bırakılmasından dolayı keffâret olan kurbân kesmek lâzım gelmez demişlerdir. Delîlleri bu hadîs ile benzeri diğer hadîslerdir.

İmâm Ebû Hanîfe ile İmâm Mâlik ve kendilerinden evvel gelen imâmlardan Saîd ibn Cubeyr, Hasen Basrî, İbrâhîm Nahaî, Katâde tertîbin vucûbuna ve sırayı bozanlara keffâret olarak kurbân kesmek lâzım geleceğine kaail olmuşlardır. Her iki tarafın delîllerinin tafsîli fıkıh kitâblarındadır.

342 Minâ günlerinde, yânî nahr günü ile onu ta'kîbeden üç günde hutbenin meşrû'luğu bâbı. O günlerde insanlara yapacakları işleri öğretmek maksadıyle hitâb etmenin meşrûluğu, bu başlıkla isbât edilmek istenmiştir.

Buhârî bununla, Minâ'da nahr günü hacılar için hutbe yoktur diyenlere reddi kasdetti de denilmiştir. Çünkü bu hadîste zikredilen şeyler, haccın şeâirinden değil, umûmî vasıyetler kabîlindendir. Buhârî râvînin, Arafât'ta vakı' olan konuşmaya hutbe ismi verdiği gibi, bu Minâ konuşmasına da hutbe ismini verdiğini beyân etmek istemiştir.

إِلَى أُمَّتِهِ فَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الغائِبَ لاَتَرْجِعُوا بَعْدِى كُفَّاراً يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقابَ بَعْضٍ *

212-....... Bize İkrime, İbn Abbâs'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) nahr günü (Minâ'da) insanlara hitâbe yaptı da bu hitâbede:

— *"Ey insanlar! Bu gün hangi gündür?"* diye sordu.

İnsanlar:

— (İçinde kıtâl) harâm olan gündür, dediler.

Rasûlullah:

— *"Bu hangi beldedir?"* diye sordu.

İnsanlar:

— (İçinde kıtâl) harâm olan beldedir, dediler.

Rasûlullah:

— *"Bu ay hangi aydır?"* diye sordu.

İnsanlar:

— Harâm aydır, dediler.

Rasûlullah:

— *"Şübhesiz kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız bu belde içinde, bu ayda, bu günün harâmlığı kadar biribirinize harâmdır"* buyurdu ve bu sözleri birkaç defa tekrâr etti. Sonra başını yukarı kaldırdı da:

— *"Yâ Allah, teblîğ ettim mi? Yâ Allah, teblîğ ettim mi?"* dedi.

İbn Abbâs bu hadîsi böyle naklettikten sonra:

— Nefsim yedinde olan Allah'a yemîn ederim ki, bu sözler muhakkak Rasûlullah'ın ümmetine vasiyetidir. Binâenaleyh burada hâzır bulunan kimse hâzır bulunmayana (ve müstakbel nesillere) bunu teblîğ etsin: *"Benden sonra biribirinizin boyunlarına vuracak kâfirlere dönmeyiniz"* dedi [343].

٢١٣ـ حدّثنا حَفْصُ بنُ عُمَرَ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال أخبرنِي عَمْرٌو قال سَمِعْتُ جابِرَ بنَ زَيْدٍ قال سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رضى اللّٰه عنهما قال سَمِعْتُ النبيَّ ﷺ يَخْطُبُ بِعَرَفاتٍ * تَابَعَهُ ابنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرٍو *

213-....... Bana Amr (ibn Dînâr) haber verip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Zeyd'den işittim, şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'tan işittim,

343 Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah (S), nahr günü Minâ'da insanlara hitâb etti..." sözündedir. Daha önce de zikrettik ki, buradaki "Hitâb etti" ta'bîri, ma'lûm olan hutbe değildir. Bu hitâbeye hutbe denilmesi, bunun da aslında kelâm etmek ve söz söylemekten ibâret olduğundan dolayıdır.

şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, Arafât'ta hutbe yapıyordu [344].

Bu hadîsi Amr ibn Dînâr'dan rivâyet etmekte Sufyân ibn Uyeyne, Şu'betu'bnu Haccâc'a mutâbaat etti [345].

٢١٤ ـ حدّثني عَبْدُ اللهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا أَبو عامِرٍ قال حدّثنا قُرَّةُ عنْ مُحَمَّدِ بنِ سِيرِينَ قال أَخْبَرني عَبْد الرَّحْمٰنِ بنُ أَبى بَكْرَةَ عن أَبِى بَكْرَةَ ورَجُلٌ أَفضَلُ فِي نَفْسِي مِنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ حُمَيْدُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنُ أَبِي بَكْرَةَ رضى اللّهُ عنه قال خَطَبَنا النبيُّ ﷺ يَوْمَ النَّحْرِ قال أَتَدْرُونَ أَيُّ يَوْمٍ هٰذَا قُلْنا اللهُ ورسولُهُ أَعْلَمُ فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ قال أَلَيْسَ يَوْمَ النَّحْرِ قُلْنَا بَلَى قال أَيُّ شَهْرٍ هَذَا قُلْنا اللهُ ورسولُهُ أَعْلَمُ فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ فقال أَلَيْسَ ذُو الحَجَّةِ قُلْنا بَلَى قال أَيُّ بَلَدٍ هٰذَا قُلْنا اللهُ ورَسولُهُ أَعْلَمُ فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ قَال أَلَيْسَتْ بِالْبَلْدَةِ الحَرَامِ قُلْنا بَلَى قال فَإِنَّ دِماءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هٰذا فِي بَلَدِكُمْ هذا إِلَى يَوْمِ تَلْقَوْنَ رَبَّكُمْ الاَ هَلْ بَلَّغْتُ قالُوا نَعَمْ قال اللّهُمَّ اشْهَدْ فَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الغَائِبَ فَرُبَّ مُبَلَّغٍ أَوْعَى مِنْ سَامِعٍ فَلاتَرْجِعُوا بَعْدِى كُفَّاراً يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقابَ بَعْضٍ *

214-....... Muhammed ibn Sîrîn şöyle demiştir: Bana Ebû Bekre'nin oğlu Abdurrahmân, babası Ebû Bekre'den haber verdi. Ve bir de benim nefsimde bu Abdurrahmân'dan daha fazîletli olan bir kimse, Humeyd ibnu Abdirrahmân bana yine Ebû Bekre'den haber verdi. Ebû Bekre (Nufey' ibnu'l-Hâris ibn Kelede -R-) şöyle demiştir:

Peygamber (S) nahr günü bizlere hitâb edip:

— *"Bu gün hangi gündür, biliyor musunuz?"* buyurdu.

Biz:

— Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dedik.

344 Görünürde bu hadîsin başlığa uygunluğu yoktur. Lâkin İbn Abbâs'tan "Nahr günü Peygamber'in hitâbesi" rivâyeti bulunduğu ve nahr günü de Minâ günlerinden olduğu için başlığa uygun düşmüş oluyor. O hadîsi, İbn Abbâs'tan olduğu ve bu kadarcık uygunluk ciheti bulunduğu için, burada yine zikretmiştir.

345 Buhârî bu hadîsin aslında başlığa mutâbaat ettiğini işâret etmiş oluyor. Buhârî râvînin bu mutâbaatta "Arafât'ta" sözünü söylemediğini hatırlatmak sûretiyle yukarıki hadîsin bu mutâbaatla başlığa tam uyduğunu göstermek istemiştir. Bu mutâbaatı Ahmed ibn Hanbel de *Müsned*'inde mevsûlen rivâyet etmiştir.

O, sükût etti. O derecede ki, biz Peygamber onu başka bir isimle isimlendirecek sandık. Rasûlullah:

— *"Nahr günü* (yânî kurbân kesme günü) *değil mi?"* buyurdu.

Bizler:

— Evet, kurbân kesme günüdür, dedik.

Sonra:

— *"Bu ay hangi aydır?"* diye sordu.

Biz:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedik.

O yine sükût etti. O derecede ki biz ona isminden başka bir isim takacak sandık. Rasûlullah:

— *"Zu'l-hicce ayı değil mi?"* buyurdu.

Biz:

— Evet, zu'l-hicce ayıdır, dedik.

— *"Bu hangi beldedir?"* diye sordu.

Biz yine:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedik.

Rasûlullah sustu; o derecede ki, biz ona isminden başka bir isim verecek sandık.

— *"Harâm olan Belde değil mi?"* buyurdu.

Biz:

— Evet, Harâm Belde'dir, dedik.

Bunun üzerine:

— *"Muhakkak ki kanlarınız, mallarınız bu beldeniz içinde, bu ayınızda, bu gününüzün harâmlığı gibi biribirinize, Rabb'inize kavuşacağınız güne kadar harâmdır. Dikkat edin! Bunları size teblîğ ettim mi?"* dedi.

Sahâbîler:

— Evet, teblîğ ettin, dediler.

Rasûlullah:

— *"Yâ Allah! Şâhid ol!"* dedi. Sonra: *"Burada hâzır bulunanlar, hâzır bulunmayanlara teblîğ etsin. Bâzan kendisine teblîğ edilmiş olan kimse, burada bulunup işiten kimseden daha iyi anlayıp belleyici olur. Benden sonra biribirinizin boyunlarına vuracak kâfirlere dönmeyiniz!"* buyurdu [346].

---

346 Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

Peygamber'in bu nutku, hadîs ve sîret kitâblarında şöhretle nakledilmiştir. Bilhassa Buhârî buradan başka *Sahîh*'inin İlim, Bed'u'l-Halk, Tefsîr, Fiten ve Udhıye kitâblarında bâzı sened ve metin farklılıklarıyle rivâyet etmiştir. Bu cihetle metodoloji bakımından bu hitâbenin de Arafât nutku gibi Peygamber'in belâgatli dilinden çıktığında kimsenin az veyâ çok şübhe etmeye ilmen hakkı yoktur.

Bir gün evvel Rasûlullah Arafât hutbesinde Arablar'ın dînî, medenî, ikti-

٢١٥ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ هارُونَ قال أخبرنا عاصِمُ بنُ مُحَمَّدِ بنِ زَيْدٍ عنْ أبِيهِ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما قال قال النبىُّ ﷺ بِمِنًى أتَدْرُونَ أيُّ يَـوم هٰذا قالُوا اللهُ ورسولُهُ أعْلَمُ فقال فإنَّ هَذَا يَوْمٌ حَرامٌ أفَتَدْرُونَ أىُّ بَلَدٍ هٰذَا قالُوا اللهُ ورسولُهُ أعْلَمُ قال بَلَدٌ حَرامٌ أفَتَدْرُونَ أيُّ شَهْرٍ هَذَا قالُوا اللهُ ورسولُهُ أعْلَمُ قال شَهْرٌ حَرامٌ قال فإنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ دِماءَكُمْ وأمْوَالَكُمْ وأعْرَاضَكُمْ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِى بَلَدِكُمْ هَذَا * وقال هِشَامُ بنُ الْغازِ أخبرنِى نافِعٌ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما وقَفَ النبىُّ ﷺ يَوْمَ النَّحْرِ بَيْنَ الْجَمَرَاتِ فِى الْحَجَّةِ الَّتِى حَجَّ بِهَذَا وقال هَذَا يَوْمُ الْحَجِّ الأكْبَرِ فَطَفِقَ النبىُّ ﷺ يَقُولُ اللَّهُمَّ اشْهَدْ وودَّعَ النَّاسَ فقالُوا هَذِهِ حَجَّةُ الْوَدَاعِ *

215-....... Abdullah ibnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Minâ'daki hutbesinde:

— *"Bilir misiniz bu gün hangi gündür?"* buyurdu.

Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler.

Bunun üzerine Peygamber:

— *"Şübhesiz bu, harâm bir gündür. Yine bilir misiniz bu hangi beldedir?"* buyurdu.

Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler.

Peygamber:

— *"Harâm beldedir. Bilir misiniz bu hangi aydır?"* buyurdu.

Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler.

Peygamber:

— *"Harâm aydır"* buyurdu da şöyle devâm etti: *"Şübhesiz Allah kanlarınızı, mallarınızı, ırzlarınızı bu ayınız içinde, bu beldeniz içinde, bu gününüzün harâmlığı gibi biribirinize harâm kılmıştır"* [347].

---

sâdî bütün âdetlerini Arafât meydanında yıkmış ve çiğnemiş bulunduğundan, sahâbîler, Peygamber'in bu hitâbesindeki suâlleri üzerine ayın, günün ve Mekke'nin adlarını değiştirecek sanmalarında haklı idiler.

Peygamber can, mal, ırz ve şeref masûniyetlerinin ehemmiyetini gözönünde tutarak, bunları en sâde kafalara da iyice yerleştirmek için suâl - cevâb tarzında gâyet belîğ bir uslûb ile ifâde etmiştir.

347 Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber Minâ'da: *"Bilir misiniz?..."* diye sordu

Ve Hişâm ibnu'l-Gâzî (157) dedi ki: Bana Nâfi', İbn Umer'den haber verdi. O, şöyle demiştir: Peygamber (S) bu sûretle yapmış olduğu haccında nahr gününde cemrelerin arasında durdu da: *"Bu büyük haccdır"* buyurdu. Bundan sonra Peygamber (S): *"Yâ Allah! Şâhid ol!"* demeye başladı ve insanlara vedâ etti. Sahâbîler: Bu hacc, vedâ haccıdır, dediler [348].

١٣٤ــ بابٌ هَلْ يَبِيتُ أصْحابُ السِّقايَةِ أوْ غَيْرُهُمْ بِمَكَّةَ لَيالِيَ مِنًى

134- BÂB: SU İÇİRME VAZÎFESİ SÂHİBLERİ YÂHUD ONLARDAN BAŞKALARI MİNÂ GECELERİ SÜRESİNDE MEKKE'DE GECE GEÇİRİRLER Mİ? [349]

٢١٦ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عُبَيْدِ بنِ مَيْمُونٍ قال حدّثنا عِيسَى بنُ يُونُسَ عنْ عُبَيْدِ اللهِ عنْ نافِعٍ عَنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللهُ عَنْهُما رَخَّصَ النبيُّ ﷺ *

216-....... Bize Îsâ ibnu Yûnus, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den Peygamber (S) -su içirme sâhiblerine Minâ gecelerinde Mekke'de geceleme husûsunda- ruhsat vermiştir, diye tahdîs etmiştir.

---

sözünden alınır. Çünkü bu kelimeleri söylemesi, O'nun Minâ'daki hutbesinden ibârettir. Lâkin bu hitâbe, yukarıda da zikrettiğimiz gibi, içinde hacc menseklerinden birşey olan hakîkî bir hutbe değildir.

348 Bu Hişâm ibnu'l-Gâzî (157)'nin hadîsini, Ebû Dâvûd da mevsûlen rivâyet etmiştir.
Minâ hutbesi şöyle başlamış ve devâm etmiştir:
Rasûlullah Minâ'ya gelince, Muhâcirler'in kıblenin sağ tarafında, Ensâr'ın solda, diğer cemâatin de karşıda saff saff yer almalarını emretti. Yine deve üstünde, yüzbinlik bu büyük cemâat karşısında İslâm ınkilâbının en müessir bir hutbesini daha şu sûretle îrâd etti:
"Ey İnsanlar! Allah'a hamd ve senâ, tekbîr ve tehlîl ettikten sonra derim ki: Sizi Allah'ın Kitâbı'na bağlayan Peygamberinizin sözlerini iyi dinleyiniz ve O'na itâat ediniz! Hacc ibâdetlerinizin bütün şekillerini benden gördüğünüz gibi îfâ ediniz. Öyle sanıyorum ki, ben bu seneden sonra bir daha hacc edemem..." demiş ve devâmında yukarıki hadîs metninde verilen sözleri söylemiştir (İbnu'l-Kayyım, *Zâdu'l-Meâd;* Kastallânî, *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye bi'l-Maahi'l-Muhammediyye).*

349 Su içirme vazîfesi olan ile ondan başka özürlü, hasta yâhud oduncular, çobanlar gibi meşgûliyet sâhibi kimseler Minâ geceleri süresinde Mekke'de ikaamet edebilirler mi? Buhârî, sorunun cevâbını zikretmeyip, hadîsle yetinmiştir.

Vedâ Hutbesi

(Bu hutbe, M.S. 632 yılında Hz. Peygamber - sallâllahu aleyhi ve sellem - Efendimiz tarafından yüz bin'i aşkın müslümana îrâd edilmiştir. Hz. Peygamber Allah'a hamd ve senâdan sonra şöyle buyurdu:)

Ey insanlar!

Sözümü iyi dinleyiniz! Bilmiyorum, belki bu seneden sonra sizinle burada ebedî olarak bir daha birleşemiyeceğim. İnsanlar! Bugünleriniz nasıl mukkaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz (Mekke) *nasıl mübârek bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, nâmûslarınız da öyle mukaddestir, her türlü tecâvüzden korunmuştur.*

Ashâbım!

Yarın Rabbinize kavuşacaksınız ve bu günkü her hâl ve hareketinizden muhakkak sorulacaksınız. Sakın benden sonra eski sapıklıklara dönüp de birbirinizin boynunu vurmayınız! Bu vasiyetimi burada bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin! Olabilir ki bildirilen kimse, burada bulunup da işitenden daha iyi anlıyarak muhâfaza etmiş olur.

Ashâbım! Kimin yanında bir emânet varsa onu sâhibine versin! Fâizin her çeşidi kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Lâkin borcunuzun aslını vermek gerekir. Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayınız. Allah'ın emriyle fâizcilik artık yasaktır. Câhiliyetten kalma bu çirkin âdetin her türlüsü ayağımın altındadır. İlk kaldırdığım fâiz de Abdulmuttalib'in oğlu (amcam) *Abbâs'ın fâizidir.*

Ashâbım! Câhiliyet devrinde güdülen kan dâvâları da tamâmen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan dâvâsı Abdulmuttalib'in torunu (amcazâdem) *Rabîa'nın kan dâvâsıdır.*

İnsanlar!

Bugün şeytan sizin şu topraklarınızda yeniden te'sîr ve hâkimiyetini kurmak gücünü ebedî sûrette kaybetmiştir. Fakat siz; bu kaldırdığım şeyler dışında, küçük gördüğünüz işlerde ona uyarsanız bu da onu memnûn edecektir. Dîninizi korumak için bunlardan da sakınınız!

İnsanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah'dan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Tanrı emâneti olarak aldınız; onların nâmûslarını ve iffetlerini Allah adı-

na söz vererek halâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, onların, âile yuvasını, sizin hoşlanmadığınız hiç bir kimseye çiğnetmemeleridir. Eğer râzı olmadığınız herhangi bir kimseyi âile yuvanıza alırlarsa, onları hafifçe dövüp sakındırabilirsiniz. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, memleket göreneğine göre, her türlü yiyim ve giyimlerini te'mîn etmenizdir.

Mü'minler!

Size bir emânet bırakıyorum ki ona sıkı sarıldıkça yolunuzu hiç şaşırmazsınız. O emânet Allah Kitâbı Kur'ân'dır. Mü'minler! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi belleyiniz! Müslüman müslümanın kardeşidir, böylece bütün müslümanlar kardeştir. Dîn kardeşinize âid olan herhangi bir hakka tecâvüz başkasına halâl değildir. Meğer ki gönül hoşluğu ile kendisi vermiş olsun.

Ashâbım! Kendinize de zulmetmeyiniz. Kendinizin de üzerinizde hakkı vardır.

İnsanlar! Cenâb-ı Hakk her hak sâhibine hakkını (Kur'ân'da) *vermiştir. Vârise vasiyet etmeğe lüzûm yoktur. Çocuk kimin döşeğinde doğmuşsa ona âittir. Zinâ eden için mahrûmiyet vardır. Babasından başkasına âit soy iddiâ eden soysuz, yahut efendisinden başkasına intisâba kalkan nankör, Allah'ın gazabına, meleklerin lânetine ve bütün müslümanların ilencine uğrasın! Cenâb-ı Hakk, bu gibi insanların ne tevbelerini, ne de adâlet ve şahâdetlerini kabûl eder.*

İnsanlar!

Rabbiniz birdir. Babanız da birdir; hepiniz Âdem'in çocuklarısınız, Âdem ise topraktandır. Allah yanında en kıymetli olanınız, Ona en çok saygı göstereninizdir. Arab'ın Arab olmayana - Allah saygısı ölçüsünden başka - bir üstünlüğü yoktur. İnsanlar! Yarın beni sizden soracaklar, ne diyeceksiniz?

"— Allah'ın elçiliğini îfâ ettin, vazîfeni yerine getirdin, bize vasiyet ve öğütte bulundun, diye şahâdet ederiz." (Bunun üzerine Rasûlu Ekrem mübârek şahâdet parmağını göğe doğru kaldırarak, sonra da cemâat üzerine çevirip indirerek şöyle buyurdu:) *Şâhid ol yâ Rab! Şâhid ol yâ Rab! Şâhid ol yâ Rab!*

٢١٧ـ حدّثنا يَحْيَ بنُ مُوسَى قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَكْرٍ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال أخبرَنِي عُبَيْدُ اللهِ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما أنَّ النبىَّ ﷺ أذِنَ قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ اللهِ بنِ نُمَيْرٍ قال حدّثنا أبى قال حدّثنا عُبَيْدُ اللهِ قال حدّثنى نافِعٌ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما أنَّ العَبَّاسَ رضى اللهُ عنه اسْتَأْذَنَ النبىَّ ﷺ لِيَبِيتَ بِمَكَّةَ لَيالِىَ مِنًى مِنْ أجْلِ سِقَايَتِهِ فأذِنَ لَهُ * تابَعَهُ أَبُو أُسَامَةَ وعُقْبَةُ بنُ خَالِدٍ وَأَبُو ضَمْرَةَ *

217-....... Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Ubeydullah, Nâfi'den; o da İbn Umer'den: Peygamber (S) izin verdi, diye haber verdi [350].

Buhârî şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Abdillah ibn Numeyr tahdîs edip şöyle dedi. Bize babam Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ubeydullah tahdîs edip şöyle dedi: Bana Nâfi', İbn Umer'den tahdîs etti ki, o: Abbâs ibn Abdilmuttalib (R) hacılara su ve şerbet dağıtmak vazîfesinden dolayı Minâ gecelerinde Mekke'de ikaamet etmek üzere Peygamber(S)'den izin istedi. Peygamber de ona izin verdi, demiştir.

Bu hadîsi rivâyet etmekte Muhammed ibn Abdillah ibn Numeyr'e, Ebû Usâme Hammâd ibn Usâme el-Leysî, Ukbe ibnu Hâlid ve Ebû Damre Enes ibnu Iyâd mutâbaat etmişlerdir [351].

١٣٥ـ باب رَمْيِ الْجِمارِ. وقال جابِرٌ رَمَى النبىُّ ﷺ يَوْمَ النَّحْرِ ضُحًى ورمَى بَعْدَ ذَلِكَ بَعْدَ الزَّوالِ

135- CEMRELERİ TAŞLAMA (VAKTİ) BÂBI

Ve Câbir: Peygamber (S) nahr günü kuşluk vaktinde Akabe cemresini taşladı, bundan sonraki teşrîk günlerinde ise cemreleri, güneşin ortadan meyli ile batışı arasında taşladı, demiştir [352].

---

350 Buhârî bu hadîsi burada arka arkaya üç tarîkten rivâyet etmiş ve en kısadan genişe doğru bir sıralama yapmıştır.

351 Bu mutâbaalardan birincisini Müslim; ikincisini İbnu Ebî Şeybe; üçüncüsünü ise Buhârî "Hacıları sulama bâbı"nda mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

352 Câbir ibn Abdillah'ın bu hadîsini Müslim, *Sahîh*'inde mevsûlen rivâyet etmiştir.

٢١٨ـ حدّثنا أبو نُعَيمٍ قال حدّثنا مِسْعَرٌ عن وَبَرَةَ قال سألْتُ ابنَ عُمَرَ رضى اللّه عنهما مَتى أرْمِى الجِمَارَ قال إذا رَمَى إمامُكَ فارْمِهْ فأعَدْتُ عَلَيْهِ المَسْألَةَ قال كُنّا نَتَحَيَّنُ فإذا زَالَتِ الشَّمْسُ رَمَيْنَا *

218-....... Vebere şöyle demiştir: Ben İbnu Umer'e:

— Ben (teşrîk günlerindeki) cemreleri ne zamân atayım? diye sordum.

İbn Umer:

— İmâmın, yânî hacc emîrinin atmağa başladığı zamân, sen de cemreleri atarsın, dedi.

Ben suâli ona tekrâr ettim, İbn Umer:

— Biz (Rasûlullah zamânında) vakti gözetler dururduk da, güneş semânın ortasından batıya meyl ettiğinde cemreleri atardık, dedi[353].

١٣٦ـ بابُ رَمْيِ الجِمَارِ مِنْ بَطْنِ الوَادِى

136- AKABE CEMRELERİNİN VÂDÎNİN ORTASINDAN (AŞAĞIDAN YUKARIYA DOĞRU) ATILMASI BÂBI

٢١٩ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ قال أخبرنا سُفيانُ عنِ الأعْمَشِ عنْ إبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ يَزِيدَ قال رَمَى عَبْدُ اللّهِ مِنْ بَطْنِ الوَادِى فَقُلْتُ يا أبا عَبْدِ الرَّحْمٰنِ إنَّ ناساً يَرْمُونَها مِنْ فَوْقِهَا فقال والَّذي لاإلٰهَ غَيْرُهُ هٰذا مَقامُ الَّذى أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ البَقَرَةِ ﷺ * وقال عَبْدُ اللّهِ بنُ الوَلِيدِ حدّثنا سُفيانُ عنِ الأعْمَشِ بِهٰذا *

219-....... Bize Sufyân (es-Sevrî), el-A'meş'den; o da İbrâhîm en-Nahaî'den tahdîs etti ki, Abdurrahmân ibn Yezîd: Abdullah ibn Mes'ûd, Akabe cemresini vâdînin ortasından (aşağıdan yukarıya doğ-

353 Cemreler Minâ'da birbirleriyle farklı uzaklıklarda ve bir yol üzerinde üç tanedir. Mekke tarafında bulunana Akabe cemresi denir. Nahr günü kuşluk vaktinde yalnız bu taşlanır. Diğer teşrîk günlerinde, her gün öğleden akşâma kadarki zamân içinde sıra ile her üçüne de yedişer taş atılır.

Birinci cemre ile orta cemre arasındaki uzaklık takrîben 116 m.;
Orta cemre ile Akabe cemresi arasındaki uzaklık takrîben 160 m.;
Mekke Haremi ile Minâ arası mesâfe takrîben 7 km.;
Minâ ile Cebeli Rahmet arası mesâfe takriben 14 km. (*er-Risâletu'l-Fârûkıyye*, s.51).

ru) attı, dedi. Abdurrahmân ibn Yezîd dedi ki: Ben İbn Mes'ûd'a:

— Yâ Ebâ Abdarrahmân! Bir takım insanlar bu Akabe cemresini vâdînin üstünden (aşağıya doğru) atıyorlar, dedim.

İbn Mes'ûd:

— Kendinden başka hiçbir hakîkî ma'bûd olmayan Allah'a yemîn ederim ki, benim taş attığım şu mevki', üzerine el-Bakara Sûresi indirilmiş olan kimsenin durup taş attığı makaamdır, dedi [354].

Ve Abdullah ibnu'l-Velîd: Bize Sufyân es-Sevrî, el-A'meş'ten bu hadîsi tahdîs etti, demiştir [355].

١٣٧ـ بابُ رَمْيِ الجمارِ بِسَبْعِ حَصَياتٍ ذَكَرَهُ ابنُ عُمَرَ رضى الله عنهما عنِ النبيِّ ﷺ

137- CEMRELERE YEDİŞER TAŞ ATMAK BÂBI

Bu yedi taş atmayı İbn Umer, Peygamber(S)'den olmak üzere zikretmiştir [356].

٢٢٠ـ حدّثنا حَفْصُ بنُ عُمَرَ قال حدّثنا شُعْبَةُ عن الحَكَمِ عنْ إبْرَاهِيمَ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ يَزِيدَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ مَسْعُودٍ رضى اللهُ عنه أنَّهُ انْتَهَى إلَى الجَمْرَةِ الكُبْرَى جَعَلَ البَيْتَ عَنْ يَسارِهِ ومِنًى عَنْ يَمِينِهِ ورَمَى بِسَبْعٍ وقال هٰكَذَا رَمَى الَّذِى أُنْزِلَتْ عَليهِ سورَةُ البَقَرَةِ ﷺ *

---

354 İbn Mes'ûd'un bu hadîsi, Akabe cemresinin vâdînin ortasından, aşağıdan yukarıya doğru atılmasının sünnetliğini te'kîdli olarak ifâde eder. Halktan bâzılarının Akabe cemresini vâdînin üstünden attıklarını Abdurrahmân'ın bildirmesi üzerine, Şâri'in sünnetine sarîh bir muhâlefet olan bu durum, İbn Mes'ûd'un vicdânında derin bir te'sîr hâsıl etmiş ve sözünü yemîn ile te'kîd eylemiştir. Hacc mensekleri birkaç sûrede zikredilmişken, İbn Mes'ûd'un bilhassa el-Bakara Sûresi'ni zikretmesi, Hacc menseklerinin hükümlerinin çoğunun bu sûrede anılmış olmasındandır.

İbn Mes'ûd, cemre taşlamak vaktine ilgisi i'tibâriyle "*Bir de sayılı günlerde Allah'ı zikredin*"(el-Bakara:203) âyetine telmîh etmiş oluyor. Buna göre İbn Mes'ûd: Hacc mensekleri kendisine indirilen ve bütün hacc işleri kendisinden alınacak olan Peygamber, taşlamanın keyfiyetini kendisinden almaya, Akabe cemresini yukarıdan atan kimselerden daha hakklıdır, demiş oluyor.

355 Bunu Abdurrahmân ibnu Mende mevsûlen rivâyet etmiştir. Bunu zikretmesinin fâidesi, Sufyân es-Sevrî'nin el-A'meş'ten bunu işitmiş olmasını beyân etmektir.

356 İbn Umer'in bu hadîsi, yakında "İki cemreyi taşladığı zamân.. bâbı"nda mevsûlen gelecektir.

220-....... Bize Şu'be, el-Hakem'den; o da İbrâhîm en-Nahaî'den; o da Abdurrahmân ibn Yezîd'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R), Büyük Cemre'ye yânî Akabe cemresine vardığında Beyt'i sol tarafına, Minâ'yı da sağına alıp (cemre atılacak yere yönelerek) yedi tâne çakıl taşı atmıştır. Sonra da: Kendisine el-Bakara Sûresi indirilmiş olan Peygamber (S) de cemreye işte böyle taş attı, demiştir [357].

١٣٨ــ بابُ منْ رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ فَجعَلَ الْبَيْتَ عنْ يَسَارِهِ

138- AKABE CEMRESİNE, BEYT'İ SOLUNA ALIP DA TAŞ ATAN KİMSE BÂBI

٢٢١ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا الحَكَمُ عنْ إبْرَاهِيمَ عنْ عبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ يَزِيدَ أنَّهُ حَجَّ مَعَ ابنِ مَسْعُودٍ رضى الله عنه فَرَآهُ يَرْمِى الجَمْرَةَ الْكُبْرَى بِسَبْعِ حَصَياتٍ فَجعَلَ الْبَيْتَ عنْ يَسَارِهِ ومِنًى عنْ يَمِينِهِ ثُمَّ قال هَذَا مَقامُ الَّذِي أُنْزِلَتْ علَيْهِ سورَةُ الْبَقَرَةِ *

221-....... Bize el-Hakem, İbrâhîm'den; o da Abdurrahmân ibn Yezîd'den tahdîs etti ki, bu Abdurrahmân, İbn Mes'ûd'un berâberinde hacc yapmış ve onu Beyt'i soluna, Minâ'yı sağına alıp, Büyük Cemre'ye yedi tâne çakıl taşı atarken görmüştür. İbn Mes'ûd taşları böyle attıktan sonra: İşte bu taş attığım yer, üzerine el-Bakara Sûresi indirilmiş olan kimsenin durduğu yerdir, demiştir [358].

١٣٩ــ بابٌ يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ قالَهُ ابنُ عُمَرَ رضي الله عنهما عنِ النبيِّ ﷺ

139- BÂB: HACI, HERBİR ÇAKILI ATIŞIYLE BERÂBER *Allâhu Ekber* DİYE TEKBÎR GETİRİR

---

357 İbn Mes'ûd'un bu fiili ve sözü, âlimler cumhûrunun mezhebidir. Cumhûra göre yedi çakıldan eksik atmak kâfî değildir. Yedi taş atılması vâcibdir. İbn Mes'ûd hadîsi cumhûrun en kuvvetli delîlidir. İbn Umer'den, Câbir'den ve İbn Abbâs'tan da yedi adedi açıkça rivâyet edilmiştir.

358 Yedi taş atmanın sebebi, yedi tekbîrin sayısını unutmamaktır. Bunun benzeri, namâzdan sonra tesbîh sayısını muhâfaza için parmaklarımızın ek yerlerine mürâcaat eder, onunla hesâb ederiz.

Bu herbir çakılın berâberinde tekbîr getirmeyi İbn Umer (R), Peygamber'den söylemiştir [359].

٢٢٢ ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ عنْ عبْدِ الوَاحِدِ قال حدّثنا الأَعْمَشُ قال سَمِعْتُ
الحَجَّاجَ يَقُولُ عَلَى المِنْبَرِ السُّورَةُ الَّتِى يُذْكَرُ فِيها الْبَقَرَةُ والسُّورَةُ الَّتِى يُذْكَرُ
فِيها آلُ عِمْرَانَ والسُّورَةُ الَّتِى يُذْكَرُ فِيهَا النِّسَاءُ قال فَذَكَرْتُ ذٰلِكَ لِإبْرَاهِيمَ
فقال حدّثنى عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ يزِيدَ أَنَّهُ كان مَعَ ابْنِ مَسْعُودٍ رضى اللّٰهُ عنه
حِينَ رمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ فاسْتَبْطَنَ الوَادِيَ حَتَّى إذا حاذَى بالشَّجَرَةِ اعْتَرَضَهَا
فَرَمَى بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ ثُمَّ قال مِنْ هٰهُنا والَّذِي لاَإِلٰهَ غَيْرُهُ
قَامَ الَّذِى أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ ﷺ *

222-....... Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Haccâc ibn Yûsuf'tan işittim; o minber üzerinde: İçinde el-Bakara zikrolunan sûre, içinde Âlu İmrân zikrolunan sûre, içinde kadınlar zikrolunan sûre diyordu (da el-Bakara Sûresi, Âlu İmrân Sûresi, en-Nisâ Sûresi şeklinde söylemiyordu). Dedi ki: Ben Haccâc'ın bu söyleyiş şeklini (hangisinin doğru olduğunu öğrenmek için) İbrâhîm en-Nahaî'ye zikrettim. İbrâhîm şöyle dedi: Bana Abdurrahmân ibn Yezîd tahdîs etti. O, İbn Mes'ûd'un berâberinde hacc etmiş; İbn Mes'ûd Akabe cemresini taşladığı zamân vâdînin içine girmiş, orada bulunan ağacın hizâsına geldiğinde onu yanlamış ve oradan yedi tâne çakıl taşını, herbirini atışla berâber tekbîr getirerek atmıştır. Bundan sonra da: Kendisinden başka hakk ilâh olmayan Allah'a yemîn ederim ki, üzerine el-Bakara Sûresi indirilmiş olan Zât, işte tam burada dikilip atmıştır, demiştir [360].

Hasen Basrî'nin rivâyetine göre Âişe (R): Cemreler için toplanan bu çakıllar, tekbîr sayılarını muhâfazaya vesîle olduğu içindir, der imiş. Bu sebeble, yedi tâşın bir defada atılması tecvîz edilmemiştir.

Bu hadîsin bâb başlığına delîlliği meydandadır.

359 İbn Umer'in bu hadîsi biraz sonra "İki cemreyi attığı zamân.. bâbı"nda mevsûlen gelecektir.

360 Hadîsin başlığa delîlliği "Herbir taşın berâberinde tekbîr getirirdi.." sözündedir. Bu hadîs, İbn Mes'ûd hadîsinin diğer bir tarîkidir.

Haccâc minberde bu hutbeyi yaptığı sırada, Emevî Halîfesi Abdulmelik ibn Mervân tarafından Irak Vâlîsi ve Hacc Emîri bulunuyordu. Haccâc'ın sûre isimlerini söyleyiş şekli kendisine sorulunca İbrâhîm, İbn Mes'ûd'un söyleyiş şeklini, yânî doğrudan doğruya el-Bakara Sûresi şeklinde söylediğini bildiren hadîsi rivâyet etmiştir.

١٤٠ـ باب من رمى جمرة العقبة ولم يقف قاله ابن عمر رضى الله عنهما عن النبى ﷺ

140- AKABE CEMRESİNİ TAŞLAYIP DA ONUN YANINDA VAKFE YAPMAYAN KİMSE BÂBI

Bu Akabe cemresi yanında durmamayı İbn Umer, Peygamber'den olmak üzere söylemiştir [361].

١٤١ـ باب إذا رمى الجمرتين يقوم ويسهل مستقبل القبلة

141- BÂB: HACI, AKABE CEMRESİNDEN BAŞKA OLAN DİĞER BİRİNCİ VE İKİNCİ CEMRELERİ TAŞLADIĞINDA ONLARIN YANINDAKİ DÜZLÜĞE GİRER, KIBLEYE YÖNELMİŞ OLARAK ORADA UZUNCA BİR SÜRE DİKELİR (VAKFE YAPAR)

٢٢٣ـ حدّثنا عُثمانُ بنُ أبى شَيْبَةَ قال حدّثنا طَلْحَةُ بنُ يَحْيَى قال حدّثنا يُونُسُ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ سَالِمٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما أنَّهُ كانَ يَرْمِي الجَمْرَةَ الدُّنْيا بِسَبْعِ حَصَياتٍ يُكَبِّرُ عَلَى إثْرِ كُلِّ حَصاةٍ ثُمَّ يَتَقَدَّمُ حَتَّى يُسْهِلَ فيَقومَ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ فيَقومُ طَوِيلاً ويَدْعُو ويَرْفَعُ يَدَيْهِ ثُمَّ يَرْمِي الوُسْطَى ثُمَّ يأْخُذُ ذَاتَ الشِّمالِ فَيَسْتَهِلُّ ويَقومُ مُسْتَقْبِلَ القِبْلَةِ فيَقومُ طَوِيلا ويَدْعُو وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ ويَقومُ طَوِيلاً ثُمَّ يَرْمِي جَمْرَةَ ذَاتِ الْعَقَبَةِ مِنْ بَطْنِ الوَادِي ولاَ يَقِفُ عِنْدَها ثُمَّ يَنْصَرِفُ فيَقولُ هٰكَذا رَأيْتُ النبيَّ ﷺ يَفْعَلُهُ *

223-....... Bize Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den, İbn Umer'in şöyle yapar olduğunu tahdîs etti (Sâlim şöyle demiştir): İbn Umer, el-Cemretu'd-Dünyâ'ya yedi çakıl taşı atar, her çakıl atışının ardından ***Allâhu Ekber*** diye tekbîr getirirdi. Bundan sonra İbn Umer ileriye geçip, vâdînin ortasındaki düzlüğe girer ve orada kıbleye yönelip (Cemreyi arkasına alarak) uzun bir dikeliş yapar ve iki elini yukarıya kaldırarak duâ eder. Bundan sonra orta cemreye taş atar. Bundan sonra İbn Umer vâdînin kuzey cihetine doğru yürür, (burada da birincideki gibi) vâdînin içindeki düzlüğe girer, burada da kıbleye karşı yönelmiş olarak uzun süre dikelir, ellerini kaldırarak duâ

---

361 Buhârî bu bâb başlığı altında İbn Umer'in bu hadîsine işâret etmekle yetinmiştir. İbn Umer'in bu hadîsini de bundan sonraki bâbda mevsûlen getirecektir.

eder, uzunca dikelirdi. Bundan sonra (ilerleyip) Akabe cemresine gelir, vâdînin içinden ona da yedi taş atardı, fakat onun yanında (duâ için) durmazdı. Atıştan sonra oradan döner ve: Peygamber(S)'i hacc menseklerini işte böyle yapar gördüm, der idi [362].

١٤٢ـ بابُ رفعِ الْيَدَيْنِ عِنْدَ جَمْرَةِ الدُّنْيا والوُسْطَى

142- CEMRETU'D-DÜNYÂ İLE CEMRETU'L-VUSTÂ YANINDA (DUÂ İÇİN) ELLERİ KALDIRMAK BÂBI

٢٢٤ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثني أخِي عنْ سُلَيْمَان عنْ يُونُسَ بنِ يَزِيدَ عنِ ابنِ شِهابٍ عن سالِمِ بن عَبْدِ اللهِ أنَّ عَبْدَ اللهِ ابنَ عُمَرَ رضى الله عنهما كانَ يَرْمِي الجَمْرَةَ الدُّنْيا بِسَبْعِ حَصَياتٍ ثُمَّ يُكَبِّرُ عَلَى إثْرِ كُلِّ حَصَاةٍ ثُمَّ يَتَقَدَّمُ فَيُسْهِلُ فَيَقُومُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ قِياماً طَوِيلاً فَيَدْعُو وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ ثُمَّ يَرْمِي الجَمْرَةَ الوُسْطَى كَذلِكَ فَيَأْخُذُ ذاتَ الشِّمَالِ فَيُسْهِلُ وَيَقُومُ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ قِياماً طَوِيلاً فَيَدْعُو وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ ثُمَّ يَرْمِي الجَمْرَةَ ذاتَ الْعَقَبَةِ مِنْ بَطْنِ الوَادِي وَلاَ يَقِفُ عِنْدَها وَيَقُولُ هٰكَذا رَأَيْتُ رسولَ اللهِ ﷺ يَفْعَلُ *

224-....... Abdullah'ın oğlu Sâlim şöyle demiştir: Abdullah ibn Umer el-Cemretu'd-Dünyâ'ya yedi tâne çakıl taşı atar ve herbir çakıl

---

362 Bu hadîste haber verilen iki cemre yanındaki duruş süresinde görüş ayrılığı olmuştur. İbn Mes'ûd iki kerre el-Bakara Sûresi okuyacak kadar durur ve duâ edermiş. İbn Umer'in iki cemrede el-Bakara Sûresi okuyacak kadar vakfe yaptığı rivâyet edilmiştir. İbn Abbâs'ın da yüz âyetli bir sûre okuyacak kadar vakfe yaptığı haber verilmiştir.

Âlimlerin çoğu bu vakfelerin zikr ve duâ için yapıldığını, binâenaleyh vakfe yapmamakta bir be's olmadığına kaail olmuşlardır.

el-Cemretu'd-Dünyâ: Minâ'daki Hayf Mescidi cihetine yakın olan cemredir. Bu cemre, ikinci nahr günü taşlanan cemrelerin birincisidir. Bu cemre Minâ'ya en yakın, Mekke'ye de en uzak olan cemredir.

Atılan çakılların sayısı: Dört İmâm'a ve cumhûra göre, çakılların sayısı 70'dir. Bunlardan yedisi bayramın ilk günü Büyük Cemre'ye, yânî Akabe cemresine atılır. Teşrîk günlerinde, yânî bayramın ikinci, üçüncü, dördüncü günlerinde her gün sıra ile her üç cemreye yedişerden 21 taş atılır. Üç günde atılan taş sayısı 63 olur. İlk günü atılan yedi taşla berâber, toplam 70 olur.

Yalnız İmâm Ahmed'den bir rivâyete göre, her cemreye altı taş atılarak toplam 60 olur. Bir veyâ iki günün atışını kasden veyâ unutarak terk ederse, geri kalan günlerde telâfî câizdir ve kazâ değil, edâdır. Çünkü taş atma günleri bir vakit hükmündedir (Kastallânî, III, 348).

taşını atmasından sonra ***Allâhu Ekber...*** diye tekbîr getirirdi. Sonra buradan ilerler, vâdînin ortasındaki düzlüğe girer, orada kıbleye yönelmiş olarak uzun bir dikelme yapar, iki ellerini kaldırır, duâ ederdi. Bundan sonra el-Cemretu'l-Vustâ'ya yine böyle taş atar, akabinde vâdînin kuzey tarafına doğru yürür, düzlüğe girer, yine kıbleye yönelmiş olarak uzun bir dikelme yapar, iki elini kaldırır, duâ ederdi. Bundan sonra Akabe cemresine gelir, vâdînin içinden onu da taşlar, fakat onun yanında vakfe yapmazdı. Ve: Ben Rasûlullah(S)'ı işte böyle yapar gördüm, der idi [363].

١٤٣ ـ بابُ الدُّعاءِ عِنْدَ الجَمْرَتَيْنِ

143- (MİNÂ TARAFINDAKİ) BİRİNCİ VE İKİNCİ CEMRELER YANINDA DUÂ ETMEK BÂBI

٢٢٥ ـ وقال مُحَمَّدٌ حدّثنا عُثْمانُ بنُ عُمَرَ قال أخبرنا يُونُسُ عنِ الزُّهْرِيِّ أن رسولَ اللهِ ﷺ كانَ إذَا رَمَى الجَمْرَةَ الَّتِى تَلِى مَسْجِدَ مِنًى يَرْمِيها بِسَبْعِ حَصَياتٍ يُكَبِّرُ كُلَّما رَمَى بِحَصاةٍ ثُمَّ تَقَدَّمَ أمامَها فَوقَفَ مُسْتَقبِلَ الْقِبْلَةِ رَافِعاً يَدَيْهِ يَدْعُو وكانَ يُطِيلُ الوُقُوفَ ثُمَّ يَأْتِى الجَمْرَةَ الثَّانِيَةَ فَيَرْمِيها بِسَبْعِ حَصَياتٍ يُكَبِّرُ كُلَّما رَمَى بِحَصاةٍ ثُمَّ يَنْحَدِرُ ذَاتَ الْيَسَارِ مِمَّا يَلِى الوَادِىَ فَيَقِفُ مُسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةِ رَافِعاً يَدَيْهِ يَدْعُو ثُمَّ يَأْتِي الجَمْرَةَ الَّتِى عِنْدَ الْعقبَةِ فَيَرْمِيها بِسَبْعِ حَصَياتٍ يُكَبِّرُ عِنْدَ كُلِّ حَصاةٍ ثُمَّ يَنْصَرِفُ ولاَ يَقِفُ عِنْدَها. قال الزُّهْرِيُّ سَمِعْتُ سَالِمَ بنَ عَبْدِ اللهِ يُحَدِّثُ مِثْلَ هٰذَا عنْ أبِيهِ عن النبيِّ ﷺ وكانَ ابنُ عُمَرَ يَفْعَلُهُ *

225-....... Ve Muhammed [364] şöyle dedi: Bize Usmân ibnu Umer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den şöyle haber verdi:

Rasûlullah (S) Minâ Mescidi'ne yakın olan cemreye taş attığı zamân, ona yedi çakıl taşı atar ve her bir çakılı attıkça da ***Allâhu Ek-***

---

363 Bu, aynıyle bundan önce zikredilmiş olan hadîstir. Buhârî, geliş yolu ayrı olduğu için tekrâr etmiş ve başlığa açıkça bir delîl yapmıştır.

364 Buhârî bu Muhammed'in hangi Muhammed olduğunu belirtmemiş, böyle nisbet etmeksizin, sâdece ismini zikretmiştir. Şârihler: Bu, Muhammed ibn Beşşâr'dır, yâhud Muhammed ibnu'l-Musannâ'dır yâhud da Muhammed ibn Yahyâ ez-Zuhlî'dir demişlerdir.

ber.. diye tekbîr getirirdi. Sonra önüne doğru ilerler de kıbleye yönelmiş ve iki elini yukarı kaldırmış olarak duâ eder ve bu duruşu uzatırdı. Sonra ikinci cemreye gelir, ona da yedi çakıl taşı atar ve her bir çakılı attıkça ***Allâhu Ekber*** diye tekbîr getirirdi. Sonra vâdînin sol tarafına doğru iner, orada da kıbleye dönmüş ve iki elini kaldırmış olarak vakfe yapar, duâ ederdi. Sonra Akabe yanındaki cemreye gelir, ona da herbir taşla berâber tekbîr getirerek yedi tâne çakıl taşı atar, sonra onun yanında (duâ için) durmaksızın oradan ayrılırdı.

ez-Zuhrî dedi ki: Ben Sâlim ibn Abdillah'tan işittim; o, bu hadîsi aynen babası Abdullah ibn Umer'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere tahdîs ediyordu. Ve İbn Umer de böyle yapardı [365].

١٤٤ـ بابُ الطِّيبِ بَعْدَ رَمْيِ الجِمارِ والحَلْقِ قَبْلَ الإفاضَةِ

144- NAHR GÜNÜ AKABE CEMRELERİNİ TAŞLADIKTAN SONRA GÜZEL KOKU SÜRÜNMEK VE İFÂDA TAVÂFINDAN ÖNCE TIRAŞ OLMAK BÂBI

٢٢٦ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا سُفْيانُ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ الْقاسِمِ وكانَ أَفْضَلَ أَهْلِ زَمانِهِ أَنَّهُ سَمِعَ أَباهُ وكانَ أَفْضَلَ أَهْلِ زَمانِهِ يَقُولُ سَمِعْتُ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها تَقُولُ طَيَّبْتُ رسولَ اللهِ ﷺ بِيَدَيَّ هاتَيْنِ حِينَ أَحْرَمَ ولِحِلِّهِ حِينَ أَحَلَّ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ وبَسَطَتْ يَدَيْها *

226-....... Bize Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım tahdîs etti. O, kendi zamânının en fazîletli âlimi idi. O, babası el-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr'den işitmiştir. Bu el-Kaasım da kendi zamânının en fazîletlisi idi (yedi meşhûr tâbiî fakîhinden biri idi). O şöyle der idi: Ben Âişe(R)'den işittim. O şöyle diyordu: Ben Rasûlullah(S)'a iki elimle şu iki hâlinde güzel koku sürdüm: Biri ihrâma girmek istediği zamân, biri de (Cemre ve tıraşın ardından) ihrâmdan çıktığı zamân.

Beyt'i ifâda tavâfı-yapmadan önce, Âişe, Rasûlullah'a bu iki za-

---

365 Hadîsin bâb başlığına delîlliği "İki elini kaldırarak duâ ederdi" sözündedir. Buhârî bu hadîsin senedinin bir kısmını, yânî Zuhrî'ye kadarki kısmını verdikten sonra hadîs metnini sevketmiş, sonunda da senedin Peygamber'e kadar ulaşan kısmını vermiştir. Hadîsçilerden bir cemâat bunu câiz görmüştür. Ahmed ibn Hanbel de, Buhârî de bunlardandır. Senedi böyle ayırma mevsûllüğe mâni' olmaz. İbn Hacer: Bu şekilde sevkedilen isnâdın mevsûl olduğu husûsunda hadîs âlimleri arasında hiçbir ihtilâf yoktur, demiştir.

mânda elleriyle güzel koku sürdüğünü söylerken, her iki elini birden uzatmıştır [366].

١٤٥ ــ باب طَوَافِ الوَدَاعِ

145- VEDÂ TAVÂFI(NIN HÜKMÜ) BÂBI [367]

٢٢٧ ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا سُفْيانُ عنِ ابنِ طَاوُسٍ عَنْ أبيهِ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّٰه عَنْهُمَا قال أُمِرَ النَّاسُ أنْ يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِمْ بالْبَيْتِ إلاَّ أنَّهُ خُفِّفَ عَنِ الحَائِضِ *

227-:...... İbn Abbâs (R): İnsanlara, hacc menseklerinin sonu Beyt'i tavâf etmek (vedâ tavâfı) olması emr olundu. Şu kadar ki bu vedâ tavâfı hayızlı kadınlardan hafifletildi (de onlara vâcib kılınmadı), demiştir [368].

---

366 Hadîsin başlığa uygunluğu şu cihetledir: Rasûlullah Müzdelife'den hareket ettiği zamân Âişe O'nun berâberinde yürümüş değildi. Hâlbuki Peygamber'in Akabe cemresini taşlayıncaya kadar binekli olmakta devâm ettiği sâbit olmuştur. Bu ise Âişe'nin Peygamber'e güzel koku sürmesi, Akabe cemresini taşlamasından sonra vâkı' olduğuna delâlet etmiştir.

İfâda tavâfından önce tıraş olmaya gelince, çünkü Peygamber, Akabe cemresini taşlayıp döndüğü zamân Minâ'da başını tıraş ettirmiştir.

Buhârî'nin hadîsten başlıktaki hükmü alması, koku sürmek cihetindendir. Çünkü koku sürmek, ancak ihrâmdan çıktıktan sonra olur. Birinci ihrâmdan çıkış ise, üç işten ikisini yapmakla olur: Akabe cemresini taşlamak, tıraş olmak, ifâda tavâfı. Peygamber, cemreyi taşladıktan sonra tıraş olmasaydı, koku sürünmezdi... (İbn Hacer).

367 Buna "Sader tavâfı" da denir. Buhârî hükmü zikretmeyip, hadîsi bildirmekle yetindi.

368 Hadîsin başlığa uygunluğu "Hacc işlerinizin sonu Beyt'le olsun" sözünden alınır. Beyt'le olacak iş ise, tavâftan başkası olmaz. O da, hacc işlerinin sonu olan vedâ tavâfıdır (Aynî).

Müslim'in İbn Abbâs'tan bir rivâyetinde: İnsanlar hacc sonunda etrâfa dağılıvermek i'tiyâdında idiler. Rasûlullah (S): *"Sakın hâ, sizden hiçbiriniz dağılmasın. Tâ ki, son vazîfesi Beyt'i tavâf olsun"* buyurmuştur.

Nevevî: Hadîsteki emr, vûcûb içindir. Bize göre sahîh olan vâcibi terk ile kurbân lâzım gelir, âlimlerin çoğunun kavli de budur, demiştir. İmâm Mâlik, Dâvûd Zâhirî, İbn Münzir ise, vedâ tavâfı sünnettir; terk edilirse birşey lâzım gelmez, demişlerdir. Hanefîler, âfâkîlere vâcib; Mekkeliler'e vâcib değildir, demişlerdir.

Hayızlıya, nifâslıya, umre yapana vâcib değildir...

Şârih Kastallânî, vedâ haccının vucûbuna, hadîsin sonundaki "Vedâ tavâfı hayızlı hakkında hafifletildi" cümlesiyle istidlâl etmiştir. Hakîkaten hayızlı hakkında hafifletilen hüküm, başkaları hakkında teşdîd ve te'kîdi gerektirir ki, bu da vucûbdur. Ve hafifletme yalnız müekked işlerden olabilir.

٢٢٨ ـ حدّثنا أصْبَغُ بنُ الْفَرَجِ قال أخْبرَنا ابنُ وَهْبٍ عنْ عَمْرِو بنِ الحَارِث عَنْ قَتادَةَ أنَّ أنَسَ بنَ مالِكٍ رضى اللهُ عنهُ حدّثَهُ أنَّ النبىَّ ﷺ صَلَّى الظُّهْرَ والْعَصْرَ والمَغْرِبَ والْعِشَاءَ ثُمَّ رَقَدَ رقْدَةً بالمحَصَّبِ ثُمَّ رَكِبَ إلَى الْبَيْتِ فطَافَ بِهِ * تابَعَهُ اللَّيْثُ قال حدّثنى خالِدٌ عنْ سَعِيدٍ عَنْ قَتادَةَ أنَّ أنَسَ بنَ مالِكٍ رضى اللهُ عنه حدَّثَهُ عنِ النبىِّ ﷺ *

228-....... Bize İbnu Vehb , Amr ibnu'l-Hâris'ten; o da Katâde'den haber verdi. Ona da Enes ibn Mâlik tahdîs edip: Peygamber (S) -Minâ'dan hareketle Muhassab mevkiine geldi ve burada- öğle, ikindi, akşâm, yatsı namâzlarını kıldı. Sonra bu Muhassab'da bir mıkdâr uyudu. Daha sonra bineğine binip Beyt'e doğru hareket etti ve Beyt'e vedâ tavâfı yaptı, demiştir [369].

Bu hadîsi rivâyet etmesinde Amr ibnu'l-Hâris'e, el-Leys mutâbaat edip şöyle dedi: Bana Hâlid (ibn Yezîd es-Seksekî), Saîd ibn Ebî Hilâl'den; o da Katâde'den tahdîs etti ki, ona da Enes ibn Mâlik (R) Peygamber(S)'den tahdîs etmiştir [370].

١٤٦ ـ بابٌ إذَا حاضَتِ الْمَرْأةُ بَعْدَ ماأفاضَتْ .

146- BÂB: KADIN, (HACCIN RÜKNÜ OLAN) İFÂDA TAVÂFINI YAPMASININ ARDINDAN HAYIZLANDIĞI ZAMÂN? [371]

٢٢٩ ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ابنِ القاسِمِ عنْ أبيهِ عنْ عائِشَةَ رضى الله عنها أنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ حُيَي زَوْجَ النبىِّ ﷺ حاضَتْ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرسولِ الله ﷺ فقال أحابِسَتُنا هِي قَالُوا إنَّها قَدْ أفاضَتْ قال فَلاَ إذاً *

229-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber'in zevcesi olan Huyeyy kızı Safiyye(nahr günü ifâda tavâfını yaptıktan sonra) ha-

369 Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra binip Beyt'e hareket etti ve ona tavâf yaptı" sözündedir. Çünkü bu tavâfla murâd, vedâ tavâfıdır (Aynî).

370 Bu mutâbaatı, el-Bezzâr ile Taberânî mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

371 Bu başlıkta "İzâ"nın cevâbı söylenmemiştir. Takdîri şöyledir: Bu kadına vedâ tavâfı vâcib olur mu? Yoksa hayızı sebebiyle kadından bu tavâf düşer mi? Vâcib olduğunda kurbân lâzım gelir mi, yâhud gelmez mi? Buhârî bu soruların cevâbını hadîslerle verdirmeyi daha emîn yol görüp, kendisi başlıkta hiçbir hüküm bildirmemiştir.

yızlandı. Ben onun hayızlanmasını Rasûlullah'a zikrettim. Rasûlullah (S): *"O bizi yolumuzdan habsedici bir kadın mı oldu?"* Onun yanındakiler: Safiyye ifâda tavâfını yapmıştır, dediler. Rasûlullah: *"O takdîrde bizi habsetmesi yoktur"* buyurdu [372].

٢٣٠ ــ حدّثنا أبو النُّعْمانِ قال حدّثنا حَمَّادٌ عنْ أيُّوبَ عنْ عِكْرِمَةَ أنَّ أهْلَ المَدِينَةِ سألُوا ابنَ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما عنِ امْرَأةٍ طَافَتْ ثُمَّ حاضَتْ قال لَهُمْ تَنْفِرُ قالُوا لاَنَأْخُذُ بِقَوْلِكَ ونَدَعُ قَوْلَ زَيْدٍ قال إذَا قَدِمْتُمُ المَدِينَةَ فَسَلُوا فَقَدِمُوا المَدِينَةَ فَسَألُوا فَكانَ فِيمَنْ سَألُوا أُمُّ سُلَيْمٍ فَذَكَرتْ حَديثَ صَفِيَّةَ رَوَاهُ خالِدٌ وقَتادَةُ عنْ عِكْرِمَةَ *

230-....... (İkrime şöyle demiştir): Medîne ahâlîsi İbn Abbâs'a, ifâda tavâfını yapmış da sonra hayz olmuş kadının durumunu sordular. İbn Abbâs onlara:

— İfâda tavâfını yapmış da sonra hayz olmuş bulunan kadın, Mekke'den memleketine hareket eder, dedi.

Sorucular:

— Biz senin sözünü almayız; Zeyd ibn Sâbit'in sözünü de bırakmayız, dediler.

İbn Abbâs:

— Medîne'ye vardığınız zamân, bu mes'eleyi başından geçmiş kimselere sorunuz, dedi.

Medîne'ye geldiklerinde bu mes'eleyi sordular. Sordukları kimseler içinde Ümmü Süleym de vardı. Ümmü Süleym onlara Safiyye'nin hadîsini zikretti [373].

Bu hadîsi Hâlid el-Hazzâ ile Katâde de İkrime'den rivâyet etmişlerdir [374].

٢٣١ ــ حدّثنا مُسْلِمٌ قال حدّثنا وُهَيْبٌ قال حدّثنا ابنُ طَاوُسٍ عنْ

---

372 Hadîsin başlığa uygunluğu "Safiyye ifâda tavâfını yapmıştı, dediler. Rasûlullah: *O takdîrde bizi habsetmesi yoktur"* sözündedir. Bunun ma'nâsı, vedâ tavâfının hayızlıdan düşmesidir. Çünkü Rasûlullah'a Safiyye'nin hayz olması haberi verildiğinde *"O bizi habsedici mi oldu?"* buyurdu. Fakat Safiyye'nin hayızdan önce ifâda tavâfını yaptığı haber verilince: *"O takdîrde bizi habs etmiyecektir"* buyurdu. Çünkü Safiyye haccın rüknü olan farz tavâfı edâ etmiştir (Aynî).

373 Hadîsin başlığa hüccetliği "Ümmü Süleym: Safiyye hadîsini zikretti" sözünden alınır.

374 Hâlid'in hadîsini Beyhakî; Katâde'ninkini de Ebû Dâvûd et-Tayâlisî mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

أبيه عن ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال رُخِّصَ لِلحَائِضِ أنْ تَنْفِرَ إذَا أفاضَتْ قال وَسَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ يَقُولُ إنَّها لاتَنْفِرُ ثُمَّ سَمِعْتُهُ يَقُولُ بَعْدُ إنَّ النبىَّ ﷺ رَخَّصَ لَهُنَّ ٭

231-....... Bize Abdullah ibnu Tâvûs, babası Tâvûs ibn Keysân'-dan tahdîs etti ki, İbnu Abbâs (R):

— İfâda tavâfını (hayızdan evvel) yaptığı zamân böyle hayızlı için (vedâ tavâfını terkedip) memleketine dönmesine ruhsat verildi, demiştir.

Tâvûs ibn Keysân aynı senedle dedi ki: Ben İbn Umer'den işittim, o da: (Evvelâ) hayızlı kadın (temizlenip vedâ tavâfını yapmadıkça) memleketine hareket edemez, diyordu. Bundan bir zamân sonra da yine İbn Umer'den işittim ki, o, bu sefer: Peygamber (S) (ifâda tavâfını yapmış olan) hayızlı kadınlara vedâ tavâfını terke müsâade buyurdu, diyordu [375].

٢٣٢ـ حدّثنا أبو النُّعْمانِ قال **حدّثنا** أبو عَوَانَةَ عنْ مَنْصُورٍ عنْ إبْرَاهِيمَ عنِ الأسْوَدِ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها قالَتْ خَرَجْنا مَعَ النبىِّ ﷺ ولاَ نُرَى إلاَّ الحجَّ فَقَدِمَ النبىُّ ﷺ فَطافَ بالْبَيْتِ وبَيْنَ الصَّفا والمَرْوَةِ ولَمْ يَحِلَّ وكانَ مَعَهُ الْهَدْيُ فَطافَ مَنْ كانَ مَعَهُ مِنْ نِسَائِهِ وأصْحابِهِ وحَلَّ مِنْهُمْ مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ الْهَدْيُ فَحَاضَتْ هِىَ فَنَسَكْنَا مَنَاسِكَنَا مِنْ حَجِّنَا فَلَمَّا كانَتْ لَيْلَةُ الحَصْبَةِ لَيْلَةُ النَّفْرِ قالَتْ يارسولَ اللهِ كُلُّ أصْحَابِكَ يَرْجِعُ بِحَجٍّ وعُمْرَةٍ غَيْرِي قال ما كُنْتِ تَطُوفِى بالْبَيْتِ لَيَالِىَ قَدِمْنا قُلْتُ لاقال فاخْرُجى مَعَ أخِيكِ إلَى التَّنْعِيمِ فأهِلِّى بِعُمْرَةٍ ومَوْعِدُكِ مَكَانَ كَذَا وكَذَا فَخَرَجْتُ مَعَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ إلَى التَّنْعِيمِ فأهْلَلْتُ

375 Hadîsin başlığa uygunluğu "İfâda tavâfını yaptığı zamân hayızlı kadına memleketine hareket etmesine ruhsat verildi" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'-nâsı, hayızlı kadın, farz olan ifâda tavâfını yapmış olduğu zamân memleketine hareket eder ve vedâ tavâfını terketmesinden ötürü üzerine birşey lâzım gelmez, demektir (Aynî).

Buradaki İbn Abbâs ve aynı senedle gelen İbn Umer hadîslerinin her ikisi de sahâbînin mürselleri nev'indendir. Çünkü bu her iki sahâbî de bu müsâadeyi bizzât Peygamber'den değil, kendisine müsâade verilmiş olan kadınlardan öğrenmişlerdir. Bu gibi sahâbî mürsellerinin merfû' hükmünde olduğu bilinen bir hakîkattir.

Bu İbn Abbâs ve İbn Umer hadîslerinden de, temizken farz olan ifâda tavâfını yapmış da sonra hayz hâline giren kadından, vedâ tavâfının düştüğü sâbit oluyor.

بِعُمْرَةٍ وَحَاضَتْ صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيٍّ فقال النبيُّ ﷺ عَقْرَى حَلْقَى إِنَّكِ لَحَابِسَتُنا أَما كُنْتِ طُفْتِ يَوْمَ النَّحْرِ قالَتْ بَلَى قال فَلاَ بأْسَ انْفِرى فَلَقِيتُهُ مُصْعِداً عَلَى أَهْلِ مَكَّةَ وأَنَا مُنْهَبِطَةٌ أَو أَنَا مُصْعِدَةٌ وهْوَ مُنْهَبِطٌ * وقال مُسَدَّدٌ قُلْتُ لاَ * تَابَعَهُ جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ فى قَوْلِهِ لاَ *

232-....... Bize Ebû Avâne, Mansûr ibnu'l-Mu'temir'den; o da İbrâhîm en-Nahaî'den; o da el-Esved ibn Yezîd'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'in berâberinde haccdan başka bir niyetimiz olduğunu bilmeksizin, Medîne'den yola çıktık. Nihâyet Peygamber Mekke'ye geldi, Beyt'i tavâf etti, Safâ ile Merve arasında da dolaşıp sa'y etti. Fakat berâberinde kurbân bulunduğu için kendisi ihrâmdan çıkmadı. Kadınlarından ve sahâbîlerinden O'nun yanında bulunan herkes de tavâf ve sa'ylerini yaptılar. Bunlardan berâberinde kurbânı bulunmayan kimseler ihrâmdan çıkıp halâl oldular. (Ben) Âişe ise hayz oldu. Haccımızdan olan bütün menseklerimizi, yânî hacc işlerimizi yerine getirdik. Nihâyet Hasbe gecesi, yânî Muhassab mevkiinde bulunduğumuz gece -ki o, dağılma gecesidir- olunca Âişe:

— Yâ Rasûlallah! Benden başka olan sahâbîlerinin hepsi bir hacc ve bir umre ile dönüyorlar, (ben ise bir tek hacc ile dönüyorum), dedi.

Rasûlullah:

— *"Mekke'ye geldiğimiz gecelerde sen Beyt'i tavâf etmedin mi?"* diye sordu.

Ben:

— Hayır, etmedim, diye cevâb verdim.

Rasûlullah:

— *"Öyle ise kardeşin Abdurrahmân ile berâber Ten'îm mevkiine kadar çık. Oradan umre niyetiyle ihrâma girip telbiye et.* (Tavâf ve sa'y edip umreni tamamladığında) *buluşma yerin şu ve şu yerlerdir* (yânî buralarda buluşalım)", dedi.

Bunun üzerine ben Abdurrahmân'ın berâberinde Ten'îm'e kadar çıktım ve oradan umre niyetiyle ihrâma girip telbiye eyledim [376].

(Minâ günlerinde) Safiyye bintu Huyeyy de hayz olmuştu. Peygamber:

---

376 Ten'îm, Mekkeliler'in mîkaatlarından biridir. Harem hâricinde ve Mekke'ye bir fersah mesâfededir. Orada sonraları Âişe Mescidi dedikleri bir mescid inşâ edilmiştir.

Muhassab, Mekke ile Minâ arasında bir yerdir. Teşrîk günlerinden sonraki gece -ki bayramın dördüncü günü bittikten sonraki gecedir- orada geçirilir. Buraya Benû Kinâne Hayfı da denilir.

— *"Akrâ, halka* (= Kesici, kökten kazıyıcı kadın)*! Muhakkak ki sen bizleri yolumuzdan habsedicisin! Sen nahr günü ifâda tavâfını yapmadın mı?"* dedi.

Safiyye:

— Evet ifâda tavâfını yaptım, dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— *"Öyleyse* (hayızlı için vedâ tavâfını terkde) *be's yoktur; haydi yola çık!"* buyurdu [377].

Âişe dedi ki: Ben (umremi tamamladıktan sonra) Peygamber'e Muhassab'da Mekke ahâlîsi üzerine doğru çıkar halde kavuştum, ben de aşağıya doğru üzerlerine iniyordum. Yâhud ben yukarı çıkıyorken O aşağıya iniyordu.

Ve Müsedded kendi *Müsned*'indeki rivâyetinde: Peygamber: *"Sen* (Mekke'ye geldiğimiz gecelerde) *tâvâfı yapmadın mı?"* diye sorduğunda, ben: Hayır, yapmadım, dedim şeklinde söylemiştir.

Bu hadîsi Mansûr'dan "Hayır, yapmadım" kavliyle rivâyet etmesinde Müsedded'e, Cerîr ibnu Abdilhamîd mutâbaat etmiştir [378].

١٤٧ـ بابُ مَنْ صَلَّى الْعَصْرَ يَوْمَ النَّفْرِ بالأَبْطَحِ

147- MİNÂ'DAN MEMLEKETLERE HAREKET EDİP DAĞILMA GÜNÜNDE İKİNDİ NAMÂZINI EL-ABTAH'DA KILAN KİMSE BÂBI

---

377 Hadîsin başlığa delâleti "Ve Safiyye de hayz oldu... *Öyleyse be's yoktur; haydi yola çık!"* sözlerinden alınır. Çünkü bunda Safiyye'nin ifâda tavâfını yapmasından sonra hayızlandığı sâbittir. Başlık da böyledir.

Bu hadîs, Temettu' ve Ikrân hacclar bâbında da geçmişti.

Bu münâsebetle hacc nevi'lerini bir kerre daha özetleyelim:

Hacc ayları içinde hacc ile umreyi cem' etmenin üç yolu vardır: Birincisi *İfrâd*'dır. Hacı adayı mîkaatta yalnız hacca niyet eder. Ve hacc ibâdetini tamamlayıp, halâl olduktan, yânî ihrâmdan çıktıktan sonra -aynıyle Mekke'nin yerlisi gibi- Harem hâricindeki Cırrâne, Ten'îm, Hudeybiye gibi bir yerden umre niyetiyle tekrâr ihrâmlanıp vakfeden mâadâ mensekleri yeniden yapar. Böyle olana *Müfrid* denir.

İkincisi *Kırân*'dır. Hacı adayı mîkaatta hacc ile umreye birlikte niyet eder ve tavâf, sa'y, tıraş gibi hacc amellerini tekrarlamaksızın hem hacı, hem mu'temir yânî umre yapıcı olur. Böyle niyet edene *Kaarın* denir.

Üçüncüsü *Temettu'*dur. Hacı adayı hacc ayları içinde mîkaatta yalnız umreye niyet eder. Ve Arefe gününden evvel vakfeden mâadâ mensekleri edâ edip, halâl olduktan sonra -aynıyle Mekke'nin yerlisi gibi- hacc gününde Mekke'den bir hacc inşâ edip vakfe, tavâf, sa'y gibi mensekleri yapar. Böyle olana *Mutemetti'* denir. Çünkü Câhiliye âdeti hılâfına olarak hacc ayları içinde umreden istifâde etmiş olur... (*Tecrîd Ter.*, I, 191-194)

378 Bu mutâbaat temettu' ve Ikrân hacclar bâbında Usmân ibn Ebî Şeybe tarîkinden mevsûlen geçmişti.

٢٣٣ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنا إسْحَاقُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا سُفْيانُ الثَّوْرِيُّ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بنِ رُفَيْعٍ قال سأَلْتُ أنَسَ بنَ مالِكٍ قال أخبِرْنِي بِشَيْءٍ عَقَلْتَهُ عنِ النبيِّ ﷺ أيْنَ صَلَّى الظُّهْرَ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ قال بِمِنًى قُلْتُ فأيْنَ صَلَّى الْعَصْرَ يَوْمَ النَّفْرِ قال بالأبْطَحِ افْعَلْ كَمَا يَفْعَلُ أُمَرَاؤُكَ *

233-....... Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs etti ki, Abdulazîz ibnu Rufey' şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'e:

— Peygamber'den hatırladığın bir şeyi bana haber ver; zu'l-hiccenin sekizinci günü olan terviye gününde öğle namâzını nerede kıldı? diye sordum.

Enes:

— Minâ'da kıldı, diye cevâb verdi.

Ben yine Enes'e:

— Minâ'dan memleketlere dağılma günü ikindi namâzını nerede kıldı? diye sordum.

Enes:

— Abtah (yânî Muhassab)'da kıldı. Sen emîrlerinin yapmakta oldukları gibi yap! dedi [379].

٢٣٤ـ حدّثنا عَبْدُ المُتَعالِ بنُ طالِبٍ قال حدّثنا ابنُ وهْبٍ قال أخبرَنِي عَمْرُو بنُ الحَارِثِ أنَّ قَتادَةَ حَدَّثَهُ عَنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ رضى اللهُ عنه حدّثَهُ عنِ النبيِّ ﷺ أنَّهُ صَلَّى الظُّهْرَ والْعَصْرَ والمَغْرِبَ والْعِشَاءَ ورَقَدَ رَقْدَةً بالمُحَصَّبِ ثُمَّ رَكِبَ إلَى الْبَيْتِ فَطافَ بِهِ *

234-....... Katâde, Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etmiştir. Enes ibn Mâlik de Katâde'ye Peygamber'den şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S) -Minâ'dan hareket edip Muhassab mevkiine geldi ve burada öğle, ikindi, akşâm, yatsı namâzlarını kıldı ve yine bu Muhassab'da bir mikdâr uyudu. Daha sonra bineğine binip Beyt'e doğru hareket etti ve Beyt'e (vedâ) tavâfı yaptı [380].

---

379 Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber ikindiyi Abtah'da kıldı" sözündedir. Hadîs, "Terviye günü öğleyi nerede kıldı bâbı"nda da başka bir tarîkle geçmişti.
Abtah, Bathâ, Muhassab ve Kinâne oğulları Hayfı isimleri aynı yerin adlarıdır. Mekke ile Minâ arasında geniş bir yerdir.

380 Bunun da başlığa uygunluğu "İkindiyi Abtah'da kıldı" sözündedir. Bu hadîs de "Vedâ tavâfı bâbı"nda başka bir tarîkle geçmişti.

١٤٨ــ باب المُحَصَّب

148- MUHASSAB MEVKİİNDE KONAKLAMA(NIN HÜKMÜ) BÂBI

٢٣٥ــ حدّثنا أبو نُعَيْم قال حدّثنا سُفيانُ عن هِشام عن أبيه عن عائشةَ رضى اللهُ عنها قالَتْ إنَّما كانَ مَنْزِلٌ يَنْزِلُهُ النبيُّ ﷺ لِيَكونَ أسْمَحَ لِخُرُوجِهِ تَعْنِى بالأبْطَحِ *

235-....... Âişe (R): Muhassab bir konaklama yeridir ki, Peygamber (S) buraya, Medîne'ye dönüş için çıkışının kolay olmasından dolayı iner, konaklardı, demiştir. Âişe, buraya inerdi sözüyle, Abtah'ı kasteder [381].

٢٣٦ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا سُفيانُ قال عَمْرٌو عنْ عَطاءٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضىَ اللهُ عنهما قال لَيْسَ التَّحْصِيبُ بِشَيْءٍ إنَّما هُوَ مَنْزِلٌ نَزَلَهُ رسولُ اللهِ ﷺ *

236-....... Bize Amr (ibn Dînâr), Atâ'dan tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): Muhassab menzilinde konaklamak hacc menseklerinden birşey değildir. Muhassab ancak Rasûlullah'ın (zevâlden sonra istirahat için) inip konakladığı bir yerdir, demiştir [382].

١٤٩ــ باب النُّزولِ بِذِى طُوًى قَبْلَ أنْ يَدْخُلَ مَكَّةَ والنُّزولِ بالبَطْحاءِ الَّتِى بِذِي الحُلَيْفَةِ إذا رَجَعَ مِنْ مَكَّةَ

149- MEKKE'YE GELİŞTE, MEKKE'YE GİRMEDEN ÖNCE (ALT

381 Biraz önceki hâşiyede de bildirdiğimiz gibi, bu Muhassab'a Abtah, Bathâ, Kinâne oğulları Hayfı da denilir. Bu isimlerin hepsi aynı yeri gösterir.

Âişe'nin bu hadîsi, buradaki konaklamanın ibâdet kasdiyle olmadığını ve haccın gereklerinden olmadığını ifâde etmektedir. Bâzı âlimler Peygamber'in ve ondan sonra halîfelerin burada konaklama yapmış olmalarından dolayı, Peygamber'e uymak için burada konaklamanın müstehâb olduğunu söylemişlerdir. Nevevî, Muhassab'da konaklamak Şâfiî ve Mâlikî'de müstehâbdır; âlimlerin cumhûruna göre de böyledir, diyor.

382 Bu İbn Abbâs hadîsinde de "Muhassab menzilinde konaklamak birşey değildir" demesinden dolayı, bunun haccın sünnetlerinden olmadığı anlaşılmıştır. Bütün şârihler bu sözü "Hacc menseklerinden sayılmış değildir" diye tefsîr etmişlerdir.

TARAFINDAKİ) ZÛ TUVÂ MEVKİİNDE KONAKLAMA, MEKKE'DEN MEDÎNE'YE DÖNDÜĞÜNDE DE ZU'L-HULEYFE'DEKİ BATHÂ'DA KONAKLAMA BÂBI

٢٣٧ـ حدّثنا إبْراهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا أبُو ضَمْرَةَ قال حدّثنا مُوسَى بنُ عُقْبَةَ عنْ نافِعٍ أنَّ ابنَ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما كانَ يَبِيتُ بِذِى طُوًى بيْنَ الثَّنِيَّتَيْنِ ثُمَّ يَدْخُلُ مِنَ الثَّنِيَّةِ الَّتِى بأعْلَى مَكَّةَ وكانَ إذا قَدِمَ مَكَّةَ حاجاً أوْ مُعْتَمِراً لَمْ يُنِخْ ناقَتَهُ إلاَّ عِنْد بابِ المَسْجِدِ ثُمَّ يَدْخُلُ فَيأتِى الرُّكْنَ الأسْوَدَ فَيَبْدَأُ بِهِ ثُمَّ يَطُوفُ سَبْعاً ثَلاثاً سَعْياً وأرْبَعاً مَشْياً ثُمَّ يَنْصَرِفُ فَيُصَلِّى سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ يَنْطَلِقُ قَبْلَ أنْ يَرْجِعَ إلَى مَنْزِلِهِ فَيَطُوفُ بَيْنَ الصَّفا والمَرْوَةِ وكانَ إذا صَدَرَ عَنِ الحَجِّ أوِ العُمْرَةِ أناخَ بالبَطْحاءِ الَّتِى بِذِى الحُلَيْفَةِ الَّتِى كانَ النبىُّ ﷺ يُنِيخُ بِها *

237-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den tahdîs etti (O, şöyle demiştir): İbnu Umer (R) Akabe yolunda iki tepe arasında bulunan Zû Tuvâ mevkiinde geceyi geçirir, sonra Mekke'nin yüksek tarafında bulunan tepeden Mekke'ye girerdi. Mekke'ye hacı yâhud umre yapıcı olarak geldiği zamân devesini başka yerde değil, ancak Mescidi Harâm'ın kapısı yanında çökertir, sonra içeriye girer ve Haceri Esved'in bulunduğu köşeye gelir ve tavâfa oradan isti'lâm ederek başlar. Sonra yedi defa dolaşır. Bu yedi dolaşmadan ilk üçünü koşarak, dördünü de yürüyerek yapar, sonra tavâftan ayrılır ve iki rek'at namâz kılar. Sonra kendi konaklayacağı yerine dönmeden evvel gider, Safâ ile Merve arasında dolaşırdı. Hacc yâhud umreyi yapıp da Mekke'den hareket ettiği zamân ise, devesini Medîne yakınındaki, Peygamber'in devesini çökertegeldiği Zu'l-Huleyfe'deki Bathâ'da çökertirdi [383].

٢٣٨ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ عَبْدِ الوَهّابِ قال حدّثنا خالِدُ بنُ الحَارِثِ

---

383 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Zû Tuvâ'da konaklardı... haccı bitirip Mekke'den ayrıldığı zamânda.." sözlerinden alınır.

Sonra iyi bil ki, Mekke'ye girmeden önce Zû Tuvâ'da konaklamak, dönüşü sırasında da Zu'l-Huleyfe'deki Bathâ'da konaklamak, hacc menseklerinden olarak yapılması gerekli birşey değildir. Hacı isterse bu yerlerde konaklama yapar, isterse terkeder (Aynî).

Peygamber ve halîfeleri bu yerlerde konakladıkları için, onların bu fiillerini taklîd ederek konaklamakta elbet bir hikmet ve hayr vardır (İbn Hacer).

قال سئل عبيد الله عن المحصب قال فحدثنا عبيد الله عن نافع نزل بها رسول الله صلى الله عليه وسلم وعمر وابن عمر * وعن نافع أن ابن عمر رضى الله عنهما كان يصلى بها يعنى المحصب الظهر والعصر أحسبه قال والمغرب قال خالد لا أشك فى العشاء ويهجع هجعة ويذكر ذالك للنبى صلى الله عليه وسلم*

238-....... Bize Hâlid ibnu'l-Hâris tahdîs edip şöyle dedi: Ubeydullah'a Muhassab'da konaklamaktan soruldu da o: Bize Ubeydullah tahdîs etti ki, Nâfi': Muhassab'da Rasûlullah (S), Umer ibn Hattâb ve İbn Umer (R) konakladılar, demiştir.

Ve yine geçen isnâdla Nâfi'den; onun: İbn Umer (R) orada, yânî el-Muhassab'da öğle, ikindi ve zannediyorum akşâm namâzlarını kılardı, dediğini rivâyet etmiştir. Râvî Hâlid: Ben yatsı namâzı hakkında da şübhe etmiyorum, demiştir. Nâfi': Ve İbn Umer orada bir mıkdâr uykuya yatar ve bu Muhassab'da konaklamayı Peygamber'den olmak üzere zikrederdi, demiştir [384].

١٥٠ــ باب من نزل بذى طوى إذا رجع من مكة

150- MEKKE'DEN DÖNME SIRASINDA ZÛ TUVÂ MEVKİİNDE KONAKLAYAN KİMSE BÂBI

٢٣٩ــ وقال محمد بن عيسى قال حدثنا حماد عن أيوب عن نافع عن ابن عمر رضى الله عنهما أنه كان إذا أقبل بات بذى طوى حتى إذا أصبح دخل وإذا نفر مر بذى طوى وبات بها حتى يصبح وكان يذكر أن النبى ﷺ كان يفعل ذلك *

239-....... Nâfi' şöyle demiştir: İbnu Umer (R) Mekke'ye gelirken Zû Tuvâ mevkiinde geceler, sabâh olunca Mekke'ye girerdi. Minâ'dan dağılışta da Zû Tuvâ'ya gelir, sabâha kadar orada gecelerdi. ve Peygamber(S)'in de burada böyle gece geçirir olduğunu zikrederdi [385].

---

384 Bu hadîs de, diğerinde olan husûslara bâzı ziyâdelerle delâlet etmektedir.

385 Bu Zû Tuvâ'da geceleme işi de biraz önce geçtiği gibi, hacc menseklerinden değildir. Bundan da ancak Peygamber'in konaklama yerleri alınır ve sâdece O'-

١٥١ ـ باب التِّجَارَةِ أيَّامَ المَوْسِمِ والْبَيْعِ فِي أَسْوَاقِ الجَاهِلِيَّةِ

151- HACC MEVSİMİ GÜNLERİNDE TİCÂRET YAPMAK VE CÂHİLİYET PANAYIRLARINDA ALIŞVERİŞ ETMEK BÂBI [386]

٢٤٠ ـ حدّثنا عُثْمَانُ بنُ الْهَيْثَمِ أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال عَمْرُو بنُ دِينَارٍ قال ابنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عنهما كانَ ذُو المَجَازِ وعُكَاظُ مَتْجَرَ النَّاسِ فِي الجَاهِلِيَّةِ فَلَمَّا جَاءَ الاسْلامُ كأَنَّهُمْ كَرِهُوا ذَلِكَ حَتَّى نَزَلَتْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ فِي مَوَاسِمِ الحَجِّ *

240-....... Amr ibnu Dînâr şöyle dedi: İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Zu'l-Mecâz ve Ukâz, Câhiliyet devrinde, insanların ticâret yerleri idi. İslâm gelince müslümânlar buralarda hacc mevsiminde alışveriş etmekten gûyâ hoşlanmamışlardı. Nihâyet "(Hacc mevsimlerinde ticâretle) ***Rabb'inizden rızık istemenizde sizlere bir günâh yoktur...***" (el-Bakara: 198) âyeti indi [387].

---

nun fiillerine uymak için bu yerlerde konaklanabilir. Çünkü O'nun fiillerinden hiçbiri hikmet ve hayrdan boş değildir (Kastallânî).

386 Câhiliyet devrinde Hicâz'da Mekke yakınlarında senenin belli zamânlarında başlıca dört panayır kurulurdu. Arabistân'ın her tarafından buralara kervânlar gelir, alış verişler yapılır, şiir ve hitâbe yarışları düzenlenirdi. Bunlar Ukâz, Zu'l-Mecâz, Mecenne, Hubâşe panayırları idi. Ukâz, zu'l-ka'de evvelinde kurulur ve yirmi gün devâm ederdi. Mevkii, Arafât'a yakındı. Şâirlerin şiir ve hitâbe yarışları en çok Ukâz panayırında olurdu. Rasûlullah, ünlü hatîb Kurs ibn Sâide'yi Ukâz'da görmüş ve cihân edebiyât târîhine geçen meşhûr hitâbesini burada dinleyip ezberlemişti. 129 hicret yılında Hâricîler zamânında ilk terkedilen panayırdır. Sonra Zu'l-Mecâz ve Mecenne panayırları terkedildi.

Zu'l-Mecâz'ı İbn İshâk, Arafât'ın bir tarafında kurulurdu, diyor. Reşâtî de Arafât'ın sağ tarafında olduğunu ve sonraları terkedildiğini bildiriyor.

Mecenne de Mekke'ye birkaç mil mesâfede idî. Civârında bahçeler, bostanlar bulunduğu için Mecenne denilirdi.

Hubâşe Mekke'nin sağ tarafında, altı mil uzaklıkta idi. 197 hicrî yılında en son bu panayır terkedildi. Bundan sonra insanlar Arafât, Minâ ve Mekke panayırları ile yetindiler. İbn Abbâs hadîsinde bunlardan ilk ikisi zikredilmiştir (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

387 Bu âyet, İbn Abbâs kırâatinde ***"Fî mevâsımi'l-hacc"*** şeklinde okunmuştur.

Bu âyet, hacc mevsiminde müslümânların alış veriş yapmalarında, ticâret etmelerinde, Rabb'lerinin rızkından kazanmak istemelerinde kendilerine bir günâh olmadığını bildirmiş oluyor. İbn Abbâs da âyeti bu maksada delîl olmak üzere okumuştur.

Buhârî'nin bunu bâb başlığına delîl yapması ciheti meydanda ve açıktır.

١٥٢ـ بابُ الإدّلاَجِ مِنَ المُحَصَّبِ

152- MUHASSAB'DAN GECENİN SON VAKTİNDE KALKIP YOLA GİTMEK BÂBI [388]

٢٤١ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصٍ قال حدّثنا أَبي قال حدّثنا الأَعْمَشُ قال حدّثني إِبْرَاهِيمُ عَنِ الأَسْوَدِ عنْ عَائِشَةَ رضىَ اللَّهُ عنها قالَتْ حاضَتْ صَفِيَّةُ لَيْلَةَ النَّفْرِ فقالَتْ ماأُرَانِي إلاَّ حابِسَتَكُمْ قال النبيُّ ﷺ عَقْرَى حَلْقَى أطَافَتْ يَوْمَ النَّحْرِ قِيلَ نَعَمْ قال فانْفِرِى * قال أبو عَبْدِ اللّهِ وزَادَنِي مُحَمَّدٌ قال حدّثنا مُحَاضِرٌ قال حدثنا الأَعْمَشُ عنْ إِبْرَاهِيمَ عنِ الأَسْوَدِ عنْ عائِشَةَ رَضىَ اللَّهُ عنها قالَتْ خَرَجْنا مَعَ رسولِ اللّهِ ﷺ لاَنَذْكُرُ إلاَّ الحَجَّ فَلَمَّا قَدِمْنا أَمَرَنا أَنْ نَحِلَّ فَلَمَّا كانَتْ لَيْلَةُ النَّفْرِ حاضَتْ صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيٍّ فقالَ النبيُّ ﷺ حَلْقَى عَقْرَى ما أُرَاها إلاَّ حابِسَتَكُمْ ثُمَّ قال كُنْتِ طُفْتِ يَوْمَ النَّحْرِ قالَتْ نَعَمْ قال فانْفِرِى قُلْتُ يا رَسُولَ اللّهِ إنِّى لَمْ أَكُنْ حَلَلْتُ قال فاعْتَمِري مِنَ التَّنْعِيمِ فَخَرَجَ مَعَهَا أَخُوهَا فَلَقِينَاهُ مُدَّلِجًا فقال مَوْعِدُكِ مَكَانَ كَذَا وكَذَا *

241-....... Âişe (R) şöyle dedi: Safiyye Minâ'dan dağılma gecesi hayz oldu da:

— Ben kendimi başka değil, muhakkak sizleri yolunuzdan habsedip alıkoyucu olduğumu düşünüyorum, dedi.

Peygamber (S):

— *"Hay kesici ve kökten kazıyıcı kadın! Safiyye nahr günü ifâda tavâfı yaptı mı?"* diye sordu.

Kendisine:

— Evet (o gün ifâda tavâfı yaptı), denildi.

Bu cevâb üzerine Safiyye'ye hitâben Rasûlullah (S):

— *"Haydi yola çık!"* buyurdu [389].

---

388 *el-Idlâc,* if'al bâbından, gecenin evvelinde kalkıp yola gitmek;
el-Iddilâc, ifti'âl bâbından, hemzenin ve şeddeli dâl'in kesresiyle, gecenin âhir vaktinde kalkıp yola gitmek ma'nâsınadır.
ez-Zemahşerî *el-Esâs*'da, *ed-Delec* ve *ed-Decle,* akşamdan kalkıp bütün gece gitmek ve dâl'ın dammıyle *ed-Dulce,* gecenin sonunda gitmek ma'nâsına isim olmak üzere ve birincisinden fiili if'âl bâbından; ikincisinden fiili ifti'âl bâbındandır.. ibâresiyle yazılmıştır.*Mısbâh*'ta da bu vechile beyân edilmiştir...*(Kaamûs Ter.).*

389 Bu hadîsin bir rivâyeti daha önce sened ve metin farkıyle geçmişti.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Zikredilen bu hadîste Muhammed bana ziyâde edip şöyle dedi [390]: Bize Muhâdır tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-A'meş, İbrâhîm'den; o da el-Esved'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın berâberinde haccdan başka birşey zikretmeyerek, Medîne'den yola çıktık. Mekke'ye geldiğimiz zamân Rasûlullah bizlere ihrâmdan çıkmamızı emretti. Nihâyet Minâ'dan memleketlere dağılma gecesi olduğu zamân Huyeyy kızı Safiyye hayızlandı. Peygamber (S):

— *"Hay kökten kazıyıcı, kesici kadın! Ben onu başka değil, ancak sizleri habsedip yolunuzdan alıkoyucunuzdur sanıyorûm"* dedi.

Sonra Safiyye'ye hitâben:

— *"Sen nahr günü ifâda tavâfını yaptın mı?"* diye sordu.

Safiyye:

— Evet (yaptım), dedi.

Rasûlullah:

— *"Öyleyse* (zarar yok) *haydi yola koyul!"* buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ben (Mekke'ye geldiğimde) ihrâmdan çıkamadım (yânî umre yapamadım), dedim.

Rasûlullah:

— *"Sen de Ten'îm'den bir umre yap!"* buyurdu.

Bunun üzerine kardeşi Abdurrahmân, Âişe'nin berâberinde, Ten'îm'e çıktı. Âişe dedi ki: Umreyi tamamlayıp döndüğümüzde Peygamber'e gecenin sonunda (vedâ tavâfı yapmak üzere Mekke'ye doğru) gider hâlde kavuştuk. O bana:

— *"Buluşma yerin şu ve şu yer olsun* (yânî vedâ tavâfından sonra Medîne'ye hareket için buluşmamız fulan yerde olsun)" buyurdu [391].

---

390 Bu Muhammed, Ebû Alî ibnu Seken'in rivâyetinde Muhammed ibn Selâm şeklindedir. es-Sagânî ise: O, Muhammed ibn Yahyâ ez-Zuhlî'dir demiştir.

391 Bu hadîs de daha önce geçmişti. Buhârî buradaki Peygamber'in hâlini gösteren "Muddilicen" kelimesinin ifti'âl bâbından ismi fâil olduğuna dayanarak, bâb başlığına açıkça delîl teşkîl ettiğini göstermek istemiştir.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٢٨ ـ أَبْوَابُ الْعُمْرَةِ

28-EBVÂBU'L-UMRE

(Umre Bâbları) [1]

١ ـ وجوبُ الْعُمْرَةِ وَفَضْلُهَا وقال ابنُ عُمَرَ رضي اللَّهُ عنهما لَيْسَ أحَدٌ إلاَّ وعَلَيْهِ حَجَّةٌ وعُمْرَةٌ. وقال ابنُ عَبَّاسٍ رضي اللَّهُ عنهما إنَّهَا لَقَرِينَتُهَا فِي كِتَابِ اللَّهِ وَأتِمُّوا الحجَّ والْعُمْرَةَ لِلَّهِ

1- UMRE'NİN VUCÛBU VE FAZÎLETİ BÂBI [2]

Ve İbn Umer (R): Her bir kimse üzerinde muhakkak bir hacc ve bir umre borcu vardır, demiştir [3]. İbn Abbâs (R) da: Şübhesiz ki umre, Allâh'ın Kitâbı'nda hacc ile berâber zikredilmiştir: "*Haccı da, umreyi de Allâh için tam yapın...*" (el-Bakara: 196) **buyuruldu, demiştir [4].**

---

1 Ebû Zerr'in el-Müstemlî'den rivâyeti böyledir.
Ebû Nuaym'ın *el-Mustahrac*'ındaki kitabında "Kitâbu'l-Umre"; Asîlî ve Kerîme rivâyetlerinde sâdece "Bâbu'l-Umre ve Fadlihâ" şeklindedir.

2 Bu da Ebû Zerr'in el-Müstemlî'den gelen rivâyetidir. Ebû Zerr el-Herevî'den başkalarının el-Müstemlî'den rivâyetlerinde "Ebvâbu'l-Umre" başlığı düşmüş, sâdece "Bâbu'l-Umre" şeklindedir. Bâzısında "Besmele" de zikredilmemiştir.

3 İbn Umer'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etmiştir. Bunu İbn Huzeyme, Dârakutnî ve Hâkim de ziyâde bir lâfızla rivâyet etmişlerdir.

4 İbn Abbâs'ın bu sözünü İmâm eş-Şâfiî, *Müsned*'inde mevsûlen rivâyet etmiştir. İbn Abbâs, Allâh'ın Kitâbı'nda umrenin hacc ile berâber zikredilmiş olmasına bakarak, umrenin vucûbuna hükmetmiş oluyor.

١ ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ أخبرنا مالِكٌ عنْ سُمَيٍّ مَوْلَى أَبِى بَكْرِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ أَبِى صالِحٍ السَّمّانِ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه أنَّ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم قال العُمْرَةُ إلَى العُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا والحَجُّ المَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إلاَّ الجَنَّةُ

1-....... Ebû Sâlih Zekvân es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): *"Umre, diğer umreye kadar ikisi arasındaki zamân içinde işlenilen* (küçük) *günâhlara keffârettir. Mebrûr* (yânî kabûl edilmiş) *hacc ise: onun karşılığı* (bâzı günâhların afvedilmesi değil;) *ancak cennettir"* buyurmuştur [5].

٢ ــ باب مَنِ اعْتَمَرَ قَبْلَ الحَجِّ

2- HACC YAPMADAN EVVEL UMRE YAPAN KİMSE BÂBI

٢ ــ حدّثنا أحْمَدُ بنُ مُحَمَّدٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللّهِ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ أنَّ عِكْرِمَةَ بنَ خَالِدٍ سأَلَ ابنَ عُمَرَ رضَى اللّهُ عنهما عنِ العُمْرَةِ قَبْلَ الحَجِّ فقال لاَ بَأْسَ قال عِكْرِمَةُ قال ابنُ عُمَرَ اعْتَمَرَ النبيُّ ﷺ قَبْلَ أنْ يَحُجَّ وقال إبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ عنِ ابنِ إسْحَاقَ قال **حدّثنى** عِكْرِمَةُ ابنُ خالِدٍ قال سَأَلْتُ ابنَ عُمَرَ مِثْلَهُ *

İmâm Buhârî, İbn Umer ile İbn Abbâs'ın bu sözlerini umrenin vâcibliğine delîl olmak üzere getirmiştir.

Umrenin vâcib, sünnet veyâ müstehâb olduğu görüşünde olanlar vardır. Beyhakî'nin *el-Ma'rife*'deki rivâyetinde Şâfiî şöyle demiştir: "Kur'ân'ın zâhirine, ilim ehlinin de benim nazarımda en kuvvetli olan ictihâdına dayanarak ve Allah'tan tevfîk ve inâyet dileyerek derim ki: Bence bu mes'elede hakka en çok benzeyen hüküm, umrenin vâcib olmasıdır. Çünkü Allah, umreyi hacca bitişik olarak zikretmiştir. Rasûlullah da haccdan evvel umre yapmıştır. Hacc gibi umrede de mîkaat, ihrâm, tavâf, sa'y, saç kesmek veyâ saç kısaltmak ile ihrâmdan çıkmak sünnet olmuştur. Şu fark ile ki, haccda, umre üzerine ziyâde kılınmış mensekler vardır. Kur'ân'ın zâhiri ise, delâlet bulunmadığı zamân delîl olmaya daha lâyıktır" (Kastallânî).

5 Bu Ebû Hureyre hadîsinde umrenin hükmüne, vucûb veyâ müstehâblığına dâir birşey yoktur. Bunda umrenin fazîleti ve iki umre arasında işlenmiş günâhlara keffâret olduğu bildirilmiştir.

Umre, lugatte kasd etmek, ziyâret etmek demektir. Dîn ıstılâhında bir vakit ile kayıdlanmış olmayarak, kendine hâss şartlar ve fiillerle Ka'be'yi ziyâret etmektir.

2-....... Bize İbnu Cureyc haber verdi ki, İkrime ibnu Hâlid, İbn Umer'e haccdan evvel yapılan umreyi sormuş, İbn Umer (R): Be's yoktur (haccdan evvel umre yapılabilir), diye cevâb vermiştir.

İkrime ibn Hâlid dedi ki: İbnu Umer: Peygamber (S), hacc yapmadan evvel umre yaptı, dedi.

Ve İbrâhîm ibn Sa'd söyledi ki, Muhammed ibn İshâk şöyle demiştir: Bana İkrime ibnu Hâlid tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer'e bunu sordum, deyip yukarıki hadîsin benzerini haber vermiştir [6].

٣ــ حدّثنا عَمْرُو بنُ عَلِيٍّ قال حدَّثنا أَبُو عَاصِمٍ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال عِكْرِمَةُ بنُ خالِدٍ سأَلْتُ ابنَ عُمَرَ رضىَ اللَّهُ عنْهُمَا مِثْلَهُ *

3-....... Bize İbn Cureyc haber verdi: İkrime ibnu Hâlid: Ben İbn Umer'e, bu haccdan evvel umre yapma mes'elesini sordum, deyip yukarıki hadîsin benzerini söylemiştir [7].

٣ــ بابٌ كَمِ اعْتَمَرَ النبيُّ ﷺ

3- BÂB: PEYGAMBER (S) KAÇ KERRE UMRE YAPTI?

٤ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدثنا جَرِيرٌ عنْ مَنْصُورٍ عنْ مجاهِدٍ قال دَخَلْتُ أنَا وعُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ المَسْجِدَ فإِذَا عَبْدُ اللَّهِ بنُ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما جالِسٌ إلَى حُجْرَةِ عَائِشَةَ وإذَا أُناسٌ يُصَلُّونَ فِي المَسْجِدِ صَلاَةَ الضُّحَى قال فَسَأَلْنَاهُ عَنْ صَلاَتِهِمْ فَقَالَ بِدْعَةٌ ثُمَّ قال لَهُ كَمِ اعْتَمَرَ رسولُ اللَّهِ ﷺ قال أرْبَعٌ إحْدَاهُنَّ فِي رَجَبٍ فكَرِهْنَا أنْ نَرُدَّ عَلَيْهِ قال وسَمِعْنَا اسْتِنَانَ عَائِشَةَ أُمِّ المُؤْمِنِينَ فِي الحُجْرَةِ فَقَالَ عُرْوَةُ يَا أُمَّاهُ يا أُمَّ المُؤْمِنِينَ ألاَ تَسْمَعِينَ ما يَقُولُ أبُو عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قالَتْ ما يَقُولُ قال يَقُولُ إنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ اعْتَمَرَ أرْبَعَ عُمَرَاتٍ

---

6 Burada ayrı ayrı tarîklerden rivâyet edilmiş olan bu hadîsler, bâb başlığındaki mes'eleye cevâb vermiş oluyorlar. Bâb başlığında ''Hacc yapmadan evvel umre yapan kimseye yaptığı bu umre kâfî gelir mi, yoksa kâfî gelmez mi?'' mes'elesi aydınlığa kavuşturulmak istenmiştir. İbn Umer, Peygamber'in de haccdan evvel umre yaptığını haber vermek sûretiyle mes'eleye doyurucu bir cevâb vermiştir.

7 Bu hadîs de yukarıkinin başka bir tarîkıdır, bu da aynı mes'eleye aynı cevâbın verildiğini gösterir.

إِحْدَاهُنَّ فِى رَجَبٍ قَالَتْ يَرْحَمُ اللَّهُ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ما اعْتَمَرَ عُمْرَةً إِلاَّ وهُوَ شَاهِدُهُ وما اعْتَمَرَ فِى رَجَبٍ قَطُّ *

4-....... Müfessir Mucâhid ibn Cebr şöyle demiştir: Ben, Urve ibnu'z-Zubeyr ile berâber Medîne Mescidi'ne girdim. Abdullah ibn Umer'i Âişe'nin hücresine dayanıp oturmuş hâlde bulduk. Bâzı insanlar da Mescid'de kuşluk namâzı kılıyorlardı. Biz, İbn Umer'e bunların kuşluk vaktinde mescidde toplanıp kıldıkları namâzlarını (yânî bunun hükmünü) sorduk.

İbn Umer:

— (Kuşluk namâzı için bu sıfatta mescidde toplanmaları) bid'attır, diye cevâb verdi.

Sonra Urve, İbn Umer'e:

— Rasûlullah (S) kaç kerre umre yaptı? diye sordu.

İbn Umer:

— Birisi receb ayında olmak üzere dört umre yaptı, dedi.

Biz, İbn Umer'in bu son cevâbındaki hatâyı kendisine redd etmeyi istemedik. Bu sırada biz, mü'minlerin anası Âişe'nin, kendi odası içinde dişlerini fırçalamasından çıkan hışırtıyı işittik. (İzin alarak yanına girdiğimizde) Urve, teyzesi sıfatıyle Âişe'ye:

— Yâ anne! Ey Mü'minlerin Annesi! Ebû Abdirrahmân Abdullah ibn Umer'in söylemekte olduğu sözü işitmiyor musun? dedi.

Âişe:

— Ne söylüyor? dedi.

Urve ibn Zubeyr:

— İbn Umer; Rasûlullah, biri recebde olmak üzere, dört umre yaptı diyor, dedi.

Âişe:

— Allah, Ebû Abdirrahmân'a rahmet etsin! Rasûlullah'ın yaptığı umrelerin hepsine kendisi muhakkak şâhid olmuştur. Hâlbuki Rasûlullah receb ayında kat'iyyen umre yapmamıştır, dedi [8].

٥ ــ حدّثنا أَبُو عَاصِمٍ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال أخبرنِى عَطَاءٌ عَنْ عُرْوَةَ بنِ الزُّبَيْرِ قالَ سَأَلْتُ عائِشَةَ رضىَ اللَّهُ عَنْهَا قالَتْ ما اعْتَمَرَ رسولُ اللَّهِ ﷺ فِي رَجَبٍ *

---

8 Hadîsin başlığa cevâblığı: "Peygamber kaç kerre umre yaptı?" kavli ile "Rasûlullah dört umre yaptı" kavlindedir.

Hadîs; râvîleri, sorucuları, suâl ve cevâbın cereyân ettiği zamân ve mekânı gibi ilmî ve târihî pek kıymetli bilgiler ihtivâ etmektedir.

5-....... Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: Ben (teyzem) Âişe'ye: (İbn Umer'in: Peygamber, biri recebde olmak üzere, dört umre yaptı sözünü) sordum. Âişe:

— Rasûlullah (S) receb ayında umre yapmadı, dedi [9].

٦ــ **حدّثنا** حَسَّانُ بنُ حَسَّانَ قال **حدّثنا** هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ قال سَأَلْتُ أَنَسًا رضى اللّٰهُ عنهُ كَمِ اعْتَمَرَ النبيُّ ﷺ قال أَرْبَعٌ عُمْرَةُ الْحُدَيْبِيَّةِ فِي ذِي الْقَعْدَةِ حَيْثُ صَدَّهُ الْمُشْرِكُونَ وعُمْرَةٌ مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ فِي ذِى الْقَعْدَةِ حَيْثُ صَالَحَهُمْ وعُمْرَةُ الجِعْرَانَةِ إذْقَسَمَ غَنِيمَةَ أُرَاهُ حُنَيْنٍ قلْتُ كَمْ حَجَّ قال وَاحِدَةً *

6-....... Katâde ibn Diâme şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'e:

— Peygamber (S) kaç kerre umre yaptı? diye sordum.

Enes:

— Dört umre yaptı: Müşriklerin, kendisini Mekke'ye girmekten men' ettikleri altıncı hicret yılının zu'l-ka'de ayında ki Hudeybiye Umresi; Rasûlullah'ın Mekkeliler'le sulh anlaşması yapmış olduğu yılın gelen senesi zu'l-ka'desinde yaptığı (kazâ) umresi; zannedersem Huneyn ganîmetini taksîm ettiği zamân olan (hicretin sekizinci senesindeki) Cı'râne umresidir, dedi.

Katâde dedi ki: Ben Enes'e:

— Rasûlullah kaç hacc yaptı? diye de sordum.

Enes:

— Bir hacc yaptı, diye cevâb verdi [10].

٧ــ **حدّثنا** أَبو الوَلِيدِ هِشَامُ بنُ عَبْدِ المَلِكِ قال **حدّثنا** هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ قال سَأَلْتُ أَنَسًا رضى اللّٰهُ عنهُ فقالَ اعْتَمَرَ النبيُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم حَيْثُ رَدُّوهُ ومِنَ الْقَابِلِ عُمْرَةَ الْحُدَيْبِيَةِ وعُمْرَةً فِى ذِى الْقَعْدَةِ وَعُمْرَةً مَعَ حَجَّتِهِ *

7-....... Katâde şöyle demiştir: Ben Enes'e (Peygamber kaç umre yaptı diye) sordum.

Enes:

---

9 Bu, geçen hadîsin diğer bir tarîkidir. Buhârî bunu burada, Âişe'nin, İbn Umer'in sözünü redd eden kısmı için kısaltılmış olarak getirmiştir. Müslim ise bunu uzun olarak rivâyet etmiştir.

10 Bu hadîsin Katâde'den gelen rivâyet tarîki ikidir. Birisi bu Hassân tarîki, öteki de bunun ardından gelecek olan Hemmâm tarîkidir. Birinci rivâyet tarîkinde tercemede görüldüğü üzere dördüncü umre, Vedâ Haccı umresi içinde zikredilmiş sayılabilirse de, bu açıkça söylenmemiştir. Buhârî bu noksanı, bunun ardından Hemmâm vâsıtasıyle gelen ikinci rivâyet tarîki ile tamamlamıştır.

— Peygamber, Mekkeliler kendisini geri çevirdiği yerde Hudeybiye umresi; Hudeybiye'den sonra gelen senedeki kazâ umresi; sekizinci sene zu'l-ka'desinde (Cı'râne'de) bir umre ve haccı ile berâber bir umre yaptı, dedi [11].

٨ـ حدّثنا هُدْبَةُ قال حدّثنا هَمَّامٌ وقال اعْتَمَرَ أَرْبَعَ عُمَرٍ فِي ذِي الْقَعْدَةِ إِلاَّ الَّتِي اعْتَمَرَ مَعَ حَجَّتِهِ عُمْرَتَهُ مِنَ الْحُدَيْبِيَةِ وَمِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ وَمِنَ الجِعْرَانَةِ حَيْثُ قَسَمَ غَنَائِمَ حُنَيْنٍ وعُمْرَةً مَعَ حَجَّتِهِ *

8-....... Bize Hemmâm, yukarıda geçen isnâdla tahdîs etti. Bunda Enes: Rasûlullah (S) dört defa umre yaptı; bunlardan yalnız haccı ile berâber yaptığı umresi müstesnâ, diğerleri hep zu'l-ka'de ayındadır: Hudeybiye'den dönüşteki umresi; ertesi yıldaki umresi; Huneyn ganîmetlerini dağıttığı yer olan Cı'râne'den yaptığı umresi ve haccı ile berâber yaptığı bir umre, demiştir [12].

٩ـ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ عُثْمَانَ قال حدّثنا شُرَيْحُ بنُ مَسْلَمَةَ قالَ حدّثنا إِبْرَاهِيمُ بنُ يُوسُفَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قال سَأَلْتُ مَسْرُوقًا وَعَطَاءً ومجاهِدًا فَقالُوا اعْتَمَرَ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم فِي ذِى الْقَعْدَةِ قَبْلَ أَنْ يَحُجَّ وقال سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بنَ عازِبٍ رضى اللّهُ عنهما يَقُولُ اعْتَمَرَ رسولُ اللّهِ ﷺ فِي ذِي الْقَعْدَةِ قَبْلَ أَنْ يَحُجَّ مَرَّتَيْنِ *

9-....... Bize İbrâhîm ibn Yûsuf, babası Yûsuf ibn İshâk'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Mesrûk'a, Atâ'ya ve Mucâhid'e:

— Rasûlullah kaç defa umre yaptı? diye sordum.

Onlar:

— Rasûlullah (S) hacc yapmadan önce zu'l-ka'de ayı içinde umre yaptı, dediler.

Ve dedi ki: Ben el-Berâ ibnu Âzib(R)'den işittim. O: Rasûlullah

11 Bu, aynıyle geçen hadîsin diğer bir tarîkten rivâyetidir. Şu kadar var ki, birincisi Hassân'dan, bu ise Ebu'l-Velîd et-Tayâlisî'den gelmiştir. Bu ikincisinde, birincinin hilâfına dört umre açıkça zikredilmiştir.

12 Bu Enes hadîsinden açıklıkla Rasûlullah'ın dört umresinin dördü de zu'l-ka'de ayında edâ edildiği anlaşılır. Nitekim Âişe ve İbn Abbâs'tan gelen bir haberde Rasûlullah'ın zu'l-ka'de'den başka zamânda umre yapmadığı bildirilmiştir. Vedâ Haccı esnâsında yaptığı umrenin zu'l-hicce ayında vâki olması, yukarıki umûmî kaaideye aykırı değildir. Çünkü Rasûlullah onun ihrâmına zu'l-ka'de ayında girmişti.

(S) hacc etmezden evvel zu'l-ka'de ayı içinde iki kerre umre yaptı, diyordu [13].

٤ـ باب عُمْرَةٍ فِي رَمَضَانَ

4- RAMAZÂN AYINDA (YAPILACAK) UMRE BÂBI

١٠ ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ عنْ عَطَاءٍ قال سَمِعْتُ ابنَ عَبَّاسٍ رضي اللّهُ عنهما يُخْبِرُنا يَقُولُ قال رسولُ اللّهِ ﷺ لِامْرَأةٍ مِنَ الأنْصَارِ سَمَّاهَا ابْنُ عَبَّاسٍ فَنَسِيتُ اسْمَهَا ما مَنَعَكِ أنْ تَحُجِّينَ مَعَنَا قالَتْ كانَ لَنَا ناضِحٌ فَرَكِبَهُ أبو فُلاَنٍ وابْنُهُ لِزَوْجِهَا وابْنِهَا وتَرَكَ ناضِحًا نَنْضَحُ عَلَيْهِ قال فإذَا كانَ رَمَضَانُ اعْتَمِرِي فِيهِ فإنَّ عُمْرَةً فِي رَمَضَانَ حَجَّةٌ أوْ نَحْوًا مِمَّا قالَ *

10-....... Atâ şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim. O bize haber verip şöyle diyordu:

Rasûlullah (S) Ensâr'dan bir kadına - İbn Abbâs bu kadının ismini söyledi ammâ ben şimdi onun ismini unuttum-:

— *"Seni bizimle berâber hacc yapmandan alıkoyan mânia nedir?"* diye sordu.

Kadın:

— Bizim bir su taşıyan devemiz vardı. Bu su devesine Ebû Fulân ile oğlu binip hacca gittiler -Kadın, kendi kocası ile kendi oğlunu kasdetmiştir-. Evde bir su çekme devesi bıraktı. Biz de onunla bahçemizi suluyoruz, dedi.

— *"Ramazân ayı olduğu zamân sen, o ay içinde bir umre yap. Çünkü ramazân içinde* (yapılacak) *bir umre* (sevâbca) *bir hacc* (gibi)*dır yâhud* -Rasûlullah'ın söylediğinden olarak- *ona yakındır"* buyurdu [14].

---

13 Berâ'nın bu hadîsi Peygamber'in umrelerinin dört olduğu hakkındaki rivâyetlere zâhiren aykırı gibi görülürse de, hakîkatte aykırı değildir. Çünkü Berâ, Hudeybiye umresini tam olmadığı için umreden saymıyor. Vedâ Haccı'ndaki umreyi de hacca tâbi' saymış olsa gerektir.

14 Başlığa uygunluğu *"Ramazân ayı olduğu zamân sen o ay içinde bir umre yap!"* ve devâmı sözlerindedir.

Bu kadının künyesinin Ümmü Sinân olduğu, Buhârî'nin ilerideki rivâyetlerinin birinde belirtilmiştir.

٥ ـ باب الْعُمْرَةِ لَيْلَةَ الحَصْبَةِ وَغَيْرِهَا

5- MUHASSAB GECESİNDE VE ONDAN BAŞKA GECELERDE UMRE YAPMAK BÂBI

١١ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ سَلاَمٍ قال أخبرنا أَبُو مُعَاوِيَةَ قال حدّثنا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رسولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ مُوَافِينَ لِهِلاَلِ ذِي الحِجَّةِ فَقَالَ لَنَا مَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يُهِلَّ بالْحَجِّ فَلْيُهِلَّ ومَنْ أَحَبَّ أَنْ يُهِلَّ بِعُمْرَةٍ فَلْيُهِلَّ بِعُمْرَةٍ فَلَوْلاَ أَنِّي أَهْدَيْتُ لأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ قالَتْ فَمِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ ومِنَّا مَنْ أَهَلَّ بِحَجٍّ وكُنْتُ مِمَّنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ فَأَظَلَّنِي يَوْمُ عَرَفَةَ وأنا حائِضٌ فَشَكَوْتُ إِلَى النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فقال ارْفُضِي عُمْرَتَكِ وانْقُضِي رَأْسكِ وامْتَشِطِي وَأَهِلِّي بالْحَجِّ فَلَمَّا كانَ لَيْلَةُ الحَصْبَةِ أَرْسَلَ مَعِي عَبْدَ الرَّحْمٰنِ إِلَى التَّنْعِيمِ فأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ مَكَانَ عُمْرَتِي *

11-....... Bize Hişâm, babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın berâberinde zu'l-ka'deyi tamamlayıcılar, zu'l-hicce hilâlini karşılayıcılar olarak, yânî zu'l-hicceye doğru Medîne'den yola çıktık [15]. Nihâyet Rasûlullah (S) bizlere: *"Sizlerden her kim hacc niyetiyle ihrâma girip telbiye etmek isterse, öylece ihrâma girsin ve telbiye etsin. Umre niyetiyle ihrâma girip telbiye etmek isteyen de, umre niyetiyle ihrâma girip telbiye etsin. Ben de eğer kurbânlık sevketmemiş bulunaydım, muhakkak umre ile ihrâma girer, telbiye ederdim"* buyurdu.

Âişe dedi ki: Bizden kimimiz umre niyetiyle ihrâma girip telbiye etti. Kimimiz de hacc niyetiyle ihrâma girip telbiye etti. Ben de umre niyetiyle ihrâma girip telbiye edenlerden idim. Ben hayızlı olduğum hâlde arefe günü bana yaklaştı. Ben hâlimi Peygamber'e şikâyet ettim. Peygamber (S): *"Umrenden vazgeç! Yıkanmak üzere başının saçlarını çöz, taran ve hacc niyetiyle ihrâm ve telbiye et!"* buyurdu. (Hacc fiillerini bitirip de) Muhassab gecesi olduğu zamân berâberimde kardeşim Abdurrahmân'ı Ten'îm mevkiine yolladı. Ben de (evvelce başlamış olduğum o) umremin yerine, oradan bir umre niyetiyle ihrâma girip telbiye ettim [16].

---

15 Medîne'den çıkış zu'l-hicceye beş gün kala olmuş, Mekke'ye giriş de zu'l-hiccenin dördünde veyâ beşinde olmuştur ki, Mekke yolunda dokuz veyâ on gün kalınmış demek olur.

16 Bâb başlığına uygunluğu "Muhassab gecesi olduğu zamân..." sözlerindedir. Mu-

٦ـ باب عُمْرَةِ التَّنعِيمِ

6- TEN'ÎM MEVKİİNDEN UMRE YAPMAK BÂBI

١٢ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدثنا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو سَمِعَ عَمْرَو بنَ أَوْسٍ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بنَ أَبِي بَكْرٍ رضى اللَّهُ عنهما قال أخبرهُ أَنَّ النبيّ ﷺ أَمَرَهُ أَنْ يُرْدِفَ عائِشَةَ ويُعْمِرَهَا مِنَ التَّنعِيمِ قال سُفْيَانُ مَرَّةً سَمِعْتُ عَمْرًا كَمْ سَمِعْتُهُ مِنْ عَمْرٍو *

12-....... Bize Sufyân ibnu Uyeyne, Amr ibn Dînâr'dan tahdîs etti. O Amr ibn Evs'ten işitmiştir ki, Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân ona; Peygamber(S)'in kendisine, kızkardeşi Âişe'yi bineğinin arkasına bindirmesini ve ona Ten'îm'den umre yaptırmasını emretmiş olduğunu haber vermiştir.

Sufyân bir kerre: Ben Amr ibn Dînâr'dan işittim; ben bunu Amr ibn Dînâr'dan kaç kerreler işittim, demiştir [17].

١٣ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدثنا عَبْدُ الوَهَّابِ بنُ عَبْدِ المَجِيدِ عنْ حَبِيبٍ المُعَلِّمِ عنْ عَطَاءٍ قال حدّثنى جَابِرُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنهما أَنَّ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم أَهَلَّ وأَصْحَابُهُ بالحَجِّ ولَيْسَ مَعَ أَحَدٍ مِنْهُمْ هَدْيٌ غَيْرِ النبيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم وطَلْحَةَ وَكانَ عَلِيٌّ قَدِمَ مِنَ الْيَمَنِ ومَعَهُ الْهَدْيُ فَقَالَ أَهْلَلْتُ بِمَا أَهَلَّ بِهِ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم وأَنَّ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم أَذِنَ لِأَصْحَابِهِ أَنْ يَجْعَلُوها عُمْرَةً يَطُوفُوا بالْبَيْتِ ثُمَّ يُقَصِّرُوا وَيَحِلُّوا إِلاَّ مَنْ مَعَهُ الْهَدْيُ فَقَالُوا نَنْطَلِقُ إِلَى مِنًى وذَكَرُ أَحَدِنَا يَقْطُرُ فَبَلَغَ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلَّمَ فقال لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِى ما اسْتَدْبَرْتُ ما أَهْدَيْتُ ولَوْلاَ أَنَّ مَعِي الْهَدْيَ لَأَحْلَلْتُ وأَنَّ عَائِشَةَ حاضَتْ فَنسَكَتِ المَنَاسِكَ كُلَّهَا غَيْرَ أَنَّهَا لَمْ

---

hassab gecesi ve ondan başka senenin bütün geceleri, umre için vakittir.

Bu hadîs birçok defalar geçti. Buhârî bunu Hayz Kitâbı'nda da zikretmişti.

17 Bâb başlığına uygunluğu "Ve Âişe'ye Ten'îm'den umre yaptırmasını emretti." sözündedir.

Buhârî Sufyân ibn Uyeyne'nin son sözünü, içinde sarîh olarak işitme sâbit bulunduğu için getirmiştir. Bundan evvelki senedde an'ane şeklinde olup, işitme açıkça görülmemişti. Maamâfîh Buhârî'nin bütün an'aneleri, an'ane tarzındaki bütün senedleri işitmeye hamledilmiştir (Aynî).

تَطُفْ بِالْبَيْتِ قال فَلَمَّا طهُرَتْ وطَافَتْ قالَتْ يا رَسُولَ اللّهِ أتَنْطَلِقُونَ بِعُمْرَةٍ وَحَجَّةٍ وأنْطَلِقُ بالحَجِّ فَأمَرَ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بنَ أبِى بَكْرٍ أنْ يَخْرُجَ مَعَهَا إلَى التَّنْعِيمِ فاعْتَمَرَتْ بَعْدَ الحَجِّ فِي ذِي الْحَجَّةِ وأنَّ سُرَاقَةَ بنَ مالِكِ بنِ جُعْشُمٍ لَقِىَ النبىَّ صلى اللّهُ عليه وسلم وهُوَ بالعَقَبَةِ وهْوَ يَرْمِيهَا فقال ألَكُمْ هٰذِهِ خاصَّةً يا رسولَ اللّهِ قال لاَ بَلْ لِلأبَدِ *

13-....... Atâ şöyle demiştir: Bana Câbir ibnu Abdillah (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) ve sahâbîleri hacc niyetiyle ihrâma girip telbiye ettiler. İhrâma girdiklerinde Peygamber ile Talha'dan başka kimsenin berâberinde kurbân yoktu. Bir de Yemen'den gelmiş olan Alî'nin berâberinde kurbânlık hayvân vardı. Alî: Ben Rasûlullah'ın ihrâma girdiği gibi ihrâma girip telbiye ettim, demişti. (Mekke'ye geldiğimizde) Rasûlullah, sahâbîlerine: (İhrâma girerken niyet ettikleri) haccı umreye çevirmelerine, Ka'be'yi tavâf etmelerine, sonra saçlarını kısaltmalarına ve ihrâmdan çıkmalarına izin verdi. Yalnız berâberinde kurbân bulunanların ihrâmdan çıkmamalarını emretti. (Haccı umreye çevirmeye me'mûr olan sahâbîler bu hâle taaccüb ederek:)

— Biz, cinsiyet âletlerimiz menî damlatır hâlde Minâ'ya gideceğiz (de Rasûlullah ihrâmlı kalacak)! dediler.

Sahâbîlerin bu sözü Peygamber'e ulaşınca:

— *"Hacc aylarında umrenin cevâzını şimdi bildiğim gibi ihrâma girerken de bilmiş olaydım, kurbânlık sevk etmezdim. Ve yanımda kurbânım olmasaydı, şimdi ben de sizin gibi ihrâmdan çıkardım"* buyurdu.

Âişe de hayz oldu. Âişe bu hâlinde hacc menseklerinin hepsini yerine getirdi, yalnız Beyt'i tavâf etmedi. Râvî dedi ki: Temizlenince Beyt'i tavâf etti. Akabinde:

— Yâ Rasûlallah! Sizler bir umre ve bir hacc ile gideceksiniz de, ben bir hacc ile mi gideceğim? dedi.

Rasûlullah, Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'a: Âişe'nin berâberinde Ten'îm'e kadar çıkmasını emretti. Böylece Âişe haccdan sonra zu'l-hicce ayının içinde bir umre yaptı [18].

Ve Suraka ibn Mâlik ibn Cu'şum, Peygamber (S) Akabe'de Akabe Cemresi'ne taş atarken Peygamber'e kavuştu da:

— Yâ Rasûlallah! Hacc aylarında umre yapmak işi husûsî olarak sizlere mi mahsûstur? diye sordu.

---

18 Hadîsin başlığa hüccetliği "Rasûlullah, Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'a, Âişe'nin berâberinde Ten'îm'e çıkmasını emretti" sözündedir.

Rasûlullah:

— *"Hayır* (yalnız size hass değildir); *fakat kıyâmete kadar dâimîdir"* buyurdu [19]

٧ـ بابُ الإعْتِمَارِ بَعْدَ الحَجِّ بِغَيْرِ هَدْيٍ

7- HACCI TAMAMLADIKTAN SONRA KURBÂNSIZ OLARAK UMRE YAPMAK BÂBI

١٤ ـ **حدّثنا** مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال **حدّثنا** يَحْيَى قال **حدّثنا** هِشَامٌ قال أَخْبَرَنِي أَبِي قال أَخْبَرَتْنِي عَائِشَةُ رضي اللَّهُ عنها قالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رسولِ اللَّهِ صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ مُوافِينَ لِهِلاَلِ ذِي الحَجَّةِ فقال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُهِلَّ بِعُمْرَةٍ فَلْيُهِلَّ ومَنْ أَحَبَّ أَنْ يُهِلَّ بِحَجَّةٍ فَلْيُهِلَّ ولَوْلاَ أَنِّي أَهْدَيْتُ لأَهْلَلْتُ بِعُمْرَةٍ فَمِنْهُمْ مَنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ ومِنْهُمْ مَنْ أَهَلَّ بِحَجَّةٍ وكُنْتُ مِمَّنْ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ فَحِضْتُ قَبْلَ أَنْ أَدْخُلَ مَكَّةَ فأَدْرَكَنِي يَوْمُ عَرَفَةَ وأَنَا حَائِضٌ فَشَكَوْتُ إِلَى رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم فقال دَعِي عُمْرَتَكِ وانْقُضِي رَأْسَكِ وامْتَشِطِي وأَهِلِّي بالحَجِّ فَفَعَلْتُ فَلَمَّا كَانَتْ لَيْلَةُ الحَصْبَةِ أَرْسَلَ مَعِي عَبْدَ الرَّحْمٰنِ إِلَى التَّنْعِيمِ فأَرْدَفَهَا فأَهَلَّتْ بِعُمْرَةٍ مَكَانَ عُمْرَتِهَا فَقَضَى اللَّهُ حَجَّهَا وعُمْرَتَهَا ولَمْ يَكُنْ فِي شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ هَدْيٌ ولاَ صَدَقَةٌ ولاَ صَوْمٌ *

14-....... Âişe (R) haber verip şöyle dedi: Bizler Rasûlullah'ın berâberinde zu'l-hicce hilâline doğru Medîne'den yola çıktık. Rasûlullah (mîkaatta): *"Her kim umre niyetiyle ihrâma girmek isterse öylece ihrâma girip telbiye etsin. Ve hacc niyetiyle ihrâma girip telbiye etmek isteyen de hacc niyetiyle ihrâma girip telbiye etsin. Ben de eğer kurbânlık sevk etmemiş bulunaydım, muhakkak umre niyetiyle ihrâma girip telbiye ederdim"* buyurdu. Bunun üzerine sahâbîlerden kimi umre niyetiyle ihrâma girip telbiye etti, kimi de hacc niyetiyle ihrâma girip telbiye etti. Ben de umre niyetiyle ihrâma girip telbiye

---

19 Câhiliyet devrinde hacc aylarında umre yapmak, haccı fesh edip umreye çevirmek işleri yoktu. Bunlar Câhiliyet devrinde günâh sayılırdı. İşte bu sebeble Suraka, hacc aylarında umre yapmak bu seneye ve yalnız size mi mahsûstur? diye Rasûlullah'tan sormuştu. Rasûlullah da bunun dâimî ve ebedî olduğunu bildirmiştir.

edenlerden idim. Ben Mekke'ye girmeden önce (Serif mevkiinde) hayızlandım. Ben hayızlı iken arefe günü gelip çattı. Ben hâlimi Rasûlullah'a şikâyet edip söyledim. Rasûlullah: *"Umreni bırak, başının saç örgülerini çöz, taran ve hacc niyetiyle telbiye et!"* buyurdu. Ben de öyle yaptım. Nihâyet (haccı bitirdikten sonra) Muhassab'da kaldığımız gece olunca Rasûlullah, erkek kardeşim Abdurrahmân'ı, berâberimde Ten'îm'e yolladı. Abdurrahmân, Âişe'yi bineğinin arka tarafına bindirip götürdü. Âişe oradan evvelce başladığı umresinin yerine, yeni bir umre niyetiyle ihrâma girip telbiye etti. Böylece Allah, Âişe'nin haccını ve umresini yerine getirdi. Ve bu umreden dolayı keffâret olarak ne kurbân, ne sadaka, ne de oruç tutmak lâzım geldi [20].

٨ ـ بابُ أجْرِ الْعُمْرَةِ عَلَى قَدْرِ النَّصَبِ

8- UMRENİN ECRİ, YÜKLENİLEN YORGUNLUK MİKDÂRINA GÖREDİR BÂBI

---

20 Hadîsin başlığa hüccetliği "Âişe Ten'îm'den yeni bir umre niyetiyle ihrâma girip telbiye etti..." sözünden hadîsin sonuna kadarki kısmındadır.

Buhârî bu hadîsi *Sahîh*'inin birçok yerlerinde ayrı ayrı senedler ve bâzı lâfız farklılıklarıyle getirmiştir. Meselâ Hayz, Hacc, Umre Kitâbları'nın değişik bâblarındaki başlıklara hüccet olmak üzere getirmiştir. Burada Âişe'nin ya evvelden ayrıca yapmak isteyip de başladığı fakat hayızlanması sebebiyle yapamadığı umresinden dolayı keffâret olarak kurbân lâzım gelmediği -ki bu şık, Peygamber'in Âişe ve diğer kadınları adına sığır kestiği bilindiği için zayıftır-, veyâ haccdan sonra yaptığı umresinden dolayı kurbân lâzım gelmediğine delîl yapılmıştır. Bu husûsta görüş ayrılıkları vardır:

Ne kurbân, ne sadaka, ne oruç tutmak lâzım geldi diyen, Âişe'nin kendisi değil, kızkardeşi Esmâ'nın torunu ve bu hadîsin râvîsi olan Hişâm ibnu Urve ibni'z-Zubeyr'dir. Ancak Hişâm'ın bu sözlerinde bir müşkil meydana geliyor: Âişe kırân haccı yapmış olsa da temettu' haccı yapmış olsa da, üzerine kırân kurbânı veyâ temettu' kurbânı kesmesi lâzım olduğuna -Dâvûd ez-Zâhirî'den başka- bütün fakîhler müttefik olduğu hâlde nasıl olmuş da Âişe'ye bunların hiçbiri lâzım gelmemiş? Buna verilen cevâb da:

Hişâm, bunlardan hiçbirinin yapıldığına dâir kendisine hiçbir haber ulaşmadığından, hiçbiri lâzım gelmediğini zannetmiş. Hâlbuki bir şeyin vukû'unu bilmemekle nefsü'l-emrde olmadığına hükmetmek gerekmez. Nitekim Câbir'in rivâyetinde Peygamber'in Âişe ve diğer kadınları için sığır kurbânı kestiği bildirilmiştir, deniliyor... (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

Buhârî'nin sevkettiği husûsta, yânî haccdan sonra yapılacak umrede kurbân lâzım gelmediği husûsunda fakîhler arasında ihtilâf yoktur. Haccdan ve teşrîk günlerinden sonra umre yapan kimseye -hacc ayları içinde olsun, yâhud hacc ayları dışında olsun- kurbân kesmek lâzım gelmez. Bu husûsta şübhe ve ihtilâf yoktur. İşte Buhârî, hadîsi buna delîl olarak getirmiştir (*Umdetu'l-Kaarî*, V, 20).

١٥ـــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ قال حدّثنا ابنُ عَوْنٍ عنِ الْقَاسِمِ بنِ مُحَمَّدٍ وعنِ ابنِ عَوْنٍ عنْ إبْرَاهِيمَ عنِ الأسْوَدِ قَالاَ قالَتْ عَائِشَةُ رضَى اللَّهُ عنهَا يا رسولَ اللَّهِ يَصْدُرُ النَّاسُ بِنُسُكَيْنِ وأصْدُرُ بِنُسُكٍ فقِيلَ لَهَا انْتَظِرِى فإذَا طَهُرْتِ فاخْرُجِى إلَى التَّنْعِيمِ فأهِلِّى ثُمَّ ائْتِينَا بِمَكَانِ كَذَا ولَكِنَّهَا عَلَى قَدْرِ نَفَقَتِكِ أوْ نَصَبِكِ *

15-....... el-Kaasım ile el-Esved; ikisi şöyle demişlerdir: Âişe (R):

— Yâ Rasûlallah! İnsanlar hacc ve umre ibâdetlerinin ikisini de yapmış olarak dönüyorlar; ben ise bir hacc ibâdetiyle dönüyorum, dedi.

Peygamber tarafından kendisine:

— *"Bekle, temizlendiğin zamân, Ten'îm'e kadar çık, oradan umre niyetiyle ihrâma girip telbiye et!* (Umreni tamamladıktan sonra) *fulân yere bizim yanımıza gel! Lâkin yapacağın umre, senin yükleneceğin harcama mikdârına göre veyâhud uğrayacağın yorgunluk nev'ine, derecesine göredir"* buyurdu [21].

٩ـــ بابُ المُعْتَمِرِ إذَا طَافَ طَوَافَ الْعُمْرَةِ ثُمَّ خَرَجَ هَلْ يُجْزِئُهُ مِنْ طَوَافِ الوَدَاعِ

9- UMRE YAPAN KİMSE, UMRE TAVÂFINI YAPTIKTAN SONRA MEKKE'DEN ÇIKTIĞI TAKDÎRDE, UMRE TAVÂFI ONA VEDÂ TAVÂFI YERİNE KÂFÎ GELİR Mİ? BÂBI

١٦ـــ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا أفْلَحُ بنُ حُمَيْدٍ عنِ القَاسِمِ عَنْ

---

21 Bâb başlığına delîlliği, hadîsin son kısmıdır. Burada umrenin fazîleti, sevâbı; mâlî veyâ bedenî külfetin, yapılacak harcama ve uğranılacak yorgunluğun neviyle mütenâsib olacağı bildirilmiştir. Hadîsteki "Ev = Yâhud" edâtı ya tenvî', yânî nev'ilendirmek için olup, Peygamber'in sözündendir. Yâhud da terdîd içindir; râvînin zabtındaki tereddüdünü ifâde eder.

Başlıktaki hükme destek olmak üzere bütün hayır fiillerinin değeri, yüklenilen mâlî ve bedenî külfetlere göre olduğu bildirilmiş ve bunun Allah'ın Kitâbı'ndan da doğrulayıcı delîlleri olduğu gösterilmiştir:

"Îmân edenlerin, hicret edenlerin, Allah yolunda mallarıyle, canlarıyle savaşanların, Allah yanında derecesi çok büyüktür. Kurtuluşa erenler de işte bunların kendileridir"(et-Tevbe:20);

"... Ancak sabredenlere ecirleri hesâbsız verilir"(ez-Zumer:10). (*Umdetu'l-Kaarî*, V, 21).

عائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها قالَتْ خَرَجْنَا مُهِلِّينَ بالحَجِّ فِي أَشْهُرِ الحَجِّ وحُرُمِ الحَجِّ فَنَزَلْنَا سَرِفَ فقال النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم لِأَصْحَابِهِ منْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ هَدْيٌ فأَحَبَّ أَنْ يَجْعَلَهَا عُمْرَة فَلْيَفْعَلْ ومنْ كانَ مَعَهُ هَدْىٌ فلاَ وكانَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ورِجَالٍ مِنْ أَصْحَابِهِ ذَوِى قُوَّةٍ لِهَدْيٍ فَلَمْ تَكُنْ لَهُمْ عُمْرَةً فَدَخَلَ عَلَيَّ النبيُّ ﷺ وأنا أَبْكِي فقال ما يُبْكِيكِ قُلْتُ سَمِعْتُكَ تَقُولُ لِأَصْحَابِكَ ما قُلْتَ فَمُنِعْتُ الْعُمْرَةَ قال وما شَأْنُكِ قُلْتُ لاَ أُصَلِّى قال فَلاَ يَضُرُّكِ أَنْتِ مِنْ بَنَاتِ آدَمَ كُتِبَ عَلَيْكِ ما كُتِبَ عَلَيْهِنَّ فكونِى فِى حَجَّتِكِ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَرْزُقَكِهَا قَالَتْ فَكُنْتُ حَتَّى نَفَرْنَا مِنْ مِنًى فَنَزَلْنَا المُحَصَّبَ فَدَعَا عَبْدَ الرَّحْمٰنِ فقالَ اخْرُجْ بأُخْتِكَ إِلَى الحَرَمِ فَلْتُهِلَّ بِعُمْرَةٍ ثُمَّ افْرُغَا مِنْ طَوَافِكُمَا أَنْتَظِرْكُمَا هَهُنَا فَأَتَيْنَا فِي جَوْفِ اللَّيْلِ فَقَالَ فَرَغْتُمَا قُلْتُ نَعَمْ فَنَادَى بالرَّحِيلِ فِي أَصْحَابِهِ فارْتَحَلَ النَّاسُ ومنْ طَافَ بالْبَيْتِ قَبْلَ صَلاَةِ الصُّبْحِ ثُمَّ خَرَجَ مُوَجِّهًا إِلَى المَدِينَةِ *

16-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Bizler, hacc ayları içinde ve hacc harâmları içinde (yânî hacc hâlleri, hacc yerleri, hacc zamânları içinde) hacc niyetiyle ihrâma girip telbiye ediciler olarak (Medîne'den yola) çıktık. Nihâyet (Mekke'nin hudûdu olan) Serif mevkiinde konakladık. Peygamber (S) sahâbîlerine:

— *"Her kimin yanında kurbânı yoksa ve haccını umreye çevirmek isterse, o böyle yapsın. Berâberinde kurbânı olan kimseye gelince, o haccını umreye çevirmesin!"* buyurdu.

Peygamber'in yanında ve sahâbîlerinden mâlî kuvvet sâhibi olan bir takım kimselerin yanlarında kurbânlıkları vardı. Bunlar için umre (yapmak mümkin) olmadı. Serif'te ben hayızlandım. Peygamber yanıma girdi. Ben (hacc menseklerini yerine getiremiyeceğim diye) ağlıyordum [22]. Peygamber:

— *"Seni ağlatan nedir?"* diye sordu.

Ben de:

— Seni, sahâbîlerine söylemiş olduğun sözlerini söylerken işittim. Ben ise umreden (tavâf ve sa'y etmekten) men' olundum, dedim.

Peygamber:

— *"Hâlin nedir?"* diye sordu.

Ben:

---

22 Hz. Âişe'nin ağlaması, bu hâlde iken hem haccın, hem de umrenin rükûnlerinden olan tavâfın mümkin olmamasındandır.

— Namâz kılamıyorum, dedim.

Peygamber:

— *"Bu hâl sana zarar vermez. Sen de Âdem kızlarından bir kadınsın. Onların üzerine yazılmış olan şey, senin üzerine de yazılmıştır. Sen hacc niyetinde sâbit ol. Umulur ki, Allah seni umre ile de rızıklandıracaktır"* buyurdu.

Âişe dedi ki: Artık ben Peygamber'in emrettiği gibi hacc niyetim içinde bulundum. Nihâyet hacc fiillerini bitirip de Minâ'dan dağıldığımız ve akabinde, Muhassab'da konakladığımız zamân, Rasûlullah kardeşim Abdurrahmân'ı çağırdı ve:

— *"Kızkardeşin Âişe'yi Harem'den çıkar da umre niyetiyle ihrâma girip telbiye etsin. Sonra umre tavâfınızı bitirdiğinizde ben sizleri işte burada bekliyorum!"* dedi.

Biz umremizi bitirince gecenin ortasında oraya geldik. Rasûlullah:

— *"Umrenizi yapıp bitirdiniz mi?"* diye sordu.

Ben:

— Evet (yapıp bitirdik), dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah, sahâbîleri için de hareket emrini nidâ ettirdi. İnsanlar ve sabâh namâzından evvel Beyt'i vedâ tavâfı edenler de hep hareket ettiler [23]. Sonra Rasûlullah kendisi de Medîne'ye yönelerek yola çıktı.

١٠ ــ بابٌ يَفعَلُ فِي الْعُمْرَةِ مايَفعلُ فِي الحجِّ

10- BÂB: İNSAN HACCDA YAPACAĞI ŞEYLERİ UMRE'DE DE YAPAR [24]

١٧ ــ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا هَمَّامٌ قال حدّثنا عَطاءٌ قال حدّثنى صَفْوانُ بنُ يَعْلَى بنِ أُمَيَّةَ يَعْنِى عَنْ أَبِيهِ أنَّ رجُلاً أتَى النبيَّ ﷺ وهُوَ بالْجِعْرانَةِ

---

23 Hadîsin başlığa delîl olan yeri *"Orada umre niyetiyle ihrâma girip telbiye etsin..."* sözlerinden alınır. Çünkü bu kelâmda Vedâ tavâfı yerine umre tavâfı ile yetinilmiştir.

Hadîsin sonundaki "İnsanlar ve sabâh namâzından evvel vedâ tavâfı yapanlar hep hareket ettiler" sözü, hâssın âmm üzerine atfıdır. Çünkü "İnsanlar" kelimesi vedâ tavâfı yapmış olan tâife ile hayızlı ve benzeri ma'ziretli olup da kendilerine vedâ tavâfı lâzım gelmeyen tâifeyi şâmildir.

"Ve vedâ tavâfı yapanlar..." fıkrası "İnsanların" sıfatı olması da muhtemildir. Sıfat ile mevsûf arasına atıf harfinin girmesi câizdir. Bu cevâz Sîbeveyh'ten nakl olunmuştur. Bunun misali Kur'ân'da da gelmiştir: el-Ahzâb: 12, 60 âyetleri... (İbn Hacer, Aynî).

24 Yânî insan haccda yapacağı terkleri, umrede de yapar; yâhud haccda yapacağı fiillerin bâzısını umrede de yapar.

وعَلَيهِ جُبَّةٌ وعَلَيْهِ أَثَرُ الخَلوقِ أَوْ قال صُفْرَةٌ فقال كَيْفَ تأْمُرُنى أنْ أصْنَعَ فِى عُمْرَتِى فأَنْزَلَ اللهُ عَلَى النبىِّ ﷺ فَسُتِرَ بِثَوْبٍ وَوَدِدْتُ أَنِّى قَدْ رَأَيْتُ النبىَّ ﷺ وقَدْ أُنْزِلَ عليْهِ الْوَحْىُ فقال عُمَرُ تَعالَ أَيَسُرُّكَ أنْ تَنْظُرَ إلى النبىِّ ﷺ وقَدْ أَنْزَلَ اللهُ عَلَيْهِ الوَحْىَ قُلْتُ نَعَمْ فَرَفَعَ طَرَفَ الثَّوْبِ فَنَظَرْتُ إلَيْهِ لَهُ غَطِيطٌ وأَحْسِبُهُ قال كَغَطِيطِ الْبَكْرِ فلَمَّا سُرِّىَ عَنْهُ قال أَيْنَ السَّائِلُ عَنِ الْعُمْرَةِ اخْلَعْ عنْكَ الْجُبَّةَ واغْسِلْ أَثَرَ الْخَلُوقِ عَنْكَ وأَنْقِ الصُّفْرَةَ واصْنَعْ فِى عُمْرَتِكَ كَما تَصْنَعُ فِي حَجَّتِكَ *

17-....... Bize Atâ tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ya'lâ ibn Umeyye'nin oğlu Safvân, babasından tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Peygamber Cı'râne'de iken yanına bir kimse geldi. Gelen kimsenin üzerinde hem bir cübbe vardı, hem de kendisinde halûk denilen güzel koku eseri -yâhud da sarı boya demiştir- bulunuyordu. Bu zât Peygamber'e:

— Umremde bana nasıl yapmamı emredersin? dedi.

Tam bu sırada Allah Peygamber'e vahiy indirdi de Peygamber (S) hemen bir bezle örtüldü. Ve ben de, üzerine vahiy indirilirken Peygamber'i görmüş olmamı çok arzû etmiştim. Umer hemen bana:

— Gel! Üzerine Allah vahiy indirmiş olduğu hâlde Peygamber'e bakman seni sevindirir mi? dedi.

Ben:

— Evet, dedim.

Umer örtünün bir tarafını kaldırdı. Ben (başımı örtünün içine sokup) Peygamber'e baktım. Peygamber'in bir nevi' horuldaması vardı. Râvî dedi ki: Zannediyorum, erkek deve yavrusunun horuldaması gibi, dedi. Peygamber'den bu hâl açılınca:

— *"Umreden soran kimse nerede?"* buyurdu.

(Yanına birisi getirildi, ona:)

— *"Kendinden bu cübbeyi çıkar, elbisen ve bedenindeki bu kokunun izini yıka. Sarı boyayı da pampâk temizle* (Bir zabta göre: Sarı boyadan sakın)! *Haccında yapacağın fiillerin benzerini umren içinde de yap!"* buyurdu [25].

١٨ ـــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عن هِشامِ بنِ عُرْوَةَ

25 Başlığa delîl olan kısmı son cümlededir. Bu hadîs Hacc Kitâbı'nın başlarında "Kokuyu yıkamak bâbı"nda başka bir senedle geçmişti.

عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ قال قُلْتُ لِعائِشَةَ رضى اللّٰهُ عنها زَوْجِ النبيِّ ﷺ وأَنا يَوْمَئِذٍ حَدِيثُ السِّنِّ أَرَأَيْتِ قَوْلَ اللّٰهِ تَبارَكَ وتَعالى إِنَّ الصَّفا والمَرْوَةَ مِنْ شَعائِرِ اللّٰهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلاَ جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِما فَلاَ أُرَى عَلَى أَحَدٍ شَيْئاً أَنْ لاَ يَطَّوَّفَ بِهِما فَقالَتْ عائِشَةُ كَلاَّ لَوْ كانَتْ كَما تَقُولُ كانَتْ فَلاَ جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ لاَ يَطَّوَّفَ بِهِما إِنَّما أُنْزِلَتْ هَذِهِ الآيَةُ فِي الأَنْصارِ كانُوا يُهِلُّونَ لِمَناةَ وكانَتْ مَناةُ حَذْوَ قُدَيْدٍ وكانُوا يَتَحَرَّجُونَ أَنْ يَطُوفُوا بَيْنَ الصَّفا والمَرْوَةِ فَلَمَّا جاءَ الإِسْلاَمُ سَأَلُوا رسولَ اللّٰهِ ﷺ عَنْ ذَلِكَ فأَنْزَلَ اللّٰهُ تعالى إِنَّ الصَّفا والمَرْوَةَ مِنْ شَعائِرِ اللّٰهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلاَ جُناحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِما زادَ سُفْيانُ وَأَبُو مُعاوِيَةَ عَنْ هِشامٍ مَا أَتَمَّ اللّٰهُ حَجَّ امْرِيءٍ ولاَ عُمْرَتَهُ مالَمْ يَطُفْ بَيْنَ الصَّفا والمَرْوَةِ *

18-....... Urve şöyle demiştir: Ben Peygamber'in zevcesi ve teyzem Âişe'ye şunu söyledim. Ben bunu söylediğim zamân yaşı küçük bir genç hâlinde idim:

— Mübârek ve müteâlî olan Allah'ın şu kavli hakkında re'yin nedir?: ''***Şübhe yok ki Safâ ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir. İşte kim o Beyt'i hacc veyâ umre ile ziyâret ederse, bunları güzelce tavâf etmesinde üzerine bir be's yoktur. Kim gönlünden koparak bir hayr işlerse*** (mükâfâtını görür). ***Çünkü Allah tâatlerin ecrini veren ve hakkıyle bilendir***'' (el-Bakara: 158). Ben, Safâ ile Merve arasında dolaşmamaktan dolayı hiçbir kimse üzerine günâh olacağını zannetmiyorum, dedim. Âişe:

— Hayır, âyetin ma'nâsı aslâ dediğin gibi değildir. Eğer bu âyetin ma'nâsı senin söylemekte olduğun gibi olaydı, âyet: ''Safâ ile Merve arasında dolaşmamakta günâh yoktur'' sûretinde olurdu. Bu âyet, Ensâr hakkında indirilmiştir. Onlar İslâm'dan evvel Menât putuna ibâdet için telbiye ediyorlardı. Menât putu Kudeyd mevkiinin hizâsında bulunuyordu. Onlar (kendi putları karşısında bulunan) Safâ ile Merve putları arasında sa'y etmeyi günâh sayarlardı. İslâm Dîni gelince Ensâr bunu Rasûlullah'a sordular. Bunun üzerine Yüce Allah: ''***Şübhe yok ki Safâ ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir. İşte kim o Beyt'i hacc veyâ umre niyetiyle ziyâret ederse, bunları güzelce tavâf etmesinde üzerine bir günâh yoktur...***'' (el-Bakara: 158) âyetini indirdi [26].

26 Hadîsin bâb başlığına delîlliği, kişinin haccında Safâ ile Merve arasında yapa-

Sufyân ibn Uyeyne ve Ebû Muâviye, Hişâm'dan yaptıkları rivâyette, Hişâm, Urve'den; o da Âişe'den; onun: "Safâ ile Merve arasını dolaşmadıkça Allah bir kimsenin haccını ve umresini tamam etmez" dediğini ziyâde etmişlerdir [27].

١١ـ بابٌ مَتَى يَحِلُّ المُعْتَمِرُ وقال عَطاءٌ عنْ جابِرٍ رضى الله عنه أمَرَ النبيُّ ﷺ أصْحابَهُ أنْ يَجْعَلُوها عُمْرَةً وَيَطُوفُوا ثُمَّ يُقَصِّرُوا وَيحِلُّوا

11- BÂB: UMRE YAPAN KİŞİ İHRÂMDAN NE ZAMÂN ÇIKAR?

Ve Atâ, Câbir'den söyledi ki, Peygamber (S) (Vedâ Haccı'nda berâberinde bulunan) sahâbîlerine niyet etmiş oldukları hacclarını umreye çevirmelerini, Beyt'i ve Safâ ile Merve arasını dolaşmalarını, sonra saçlarını kısaltıp ihrâmdan çıkmalarını emretmiştir [28].

١٩ـ حدّثنا إسْحاقُ بنُ إبْراهِيمَ عنْ جَرِيرٍ عنْ إسْماعِيلَ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ أبِى أوْ فَى قال اعْتَمَرَ رسولُ اللهِ ﷺ واعْتَمَرْنا مَعَهُ فَلَمَّا دخَلَ مَكَّةَ طافَ وطُفْنامَعَهُ وأتَى الصَّفَا والمَرْوَةَ وأتَيْناها مَعَهُ وكُنَّا نَسْتُرُه منْ أهْلِ مكَّةَ أنْ يَرْمِيَهُ أحَدٌ فقال لَهُ صاحِبٌ لِى أكانَ دَخَلَ الْكَعْبَةَ قال لاَ قال فَحَدِّثْنا ماقال لِخَدِيجَةَ قال بَشِّرُوا خَدِيجَةَ بِبَيْتٍ مِنَ الجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ لاَصَخَبَ فِيهِ ولاَ نَصَبَ *

19-....... Abdullah ibnu Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -Hudeybiye anlaşmasının hükmü ile olan- kazıyye umresini yaptı. Biz de O'nun berâberinde bu umreyi yaptık. Rasûlullah Mekke'ye girince Beyt'i tavâf etti. Biz de O'nun berâberinde Beyt'i tavâf ettik. Rasûlullah Safâ ile Merve'ye gelip onlar arasında sa'y etti. Bizler de O'nun berâberinde bu iki tepeye gelip, O'nun berâberinde sa'y ettik. Bu sırada biz Rasûlullah'ı, Mekke ahâlîsinden herhangibir kimsenin O'na atış yapmasından perdeleyip koruyorduk.

---

cağı dolaşmayı umresinde de yapacağını belirtmiş olmasındadır. Bu hadîs "Safâ ile Merve arası dolaşmasının vucûbu bâbı"nda, bundan daha uzun bir metin ile, başka bir şenedle geçmişti. Orada bâzı bilgiler daha verilmiş idi.

27 Sufyân'ın rivâyetini et-Taberî, Ebû Muâviye'nin rivâyetini ise Müslim mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

28 Bu ta'lîk, Buhârî'nin "Ten'îm'den umre yapmak bâbı"nda mevsûlen getirdiği Câbir hadîsinin bir parçasıdır. Bâb başlığına hüccetliği, Peygamber'in bu sözünden "Umre yapan kişi Beyt'i ve Safâ ile Merve'yi tavâf edip saçlarını kısaltıncaya kadar ihrâmdan çıkmaz" ma'nâsı anlaşılmış olması yönündendir.

Râvî İsmâîl dedi ki: Benim bir arkadaşım, Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya:

— Rasûlullah o zamân Ka'be'ye girdi mi? diye sordu.

O:

— Hayır, Rasûlullah o umrede Ka'be'ye girmedi, dedi.

Arkadaşım, yine Abdullah'a:

— Bize Rasûlullah'ın Hadîce bintu Huveylid için söylediği sözü tahdîs et, dedi.

Abdullah ibn Ebî Evfâ da:

— Rasûlullah: *"Hadîce'yi cennette inciden yapılmış bir evle müjdeleyiniz ki, onun içinde gürültü yoktur, çalışıp yorulma yoktur"* buyurdu [29].

٢٠ ـ حدّثنا الحُمَيْدِيُّ قال حدّثنا سُفيانُ عنْ عَمْرِو بنِ دِينارٍ قال سألْنا ابنَ عُمَرَ رضي الله عنهما عنْ رَجُلٍ طَافَ بالْبَيْتِ فِي عُمْرَةٍ ولَمْ يَطُفْ بَيْنَ الصَّفَا والمَرْوَةِ أيَأْتِي امْرَأتَهُ فقال قَدِمَ النبيُّ ﷺ فطَافَ بالْبَيْتِ سَبْعاً وصلّى خلْفَ المَقامِ ركْعَتَيْنِ وطافَ بَيْنَ الصَّفا والمَرْوَةِ سَبْعاً وقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رسولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ قال وَسَألْنا جابِرَ بنَ عَبْدِ اللهِ رضى اللهُ عنهما فقال لاَيَقْرَبَنَّها حَتَّى يَطُوفَ بَيْنَ الصَّفا والمَرْوَةِ *

20-....... Amr ibnu Dînâr şöyle demiştir: Biz İbnu Umer'e: Umresinde Beyt'i tavâf etmiş, fakat henüz Safâ ile Merve arasında sa'y etmemiş olan kimse kadınına gelebilir mi? diye sorduk. İbn Umer: Peygamber (S) Mekke'ye geldi, Beyt'i yedi kerre dolaştı, İbrâhîm Makaamı'nın arkasında iki rek'at namâz kıldı, akabinde Safâ ile Merve arasında yedi kerre dolaştı. Ve: ***"Muhakkak ki size Allah Elçisi'nde pek güzel bir örnek vardır"*** (el-Ahzâb: 21) dedi.

Amr ibnu Dînâr dedi ki: Biz İbnu Umer'e sorduğumuz şeyi Câbir ibn Abdillah'a da sorduk. O da: Sakın hâ! Safâ ile Merve arasını dolaşmadıkça kadınına yaklaşmasın, dedi [30].

---

29 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Buhârî bu hadîsi Hacc ve Magâzî Kitâbları'nda da getirmiştir.

30 Hadîsin bâb başlığına delîlliği, umre yapan kişinin Beyt'i yedi kerre dolaşmasının ardından Safâ ile Merve arasında yedi kerre dolaşmadıkça ihrâmdan çıkamayacağını bildirmesindedir. Bu bilgiyi hem İbn Umer, hem de Câbir vermişlerdir. Bu hadîs Namâz Kitâbı'nda "İbrâhîm'in Maakamı'nda namâz yeri edininiz bâbı"nda da geçmişti.

٢١ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا غُنْدَرٌ قال حدّثنا شعْبَةُ عنْ قَيْسِ بنِ مُسْلمٍ عنْ طَارِقِ بنِ شِهَابٍ عنْ أبى مُوسَى الأشْعَرِيِّ رضى الله عنه قال قَدِمْتُ عَلَى النبىِّ ﷺ بالْبَطْحَاءِ وهُوَ مُنِيخٌ فقال أحَجَجْتَ قُلْتُ نَعَمْ قال بِما أهْلَلْتَ قُلْتُ لَبَّيْكَ بإهْلاَلٍ كإهْلاَلِ النبىِّ ﷺ قال أحْسَنْتَ طُفْ بالْبَيْتِ وبالصَّفَا والمَرْوَةِ ثُمَّ أحِلَّ فَطُفْتُ بالْبَيْتِ وبالصَّفَا والمَرْوَةِ ثُمَّ أتَيْتُ امْرَأةً مِنْ قَيْسٍ فَفَلَتْ رَأْسِى ثُمَّ أهْلَلْتُ بالحَجِّ فَكُنْتُ أُفْتِى بِهِ حتَّى كانَ فِى خِلاَفَةِ عُمَرَ فقال إنْ أخَذْنَا بِكِتَابِ اللهِ فإنَّهُ يَأْمُرُنا بالتَّمَامِ وإنْ أخذْنا بِقَوْلِ النبىِّ ﷺ فإنَّهُ لَمْ يَحِلَّ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْىُ مَحِلَّهُ *

21-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben (Yemen'den Mekke'ye), Peygamber'in yanına geldim. Peygamber Mekke'nin Bathâ'sında devesini çökertmiş (yânî burada konaklamış) hâldeydi. Peygamber bana:

— *"Hacca niyet ettin mi?"* diye sordu.

Ben:

— Evet (niyet ettim), dedim.

Peygamber:

— *"Hangi nevi' hacc ile ihrâma girip telbiye ettin?"* dedi.

— Peygamber'in ihrâmlanması gibi ihrâma girmekle ***Lebbeyk*** okudum, dedim.

Peygamber:

— *"Güzel yaptın! Sen Beyt'i tavâf et, Safâ ile Merve arasını da sa'y et, sonra da ihrâmından çık!"* buyurdu.

(Benim berâberimde kurbânlığım yoktu.)

Ben Beyt'i tavâf ve Safâ ile Merve arasını sa'y ettim. Sonra (ihrâmdan çıkıp) Kays'tan bir kadına geldim. Kadın başımı tarayıp ayıkladı. Sonra terviye günü niyetiyle ihrâma girip telbiye ettim.

Artık ben hacc fiillerini soranlara hep böyle fetvâ verir oldum. Nihâyet Umer'in halîfelik zamânı olunca, O:

— Allah'ın Kitâbı'nı alırsak, o bizlere: ***"Haccı da, umreyi de Allah için tam yapın..."*** (el-Bakara: 196) diye tamamlamakla emrediyor. Eğer Peygamber'in sözünü alırsak, şübhesiz Peygamber de kurbânı yerine ulaşıncaya yânî kesilinceye kadar ihrâmdan çıkmamıştır, dedi [31].

---

31 Başlığa delîlliği *"Beyt'i ve Safâ ile Merve'yi dolaştıktan sonra ihrâmdan çık!"* emrindedir. Çünkü bu, umre yapan kişinin Beyt'i tavâf ve Safâ ile Merve arası-

٢٢ـ حدّثنا أحْمَدُ بنُ عِيسَى قال حدّثنا ابنُ وهْبٍ قال أخبرنا عَمْرٌو عنْ أبي الأسْوَدِ أنّ عَبْدَ اللهِ مَوْلَى أسْماءَ بِنْتِ أبي بَكْرٍ قال حدّثَهُ أنّهُ كانَ يَسْمَعُ أسْمَاءَ تَقُولُ كلّمَا مَرّتْ بالحَجُونِ صَلّى اللهُ عَلَى مُحَمَّدٍ لَقَدْ نَزَلْنَا مَعَهُ هٰهُنا ونَحنُ يَوْمَئِذٍ خِفَافٌ قَلِيلٌ ظَهْرُنا قَلِيلَةٌ أزْوَادُنا فاعْتَمَرْتُ أنا وَأُخْتِي عائِشَةُ والزُّبَيْرُ وفُلانٌ وفُلانٌ فَلمّا مَسَحْنا البَيْتَ أحْلَلْنا ثُمّ أهْلَلْنا مِنَ العَشِيِّ بالحَجِّ *

22-....... Abdullah ibn Keysân tahdîs edip şöyle demiştir: Esmâ her ne zamân Mekke'deki Hacûn mevkiine uğrarsa, şu sözleri söylerdi: Allah, Muhammed'e salât etsin, yemîn olsun biz (Vedâ Haccı'nda) O'nun berâberinde işte bu Hacûn mevkiine inmiştik. O günlerde biz, yükü hafîf, biniti az, azıkları az kimselerdik. Ben, kızkardeşim Âişe, Zubeyr ve (bizim gibi kurbân sevk etmeyen) fulân ve fulân kişiler (haccı fesh ile) umre yaptık. Bizler Beyt'e el sürüp tavâf edince (sa'y ve saç kısalmasından sonra) ihrâmdan çıktık ve sonra hacc için öğle akabinde yeniden ihrâma girdik [32].

١٢ـ بابُ ما يَقُولُ إذَا رَجَعَ مِنَ الحَجِّ أوِ العُمْرَةِ أوِ الغَزْوِ

12- İNSANIN HACCDAN YÂHUD UMREDEN YÂHUD GAZVE SEFERİNDEN DÖNDÜĞÜNDE SÖYLEYECEĞİ SÖZLER BÂBI

٢٣ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما أنّ رسولَ اللهِ ﷺ كانَ إذَا قَفَلَ مِنْ غَزْوٍ أوْ حَجٍّ أوْ عُمْرَةٍ يُكَبِّرُ عَلَى كُلِّ شَرَفٍ مِنَ الأرْضِ ثَلاثَ تَكْبِيرَاتٍ ثُمَّ يَقُولُ لاَإلَهَ إلاّ اللهُ وحْدَهُ لاَشَرِيكَ لَهُ لَهُ المُلْكُ ولَهُ الحَمْدُ وهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ آيِبُونَ تَائِبُونَ عابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنا حَامِدُونَ صَدَقَ اللهُ وَعْدَهُ ونَصَرَ عَبْدَهُ وهَزَمَ الأحْزابَ وَحْدَهُ *

23-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den ha-

---

nı sa'yden sonra ihrâmdan çıkacağını haber vermektedir.

Bu hadîs "Peygamber zamânında ihrâma girip telbiye eden kimse bâbı"nda da geçmişti.

32 Beyt'e el sürmekten maksad, tavâftır. Tavâf, sa'y ve saç kısaltmaktan sonra ihrâmdan çıkıldığı hâlde, burada yalnız tavâf zikredilip de öbürlerinin terkedilmesi, açıkça bilinmiş olduklarından dolayıdır.

ber verdi (O şöyle demiştir): Rasûlullah (S) gazve seferinden yâhud haccdan yâhud umreden döndüğü zamân, arâzîden her yüksek yer üzerinde üç defa tekbîr getirir, sonra şunları söylerdi: "*Lâ ilâhe ille'-llâhu vahdehu lâ şerîke lehu. Lehu'l-mülkü ve lehu'l-hamdu ve huve alâ külli şey'in kadîr. Âyibûne tâibûne âbidûne sâcidûne li-Rabbina hâmidûn. Sadaka'llâhu va'dehu ve nasara abdehu ve hezeme'l-ahzâbe vahdehu* (= Yoktur tapacak, Çalap'tır ancak. O birdir, O'nun ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'nundur. O herşeye güç yetirendir. Biz ancak Rabb'imize dönücüleriz, tevbe edicileriz, ibâdet edicileriz, secde ediciler ve hamd edicileriz. Allah va'dinde doğru söylemiş, kuluna yardım etmiş, bütün düşman cem'iyetlerini yalnız başına bozguna uğratmıştır)" [33].

١٣ ـ باب اسْتِقْبَالِ الحَاجِّ الْقَادِمِينَ والثَّلاثَةِ عَلَى الدَّابَّةِ

13- GELMEKTE OLAN HACILARI KARŞILAMAK VE ÜÇ KİŞİYİ BİR BİNEK HAYVANI ÜZERİNE BİNDİRMEK BÂBI

٢٤ ـ حدّثنا مُعَلَّى بنُ أَسَدٍ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ قال حدّثنا خَالِدٌ عَنْ عِكْرِمَةَ عن ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما قال لَمَّا قَدِمَ النبيُّ صَلَّى اللّهُ عليهِ وسلم مَكَّةَ اسْتَقْبَلَتْهُ أُغَيْلِمَةُ بَنِى عَبْدِ المُطَّلِبِ فَحَمَلَ وَاحِدًا بَيْنَ يَدَيْهِ وآخَرَ خَلْفَهُ *

24-....... Bize Hâlid el-Hazzâ', İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -fetih günü- Mekke'ye geldiği zamân, O'nu Abdulmuttalib evlâdlarının oğlancıkları karşıladılar. Peygamber onlardan birini devesinin ön tarafına, diğerini de arka tarafına bindirdi [34].

---

33 Hadîsin başlığa uygunluğu, onun tefsîri olmasıdır. Buhârî bunu Daavât (Duâlar) Kitâbı'nda ve Cihâd Kitâbı'nda da getirmiştir. Peygamber yüksek irâdelere dayanan bütün seferlerde Allah'a bağlılık ve tevekkülünü; arzın değişiklikleri vesîlesiyle izhâr etmiş ve bunu bir örnek olarak sahâbîlerine göstermiş ve onların irâdelerini zamân zamân böyle kuvvetlendirip yükseltmiştir.

Bu sefer dönüşü duâsındaki ta'bîrlerden dört tânesi et-Tevbe:112. âyette de geçmektedir: "*Tevbe edenler, ibâdet edenler, hamd edenler, seyâhat edenler, rukû' edenler, secde edenler, iyiliği emredenler ve kötülükten vazgeçirmeğe çalışanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar! Sen o mü'minlere de müjdele*".

34 Başlık iki kısmı şâmildir: Hadîsin ikinci kısma delâleti açıktır. İşte bunun için Buhârî, Kitâbu'l-Edeb'den önce o ikinci kısımla başlık koymuştur.

١٤ ــ باب القدوم بالغداة

14- YOLCUNUN (KENDİ MENZİLİNE) GÜNDÜZLEYİN GELMESİ BÂBI

٢٥ ــ حدّثنا أحمد بن الحجّاج قال حدّثنا أنس بن عياض عن عبيد الله عن نافع عن ابن عمر رضى الله عنهما أنّ رسول الله ﷺ كان إذا خرج إلى مكّة يصلّى فى مسجد الشّجرة وإذا رجع صلّى بذى الحليفة ببطن الوادى وبات حتّى يصبح *

25-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -Medîne'den Mekke'ye giderken Zu'l-Huleyfe'deki Şecere Mescidi'nde namâz kılmak, Mekke'den dönüşünde de vâdînin ortasındaki Zu'l-Huleyfe'de namâz kılmak ve sabâha kadar burada geceyi geçirmek (ve sabâhleyin Medîne'ye yönelmek) âdetinde idi [35].

١٥ ــ باب الدّخول بالعشىّ

15- YOLCUNUN ÂİLESİ YANINA ÖĞLE İLE AKŞÂM ARASINDAKİ ZAMÂN İÇİNDE GİRMESİ BÂBI

٢٦ ــ حدّثنا موسى بن إسماعيل قال حدّثنا همّام عن إسحاق بن عبد الله بن أبى طلحة عن أنس رضى الله عنه قال كان النبىّ ﷺ لا يطرق أهله كان لا يدخل إلاّ غدوةً أو عشيّةً *

26-....... Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) - sefer dönüşünde- âilesi yanına gelmezdi. O âilesinin yanına ancak kuşluk vakti yâhud da öğle ile akşâm arasında bir zamânda girerdi, demiştir [36].

١٦ ــ باب لا يطرق أهله إذا بلغ المدينة

---

35 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Hadîs Hacc Kitâbı'nın evvellerinde "Peygamber'in Şecere yolundan çıkışı bâbı"nda da geçmişti.

36 Hadîsin başlığa uygunluğu "Aşiyyeten" kelimesindedir. Bu kelime güneşin semânın ortasından batıya kaydığı zamân ile güneşin batmasına kadarki vaktin ismidir. Hattâ bir kavle göre yatsıya kadarki zamândır. Burada ilk ma'nâsı kasdedilmiştir. Çünkü yatsı vakti, gecedir.

16- BÂB: YOLCU, GELMEK İSTEDİĞİ ŞEHİRE ULAŞTIĞI ZAMÂN, ÂİLESİ YANINA GECE İÇİNDE GELMEZ

٢٧ـ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إِبْرَاهِيمَ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَنْ مُحَارِبٍ عَنْ جابِرٍ رضى اللّهُ عنهُ قال نَهَى النبيُّ ﷺ أنْ يَطْرُقَ أهْلَهُ لَيْلاً *

27-....... Bize Şu'be, Muhârib'den tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R): Peygamber (S) seferden dönen yolcunun âilesi yanına geceleyin gelmesini nehyetti, demiştir [37].

١٧ـ بابُ مَنْ أَسْرَعَ ناقَتَهُ إذَا بَلَغَ المَدِينَةَ

17- ŞEHRE ULAŞTIĞI ZAMÂN BİNEĞİNİ SÜR'ATLENDİREN KİMSE BÂBI

٢٨ـ حدّثنا سَعِيدُ بنُ أبى مَرْيَمَ قال أخبرنا مُحَمَّدُ بنُ جَعْفَرٍ قال أَخْبَرَنِى حُمَيْدٌ أنَّهُ سَمِعَ أنَسًا رضى اللّهُ عنه يَقُولُ كانَ رسُولُ اللّهِ ﷺ إذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ فأبْصَرَ دَرَجَاتِ المَدِينَةِ أوْضَعَ ناقَتَهُ وإنْ كانَتْ دَابَّةً حَرَّكَهَا * قال أبُو عَبْدِ اللّهِ زَادَ الحَارِثُ بنُ عُمَيْرٍ عَنْ حُمَيْدٍ حَرَّكَهَا مِنْ حُبِّهَا *

28-....... Bana Humeyd et-Tavîl haber verdi ki, kendisi Enes ibn Mâlik'ten işitmiştir. Enes (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bir seferden gelip de Medîne'nin yüksek yollarını (veyâ binâlarını) görünce (hızlanması için) devesini salıvermek i'tiyâdında idi. Eğer bineği deveden başka bir hayvân olursa, onu harkete getirip hızlandırırdı [38].
Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: el-Hâris ibnu Umeyr, Humeyd'-

---

37 Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.
et-Turuk, gece gelişi demektir. Bu lâfızdan gece ma'nâsı anlaşılmakla berâber, bir de "Geceleyin" denilmesi te'kîd içindir.
Bu nehy, tenzîhî bir nehiydir. Bunun sebebi, âilesinin kusurunu araştırır yâhud âilesince örtülmesi gereken bir ayıbın açılmasını istermiş gibi âile içinde hoş olmayan bir duygunun uyanması ihtimâlidir.

38 Hadîsin başlığa uygunluğu "Devesini salıverirdi" ve "Binek hayvânını harekete getirir hızlandırırdı" sözlerindedir. Bâzı şârihler "Derecâtu'l-Medîne"yi Medîne'nin yüksek yolları, bâzıları da Medîne'nin yüksek binâları diye tefsîr etmişlerdir. Müstemlî rivâyetinde "Derecât" yerine "Devehât" gelmiştir ki, bu "Ulu Ağaç" demek olan "Devha"nın cem'idir.

den yaptığı rivâyetinde: Medîne'ye sevgisinden dolayı bineğini harekete getirirdi, fıkrasını ziyâde etmiştir [39].

٢٩ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ عنْ حُمَيْدٍ عنْ أنَسٍ قال جُدُرَاتٍ * تَابَعَهُ الحَارِثُ بنُ عُمَيْرٍ *

29- Bize Kuteybe tahdîs edip şöyle dedi: Bize İsmâîl ibn Ca'fer, Humeyd'den tahdîs etti ki, Enes (bu rivâyette "Derecât" yerine) "Cudurât(=Duvarlar)" demiştir [40].

Bu hadîsi "Cudurât(=Duvarlar)" lâfzıyle rivâyet etmekte İsmâîl ibn Ca'fer'e el-Hâris ibn Umeyr mutâbaat etmiştir.

١٨ــ بابُ قَوْلِ اللّهِ تعالى وَأْتُوا البُيُوتَ مِنْ أبْوَابِهَا

18- YÜCE ALLAH'IN:
"Evlere kapılarından gelin..."
(el-Bakara: 189) KAVLİ BÂBI

٣٠ــ حدّثنا أبو الْوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ أبِي إسْحَاقَ قال سَمِعْتُ البَرَاءَ رضى اللّهُ عنهُ يَقُولُ نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ فِينَا كَانَتِ الأنْصَارُ إذَا حَجُّوا فَجَاؤُا لَمْ يَدْخُلُوا مِنْ قِبَلِ أبْوَابِ بُيُوتِهِمْ ولَكِنْ مِنْ ظُهُورِهَا فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الأنْصَارِ فَدَخَلَ مِنْ قِبَلِ بابِهِ فَكَأَنَّهُ عُيِّرَ بِذَلِكَ فَنَزَلَتْ وليْسَ البِرُّ بأنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا ولَكِنَّ البِرَّ مَنِ اتَّقَى وأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أبْوَابِهَا *

30-....... Ben, el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim, şöyle diyordu: Bu âyet biz Ensârîler hakkında indi. Câhiliyet zamânında Ensâr hacc yapıp da evlerine geldiklerinde, evlerinin kapılarından girmezlerdi de, evlerine arka cihetinden (açtıkları bir delikten) girerlerdi. Bir kerre Ensâr'dan birisi yine böyle evine geldiğinde, delikten değil de, evinin kapısından girmişti. Ve o kimse bu hareketi sebebiyle ayıplanmıştı. Bunun üzerine: ***"İyilik ve tâat, evlere arkalarından gelmeniz değildir. Fakat iyilik takvâ edip sakınmadır. Evlere kapılarından gelin. Allah'tan korkun. Tâ ki murâdlarınıza kavuşasınız"*** (el-Bakara:189) âyeti indi [41].

---

39 Bu ziyâdeyi İmâm Ahmed ibn Hanbel mevsûlen rivâyet etmiştir.

40 Bu Kuteybe hadîsinde "Cudurât" ta'bîriyle gelmiştir ki, buna göre Medîne'nin yüksek duvarlarını görünce... demektir.

41 Hadîs, o âyetin nuzûl sebebini bildirmektedir; bâb başlığı da nuzûl sebebini bil-

١٩ــ باب السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذابِ

19- BÂB:
"Sefer azâbdan bir parçadır."

٣١ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ مَسْلَمَةَ قال حدّثنا مالِكٌ عَنْ سُمَيٍّ عَنْ أبِى صَالِحٍ عَنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنهُ عنِ النبيِّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم قال السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ يَمْنَعُ أحَدَكُمْ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ وَنَوْمَهُ فإذَا قَضَى نَهْمَتَهُ فَلْيُعَجِّلْ إلَى أهْلِهِ *

31-....... Bize Mâlik, Sümeyy'den; o da Ebû Sâlih Zekvân ez-Zeyyât'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Sefer, azâbdan bir parçadır. O sizden herhangi birinizin yemesine, içmesine, uykusuna mâni' olup intizâmını bozar. Yolcu sefere âid işlerini bitirince âilesine dönmeyi çabuk yapsın"* buyurmuştur [42].

٢٠ــ باب المُسَافِرِ إذَا جَدَّ بِهِ السَّيْرُ يُعَجِّلُ إلَى أهْلِهِ

20- YOLCU YÜRÜMEK KENDİSİ İÇİN MÜHİM OLDUĞU ZAMÂN ÂİLESİNE DÖNÜŞÜ ÇABUKLAŞTIRIR BÂBI

---

dirmek için açılmıştır.

İbn Huzeyme ile Hâkim'in *Sahîh*'lerinde Câbir'den yaptıkları rivâyet daha geniştir. Câbir şöyle demiştir: Kureyş bir hums yânî dînî asâlet iddiâ edip, bunu tatbîk ediyordu. Asâleti hâiz olan Kureyşliler ve Harem halkı ihrâma girdiklerinde evlerine kapılarından girerler çıkarlardı. Fakat Ensâr ile Meder ve Veber ehli olanlar, yânî köylüler ve çadırda oturanlar ihrâmlı iken evlerinin ve çadırlarının kapılarından girip çıkmak hakkını hâiz değillerdi. Ya evlerinin arkalarına açtıkları bir delikten girerler çıkarlar, veyâhud kurdukları bir merdivenden çıkıp inerlerdi. Çadır halkı da çadırlarının arkasından girip çıkarlardı. Bir kerre Rasûlullah, bulunduğu bir bustândan çıkarken, bustânın kapısından çıkmıştı. Berâberinde Ensâr'dan Kutbe ibn Âmir de çıkmıştı. Bunu görenler: Yâ Rasûlallah! Kutbe fâcir birisidir, dînî asâleti yoktur; ne hakla seninle birlikte kapıdan çıkıyor? demişlerdi... (*Umdetu'l-Kaarî,* V, 33).

42 Bâb başlığı hadîsten bir parça olduğu için aralarındaki uygunluk meydandadır.

Bu hadîste yolcunun, sefer işini bitirince âilesi yanına dönüşü çabuklaştırması emrolunmuştur. Çünkü âile reîsinin âile yuvasından ayrıldığı zamânda âile ihtiyâcları biriktiğinden, bunları çubuk yerine getirmesi ve ***"Ve aranızda bir sevgi ve bir rahmet yaptı"***(er-Rûm:21) kavlinde va'd edilmiş olan âile sevgi, âile rahmet ve saâdeti de bu reîslik vazîfesinin zamânında yerine getirilmesi ile sağlanabilir.

٣٢ـ حدّثنا سَعِيدُ بنُ أَبِي مَرْيَمَ قال أخبرنا مُحَمَّدُ بنُ جَعْفَرٍ قال أَخْبَرَنِى زَيْدُ بنُ أَسْلَمَ عنْ أَبِيهِ قال كُنْتُ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ رَضَى اللَّهُ عَنْهُمَا بطَرِيقِ مَكَّةَ فَبَلَغَهُ عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ أَبِى عُبَيْدٍ شِدَّةُ وجَعٍ فأَسْرَعَ السَّيْرَ حَتَّى إذَا كانَ بَعْدَ غُرُوبِ الشَّفَقِ نَزَلَ فَصَلَّى المَغْرِبَ والعَتَمَةَ جَمَعَ بَيْنَهُمَا ثُمَّ قال إِنِّى رَأَيْتُ النبَّى صلى اللَّهُ عليه وسلم إذَا جَدَّ بِهِ السَّيْرُ أَخَّرَ الْمَغْرِبَ وَجَمَعَ بَيْنَهُمَا *

32-....... Bana Zeyd ibnu Eslem haber verdi ki, babası Eslem şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Umer'in berâberinde Mekke yolunda bulundum. Yolda ona zevcesi Safiyye bintu Ebî Ubeyd'in râhatsızlığının şiddetlendiği haberi ulaştı. Bu sebeble yürüyüşü çabuklaştırdı. Nihâyet şafağın (güneşin) batmasının ardından bineğinden indi, akşâm ile yatsı namâzları arasını birleştirip kıldı. Sonra: Ben gördüm ki Peygamber (S), yürüyüş O'nun için mühim olduğu zamân (yânî seferde acele sürüp gittiğinde) akşâm namâzını geriye bırakır ve onunla yatsı namâzı arasını birleştirirdi, dedi [43].

---

43 Hadîsin başlığa hüccetliği meydandadır. Bu hadîs, Namâzı Kısaltma Bâbları'nda "Seferde akşâm namâzını üç rek'at kılar bâbı"nda geçmişti.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٢٩ــ أَبْوَابُ المُحْصَرِ وجَزَاءِ الصَّيْدِ

29-EBVÂBU'L-MUHSAR VE CEZÂİ'S-SAYD

(Men' Olunan Kimse ve Avlanma Cezâsı Bâbları) [1]

١ــ باب المُحْصَرِ وجَزَاءِ الصَّيْدِ وقَوْلِهِ تعالى فإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ولاَ تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ . وقال عَطَاءٌ الإِحْصَارُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ بحَسَبِهِ قالَ أبو عَبْدِ اللَّهِ حَصُورًا لاَ يَأْتِي النِّسَاءَ

1- MEN' OLUNAN KİMSE, AVLANMA CEZÂSI VE YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI [2]:

"Haccı da, umreyi de Allah için tamam yapın. Fakat bunlardan alıkonursanız, o hâlde kolayınıza gelen kurbân (gönderin), kurbân yerine varıncaya kadar başınızı tıraş etmeyin..." (el-Bakara : 196) [3].

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh: İhsâr, durumuna göre herşeyden (yânî hastalıktan, düşmandan ve sâir bir

---

1 Birçok Buhârî nushalarında; İbn Hacer ve Aynî'nin şerhlerinde esas aldıkları nushalarda başlık böyledir. Besmele, nushaların hepsinde sâbittir. Bâzı nushada müfred olarak bâb şeklindedir.

2 Bu da Ebû Zerr el-Herevî nushasında cemi' sîgasıyle; diğerlerinde müfred olarak bâb şeklinde gelmiştir.

3 Bunun yugulamasını, Peygamber ve sahâbîleri Hudeybiye'de, Mekke'ye girip umre yapmalarına mâni' olunduğu zamân yapmışlardır. Kurbânlarını Mekke'ye yollamak kaabil olmadığı için orada kesmişler, tıraş olmuşlar ve ihrâmdan çıkmışlardır.

mâni'den) olur, demiştir [4].
Ebû Abdillah el-Buhârî: "*Hasûran*" (Âlu İmrân: 39), kadınlara gelmez (yânî nefsine hâkim) demektir, dedi [5].

٢ــ بابٌ إذَا أُحْصِرَ المُعْتَمِرُ

2- BÂB: UMRE YAPMAĞA GİRİŞEN KİMSE BUNDAN ALIKONULDUĞU ZAMÂN (NASIL YAPAR)?

١ــ **حدّثنا** عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ أخبرنا مالِكٌ عنْ نافعٍ أنَّ عَبْدَ اللَّهِ بنَ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما حِينَ خَرَجَ إلَى مَكَّةَ مُعْتَمِرًا فِى الْفِتْنَةِ قال إنْ صُدِدْتُ عنِ الْبَيْتِ صَنَعْتُ كَما صَنَعْنَا مَعَ رَسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فأَهَلَّ بِعُمْرَةٍ مِنْ أَجْلِ أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم كانَ أَهَلَّ بِعُمْرَةٍ عامَ الْحُدَيْبِيَّةِ *

1-....... Bize Mâlik, Nâfi'den şöyle haber verdi: Abdullah ibn Umer, (Haccâc'ın Abdullah ibn Zubeyr ile harb etmek için Mekke üzerine bir ordu ile yürüdüğü) fitne senesinde umre niyetiyle Mekke'ye gitmek üzere yola çıktı. (Çocukları tarafından kendisine: Bu fitne sebebiyle senin Beyt'i ziyâret etmene mâni' olacaklarını düşünürüz denildiğinde) İbn Umer:

— Eğer ben Beyt'i ziyâretten men' olunursam, ben de Rasûlullah'ın berâberinde yaptığımız gibi yaparım, dedi.

Ve umre niyetiyle telbiye edip (Zu'l-Huleyfe'den) ihrâmlandı. Şundan dolayıdır ki, Rasûlullah da Hudeybiye senesinde böyle umre niyetiyle ihrâma girmişti [6].

---

4 Atâ'nın bu haberini İbn Ebî Şeybe parantez içine alınan sözlerle mevsûlen rivâyet etmiştir. Buhârî bununla ihsârın yalnız düşman tarafından gelen engellemeye mahsûs değil, hastalık gibi diğer herhangi mâni' olucu bir sebebi de şâmil olduğunu göstermek istemiştir.

5 Buhârî'nin âdeti, îzâhı sadedinde bulunduğu bir lâfız Kur'ân'da geçtiği zamân, onu da zikr ve tefsîr etmektir. Başlıkta "*Uhsırtum*" (el-Bakara: 196) geçmişti. Âlu İmrân Sûresi'nde de "***Hasûran***" geçtiği için, burada onu da zikretmiş ve tefsîrini vermiştir. Bu tefsîr, İbn Mes'ûd'dan, İbn Abbâs'tan, Mücâhid, İkrime, Saîd ibn Cubeyr'den... rivâyet edilmiştir. Bu kelimeye başka ma'nâ verenler de olmuştur.

"***Hasûran***" kelimesi Kur'ân'da Yahyâ'nın vasıflarından biri olarak geçer: ***"O, mihrâbda durup namâz kılarken, melekler ona şöyle nidâ etti: Gerçek, Allah sana kendisinden bir kelimeyi tasdîk edici, bir efendi, nefsine hâkim ve sâlihlerden bir peygamber olmak üzere Yahyâ'yı müjdeler"***(Âlu İmrân:39).

6 Hadîsin başlığa cevâb oluşu: İbn Umer'in kendi umresinde, altıncı hicret yılı

٢ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مُحَمَّدِ بنِ أَسْمَاءَ قال حدّثنا جُوَيْرِيَةُ عنْ نافِعٍ، أنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بنَ عَبْدِ اللَّهِ وسَالِمَ بنَ عَبْدِ اللَّهِ قال أَخْبَرَهُ أَنَّهُمَا كَلَّمَا عَبْدَ اللَّهِ بنَ عُمَرَ رضى اللَّهُ عَنْهُمَا لَيَالِيَ نَزَلَ الْجَيْشُ بِابْنِ الزُّبَيْرِ فَقالاَ لاَيَضُرُّكَ أنْ لاَ تَحُجَّ الْعَامَ وإنَّا نَخَافُ أنْ يُحَالَ بَيْنَكَ وبَيْنَ الْبَيْتِ فَقَالَ خَرَجْنَا مَعَ رسولِ اللَّهِ ﷺ فَحَالَ كُفَّارُ قُرَيْشٍ دُونَ الْبَيْتِ فَنَحَرَ النبىُّ ﷺ هَدْيَهُ وحَلَقَ رَأْسَهُ وأُشْهِدُكُمْ أَنِّى قَدْ أَوْجَبْتُ الْعُمْرَةَ إنْ شَاءَ اللَّهُ أَنْطَلِقُ فإنْ خُلِّىَ بَيْنِى وبَيْنَ الْبَيْتِ طُفْتُ وإنْ حِيلَ بَيْنِى وبَيْنَهُ فَعَلْتُ كَمَا فَعَلَ النبىُّ ﷺ وأنا مَعَهُ فأَهَلَّ بالْعُمْرَةِ مِنْ ذِى الْحُلَيْفَةِ ثُمَّ سارَ ساعَةً ثُمَّ قال إنَّمَا شَأْنُهُمَا وَاحِدٌ أُشْهِدُكُمْ أَنِّى قَدْ أَوْجَبْتُ حَجَّةً مَعَ عُمْرَتِى فَلَمْ يَحِلَّ مِنْهُمَا حَتَّى حَلَّ يَوْمَ النَّحْرِ وأَهْدَى وكانَ يَقُولُ لاَيَحِلُّ حَتَّى يَطُوفَ طَوَافًا وَاحِدًا يَوْمَ يَدْخُلُ مَكَّةَ *

2-....... Ubeydullah ibn Abdillah ile Sâlim ibn Abdillah şöyle haber vermişlerdir; Haccâc ibn Yûsuf es-Sakafî'nin kumandasındaki Şâm askeri, Abdullah ibn Zubeyr ile harb etmek için Mekke üzerine indikleri gecelerde, biz babamız Abdullah ibn Umer'e:

— Bu sene hacc yapmaman sana hiçbir zarar vermez. Çünkü biz bu yıl seninle Beyt arasına girilip, engel olunmasından endîşe ediyoruz, dedik.

İbn Umer cevâben:

— Biz Hudeybiye senesinde Rasûlullah'ın berâberinde umre için yola çıktığımızda, Kureyş kâfirleri bizimle Beyt arasına girip, bizim Beyt'e varmamıza mâni' oldular. Bunun üzerine Peygamber (S) kurbânını (Hudeybiye'de) kesti, başını tıraş etti (ihrâmdan çıktı). Sizleri şâhid tutuyorum ki, ben kat'î sûrette umre yapmayı kendime vâcib kıldım. Allah dilerse ben Mekke'ye giderim. Beyt ile benim aram boş bırakılırsa, Beyt'i tavâf ederim (fiilleri tamamlarım). Eğer Beyt ile benim arama engel olunursa, ben de Peygamber ile berâber Hudeybiye'de bulunduğum zamân Peygamber'in işlediği gibi işlerim (yânî kurbân keser, tıraş olur, umre ihrâmından çıkarım), dedi.

Ve akabinde Zu'l-Huleyfe'den umre niyetiyle ihrâma girdi. Sonra bir sâat gitti. Sonra:

— Alıkonulmak ile ihrâmdan çıkma cevâzında hacc ile umrenin

---

olan Hudeybiye senesinde müşriklerin kendisini Beyt'e ulaşmaktan men' ettikleri zamân Rasûlullah'ın yaptığı gibi yapması cihetiyledir. Çünkü o, zikrettiğimiz vechile kurbân kesip, tıraş olarak ihrâmdan çıkmıştı.

ikisi de birdir, aralarında fark yoktur. Sizleri şâhid kılıyorum ki ben, umremle berâber bir haccı kendime vâcib kıldım, dedi.

(Ve böylece kırân haccına niyet etti.) Artık bu ikisinden dolayı girdiği ihrâmdan tâ nahr günü kurbân kesip ihrâmdan çıkıncaya kadar halâl olmadı. Ve:

— Kırân haccı niyetiyle ihrâma giren kişi (Arafât dönüşü) Mekke'ye gireceği gün Beyt'i bir defâ tavâf edinceye kadar ihrâmdan çıkmaz, der idi [7].

٣ـ حدّثني مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا جُوَيْرِيَةُ عنْ نافعٍ أنَّ بَعْضَ بَنِي عَبْدِ اللَّهِ قال لَهُ لَوْ أقَمْتَ بِهَذَا *

3-....... Bize Cuveyriye, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer'in oğullarından bâzısı (yânî ya Abdullah, ya Ubeydullah, ya da Sâlim) -Haccâc'ın İbn Zubeyr'le harb etmek için Mekke'ye indiği yıl umre yapmak istediği zamân- babaları İbn Umer'e: Bu sene Mekke'ye gitmeyip Medîne'de otursanız (daha hayırlı olacak), demişlerdir [8].

٤ـ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَ بنُ صالِحٍ قال حدّثنا مُعَاوِيَةُ ابنُ سَلَّامٍ قال حدّثنا يَحْيَ بنُ أبِي كَثِيرٍ عنْ عِكْرِمَةَ قال قال ابنُ عَبَّاسٍ رضىَ اللَّهُ عنهما قَدْ أُحْصِرَ رسولُ اللَّهِ ﷺ فَحَلَقَ رَأْسَهُ وجَامَعَ نِسَاءَهُ وَنَحَرَ هَدْيَهُ حَتَّى اعْتَمَرَ عامًا قابلاً *

4- Bize Muhammed tahdîs edip şöyle dedi [9]: Bize Yahyâ ibnu Sâlih tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muâviye ibnu Sellâm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahyâ ibnu Ebî Kesîr, İkrime'den tahdîs etti. O şöy-

---

7 Başlığa delîlliği; "Benimle Beyt arasına engel olunursa, ben de Rasûlullah'ın yaptığı gibi yaparım. Rasûlullah umresinde kurbânını kesip, tıraş olarak ihrâmdan çıkmıştı" kavlinden alınır. Bu, umre yapan kişi, engel olunduğunda bu işleri yapıp ihrâmdan çıkacağına delâlet ettiği gibi, hacının da engel olunduğunda bu işleri yapıp ihrâmdan çıkacağına delâlet eder.

Bu hadîs "Kırân haccı tavâfı bâbı"nda bundan daha geniş olarak geçmişti.

Bu hadîsin son fıkrası, kırân haccı yapan kimse iki tavâfa muhtâc olmaz diyen fakîhlerin mezhebine delîl sayılır. Hanefî mezhebinde ise kırân haccı yapan kişi için de iki tavâf lâzımdır. Bunun biri başta yaptığı umre için, biri de Arafât dönüşü haccın farzı olan ifâda tavâfıdır. Kudûm yânî geliş ve vedâ tavâfları bundan ayrıdır. Çünkü bu geliş ve vedâ tavâfları bâzılarınca vâcib değil, müstehâb tavâflardır.

8 Bu, geçen hadîsin diğer bir tarîkten gelen rivâyetidir.

9 Bu Muhammed, bütün rivâyetlerde nisbetsizdir. Onun için bunun kim olduğunda

le demiştir: İbn Abbâs (R): Rasûlullah (S) -Hudeybiye umresinde Ka'be'den men' olunmuştu. Men' olunduğu Hudeybiye'de başını tıraş etti. Kadınlarıyle cinsî münâsebet yaptı, kurbânını kesti. Nihâyet gelen sene bir umre (daha) yaptı [10].

٣ـ بابُ الإِحْصَارِ فِي الحَجِّ

3- HACCDA MEN' OLUNMAK BÂBI

٥ـ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ مُحَمَّدٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ قال أخبرنا يُونُسُ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرَنِي سَالِمٌ قال كانَ ابنُ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما يَقُولُ أَلَيْسَ حَسْبُكُمْ سُنَّةَ رسُولِ اللَّهِ ﷺ إنْ حُبِسَ أَحَدُكُمْ عنِ الحَجِّ طَافَ بالْبَيْتِ وبالصَّفَا والمَرْوَةِ ثُمَّ حَلَّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى يَحُجَّ عامًا قابلاً فَيُهْدِى أَوْ يَصُومَ إنْ لَمْ يَجِدْ هَدْيًا * وعَنْ عَبْدِ اللَّهِ قال أخبرنا مَعْمَرٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال حدّثني سَالِمٌ عنِ ابنِ عُمَرَ نَحْوَهُ *

5-....... Bize Abdullah ibnu'l-Mübârek haber verip şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Yezîd, haber verdi ki ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Sâlim haber verip şöyle dedi: İbnu Umer (R) şöyle der idi: "Sizden herhangi biriniz (Arafât'ta vakfe yapamayacak sûrette) haccdan alıkonulup men' edilirse (tutunmak için) size Rasûlullah'ın sünneti kâfî değil midir? O men' olunan kişi imkân bulursa Beyt'i tavâf ve Safâ ile Merve arasını sa'y eder. Sonra ihrâmlıya harâm olmuş olan herşey, buna halâl olur. Nihâyet gelecek sene hacc eder, bu kimse ya kurbân keser, yâhud kurbân bulamazsa oruç tutar" [11].

---

ihtilâf etmişlerdir: Hâkim: Bu, Muhammed ibnu'z-Zuhlî'dir, çünkü bâzı nushalarda o, Muhammed ibn Müslim ibn Verrât'tır demiştir.

el-Kelâbâzî, İbnu Ebî Saîd'den, onun Ebû Hâtim Muhammed ibn İdrîs er-Râzî olduğunu zikretmiştir. O, bunu eski bir asılda gördüğünü söylemiştir.

Bu Muhammed'in, Muhammed ibn İshâk es-Sagânî olması da muhtemildir denilmiştir (Aynî).

10 Bunun başlığa delîlliği meydandadır. Çünkü hadîs, umre yapmaya girişenin engel olunacağına delâlet etmektedir.

11 Hadîsin başlığa delîlliği "Sizden biriniz haccdan habs olunursa.." sözündedir. Çünkü haccdan habs olunmak, haccdan alıkonulmak demektir.

Bundan önceki bâb ile oradaki hadîsler umreden alıkonulmanın hükmünü bildirmişti. Bu bâb ve hadîsi ise haccdan alıkonulmaya âid hükümleri öğretmektedir. "O alıkonulan kimse Beyt'i tavâf eder..." cümlesi, hadîsteki "Rasûlul-

Ve yine Abdullah ibnu'l-Mübârek'ten; o dedi ki: Bana Ma'mer haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Sâlim, İbnu Umer'den bu hadîsin benzerini tahdîs etti [12].

٤ـ بابُ النَّحْرِ قَبْلَ الْحَلْقِ فِي الحَصْرِ

4- ALIKONULMA HÂLİNDE KURBÂN KESMEK, TIRAŞTAN EVVELDİR BÂBI

٦ـ حدّثنا مَحْمُودٌ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال أخبرَنا مَعْمَرٌ عن الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنِ المِسْوَرِ رَضِيَ اللَّهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ نَحَرَ قَبْلَ أنْ يَحْلِقَ وأمَرَ أصْحَابَهُ بِذَلِكَ *

6-....... Bize Ma'mer (ibn Râşid), ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da el-Mısver(R)'den haber verdi. el-Mısver ibn Mahrame: Rasûlullah (S) Hudeybiye'de tıraş olmazdan evvel kurbân kesti ve sahâbîlerine de böyle yapmalarını, yânî tıraştan evvel kurbân kesmelerini emretti, demiştir [13].

---

lah'ın sünneti''ni tefsîr etmektedir. Bu hadîsin ihtivâ ettiği hüküm İmâm Şâfiî ile onun taraftarlarının mezhebidir. İmâm Ebû Hanîfe'ye göre Mekke'ye giren kimse muhsar (yânî alıkonulmuş) değildir. Ebû Hanîfe'ye göre ihsâr, Mekke'ye varmaya mâni' ve tavâf ile sa'ye engel olmaktan meydana gelir. Bu sûretle muhsar, Rasûlullah'ın Hudeybiye'de ihrâmdan çıkışı gibi yapar. Mekke'ye ulaşan ihrâmlı hacı ise, haccı kaçıran kimsenin hükmüne tâbi'dir. Ebû Hanîfe'ye göre böylesi umre yaparak ihrâmdan çıkar (*Umdetu'l-Kaarî,* V, 44).

12 Buhârî bununla Abdullah ibnu'l-Mübârek'in bu hadîsi bâzan Yûnus'tan; o da ez-Zuhrî'den; bâzan da Ma'mer'den; o da ez-Zuhrî'den rivâyet ettiğini göstermek istemiştir.

13 Bu hadîs muhsar için, yânî herhangi bir mânianın engel olmasıyla Ka'be'ye varması mümkin olmayan kimse için, evvelâ kurbân kesip sonra tıraş olarak ihrâmdan çıkmanın cevâzında sarîhtir.

Yalnız şârih Kastallânî: ''***Kurbân yerine varıncaya*** (yânî kesilinceye) ***kadar başlarınızı tıraş etmeyin..*** ''(el-Bakara:196) âyeti, tıraşın kurbânı kesmeden sonraya bırakılmasını gerektirir. Böyle iken nasıl olur da tıraş öne geçirilir? derim demiş ve bu suâle kendisi şöyle cevâb vermiştir: Âyetteki kurbân kesmenin tıraştan öne geçirilmesi keyfiyeti, muhsar hakkında değildir. Âyetteki durum Ka'be'ye kurbân hediyesi sevkeden hacının tâ Minâ'da kurbânını kesmeden tıraş olup ihrâmdan çıkamayacağını beyân ve teslîme âiddir. Muhsar olan, yânî herhangi bir engel ile alıkonulan hacıya gelince, bunun kurbânın mahalli, yânî kurbânının kesileceği yer, Beyt'i ziyâretten men' olunup geri kaldığı mahaldir. Nasıl ki Rasûlullah da Hudeybiye'de kurbânını kesmiş ve ihrâmdan çıkmıştır... Ve Hudeybiye Harem değil, hılldan sayılmıştır (Kastallânî, III, 285).

٧ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ قال أخبرنا أَبو بَدْرٍ شُجَاعُ ابنُ الوَلِيدِ عَنْ عُمَرَ بنِ مُحَمَّدٍ الْعُمَرِيِّ قال وحدَّثَ نافِعٌ أنَّ عَبْدَ اللّهِ وسَالِمًا كَلَّمَا عَبْدَ اللّهِ بنَ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما فقال خَرَجْنَا مَعَ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلمَ مُعْتَمِرِينَ فَحَالَ كُفَّارُ قُرَيْشٍ دُونَ الْبَيْتِ فَنَحَرَ رسولُ اللّهِ ﷺ بُدْنَهُ وحَلَقَ رَأْسَهُ *

7-....... Nâfi' tahdîs etti ki: (Şâm askeri Abdullah ibn Zubeyr'le harb etmek için Mekke'ye indiği gecelerde, Abdullah ibn Umer Mekke'ye gitmek istedikçe, oğulları Abdullah ile Sâlim, babalarına: Bu yıl hacc etmemen sana zarar vermez, biz seninle Beyt arasına engel olunacağından korkuyoruz dediklerinde) Abdullah ibn Umer:

— Biz Hudeybiye senesinde Peygamber'in berâberinde umre yapıcılar olarak yola çıktık. Kureyş kâfirleri Beyt'in berisinde ona varmamıza engel oldular. Bunun üzerine Rasûlullah (S) kurbânlık develerini kesti ve başını tıraş etti (böylece ihrâmdan çıktı), demiştir [14].

٥ــ بابُ منْ قال لَيسَ عَلَى المُحْصَرِ بَدَلٌ . وقالَ رَوْحٌ عنْ شِبْلٍ عنِ ابنِ أَبِي نَجيحٍ عنْ مُجَاهِدٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما إنَّمَا الْبَدَلُ عَلَى منْ نَقضَ حَجَّهُ بالتَّلَذُّذِ فأمَّا مِنْ حَبسَهُ عُذْرٌ أوْ غيْرُ ذَلِكَ فإنَّهُ يَحِلُّ ولاَ يَرْجِعُ وإنْ كانَ مَعَهُ هَدْيٌ وَهُوَ مُحْصَرٌ نَحَرَهُ إنْ كانَ لاَ يَسْتَطِيعُ أنْ يَبْعَثَ وإنِ اسْتَطَاعَ أنْ يَبْعَثَ بِهِ لَمْ يَحِلَّ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ. وقال مالِكٌ وغَيْرُهُ يَنْحَرُ هَدْيَهُ ويَحْلِقُ فِى أَيِّ مَوْضِعٍ كانَ ولاَ قَضَاءَ عَلَيْهِ لِأَنَّ النبيَّ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وسلمَ وأصْحَابَهُ بالْحُدَيْبِيَّةِ نَحَرُوا وحَلَقُوا وحَلُّوا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قَبْلَ الطَّوَافِ وقَبْلَ أنْ يَصِلَ الْهَدْىُ إلَى الْبَيْتِ ثُمَّ لَمْ يُذْكَرْ أنَّ النبيَّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم أمَرَ أحَدًا أنْ يَقْضُوا شَيْئًا ولاَ يَعُودُوا لَهُ والْحُدَيْبِيَّةُ خارِجٌ مِنَ الحَرَمِ

---

14 Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah (S) kurbânlık develerini kesti ve başını tıraş etti" sözündedir.

Bu hadîs, bundan önceki bâbda buradakinden daha bütün olarak geçmişti.

5- ALIKONULAN KİŞİ ÜZERİNE -YAPAMADIĞI HACC YÂHUD UMREDEN DOLAYI- BEDEL (YÂNÎ KAZÂ ETMEK) YOKTUR DİYEN KİMSE BÂBI

Ve Ravh, Şibl ibn Abbâd'dan; o da İbn Ebî Necîh'ten; o da Mucâhid'den olmak üzere söyledi ki, İbn Abbâs (R): Bedel (yânî kazâ) ancak cimâ ile lezzet almak sûretiyle haccını bozan (veyâ eksilten) kimse üzerine vardır. Ammâ kendisini bir özr veyâ bundan başka bir engelin habsettiği kimseye gelince, o kimse ihrâmından çıkar ve onu kazâ etmez. Ve eğer kendisi alıkonulmuş olduğu hâlde berâberinde kurbânlığı varsa ve eğer onu Mekke'ye göndermeye muktedir olamıyorsa, Hıll veyâ Harem'den alıkonulduğu yerde onu keser. Eğer kurbânlığını Mekke'ye göndermeye muktedir olursa, kurbânlığı nahr günü yerine ulaşıncaya (kesilinceye) kadar ihrâmdan çıkmaz, demiştir [15].

İmâm Mâlik ve başkası da:

Kurbânını, alıkonulmanın meydana geldiği herhangi yerde keser, başını tıraş eder ve üzerine hiçbir kazâ yoktur. Çünkü Peygamber (S) ve sahâbîleri Hudeybiye'de kurbânlarını kestiler, başlarını tıraş ettiler ve tavâf yapmadan, kurbânları da Ka'be'ye ulaşmadan evvel ihrâmın harâm kıldığı şeylerin hepsinden halâl oldular.

Sonra da Peygamber'in, berâberinde bulunanlardan hiçkimseye kazâ etmelerini emrettiği ve onların da bunu tekrâr yaptıkları zikredilmemiştir. Hâlbuki Hudeybiye, Harem dışındadır [16].

٨ــ حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال حدّثنى مالِكٌ عنْ نافِعٍ أنَّ عَبْدَ اللَّهِ ابنَ عُمَرَ رَضى اللَّهُ عنهما قال حِينَ خَرَجَ إلَى مَكَّةَ مُعْتَمِرًا فِى الْفِتْنَةِ إنْ صُدِدْتُ عَنِ الْبَيْتِ صَنَعْنَا كَمَا صَنَعْنَا مَعَ رسولِ ﷺ فأهَلَّ بِعُمْرَةٍ مِنْ أجْلِ أنَّ النبىَّ ﷺ

---

15 Taberî, Alî ibn Ebî Talha'dan; o da İbn Abbâs'tan bunun benzerini rivâyet etmiştir (Aynî).

16 Bu, Beyhakî'nin Kitâbu'l-Ma'rife'sinde Şâfiî'nin ibâresinden olmak üzere okuduğum habere benziyor... (Kastallânî).

كان أهَلَّ بِعُمْرَةٍ عامَ الْحُدَيْبِيَّةِ ثُمَّ إنَّ عَبْدَ اللّٰهِ ابنَ عُمَرَ نَظَرَ فِى أمْرِهِ فقال ما أمْرُهُمَا إلاَّ واحِدٌ فالْتَفَتَ إلَى أصْحَابِهِ فقال ما أمْرُهُمَا إلاَّ وَاحِدٌ اُشْهِدُكُمْ أنِّى قَدْ أوْجَبْتُ الحَجَّ مَعَ العُمْرَةِ ثُمَّ طاف لَهُمَا طَوَافًا وَاحِدًا ورَأى أنَّ ذَلكَ مُجْزِيًا عَنْهُ وأهْدَى *

8-....... Bana Mâlik, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R), Şâm ordusu fitnesi yılında umre yapmak üzere Mekke istikaametine yola çıktığı zamân (oğullarının o yıl hacc yapmamasının daha hayırlı olacağını söylemelerine) cevâben: Eğer ben Beyt'e ulaşmaktan men' olunursam, biz de Rasûlullah'ın berâberinde iken yaptığımız gibi yaparız, dedi. Ve umre niyetiyle (Zu'l-Huleyfe'den) ihrâma girip telbiye etti. Şundan dolayı ki: Peygamber (S) de Hudeybiye senesinde böyle umre niyetiyle ihrâma girip telbiye etmişti.

Sonra Abdullah ibn Umer kendi işi husûsunda nazar edip düşündü de kendi kendine: Alıkonulmakla ihrâmdan çıkmanın cevâzında umre ile haccın durumu birdir; aralarında fark yoktur, dedi. Akabinde yüzünü yol arkadaşlarına yöneltti de: Umre ile haccın durumu ayrı ayrı değil, birdir. Ben sizleri şâhid kılıyorum ki, ben umre ile berâber haccı da kendime vâcib kıldım, dedi. (Yânî kırân haccına niyet etti.) Mekke'ye varınca umre ve hacc için bir tavâf yaptı ve bunun kendisine kâfî olduğu re'yinde bulunup kurbânını kesti [17].

٦ـ بابُ قَوْلِ اللّٰهِ تعالى فَمَنْ كانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أوْ بِهِ أذًى مِنْ رَأسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيامٍ أوْ صَدَقَةٍ أوْ نُسُكٍ وهُوَ مُخَيَّرٌ فأمَّا الصَّوْمُ فَثَلاثَةُ أيّامٍ

6- YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI:

"(Kurbân yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin.)

Artık içinizden kim hasta olur yâhud başından bir eziyeti bulunursa, ona oruçtan veyâ sadakadan yâhud

17 Hadîsin başlığa uygunluğu şu cihetledir: Peygamber ve sahâbîlerinin Hudeybiye'de Ka'be'den alıkonuldukları meşhûrdur. Onlar bu husûsta kazâ ile emr olunmamışlardır. İşte bundan muhsara, yânî alıkonulan kişiye bedel, yânî kazâ etmek lâzım gelmiyeceği bilinmiştir.

Bu hadîs bu kitâbın baş tarafında "Umre yapan kişi alıkonulduğu zamân? bâbı"nda geçmişti.

da kurbândan (biriyle) fidye (vâcib olur) ...'' (el-Bakara: 196) [18].

Hasta veyâhud başından muzdarib olan kimse tıraş olunca, âyette bildirilen oruç, sadaka, kurbân fidyelerinden hangisini dilerse onu îfâ etmekte muhayyerdir. Oruca gelince o, üç gündür [19].

٩ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ حُمَيْدِ بنِ قَيْسٍ عنْ مُجَاهِدٍ عنْ عَبْدِ الرَّحْمنِ بنِ أبِي لَيْلَى عَنْ كَعْبِ بنِ عُجْرَةَ رضى اللّهُ عنه عنْ رسولِ اللّهِ ﷺ أنَّهُ قال لَعَلَّكَ آذاكَ هَوامُّكَ قال نَعَمْ يا رسولَ اللّهِ فقال رسولُ اللّهِ ﷺ احْلِقْ رَأْسَكَ وصُمْ ثلاثَةَ أيّامٍ أوْ أطْعِمْ سِتَّةَ مَساكِينَ أوِ انْسُكْ بِشَاةٍ *

9-....... Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan; o da Ka'b ibnu Ucre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) ona:

— *''Belki sana başındaki haşereler ezâ veriyor?''* buyurdu.

Ka'b ibn Ucre:

— Evet yâ Rasûlallah! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— *''Başını tıraş et de üç gün oruç tut yâhud altı fakîri doyur yâhud da bir koyun kurbânı kes!''* buyurdu [20].

٧ـ بابُ قَوْلِ اللّهِ تَعالَى أوْ صَدَقَةٍ وَهْىَ إطْعَامُ سِتَّةِ مَساكِينَ

7- YÜCE ALLAH'IN *''Ya sadakadan..''* (el-Bakara: 196) KAVLİ(NİN TEFSÎRİ) BÂBI

---

18 Yânî Yüce Allah'ın şu kavlinin tefsîri bâbı: Âyetin baş tarafı şöyledir: *''Haccı da, umreyi de Allah için tamam yapın. Fakat alıkonursanız, o hâlde kolayınıza gelen kurbân gönderin. Kurbân yerine ulaşıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin...''*

19 Buhârî bu ifâdeleriyle âyeti tefsîr etmektedir.

20 Âyette, bildirilen özürlerden dolayı ihrâmlı için, âyette zikrolunan keffâretlerden birini vererek tıraş olacağı sâbit oluyor. Fakat vucûdun diğer yerlerini bu sûretle tıraş etmek câiz olup olmadığı nassan bildirilmemiştir. Cumhûr, bedenin diğer yerlerinin tıraş edilmesini, kıyâsen istidlâl etmişlerdir. Âyetten ve hadîsten anlaşılan, muhayyerliğin yalnız zarûret hâline mahsûr olduğuna hükmetmişlerdir. İmâm Mâlik'in: Fidyenin, bedendeki tüylere ilgisi yoktur, dediğini Râfiî rivâyet etmiştir.

Buhârî bu Ka'b ibn Ucre hadîsini buradaki değişik bâblarda ayrı ayrı beş tarîkten getirmektedir.

Bu sadaka, altı miskîni doyurmaktır.

١٠ ــ حدّثنا أبو نعَيْمٍ قال حدّثنا سَيْفٌ قال حدّثنى مُجَاهِدٌ قال سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بنَ أبِى لَيْلَى قال إنَّ كَعْبَ بنَ عُجْرَةَ حَدَّثَهُ قال وقف عَلَىَّ رسولُ اللّهِ ﷺ بالْحُدَيْبِيَّةِ ورَاسِى يَتَهافَتُ قَمْلاً فقال يُؤْذِيكَ هَوامُّكَ قُلْتُ نَعَمْ قال فاحْلِقْ رأْسَكَ أوْ قال احْلِقْ قال فِيَّ نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أوْ بِهِ أذًى مِنْ رَأْسِهِ إلَى آخِرِهَا فقال النبىَّ صلى اللّهُ عليه وسلم صُمْ ثَلاثَةَ أيَّامٍ أوْ تَصَدَّقْ بِفَرَقٍ بَيْنَ سِتَّةٍ أوِ انْسُكْ بِمَا تَيَسَّرَ *

10-....... Bana Mucâhid tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan işittim, o şöyle dedi: Ka'b ibnu Ucre (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) Hudeybiye'de benim baş ucumda durdu. O sırada başımdan bitler düşüyordu. Rasûlullah:

— *"Başındaki haşereler sana ezâ veriyor mu?"* buyurdu.

Ben:

— Evet, ezâ veriyor! dedim.

Rasûlullah:

— *"Öyleyse başını tıraş et* -yâhud tıraş et-" buyurdu.

Ka'b: İşte bu ***"Artık içinizden kim hasta olur, yâhud başından bir eziyeti bulunursa, ona oruçtan yâhud sadakadan, yâhud da kurbândan*** (biriyle) ***fidye vardır..."*** (el-Bakara: 196) âyeti benim hakkımda indi, dedi.

Peygamber bana:

— *"Üç gün oruç tut, yâhud altı fakîr arasında bir ferak*(= onaltı rıtl) *sadaka ver, yâhud kolay gelen bir hayvânı kurbân et"* buyurdu[21].

٨ ــ بابٌ الاطْعَامُ فِي الْفِدْيَةِ نِصْفُ صَاعٍ

8- BÂB: FİDYE HAKKINDAKİ DOYURMA (HER FAKÎRE) YARIM SÂ'DIR

21 Hadîsin başlığa hüccetliği *"Bir ferak mikdârını altı fakîr arasında sadaka yap"* sözündedir. Çünkü bu söz, âyetteki ***"Ya sadakadan"*** ta'bîrindeki sadakayı tefsîr etmektedir.

el-Ferak: Bir ölçek adıdır ki, Medîne'de ma'rûftur; üç sâ' hubûbât alır. Bâzılarına göre onaltı rıtl, bâzılarına göre dört rıtl alır *(Kaamûs).*

Hadîsteki bilgiye göre her fakîre yarım sâ' buğday (yânî beşyüzyirmi dirhem) vermek üzere, altı fakîre üç sâ' verilecektir. Verilecek bu mikdâr, buğday ve diğer şeyleri şâmil olursa da Müslim'in bir rivâyetinde "Taam" geldiğinden, bununla buğday kasdedilmiş olması daha uygundur.

١١ ـ حدّثنا أبو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عن عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ الأصْبَهانِىِّ عنْ عَبْدِ اللّٰهِ بنِ مَعْقِلٍ قال جَلَسْتُ إلى كَعْبِ بنِ عُجْرَةَ رضى اللّٰهُ عنهُ فَسألْتُهُ عنِ الْفِدْيَةِ فقال نَزَلَتْ فِيَّ خاصّةً وهِىَ لَكُمْ عامّةً حُمِلْتُ إلى رسولِ اللّٰهِ ﷺ والْقَمْلُ يَتَناثَرُ عَلَى وَجْهِى فقال ما كُنْتُ أُرَى الوَجَعَ بَلَغَ بِكَ ما أرَى أوْ ما كُنْتُ أرَى الجَهْدَ بَلَغَ بِكَ ما أرَى تَجدُ شاةً فَقُلْتُ لاَ فقال فَصُمْ ثلاثَةَ أيّامٍ أوْ أطْعِمْ سِتَّةَ مَساكِينَ لِكُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفَ صاعٍ *

11-....... Abdullah ibn Ma'kıl şöyle demiştir: Ben Ka'b ibn Ucre'nin yanına oturdum ve ona (el-Bakara: 196.âyetteki) fidyeyi sordum. O, şöyle dedi: Bu âyet, husûsî olarak benim hakkımda, fakat umûmî olarak sizin hakkınızda indi: Ben Rasûlullah'ın yanına götürüldüm. Bitler yüzüm üzerinde saçılıyordu. Rasûlullah (S):

— *"Sana ulaşan ezânın gözümle görmekte olduğum bu dereceye ulaştığını sanmıyordum* -yâhud da şöyle buyurdu: *Sana ulaşan meşakkatin gözümle görmekte olduğum bu dereceye varacağını düşünmüyordum. Bir koyun bulup kurbân edebilir misin?"* buyurdu.

Ben:

— Hayır (bulamam), dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Öyle ise sen ya üç gün oruç tut, yâhud herbir fakîre yarım sâ'*(= 520 dirhem) *vermek sûretiyle altı fakîri doyur!"* buyurdu [22].

٩ ـ بابٌ النُّسُكُ شاةٌ

9- BÂB: "EN-NÜSÜK", KOYUN'DUR [23]

١٢ ـ حدّثنا إسْحاقُ قال حدّثنا رَوْحٌ قال حدّثنا شِبْلٌ عنِ ابنِ أبى نَجِيحٍ عنْ مُجاهِدٍ قال حدّثنى عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ أبى لَيْلَى عنْ كَعْبِ ابنِ عُجْرَةَ رضى اللّٰهُ عنه أنّ رسولَ اللّٰهِ ﷺ رَآهُ وأنّهُ يَسْقُطُ عَلَى وَجْهِهِ فَقالَ أيُؤْذِيكَ

---

22 Hadîsin başlığa delîlliği *"Herbir fakîre yarım sâ'* (yânî beşyüzyirmi dirhem) *verilecektir"* kavlindedir. Bu hadîsteki yarım sâ'ın buğday ve hurma olacağı husûsunda rivâyetler vardır.

23 el-Bakara:196. âyetinde zikredilen *"**Yâhud nüsük**"*ten maksad, kesilecek kurbânın en az derecesi koyun kurbânıdır. Bunun en yükseği deve, ortası da sığır olduğu anlaşılmakla berâber, Taberânî'nin bu yolda sarîh rivâyeti de vardır.

هَوامُّكَ قال نَعَمْ فأمَرَهُ أنْ يَحْلِقَ وهُوَ بالْحُدَيْبِيَّةِ ولَمْ يَتَبَيَّنْ لَهُمْ أنَّهُمْ يَحِلُّونَ بِهَا وهُمْ عَلَى طَمَعٍ أنْ يَدْخُلُوا مَكَّةَ فأنْزَلَ اللَّهُ الْفِدْيَةَ فأمَرَهُ رسولُ اللهِ ﷺ أنْ يُطْعِمَ فَرَقًا بَيْنَ سِتَّةٍ أوْ يُهْدِىَ شَاةً أوْ يَصُومَ ثَلاثَةَ أيَّامٍ * وعَنْ مُحَمَّدِ بنِ يُوسُفَ قال حدّثنا وَرْقَاءُ عَنِ ابنِ أبِى نَجِيحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ قال أخبرنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ أبِى لَيْلَى عَنْ كَعْبِ ابنِ عُجْرَةَ رضِىَ اللَّهُ عَنهُ أنَّ رسولَ اللهِ صلَّى اللَّهُ عليهِ وسَلَّمَ رآهُ وقَمْلُهُ يَسْقُطُ عَلَى وجْهِهِ مثلَهُ

12-....... Bize Şibl ibn Abbâd, İbnu Ebî Necîh'ten tahdîs etti ki, Mucâhid şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ, Ka'b ibn Ucre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S), Ka'b'ı yüzü üzerine haşereler düşer hâlde gördüğünde:

— *"Haşerelerin sana eziyet veriyor mu?"* buyurdu.

O:

— Evet eziyet veriyor, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah ona; Hudeybiye'de iken, kendileri ve berâberindeki topluluk Hudeybiye'den hacc yapacakları belirmemiş ve Mekke'ye girmeleri arzûsu üzerinde bulunurlarken, tıraş olmasını emretmiştir. Bunun üzerine Allah, tıraş olmakla ilgili fidye (el-Bakara: 196) âyetini indirdi. Bunun akabinde Rasûlullah Ka'b ibn Ucre'ye altı fakîr arasında bir ferak verip doyurması yâhud bir koyun kurbân etmesi yâhud da üç gün oruç tutması şıkklarını emretti [24].

Ve Muhammed ibn yûsuf'tan; o, şöyle demiştir: Bize Verkaa ibnu Umer, İbnu Ebû Necîh'ten tahdîs etti ki, Mucâhid şöyle demiştir: Bize Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ, Ka'b ibnu Ucre'den: Rasûlullah'ın, kendisini bitleri yüzü üzerine düşer hâlde gördüğünü yukarıki hadîs gibi haber vermiştir [25].

١٠ ـ بابُ قَوْلِ اللّهِ تعالى فَلا رَفَثَ

---

24 Hadîsin, başlıktaki "Nüsük" ta'bîrinin en azının koyun olduğuna delîl olan yeri "Yâhud bir koyun kurbân etmesini emretti" cümlesidir.

Bu hadîs, Kur'ân'da fidye mutlak olduğu için, sünnetin Kur'ân'ın mücmelini beyân edici olduğu, mutlaklığın sünnetle kayıdlanması, ihrâmlının başını tıraş etmesinin harâmlığı, haşereler veyâ başka bir sebeble eziyete uğradığında tıraş etmesi husûsunda ruhsat verildiği gibi hükümlerin dayanağı olmuştur.

25 Bu, görünüşte ta'lîkdir, fakat gerçekte ta'lîk değildir. Çünkü Ravh üzerine atfedilmektedir. Bununla İshâk'ın Ravh'tan ve Muhammed ibn Yûsuf el-Fıryâbî'den rivâyet ettiğine işâret etmiştir. Bir de burada İshâk'ın ve Verkaa'nın kim olduklarına dâir tefsîr gelmiştir.

10- YÜCE ALLAH'IN "*Artık haccda refes yoktur*" (el-Bakara: 197) KAVLİ BÂBI

١٣ــ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ مَنْصُورٍ عنْ أبِى حازِمٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنهُ قال قال رسولُ اللّٰهِ ﷺ منْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتَ فَلَمْ يَرْفُثْ ولَمْ يَفْسُقْ رَجعَ كَمَا ولَدَتْهُ أمُّهُ *

13-....... Bize Şu'be, Mansûr ibn Mu'temir'den; o da Ebû Hâzım'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Her kim bu Beyt'i hacc eder de refes* (= Cinsî münâsebet yâhud sözlü ve fiilî günâh) *yapmaz, itâat yolundan çıkmazsa, o kimse, anasının onu doğurduğu gündeki gibi* (tertemiz) *döner"* buyurdu [26].

١١ــ باب قَوْلِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلاَ فُسُوقَ ولاَ جِدَالَ فِى الحَجِّ

11- AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLAH'IN: "*Haccda itâatsizlik yapmak ve kavga etmek yoktur*" (el-Bakara: 197) KAVLİ BÂBI

١٤ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ مَنْصُورٍ عنْ أبِى حَازِمٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنهُ قال قال النبيُّ ﷺ منْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتَ فَلَمْ يَرْفُثْ ولَمْ يَفْسُقْ رَجعَ كَيَوْمَ ولَدَتْهُ أمُّهُ *

14-....... Bize Sufyân (es-Sevrî), Mansûr'dan; o da Ebû Hâzım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. O: Peygamber (S): *"Her kim bu Beyt'i hacc eder de refes yapmaz, itâatsizlik etmezse, o kimse anasının onu doğurduğu günkü gibi günâhsız döner"* buyurdu, demiştir [27].

---

26 Hadîs, başlıktaki "*Refes yoktur*" kavlini tefsîr etmek üzere "Lem yerfus" lâfzını getirmiştir; uygunluk buradadır.

27 Buharî bundan önceki bâbda getirdiği Ebû Hureyre hadîsini başka bir tarîkten, yine başlıkta bulunan âyetteki iki lâfzı tefsîr etmek üzere getirmiştir. Hadîste, âyetteki "Cidal" lâfzıyle yetinildiği için, ayrıca "Cidâl" zikredilmemiştir.

er-Refes: Cinsî münâsebet ve buna da'vet edici hareketler, sözlü veyâ fiilî günâhlar olmak üzere tefsîr edilmiştir.

el-Fusûk: İtâat yolundan çıkmak ma'nâsınadır; bütün münker işlerden sakınmayı emredicidir. Cidâl de arkadaşlarla, diğer insanlarla mücâdele, münâkaşa olmak üzere tefsîr edilmiştir.

١٢ ــ باب قَوْلِ اللّهِ تعالَى لاَ تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وأَنْتُمْ حُرُمٌ ومَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعامُ مَساكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَلِكَ صِيامًا لِيَذُوقَ وبالَ أَمْرِهِ عَفَا اللّهُ عَمَّا سَلَفَ ومَنْ عاد فَيَنْتَقِمُ اللّهُ مِنْهُ واللّهُ عَزِيزٌ ذُوانْتِقامٍ أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وطَعَامُهُ مَتاعًا لَكُمْ ولِلسَّيَّارَةِ وحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مادُمْتُمْ حُرُمًا واتَّقُوااللّهَ الَّذِى الَيْهِ تُحْشَرُونَ

12- ***Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm.*** İHRÂMLININ AVLANMA VE BENZERİ FİİLLERİNİN CEZÂSI İLE YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI [28]:

"Ey îmân edenler, siz ihrâmlı bulunurken av öldürmeyin; içinizden kim onu bilerek öldürürse (üzerine) öldürdüğü o hayvânın benzeri bir cezâ vardır ki, Ka'be'ye ulaşıcı bir kurbânlık olmak üzere, bunu içinizden adâlet sâhibi iki adam hüküm (ve takdîr) edecektir. Yâhud bir keffâret vardır ki (o nisbette) yoksulu doyurmak, yâhud onun dengi oruç tutmaktır. Tâ ki bu sûretle o, ettiğinin vebâlini tatmış olsun. Allah geçmişi bağışladı. (Fakat) kim bir daha böyle yaparsa, Allah ondan intikaamını alır. Allah mutlak gâlibdir, intikaam sâhibidir.

Deniz avı yapmak ve onu yemek - kendinize de müsâfire de bir fâide olmak üzere- sizin için halâl edildi. İhrâmda bulunduğunuz müddetçe ise, kara avı harâm kılındı. Huzûruna varıp toplanacağınız Allah'tan korkun" (el-Mâide: 95-96) [29].

---

28 Ebû Zerr nushasında başlık Besmele'li olarak böyle gelmiştir. İbn Hacer, Aynî ve Kastallânî'nin esâs aldıkları mushalarda da böyledir. Bir nüshada "Ebvâbu Cezâ'i's-Sayd, Bâbu kavli'llâhi.. = Avlanma cezâsı bâbları, Yüce Allah'ın şu kavli bâbı.." şeklinde gelmiştir.

Başlıktaki "Ve benzeri fiiller..."den maksad, Harem içinde ağaç kesmek gibi ihrâmlıya yasak olan diğer fiillerdir.

29 Mukaatil'in tefsîrinde bildirdiğine göre, bu âyetlerin nuzûl sebebi Ebu'l-Yusr Amr ibn Mâlik el-Ensârî'dir. Hudeybiye'de umre niyetiyle ihrâmlı iken bir yaban eşeği öldürmüş, bunun üzerine yukarıki ***"İhrâmlı iken av öldürmeyiniz.."*** âyeti inmiştir.

İbn İshâk, Mûsâ ibn Ukbe, Vâkıdî ve daha başkaları da Ka'b ibn Amr hakkında indi; Ka'b, Hudeybiye'de bir yaban eşeği avlamıştı da bu âyet inmişti, demişlerdir (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

Bu âyetler, ihrâmlı iken av öldürmenin harâmlığına; bu harâmlığa cezâ vâ-

١٣ــ بابٌ إذَا صَادَ الحَلاَلُ فأهْدَى لِلمُحْ الصَّيْدَ أكَلَهُ ولَمْ يَرَ ابنُ
عَبَّاسٍ وأنَسٌ بالذَّبْحِ بَأْسًا وهْوَ غَيْرُ الصَّيْدِ نحْو ، والْغَنَمِ والْبَقَرِ والدَّجاجِ
والْخَيْلِ يُقَالُ عَدْلُ ذَلِكَ مِثْلُ فاذَا كُسِرَتْ ـلٌ فَهْوَ زِنَةُ ذَلِكَ قِيامًا
قِوَامًا يَعْدِلُونَ يَجْعَلُونَ عَدْلاً

13- BÂB [30]: İHRÂMSIZ OLAN AV AVLADIĞI VE AVI İHRÂMLIYA / HEDİYE ETTİĞİ ZAMÂN, İHRÂMLI BUNU YER [31]

İbn Abbâs ile Enes, ihrâmlının kesmesinde bir be's görmediler [32].
Bu kesme, kesilecek şey avdan başka; deve, koyun, sığır, tavuk, at gibi bir hayvân olduğu hâldedir. Bunun *Adli,* bunun misli demektir. Ayn'ın kesriyle *Idl* olduğu zamân, bunun *Idlı,* bunun ağırlığı; dengi demektir [33]. *"Kıyâmen"* (el-Mâide: 97) **"Nizâmen" demektir [34]. *"Ya'dilûn"*** (el-En'âm: 1)**, denk (yâhud misl) tutuyorlar demektir [35].**

١٥ــ حدّثنا مُعَاذُ بنُ فَضَالَةَ قال حدّثنا هِشَامٌ عنْ يَحْيَ عنْ عَبْدِ اللَّهِ

---

cib olduğuna delâlet etmiştir. Bu husûsta imâmlar arasında görüş ayrılığı olmamıştır. Hem de ihrâmlı olana av avlamanın harâmlığı, bu harâmlığı bilsin bilmesin, avladığında bu cezânın gerekliliğinde fark yoktur. Gerçi âyette *"Taammüden = Bilerek"* kaydı varsa da, kayıd, nassın geliş yeri i'tibâriyledir. Hatâen avlamakta tağlîz için âmm de katılmıştır, deniliyor.

Âyetteki iki adâletli hakemin vazîfesini, Mâlik, Şâfiî, Ahmed, Muhammed ibn Hasen cezâ olan kurbân, doyurma ve oruçtan birisini ta'yîne âiddir, demişlerdir. İmâm Ebû Hanîfe ile Ebû Yûsuf: Bunların vazîfesi kıymet takdîr etmektir. Bu takdîr edilen kıymet ile cinâyet sâhibi, öldürülen hayvânın benzeri bir kurbân bulursa keser, isterse it'âm eder, isterse sadaka yapar; bu husûsta tercîh hakkı kaatile âiddir, demişlerdir (Aynî).

30 Ebû Zerr nushasında başlık böyle sâbit olmuştur. Diğer rivâyetlerde bu başlık yoktur. Onlar burada zikredilen şeyleri, bundan önceki bâbdan kılmışlardır.

31 Bu husûsta fakîhler arasında görüş ayrılıkları vardır.

32 İhrâmlının bu kesmesinin zâhiri, av ve diğerlerini şâmil ise de, murâdı avdan gayrı hayvânların kesilmesidir. Buhârî bunun kasdedildiğini, bunu ta'kîb eden sözleriyle işâret etmiştir.

İbn Abbâs'ın görüşünü İkrime'den tarîkıyle Abdurrazzâk; Enes'in haberini de İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

33 Buhârî, zikredilen âyette *"Idl"* geçtiği için, "Adl" ile "Idl"ın farkını işâret etmektedir.

34 Buhârî, o âyetten sonraki el-Mâide: 97. âyetinde geçmekte olan *"Kıyâmen"* lâfzının ma'nâsını vermektedir.

35 Buhârî burada *"Kâfir olanlar onları Rabb'lerine denk tutuyorlar"*(el-En'âm:1)

بن أبى قتادة قال انطلق أبى عام الحديبية فأحرم أصحابه ولم يحرم وحدث النبى ﷺ أن عدوا يغزوه فانطلق النبى ﷺ فبينما أنا مع أصحابه تضحك بعضهم إلى بعض فنظرت فإذا أنا بحمار وحش فحملت عليه فطعنته فأثبته واستعنت بهم فأبوا أن يعينونى فأكلنا من لحمه وخشينا أن نقتطع فطلبت النبى ﷺ أرفع فرسى شأوا وأسير شأوا فلقيت رجلا من بني غفار في جوف الليل قلت أين تركت النبى ﷺ قال تركته بتعهن وهو قايل السقيافقلت يا رسول الله إن أهلك يقرؤن عليك السلام ورحمة الله إنهم قد خشوا أن يقتطعوا دونك فانتظرهم قلت يا رسول الله أصبت حمار وحش وعندى منه فاضلة فقال للقوم كلوا وهم محرمون. وقال أبو عبد الله شأوا مرة *

15-....... Abdullah şöyle demiştir: Babam Ebû Katâde, Hudeybiye yılında gitti. Arkadaşları ihrâma girdiler, fakat kendisi ihrâma girmemişti. Çünkü Peygamber'e bir düşmanın kendisiyle harbedeceği haberi söylenmişti.

Peygamber gitti. Ben O'nun sahâbîleri arasında bulunduğum sırada, onların bir kısmı diğer bir kısmına doğru güldü. Ben etrafa baktım. Derhâl bir yaban eşeği ile karşılaştım. Üzerine hücûm ettim. Onu mızrakla vurup yerinde hareketsiz bıraktım. Onu yükleyip getirmek için sahâbîlerden yardım etmelerini istedim. (İhrâmlı olduklarından) bana yardım etmekten çekindiler. Nihâyet (kendim getirdim ve) hepimiz onun etinden yedik. Biz, Rasûlullah ile aramızın (düşman tarafından) kesilmesinden endîşe ettik. Ben Peygamber'i aradım. Atımı bâzan şahlandırıyor, bâzan da mu'tâd yürüşle sürüyordum. Gece ortasında Gıfâr oğulları'ndan bir kimseye kavuştum. Ve ona:

— Peygamber'i nerede bıraktın? diye sordum.

Gıfârlı bana:

— Ben Peygamber'i Ta'hune mevkiinde bıraktım. O es-Sukyâ köyünde kuşluk uykusu uyumak istiyordu, dedi.

Ben Peygamber'e eriştim ve:

— Yâ Rasûlallah, keşif kolundaki sahâbîlerin sana selâm ve Allah'ın rahmetini okuyorlar. Onlar, düşman tarafından seninle aralarının kesilmesinden endîşe ediyorlar. Binâenaleyh onların gelmesini bekleyin! dedim.

âyetindeki "*Ya'dilûn*" fiilinin ma'nâsına işâret etmiştir. Bunu burada zikretmesi bu fiilin "denk" ma'nâsına olan "*Idl*"den yâhud "misl" ma'nâsına olan "Adl"den yapılmış olmasıdır (Aynî).

Rasûlullah beklemeye koyuldu. Bu sırada ben:

— Yâ Rasûlallah, ben bir yaban eşeği vurdum. Yanımda onun etinden artmış bir parça vardır, dedim.

Rasûlallah yanında bulunan cemâate hitâben:

— *"Bu av etini yiyiniz!"* buyurdu.

Hâlbuki onlar ihrâmlı idiler.

Ve Ebû Abdillah el-Buhârî: "Şe'ven", "Merreten" demektir, dedi [36].

١٤ــ باب إذا رأى المحرمون صيدا فضحكوا ففطن الحلال

14- BÂB: İHRÂMLILAR BİR AV HAYVÂNI GÖRÜP DE GÜLDÜKLERİ VE İÇLERİNDEKİ İHRÂMSIZ KİMSE AVI ANLADIĞI ZAMÂN (HÜKÜM NEDİR)? [37]

١٦ــ حدّثنا سَعِيدُ بنُ الرَّبِيعِ قال حدّثنا عَلِيُّ بنُ المُبَارَكِ عنْ يَحْيَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ أبِى قَتَادَةَ أنَّ أبَاهُ حَدَّثَهُ قال انْطَلَقْنَا مَعَ النبىِّ ﷺ عامَ الْحُدَيْبِيَةِ فأحْرَمَ أصْحَابُهُ ولَمْ أُحْرِمْ فأُنْبِئْنَا بِعَدُوٍّ بِغَيْقَةَ فَتَوَجَّهْنَا نَحْوَهُمْ فَبَصُرَ أصْحَابِى بِحِمَارِ وَحْشٍ فَجَعَلَ بَعْضُهُمْ يَضْحَكُ إلَى بَعْضٍ فَنَظَرْتُ فَرَأَيْتُهُ فَحَمَلْتُ عَلَيْهِ الْفَرَسَ فَطَعَنْتُهُ فأثْبَتُّهُ فاسْتَعَنْتُهُمْ فأبَوْا أنْ يُعِينُونِى فأكَلْنَا مِنْهُ ثُمَّ لَحِقْتُ بِرَسولِ اللَّهِ صلى اللَّه عليه وسلم وخَشِينَا أنْ نُقْتَطَعَ أرْفَعُ فَرَسِى شَأْوًا وأسِيرُ عَلَيْهِ شَأْوًا فَلَقِيتُ رَجُلاً مِنْ بَنِى غِفَارٍ فِى جَوْفِ اللَّيْلِ فَقُلْتُ أيْنَ تَرَكْتَ رسولَ اللَّهِ صلى

---

36 Hadîsin başlığa delîlliği "İhrâmlı oldukları hâlde *"Yiyiniz!"* buyurdu" kavlindedir. Çünkü yaban eşeğini avlayan kişi ihrâmlı değildi. Bu kişi onu Peygamber'e hediye etmiş, Peygamber de berâberindeki ihrâmlı sahâbîlere o eti yemelerini mübâh kılmıştır. İşte bu, ihrâmsızın avından ihrâmlının yemesinin cevâzına delâlet etmiştir. Bunda ihtilâf da vardır (Aynî).

Bu Ebû Katâde hadîsi, ihrâmda avlanma cezâsı konusunda çok mühim bir esastır. Avlanma cezâsına dâir pekçok hükümlerde bundan istifâde edilmiştir. Bu hadîsin birkaç rivâyeti daha gelecektir.

Hadîste geçen es-Sukyâ, Mekke ile Medîne arasında bir köyün adıdır. Ta'hune veyâ Tı'hine de bu köye üç mil mesâfede bir su başıdır. Bu son isim, hâ'nın üç harekesiyle okunmuştur (Aynî).

37 İçlerinde ihrâmsız insan bulunan ihrâmlılar bir av, onu avlamaya kudretleri olmakla berâber ihrâmlı oldukları için avlayamayacaklarından taaccüb ederek güldüklerinde, ihrâmsız insan av olduğunu anlasa, onların gülüşü ihrâmsıza bir işâret olmadığı hâlde, ihrâmsız kişi onu avladığı zamân gülmüş olan ihrâmlılara hiçbirşey lâzım gelmez (Kastallânî).

اللّٰهُ عليه وسلم فقال تَرَكْتُهُ بِتَعْهُنَ وهُوَ قائِلٌ السُّقْيَا فَلَحِقْتُ بِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ حَتَّى أَتَيْتُهُ فَقُلْتُ يا رَسولَ اللّٰهِ إِنَّ أَصْحَابَكَ أَرْسَلُوا يَقْرَؤُونَ عَلَيْكَ السَّلامَ وَرَحْمَةَ اللّٰهِ وَبَرَكَاتِهِ وإِنَّهُمْ قَدْ خَشُوا أَنْ يَقْتَطِعَهُمُ الْعَدُوُّ دُونَكَ فانْظُرْهُمْ فَفَعَلَ فَقُلْتُ يا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّا اصَّدْنَا حِمَارَ وَحْشٍ وإِنَّ عِنْدَنا مِنْهُ فاضِلَةً فقال رسولُ اللّٰهِ ﷺ لِأَصْحَابِهِ كُلُوا وهُمْ مُحْرِمُونَ *

16-....... Ebû Katâde tahdîs edip şöyle demiştir: Biz Hudeybiye senesi Peygamber'in berâberinde gittik. Peygamber'in sahâbîleri ihrâma girdiler, fakat ben ihrâma girmemiştim. Bir ara bize Gayka'da düşman bulunduğu haberi verildi. Biz o düşmanın bulunduğu cihete yöneldik. Arkadaşlarım bir yaban eşeği gördüler. (İhrâmlı bulunduklarından hayretle) birbirlerine gülmeye başladılar. Ben etrafa baktım ve hayvanı ben de gördüm. Ve atımı hemen ona doğru sürdüm. Akabinde yaban eşeğini mızrak ile vurup olduğu yere mıhladım. Hayvanı yüklenip getirmek için arkadaşlarımdan yardım etmelerini istedim. Onlar(ihrâmlı olduklarından) bana yardım etmekten çekindiler. (Nihâyet kendim getirdim ve) hepimiz bunun etinden yedik. Sonra ben, düşman tarafından aramızın kesilmesinden endîşe ederek, Rasûlullah ile buluşmak istedim. Atımı kâh şahlandırarak, kâh mu'tâd yürüyüş ile yürütüp giderken, gece yarısında Gıfâr oğulları'ndan bir kimseye kavuştum. Ve ona:

— Rasûlullah'ı nerede bıraktın? diye sordum.

Gıfârlı bana:

— Ta'hune mevkiinde bıraktım; es-Sukyâ'da kuşluk uykusu uyuyacaktı, dedi.

Nihâyet Rasûlullah'a kavuştum ve yanına geldiğimde:

— Yâ Rasûlallah! Keşif kolundaki sahâbîlerin sana selâm, Allah'ın rahmet ve bereketlerini okuyorlar. Onlar, düşmanın kendileriyle senin arandaki irtibâtı kesmesinden endîşe ettiler, onun için onların gelmesini bekle! dedim.

Rasûlullah, arkadaşlarım gelinceye kadar bekledi. Bu sırada ben:

— Yâ Rasûlallah! Bizler bir yaban eşeği avladık. Ve yanımızda da onun etinden artmış bir parça vardır, dedim.

Rasûlullah yanındaki sahâbîlere:

— "(Bu eti) *yiyiniz!*" buyurdu.

Hâlbuki o sahâbîler ihrâmlı idiler[38].

---

38 Başlığa uygunluğu "Arkadaşlarım bir yaban eşeği gördüler de bâzısı gülmeye başladı. Ben de baktım ve hayvanı gördüm..." sözündedir. Peygamber'in yemekle emretmesi, ibâha içindir (Aynî).

١٥ــ باب لاَ يُعِينُ المُحْرِمُ الحَلاَلَ فِى قَتْلِ الصَّيْدِ

15- BÂB: İHRÂMLI OLAN, İHRÂMSIZ KİŞİYE AVI ÖLDÜRMESİ HUSÛSUNDA (FİİL VEYÂ SÖZLE) YARDIM ETMEZ

١٧ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا صَالِحُ ابنُ كَيْسَانَ عنْ أبِى مُحَمَّدٍ نافعٍ مَوْلَى أبِى قَتَادَةَ سَمِعَ أبَا قَتَادَةَ رضى اللَّهُ عنهُ قال كُنَّا مَعَ النبىِّ ﷺ بالْقَاحَةِ مِنَ المَدِينَةِ عَلَى ثَلاَثٍ ح وحدّثنا عَلِىُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قَال حدّثنا صَالِحُ بنُ كَيْسَانَ عنْ أبِى مُحَمَّدٍ عنْ أبِى قَتَادَةَ رضى اللَّهُ عنهُ قال كُنَّا مَعَ النبىِّ ﷺ بالْقَاحَةِ ومِنَّا المُحْرِمُ ومِنَّا غَيْرُ المُحْرِمِ فَرَأيْتُ أصْحَابِي يَتَرَاءَوْنَ شَيْئًا فَنَظَرْتُ فإذَا حِمَارُ وَحْشٍ يَعْنِى وقَعَ سَوْطُهُ فقالُوا لاَ نُعِينُكَ عَلَيْهِ بِشَيْءٍ إنَّا مُحْرِمونَ فَتَنَاوَلْتُهُ فأخَذْتُهُ ثُمَّ أتَيْتُ الحِمَارَ مِنْ وَرَاءِ أكَمَةٍ فَعَقَرْتُهُ فأتَيْتُ بِهِ أصْحَابِي فقال بَعْضُهُمْ كُلُوا وقال بَعْضُهُمْ لاَ تَأْكُلُوا فَأتَيْتُ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم وهُوَ أمَامَنَا فَسألْتُهُ فقال كُلُوهُ حَلاَلٌ قال لَنَا عَمْرٌو اذْهَبُوا إلَى صَالِحٍ فَسَلُوهُ عنْ هَذَا وغَيْرِهِ وقَدِمَ عَلَيْنَا هَهُنَا*

17-....... Bize Sâlih ibnu Keysân, Ebû Katâde'nin himâyesinde bulunan Ebû Muhammed Nâfi'den tahdîs etti. Ebû Muhammed Nâfi', Ebû Katâde'den şöyle dediğini işitmiştir: Bizler Medîne'den üç merhale uzaklıkta bulunan el-Kaaha mevkiinde, Peygamber'in berâberinde idik.

H ve yine bize Alî ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sâlîh ibn Keysân, Ebû Muhammed'den; o da Ebû Katâde(R)'den tahdîs etti, o şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in berâberinde el-Kaaha mevkiinde bulunuyorduk. Bizlerden kimimiz ihrâmlı, kimimiz ihrâmsız idi. Arkadaşlarımı gördüm ki, onlar birbirlerine birşey gösteriyorlar. Ben de baktım ve bir yaban eşeğiyle karşılaştım.

Râvî dedi ki: Ebû Katâde'nin kamçısı düştü. Oradakiler:

— Bizler sana o av üzerine hiçbir şeyle yardım etmeyiz; çünkü bizler ihrâmlıyız, dediler.

Bu söz üzerine ben kendim bir şeyle o kamçıya uzandım ve onu yerden aldım. Sonra ben taş tepenin arkasından yanaşıp yaban eşeğine geldim ve onu vurup öldürdüm. Akabinde onu arkadaşlarıma getirdim. Onların bâzıları "Bunu yiyiniz" dediler. Bâzıları da

"Yemeyiniz" dediler. Bunun üzerine ben Peygamber'in yanına geldim. Peygamber önümüzde idi. Peygamber'e (ihrâmlının bunu yemesi câiz olur mu diye) sordum. Peygamber:

— *"Onu yiyiniz; o halâldir"* buyurdu [39].

Sufyân dedi ki: Amr ibn Dînâr bize: Sizler Sâlih ibn Keysân'a gidin de bu mes'eleyi ve diğer şeyleri ondan sorun; Sâlih ibn Keysân Medîne'den buraya, yânî Mekke'ye bizim yanımıza geldi, dedi [40].

١٦ــ بابٌ لاَ يُشِيرُ المُحْرِمُ إِلَى الصَّيْدِ لِكَىْ يَصْطَادَهُ الحَلاَلُ

16- BÂB: İHRÂMLI BULUNAN KİŞİ, İHRÂMSIZIN AVLAMASI İÇİN AV HAYVANINA DOĞRU (FİİLÎ VE SÖZLÜ) İŞÂRET YAPMAZ

١٨ــ حدّثنا مُوسى بنُ إِسْمَاعِيلَ قال حدّثنا أبو عَوَانَةَ قال حدّثنا عُثْمَانُ هُوَ ابنُ مَوْهَبٍ قال أخبرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بنُ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ أَبَاهُ أخبرَهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلَّمَ خَرَجَ حاجًّا فَخَرَجُوا مَعَهُ فصَرَفَ طائِفَةً مِنْهُمْ فِيهِمْ أَبو قَتَادَةَ فَقَالَ خُذُوا ساحِلَ البَحْرِ حَتَّى نَلْتَقِي فأَخَذُوا ساحِلَ الْبَحْرِ فَلَمَّا انْصَرَفُوا أَحْرَمُوا كُلُّهُمْ إلاَّ أَبو قَتَادَةَ لَمْ يُحْرِمْ فَبَيْنَما هُمْ يَسِيرُونَ إِذْ رَأَوْا حُمُرَ وَحْشٍ فَحَمَلَ أَبو قَتَادَةَ عَلَى الْحُمُرِ فعقَرَ مِنْهَا أَتَانًا فَنَزَلُوا فأَكَلُوا مِنْ لَحمِهَا وقالُوا أَنَأْكُلُ لَحمَ صَيْدٍ ونَحْنُ مُحْرِمُونَ فَحَمَلْنَا ما بَقِيَ مِنْ لَحمِ الأَتَانِ فَلَمَّا أَتَوْا رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم قالُوا يا رَسولَ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا أَحْرَمْنَا وَقَدْ كانَ أَبو قَتَادَةَ لَمْ يُحْرِمْ فرَأَينَا حُمُرَ وَحْشٍ فَحَمَلَ عَلَيْهَا أَبو قَتَادَةَ فَعقَرَ مِنْهَا أَتَانًا فَنَزَلْنَا فأَكَلْنَا مِنْ لَحمِهَا ثُمَّ قُلنَا أَنَأْكُلُ لَحْمَ صَيْدٍ ونَحْنُ مُحْرِمُونَ فَحَمَلْنَا

---

39 Bâb başlığına delîlliği "Bizler av hayvanı aleyhine sana hiçbir şeyle yardım etmeyiz dediler" sözündedir.

Buhârî bu hadîsi burada iki tarîkten getirmiştir: Biri Abdullah ibn Muhammed tarîki, diğeri de tahvîlden sonraki Alî ibn Abdillah tarîkidir.

40 Bundan maksad, Amr ibn Dînâr'ın zabtının te'kîdi ve hadîsi Sâlih ibn Keysân'dan bizzât işittiğinin isbâtıdır.

"O Medîne'den buraya, yânî Mekke'ye bizim yanımıza gelmiştir" sözünden maksadı, Sâlih'in Medîne'li olup, Mekke'ye geldiğini göstermektir. Böylece Amr ibn Dînâr, arkadaşlarına Sâlih'ten bizzât bu hadîsi ve diğer hadîsleri işitmeleri için, Sâlih ibn Keysân'a delâlet edip göstermiştir. Bu hadîste fer'î mes'elelerde ictihâdın cevâzı ve bunlarda ihtilâf edilebileceği hükmü de vardır.

مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِهَا قَالَ أَمِنْكُمْ أَحَدٌ أَمَرَهُ أَنْ يَحْمِلَ عَلَيْهَا أَوْ أَشَارَ إِلَيْهَا قَالُوا
لاَ قَالَ فَكُلُوا مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِهَا *

18-....... Ebû Katâde şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Beyt'i ziyâret edici olarak (Medîne'den) yola çıktı. O'nun berâberinde sahâbîler de yola çıktılar. (Zu'l-Huleyfe'den otuzdört mil mesâfedeki Ravhâ'ya ulaştıklarında müşriklerden bir düşman grubunun kendilerine saldıracağını Peygamber'e haber verdiler.) Bunun üzerine Peygamber sahâbîlerden, içlerinde Ebû Katâde'nin de bulunduğu bir müfrezeyi çevirdi de:

— *"Sizler deniz kenârı yolunu tutunuz, nihâyet buluşuruz"* buyurdu.

Onlar deniz kenârını tuttular. Peygamber'den ayrıldıkları zamân Ebû Katâde hâric, hepsi ihrâma girdiler. Ebû Katâde ihrâma girmedi. Onlar bu şekilde yol alırlarken birdenbire bir yaban eşeği sürüsü ile karşılaştılar. Ebû Katâde yaban eşekleri üzerine hücûm etti. Ve onlardan bir dişi eşek vurup öldürdü. Nihâyet hepsi bineklerinden indiler de o dişi yaban eşeğinin etinden yediler. Bu esnâda: Bizler ihrâmlı olduğumuz hâlde av etini yer miyiz? dediler. Akabinde dişi yaban eşeğinin etinden geri kalanı taşıdık. Rasûlullah'a geldikleri zamân:

— Yâ Rasûlallah! Bizler ihrâma girmiş idik. Ebû Katâde ise ihrâma girmemiş hâlde idi. Bir sürü yaban eşeği gördük. Ebû Katâde onların üzerine hücûm etti ve onlardan bir dişi yaban eşeğini vurup öldürdü. İnip onun etinden yedik. Sonra kendi kendimize: Bizler ihrâmlı bulunduğumuz hâlde av etini yiyebilir miyiz? dedik. Ve onun etinden arta kalanı berâberimizde taşıyıp getirdik, diye söyledik.

Rasûlullah (S):

— *"Sizlerden herhangi bir kimse Ebû Katâde'ye, o yaban eşeği üzerine hücûm etmesini emr veyâ ona doğru işâret etti mi?"* diye sordu.

Sahâbîler:

— Hayır, dediler.

Rasûlullah:

— *"Öyle ise bu av etinden geri kalanı yiyiniz!"* buyurdu [41].

---

41 Başlığa delîlliği *"Sizden biri ona emretti yâhud işâret etti mi?"* sözündedir. Bundan anlaşılan şudur: İhrâmlının, avı avlaması için ihrâmsıza işâret etmesi câiz olmaz. Şâyet işâret etmiş ve o da avı öldürmüş olsa, ihrâmlı için bundan yemek câiz olmaz. Bu husûsta görüş ayrılıkları da vardır.

İhrâmsız kimse tarafından avlanan hayvanın, avlarken yardım ve işâret etmemek şartıyle ihrâmlının bu av etini yemesi câiz olduğuna bu hadîs de açıkça delâlet etmektedir. Bu hadîslerden yaban eşeği avlamanın cevâzı ve etinin yenilir olduğu da anlaşılmıştır.

١٧ـ باب إذا أهدى للمحرم حمارا وحشيا حيا لم يقبل

17- BÂB: İHRÂMSIZ OLAN KİMSE İHRÂMLIYA CANLI BİR YABAN EŞEĞİ HEDİYE ETTİĞİ ZAMÂN KABUL ETMEZ

١٩ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ ابْنِ شِهَابٍ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُتْبَةَ بنِ مَسْعُودٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عَبَّاسٍ عن الصَّعْبِ بنِ جَثَّامَةَ اللَّيْثِيِّ أنَّهُ أهْدَى لِرَسُولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم حِمَارًا وَحْشِيًّا وهْوَ بالأبْوَاءِ أوْ بِوَدَّانَ فَرَدَّهُ عَلَيْهِ فلَمَّا رَأى مافِى وَجْهِهِ قال إنَّا لَمْ نَرُدَّهُ عَلَيْكَ إلاَّ أنَّا حُرُمٌ *

19-....... Bize Mâlik, İbnu Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd'dan; o da Abdullah ibn Abbâs'tan tahdîs etti ki, es-Sa'b ibnu Cessâme el-Leysî (R) Rasûlullah'a Ebvâ'da yâhud Veddân'da bulunduğu sırada bir yaban eşeği hediye etmişti. Fakat Rasûlullah bunu kabûl etmeyip geri çevirmişti. Rasûlullah, Sa'b'ın yüzündeki üzülme işâretini görünce (onun gönlünü hoş etmek için): *"Biz senin hediyeni reddetmedik, şu kadar ki bizler ihrâmlı bulunuyoruz"* buyurdu [42].

١٨ـ باب ما يَقْتُلُ المُحْرِمُ مِنَ الدَّوابِّ

42 Sa'b'ın, bu yaban eşeğini Rasûlullah'a canlı olarak mı, yoksa kesilmiş olarak mı verdiği husûsu hadîsin metninde zikredilmemiştir. Buhârî'nin İmâm Mâlik tarîkiyle rivâyet ettiği bu Sa'b hadîsini İmâm Mâlik gibi daha birçok rivâyet sâhibleri de ez-Zuhrî'den böyle mutlak olarak rivâyet etmişlerdir. Yalnız İbn Uyeyne'nin Zuhrî'den rivâyetinde yaban eşeği eti diye gelmiş, Müslim'deki bir rivâyette de böyledir. Bu hadîsin bunlardan başka bir takım rivâyet tarîklerinde de kesilmiş ve kanı akarak, bâzılarında hayvanın bir dudu ve bir parçası hediye edildiği rivâyet edilmiştir.

Rivâyette son derece ihtiyâta yapışan İmâm Buhârî, Rasûlullah'a hediye edilen bu hayvanın diri veyâhud kesilmiş olduğuna temâs etmeyerek, yaban eşeğini hadîste mutlak olarak rivâyet etmiştir. Fakat hayvânın diri hediye edildiği hakkında da gâlib zannı bulunduğundan, bunu da hadîsin bâb başlığında izhâr ederek, diğer rivâyetlerin za'fına işâret etmiştir (Kastallânî).

Ebvâ: Medîne civârında Cuhfe'ye yirmiüç mil mesâfede bir dağın adıdır.

Veddân: Cuhfe'ye daha yakın ve sekiz mil mesâfede bir yerin veyâ köyün adıdır. Râvî bu iki mahalden birinin ta'yîninde şekk ettiği için, terdîd ile rivâyet etmiştir. İbn İshâk *Veddân;* Ma'mer ise *Ebvâ* olduğunu cezim ile rivâyet etmişlerdir (Kastallânî).

18- İHRÂMLI KİMSENİN HAYVANLARDAN ÖLDÜREBİLECEĞİ NEVİ'LER BÂBI

٢٠ ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللَّهَ عنهما أنَّ رسولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم قال خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ لَيْسَ عَلَى المُحْرِمِ فِى قَتْلِهِنَّ جُنَاحٌ * وعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابنِ دِينَارٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ قال *

20-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti. Rasûlullah (S): *"Hayvanlardan beş* (nevi') *vardır ki, bunları öldürmekte ihrâmlıya hiçbir günâh yoktur"* buyurmuştur [43].

Yine Mâlik, Abdullah ibn Dînâr'dan; o da Abdullah ibn Umer'-den; Rasûlullah şöyle buyurdu... demiştir [44].

٢١ ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا أبُو عَوَانَةَ عنْ زَيْدِ بنِ جُبَيْرٍ قال سَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنْهما يَقُولُ حدّثَتْنِى إحْدَى نِسْوَةِ النبىِّ ﷺ عنِ النبىِّ ﷺ يَقْتُلُ المُحْرِمُ *

21-....... Bize Ebû Avâne tahdîs etti ki, Zeyd ibnu Cubeyr şöyle demiştir: Ben İbnu Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Bana Peygamber'in kadınlarından birisi (yânî Hafsa) tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"İhrâmlı kişi bu hayvanları öldürür"* buyurmuştur [45].

٢٢ ـ و حدّثنا أصْبَغُ قال أخبرنِى عَبْدُ اللَّهِ بنُ وهْبٍ عنْ يُونُسَ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ سَالِمٍ قال قال عَبْدُ اللَّهِ بنُ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما قالَتْ حَفْصَةُ قال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ لاَ حَرَجَ عَلَى مَنْ قَتَلَهُنَّ الْغُرَابُ والْحِدَأَةُ والْفَأْرَةُ والْعَقْرَبُ والْكَلْبُ الْعَقُورُ *

22-....... Sâlim şöyle demiştir: Abdullah ibnu Umer (R) şöyle dedi: Hafsa şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Hayvanlar-*

---

43 Hadîste ihrâmlının öldürebileceği beş nevi' kısaca bildirilmiş yâhud da bu hayvanların isimleri yakında gelecek olan Sâlim hadîsine havâle edilmiştir.

44 Mâlik'in Abdullah ibn Dînâr'dan gelen bu tarîkında Rasûlullah, beş hayvanın isimlerini söylemiştir.

45 Bu Müsedded hadîsi, başka bir tarîktir ki, bunda sâdece bu kadar sevketmiş yâhud da bundan sonra gelecek olan tarîke havâle etmiştir.

dan beş nevi' var ki, bunları öldüren kimse üzerine günâh yoktur: Karga, çaylak, fare, akreb ve yırtıcı köpek''[46].

٢٣ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ سُلَيْمَانَ قال حدّثنى ابنُ وَهْبٍ قال أخبرنى يُونُسُ عَنِ ابنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ كُلُّهُنَّ فاسِقٌ يَقْتُلُهُنَّ فِي الحَرَمِ . الْغُرَابُ والْحِدَأةُ والْعَقْرَبُ والْفَارَةُ والْكَلْبُ الْعَقُورُ *

23-....... Bana Yûnus ibn Yezîd, İbnu Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *''Yeryüzünde gezen hayvanlardan beş nevi' vardır ki, bunların hepsi de fâsıktır. Bunları insan Harem içinde de öldürür* (Bunlar): *Karga, çaylak, akreb, fâre ve yaralayıcı köpektir''*[47].

٢٤ــ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصِ بنِ غِيَاثٍ قال حدّثنا أبى قال حدّثنا الأعْمَشُ قال حدّثنى إبْرَاهِيمُ عن الأسْوَدِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عنه قال بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ النبىِّ صلى اللَّهُ عليه وسلَّمَ فِي غَارٍ بِمِنًى إذْ نَزَلَ عَلَيْهِ والمُرْسَلاَتِ وإنَّهُ لَيَتْلُوهَا وإنِّى لأتَلَقَّاهَا مِنْ فِيهِ وَإنَّ فاهُ لَرَطْبٌ بِهَا إذْ وَثَبَتْ عَلَيْنَا حَيَّةٌ فقال النبىُّ ﷺ اقْتُلُوهَا فابْتَدَرْنَاهَا فَذَهَبَتْ فقال النبىُّ ﷺ وُقِيَتْ شَرَّكُمْ كَمَا وُقِيتُمْ شَرَّهَا *

24-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bir gün biz Peygamber ile berâber Minâ'daki bir mağarada bulunduğumuz sırada, Peygamber'e Ve'l-Mürselâti Sûresi inmişti de, Peygamber bu sûreyi okuyor, ben de bu sûreyi O'nun ağzndan almaya çalışıyordum.

---

46 Bu, diğer bir tarîktir. Bunda, geçmiş olan tarîklerdekilerin tamâmı vardır. Buhârî bunun için bunu ''Ve bize...'' diyerek vâvı atıf harfiyle öncekiler üzerine atfetmiştir.

47 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır.

Bu hayvanların kötülükleri husûsunda şunlar söylenmiştir: Karga ile çaylak zaîf buldukları sığır, deve ve diğer hayvanların sırtlarındaki etlerini gagalarıyle yerler, gözlerini çıkarırlar, şaşkın bir insanın elinden ekmeğini kaparlar. Bunlar kuşların en âdîsidir. Akreb de en zehirli bir hayvandır; hattâ yılanı bile vurur öldürür. İri bedenlerine rağmen akrebin zehiri, fili, sığırı öldürmeğe kâfîdir.

Yaralayıcı köpek, saldırgan her hayvana denir, kurt da buraya katılır. Şâfiî, Sevrî, Ahmed ibn Hanbel'e göre *Akûr kelb* ile murâd, her yırtıcı ve parçalayıcı hayvandır. Bu beş nevi' hayvanın öldürülmesi, ihrâmlı için câizdir. İhrâmlı için câiz olunca, ihrâmsızlar için bunların öldürülmeleri evleviyetle câiz olur.

Peygamber'in ağzı bu sûrenin verdiği tatlılıkla tâze ve yaş hâlde bulunuyordu. Ansızın üzerimize bir yılan hücûm etti. Peygamber: *"Bu yılanı öldürün!"* buyurdu. Biz sür'atle öldürmeye davrandık. Fakat yılan kaçtı. Bunun üzerine Peygamber (S): *"Sizin onun şerrinden korunduğunuz gibi, o da sizin şerrinizden korundu"* buyurdu [48].

٢٥ ـ حدّثنا إِسْمَاعِيلُ قال حدّثنى مالِكٌ عن ابنِ شِهَابٍ عن عُرْوَةَ ابنِ الزُّبَيْرِ عن عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عنها زَوْجِ النبيِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم أنَّ رسولَ اللّٰهِ ﷺ قال لِلْوَزَغِ فُوَيْسِقٌ ولَمْ أسْمَعْهُ أمَرَ بِقَتْلِهِ قال أبُو عَبْدِ اللّٰهِ إنَّمَا أرَدْنا بِهَذَا أنَّ مِنًى مِنَ الحَرَمِ وأنَّهُمْ لَمْ يَرَوْا بِقَتْلِ الحَيَّةِ بأسًا *

25-....... Bana Mâlik, İbnu Şihâb'dan; o da Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den; o da Peygamber'in zevci Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe; Rasûlullah (S), keler cinsi için *"Fâsıkcıktır"* buyurdu; fakat bunu öldürmeyi emrettiğini işitmedim, demiştir [49].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Biz bu geçen İbnu Mes'ûd hadîsi ile ancak Minâ'nın Harem'den olduğunu ve onların orada yılan öldürmekte bir be's görmediklerini göstermek istedik [50].

١٩ ـ بابٌ لاَ يُعْضَدُ شَجَرُ الحَرَمِ وقال ابنُ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عنهما عنِ النبيِّ ﷺ لاَ يُعْضَدُ شَوْكُهُ

19- BÂB: HAREM'İN AĞACI KESİLMEZ

---

48 İsmâîlî'nin sarâhatle bildirdiğine göre, bu vâkıa arefe gecesi olmuştur. Minâ'da olduğu da hadîs metninde bildirildiğinden, bunun Harem içinde vâkı' olduğuna delâlet eder. İbn Huzeyme'nin Hafs ibn Gıyâs'tan "Rasûlullah ihrâmlı iken Minâ'da, Harem dâhilinde bir yılanın öldürülmesini emretti" sûretinde daha açık bir rivâyeti vardır.

Hadîsteki *"Şu yılanı öldürünüz!"* emrinin gereği vucûbdur. İhrâmlı için Harem dâhilinde yılanın öldürülmesi vâcib olunca, Harem hâricindeki ihrâmsızın öldürmesi, vucûbun evlâ derecesiyle sâbit olur. İbn Battâl: Gerek Hıll'de, gerek Harem'de yılan öldürülmesinin cevâzında âlimlerin ittifâkı vardır, demiştir.

49 Hadîsin başlığa uygunluğu "Fâsıkcık" sözündedir. Çünkü Peygamber'in onu "Fâsıkcık" ismiyle isimlendirmesi, öldürülmesinin mübâhlığını gerektirir. Âişe, Peygamber'in keleri öldürme emrini işitmediğini bildirmiştir.

"Fâsıkcık" ta'bîri, keler cinsinden bâzılarının zararlı ve ağulu hayvancıklar olduğunu ifâde etmiştir.

50 Buhârî'nin bu sözünün sevki, fer'de böyle bu bâbın sonunda vâkı' olmuştur. Hâlbuki bunun yeri açıkça sezileceği üzere bundan evvel geçen İbn Mes'ûd hadîsinin arkasıdır (Kastallânî).

Ve İbn Abbâs (R), Peygamber(S)'in *''Harem'in dikeni kesilmez''* buyurduğunu söylemiştir [51].

٢٦ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ سَعِيدِ بنِ أَبى سَعِيدٍ المَقْبُرِيِّ عنْ أَبِى شُرَيْحٍ الْعَدَوِىِّ أَنَّهُ قال لِعَمْرِو بنِ سَعِيدٍ وهُوَ يَبْعَثُ الْبُعُوثَ إِلَى مَكَّةَ ائْذَنْ لِى أَيُّهَا الأَمِيرُ أُحَدِّثْكَ قَوْلاً قامَ بِهِ رسولُ اللَّهِ صلَّى اللَّهُ عليه وسلم لِلْغَدِ مِنْ يَوْمِ الْفَتْحِ فَسَمِعَتْهُ أُذُنَاىَ وَوَعَاهُ قَلْبِى وأَبْصَرَتْهُ عَيْنَاىَ حِينَ تَكَلَّمَ بِهِ إِنَّهُ حَمِدَ اللَّهَ وأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قال إِنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللَّهُ ولَمْ يُحَرِّمْهَا النَّاسُ فَلاَ يَحِلُّ لاِمْرِىءٍ يُؤْمِنُ باللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ أنْ يَسْفِكَ بِهَا دَمًا ولاَ يَعْضُدَ بِهَا شَجَرَةً فانْ أَحَدٌ تَرَخَّصَ لِقِتَالِ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَقُولُوا لَهُ إِنَّ اللَّهَ أَذِنَ لِرَسُولِهِ ﷺ ولَمْ يَأْذَنْ لَكُمْ وَإِنَّمَا أَذِنَ لِى سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ وقَدْ عَادَتْ حُرْمَتُهَا الْيَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بالأَمْسِ وَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ فَقِيلَ لِأَبِى شُرَيْحٍ ما قالَ لَكَ عَمْرٌو قال أَنَا أَعْلَمُ بِذَلِكَ مِنْكَ يا أَبَا شُرَيْحٍ إِنَّ الحَرَمَ لاَ يُعِيذُ عَاصِيًا ولاَ فارًّا بِدَمٍ ولاَ فارًّا بِخُرْبَةٍ : خُرْبَةٌ بَلِيَّةٌ *

26-....... Ebû Şurayh Huzâî, Amr ibn Saîd ibni'l-Âs'a, Mekke'ye; Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e karşı ordular sevkettiği sırada şöyle demiştir: Ey Emîr, Mekke'nin fethinin ertesi günü Rasûlullah'ın ayağa kalkıp söylediği bir sözü (yânî hutbeyi) sana haber vermekliğime bana izin ver. O hutbeyi şu iki kulağım işitti, kalbim belledi,söyleyeni de söylemekte bulunduğu anda gözlerim gördü. Rasûlullah Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra, şöyle buyurdu: *''Muhakkak ki, Mekke şehrini* (tâ öteden beri) *harâm eden Allah Taâlâ'dır. Onu harâm kılan insanlar değildir. Bundan dolayı Allah'a ve âhiret gününe îmân eden kimse için Mekke'de kan dökmesi ve Mekke'deki herhangibir ağacı kesmesi halâl olmaz. Şâyet herhangibir kimse Rasûlullah burada harb etti diye ruhsat tarafına yollanacak olursa, ona: Allah yalnız Rasûlü'ne izin vermiştir, size izin vermemiştir, deyiniz. Bana da yalnız bir günün bir sâati içinde izin verdi. Ondan sonra bu günkü harâmlığı dünkü harâmlığı derecesine dönmüştür. Bu dediklerimi burada hâzır bulunanlar, gâib olanlara* (yânî burada bulunmayanlara ve müstakbel nesillere) *teblîğ etsin''*.

---

51 Buhârî bu İbn Abbâs hadîsini, bundan sonra gelecek olan bâbda mevsûlen rivâyet etmiştir.

Bu sözlerinden sonra Ebû Şurayh'a: Amr ne dedi? diye soruldu. Amr cevâben: "Yâ Ebâ Şurayh! Ben bunları senden daha çok bilirim. Mekke Haremi hiçbir âsîyi, zimmetinde kan olan bir kaçağı, kaçan hiçbir hayırsızı kurtaramaz" dedi [52].

Buhârî *"Hurbe"*, "Beliyye" demektir, dedi.

٢٠ـ بابٌ لاَ يُنَفَّرُ صَيْدُ الحَرَمِ

20- BÂB: HAREM'İN AV HAYVANI ÜRKÜTÜLMEZ

٢٧ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنا عَبْدُ الوَهَّابِ قال حدّثنا خالِدٌ عنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما أنَّ النبىَّ ﷺ قال انَّ اللّهَ حَرَّمَ مَكَّةَ فلَمْ تَحِلَّ لِأحَدٍ قَبْلِى ولاَ تَحِلُّ لِأحَدٍ بَعْدِى وَانَّما اُحِلَّتْ لِى سَاعَةً مِنْ نَهارٍ لاَ يُخْتَلَى خَلاَها ولاَ يُعْضَدُ شَجَرُها ولاَ يُنَفَّرُ صَيْدُهَا وَلاَ تُلْتَقَطُ لُقَطَتُهَا إلاَّ لِمُعَرِّفٍ وقَالَ العَبَّاسُ يا رَسُولَ اللّهِ إلاَّ الإذْخِرَ لِصَاغَتِنَا وقُبُورِنا فقال إلاَّ الإذْخِرَ وعنْ خالِدٍ عَنْ عِكْرِمَةَ قال هَلْ تَدْرِى مالاَ يُنَفَّرُ صَيْدُهَا هُوَ أنْ يُنَحِّيَهُ مِنَ الظِّلِّ يَنْزِلُ مَكَانَهُ *

27-....... Bize Hâlid el-Hazzâ, İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Şübhesiz Allah Mekke'yi harem kılmıştır. Artık Mekke benden evvel hiçbir kimse için halâl olmadı; benden sonra da hiçbir kimse için halâl olmayacaktır. O benim için de, yalnız bir gündüzün bir sâatinde halâl kılınmıştır. Mekke'nin yaş otu koparılmaz, ağacı kesilmez, av hayvanları*

---

52 Hadîsin başlığa uygunluğu *"... Mekke Haremi'nin ağacı kesilmez"* sözündedir. Bu hadîs, aynıyle İlim Kitâbı'nda da geçmişti.

Ebû Amr ibn Saîd ibni'l-Âs, Umeyye oğulları hânedânından ve vâlîlerindendir. Yezîd ile Mervân ve Abdulmelik günlerinde Abdullah ibnu'z-Zubeyr (R)'e ordular hazırlayıp sevketmiş, nihâyet Halîfelik sevdâsına düştüğü için Abdülmelik ile harb de etmiş ve onun tarafından sulh ve emân verildikten sonra ahde vefâsızlıkla (gadren) öldürülmüştür. Mekke Haremi'ne karşı ordu sevkedilmemesi hakkında Ebû Şurayh (R)'ın nasîhatine mukaabil, ona ilim taslayarak verdiği cevâb da mugâlata yânî yanıltmadır. İbnu'z-Zubeyr, Amr'ın hizmet ettiği kimselerden evvel Şâm'dan mâadâ bütün İslâm beldelerinden bîat almış olup, sahâbî olmak dolayısıyle halîfeliğe onlardan daha hakklı olduğu hâlde onu âsî, kaatil ve hırsız menzilesinde tutması ve Harem'in hurmetini parçalamağa kalkışması, cinsiyet ve kavmiyet asabiyetine uymaktan başka şeye hamledilemez. (*Tecrîd Ter.*, I, 86-87).

ürkütülüp rahatsız edilmez, yitiği kimse tarafından el uzatılıp alınamaz, ancak sâhibini bildirici kimse alıp muhâfaza eder".

Bu arada Abbâs: Yâ Rasûlallah! Izhır otu dökümcülerimiz ve kabirlerimiz için bu yasaktan hâric olsun! dedi. Rasûlullah: *"Izhır müstesnâdır"* buyurdu [53].

Ve yine Hâlid'den; o da İkrime'den: İkrime, Hâlid'e: Sen *"Mekke hareminin avı ürkütülmez"* sözünden maksad nedir bilir misin? Ürkütücü kişinin av hayvanının bulunduğu mekâna inerek, onu gölgesinden uzaklaştırmasıdır, demiştir [54].

٢١ ـ بابُ لاَ يَحِلُّ الْقِتَالُ بِمَكَّةَ . وقال أَبُو شُرَيْحٍ رضى اللّٰهُ عنهُ عنِ النبىِّ ﷺ لاَيَسْفِكُ بِهَا دَمًا

21- BÂB: MEKKE'DE KITÂL YAPMAK HALÂL OLMAZ

Ve Ebû Şurayh (R), Peygamber(S)'in *"Mekke'de kan dökülmez"* buyurduğunu söylemiştir [55].

٢٨ ـ حدّثنا عُثْمَانُ بنُ أَبِى شَيْبَةَ قال حدّثنا جَرِيرٌ عنْ مَنْصُورٍ عنْ مُجَاهِدٍ عنْ طَاوُسٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عنهما قال قال النبىُّ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم يَوْمَ افْتَتَحَ مَكَّةَ لاَهِجْرَةَ ولَكِنْ جِهَادٌ ونِيَّةٌ وإِذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فانْفِرُوا فانَّ هَذَا بَلَدٌ حَرَّمَ اللّٰهُ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ والأَرْضَ وهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللّٰهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وإِنَّهُ لَمْ يَحِلَّ القِتَالُ فِيهِ لأَحَدٍ قَبْلِى ولَمْ يَحِلَّ لِى إِلاَّ سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ فَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللّٰهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لاَ يُعْضَدُ شَوْكُهُ ولاَ يُنَفَّرُ صَيْدُهُ

---

53 Hadîsin başlığa delîlliği *"Haremin avı ürkütülmez"* sözündedir. Bu hadîs, Cenâzeler Kitâbı'nda "Kabirde ızhır ve kuru ot bâbı"nda da geçmişti.

İstemeden sonraki istisnâ, ya o anda buna dâir vahiy geldiğine veyâ geçmiş olan vahiyde istisnânın beyân ve teblîği, istemeye bırakıldığına; yâhud da böyle bir vahiy yoksa, Peygamber'in Allah tarafından me'mûr buyurulduğu husûsların tafsîllerinde ictihâda izinli olduğuna delîldir.

54 Bu kısım, İkrime'nin Hâlid'e hitâbıdır. İkrime bununla hayvanları telef etmek ve diğer ezâ nevi'lerinden men'e tenbîh etmek istemiştir. Bu, ednâ ile a'lâya, yânî daha küçük olanla daha yüksek olana tenbîh etmektir. Nitekim ***"Ana babana üff deme!"***(el-İsrâ:23) kavlinde de böyledir. Üff demekten men' edilen şahıs, onlara sövmekten evleviyetle men' edilmiş olur (Aynî).

55 Ebû Şurayh(R)'ın bu hadîsi, bundan önceki bâbda mevsûlen geçmiştir.

وَلاَ يَلْتَقِطُ لُقَطَتَهُ إِلاَّ مَنْ عَرَّفَهَا وَلاَ يُخْتَلَى خَلاَهَا. قَالَ الْعَبَّاسُ يَا رَسُولَ اللّهِ إِلاَّ الإِذْخِرَ فَإِنَّهُ لِقَيْنِهِمْ وَلِبُيُوتِهِمْ قَالَ الاَّ الإِذْخِرَ *

28-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Mekke'yi fethettiği gün şöyle buyurdu: "(Fetihten sonra) *hicret yoktur. Lâkin cihâd ve niyet vardır. Cihâda da'vet olunduğunuzda hemen seferber olup çıkınız*[56]. *Şübhesiz bu Mekke beldesini Allah, gökleri ve yeri yarattığı günden beri harâm kılmıştır. Bu şehir, Allah'ın harâm kılması sebebiyle kıyâmet gününe kadar harâmdır. Şu muhakkak ki, benden evvel burada kıtâl hiçbir kimse için halâl olmamıştır. Benim için de bir gündüzün bir sâatinden başkasında halâl olmamıştır. Bu belde Allah'ın harâm kılması ile kıyâmet gününe kadar harâmdır. Buranın dikeni* (bile) *kesilmez. Av hayvanı ürkütülmez, yitiğini, sâhibini arayacak olan kimseden başkası el uzatıp alamaz, yeşil otları koparılmaz!"*

Hutbenin akabinde Abbâs: Yâ Rasûlallah! Izhır bitkisi bu yasaktan müstesnâ olsun. Çünkü ızhır, Mekkeliler'in demircileri için ve evleri için(gerekli)dir! dedi. Rasûlullah: *"Izhır müstesnâdır"* buyurdu[57].

٢٢ـ بَابُ الحِجَامَةِ لِلْمُحْرِمِ وَكَوَى ابنُ عُمَرَ ابنَهُ وَهوَ مُحْرِمٌ وَيَتَدَاوَي مالَمْ يَكُنْ فِيهِ طِيبٌ

22- İHRÂMLI İÇİN KAN ALMA TEDÂVÎSİ BÂBI

Ve İbn Umer, ihrâmlı olduğu hâlde oğlu Vâkıd'ı, dağlama tedâvîsi yapmıştır[58].
İhrâmlı kişi, içinde güzel koku bulunmayan ilâçla tedâvî yapabilir.

٢٩ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللّهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال قالَ عَمْرٌو أَوَّلُ شَيْءٍ

56 *"Lâkin cihâd ve niyet vardır"* demek, Mekke fethinden sonra Medîne'ye hicret yoktur. Bundan sonra Mekke'den yalnız cihâd için ve bir de hayır tahsîli niyetiyle çıkılır, demektir.

57 Başlığa delîlliği *"Mekke Allah'ın harâm kılması sebebiyle kıyâmet gününe kadar harâmdır..."* sözündedir.

58 İbn Umer'in oğlu Vâkıd'a yaptığı bu tedâvî haberini Saîd ibn Mansûr, Mucâhid tarîkından mevsûlen rivâyet etti. Bu haberin başlığa uygunluğu, bunların her ikisi de, yânî kan aldırma ve dağlama işlerinin ikisi de tedâvîde kullanıldığı cihetledir.

سَمِعْتُ عَطَاءً يَقُولُ سَمِعْتُ ابنَ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عنهما يَقُولُ احْتَجَمَ رسولُ اللّٰهِ ﷺ وهُوَ مُحْرِمٌ ثُمَّ سَمِعْتُ يَقُولُ حدّثنى طاوُسٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ فَقُلْتُ لَعَلَّهُ سَمِعَهُ مِنْهُمَا *

29-....... Amr ibnu Dînâr dedi ki: Atâ ibn Ebî Rebâh'tan işittiğim ilk şey, şöyle demesidir: Ben, İbn Abbâs'tan işittim; o: Rasûlullah (S) ihrâmlı iken kendisine kan aldırma tedâvîsî yaptırdı, diyordu. Sufyân dedi ki: Sonra ben Amr İbn Dînâr'ı ikinci defa işittim; o şöyle diyordu: Bana Tâvûs el-Yemânî, İbn Abbâs'tan tahdîs etti. Sufyân dedi ki: Ben, belki Amr ibn Dînâr bu hadîsi her ikisinden, yânî hem Atâ'dan, hem de Tâvûs'tan işitmiştir, dedim [59].

٣٠ ـ حدّثنا خالِدُ بنُ مَخْلَدٍ قال حدّثنا سُلَيْمانُ بنُ بِلاَلٍ عنْ عَلْقَمَةَ بنِ أبِي عَلْقَمَةَ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الأعْرَجِ عنِ ابنِ بُحَيْنَةَ رضى الله عنه قال احْتَجَمَ النبيُّ ﷺ وهُوَ مُحْرِمٌ بِلَحْيِ جَمَلٍ فِي وسَطِ رأسِهِ *

30-....... İbnu Buhayne (R): Peygamber (S) ihrâmlı iken Lahyu Cemel denilen mevkide başının ortasından kan aldırma tedâvîsi yaptırdı, demiştir [60].

٢٣ ـ بابُ تَزْوِيجِ المُحْرِمِ

23- İHRÂMLININ EŞLENDİRİLİP EVLENDİRİLMESİ BÂBI

٣١ ـ حدّثنا أبو المُغِيرَةِ عَبْدُ القُدُّوسِ بنُ الحَجَّاجِ قال حدّثنا الأوْزَاعِيُّ قال حدّثنى عَطاءُ بنُ أبِى رَباحٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى الله عَنهما أنَّ النبيَّ ﷺ تَزَوَّجَ مَيْمُونَةَ وهُوَ مُحْرِمٌ *

59 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

60 *Lahyu Cemel,* Mekke ile Medîne arasında, Medîne'ye daha yakın bir yer ismidir. Hâzım ve daha başkaları bu kan aldırmanın Vedâ Haccı yolunda olduğunu kat'iyetle bildirmişlerdir. Bu hadîslerden ihrâmlının burada zikredilen ve zikredilmeyen tedâvî şekilleriyle tedâvî olabileceği hükmü alınmıştır. Bâzı fakîhler, hadîsin zâhirine göre sıhhî luzûm olsun, olmasın; mutlak sûrette ihrâmlı için kan aldırmayı câiz görmüşlerdir...

31-....... Bize el-F ... î tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ ibnu Ebî Rebâh, İbn Abbâs ... tan, Peygamber(S)'in Hâris kızı Meymûne ile (yedinci hicret yı ... umre için) ihrâmlı iken evlendiğini tahdîs etmiştir [61].

٢٤ـ باب ما يُنْهى مِنَ الطِّيبِ لِلْمُحْرِمِ والمُحْرِمَةِ وقالَتْ عائِشَةُ رضى اللهُ عنها لاتَلْبَسُ المُحْرِمَةُ ثَوْباً بِوَرْسٍ أَوْ زَعْفَرانٍ

24- İHRÂMLI ERKEK VE İHRÂMLI KADIN İÇİN NEHY EDİLEN KOKULAR BÂBI

Âişe (R) de: İhrâmlı kadın vers, yânî sarı boya yâhud zağferân ile boyanmış elbise giymez, demiştir [62].

٣٢ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يَزِيدَ قال حدّثنا اللَّيْثُ قال حدّثنا نافِعٌ عنْ عَبْدِ اللهِ بنُ عُمَرَ رَضى اللهُ عنهما قال قامَ رجُلٌ فقالَ يارسولَ الله مَاذا تَأْمُرُنا أنْ نَلْبَسَ مِنَ الثِّيابِ فِى الإِحْرامِ فقال النبىُّ ﷺ لاتَلْبَسُوا الْقَمِيصَ ولاَ السَّراوِيلاَتِ ولاَ الْعَمائِمَ ولاَ الْبَرانِسَ إلاَّ أنْ يَكُونَ أحَدٌ لَيسَتْ لَهُ نَعْلاَنِ فَلْيَلْبَسِ الْخُفَّيْنِ وَلْيَقْطَعْ أسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ ولاَ تَلْبَسُوا شَيْئاً مَسَّهُ زَعْفَرانٌ ولاَ الْوَرْسُ ولاَتَنْتَقِبِ الْمَرْأَةُ الْمُحْرِمَةُ ولاَ تَلْبَسِ الْقُفَّازَيْنِ * تابَعَهُ مُوسَى بنُ عُقْبَةَ واسْماعِيلُ بنُ ابْراهِيمَ بنِ عُقْبَةَ وجُوَيْرِيَةُ وابنُ اسْحاقَ فِى النِّقابِ والْقُفَّازَيْنِ. وقال عُبَيْدُ اللهِ ولاَوَرْسٌ وكانَ يَقُولُ لاَتَتَنَقَّبِ الْمُحْرِمَةُ وَلا تَلْبَسِ الْقُفَّازَيْنِ وقال مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ لاَتَتَنَقَّبِ الْمُحْرِمَةُ * وتابَعَهُ لَيْثُ بنُ أبِي سُلَيْمٍ *

32-....... Bize Nâfi' tahdîs etti ki, Abdullah ibnu Umer (R) şöyle demiştir: Bir kimse ayağa kalktı da:

61 Hadîste ihrâmlının evlendirilmesi vardır. Kezâ başlıkta mübhem bıraktığı cevâz hükmünün de beyânı gelmiştir.

Bu hadîse dayanarak İbrâhîm Nahaî, Sevrî, Atâ, Hammâd ibn Ebî Süleymân, İkrime, Mesrûk, Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf... nikâh etmekte ihrâmlı için hiçbir mahzûr yoktur, şu kadar ki, ihrâmdan çıkıncaya kadar cinsî münâsebette bulunamaz, demişlerdir.

İbn Mes'ûd, Saîd ibn Müseyyeb, Evzâî, Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve İshâk da ihrâmlının nikâh etmesini ve nikâh olunmasını tecvîz etmemişlerdir.

62 Âişe'nin bu sözünü Beyhakî mevsûlen rivâyet etmiştir. Başlığa uygunluğu, bu boyaların tıyb kokusu gibi koku neşretmesi ve cinsî temâs arzûsunu harekete geçirmeleri cihetindendir.

— Yâ Rasûlallah! Bize ihrâmda elbiselerden neleri giymemizi emredersin! dedi.

Peygamber (S) şöyle buyurdu:

— *"Gömlek, donlar, başlıklar, bornuslar giymeyiniz. Ancak iki ediği bulunmayan bir kimse olursa, o mest giysin ve mestlerin de iki topuktan aşağısını kessin. Ve yine sizler ihrâmda zağferân ve vers* (yânî çehri bitkisi) *dokunmuş olan hiçbirşey giymeyiniz. İhrâmlı kadın yüzüne peçe takmasın, ellerine eldiven de geçirmesin"* [63].

Mûsâ ibnu Ukbe, İsmâîl ibnu İbrâhîm ibn Ukbe, Cuveyriye ibnu Esmâ ve Muhammed ibn İshâk bu hadîsi Nâfi'den rivâyette ve kadınların yüz örtüsü ile eldivenlerini zikretmekte İmâm el-Leys ibn Sa'd'a mutâbaat etmişlerdir [64].

Ubeydullah ibn Umer el-Umerî de bu hadîsi "Velâ versun" sözüne kadar merfû' olarak rivâyet etmekte yukarıki dört zâta muvâfakat etmiş, hadîsin bundan sonrasını ayırıp İbnu Umer'in sözünden kılmış ve: İbnu Umer: İhrâmlı kadın yüzüne örtü takmaz, eldiven de giymez der idi, demiştir [65].

İmâm Mâlik de *el-Muvatta*'da Nâfi'den; o da İbn Umer'den söyledi ki, o: İhrâmlı kadın yüzüne peçe takmaz, demiştir. İmâm Mâlik'e, Leys ibnu Ebî Suleym de mutâbaat etmiştir.

٣٣ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال **حدّثنا** جَرِيرٌ عنْ مَنْصُورٍ عنِ الحَكَمِ عنْ سَعِيدِبنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّٰهُ عَنْهُمَا قال وَقَصَتْ بِرَجُلٍ مُحْرِمٍ ناقَتُهُ فَقَتَلَتْهُ فأُتِىَ بِهِ رسولُ اللّٰهِ ﷺ فَقال اغسِلُوهُ وكَفِّنُوهُ ولاَ تُغَطُّوا رَأْسَهُ ولاَ تُقَرِّبُوهُ طِيباً فإِنَّهُ يُبْعَثُ يُهِلُّ *

33-....... İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: (Arafât'ta taşların yanında) bir adamın dişi devesi, sâhibi olan bu adamın boynunu kırdı ve onu öldürdü. Akabinde bu zâtın cesedi Rasûlullah'a getirildi. Rasûlullah (S): *"Onu yıkayın, kefenleyin, fakat başını örtmeyin ve ona hiçbir koku da yaklaştırmayın. Çünkü bu zât telbiye okuyarak diriltilir"* buyurdu [66].

---

63 Başlığa delîlliği *"Vers ve zağferân ile boyanmış hiçbirşey giymeyin"* sözündedir. Bu hadîs İlim Kitâbı'nın sonlarında başka bir tarîkten geçmiş idi.

64 Bunların hadîslerini sırasıyle Nesâî, Ebû Dâvûd, Alî ibn Muhammed el-Mısrî, Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, Ahmed, Hâkim mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

65 Ubeydullah'ın bu hadîsini İshâk ibn Râhûye kendi *Müsned*'inde mevsûlen rivâyet etmiştir.

66 Hadîsin başlığa hüccetliği *"Ona hiçbir koku yaklaştırmayın"* sözündedir. Çünkü o zât ihrâmlı iken ölmüştür, ihrâmlıya da koku sürmek men' edilmiştir.

٢٥ــ بابُ الإغْتِسَالِ لِلْمُحْرِمِ . وقال ابْنُ عَبَّاسٍ رَضى اللهُ عنهما يَدْخلُ الْمُحْرِمُ الحَمَّامَ ولَمْ يَرَ ابنُ عُمَرَ وعائِشَةُ بالحَكِّ بَاساً

25- İHRÂMLININ YIKANMASI BÂBI

Ve İbn Abbâs (R): İhrâmlı kimse hammâma girer, demiştir.
İbn Umer ile Âişe de; yıkanırken ihrâmlının bedenini ovalamakta be's görmediler [67].

٣٤ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ زَيْدِ بنِ أسْلَمَ عنْ إبْراهِيمَ بنِ عَبْدِ اللهِ بنِ حُنَيْنٍ عنْ أبِيهِ أنَّ عَبْدَ اللهِ بنَ الْعَبَّاسِ والمِسْوَرَ بنَ مَخْرَمَةَ اخْتَلَفَا بالأَبْواءِ فقال عَبْدُ اللهِ بنُ عَبَّاسٍ يَغْسِلُ الْمُحْرِمُ رَأْسَهُ وقال المِسْوَرُ لايَغْسِلُ المُحرِمُ رَأسَهُ فأرْسَلَنِى عَبْدُ اللهِ ابنُ العَبَّاسِ إلَى أبِى أيُّوبَ الأنْصَارِيِّ فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ بَيْنَ الْقَرْنَيْنِ وهْوَ يُسْتَرُ بِثَوْبٍ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فقال مَنْ هٰذَا فَقُلْتُ أنا عَبْدُ اللهِ بنُ حُنَيْنٍ أرْ سَلَنِى الَيْكَ عَبْدُ اللهِ بنُ الْعَبَّاسِ أسْأَلُكَ كَيْفَ كانَ رسولُ اللهِ ﷺ يَغسِلُ رَأْسَهُ وهْوَ مُحْرِمٌ فَوَضَعَ أبُو أيُّوبَ يَدَهُ عَلَى الثَّوْبِ فطَأْطَأهُ حَتَّى بَدَالِى رَأْسُهُ ثُمَّ قال لِانْسَانٍ يَصُبُّ عَلَيْهِ اصْبُبْ فَصَبَّ عَلَى رَأْسِهِ ثُمَّ حَرَّكَ رَأْسَهُ بِيَدَيْهِ فأقْبَلَ بِهِمَا وأدْبَرَ وقال هَكَذا رَأيْتُهُ ﷺ يَفْعَلُ *

34-....... Bize Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Abdullah ibn Huneyn'in oğlu İbrâhîm'den haber verdi ki, babası Abdullah ibnu Huneyn şöyle demiştir: Abdullah ibnu'l-Abbâs ile el-Mısver ibnu Mahrame, Mekke yakınındaki Ebvâ mevkiinde ihrâmlının başını yıkaması husûsunda ihtilâf ettiler: İbn Abbâs: İhrâmlı kişi başını yıkayabilir, dedi. el-Mısver ise: İhrâmlı yıkamaz, dedi. (Râvî Abdullah ibnu Huneyn dedi ki:) Bu ihtilâf üzerine Abdullah ibnu'l-Abbâs beni Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye gönderdi. Ben Ebû Eyyûb'u bir kuyunun iki direği arasında bir bezle kendini perdelemiş olarak yıkanırken buldum. Kendisine selâm verdim. Bu kimdir? diye sordu. Ben Abdullah

---

Buhârî bu hadîsi Cenâzeler Kitâbı'nda "İhrâmlı nasıl kefenlenir bâbı"nda iki tarîkten getirmişti.

67 İbn Abbâs'ın bu sözünü Dârakutnî ile Beyhakî mevsûlen rivâyet etmişlerdir. İbn Umer'in görüşünü Beyhakî; Âişe'nin görüşünü ise İmâm Mâlik mevsûlen rivâyet etmişlerdir. Bunların başlığa uygunluğu, yıkanmak da, bedeni ve başı ovalamak da ezâyı ve kiri gidermek olduğu cihetledir.

ibnu Huneyn'im. Beni Abdullah ibnu'l-Abbâs sana yolladı; senden: Rasûlullah ihrâmlı iken başını nasıl yıkar idi? diye soruyorum, dedim. Ebû Eyyûb elini kendini perdeleyen bez üzerine koydu ve bezi (başı hizâsından göğsüne kadar) indirdi. Ve böylece başı bana açılıp göründü. Bundan sonra kendi üzerine su dökecek olan adama: Su dök! diye emretti. O adam da Ebû Eyyûb'un başı üzerine su döktü. Ebû Eyyûb iki elini ileri geri götürerek başını oğuşturdu. Ve: Rasûlullah(S)'ı, başını böylece yıkarken gördüm, dedi [68].

٢٦ــ باب لُبْسِ الْخُفَّيْنِ لِلْمُحْرِمِ إذا لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ

26- İHRÂMLININ, İKİ EDİK BULAMADIĞI ZAMÂN, İKİ MEST GİYMESİ BÂBI

٣٥ــ حدّثنا أَبو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال أخبرنِي عَمْرُو بنُ دِينار قال سَمِعْتُ جابِرَ بنَ زَيْدٍ قال سَمِعْتُ ابنَ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال سَمِعْتُ النبيَّ ﷺ يَخْطُبُ بِعَرَفاتٍ مَنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْخُفَّيْنِ ومَنْ لَمْ يَجِدْ إِزاراً فَلْيَلْبَسْ سَراوِيلَ لِلْمُحْرِمِ *

35-....... Bana Amr ibnu Dînâr haber verip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Zeyd'den işittim şöyle dedi: ben İbnu Abbâs(R)'tan işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, (Vedâ Haccı'nda) Arafât'ta hutbe yaparken, ihrâmlı için *''İki na'l, yânî edik bulamayan, iki mest giysin; izâr* (yânî göbeğinden aşağısını örtecek bir bez) *bulamayan da şalvar giysin''* buyuruyordu [69].

٣٦ــ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ يُونُسَ قال حدّثنا إِبْراهِيمُ بنُ سَعْدٍ قال حدّثنا ابنُ شِهابٍ عنْ سالِمٍ عنْ أَبِيهِ عَبْدِ اللهِ رضى اللهُ عنهُ سُئِلَ رسولُ الله ﷺ ما يَلْبَسُ المُحْرِمُ مِنَ الثِّيابِ فقال لاَيَلْبَسِ الْقَمِيصَ ولاَ الْعَمائِمَ ولاَ السَّراوِيلاتِ

68 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

İbn Uyeyne'nin rivâyetinde şu ziyâde vardır: Râvî Abdullah ibnu Huneyn, Ebû Eyyûb'un bu fiilî ve kavlî cevâbını getirip, İbn Abbâs ile Mısver'e haber verince Mısver, İbn Abbâs'a: Artık seninle bir daha mücâdele etmem, demiştir (Aynî ve Kastallânî).

69 Başlığa uygunluğu *''İki mest giysin''* sözündedir. Burada emir mutlaktır; kesilmesi zikredilmemiştir.

ولا البُرْنُسَ ولاَ ثَوْباً مَسَّهُ زَعْفَرانٌ ولاَ وَرْسٌ وإنْ لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْخُفَّيْنِ وَلْيَقْطَعْهُما حَتَّى يَكُونا أسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ *

36-....... Bize İbnu Şihâb, Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah(S)'a ihrâmlı kimse elbiselerden neleri giyer? diye soruldu. Rasûlullah: *"İhrâma giren kimse gömlek, başlıklar, şalvarlar, bornus, zağferân ve vers ile boyanmış bir elbise* (yânî bez ve kumaş) *giyemez. Eğer iki edik bulamadığı takdîrde, iki mest giysin ve onları topuklardan aşağıya varıncaya kadar kessin"* buyurdu [70].

٢٧ــ بابٌ إذَا لَمْ يَجِدِ الإزَارَ فَلْيَلْبَسِ السَّرَاوِيلَ

27- BÂB:

"İhrâma girmek isteyen kimse izâr bulamadığı zamân şalvar giysin".

٣٧ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا عَمْرُو بنُ دِينارٍ عنْ جابِرِ بنِ زَيْدٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال خَطَبَنا النَّبِىُّ ﷺ بِعَرفاتٍ فقال مَنْ لَمْ يَجِدِ الإزَارَ فَلْيَلْبَسِ السَّرَاوِيلَ وَمَنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْخُفَّيْنِ *

37-....... Bize Amr ibnu Dînâr, Câbir ibn Zeyd'den tahdîs etti ki, İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Vedâ Haccı'nda- Arafât'ta bizlere hitâb edip: *"İhrâma girecek kimse izâr* (yânî belinden aşağısını örtecek bez, kumaş) *bulamadığı zamân şalvar, yânî don giysin; iki edik bulamayan da iki mest giysin"* buyurdu [71]

٢٨ــ بابُ لُبْسِ السِّلاَحِ لِلْمُحْرِمِ. وقال عِكْرِمَةُ إذَا خَشِىَ الْعَدُوَّ لَبِسَ السِّلاَحَ وافْتَدَى ولَمْ يُتَابَعْ عَلَيْهِ فِى الْفِدْيَةِ

---

70 Bu İbn Umer hadîsi, bundan önce geçen İbn Abbâs hadîsindeki mutlaklığı kayıdlamıştır. Edik bulamayıp iki mest giyen ihrâmlı, bunları topuklarının altına kadar kesecektir. Bu hadîs, biraz evvelki bâbda küçük bir metin farkıyle ayrı bir tarîkten geçmişti.

71 Bâb başlığına delîlliği meydandadır, zâten biraz evvel de başka bir tarîk ile geçmişti.

28- (İHTİYÂC DUYDUĞU ZAMÂN) İHRÂMLININ SİLÂH KUŞANMASI BÂBI

Ve İkrime: İhrâmlı düşmândan endîşe ettiği zamân silâh kuşanır ve fidye verir, demiştir. Buhârî: İkrime'nin fidye vermek hakkındaki sözü mutâbaa olunmamıştır, dedi [72].

٣٨ــ حدّثنا عُبَيْدُ اللهِ عنْ إسْرَائِيلَ عنْ أبى إسْحَاقَ عنِ الْبَرَاءِ رضى اللهُ عنهُ اعْتَمَرَ النبىُّ ﷺ فِى ذِى الْقَعْدَةِ فأبى أهْلُ مَكَّةَ أنْ يَدَعُوهُ يَدْخُلُ مَكَّةَ حَتّى قاضَاهُمْ لاَيُدْخِلُ مَكّةَ سِلاَحاً إلاَّ فِى الْقِرَابِ *

38-....... el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -hicretin yedinci yılındaki- zu'l-ka'de ayında umre yaptı. Mekke ahâlîsi, onu Mekke'ye girmeğe bırakmamışlardı. Nihâyet Peygamber, Mekkeliler'le, Mekke'ye hiçbir silâh sokulmayacak, ancak kılıf içinde kılıç sokulacak diye hükümleşmişti [73].

٢٩ــ باب دُخولِ الحَرَمِ ومَكّةَ بِغَيْرِ إحْرَامٍ. ودَخلَ ابنُ عُمَرَ وإنّما أمَرَ النبىُّ ﷺ بالإهْلاَلِ لِمَنْ أرَادَ الحَجَّ والْعُمْرَةَ ولَمْ يَذْكُرْ لِلْحطَّابِينَ وغَيْرِهِمْ

29- HAREM'E VE MEKKE'YE (HACC VE UMRE YAPMAYACAKLAR İÇİN) İHRÂMSIZ OLARAK GİRMEK BÂBI

İbn Umer de ihrâmsız girmiştir [74]. (Buhârî dedi ki:) Peygamber (S) ancak hacc ve umre yapmak isteyen

---

72 İkrime'nin sözünün başlığa uygunluğu açıktır. Yalnız silâh kuşandığı takdîrde fidye verir görüşüne hiç kimse katılmamıştır. Buhârî de buradaki sözü ile, bu fidye vermek görüşünde mutâbaa olmadığını açıkça ifâde etmiştir.

73 Buhârî bu hadîsi burada kısaltılmış olarak getirdi. Sulh Kitâbı'nda tamâmını getirmiştir. Bâb başlığına delîlliği "Mekke'ye silâh sokulmayacak" sözündedir. Eğer silâh taşımak mutlak olarak, yânî zarûrette ve zarûret dışında câiz olmamış olaydı, Mekke ahâlîsi bu madde üzerine hükümleşmezdi (Aynî, Kastallânî).

Hadîs, ihtiyâc duyulduğu zamân ihrâmlının berâberinde silâh taşıyabileceğine ve bundan dolayı bir fidye söz konusu da olmadığına delâlet etmiş oluyor.

İbn Battâl: Mâlik ve Şâfiî ihrâmlının haccda ve umrede silâh taşımasına cevâz verdiler; el-Hasen ise bunu kerîh gördü, demiştir (Aynî).

74 Yânî bu bâb, hacc ve umre yapmayacakların Harem'e ihrâmsız girebileceklerini beyân bâbıdır. İbn Umer de Mekke'ye ihrâmsız olarak girmiştir. İbnu Umer'in bu fiilini İmâm Mâlik *el-Muvatta*'da mevsûlen rivâyet etmiştir.

kimselere, ihrâma girip telbiye okumakla emretmiştir. Odunculara ve diğerlerine (yânî Mekke'ye giriş çıkışları tekrarlanan şoförler, sürüceler, ot taşıyıcılarına) ihrâma girip telbiye etmeyi zikretmemiştir [75].

٣٩ــ حدّثنا مُسْلِمٌ قال حدّثنا وُهَيْبٌ قال حدّثنا ابنُ طاوُسٍ عَنْ أبِيهِ عن ابنِ عَبَّاسٍ رَضى الله عَنْهما أنَّ النبيَّ ﷺ وقَّتَ لِأهْلِ المَدِينَةِ ذا الحُلَيْفَةِ ولِأهْلِ نَجْدٍ قَرْنَ المَنَازِلِ ولِأهْلِ اليَمَنِ يَلَمْلَمَ هُنَّ لَهُنَّ ولِكُلِّ آتٍ أتَى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِهِمْ مِمَّنْ أرادَ الحَجَّ والعُمْرَةَ فَمَنْ كانَ دُونَ ذلِكَ فَمِنْ حَيْثُ أنْشَأَ حَتَّى أهْلُ مَكَّةَ مِنْ مَكَّةَ *

39-....... Bize Abdullah ibnu Tâvûs, babası Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) Medîne ahâlîsi için Zu'l-Huleyfe'yi, Necd ahâlîsi için Karne'l-Menâzil mevkiini, Yemen ahâlîsi için Yalemlem'i mîkaat ta'yîn etti. Bu mahaller, hacc ve umre etmek isteyen bu memleketler ahâlîleri ile diğer memleketler halkından yolları bu mevki'lere uğrayan kimselerin mîkaatlarıdır. Bunlardan başka bu mîkaatlarla Mekke arasındaki memleketler halkı da bulundukları yerden ihrâma girerler, hattâ Mekkeliler de Mekke'den ihrâma girerler [76].

٤٠ــ حدّثنا عَبْدُ الله بنُ يُسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ رضى الله عنهُ أنَّ رسولَ الله ﷺ دَخَلَ عامَ الفَتْحِ وعَلَى رَأْسِهِ المِغْفَرُ فَلَمَّا نَزَعَهُ جاءَ رَجُلٌ فقال إنَّ ابْنَ خَطَلٍ مُتَعَلِّقٌ بأسْتَارِ الْكَعْبَةِ فقال اقْتُلوهُ *

40-....... Bize Mâlik, İbnu Şihâb'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) fetih senesi Mekke'ye,

---

75 Bunların hepsi Buhârî'nin sözüdür. Buhârî bu sözleriyle, Mekke'ye hacc ve umre niyetiyle olmayarak ihrâmsız giren kimseye birşey lâzım gelmeyeceğini ifâde etmiştir. Çünkü gelecek olan İbn Abbâs hadîsinde Rasûlullah (S): *"Hacc ve umre yapmak isteyen kimseler için"* buyurmuştur.

Diğer imâmlardan meşhûr olan görüş ise ihrâmlı girmek vucûbudur.

76 Hadîsin başlığa delîlliği "Hacc ve umre yapmak isteyenlere" sözündedir. Çünkü Rasûlullah bu sözüyle mîkaatları hacc ve umre yapacaklar için tahsîs etmiş, ve umre yapmayacaklar için bir mîkaat ta'yîn etmemiştir. Hadîs aynıyle Hacc Kitâbı'nda "Mekke ahâlîsinin ihrâma girme yeri bâbı"nda geçmişti.

başında demirden bir miğfer olduğu hâlde girdi. Rasûlullah bu miğferi başından çıkardığı zamân bir kimse geldi de: İbnu Hatal Ka'be'nin örtüsüne sarılmış (duruyor), dedi. Rasûlullah sahâbîlerine: *"İbnu Hatal'ı öldürünüz!"* buyurdu [77].

٣٠ـ بابٌ إذَا أحْرَمَ جاهِلاً وعَلَيْهِ قَمِيصٌ. وقال عَطَاءٌ إذَا تَطَيَّبَ أوْ لَبِسَ جاهِلاً أوْ نَاسِياً فَلاَ كَفَّارَةَ عَلَيْهِ

30- BÂB: İNSAN ÜZERİNDE GÖMLEK OLDUĞU HÂLDE BİLMİYEREK İHRÂMA GİRDİĞİ ZAMÂN?

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh: İhrâmlı kişi koku süründüğü, bilmiyerek yâhud ihrâmı unutarak dikişli elbise giydiği zamân üzerine keffâret yoktur, demiştir [78].

٤١ـ حدّثنا أبُو الوَلِيدِ قال حدّثنا هَمَّامٌ قال حدّثنا عَطَاءٌ قال حدّثني صَفْوَانُ بنُ يعْلَى عنْ أبِيهِ قال كُنْتُ مَعَ رسولِ الله ﷺ فأتاهُ رجلٌ عَلَيْهِ جُبَّةٌ أثَرُ صُفْرَةٍ أوْ نَحْوُهُ كانَ عُمَرُ يَقُولُ لِي تُحِبُّ إذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الوَحْيُ أنْ تَرَاهُ فَنَزَلَ عَلَيْهِ ثُمَّ سُرِّيَ عَنْهُ فقال اصْنَعْ فِي عُمْرَتِكَ ما تَصْنَعُ فِي حَجِّكَ وعَضَّ رُجلٌ يَدَ رجُلٍ يَعْنِي فانْتَزَعَ ثَنِيَّتَهُ فأبْطَلَهُ النبيُّ ﷺ *

41-....... Bize Atâ ibn Ebî Rebâh tahdîs edip şöyle dedi: Bana Safvân ibnu Ya'lâ tahdîs etti. Babası Ya'lâ ibn Umeyye şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ın berâberinde idim. O'na; üzerinde bir cübbe,

---

77 Hadîsin başlığa delîlliği Peygamber'in Mekke'ye, başında bir nevi' harb silâhı olan miğfer olarak girmiş olmasıdır. Eğer böyle girmek harâm olsaydı, muhakkak Peygamber başı açık girerdi. Başlık da Mekke'ye ihrâmsız girmek hakkındadır. Buhârî bu hadîsi ayrı ayrı tarîklerden Libâs, Cihâd ve Magâzî Kitâbları'nda da getirmiştir.

İbnu Hatal, Rasûlullah'ı ve İslâm'ı dâimâ şiirleriyle hicveden kötü rûhlu birisi idi. İbn Abdilberr: Müslümân olmuş, sonra dînden dönmüştü, diyor.

Rasûlullah Mekke'ye girdiğinde umûmî afv i'lân etmiş ve fakat dört erkek ile iki kadını bu afvdan hâric tutmuştu. Bunlardan biri İbn Hatal idi.

İbnu Hatal'ı Ebû Berze (R) öldürdü, Saîd ibn Hureys de iştirâk etti (Kastallânî).

78 İnsan üzerinde gömlek olduğu hâlde hacc fiillerini bilmiyerek ihrâma girdiği zamân, üzerine fidye gerekir mi, gerekmez mi? Buhârî, hadîste bu husûs açıkça belirmediği için cevâbı zikretmedi. Buhârî evvelâ hadîsin râvîsi olan Atâ'nın haberini zikretti. Bununla maksadı şudur: Eğer hadîsten fidyenin vucûbu anlaşılsaydı, bu Atâ'ya gizli kalmazdı. İşte bunun için Atâ, o kimse üzerine fidye yoktur, demişti.

sarılık izi yâhud benzeri bir boya izi bulunan bir kimse geldi. Umer ibnu'l-Hattâb bana: Üzerine vahy indiği zamân Rasûlullah'ı görmeyi arzû eder misin? der dururdu. Bu sırada Rasûlullah'a vahy indi. Sonra Rasûlullah'tan vahy hâli sıyrıldı. Rasûlullah (S), o gelen kimseye: *"Haccında yapageldiğin işleri umrende de yap!"* buyurdu [79]. Ve bu arada bir adam diğer bir adamın elini ısırdı, yânî eli ısırılan kişi, elini çekmekle, ısıranın dişlerinden birini kökünden söktü. Peygamber o sökülen dişi heder kıldı, yânî onu diyetsiz bıraktı [80].

٣١ــ بابُ المُحْرِمِ يَموتُ بِعَرَفَةَ ولَمْ يَأمُرِ النبيُّ ﷺ أنْ يُؤَدّى عَنْهُ بَقِيَّةُ الحَجِّ

31- ARAFÂT'TA ÖLEN İHRÂMLININ (HÜKMÜ) BÂBI

Ve Peygamber (S) Arafât'ta ölen kimse adına geri kalan hacc fiillerinin yerine getirilmesini emretmedi [81].

٤٢ــ حدّثنا سُلَيْمانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا حَمّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ عَمْرِو بنِ دِينارٍ عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال بَيْنا رَجُلٌ واقِفٌ مَعَ النبيِّ ﷺ بِعَرَفَةَ إذْ وقَعَ عَنْ راحِلَتِهِ فَوَقَصَتْهُ أوْ قال فأَقْعَصَتْهُ فقال النبيُّ ﷺ اغْسِلُوهُ بِماءٍ وَسِدْرٍ وكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْنِ أوْ قال ثَوْبَيْهِ ولاَ تُحَنِّطُوهُ ولاَ تُخَمِّرُوا رأسَهُ فإنَّ اللهَ يَبْعَثُهُ يَوْمَ القِيامَةِ يُلَبّى *

42-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir kimse Arafât'ta Peygamber'in berâberinde vakfe yaparken ansızın devesinden düştü. Düşer düşmez de devesi onun boynunu kırdı (ve öldürdü). Râvî burada aynı ma'nâya gelen iki ta'bîri terdîdle haber vermiştir. Peygamber (S): *"Bu ihrâmlı adamın cesedini su ve sidr ile yıkayın ve onu iki bez içinde yâhud iki ihrâm bezi içinde kefenleyin. Ona koku sürmeyin*

---

79 Başlığa uygunluğu, o kimse üzerinde cübbe olduğu hâlde ve ihrâm işlerinin câhili olduğu hâlde umre niyetiyle ihrâma girmiş olmasıdır. Şübhesiz gömlek ile cübbe aynı hükümdedir, aralarında hükmen bir fark yoktur.

80 Çünkü eli ısırılan kişi, saldırıcıyı def' etmek için elini çekmiş ve bu çekişle onun dişini sökmüştü. Meşrû' müdâfaada söktüğü için, dişi heder olup diyetsiz bırakılmıştır.

Bu fıkranın bu bâbla ilgisi, hadîsin tamamlayan bir fıkrası olmasından ibârettir. Burada tebaiyyetle zikredilmiştir. Buhârî bu hadîsi Hacc, Fadâilu'l-Kur'ân, Magâzî, Diyât Kitâbları'nda da getirmiştir.

81 Hakîkaten hadîslerde Peygamber'in böyle bir emri yoktur.

ve başına bez de sarmayın. Çünkü Allah onu kıyâmet gününde telbiye eder hâlde diriltecektir'' buyurdu [82].

٤٣ـ حدّثنا سُلَيْمانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا حَمَّادٌ عنْ أيُّوبَ عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال بَيْنا رَجُلٌ واقِفٌ مَعَ النبىِّ ﷺ بِعَرَفَةَ إذْ وقَعَ عنْ رَاحِلَتِهِ فَوَقَصَتْهُ أوْ قال فأوْ قَصَتْهُ فقال النبىُّ ﷺ اغْسِلُوهُ بِماءٍ وسِدْرٍ وكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْنِ ولاَ تَمَسُّوهُ طِيباً ولاَ تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ ولاَ تُحَنِّطُوهُ فإنَّ اللهَ يَبْعَثُهُ يَوْمَ الْقِيامَةِ مُلَبِّياً *

43-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir kimse Arafât'ta Peygamber'le berâber vakfe yaptığı sırada birdenbire devesinden düştü. Devesi onun boynunu kırdı (ve öldürdü). Peygamber (S): *''Bu adamı su ve sidr ile yıkayın ve onu iki bez içinde kefenleyin, ona hiçbir koku sürmeyin, başına bez sarmayın ve onu buhûr ile kokulandırmayın. Çünkü Allah onu kıyâmet gününde telbiye eder hâlde diriltecektir''* buyurdu [83].

٣٢ـ بابُ سُنَّةِ المُحْرِمِ إذَا ماتَ

32- İHRÂMI İÇİNDE ÖLDÜĞÜ ZAMÂN İHRÂMLININ (YIKANMA, KEFENLENME KEYFİYETİ İLE DİĞER İŞLERİNDE UYGULANACAK) SÜNNETİ BEYÂN BÂBI

٤٤ـ حدّثنا يَعْقُوبُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا هُشَيْمٌ قال أخبرنا أبُو بِشْرٍ عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما أنَّ رجُلاً كانَ مَعَ النبيِّ ﷺ فَوَقَصَتْهُ ناقَتُهُ وهُوَ مُحْرِمٌ فَماتَ فقال رسولُ اللهِ ﷺ اغْسِلُوهُ بِماءٍ وسِدْرٍ وكَفِّنُوهُ فِى ثَوْبَيْهِ ولاَ تَمَسُّوهُ بِطِيبٍ ولاَ تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ فإنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيامَةِ مُلَبِّياً *

44-....... Bize Ebû Bişr, Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan haber verdi (o, şöyle demiştir): Bir adam Peygamber'in

82 Başlığa uygunluğu, Peygamber'in Arafât'ta ihrâmlı iken ölen kimse nâmına, geri kalan cemreler, tıraş, ifâda tavâfı gibi hacc fiillerinin niyâbetle yerine getirilmesini ve onun ihrâmlı hâlinin devâm ettiğini ve kıyâmette telbiye ederek diriltileceğini bildirmesi cihetindendir.

83 Bu da aynı hadîsin başka bir tarîkidir; metin bir kelime farkı ile aynıdır.

berâberinde vakfe yapıyordu. İhrâmlı hâlde iken dişi devesi onun boynunu kırdı ve derhâl öldü. Rasûlullah (S): *"Onu su ve sidr ile yıkayın ve iki ihrâm bezi içinde kefenleyin, ona hiçbir güzel koku sürmeyin, başını da bez sarıp örtmeyin. Çünkü o, kıyâmet gününde telbiye eder hâlde diriltilecektir"* buyurdu [84].

٣٣ـ باب الحجّ والنّذور عن الميّت والرّجل يحجّ عن المرأة

33- ÖLÜ ADINA HACC YAPMAK; ÖLÜ ADINA ADAKLARI YERİNE GETİRMEK VE ERKEK, KADIN ADINA HACC YAPAR BÂBI [85]

٤٥ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا أبو عَوَانَةَ عنْ أبِى بِشْرٍ عَنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما أنَّ امْرَأةً مِنْ جُهَيْنَةَ جاءَتْ إلَى النبى ﷺ فقالَتْ إنَّ أُمِّى نَذَرَتْ أنْ تَحُجَّ فَلَمْ تَحُجَّ حَتَّى مَاتَتْ أفأحُجُّ عَنْهَا قال نَعَمْ حُجِّى عَنْهَا أرَأيْتِ لَوْ كانَ علَى أُمِّكِ دَيْنٌ أكُنْتِ قاضِيَةً اقْضُوا اللّهَ فاللّهُ أحَقُّ بالوَفاء*

45-....... Bize Ebû Avâne, Ebû Bişr'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Cuhayne kabîlesinden bir kadın Peygamber'e geldi ve:

— Annem hacc yapmayı adamıştı, fakat hacc yapamadan öldü. Şimdi ben (ona nâib olup da), onun adına hacc yapabilir miyim? diye sordu.

Peygamber (S):

— *"Evet, annen tarafından vekâleten sen hacc yap! Şu husûsta ne re'y ettin, bana haber ver: Şâyet ananın üzerinde bir kul borcu olaydı, sen ananın o borcunu öder miydin?* (Elbette öderdin.) *Allah*

---

84 Bu, aynı hadîsin diğer bir tarîkidir. Hadîs başlıkta ifâde edilen husûslara, yânî ihrâmı içinde öldüğü zamân ihrâmlının tâbi' tutulacağı sünnet fiillerine delâlet etmektedir. Hadîsin bu kadarcık delâleti de, daha umûmî olan başlığa hüccet yapmağa yeterlidir.

Şâfiî, Ahmed ibn Hanbel, İshâk ibn Râhûye ve Zâhirîler, ihrâmlı olarak vefât eden mü'minin ihrâm hâlinin öldükten sonra da devâm edeceğine bu hadîslerle istidlâl etmişlerdir. Ve ihrâm hâlinin devâmından dolayıdır ki, kefenlenmesinde başının bezle örtülmesi, koku kullanılması nehyedilmiştir, demişlerdir.

85 Hadîsin bâb başlığına uygun olması için "Kadın, kadın adına hacc yapar" demesi yakışırdı. Zerkeşî buna şöyle cevâb verdi: Buhârî bu başlığı, hadîsteki *"Allah hakkını da ödeyip yerine getiriniz"* sözünden istinbât etmiştir. Çünkü bu hitâb, içinde erkekler ve kadınların dâhil bulunduğu bir hitâbdır. Böyle olunca erkeğin kadın adına, kadının da erkek adına haccetmesi vardır (Kastallânî).

hakkını da ödeyip yerine getiriniz. Hem Allah hakkı vefâ edilip ödenmeye, başkalarından daha ziyâde lâyıktır'' buyurdu [86].

٣٤ــ بابُ الحَجِّ عَمَّنْ لاَ يَسْتَطِيعُ الثُّبوتَ عَلَى الرَّاحِلَةِ

34- BİNEK ÜZERİNDE DURMAYA GÜCÜ YETMEYEN KİMSE ADINA HACC YAPMAK BÂBI

٤٦ــ حدّثنا أَبُو عاصِمٍ عَنِ ابنِ جُرَيْجٍ عَنِ ابنِ شِهَابٍ عَنْ سُلَيْمانَ بنِ يَسارٍ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ عَنِ الْفَضْلِ بنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهُمْ أَنَّ امْرَأَةً ح **حدّثنا** مُوسَى بنُ إسْماعِيلَ قال **حدّثنا** عَبْدُ العَزِيزِ ابنُ أَبِي سَلَمَةَ قال **حدّثنا** ابنُ شِهَابٍ عَنْ سُلَيْمانَ بنِ يَسَارٍ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال جاءَتِ امْرَأَةٌ مِنْ خَثْعَمٍ عامَ حَجَّةِ الوَدَاعِ قالَتْ يارسولَ اللهِ إنَّ فَرِيضَةَ اللهِ عَلَى عِبَادِهِ فِي الحَجِّ أَدْرَكَتْ أَبِي شَيْخاً كَبِيراً لاَيَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْتَوِىَ عَلَى الرَّاحِلَةِ فَهَلْ يَقْضِي عَنْهُ أَنْ أَحُجَّ عَنْهُ قال نَعَمْ *

46- Bize Ebû Âsım, İbnu Cureyc'den; o da İbnu Şihâb'dan; o da Süleymân ibnu Yesâr'dan; o da Abdullah ibnu Abbâs'tan; o da Fadl ibn Abbâs'tan: Bir kadın... diyerek tahdîs etti. **H** ve yine bize Mûsâ ibn İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulazîz ibnu Ebî Seleme tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Şihâb, Süleymân ibn Yesâr'dan tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir:

Vedâ Haccı yılında Has'am kabîlesinden genç bir kadın geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Allah'ın kulları üzerindeki hacc farîzası babama çok yaşlı ihtiyârlığında erişti. O binek devesi üzerinde dümdüz durmağa tâkat yetiremiyor. Onun yerine vekâleten benim hacc yapmaklığım ona kâfî gelir mi? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— *''Evet* (vekâleten hacc yapabilirsin)'' diye cevâb verdi [87].

---

86 Hadîsin başlığa delâleti ''Annem hacc yapmayı adamıştı...'' sözündedir. Çünkü bu kelâmda ölmüş olan kimsenin adağı yerine hacc yapmak vardır. Bu ise başlığın birinci cüz'üne mutâbıktır... (Aynî).

87 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bu husûsta fakîhlerin bâzı farklı görüşleri vardır.

Ebû Hureyre'den gelen hadîste *''Baban tarafından* (vekâleten) *hacc yap''* lâfzıyledir.

٣٥ــ باب حجّ المرأة عن الرّجل

35- KADININ ERKEK ADINA (VEKÂLETEN) HACC YAPMASI BÂBI

٤٧ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنِ ابنِ شِهابٍ عنْ سُلَيْمانَ بنِ يَسَارٍ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال كانَ الْفَضْلُ رَديفَ النبيِّ ﷺ فَجاءَتِ امْرَأَةٌ مِنْ خَثْعَمَ فَجَعَلَ الفَضْلُ يَنْظُرُ إِلَيْهَا وتَنْظُرُ إِلَيْهِ فَجَعَلَ النبيُّ ﷺ يَصْرِفُ وَجْهَ الْفَضْلِ إلى الشِّقِّ الآخرِ فقالَتْ إنَّ فَرِيضَةَ اللهِ أَدْرَكَتْ أَبى شَيْخاً كَبيراً لاَيَثْبُتُ عَلَى الرَّاحِلَةِ أفأَحُجُّ عَنْهُ قال نَعَمْ وذَلِكَ فِي حَجَّةِ الوَدَاعِ *

47-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Fadl ibnu'l-Abbâs, Peygamber'in bineğinin arka tarafına binmişti. Has'am kabîlesinden genç bir kadın geldi. Bu sırada Fadl o kadına bakmaya, kadın da Fadl'a bakmaya başladı. Peygamber de Fadl'ın yüzünü eliyle kadından diğer tarafa çevirmeye başladı. Bu esnâda kadın:

— Allah'ın (bu hacc) farîzası babama, binek üzerinde duramaz hâlde yaşlı bir ihtiyârken erişti. Ben onun vekîli olup, onun yerine hacc edebilir miyim? diye sordu.

Peygamber (S):

— *"Evet* (vekâleten hacc edebilirsin)!" diye cevâb verdi.

Bu suâl ve cevâb da Vedâ Haccı sırasında olmuştur [88].

٣٦ــ باب حجّ الصّبيان

36- ÇOCUKLARIN HACC YAPMASI BÂBI

٤٨ــ حدّثنا أَبو النُّعْمانِ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ عُبَيْدِ اللهِ ابنِ

---

88 Bâb başlığına delîlliği "Ben onun tarafından (vekâleten) hacc yapabilir miyim? ... *Evet*... buyurdu" sözünden alınır. Bu kelâm kadının erkek adına hacc yapmasının cevâzını haber vermektedir.

Bu hadîsten binip inmeye muktedir olamıyacak derecede zaîf olan kimseye niyâbeten başkasının hacc etmesinin cevâzı alınmıştır. İmâm Ebû Hanîfe, Sevrî, Şâfiî, Ahmed, İshâk'ın mezhebleri böyledir. İmâm Mâlik, Leys ibn Sa'd, Hasen ibn Sâlih ise: Hayattaki kimseden niyâbeten hacc edilmez; eğer hacc etmeden vefât etmiş olursa, ölüye vekâleten hacc etmek sahîhtir, demişlerdir.

Nahaî gibi bâzı selef âlimleri de: Ne ölü hesâbına, ne de herhangibir sebeble başkası nâmına vekâleten hacc etmek câiz değildir. İsterse hacc ile vasıyyet etmiş bulunsun, demişlerdir... (*Umdetu'l-Kaarî,* V, 120).

أبي يَزِيدَ قال سَمِعْتُ ابنَ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عَنْهما يَقُولُ بَعَثَنِى أوْ قَدَّمَنِى النبيُّ ﷺ فِي الثَّقَلِ مِنْ جَمْعٍ بِلَيْلٍ *

48-....... Ubeydullah ibnu Ebî Yezîd şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim; o: Peygamber (S) beni -Vedâ Haccı'nda- Müzdelife'den yolculuk ağırlıkları içinde geceleyin yolladı yâhud önden gönderdi, diyordu [89].

٤٩ ــ حدّثنا إسْحَاقُ قال أخبرنا يَعْقُوبُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال **حدّثنا** ابنُ أخِى ابنِ شِهَابٍ عَنْ عَمِّهِ قال أخبرَنِى عُبَيْدُ اللهِ بنُ عَبْدِ اللهِ بنِ عتْبَةَ ابنِ مَسْعُودٍ أنَّ عَبْدَ اللهِ بنَ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال أقْبَلْتُ وقَدْ ناهَزْتُ الحُلُمَ أسِيرُ عَلَى أتانٍ لِى ورَسولُ اللهِ ﷺ قائِمٌ يُصَلِّى بِمِنًى حَتَّى سِرْتُ بَيْنَ يَدَىْ بَعْضِ الصَّفِّ الأوَّلِ ثُمَّ نَزَلْتُ عَنْهَا فَرَتَعَتْ فَصَفَفْتُ مَعَ النَّاسِ وَرَاءَ رسولِ اللهِ ﷺ. وقال يُونُسُ عنِ ابنِ شِهَاب بِمِنًى فِى حَجَّةِ الوَدَاعِ *

49-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah, Minâ'da dikilmiş namâz kıldırırken, ben de ihtilâm olma devrine yaklaşmış olduğum hâlde, bana âid dişi bir eşek üzerinde karşıdan geldim. Ben eşeği yürütüyordum. Nihâyet birinci saffın bâzısının önünden yürüdüm. Sonra eşekten indim. Eşek yerin bitkilerinden yedi. Ben de insanlarla berâber Rasûlullah'ın arkasında saff tuttum [90].

Ve Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'dan rivâyetinde: Vedâ Haccı'nda, Minâ'da, demiştir [91].

٥٠ ــ حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمنِ بنُ يُونُسَ قال **حدّثنا** حاتِمُ بنُ إسْمَاعِيلَ عنْ مُحَمَّدِ بنِ يُوسُفَ عنِ السَّائِبِ بنِ يَزِيدَ قال حُجَّ بِى مَعَ رسولِ اللهِ ﷺ وأنا ابنُ سَبْعِ سِنِينَ *

89 Hadîsin başlığa delîlliği, İbn Abbâs'ın bulûğ çağının aşağısında iken Vedâ Haccı'nda Peygamber'in berâberinde bulunmuş olması cihetiyledir.

Bu hadîs Hacc Kitâbı'nda "Âilesinin zaîflerini önden gönderen kimse bâbı"nda da geçmişti.

90 Hadîsin başlığa delîlliği bundan önceki hadîsin delîlliği hakkında söylediğimiz gibidir.

Bu hadîs de İlim Kitâbı'nda "Küçüğün hadîs işitmesi ne zamân sahîh olur bâbı"nda; Namâz Kitâbı'nda "İmâmın sütresi bâbı"nda da geçmişti.

91 Yûnus'un bu hadîsini Müslim rivâyet etmiştir.

50-....... es-Sâib ibnu Yezîd (R): Ben yedi yaşında olduğum hâlde Rasûlullah'ın berâberinde bana hacc yaptırıldı, demiştir [92].

٥١ــ حدّثنا عَمْرو بنُ زُرَارَةَ قال أخبرنا الْقاسِمُ بنُ مالِكٍ عنِ الجُعَيْدِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قال سَمِعْتُ عُمَرَ بنَ عَبْدِ الْعَزيزِ يَقُولُ لِلسَّائِبِ ابنِ يَزِيدَ وكانَ قَدْ حُجَّ بِهِ فِي ثَقَلِ النبيِّ ﷺ *

51-....... Bize el-Kaasım ibnu Mâlik, el-Cuayd ibnu Abdirrahmân'dan haber verdi; o şöyle demiştir: Ben Abdulazîz'den işittim; o, es-Sâib ibn Yezîd için: Ona Peygamber'in ağırlıkları içinde hacc yaptırılmıştır, diyordu [93].

٣٧ــ بابُ حَجِّ النِّسَاءِ وقال لِي أحْمَدُ بنُ مُحَمَّدٍ حدّثنا إبْرَاهِيمُ عنْ أبِيهِ عنْ جَدِّهِ قال أذِنَ عُمَرُ رضي اللّهُ عنه لِأزْوَاجِ النبيِّ ﷺ فِي آخِرِ حَجَّةٍ حَجَّهَا فَبَعَثَ مَعَهُنَّ عُثْمَانَ بنَ عَفَّانَ وعَبْدَ الرَّحْمٰنِ

37- KADINLARIN HACC ETMESİ BÂBI

Buhârî dedi ki: Bana Ahmed ibn Muhammed el-Ezrakî şöyle dedi: Bize İbrâhîm, babası Sa'd'dan; o da kendi babası İbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf'tan tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R) yaptığı son haccında Peygamber'in kadınlarına izin vermiş ve onların berâberlerinde Usmân ibn Affân ile Abdurrahmân ibn Avf'u göndermiştir [94].

٥٢ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا حَبِيبُ بنُ أبِي

---

92 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.
İbn Sa'd'ın, Vâkıdî'den rivâyetinde "Benimle anam hacc etmişti"; Fâkıhî'nin rivâyetinde "Benimle babam hacc etmişti" ziyâdeleri vardır. Tirmizî'nin rivâyetinde Sâib'in bu haccı Vedâ Haccı'nda olduğu açıkça belirtilmiştir.

93 Hadîsin başlığa uygunluğu "Sâib için, ona hacc yaptırılmış idi" sözündedir. Çünkü Sâib, kendisine hacc yaptırıldığı zamân küçük bir çocuktu. Başlık da "Çocukların hacc etmesi" hakkındadır.

94 Bu hadîsin başlığa uygunluğu, içinde kadınların haccı ve bir de erkeklerin haccı üzerine bir ziyâde bulunduğu cihetledir ki, o ziyâde, kadınların sefere çıkışlarında işlerini üzerine alan kimsenin iznine ihtiyâc duyulmasıdır (Aynî).
Umer (R) *"Evlerinde otursunlar..."* (el-Ahzâb: 33) âyetine dayanarak, bu husûsta evvelâ tereddüd edici ve Peygamber kadınlarına seferin harâmlığı görüşünde idi. Sonra kendisine bunun cevâzı zâhir oldu ve hilâfetinin sonlarında onlar için izin verdi... (Kastallânî).

عَمْرَةَ قال حدّثتنا عائِشَةُ بِنْتُ طَلْحَةَ عنْ عائِشَةَ أُمِّ المُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللهُ عنها قالَتْ قُلْتُ يارسولَ اللهِ ألاَ نَغْزُو أونُجاهِدُ مَعكُمْ فقال لَكِنَّ أحْسَنُ الجِهادِ وأجْمَلُهُ الحَجُّ حَجٌّ مَبْرُورٌ فقالَتْ عائِشَةُ فَلاَ أدَعُ الحَجَّ بَعْدَ إذْ سَمِعْتُ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ *

52-....... Mü'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Biz kadınlar sizinle berâber çıkıp gazve yâhud mücâhede edemez miyiz? dedim.

Rasûlullah (S):

— *"Siz kadınlar için cihâdın en iyisi ve en güzeli hacc etmektir. Makbûl olan haccdır"* buyurdu.

Âişe: Artık ben bu sözü Rasûlullah'tan işittiğim zamândan sonra hacc etmeyi terk etmem, demiştir [95].

٥٣ـ حدّثنا أبو النُّعْمانِ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عَنْ عَمْرٍو عنْ أبى مَعْبَدٍ مَوْلَى ابنِ عباسٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عَنْهُما قال قال النبىُّ ﷺ لاَتُسافِرِ المَرْأةُ إلاَّ مَعَ ذِى مَحْرَمٍ ولاَ يَدْخُلُ عَلَيْها رَجُلٌ إلاَّ وَمَعَها مَحْرَمٌ فقال رَجُلٌ يارسولَ اللهِ إنِّى أُرِيدُ أنْ أخْرُجَ فِى جَيْشِ كَذَا وكَذَا وامْرَأتِى تُرِيدُ الحَجَّ فقال اخْرُجْ مَعَها *

53-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— *"Hiçbir kadın mahrem sâhibi bir kimsenin berâberinde* (yânî nikâh geçmez bir hısımının berâberinde) *olmadıkça sefere çıkmasın; kadının berâberinde mahrem kişi bulunmadıkça yanına hiçbir erkek girmez"* buyurdu.

Peygamber'in bu nehyi üzerine sahâbîlerden biri:

— Yâ Rasûlallah! Ben şu ve şu askerler içinde gazâya çıkmak istiyorum. Hâlbuki kadınım hacc yapmak istiyor (Ne buyurursun)? diye sordu.

Rasûlullah:

— *"Sen de kadınının berâberinde çık!"* buyurdu [96].

95 Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîs, Hacc Kitâbı'nın evvellerinde "Mebrûr haccın fazîleti bâbı"nda da geçmişti.

96 Hadîsin başlığa delîlliği *"Kadının berâberinde sen de çık!"* emrindedir. Çünkü bu emr, kadınların hacc etmelerinin cevâzına ve zevc yâhud nikâh geçmez bir hısım berâberinde sefere çıkmalarının cevâzına delâlet etmektedir.

Buhârî bu hadîsi Cihâd ve Nikâh Kitâbları'nda da getirmiştir (Aynî).

٥٤ــ حدّثنا عَبْدَانُ قال أخبرنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ قال أخبرنا حَبِيبٌ المُعَلِّمُ عَنْ عَطَاءٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال لَمَّا رَجَعَ النبيُّ ﷺ مِنْ حَجَّتِهِ قَالَ لأُمِّ سِنانٍ الأَنْصَارِيَّةِ ما مَنَعَكِ مِنَ الحَجِّ قالتْ أَبو فُلاَنٍ تَعْنِي زَوْجَهَا كَانَ لَهُ ناضِحانِ حَجَّ عَلَى أَحَدِهِما والآخَرُ يَسْقِي أَرْضاً لَنا قال فإنَّ عُمْرَةً فِي رَمَضَانَ تَقْضِي حَجَّةً مَعِي رَوَاهُ ابنُ جُرَيْجٍ عَنْ عَطَاءٍ قال سَمِعْتُ ابنَ عَبَّاسٍ عنِ النبيِّ ﷺ وقال عُبَيْدُ اللهِ عن عَبْدِ الْكَرِيمِ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جابِرٍ عنِ النبيِّ ﷺ *

54-....... Bize Habîb el-Muallim, Atâ'dan haber verdi ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) haccından (Medîne'ye) döndüğü zamân Ensârî bir kadın olan Ümmü Sinân'a:

— ''(Bizimle berâber) *hacc etmenden seni men' eden nedir?''* diye sordu.

Ümmü Sinân, kocası Ebû Sinân'ı kasdederek:

— Ebû Fulânın iki devesi vardır. Bunların birine binip hacca gitti. Öbürüsü de bizim bir arâzîmizi suluyor! dedi.

Peygamber de:

— *''Ramazân'da umre yapılması* (sevâbca) *benim berâberimde hacc etmeye bedel olur''* buyurdu [97].

Bu hadîsi İbnu Cureyc, Atâ'dan rivâyet etti ki, Atâ: Ben İbn Abbâs'tan işittim; o da Peygamber'den, demiştir [98].

Ve Ubeydullah da, Abdulkerîm'den; o da Atâ'dan; o da Câbir'den; o da Peygamber'den olmak üzere söyledi [99].

٥٥ــ حدّثنا سُلَيْمانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ عَبْدِ المَلِكِ ابنِ عُمَيْرٍ عنْ قَزَعَةَ مَوْلَى زِيادٍ قال سَمِعْتُ أَبا سَعِيدٍ وقَدْ غَزَا معَ النبيِّ ﷺ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ غَزْوَةً قال أَرْبَعٌ سَمِعْتُهُنَّ مِنْ رسولِ اللهِ ﷺ أَوْ قال يحَدِّثُهُنَّ عنِ النبيِّ

---

97 Başlığa delîlliği *''Seni hacc etmenden men' eden nedir?''* sözünden alınır. Çünkü bu söz, kadınların hacc etmelerinin gerekliliğine delâlet eder. Başlık da kadınların hacc etmeleri hakkındadır.

Bu hadîs, Umre Bâbları'nın evvelinde ''Ramazân'da umre etmek bâbı''nda geçmişti.

98 Buhârî bununla Habîb el-Muallim rivâyetini kuvvetlendirmek istemiştir. Çünkü burada Atâ'nın, İbn Abbâs'tan işitmesi açıkça belirtilmiştir.

99 Bunu İbn Mâce, mevsûlen rivâyet etmiştir.

ﷺ فأعْجَبْنِى وآنقْنَنِى ألاّ تُسافِرَ امْرأةٌ مَسِيرَةَ يَوْمَيْنِ لَيْسَ مَعَها زَوْجُها أوْ ذُومَحْرَمٍ ولاَ صَوْمَ يَوْمَيْنِ الْفِطْرِ والأضْحَى ولاَ صَلاةَ بَعْدَ صَلاتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ وبَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ ولاَ تُشَدُّ الرِّحالُ إلاَّ إلَى ثَلاثَةِ مَساجِدَ مَسْجِدِ الحَرامِ ومَسْجِدِى ومَسْجِدِ الأقْصَى *

55-....... Ziyâd'ın âzâdlısı Kazaa şöyle demiştir: Ben Peygamber'in berâberinde oniki defa gazâ etmiş olan Ebû Saîd el-Hudrî'den işittim. O, şöyle dedi: Dört şey var ki, ben onları Rasûlullah'tan işittim. Yâhud da şöyle dedi: Ben Peygamber'den son derece dikkatimi çeken ve hayretimi toplayan dört (hikmetli) şey işittim:

"a. *Yanında kocası yâhud nikâh geçmez bir hısımı bulunmaksızın bir kadın, iki günlük mesâfeye yolculuk etmez*[100].

b. *Ramazân ve kurbân bayramlarında oruç tutmak yoktur.*

c. *İki namâzdan sonra namâz kılmak sâbit değildir: İkindi namâzından sonra güneş batıncaya kadar; sabâh namâzından sonra güneş doğuncaya kadar.*

ç. *Hiçbir mescide* (adayarak) *sefer için yükler bağlanmaz. Ancak şu üç mescide sefer edilir: el-Mescidu'l-Harâm, benim mescidim ve el-Mescidü'l-Aksâ*".

٣٨ـ بابُ منْ نَذَرَ المَشْىَ إلَى الْكَعْبَةِ

38- KA'BE'YE KADAR YÜRÜMEYİ ADAYAN KİMSE BÂBI[101]

٥٦ـ حدّثنا ابنُ سَلاَمٍ قال أخبرنا الْفَزارِىُّ عنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ قال **حدّثنى** ثابِتٌ عنْ أنَسٍ رضى اللّٰهُ عنهُ أنَّ النبىَّ ﷺ رَأى شَيْخاً يُهادَى بَيْنَ ابْنَيْهِ قال مابالُ هَذَا قالُوا نَذَرَ أنْ يَمْشِىَ قال إنَّ اللّٰهَ عَنْ تَعْذِيبِ هَذَا نَفْسَهُ لَغَنِىٌّ أمَرَهُ أنْ يَرْكَبَ *

---

100 Hadîsin başlığa delîlliği *"Kadının berâberinde kocası yâhud nikâh geçmez hısımı bulunmaksızın, iki günlük mesâfeye yolculuk etmez"* sözünden alınır. Bunun da vechi, kadının bu şartla bu müddet seferden men' edilmesidir. Bu sefer hacc ve başka bir sefer olmakta umûmîdir (Aynî).

101 Yânî bunu adayan kimse üzerine, adağına vefâ etmesi vâcib olur mu, olmaz mı?

56-....... Bana Sâbit el-Bunânî, Enes'ten tahdîs etti. Peygamber (S) iki oğlunun arasında onlar tarafından sevk olunan ihtiyâr bir kimse gördü. Ve:

— *"Bunun hâli nedir ki* (böyle yürüyor)*?"* dedi.

Oğulları:

— Yaya (Ka'be'ye) yürümeyi adadı, dediler.

Peygamber:

— *"Şubhesiz Allah, bu ihtiyârın kendi nefsini azâblandırmasından* (yânî kendini azâblandırmakla yaptığı ibâdetten) *mustağnîdir"* buyurup, ona binmesini emretti [102].

٥٧ـ حدّثنا إِبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَى قال أخبرنا هِشَامُ بنُ يُوسُفَ أَنَّ ابنَ جُرَيْجٍ أخبَرَهُمْ قال أخبرَنِي سَعِيدُ بنُ أَبِي أَيُّوبَ أَنَّ يَزِيدَ ابنَ أَبِي حَبِيبٍ أخبرَهُ أَنَّ أَبَا الخَيْرِ **حدّثَهُ** عَنْ عُقْبَةَ بنِ عامِرٍ قال نَذَرَتْ أُخْتِي أَنْ تَمْشِيَ إِلَى بَيْتِ اللهِ وأَمَرَتْنِي أَنْ أَسْتَفْتِيَ لَهَا النبيَّ ﷺ فاستَفْتَيْتُهُ فقال عَلَيْهِ السَّلامُ لِتَمْشِ وَلْتَرْكَبْ قال وكانَ أَبُو الخَيْرِ لايُفَارِقُ عُقْبَةَ *

57-....... İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu Ebî Eyyûb haber verdi ki, ona da Yezîd ibnu Ebî Habîb haber vermiştir. Ona da Ebu'l-Hayr tahdîs etti ki, Ukbe ibnu Âmir (R) şöyle demiştir: Kızkardeşim Ümmü Hıbbân Beytullah'a kadar yaya yürüyüp ziyâret etmeyi adamış ve (zaîflığından dolayı) kendisi için Peygamber'in bu husûstaki re'yini istememi bana emretmişti. Ben Peygamber'den fetvâ istedim. Peygamber (S): "(Evvelâ) *yaya yürüsün,* (yorulunca) *binsin!"* buyurdu [103].

Yezîd ibn Ebî Habîb: Ebu'l-Hayr Mersed ibn Abdillah, Ukbe ibn Âmir'den ayrılmazdı, demiştir [104].

---

102 Hadîsin bâb başlığına mutâbakatı, hadîsin başlıktaki soruya cevâb olması ve başlıktaki mübhemliğe beyân getirmesi cihetindendir.

103 Bu hadîsin başlığa uygunluğu da, bundan öncekinden söylediğimiz gibidir.

Abdullah ibn Mâlik'in rivâyetinde *"Bineğine binsin; üç gün oruç tutsun"*; İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivâyetinde de: *"Binsin, bir deve kurbân etsin!"* ziyâdeleri vardır.

Ebû Hanîfe: Beytullah'a yaya gidip ziyâret etmeyi adayan kimse, kudreti yettiği kadar yaya yürür, yorulunca sefer vâsıtasına binerek gider. Ka'be'ye bir koyun kurbânı hediye eder" demiştir. Hattâ o, bu hükmü yürümekten âciz olmayan kişiye de teşmîl etmiştir (Kastallânî).

104 Buhârî bununla Ebu'l-Hayr'ın bu hadîsi Ukbe ibn Âmir el-Cuhenî (R)'den işitmesini beyân etmek istemiştir.

٥٨ــ حدّثنا أَبو عاصِمٍ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ عنْ يَحْيَ بنِ أَيُّوبَ عنْ يَزِيدَ عنْ أَبِى الخَيْرِ عنْ عُقْبَةَ فَذَكَرَ الحَدِيثَ *

58-....... Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Bize Ebû Âsım, İbn Cureyc'den; o da Yahyâ ibn Eyyûb'dan; o da Yezîd ibn Ebî Habîb'-den; o da Ebu'l-Hayr Mersed ibn Abdillah'tan; o da Ukbe ibn Âmir el-Cuhenî(R)'den tahdîs edip yukarıki hadîsi zikretti [105].

---

105 Buhârî bu senedle bu hadîs husûsunda İbn Cureyc'in iki şeyhi bulunduğunu işâret etmiştir. Bunlardan biri Yahyâ ibn Eyyûb, biri de Saîd ibn Ebî Eyyûb'dur.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٣٠ــ فضائل المدينة

30- FADÂİLU'L-MEDÎNE

(Medîne'nin Fazîletleri)

١ــ بابُ حَرَمِ المَدِينةِ

1- MEDÎNE'NİN HAREMİ BÂBI [1]

١ــ حدّثنا أبو النُّعمانِ قال حدّثنا ثابِتُ بنُ يَزِيدَ قال حدّثنا عاصِمٌ أبو عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الأحْوَلُ عَنْ أنَسٍ رضى اللهُ عنهُ عنِ النبيِّ ﷺ قال المَدِينَةُ حَرَمٌ مِنْ كذا إلى كَذَا لاَيُقْطَعُ شَجَرُها ولاَ يُحْدَثُ فِيها حَدَثٌ مَنْ أحْدَثَ فِيهَا حدَثاً فعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ والمَلائِكَةِ والنَّاسِ أجْمَعِينَ *

1-....... Bize Âsım Ebû Abdirrahmân el-Ahvel, Enes(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"el-Medîne şuradan şuraya kadar haremdir. Bu sâhanın ağacı kesilmez, burada bid'at çıkarılmaz. Kim bu Medîne Haremi içinde* (Kitâb ve sünnete aykırı) *bir bid'at ortaya koyarsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti o kimse üzerine olsun"* buyurmuştur [2].

---

1 Ebû Zerr el-Herevî'nin, el-Hamavî'den gelen Buhârî nushasında büyük ve küçük başlık böyledir. Diğer nushalarda "Medîne Haremi Bâbı" başlığından gayrısı düşmüştür, yânî yoktur. Ebû Ali eş-Şebbûye rivâyetinde ise başlık "Medîne Haremi Hakkında Gelen Şeyler Bâbı" şeklindedir. Biz bu tercememizde İbn Hacer ile Aynî'nin kendi şerhlerinde esas aldıkları nushalarındaki başlığa da uyduğu için, bu Ebû Zerr nushası başlığını aldık.

2 Medîne'nin eski ismi *Yesrib*'dir. Kur'ân'da da bu isimle anılmıştır: ***"O zamân***

٢ ــ حدّثنا أبو معْمَرٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ عنْ أبِى التَّيَّاحِ عنْ أنسٍ رضى اللهُ عنهُ قال قَدِمَ النبيُّ ﷺ المَدِينَةَ وأمَرَ بِبناءِ المَسْجِدِ فقال يا بَنِى النَّجَّارِ ثامِنُونِي فقالُوا لانَطْلُبُ ثَمَنَهُ إلاّ إلَى اللهِ فأمَرَ بِقُبُورِ المُشْرِكِينَ فَنُبِشَتْ ثُمَّ بِالخِرَبِ فَسُوِّيَتْ وبالنَّخْلِ فَقُطِعَ فَصَفُّوا النَّخْلَ قِبْلَةَ المَسْجِدِ *

2-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medîne'ye geldi ve Mescid'in binâ edilmesini emretti. Bunun için Neccâr oğulları'na:

— *"Ey Neccâr oğulları! Bu arsanızın bedelini bana söyleyiniz!"* dedi.

Onlar:

— Biz onun bedelini istemiyoruz; biz onu Allah'a bırakıyoruz, dediler.

Peygamber (bu hibeyi kabûl etmeyip bedelini ödedi; sonra) oradaki müşrik kabirlerinin kaldırılmasını emretti. Kabirler açılıp başka tarafa taşındı. Sonra harâbelik yerlerin düzeltilmesini emretti; oralar da düzeltildi. İçindeki yabânî hurma ağaçlarının kesilmesini emretti; onlar da kesildi. Bu hurma gövdelerini Mescid'in kıble tarafına dizdiler [3].

٣ ــ حدّثنا إسْماعِيلُ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثني أخِى عنْ سُلَيْمانَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ عنْ سَعِيدٍ المَقْبُرِيِّ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضي اللهُ عنهُ أنَّ النبيَّ ﷺ قال حُرِّمَ مابَيْنَ لاَبَتَى المَدِينَةِ عَلَى لِسانِى قال وأتَي النبيُّ ﷺ بَنِى حارِثَةَ فقال

---

onlardan bir gürûh: Ey Yesrib ahâlîsi, sizin için burada durmak yoktur, hemen dönün, demişti.." (el-Ahzâb:13).

Yesrib'e el-Medîne adı, Peygamber tarafından verilmiştir. Peygamber tarafından bu şehre *Taybe* ve *Tâbe* gibi başka isimler de verilmiştir.

Hadîsteki *Harem* ve *Harâm* lâfızlarının, *zemen* ve *zamân* gibi delâlet ettikleri ma'nâ birdir; taarruzdan men' edilmiş masûn kılınmış; korunmuş demektir. Bu ta'bîr orası için bir takım yasakların varlığını ve bunlar sebebiyle diğer şehirlerden farklı özel bir ihtirâma tâbi' tutulacağını gösterir.

Medîne'nin eski adı Yesrib idi. Peygamber'in oraya hicret edip yerleşmesinden sonra *Medînetü'n-Nebî*(= Peygamber Şehri) denilmeye başladı. Bu isim gitgide kısaltılarak, sâdece *el-Medîne* denilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu isimle de anılmıştır: el-Ahzâb:60; el-Munâfikûn:8.

3 Peygamber bu ağaçları hicretin evvelinde kestirmiştir. Medîne'nin Harem yapılması hadîsi, Hayber'den dönüşünden sonra gelmiştir. Bu, inşâallah Cihâd ve Magâzî Kitâbı'nda gelecektir. Bu ağaçların kesilmesi husûsunda başka görüşler de ileri sürülmüştür.

أَرَاكُمْ يَابَنِي حَارِثَةَ قَدْ خَرَجْتُمْ مِنَ الحَرَمِ ثُمَّ التَفَتَ فقال بَلْ أَنْتُمْ فِيهِ *

3-....... Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Medîne'nin iki kara taşlığı arasındaki sâha benim dilimle* (Allah tarafından) *Harem kılındı"* buyurmuştur[4]. Yine Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber (S), Hârise oğulları'na geldi de: *"Ey Hârise oğulları! Ben sizleri Harem sahasından dışarı çıktınız görüyorum"* dedi. Sonra (onların Harem dâhilinde bulunduklarını hatırladı da): *"Hayır, sizler Harem içinde ikaamet etmektesiniz"* diyerek, onlara iltifât etti[5].

٤ـ **حدّثنا** مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال **حدّثنا** عَبْدُ الرَّحْمنِ قال **حدّثنا** سُفْيانُ عنِ الأَعْمَشِ عنْ إبْراهِيمَ التَّيْمِيِّ عنْ أَبِيهِ عنْ عَلِيٍّ رضى اللهُ عنهُ قال ماعِنْدَنا شَيْءٌ إلاَّ كِتابُ اللهِ وهَذِهِ الصَّحيفَةُ عنْ النبيِّ ﷺ المَدِينَةُ حَرَمٌ مابَيْنَ عائِرٍ إلَى كَذَا مَنْ أَحْدَثَ فِيها حَدَثاً أَوْ آوَى مُحْدِثاً فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ والمَلائِكَةِ والنَّاسِ أَجْمَعِينَ لاَيُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ ولاَ عَدْلٌ وقال ذِمَّةُ المُسْلِمِينَ واحِدَةٌ فَمَنْ أَخْفَرَ مُسْلِماً فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ والمَلائِكَةِ والنَّاسِ أَجْمَعِينَ لاَيُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ ولاَ عَدْلٌ ومَنْ تَوَلَّى قَوْماً بِغَيْرِ إذْنِ مَوالِيهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ والمَلائِكَةِ والنَّاسِ أَجْمَعِينَ لاَيُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ ولاَعَدْلٌ قال أبو عَبْدِ اللهِ عَدْلٌ فِداءٌ *

4-....... Alî (R) şöyle demiştir: Bizim yanımızda (şerîat hükümlerinden yazılı) olan şey, yalnız Allâh'ın Kitâbı'dır, bir de Peygamber(S)'den (yazdığım) şu sahîfedir: *"Medîne şuraya kadar Âir Dağı arası Harem'dir*[6]*. Kim Medîne'nin bu Harem sâhası içinde bir bid'at çıkarırsa yâhud bir bid'atçıyı barındırırsa Allah'ın azâbı, meleklerin laneti ve bütün insanların nefreti onun üzerine olsun. Ondan ne bir sarf ve ne de bir adl* (yânî farz ve nâfile) *kabûl olunmaz. Müslümânların emânı birdir* (Bir müslimin kâfire emânı, bütün müslümânlarca sahîhdir; mu'teberdir). *Kim bir müslümâna verdiği ahdi bozarsa Al-*

---

4 Başlığa uygunluğu *"Medîne'nin iki kara taşlığı arası harem kılındı"* sözündedir. Çünkü bu sözde, başlıktaki mübhemliğin beyânı vardır.

5 Hârise oğulları, Evs kabîlesinin bir şu'besi idi. Bunların yurdları o zamân Hamza Meşhedi'nin batı tarafında idi. Peygamber evvelâ bunların meskenleri Medîne Haremi hudûdu hâricinde kaldı zannetmişti. Ve bunlar da Peygamber'in zannından üzülmüşlerdi. Sonra Peygamber onların yurdlarının Harem içinde bulunduğunu hatırlayarak, ilk görüşünü düzeltmiş ve Hârise oğulları'nı taltîf etmiştir.

lah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun. Ondan ne bir sarf ve ne de bir adl kabûl olunmaz. Her kim de kendi velîlelerinin ve efendilerinin izni olmaksızın başka bir kavmi velî ve efendi edinirse, bu kimse üzerine de Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti yağsın. Bu kimseden de ne bir sarf ve ne de bir adl kabûl olunmaz''[7].

٢ــ باب فضل المدينة وأنّها تنفي النّاس

2- MEDÎNE'NİN FAZÎLETİ VE ONUN (ŞERRLİ) İNSANLARI DIŞARIYA SÜRECEĞİ BÂBI

٥ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ يَحْيَى بنِ سَعِيدٍ قال سَمِعْتُ أَبا الحُبابِ سَعِيدَ بنَ يَسارٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبا هُرَيْرَةَ رضي اللهُ عنهُ يَقُولُ قال رسولُ اللهِ ﷺ أُمِرْتُ بِقَرْيَةٍ تأكُلُ القُرَى يَقُولُونَ يَثْرِبُ وهِيَ المَدِينَةُ تَنْفِي النّاسَ كَما يَنْفِي الكِيرُ خَبَثَ الحَدِيدِ *

5-....... Ben Ebû Hureyre(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *''Ben bir beldeye* (hicret edip konaklamakla) *emr olundum ki, o belde, diğer beldeleri yer* (yânî onun ahâlîsi diğer beldelerin halkını yener). *O beldeye Yesrib diyorlar. Hâlbuki o el-Medîne'dir* (tam ve kâmil bir medeniyet merkezidir). *O, şerrli insanları, demirci körüğünün demirin kirini giderdiği gibi, sürüp dışarıya atar''* [8].

---

6 Başlığa uygunluğu ''Medîne şuraya kadar Âir Dağı arası Harem'dir'' sözündedir.
Nesâî'nin rivâyetinde hadîsin baş tarafında şu ziyâde vardır: Hâris ibn Suveyd dedi ki: Bir kerre Alî'ye: Rasûlullah'ın herkese bildirmeyip, husûsî olarak sana verdiği bâzı bilgiler olsa gerek! denilmişti. Bunun üzerine Alî: Hayır, Rasûlullah'ın bana husûsî sûrette teblîğ ettiği birşey yoktur. Benim bildiğim yazılı şey, yalnız Allah Kitâbı'ndan, bir de şu kılıcımın kını içinde muhâfaza edilen sahîfeden ibârettir, deyip, çıkardığı sahîfede yazılı bulunan yukarıda terceme ettiğimiz hadîsi okumuştur.

7 Bu, Buhârî'nin *Adl* kelimesini tefsîridir ki, Esmâî'nin tefsîridir.
Bu hadîste gelen sarf'tan murâd, tevbedir ve adl'den murâd fidyedir. Yâhud sarf'tan murâd nâfile ve adl'den murâd farîzadır yâhud bil'akistir. Yâhud sarf'tan murâd vezn ve adl'den murâd keyldir. Yâhud sarf, iktisâb ve adl, fidyedir... *(Kaamûs Ter.).*

8 Hadîsin başlığa delâleti meydandadır. *''O, diğer beldeleri yer''* sözü, onun ahâlîsi diğer beldeler halkını mağlûb eder de onun nûru cihânın ufuklarına yayılır, demektir. Nitekim oraya hicret edip yerleşen İslâm Dîni ve müslümânlar, diğer beldeleri ve memleketleri yenmiş, oradan fışkıran İslâm nûru, dünyânın çok büyük bir kısmına yayılıp nûrlandırmıştır.

٣ــ باب المدينة طابة

3- BÂB: "EL-MEDÎNE TABE'DİR"

٦ــ حدّثنا خالد بن مخلد قال حدّثنا سليمان قال حدّثني عمرو ابن يحيى عن عبّاس بن سهل بن سعد عن أبي حميد رضي الله عنه قال أقبلنا مع النبي ﷺ من تبوك حتّى أشرفنا على المدينة فقال هذه طابة *

6-....... Ebû Humeyd (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in berâberinde Tebûk'ten döndük. Nihâyet Medîne üzerine yukarıdan baktığımızda Peygamber (S): *"İşte Tâbe!"* buyurdu [9].

٤ــ باب لابتي المدينة

4- MEDÎNE'NİN İKİ LÂBESİ (İKİ KARA TAŞLIK TEPESİ) BÂBI

٧ــ حدّثنا عبد الله بن يوسف قال أخبرنا مالك عن ابن شهاب عن سعيد بن المسيّب عن أبي هريرة رضى الله عنه أنّه كان يقول لو رأيت الظّباء بالمدينة ترتع ما ذعرتها قال رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ما بين لابتيها حرام

7-....... Ebû Hureyre (R) şöyle der idi: Ben Medîne'den ceylânları otlar hâlde görmüş olsam, onları korkutup ürkütmem. Rasûlullah (S): *"Medîne'nin iki kara taşlı tepesi arası harâmdır"* buyurdu [10].

---

9 Başlık, hadîsin bir parçasıdır. Bu hadîs, Zekât Kitâbı'nın sonlarında geçen uzunca bir metnin kısaltılmış bir rivâyetidir. *Tâbe*'nin aslı *Taybe*'dir; yâ harfi elife kalb olunmuştur. *Tîbe* de denilmiştir. Medîne'ye bu üç ismin verilmesinde, bu beldenin şirk kiri ile kirlenmeyip temiz kalmasına ve Peygamber'in hicreti dolayısıyle Muhammedîlik nisbetinin taşına toprağına sinmiş olmasına işâret vardır.

10 Bu hadîsin bir rivâyeti 3 rakamıyle de geçmişti.

el-Lûbe; harre ma'nâsınadır ki, kara taşlık yüksekce yere denir. Cem'i *Lûb* gelir ki, cinsî cem'idir.

el-Lâbe; gâbe vezninde, bu da kara taşlık tepeye denir. Cinsî cem'i *Lâb* gelir. Şu hadîste gelmiştir: "Peygamber (S) Medîne'nin iki taşlı tepesi arasını harem kıldı". İki taraflı iki büyük kara taşlık arasında olduğu için bu mübârek havzayı Mekke Haremi gibi harem kıldılar, *"Haremeyn"* ta'bîri bu cihetledir... *(Kaamûs Ter.).*

Medîne Haremi:

Bir hadîste "şu yerden şu yere kadar" diye kinâye yoluyla gelen ve Medîne Haremi'ni hudûdlandıran iki yerden birisinin Medîne civârındaki Âir Dağı olduğu Alî hadîsinde açıkça bildirilmiştir. Fakat ikincisi Buhârî'nin bu bâblarda-

٥ـ باب مَنْ رَغِبَ عنِ المَدِينَةِ

5- MEDÎNE'DEN YÜZ ÇEVİRİP UZAKLAŞAN KİMSE BÂBI

٨ـ حدّثنا أبو اليَمانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرني سَعِيدُ بنُ المُسَيَّبِ عنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللّهُ عنهُ قال سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم يَقُولُ تَتْرُكُونَ المَدِينَةَ عَلَى خَيْرِ ما كانَتْ لاَ يَغْشَاهَا إلاَّ العَوَافِ يُرِيدُ عَوافِيَ السِّباعِ والطَّيْرِ وآخِرُ منْ يُحْشَرُ رَاعِيَانِ مِنْ مُزَيْنَةَ يُرِيدَانِ المَدِينَةَ يَنْعِقَانِ بِغَنَمِهِمَا فَيَجِدَانِهَا وحْشًا حَتَّى إذَا بَلَغَا ثَنِيَّةَ الوَدَاعِ خَرَّا عَلَى وُجُوهِهِمَا *

8-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "(Bir zamân gelecek ki, o zamânki) *nesiller Medîne'yi şu üzerinde bulunduğu hayr ve bereketlerine rağmen terkedecekler de, Medîne'de rızkını arayan âfiyetli hayvânlardan, yânî canavarların ve kuşların âfiyetlilerinden başka kimse bulunmayacaktır. Medîne'ye en son gelen ve koyunlarına sayha ederek giren, Muzeyne kabîlesinden iki çoban olacaktır. Bunlar da Medîne'yi bomboş, vahşetli bir belde bulacaklar ve nihâyet Seniyyetu'l-Vedâ mevkiine vardıkları zamân bunlar da yüzleri üstüne düşeceklerdir* (yânî öleceklerdir)" [11].

---

ki bütün hadîslerinde mübhemdir. Bunun da Uhud Dağı olduğu Ahmed ile Taberânî'nin Abdullah ibn Selâm'dan rivâyet ettikleri hadîste tasrîh edilmiştir. Müslim de bu ikinciyi Sevr diye rivâyet etmiştir. Fakat Ebû Ubeyd Kaasım ibn Sellâm:Medîne civârında Medîne halkınca bilinmiş olan Sevr Dağı yoktur; Sevr Dağı Mekke civârındadır, demiştir. *Kaamûs* sâhibi de "Sevr" maddesinde; Sevr Dağı'nın hem Mekke'de, hem Medîne'de olduğunu bildiriyor ve sahîh hadîste *"Âir ile Sevr arasındaki sâha Medîne Haremi'dir"* diye geldiğini söylüyor... Sonra Ebû Ubeyd gibi büyük âlimlerin "O, Sevr değildir, Uhud'dur; Medîne'de Sevr yoktur" iddiâları doğru değildir. Bana Zâhid muhaddis Şeyh Şucâ, Hâfız Abdusselâm'dan: Medîne'de Uhud Dağı'nın arkasında küçük bir dağ vardır ki, buna Sevr derler diye haber verdi, demiştir... (*Kaamûs Tercemesi*'nden özetlendi).

Hulâsa, Medîne Haremi, Medîne civârındaki Âir Dağı ile Uhud veyâ Uhud'un mâilesindeki Sevr Dağı arasındaki mıntıkadır.

11 Başlığa uygunluğu *"Medîne'yi terkederler"* sözündedir. Çünkü onların terkleri Medîne'den yüz çevirip ayrılmak içindir.

Kaadî Iyâd: Medîne'de hicretin ilk asrı içinde meydana gelen fitnelerden dolayı Medîne'nin böyle bir acıklı devir geçirdiğini ve Peygamber'in bu ihbârının mûcizelerinden biri olduğunu söylemiştir.

Nevevî ise: Medîne'nin bu metrûk vaziyeti, kıyâmet sâatinin yaklaştığı âhir zamânda vukû' bulacaktır, muhtâr olan budur. İki çobanın haşrı mes'elesi -ki *Sahîhayn*'da rivâyet edilmiştir- de bunun âhir zamânda olacağını kuvvetlendirmektedir... demiştir.

٩ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ أبيهِ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ الزُّبَيْرِ عنْ سُفْيَانَ بنِ أبِي زُهَيْرٍ رضي اللّهُ عنهُ أنّهُ قال سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم يَقُولُ تُفْتَحُ اليَمَنُ فيَأْتِي قَوْمٌ يُبِسُّونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بأهْلِيهِمْ وَمَنْ أطَاعَهُمْ والمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ وتُفْتَحُ الشَّأْمُ فيَأْتِي قَوْمٌ يُبِسُّونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بأهْلِيهِمْ ومنْ أطَاعَهُمْ والمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كانُوا يَعْلَمُونَ وَيُفْتَحُ العِرَاقُ فيأتِي قَوْمٌ يُبِسُّونَ فَيَتَحَمَّلُونَ بأهْلِيهِمْ ومنْ أطَاعَهُمْ والمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كانُوا يَعْلَمُونَ *

9-....... Sufyân ibn Ebî Zuheyr (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: *"Yemen fethedilecek; Yemen fâtihlerinden bir topluluk gelecek, hayvanlarını Medîne'ye sevk edecek; âilelerini ve kendilerine uyanları yükleyecekler* (Yemen'e) *taşıyacaklardır. Hâlbuki bunlar bilselerdi Medîne kendileri için hayırlıdır. Şâm da fethedilecek; ora fâtihlerinden de bir topluluk gelecek, hayvanlarını Medîne'ye sevk edecekler; âilelerini ve bunlara uyan kimseleri yükleyecek, Şâm'a göç edeceklerdir. Hâlbuki Medîne bunlar için daha hayırlıdır, eğer bilir olsalardı. Irak da fethedilecektir. Irak fâtihlerinden bir topluluk da gelecek, hayvanlarını sürüp gelecekler; âilelerini ve bunlara uyanları yükleyip Irak'a gideceklerdir. Hâlbuki Medîne kendileri için hayırlıdır, bunlar bilir olsalardı* (Medîne'den ayrılmazlardı)" [12].

٦ــ بابٌ الايمانُ يأْرِزُ إلَى المَدِينَةِ

12 Başlığa uygunluğu, bu zikredilen toplulukların fetihlerden sonra diğer beldelere dağılıp, Medîne'de ikaametten yüz çevirmiş olmaları cihetindedir. Eğer onlar Medîne'de ikaamete sabr etselerdi, bu kendileri için elbette hayırlı olacaktı... Bunlar Medîne'den yüz çevirip diğer şehirleri tercîh etmişlerdir.(Aynî).

Hadîste üç defa *"Eğer bilir olsalardı"* sûretindeki şartın cevâbı, mâ-kablehû kendisine delâlet ettiği için zikredilmemiştir. "Bunlar bilir kimseler olsalardı, Medîne'nin kadr ve kıymetini bilip, ayrılmazlardı" demektir.

Bu hadîste;

a. Yemen, Şâm ve Irak'ın fethedileceği, bir mu'cize olarak haber verilmiş; hakîkaten aynı tertîbde bu yerler feth olunmuştur. Yemen'in fethi, kendi sağlığında tahakkuk etmiştir.

b. Bu ülkelerin fâtihleri tarafından oralarda devletler kurulacağı, Medîne'nin terk edileceği haber verilmiş; bu da gerçekleşmiştir.

c. Bunların Medîne'ye bağlı kalmalarının hayırlı olduğu haber verilmiştir ki, Medîne'yi terk etmenin İslâm âlemi için büyük fitnelere kapı açtığı yakın bir istikbâlde görülmüştür.

6- BÂB:
"Îmân Medîne'ye toplanır"

١٠ ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا أنَسُ بنُ عِيَاضٍ قال حدّثني عُبَيْدُ اللّهِ عنْ خُبَيْبِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ عنْ حَفْصِ بنِ عاصِمٍ عنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللّهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال إنَّ الإيمَانَ لَيأْرِزُ إلَى المَدِينَةِ كَمَا تَأرِزُ الحَيَّةُ إلَى جُحْرِهَا *

10-....... Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): *"Yılan kendi yuvasına toplandığı gibi, îmân* (ehli de muhakkak) *Medîne'ye toplanacaktır"* buyurmuştur [13].

٧ ــ باب إثْمِ منْ كادَ أهْلَ المَدِينَةِ

7- MEDÎNE AHÂLÎSİNE KÖTÜLÜK YAPMAK İSTEYEN KİMSE BÂBI

١١ ــ حدّثنا حُسَيْنُ بنُ حُرَيْثٍ قال أخبرنا الْفَضْلُ عنْ جُعَيْدٍ عنْ عائِشَةَ قالَتْ سَمِعْتُ سَعْدًا رضي اللّهُ عنهُ قال سَمِعْتُ النبيَّ ﷺ يَقُولُ لاَ يَكِيدُ أهْلَ المَدِينَةِ أحَدٌ إلاَّ انْمَاعَ كَمَا يَنْمَاعُ المِلْحُ فِي الْمَاءِ*

11-....... Âişe bintu Sa'd, şöyle demiştir: Ben, babam Sa'd(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim: *"Medîne ahâlîsine kötülük plânlayacak olan herhangi kişi, muhakkak tuzun su içinde erimesi gibi eriyecektir"* buyuruyordu [14].

---

13 Hadîste îmân, yılana benzetilmiyor. Îmânın menşe'i, kaynağı ve ebedî durağı Medîne şehri olduğu ve îmânın orada her türlü saldırıdan korunmuş bulunduğu ve bulunacağı hâli, yılanın yuvasından çıkıp da maîşet talebi için yayılması, fakat bir taraftan bir saldırıya uğrayınca başkaları için girilmek kaabil olmayan yuvasına çekilmesi hâline benzetilmiştir.

Medîne, îmânın yayılma merkezi olduğundan, Son Peygamber Muhammed'in meskeni ve medfeni olması cihetiyle, her mü'minin gönlünde oraya karşı bir mahabbet, bir iç çekilmesi vardır. Mü'minler arasındaki bu Medîne sevgisi ve saygısı, Saâdet Asrı'ndan beri devâm edegelmiştir.

Îmânın Medîne'ye toplanması demek, îmân ehlinin Medîne'de toplanması; kalbî yönelmeleri demektir.

14 Müslim'in, Sa'd'ın oğlu Âmir tarîkiyle rivâyetinde *"Herhangibir kimse Medîne ahâlîsine kötülük yapmak isterse, muhakkak Allah o kimseyi ateş içinde kalayın, su içinde tuzun erimesi gibi eritir"* buyurmuştur.

٨ـ باب آطام المدينة

8- MEDÎNE'NİN TAŞTAN YAPILMIŞ BÜYÜK BİNÂLARI BÂBI

١٢ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا ابنُ شِهَابٍ قال أخبَرَنِي عُرْوَةُ سَمِعْتُ أُسَامَةَ رضى اللَّهُ عنهُ قال أشْرَفَ النبيُّ ﷺ عَلَى أُطُمٍ مِنْ آطَامِ المَدِينَةِ فقَال هَلْ تَرَوْنَ ما أَرَى إنِّي لأَرَى مَوَاقِعَ الْفِتَنِ خِلاَلَ بُيُوتِكُمْ كَمَوَاقِعِ الْقَطْرِ * تَابَعَهُ مَعْمَرٌ وسُلَيْمَانُ بنُ كَثِيرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ *

12-....... Bize İbnu Şihâb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Urve ibn Zubeyr haber verdi de: Ben Usâme(R)'den işittim, şöyle söyledi dedi: Peygamber (S) Medîne'nin taştan yapılmış yüksek binâlarına yukarıdan baktı da: *"Sizler benim görmekte olduğum tehlikeleri görebiliyor musunuz? Ben evlerinizin aralarına dökülecek fitne ve felâket yerlerini, şiddetli yağmur sellerinin açtığı yarlar gibi görüyorum"* buyurdu [15].

Bu hadîsi Zuhrî'den rivâyet etmekte Sufyân ibn Uyeyne'ye Ma'mer ibn Râşid, Süleymân ibn Kesîr mutâbaat etmişlerdir [16].

٩ـ باب لا يَدْخُلُ الدَّجَّالُ المَدِينَةَ

9- BÂB: DECCÂL MEDÎNE'YE GİRMEZ

١٣ـ حدّثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثني إبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ عنْ أبِيهِ عنْ جَدِّهِ عنْ أبِي بَكْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ عنِ النبيِّ ﷺ قال لاَ يَدْخُلُ الْمَدِينَةَ رُعْبُ المَسِيحِ الدَّجَّالِ لَهَا يَوْمَئِذٍ سَبْعَةُ أبْوَابٍ عَلَى كُلِّ بابٍ مَلَكَانِ *

---

15 *el-Utum,* iki damma ile, köşke denir; kasr ma'nâsınadır. Ve mutlaka taştan yapılmış kal'a ve hisâra denir, palanga, kal'a ve tâbiye ve şânıs gibi. Medîne utumu bundandır ki, selef de damları üzere tahassun edecek kal'alar binâ ederler ve oralarda mütehasın olurlardı. Ve utum, mutlaka murabba' ve musattah kârgîr hâneye denir, cem'i *Âtâm* gelir ve *Utûm* gelir. Lisânımızda "Oda" ta'bîri "Utum" muharrefi olmak zihinde cevlân eder *(Kaamûs Ter.).*

Peygamber'in bu mu'cizesi de aynıyle zuhûr etmiştir. Usmân'ın öldürülmesiyle başlayan bu fitneler, musîbetler fâsılasız devâm etmiş, Harre Vak'ası gibi bir takım elîm hâdiseler bunları izlemiştir.

16 Ma'mer ibn Râşid'in mutâbaatını Buhârî; Süleymân ibn Kesîr'inkini de Müslim mevsûlen rivâyet etmiştir.

13-....... Bana İbrâhîm ibnu Sa'd, babası Sa'd ibn İbrâhîm'den; o da dedesi İbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf'tan; o da Ebû Bekre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Medîne'ye Deccâl Mesîh'in* (değil kendisi;) *korkusu* (bile) *giremiyecektir. O fitne günlerinde Medîne'nin yedi kapısı olacak, her kapı önünde* (koruyucu) *iki melek bulunacaktır"* buyurmuştur [17].

١٤ حدّثنا إِسْمَاعِيلُ قال **حدّثني** مالِكٌ عَنْ نُعَيْمِ بنِ عَبْدِ اللّهِ الْمُجْمِرِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي اللّهُ عنهُ قال قال رسولُ اللّهِ صَلّى اللّهُ عليه وسلم عَلَى أَنْقابِ الْمَدِينَةِ مَلائِكَةٌ لاَ يَدْخُلُهَا الطَّاعُونُ ولاَ الدَّجَّالُ *

14-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Medîne'nin giriş çıkış deliklerinde, yânî kapıları önünde bir takım melekler vardır. Medîne'ye tâûn hastalığı da, Deccâl de giremez"* buyurdu [18].

١٥ حدّثنا إِبْرَاهِيمُ بنُ الْمُنْذِرِ قال **حدّثنا** الوَلِيدُ قال **حدّثنا** أَبُو عَمْرٍو قال **حدّثنا** إِسْحاقُ قال **حدّثني** أَنَسُ بنُ مالِكٍ رضى اللّهُ عنهُ عنِ النَّبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم قال لَيْسَ مِنْ بَلَدٍ إِلاَّ سَيَطَؤُهُ الدَّجَّالُ إِلاَّ مَكَّةَ والْمَدِينَةَ لَيْسَ لَهُ مِنْ نِقَابِهَا نَقْبٌ إِلاَّ عَلَيْهِ الْمَلاَئِكَةُ صَافِّينَ يَحْرُسُونَهَا ثُمَّ تَرْجُفُ الْمَدِينَةُ بأَهْلِهَا ثَلاَثَ رَجَفَاتٍ فَيُخْرِجُ اللّهُ كُلَّ كَافِرٍ ومُنَافِقٍ *

15-....... Bana Enes ibnu Mâlik (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Beldelerden herbir beldeyi muhakkak Deccâl* (orduları) *çiğneyecektir, yalnız Mekke ile Medîne bu isti'lâdan müstesnâdır. Medîne'nin giriş çıkış deliklerinden herbirisi üzerinde muhakkak orayı korumakta olan saff saff melekler bulunur. Sonra meleklerin bu sûretle muhâfazasında bulunan Medîne şehri, ahâlîsiyle berâber üç defa sarsılır ve Allah Medîne'deki herbir kâfir ve münâfıkı Medîne dışına çıkarıp atar"* [19].

---

17 Hadîsin başlığa uygunluğu, Medîne'ye Deccâl korkusu girmeyince kendisinin girmeyeceği evleviyet tarîkiyle sâbit olacağı cihetledir.

18 Hadîsin başlığa delilliği meydandadır.

19 Başlığa delîlliği *"Medîne'ye Deccâl girmeyecektir..."* sözündedir. Bu sarsıntı ve zelzele akabinde Allah'ın her kâfir ve münâfıkı dışarı atmasıyle, Medîne'de sırf hâlis mü'minler kalacaktır.

١٦ـــ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبرنى عُبَيْدُ اللَّهِ بنُ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُتْبَةَ أنَّ أبَاسَعِيدٍ الخدْرِىَّ رضى اللّهُ عنهُ قال حدّثنا رسُولُ اللَّهِ ﷺ حديثًا طَوِيلاً عنِ الدَّجَّالِ فكَانَ فِيمَا حدّثنا بِهِ أنْ قال يَأتِي الدَّجَّالُ وهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْهِ أنْ يَدْخُلَ نِقابَ المَدِينَةِ بَعْضَ السِّبَاخِ الَّتِي بالمَدِينَةِ فَيخْرُجُ إلَيْهِ يَوْمَئِذٍ رَجُلٌ هُوَ خَيْرُ النَّاسِ أوْ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ فيَقُولُ أشْهَدُ أنَّكَ الدَّجَّالُ الَّذِي حدثنا عَنْكَ رسولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم حَدِيثَهُ فَيقُولُ الدَّجَّالُ أرَأيْتَ إنْ قَتَلْتُ هَذَا ثمَّ أحْيَيْتُهُ هَلْ تَشُكُّونَ فِى الأمْرِ فيَقُولُونَ لاَ فَيَقْتُلُهُ ثُمَّ يُحْيِيهِ فَيقُولُ حِينَ يُحْيِيهِ واللَّهِ ما كُنْتُ قَطُّ أشَدَّ بَصِيرَةً مِنِّى الْيَوْمَ فيَقُولُ الدَّجَّالُ أقْتُلُهُ فَلاَ أُسَلَّطُ عَلَيْهِ *

16-....... İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe haber verdi ki, Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bizlere Deccâl(ın fiil ve hâllerin)den uzun bir hadîs tahdîs etti. Bize tahdîs etmiş olduğu o hadîs içinde şunları söylemişti: *"Deccâl, Medîne kapılarından içeri girmesi kendisine harâm kılınmış olduğu hâlde gelir ve Medîne'nin etrafındaki bâzı çoraklı, çakıllı arâzîlere iner. O gün Medîne halkının en hayırlısı olan bir kimse yâhud insanların hayırlısından olan bir kimse Deccâl'e karşı çıkar ve: Şahâdet ederim ki, sen muhakkak Rasûlullah'ın bize hadîsinde haber vermiş olduğu o Deccâl'sın, der. Bunun üzerine Deccâl, etrafındaki şakî kimselere:*

— Şimdi ben bu adamı öldürür, sonra diriltirsem re'yiniz nedir? Benim (ilâhlık) *iddiâmda şübhe eder misiniz? diye sordu.*

Maiyyetindeki kötü kimseler:

— Hayır, şübhe etmeyiz, derler.

Deccâl o kişiyi hemen öldürür, sonra da diriltir. Ve onu diriltir diriltmez, o kimse:

— Vallâhi benim, senin Deccâl olduğun hakkındaki bugünkü kanâatim, muhakkak bundan evvelki îmânımdan daha kuvvetlidir, der.

Bu defa Deccâl maiyyetine:

— Bu adamı öldürünüz! Artık ben bundan sonra onu öldürmeye musallat (yânî muktedir) *kılınmam! der"* [20].

---

20 Hadîsin başlığa uygunluğu, Deccâl'in Medîne çoraklıklarından bâzısına inip de Medîne'ye girmeye muktedir olamıyacağına delâlet etmesi cihetindedir.

Deccâl'e karşı çıkacak bu yüksek irâdeli kişinin Hızır olduğu, Müslim'in *Sahîh*'inde zikredilmiştir. Ma'mer de *Câmi*'inde: Deccâl'e karşı çıkacak zâtın

١٠ ـ باب المدينة تنفي الخبث

10- BÂB: MEDÎNE PİS VE KÖTÜ OLANI DIŞARIYA ATAR

١٧ ـ حدّثنا عمرو بن عبّاس قال حدّثنا عبد الرّحمن قال حدّثنا سفيان عن محمّد بن المنكدر عن جابر رضى اللّه عنه قال جاء اعرابىّ النبىّ ﷺ فبايعه على الإسلام فجاء من الغد محموما فقال أقلنى فأبى ثلاث مرار فقال المدينة كالكير تنفى خبثها وينصع طيّبها *

17-....... Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber'e bir A'râbî geldi de, İslâm üzere O'nunla bey'atlaştı. O adam ertesi günü kızmış kararmış olarak tekrar geldi ve: Benim bey'atımı çöz, dedi. Peygamber bu teklîfi kabûl etmekten üç defa imtinâ etti. Sonunda: *"Medîne şehri demirci körüğü gibidir; kirlisini, kötüsünü dışarı atar da hâlis temiz olan kalır"* buyurdu [21].

١٨ ـ حدّثنا سليمان بن حرب قال حدّثنا شعبة عن عديّ بن ثابت عن عبد اللّه بن يزيد قال سمعت زيد بن ثابت رضى اللّه عنه يقول لمّا خرج النبىّ ﷺ إلى أحد رجع ناس من أصحابه فقالت فرقة نقتلهم وقالت فرقة لا نقتلهم فنزلت «فما لكم فى المنافقين فئتين» وقال النبىّ ﷺ إنّها تنفى الرّجال كما تنفى النّار خبث الحديد *

18-....... Abdullah ibn Yezîd şöyle demiştir: Ben Zeyd ibn Sâbit(R)'ten işittim, o şöyle diyordu: Peygamber (S) Uhud harbine çıktığı zamân, sahâbîleri arasından bir takım insanlar yoldan geri dönünce, sahâbîlerinden bir fırka: Bu dönenleri öldürelim, dediler; bir fırka da: Hayır, onları öldürmeyelim, dediler. Bu ihtilâf üzerine; ***"Siz hâlâ niçin münâfıklar hakkında -Allah onları kazandıkları*** (bunca günâhlar) ***yüzünden tepesi aşağı getirdiği hâlde- iki zümre oluyorsunuz?***

Hızır olduğu bize bâliğ oldu, demiştir.

O zâtın ölüp dirildikten sonra: Vallâhî senin Deccâl olduğun hakkındaki bu günkü îmânın daha kuvvetlidir, demesi; Resûlullah'ın Deccâl'in şakîlik alâmeti olarak ölüyü diriltme husûsunu da haber vermiş bulunmasından dolayıdır. Bu hârikaların bir zamân için insanlığa imtihân olmak üzere Deccâl'den çıkacağı haber verilmiştir. Bu hadîs Kitâbu'l-Fiten'de de gelecektir.

21 Başlığa uygunluğu *"Medîne demirci körüğü gibidir; kirini, kötüsünü dışarıya atar"* sözündedir.

Allah'ın saptırdığını si i doğru yola getirmek istiyorsunuz? Allah kimi saptırırsa, artık o ˈçin hiçbir yol bulamazsın'' (en-Nisâ: 88) âyeti indi. Peygamber (S): ' *dîne bu (kötü) adamları, ateşin, demirin pisliğini dışarıya atışı ; dışarıya atar''* buyurdu [22].

١١ـ بابٌ
11- BÂB [23]

١٩ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا وَهْبُ بنُ جَرِيرٍ قال حدّثنا أَبِي قال سَمِعْتُ يُونُسَ عن ابنِ شِهَابٍ عنْ أَنَسٍ رضي اللَّهُ عَنْهُ عنِ النبيِّ ﷺ قال اللَّهُمَّ اجْعَلْ بالمَدِينَةِ ضِعْفَيْ ما جَعَلْتَ بِمَكَّةَ مِنَ الْبَرَكَةِ تَابَعَهُ عُثْمَانُ بنُ عُمَرَ عنْ يُونُسَ *

19-....... Ben Yûnus ibn Yezîd'den işittim; o da İbn Şihâb'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten ki, Peygamber (S): *''Yâ Allah! Mekke'-ye bahşettiğin bereket ve hayrın iki mislini Medîne şehrine müyesser kıl!''* diye duâ etmiştir [24].

Bu hadîsi Yûnus'tan rivâyet etmekte Cerîr ibn Hâzım'a Usmân ibn Umer mutâbaat etmiştir [25].

٢٠ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ جَعْفَرٍ عنْ حُمَيْدٍ عنْ أَنَسٍ رضى اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النبيَّ ﷺ كانَ إذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ فَنَظَرَ إِلَى جُدُرَاتِ المَدِينَةِ أَوْضَعَ رَاحِلَتَهُ وإنْ كانَ عَلَى دَابَّةٍ حَرَّكَهَا مِنْ حُبِّهَا *

20-....... Bize İsmâîl ibnu Ca'fer, Humeyd'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S) bir seferden geldiği zamân Medîne'nin yüksek duvarlarına bakıp görünce, devesini (sür'-atle yollanması için) salıverirdi. Eğer deveden başka bir hayvan üzerine

---

22 Başlığa uygunluğu *''Medîne, ateşin demirin pisliğini dışarı çıkarışı gibi, kötüleri dışarıya atar''* sözündedir.

23 Evvelce zikretmiştik ki, böyle yalnız ''Bâb'' lâfzıyle olan başlık, bir önceki konudan bir ''Fasl'' ma'nâsını ifâde eder. Çünkü ''Kitâb'' bâbları; bâblar da fasl'ları toplar (Aynî).

24 Bu hadîsin geçen konuya münâsebeti şu cihettendir: Bereketin katlanması ve çoğaltılmasından, bunların zıddı olan şeylerin azalması lâzım gelecektir. Böylece giderilmesine uygun düşmüş oluyor.

25 Bu mutâbaatı ez-Zuhlî, ez-Zuhrî'nin hadîslerini topladığı *ez-Zuhriyyât*'ta mevsûlen rivâyet etmiştir.

binmiş bulunursa, Medîne'ye sevgisinden dolayı binitini harekete getirirdi [26].

١٢ـ باب كَرَاهِيَةِ النبيِّ ﷺ أنْ تُعْرَى المَدِينَةُ

12- PEYGAMBER(S)'İN MEDÎNE ETRAFININ BOŞ VE ISSIZ BIRAKILMASINI HOŞ GÖRMEMESİ BÂBI

٢١ـ حدّثنا ابنُ سَلاَمٍ قال أخبرنا الْفَزَارِيُّ عنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عنْ أنَسٍ رضي اللَّهُ عنهُ قال أرَادَ بَنُو سَلِمَةَ أنْ يَتَحَوَّلُوا إلَى قُرْبِ المَسْجِدِ فكَرِهَ رسولُ اللَّهِ ﷺ أنْ تُعْرَى المَدِينَةُ وقال يا بَنِى سَلِمَةَ ألاَ تَحْتَسِبُونَ آثَارَكُمْ فأقَامُوا *

21-....... Enes (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan Selime oğulları (uzak olan yurdlarından) Mescid'in yakınına göçüp gelmek istedilerdi. Rasûlullah (S) Medîne'nin (etrafının) boş ve ıssız bırakılmasını çirkin gördü ve onlara: *"Ey Selime oğulları! Sizler ayak izlerinizin sevâbını hesâba almıyor musunuz?"* buyurdu. Bunun üzerine onlar da Mescid'e uzak olan yerlerinde ikaamet ettiler [27].

١٣ـ باب

13- BÂB (Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

٢٢ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ عنْ يَحْيَ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ قال حدّثنى خُبَيْبُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ حَفْصِ بنِ عَاصِمٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضِىَ اللَّهُ عنهُ عنِ النبيِّ ﷺ قال ما بَيْنَ بَيْتِى ومِنْبَرِى رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الجَنَّةِ ومِنْبَرِى عَلَى حَوْضِى *

---

26 Bunun evvelki konuya münâsebeti de, Peygamber'in Medîne'yi sevmesi, Medîne'nin kendisinin ve ahâlîsinin temizliğine uygun olacağı cihetindendir (Kastallânî).

27 Başlığa uygunluğu "Rasûlullah Medîne etrafının ıssız bırakılmasını çirkin gördü" sözündedir.

Bir rivâyette Selime oğulları yurdunun Seli'de olduğu bildirildi ki, Seli' denilen yer, Medîne'ye takrîben bir mil mesâfede imiş. Rasûlullah, savunma düşüncesiyle Medîne'yi koruyan bu yurdların boşaltılıp ıssız bırakılmasını istememiştir.

22-....... Bana Hubeyb ibnu Abdirrahmân, Hafs ibnu Âsım'-dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Benim evimle minberim arasındaki sâha cennet bahçelerinden bir bahçedir; minberim de havzım üzerindedir"* buyurmuştur [28].

٢٣ ــ حدّثنا عُبَيْدُ بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا أبو أُسَامَةَ عنْ هِشَامٍ عَنْ أبيهِ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها قالَتْ لَمَّا قَدِمَ رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلَّمَ الْمَدِينَةَ وُعِكَ أبو بَكْرٍ وبِلاَلٌ فكَانَ أبو بَكْرٍ إذَا أخَذَتْهُ الحُمَّى يَقُولُ *

كُلُّ امْرِيءٍ مُصَبَّحٌ فِي أهْلِهْ * والمَوْتُ أدْنَى مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهْ

كانَه بِلاَلٌ إذَا أُقْلِعَ عَنْهُ الحُمَّى يَرْفَعُ عَقِيرَتَهُ يَقُولُ

ألاَ لَيْتَ شِعْرِى هَلْ أبِيتَنَّ لَيْلَةً * بِوَادٍ وحَوْلِى إذْخِرٌ وجَلِيلُ

وهَلْ أرِدَنْ يَوْمًا مِياهَ مَجَنَّةٍ * وهَلْ يَبْدُوَنَّ لِى شَامَةٌ وطَفِيلُ

قال اللَّهُمَّ الْعَنْ شَيْبَةَ بنَ رَبِيعَةَ وعُتْبَةَ بنَ رَبِيعَةَ وأُمَيَّةَ بنَ خَلَفٍ كَمَا أخْرَجُونا مِنْ أرْضِنَا إلَى أرْضِ الوَباءِ ثُمَّ قال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهِ عليه وسلم اللَّهُمَّ حَبِّبْ إلَيْنَا المَدِينَةَ كَحُبِّنَا مَكَّةَ أوْ أشَدَّ اللَّهُمَّ بارِكْ لَنَا فِى صَاعِنَا وَفِى مُدِّنا وصَحِّحْهَا لَنَا وانْقُلْ حُمَّاهَا إلَى الجُحْفَةِ قَالَتْ وقَدِمْنا المَدِينَةَ وهْىَ أوْبَأُ أرْضِ اللَّهِ قالَتْ فَكَانَ بُطْحَانُ يَجْرِى نَجْلاً تَعْنِى ماءً آجِنًا *

23-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medîne'ye hicret edip geldiğinde, babam Ebû Bekr ile Bilâl sıtmaya tutuldular. Ebû Bekr, kendisini sıtma nevbeti tuttuğunda şu beyti söylerdi:

"Kullu'mruin musabbahun fî ehlihî
Ve'l-mevtu ednâ min şirâki na'lihî"

(Her insana kendi âilesi içinde sabâhın hayırlı olsun denilmiştir. Hâlbuki ölüm insan oğluna pabucunun tasmasından daha yakındır).

Bilâl Habeşî de kendisinden hummâ nevbeti sıyrılınca, şu beyitleri terennüm edip, sesini yükselterek söylerdi:

---

28 Bu hadîsin burada zikri sebebi, bundan önceki "Bâb" lâfzı "Fasl" ma'nâsına ve onun, geçen bâba, içinde Medîne'nin boş bırakılmasının istenmemesi bulunduğundan, bir ilgisi vardır. Bu hadîste ise Medîne'de oturmaya tergîb vardır. Bu da ikisi arasında kuvvetli ve münâsib bir ilgidir.

Bu hadîs Kitâbu's-Salât'ta "Kabir ile minber arasının fazîleti bâbı"nda da geçmişti.

Elâ leyte şı'rî hel ebîtenne leyleten
Bi-vâdin ve havlî ızhırun ve celîlu
Ve hel eriden yevmen miyâhe Mecennetin
Ve hel yebduvenne lî Şâmetun ve Tafîlu

(Ah bilebilseydim! Mekke vâdîsinde etrafımı ızhır ve celîl otları sarmış olduğu hâlde bir gece olsun geceler miyim? Bir gün gelip de Ukâz'daki Mecenne sularının başına varır mıyım? Mekke'in Şâme ve Tafîl dağları acaba bir kerre daha bana görünürler mi?).

Yine Bilâl: "Yâ Allah! Şeybe ibn Rabîa'ya, Utbe ibn Rabîa'ya ve Umeyye ibn Halef'e la'net et! Nitekim onlar bizleri (zulm edip) arâzîlerimizden çıkardılar da, vebâ arâzîsine gelmeye mecbûr ettiler" diye bedduâ ederdi.

Rasûlullah (S) bunları işittikten sonra: *"Yâ Allah! Bizlere Mekke'yi sevdirdiğin gibi yâhud ondan daha fazla Medîne'yi de sevdir. Yâ Allah! Sâ' ve müdd ile ölçülen rızıklarımızda bizim için bereket ihsân eyle! Yâ Allah! Medîne'nin havâsını bizim için tashîh edip hastalıklardan sâlim kıl! Hummâsını ve sıtmasını da Cuhfe'ye naklet!"* diye duâ buyurdu [29].

Âişe (Peygamber'in duâsının kabûl olunduğuna işâret ederek): Biz Medîne'ye hicret edip geldiğimizde, Medîne Allah'ın en vebâlı, en hastalıklı arâzîsi idi, demiştir. Yine Âişe: Medîne'nin Buthân sahrâsındaki vâdîden acı bir su akar idi, demiştir [30].

٢٤ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال **حدّثنا** اللَّيْثُ عنْ خَالِدِبن يَزِيدَ عنْ سَعِيدِ بنِ أبِى هِلاَلٍ عنْ زَيْدِ بنِ أسْلَمَ عنْ أبِيهِ عنْ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عنهُ قال اللّٰهُمَّ ارْزُقْنِى شَهَادَةً فِى سَبِيلِكَ واجْعَلْ مَوْتِى فِي بَلَدِ رسولِكَ صَلَّى اللّٰهُ عليْهِ وسَلَّمَ. وقال ابنُ زُرَيْعٍ عنْ رَوْحِ بنِ الْقَاسِمِ عنْ زَيْدِ بنِ أسْلَمَ عَنْ امِّهِ عنْ

---

29 Hadîsin başlığa uygunluğu şu cihettendir:

Peygamber (S) Medîne'ye gelen muhâcirlerin orada yerleşmeleri ve havasının kendi tâblarına ağır gelmesi sebebiyle sıkıldıklarını anlayınca, Medîne nüfûsunun azalıp boşalmaması için Allah'a, onlara Mekke'yi sevdirdiği gibi Medîne'yi de sevdirmesini, Medîne'de rızıklarına bereket ihsân etmesini, Medîne havasını sağlamlaştırıp hastalıklarını Cuhfe'ye nakletmesini niyâz eylemiştir.

Ebû Bekr'in ve Bilâl'in terennüm ettikleri beyitler, onların Medîne'den ne derece sıkıldıklarını ve Mekke'yi ne kadar çok özlediklerini gâyet açık olarak göstermektedir. Şübhesiz bu özleyişte gurbette olmanın, tanıdıklardan, imkânlarından uzakta bulunmanın te'siri de çok büyüktür.

30 Âişe'nin bu beyânlarından, Peygamber'in duâsı ve alınan tedbîrler bereketiyle bundan sonra Medîne'nin havâsı ve suyunun güzelleştiği, sıtma yatağı olmaktan kurtulduğu anlaşılıyor.

حفصة بِنْتِ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عنْهما قالَتْ سَمِعْتُ عُمَرَ نَحْوَهُ. وقال هِشَامٌ عنْ زَيْدٍ عنْ أبِيهِ عَنْ حَفْصَةَ سَمِعْتُ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عنهُ *

24-....... Bize el-Leys, Hâlid ibn Yezîd'den; o da Saîd ibnu Ebî Hilâl'den; o da Zeyd ibnu Eslem'den; o da babası ve Umer'in azâdlısı olan Eslem'den tahdîs etti ki, Umer (R):''Yâ Allah! Bana kendi yolunda şehîdlik nasîb et ve benim ölümümü de Rasûl'ün Muhammed'in beldesinde yap!'' diye duâ etmiştir [31].

İbnu Zuray' de Ravh ibnu'l-Kaasım'dan; o da Zeyd ibnu Eslem'den; o da annesinden; o da Umer'in kızı Hafsa'dan olmak üzere söyledi ki, Hafsa da: Ben Umer'den, bunun benzeri bir duâyı işittim, demiştir [32].

---

31 Bu, Umer'in sözüdür. Buhârî bunu geçen hadîsle arasında bir ilgi bulunduğu için zikretmiştir. O ilgi şudur: Umer, Peygamber'in ''Yâ Allah! Bizlere Medîne'yi, Mekke'yi sevdirdiğin gibi sevdir'' sözüyle duâsını işitince, kendisinin Medîne'yi, Mekke'yi sevdiği gibi sevdiğini izhâr etmek için, ölümünün Medîne'de olmasını istemiştir... (Aynî).

Umer'in bu duâsı kabûl olunmuştur: Onu el-Mugîre ibn Şu'be'nin kölesi Ebû Lu'lu 23. hicret yılının 20. çarşamba günü boş böğründen vurmuş ve bu sebeble Medîne'de ölmüş ve orada Peygamber ile Ebû Bekr'in yanına gömülmüştür. Zulmen öldürüldüğü için şehîd de olmuştur... (Kastallânî).

32 İbn Zuray'ın bu haberini el-İsmâîlî mevsûlen rivâyet etti.

33 Hişâm ibn Sa'd'ın bu haberini İbn Sa'd mevsûlen rivâyet etmiştir.

Buhârî bu iki ta'lîk ile Zeyd'in babasından ve anasından şeklindeki ihtilâfı beyân etmek istemiştir. Hişâm ibn Sa'd ile Saîd ibn Ebî Hilâl, onun Zeyd'den; o da babasından; o da Umer'den olduğunda ittifâk etmişlerdir. Onlara Hafs ibn Meysere mutâbaat etmiştir. Ravh ibnu'l-Kaasım, Zeyd'den; o da anasından rivâyetinde yalnız kalmıştır... (Kastallânî).

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٣١ ـ كِتَابُ الصَّوْمِ

31- KİTÂBU'S-SAVM

(Oruç Tutmak Kitâbı) [1]

١ ـ بابُ وجُوبِ صَوْمِ رمَضَانَ وقَوْلِ اللَّهِ تعالَى يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

1- RAMAZÂN ORUCUNUN VUCÛBU VE YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI:

"Ey îmân edenler, sizden evvelki(ümmet)lere yazıldığı gibi sizin üzerinize de oruç tutmak yazıldı, tâ ki korunasınız"

(el-Bakara: 183) [2]

---

1 Buhârî nushalarının çoğunda böyle "Kitâbu's-Savm" şeklinde; en-Nesefî rivâyetinde ise "Kitâbu's-Siyâm" şeklindedir.

es-Savm ve *es-Siyâm,* ikisi de bir ma'nâyadır ki, oruç tutmak demektir. Bu kelime lugatta yemekten, içmekten, söylemekten, yürümekten, cinsî yaklaşmaktan kendini tutmaktır. Müellifin *el-Basâir*'de beyânına göre, savm, fiilden imsâk ve sükûn ma'nâsına konulmuştur. Şerîat örfünde beyaz iplik siyah iplikten ayrılacak vakitten gün batımına kadar ibâdet niyetiyle yemek, içmek ve cinsî münâsebetten kendini tutmakta kullanıldı *(Kaamûs Ter.).*

2 Bu âyet, ramazân orucunun hem bu ümmete, hem de eski ümmetlere farz yazılmış olduğunu, binâenaleyh öteden beri tatbîk edilegelen ilâhî bir kaanûn olduğunu göstermektedir. Oruca beşeriyetin terbîye ve tehzîb noktasından büyük bir ihtiyâcı ve tatbîkında hesâbsız fâideleri vardır: Çok emredici nefis bu mücâdele ile tehzîb olunur; fenâlığa olan hırsları bununla teskîn edilir. Oruç hayâtın lezzetini ve irâdenin kıymetini artıran en güzel bir haslettir. Oruç şehveti kırar, nef-

١ ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ جَعْفَرٍ عنْ أبِى سُهَيْلٍ عنْ أبِيهِ عنْ طَلْحَةَ بنِ عُبَيْدِ اللّهِ أنَّ أعْرَابِيًّا جَاءَ إلى رسولِ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم ثَائِرَ الرَّأْسِ فقال يا رسولَ اللّهِ أخبِرْنِى ماذَا فَرَضَ اللّهُ عَلَيَّ مِنَ الصَّلاَةِ فَقالَ الصَّلَوَاتُ الْخمْسَ إلاَّ أنْ تَطَوَّعَ شَيْئًا فقال أخبِرْنِى ما فَرَضَ اللّهُ عَلَيَّ مِنَ الصِّيَامِ فَقالَ شَهْرَ رَمَضَانَ الاَّ أنْ تَطَوَّعَ شَيْئًا فقال أخبِرْنِى بِمَا فَرَضَ اللّهُ عَلَيَّ مِنَ الزَّكَاةِ فقال فَأخْبَرَهُ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ شَرَائِعَ الإسْلاَمِ قال والَّذِي أكْرَمَكَ لاَ أتَطَوَّعُ شَيْئًا ولاَ أنْقُصُ مِمَّا فَرَضَ اللّهُ عَلَيَّ شَيْئًا فقال رسولُ اللّهِ ﷺ أفْلَحَ إنْ صَدَقَ أوْ دَخَلَ الجَنَّةَ إنْ صَدَقَ *

1-....... Talha ibnu Ubeydillah (şöyle demiştir): Bir A'râbî başının saçları dağınık hâlde Rasûlullah'a geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Allah benim üzerime namâzdan neyi farz kıldı, bana haber ver! dedi.

Rasûlullah:

— *"Beş vakit namâz* (farz etti), *ancak senin kendiliğinden birşey kılman olabilir"* buyurdu.

O zât:

— Allah benim üzerime oruç tutmaktan neyi farz kıldı, bana haber ver! dedi.

Rasûlullah:

— *"Ramazân ayını farz kıldı, ancak senin kendiliğinden bir mikdâr oruç tutman olabilir"* buyurdu.

O zât:

— Allah'ın benim üzerime zekâttan farz kıldığı şeyi bana haber ver! dedi.

Rasûlullah o zâta İslâm'ın ibâdet yollarını (zekâtı, mikdârlarını, haccı ve hükümlerini) haber verdi. A'râbî:

— Sana (hakkı) ikrâm eden Allah'a yemîn ederim ki, ben kendiliğimden gönüllü hiçbir şeyi yapmam, Allah'ın benim üzerime farz kıldığı şeylerden de hiçbir şeyi eksik yapmam, dedi.

Bu sözü üzerine Rasûlullah (S):

---

sânî hevesleri mağlûb eder; azgınlıktan, çirkin fiillerden men' eder; hadîs dünyevî lezzetleri, mevki' ve üstünlük da'vâlarını hor kılar; hayâtın lezzetini artırır, kalbin Allah tarafına meylini artırır; ona melekî bir zevk ve safâ bahşeyler. İnsanları her derde sokan şehvetlerin esâsı, karın ve ferc şehvetidir. İnsanın insanlığı da bunlara hâkim olmasındadır. Oruç ise ilk evvel bu ikisini kırar, ta'tîl eder. Onların zorlamalarını ıztırârdan ihtiyâra tahvîl eder... (*Hakk Dîni*, I, 624-627).

— *"Eğer doğru söylediyse felâh buldu"*; yâhud da: *"Eğer doğru söylüyorsa cennete girdi"* buyurdu [3].

٢ ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا إِسْمَاعِيلُ عنْ أَيُّوبَ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما قال صَامَ النبىُّ ﷺ عَاشوراءَ وأَمَرَ بِصِيَامِهِ فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ تُرِكَ وكانَ عَبْدُ اللَّهِ لاَ يَصُومُهُ إِلاَّ أَنْ يُوافِقَ صَوْمَهُ *

2-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) âşûrâ orucu tuttu ve âşûrâ orucunu tutmayı emretti. Ramazân orucu farz kılınınca, âşûrâ orucu tutmak terk olundu. (Râvî dedi ki:) Abdullah ibn Umer âşûrâ orucunu tutmazdı, ancak tutmakta olduğu nâfile oruca tesâdüf etmesi olabilirdi [4].

٣ ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ يَزِيدَ بنِ أَبِى حَبِيبٍ أَنَّ عِرَاكَ بنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُ أَنَّ عُرْوَةَ أَخْبَرَهُ عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللَّهُ عنها أَنَّ قُرَيْشًا كانَتْ تَصُومُ يَوْمَ عاشُوراءَ فِى الْجَاهِلِيَّةِ ثُمَّ أَمَرَ رسولُ اللَّهِ ﷺ بِصِيَامِهِ حَتَّى فُرِضَ رَمَضَانُ وقالَ رَسولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ شَاءَ فَلْيَصُمْهُ ومنْ شَاءَ أَفْطَرَ *

3-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Kureyş, Câhiliyet devrinde âşûrâ günü oruç tutardı. Sonra Rasûlullah (S) -Medîne'ye gelince insanlara- bu âşûrâ orucunu tutmayı emretti. Nihâyet ramazân orucu farz kılınınca Rasûlullah: *"Âşûrâ orucunu tutmak isteyen, onu yine tutsun; isteyen de yesin"* buyurdu [5].

٢ ــ باب فَضْلِ الصَّوْمِ

2- ORUÇ TUTMANIN FAZÎLETİ BÂBI

---

3 Hadîsin bâb başlığına delâleti "Allah benim üzerime oruç tutmaktan neyi farz kıldı, bana haber ver, dedi. Resûlullah: *Ramazân ayını farz kıldı...* buyurdu" kavlidir.

Bu hadîs Îmân Kitâbı'nda da sened ve metin farkıyla geçmişti. Hadîs ramazân ayından başka farz oruç olmadığına açıkça delâlet etmektedir. Binâenaleyh ramazân ayı orucu Kitâb ve sünnet delîlleriyle sâbit olmuştur. Peygamber devrinden beri devâm edip gelen ve kıyâmete kadar devâm edip gidecek olan bu oruç ibâdeti, en kuvvetli bir icmâ delîline de dayanmış bulunmaktadır.

4 Hadîsin başlığa uygunluğu "Ramazân orucu farz kılınınca" sözündedir.

5 Başlığa uygunluğu "Nihâyet ramazân orucu farz kılındı" sözündedir.

٤ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ أبِى الزِّنَادِ عنِ الأعْرَجِ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضىَ اللَّهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ قال الصِّيامُ جُنَّةٌ فلا يَرْفُثْ ولاَ يَجْهَلْ وَإنِ امْرُؤٌ قاتَلَهُ أوْ شَاتَمَهُ فَلْيَقُلْ إنِّى صائِمٌ مَرَّتَيْنِ والَّذِي نَفسِي بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى مِنْ رِيحِ المِسْكِ يَتْرُكُ طَعَامَهُ وشَرَابَهُ وشَهْوَتَهُ مِنْ أجْلِى الصِّيَامُ لِى وأنَا أجْزِى بِهِ والحَسَنَةُ بِعَشْرِ أمْثَالِهَا *

4-....... Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Oruç bir kalkandır. Oruçlu kimse kötü söz söylemesin ve câhillik yapmasın* (yânî Câhiliyet fiillerinden birşey yapmasın). *Eğer herhangibir kimse kendisiyle döğüşmeye yâhud söğüşmeye girişirse, ona iki defa 'Ben oruçluyum' desin. Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, oruçlu ağızın kokusu, Yüce Allah katında misk kokusundan daha temizdir. Yüce Allah: Oruçlu kimse benim için yemesini, içmesini, cinsî arzusunu terk eder. Oruç, doğrudan doğruya bana edilen* (riyâ karışmayan) *bir ibâdettir. Onun ecrini de doğrudan doğruya ben veririm. Hâlbuki diğer güzel amellerin hepsi on misli ile ödenir"* [6].

٣ــ بابٌ الصَّوْمُ كَفَّارَةٌ

3- BÂB: ORUÇ TUTMAK (GÜNÂHLARA) KEFFÂRETTİR

٥ــ حدّثنا عَلِىُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا جامِعٌ عنْ أبِى وَائِلٍ عنْ حُذَيْفَةَ قال قالَ عُمَرُ رضى اللَّهُ عنهُ مَنْ يَحْفَظُ حَدِيثًا عنِ النبىِّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلمَ فِى الْفِتْنَةِ قال حُذَيْفَةُ أنا سَمِعْتُهُ يَقُولُ فِتْنَةُ الرَّجُلِ فِى

---

6 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır: *"Oruç bir kalkandır"* cümlesi çok belîğdir. Bununla orucun oruçluya melekî bir haslet bahşettiği ve ona böylece ihtiras kapılarını kapayıp, şerr ve ma'siyet yüzü göstermediği bildirilmiştir. Yemek içmek gibi beşerî hallerden uzaklaşıp, bir zamân için melekî sıfatlar kazanan oruçluyu doğrudan doğruya Allah'ın mükâfâtlandırması, mükâfâtın kemmiyet ve keyfiyetinin ta'yîn edilemiyecek derecede yüksekliğini ifâde eder.

Hadîsin son kısmı, kudsî hadîstir. Yânî ma'nâ yâhud ma'nâ ve lâfız Allah'tan, ifâde Peygamber'dendir.

Güzel amelin on katı ile mükâfâtlandırılacağı Kur'ân'la da sâbittir: ***"Kim bir iyilikle, güzellikle gelirse, işte ona bunun on katı var. Kim de bir kötülükle gelirse bu, o mikdârdan başkasıyle cezâlanmaz. Onlar*** (yânî iyilik edenler de, fenâlık yapanlar da) ***haksızlığa uğratılmazlar"***(el-En'âm:16).

أَهْلِهِ ومالِهِ وَجارِهِ تُكَفِّرُهَا الصَّلاَةُ والصِّيَامُ والصَّدَقَةُ قال لَيْسَ أسْأَلُ عنْ ذِهِ إِنَّمَا أَسْأَلُ عنِ الَّتِى تَمُوجُ كَمَا يَمُوجُ الْبَحْرُ قال حُذَيْفَةُ وإِنَّ دُونَ ذَلِكَ بابًا مُغْلَقًا قال فَيُفْتَحُ أَوْ يُكْسَرُ قال يُكْسَرُ قال ذَاكَ أَجْدَرُ أَنْ لاَ يُغْلَقَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَقُلْنَا لِمَسْرُوقٍ سَلْهُ أَكَانَ عُمَرُ يَعْلَمُ مَنِ الْبَابُ فَسَأَلَهُ فَقَالَ نَعَمْ كَمَا يَعْلَمُ أَنَّ دُونَ غَدٍ اللَّيْلَةَ *

5-..... Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb: Peygamber(S)'den fitne hakkındaki hadîsi kim ezberinde tutuyor? dedi. Huzeyfe dedi ki: Ben onu Peygamber'den işittim: *"İnsanın ehli, malı, komşusu yüzünden uğrayacağı fitneye namâz kılması, oruç tutması, sadaka vermesi keffâret olur"* buyuruyordu. Umer: Sormakta olduğum, bu fitne değildir. Ben denizin dalgalanışı gibi dalgalanacak olan büyük fitneden soruyorum, dedi. Huzeyfe: Muhakkak bunun önünde kilidli bir kapı vardır, dedi. Umer: O kapı açılacak mı, yoksa kırılacak mı? dedi. Huzeyfe: Kırılır, dedi. Umer: Bu kırık kapı kıyâmet gününe kadar kilidlenmemeye lâyıktır, dedi [7].

Râvî Şakîk dedi ki: Biz Mesrûk'a: Huzeyfe'ye sor bakalım; Umer kapının kim olduğunu biliyor muydu? dedik. Huzeyfe'ye sordu. Huzeyfe: Evet; Umer, yarından evvel bu gecenin geleceğini bildiği gibi biliyordu, dedi [8].

٤ ــ بابٌ الرَّيَّانُ لِلصَّائِمِينَ

4- BÂB: ER-REYYÂN (KAPISI) ORUÇ TUTANLAR İÇİNDİR

٦ ــ حدّثنا خَالِدُ بنُ مَخْلَدٍ قال **حدّثنا** سُلَيْمَانُ بنُ بِلاَلٍ قال **حدّثنى** أَبُو حازِمٍ عنْ سَهْلٍ رضى اللَّهُ عنهُ عنِ النبىِّ صلى اللَّهُ عليْهِ وسلم قال إِنَّ فِى الجَنَّةِ بابًا يُقَالُ لَهُ الرَّيَّانُ يَدْخُلُ مِنْهُ الصَّائِمُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لاَ يَدْخُلُ مِنْهُ

---

7 Çünkü sağlam kapı bir daha kilidlenebilir. Kırık kapı ise yerinde duramaz ki kilid vurulabilsin. Kapının kırılması Usmân'ın şehâdetidir. Bu fitne Usmân'ın şehîd edilmesiyle başlayıp, Muhammed Ümmeti'nin birbirine girmesine sebeb olan büyük fitnedir ki, o günden bugüne kadar sönmemiştir.

8 Başlığa uygunluğu "Namâz kılmak ve oruç tutmak günâhlara keffâret olur" sözündedir. Bu hadîs Mevâkîtu's-Salât Kitâbı'nın "Namâz keffârettir" bâbında da geçmişti. İnşâallah Alâmâtu'n-Nübüvve ile el-Fiten kitâblarında da gelecektir.

أَحَدٌ غَيْرُهُمْ يُقَالُ أَيْنَ الصَّائِمُونَ فَيَقُومُونَ لاَ يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ فَإِذَا دَخَلُوا
أُغْلِقَ فَلَمْ يَدْخُلْ مِنْهُ أَحَدٌ *

6-……. Sehl(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Cennette er-Reyyân denilen bir kapı vardır. Bu kapıdan kıyâmet gününde yalnız oruç tutanlar girer; ondan oruç tutanlardan başka hiç kimse girmez.* (Kıyâmet gününde:) *Oruç tutanlar nerede? denilir. Oruç tutanlar kalkarlar ve o kapıdan girerler. Onlardan başka hiçbir kimse buradan girmez. Onlar girdiği zamân kapı kapatılır, artık bu kapıdan hiçbir kimse girmez"* [9].

٧ــ **حدّثنا** إبْرَاهِيمُ بنُ الْمُنْذِرِ قال **حدّثني** مَعْنٌ قال **حدّثني** مالِكٌ عن
ابنِ شِهَابٍ عنْ حُمَيْدِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عنهُ أَنَّ رسولَ
اللَّهِ ﷺ قال منْ أَنْفَقَ زَوْجَيْنِ فِى سَبِيلِ اللَّهِ نُودِىَ مِنْ أَبْوَابِ الجَنَّةِ يا عَبْدَ
اللَّهِ هَذَا خَيْرٌ فَمَنْ كانَ مِنْ أَهْلِ الصَّلاَةِ دُعِىَ مِنْ بابِ الصَّلاَةِ ومَنْ كانَ مِنْ
أَهْلِ الجِهَادِ دُعِىَ مِنْ بابِ الجِهَادِ ومنْ كانَ مِنْ أَهْلِ الصِّيَامِ دُعِىَ مِنْ بابِ
الرَّيَّانِ ومنْ كانَ مِنْ أَهْلِ الصَّدَقَةِ دُعِىَ منْ بابِ الصَّدَقَةِ فقَالَ أَبو بَكْرٍ رضىَ
اللَّهُ عنهُ بِأَبِى أَنْتَ وَأُمِّى يا رسولَ اللَّهِ ما عَلَى منْ دُعِىَ مِنْ تِلْكَ الأَبْوَابِ
مِنْ ضَرُورَةٍ فَهَلْ يُدْعَى أَحَدٌ مِنْ تِلْكَ الأَبْوَابِ كُلِّهَا فقال نَعَمْ وأَرْجُو أنْ تَكُونَ
مِنْهُمْ *

7-……. Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Her kim Allah yolunda çift sadaka verirse, cennet kapılarından: Ey Allah'ın kulu!* (Buraya gel!) *Bu kapı hayırlıdır! diye çağırılır. Çok namâz kılanlardan olan kimse de* (cennetin) *namâz kapısından çağrılır. Cihâd ehlinden olan kimse de cihâd kapısından çağrılır. Oruç tutanlardan olan kimse de er-Reyyân kapısından çağırılır. Sadaka sâhiblerinden olan kimse de, sadaka kapısından çağırılır."*

Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Babam, anam sana fedâ olsun yâ Rasûlallah! Bu kapılardan çağırılan kimse üzerine bir zarar var mıdır? Bir kişi bu kapıların hepsinden da'vet olunur mu? diye sordu.

---

9 Hadîsin başlığa delliliği meydandadır. *er-Reyyân,* içip kanmak ma'nâsına olan *er-Reyy* masdarından türemiş, suya kanmış ma'nâsına bir isimdir. Oruç tutanların cennete girmelerine mahsûs olan bir cennet kapısıdır.

Rasûlullah:

— *"Evet, hepsinden da'vet olunur. Ve ben, senin onlardan olmanı ümîd ediyorum"* buyurdu [10].

٥ ــ بابٌ هَلْ يُقالُ رَمَضَانُ أَوْ شَهْرُ رَمَضَانَ وَمَنْ رَأى كُلَّهُ واسِعًا وقال النبيُّ ﷺ منْ صامَ رَمَضَانَ وقال لاَ تَقَدَّمُوا رَمَضَانَ

5- BÂB: "RAMAZÂN" MI, YÂHUD "RAMAZÂN AYI" MI DENİLİR?

Ve bu ta'bîrlerin hepsini câiz gören kimse.
Peygamber (S) de *"Kim ramazân orucunu tutarsa..."*
ve kezâ *"Ramazânın önüne geçmeyin..."*
buyurmuştur [11].

٨ ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ جَعْفَرٍ عنْ أبى سُهَيْلٍ عنْ أبيهِ عنْ أبى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم قال إذَا جَاءَ رَمَضَانُ فُتِحَتْ أبْوَابُ الجَنَّةِ*

8-....... Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S): *"Ramazân geldiği zamân cennet kapıları açılır"* buyurdu [12].

٩ ــ حدّثني يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثني اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبَرَنِي ابنُ أبِي أنَسٍ مَوْلَى التَّيمِيِّينَ أنَّ أباهُ حَدَّثَهُ أنَّهُ سَمِعَ أبا هُرَيْرَةَ

---

10 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Oruç tutanlardan olan kimse de er-Reyyân kapısından çağrılır"* sözündedir.

Herhangi bir hayrı ve ibâdeti diğer dînî vazîfelerden daha fazla ve daha şuurlu yapan mü'min, o hayır ve ibâdetle ihtisâs ve imtiyâz kazanarak, kıyâmet gününde cennetlikler cennete girerken, o ibâdete mahsûs olan ve onunla anılan cennet kapısından gireceği bu hadîste bildirilmiştir. Oruçluların kapısı da er-Reyyân'dır. *Çift sadaka* ta'bîri, diğer rivâyet tarîklerinde kendi malından iki sığır, iki koyun, iki dirhem olarak tasrîh edilmiştir.

Peygamber'in Ebû Bekr hakkındaki temennîsi, onun yüksek derecesini ve amelî vazîfelere tam bağlılığını ifâde eder. Onun için Buhârî bu hadîsi "Ebû Bekr'in fazîletleri bâbı"nda da getirmiştir.

11 Bâb başlığındaki her iki söylenişin doğruluğuna delîl olmak üzere ilâve edilen Peygamber'in sözleri, bundan sonra gelecek olan merfû' hadîslerden birer parçadır.

12 Bu hadîste "Ay" sözü olmaksızın, sâdece *"Ramazân geldiği zamân..."* denilmiş ve başlıktaki ilk söyleyişin doğruluğuna delîl olmuştur.

رَضِيَ اللَّهُ عنهُ يَقُولُ قال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ فُتِحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وغُلِقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ وسُلْسِلَتِ الشَّيَاطِينُ *

9-....... İbnu Şihâb şöyle dedi: Bana Temîmîler'in azâdlısı olan İbnu Ebî Enes haber verdi ki, ona da babası Mâlik ibn Ebî Âmir, Ebû Hureyre'den işittiğini tahdîs etmiştir: Ebû Hureyre şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Ramazân ayı girdiği zamân gök kapıları açılır ve cehennem kapıları kapatılır, şeytânlar da zincirlenir"*[13].

١٠ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثني اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبَرَنِي سَالِمٌ أنَّ ابنَ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما قال سَمِعْتُ رسولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ إِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَصُومُوا وإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فأَفطِرُوا فإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فاقْدُرُوا لَهُ * وقال غَيْرُهُ عنِ اللَّيْثِ قال حدّثني عُقَيْلٌ ويُونُسُ لِهلاَلِ رَمَضَانَ *

10-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: *"Ramazânı* (yânî hilâlini) *gördüğünüz zamân oruç tutun. Şevvâl hilâlini gördüğünüz zamân da iftâr edin* (bayram yapın). *Eğer size* (gökyüzü bulutlu olmaktan dolayı) *hilâl gizli kalırsa, artık ramazân hilâlini* (otuza tamamlamakla) *takdîr ve hesâb ediniz".*

Leys ibn Sa'd'den rivâyet eden diğer râvî şöyle demiştir: Bana Ukayl ibn Hâlid ile Yûnus ibn Yezîd tahdîs ettiler ki, Rasûlullah: *"Ramazân hilâlini.."* buyurmuştur [14].

٦ــ بابُ منْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَاناً واحْتِسَاباً ونِيَّةً وقالَتْ عائشَةُ رضى الله عنها عنِ النبيِّ ﷺ يُبْعَثُونَ عَلَى نِيَّاتِهِمْ

6- RAMAZÂN ORUCUNU İNANARAK, SEVÂBINI ALLAH'TAN UMARAK VE (TAM İHLÂSLA) NİYET EDEREK TUTAN KİMSE BÂBI

Ve Âişe (R), Peygamber'in: ***"Onlar niyetleri üzere diriltilirler.."*** **buyurduğunu söylemiştir**[15].

---

13 Burada da "Ramazân ayı" şeklindeki izâfetli söylenişin doğruluğunun delîli verilmiştir.

14 Buhârî bu ikinci ta'lîk ile Ukayl ve Yûnus'un, Rasûlullah'ın zamîri olan şeyi izhâr ettiğini rivâyet etmiş olduklarını bildirmek istemiştir.

15 Bu, Buhârî'nin Kitâbu'l-Buyû'un evvellerinde mevsûlen rivâyet ettiği hadîsin bir

١١ ــ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا هِشَامٌ قال حدّثنا يَحْيَى عنْ أبِي سَلَمَةَ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضَى اللّٰهُ عنهُ عنِ النبيِّ ﷺ قال منْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إيمَانًا واحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ ما تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ ومنْ صَامَ رَمَضَانَ إيمَانًا واحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ ما تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ *

11-....... Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S): *''Her kim inanarak ve sevâbını Allah'tan umarak Kadir Gecesi'nde kalkar ibâdet ederse, geçmiş günâhları onun lehine mağfiret olunur. Her kim de ramazân orucunu inanarak ve mükâfâtını ancak Allah'tan umarak tutarsa, onun geçmiş* (küçük) *günâhları mağfiret olunur''* buyurmuştur [16].

٧ ــ بابٌ أجْوَدُ ما كانَ النبىُّ ﷺ يَكُونُ فِى رَمَضَانَ

7- BÂB: PEYGAMBER(S)'İN EN CÖMERT OLDUĞU ZAMÂN RAMAZÂN AYI OLURDU

١٢ ــ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْماعِيلَ قال حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ قال أخبرَنا ابنُ شِهابٍ عنْ عُبَيْدِ اللهِ بنِ عَبْدِ اللهِ بنِ عُتْبَةَ أنَّ ابنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عنهما قال كانَ النبىُّ ﷺ أجْوَدَ النَّاسِ بالخَيْرِ وكانَ أجْوَدُ ما يَكُونُ فِى رمَضَانَ حِينَ يَلْقَاهُ جِبْرِيلُ وكانَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ يَلْقَاهُ كُلَّ لَيْلَةٍ فِي رَمَضَانَ حَتَّى يَنْسَلِخَ يَعْرِضُ عَلَيْهِ النبيُّ ﷺ الْقُرْآنَ فإذَا لَقِيَهُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ كانَ أجْوَدَ بالخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ المُرْسَلَةِ *

12-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hayırda insanların en cömerdi idi. En cömert olduğu zamân da ramazânda Cibrîl'in kendisine çokça kavuştuğu zamândadır. Cibrîl aleyhi's-selâm ramazânın her gecesinde O'nunla buluşur, gündüz geceden sıyrılıp çıkıncaya kadar -veyâ ramazan ayı çıkıncaya kadar- Peygamber Kur'ân'ı ona arzederdi. Cibrîl, Peygamber'e kavuştuğu zamân da Pey-

---

parçasıdır. Buhârî bu parçayı burada, amellerde aslolanın niyet olduğunu tenbîh etmek için zikretmiştir. Bununla başlıktaki niyet kelimesi arasındaki uygunluk ciheti de işte budur.

16 Başlık hadîsin bir parçası olduğu için, aralarındaki uygunluk meydandadır. Bu hadîs, Îmân Kitâbı'nda da iki başlık altında geçmişti.

gamber hayırda, eserken mâniaya uğramayan rüzgârdan daha cömert olurdu [17].

٨ــ باب مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ والْعَمَلَ بِهِ فِي الصَّوْمِ

8- ORUÇTA İKEN YALAN SÖYLEMEYİ VE YALAN İLE AMEL ETMEYİ TERKEYLEMEYEN KİMSE BÂBI [18].

١٣ــ حدّثنا آدَمُ بنُ أَبِي إِيَاسٍ قال حدّثنا ابنُ أَبِي ذِئْبٍ قال حدّثنا سَعِيدٌ المَقْبُرِيُّ عنْ أَبِيهِ عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى اللهُ عنهُ قال قال رسولُ اللهِ ﷺ مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ والْعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلّهِ حاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وشَرَابَهُ *

13-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Her kim yalan söylemeyi ve yalanla amel etmeyi bırakmazsa, o kimsenin yemesini içmesini bırakmasına Allah için hiçbir ihtiyâç yoktur"* [19].

٩ــ باب هَلْ يَقُولُ إِنِّي صائِمٌ إِذَا شُتِمَ

9- BÂB: İNSAN SÖĞÜLDÜĞÜ ZAMÂN "BEN ORUÇLUYUM" DER Mİ?

١٤ــ حدّثنا إِبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَى قال أخبرنا هِشامُ بنُ يُوسُفَ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ قال أخبرنِي عَطَاءٌ عنْ أَبِي صالِحٍ الزَّيَّاتِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبا هُرَيْرَةَ رضى اللهُ عنهُ يَقُولُ قال رسولُ اللهِ ﷺ قال اللهُ كُلُّ عَمَلِ ابنِ آدَمَ لَهُ إِلاَّ الصِّيَامَ فإِنَّهُ لِي وأَنَا أَجْزِي بِهِ والصِّيَامُ جُنَّةٌ وإِذَا كانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحَدِكُمْ فَلاَ يَرْفُثْ ولاَ يَصْخَبْ فإِنْ سَابَّهُ أَحَدٌ أَوْ قاتلَهُ فَلْيَقُلْ إِنِّي امْرُؤٌ صائِمٌ والَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ

---

17 Bu hadîs, sened ve metinde bâzı değişiklik ile Vahy Kitâbı'nda da geçmişti.

18 Buhârî, hadîsteki ile yetindiği için cevâbı ayrıca zikretmemiştir.

19 Başlık hadîsin bir parçası olduğu için aradaki uygunluk meydandadır. Bu hadîste oruçlunun yalan ve gıybet gibi kötü fiillerden sakındırılması, bunlar esâsen yasak iken oruçlu için bunların daha ziyâde fenâ olduğunu ve orucun kemâli, ancak bunlardan sakınıldığında hâsıl olacağını tenbîh içindir. Binâenaleyh yalan ve gıybet, âlimlerin cumhûruna göre orucu bozmaz ise de, oruçtan istenen kemâl ve fazîlet hâsıl olmaz. Sufyân es-Sevrî gıybet; Mücâhid ise gıybet ve yalan orucu bozar demiştir.

بيده لخلوف فم الصائم أطيب عند الله من ريح المسك للصائم فرحتان يفرحهما إذا أفطر فرح وإذا لقي ربه فرح بصومه *

14-....... Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu:Rasûlullah (S) dedi ki: *"Allah: 'Âdem oğlunun işlediği her hayır iş kendisi içindir, fakat oruç böyle değildir. Oruç sırf benim için edilen bir ibâdettir. Onun mükâfâtını da ben veririm" buyurdu. Oruç bir kalkandır. Herhangi birinizin oruç günü olduğu zamân artık o kimse kötü söz ve fiil yapmasın, düşmanlık* -veyâ bağırma- *da yapmasın. Eğer bir kimse ona söver yâhud onunla döğüşürse, derhâl: Ben oruçlu bir kimseyim, desin. Muhammed'in nefsi elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, oruçlu ağzın* (açlık) *kokusu Allah indinde misk kokusundan daha hoş ve daha temizdir. Oruçlunun sevinip neş'eleneceği iki sevinci vardır: Birisi orucu bozduğu zamân sevinir, öbürüsü de Rabb'ına kavuştuğu zamân orucu*(nun mükâfâtı) *ile sevinir"* [21].

١٠ ـ باب الصوم لمن خاف على نفسه العزوبة

10- BEKÂRLIĞIN BASKISIYLA NEFSİNİN HARÂMA DÜŞMESİNDEN ENDÎŞE EDEN KİMSENİN ORUÇ TUTMASI BÂBI

١٥ ـ حدثنا عبدان عن أبي حمزة عن الأعمش عن إبراهيم عن علقمة قال بينا أنا أمشي مع عبد الله رضى الله عنه فقال كنا مع النبي ﷺ فقال من استطاع الباءة فليتزوج فإنه أغض للبصر وأحصن للفرج ومن لم يستطع فعليه بالصوم فإنه له وجاء *

15-....... Alkame şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'un berâberinde yürüdüğüm sırada Abdullah (R) şöyle dedi: Bizler Peygamber'in berâberinde bulunuyorduk. Peygamber (S): *"Kim evlenmeye güç yetirirse evlensin. Çünkü evlenmek, gözü harâmdan en çok men' eden, ferci de* (yânî ırzı da) *en sağlam muhâfaza eyleyendir. Kimin evlenmeye gücü yetmezse oruç tutsun. Çünkü oruç, oruçlu için şehvet kırıcıdır"* buyurdu [22].

---

20 Buhârî burada da hadîstekiyle yetinerek suâlin cevâbını zikretmemiştir.

21 Hadîsin başlığa delîlliği *"Bir kimse ona söver yâhud onunla döğüşürse, derhâl: Ben oruçlu bir kimseyim, desin"* sözündedir. Bu hadîs biraz farklı bir metinle beş bâb evvel de geçmişti.

22 Başlık ve hadîsin iyi anlaşılması için bâzı kelimelerin ma'nâlarını verelim:

١١ ــ باب قَوْلِ النبيِّ ﷺ إذا رَأيْتُمُ الْهِلاَلَ فَصُومُوا وإذا رَأيْتُمُوهُ فافْطِرُوا. وقال صِلَةُ عن عَمَّارٍ من صَامَ يَوْمَ الشَّكِّ فَقَدْ عَصَى أبَا الْقَاسِمِ ﷺ

11- PEYGAMBER(S)'İN: *"Ramazân hilâlini gördüğünüz zamân oruç tutun, Şevvâl hilâlini gördüğünüz vakit de iftâr edin* (bayram yapın)" SÖZÜ BÂBI [23]

---

el-Azb: Ehli, yânî zevcesi olmayan kişiye denir ki ergen ta'bîr olunur sultanlıktır. Cem'i *A'zâb* gelir. Müennesinde *Azbe* denir... ve *Azîb* de ismi fâildir. *Mısbâh*'ın beyânına göre ismi fâili *Âzib*'dir..

el-Uzbe, cur'a vezninde; *Ve'l-Uzûbe,* iki damme ile isimlerdir, ergenlik hâletine denir. Ve Uzûbe masdar olur ergen ma'nâsına, birinci bâbdan. *et-Taazzub,* ergen durmak ma'nâsınadır. Nikâhı terkettiği zamân *Taazzube'r-Raculu* denir.

el-Uzûb, gurûb vezninde gâib ve yok olmak ve gitmek ma'nâsınadır ve ikinci bâbdandır...

el-Bev'u: Bir nesneye rucû edip varmak, bir kavle göre sâir eşyâdan bi'l-külliye kesilip ol nesneye mütehassıs olmak. Müellif *Basâir*'de dedi ki, *Bevâ'* maddesi asıl bir mekânın cüz'lerinin musâvâtı, yânî her yeri düz ve berâber olmak ma'nâsına konulmuştur... Diğer ma'nâlar bilcümle ona râci'dir. Meselâ bir şeye rucû' ve inkıtâ' gûyâ ki ona muvâfık mekân bulmakla ona râci' ve muntakı' olmuş olur... Kufu' adîl ikrâr ve i'tirâf ma'nâlarında dahi tesâvî (berâberlik) hâleti der-kârdır...

el-İbâetu: Bir nesneyi başka şeye ircâ' eylemek, ve kaatili kısâsen katl eylemekle kanı maktûlün kanına berâber tutulmak, ve konağa kondurmak, konağa konup yerleşmek.

el-Bâetu ve'l-Bâu, nikâh ma'nâsınadır ki tezevvüc ve cimâ'dan eamdır. Ve bu istirâhat ve itmi'nân olan menzil ma'nâsından alınmıştır. Ve *Bâe* konağa denir menzil ma'nâsına.

et-Tebvî', tef'îl vezninde nikâh eylemek, yânî cimâ' yâhud tezevvüc eylemek ma'nâsınadır... Ve bir kimseyi konağa kondurmak, ve konağa konup yerleşmek...

el-Bîe, bâ'nın kesri ve medd ile *İbâe*'den isimdir; yurda ya konağa konmak hâletine denir, ve yurda ve konağa *Bîe* ıtlâk olunur.

et-Tebevvu', yurda ve konağa konup yerleşmek.

el-Bevâ, bâ'nın fethiyle berâberlik, sevâ' ma'nâsınadır.

el-Vec', el ile, ya hançer ve bıçak ile urmak ma'nâsınadır, ikinci bâbdandır. Ve cimâ' eylemek ma'nâsınadır.

Viçâ, kitâb vezninde, koçun, ya tekenin hayalarını çıkarmayıp belki hayalarının damarlarını iki taş arasında döğüp inemek ma'nâsınadır ki, bu sûrette hayaları sâlim kalır. Bir kavle göre hayaları hurdahaş edinceye kadar döğmektir, tâ ki sünüp inmiş hükmünde olsun. Mezkûr vech üzere döğmeyip yumurtalar çıkarılır ise (خصا) denir, ve ale'l-aks *Vicâ'* denir.

el-İycâ': Bir kimseyi baştan savıp bertaraf eylemek *(Kaamûs Tercemesi).*

23 Bu başlık aynıyle Müslim'in rivâyet ettiği hadîsin lâfzıdır. Bu bâbın hadîsleri içinde başlığın aynı olan hadîs, ancak budur. Diğerleri ma'nâca buna yaklaşırlar.

Ve Sılâtu'bnu Zufer el-Absî, Ammâr ibn Yâsir'den söyledi ki o: "Kim şekk günü oruç tutarsa, muhakkak Ebû Kaasım(S)'a âsî olmuştur" demiştir [24].

١٦ ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللهِ ابن عُمَرَ رضى اللهُ عنهما أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ ذَكَرَ رَمَضَانَ فقال لاَ تَصُومُوا حَتَّى تَرَوُا الْهِلاَلَ ولاَ تُفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ فانْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فاقْدُرُوا لَهُ *

16-....... Abdullah ibn Umer(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) ramazânı zikretti de şöyle buyurdu: *"Hilâli görmedikçe oruç tutmayınız. Ve yine hilâli görmedikçe iftâr etmeyiniz. Eğer hilâl size karşı bulutla örtülürse, hilâl için takdîr* (yânî hesâb) *yapınız"* [25].

١٧ ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ قال حدّثنا مالِكٌ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ دِينارٍ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ قال الشَّهْرُ تِسْعٌ وعِشْرُونَ لَيْلَةً فَلاَ تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْهُ فإنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فأَكْمِلُوا الْعِدَّةَ ثَلاَثِينَ *

17-....... Abdullah ibn Umer(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S): *"Bir ay, yirmi dokuz gecedir. Hilâli görmedikçe oruç tutmayınız. Eğer hilâl size karşı bulutla örtülürse, şa'bânın sayısını otuz güne doldurup tamamlayın"* buyurdu [26].

١٨ ــ حدّثنا أبُو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ جَبَلَةَ بنِ سُحَيْمٍ قال

---

24 Bu haberi Dört Sünen sâhibleri rivâyet etmiştir. Bunu sahâbî kendi re'yinden söyleyemiyeceği için, bu lâfzan mevkûf, hükmen merfû'dur. Bunun başlığa uygunluğu şu cihettendir: Bunun ma'nâsının gereği, şekk gününde oruç olmamasıdır. Çünkü Peygamber oruç tutmayı ramazân hilâlinin görülmesine ta'lîk etmiştir. Binâenaleyh şa'bânın sonu olan günde, onun şa'bândan mı, yoksa ramazândan mı olduğu husûsunda şekk edildiği zamân oruç tutulmaz.

Şekk günü, halkın hilâlin görülmesini konuştuğu fakat görülmenin sâbit olmadığı gündür.

25 Hadîsin başlığa uygunluğu, başlığın lâfzının ma'nâsı bu hadîsin ma'nâsına dönmekte olması cihetinden ve ikisinin hâsılı musâvî olmasındandır. Bu, "Ramazan mı yoksa ramâzan ayı mı denilir bâbı"nda da geçmişti (Aynî).

26 Bu hadîs, bundan evvel geçen hadîsteki *"Hilâli takdîr ediniz"* kavlini tefsîr ve beyân edicidir. Ve bu hadîs ile tefsîr edilmesi en lâyık ve (doğruya) en yakın olan tefsîrdir (Kastallânî).

سَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ رضى الله عنهما يَقولُ قال النبيُّ ﷺ الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وخَنَسَ الإِبْهَامَ فِي الثَّالِثَةِ *

18-....... Cebele ibnu Suhaym şöyle dedi: Ben İbn Umer(R)'den işittim: Peygamber (S) -iki elinin on parmağını açıp iki kerre işâret ederek-: *"Ay şöyle şöyledir"* buyurdu, üçüncü işârette ise baş parmağını yumdu, diyordu [27].

١٩ ــ حدّثنا آدمُ قال **حدّثنا** شُعْبَةُ قال **حدّثنا** مُحَمَّدُ بنُ زيادٍ قال سَمِعْتُ أبا هُرَيْرَةَ رضى اللهُ عنهُ يَقولُ قال النبيُّ ﷺ أوْقال قال أبُوالقَاسِمِ ﷺ صُومُوا لِرُؤْيَتِهِ وأفطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ فانْ غُبِّيَ عَلَيْكُمْ فأكْمِلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلاَثِينَ *

19-....... Muhammed ibn Ziyâd tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) yâhud da Ebu'l-Kaasım (S) şöyle buyurdu: *"Ramazân hilâlini gördüğünüz vakit* (oruca niyet edip) *oruç tutunuz. Ve şevvâl hilâlini gördükten sonra da iftâr* (yânî bayram) *yapınız. Eğer üzerinize hilâl gizlenir ise, şa'bân ayının günlerinin sayısını otuza tamamlayın"* [28].

٢٠ ــ حدّثنا أبُو عاصِمٍ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ عنْ يَحْيَ بنِ عَبْدِ الله بنِ

---

27 Hadîsin başlığa uygunluğu şu cihetledir: Başlığın ma'nâsı orucun ancak hilâlin görülmesiyle vâcib olacağına delâlet eder. Hilâl de bazan yirmidokuz gün olur. İşte hadîs bunu beyân ediyor (Aynî).

Peygamber on parmağını açarak iki defa işâret etmiş; bu, yirmi eder. Üçüncü defasındaki işâretinde bir baş parmağı yummuş; bu da dokuz eder; toplamı yirmidokuz olur. Hâsılı i'tibâr hilâl iledir. Ay bâzen otuz olur, bâzen yirmidokuz olur. Ve bâzen de görülmeyebilir. Bu takdîrde sayının otuza tamamlanması vâcib olur. Ay, arka arkaya iki veyâ üç defa yirmidokuz olabilir. Dört aydan daha fazla da yirmidokuz olması vâki' olmaz (Kastallânî).

28 *"Li-ru'yetihî"* kelimesindeki lâm tevkît içindir; yânî vakit ma'nâsınadır. Bu lâm "أَقِمِ الصَّلاَةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ الَى غَسَقِ الَّيْلِ" = ***Güneşin*** (zevâl vaktinde)***kayması ânından gecenin kararmasına kadar güzelce namâz kıl..."*** (el-İsrâ': 78) âyetindeki lâm'ın benzeridir: İbn Mâlik ile İbn Hişâm bu lâm " بعد = Ba'de = Sonra" ma'nâsınadır, demişlerdir. Buna göre ma'nâ: Güneşin zevâlinden sonra" ve "Hilâlin görülmesinden sonra" demek olur.

Bu kelimenin sonundaki zâmir de hilâle âiddir. Her ne kadar bu zamîr için bir ismin zikri geçmemiş ise de, siyâk buna delâlet ettiği için, zamîrin hilâle delâlet edeceği bellidir.

Bu hadîste, İbn Umer hadîsinde otuza tamamlanması emrolunanın şa'bân ayından olduğu da açıkça bildirilmiştir (Kastallânî).

صَيْفِيٍّ عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رضى اللّٰهُ عنها أَنَّ النبيَّ ﷺ آلَى مِنْ نِسَائِهِ شَهْراً فَلَمَّا مَضَى تِسْعَةٌ وعِشْرُونَ يَوْماً غَدَا أَوْ رَاحَ فَقِيلَ لَهُ إِنَّكَ حَلَفْتَ أَنْ لاَ تَدْخُلَ شَهْراً فقال إِنَّ الشَّهْرَ يَكُونُ تِسْعَةً وعِشْرِينَ يَوْماً *

20-....... Ümmü Seleme(R)'den (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) bir ay kadınlarının yanına girmemeye yemîn etmişti. Yirmidokuz gün geçince günün evvelinde yâhud sonunda (Âişe'nin yanına) geldi. Kendisine:

— Sen bir ay (yanımıza) girmeyeceğine yemîn etmiştin? denildi.

Bunun üzerine Peygamber:

— *"Ay yirmidokuz gün olur"* buyurdu [29].

٢١ ــ **حدّثنا** عَبْدُ الْعَزِيزِ بنُ عَبْدِ اللّٰهِ قال **حدّثنا** سُلَيْمانُ بنُ بِلاَلٍ عنْ حُمَيْدٍ عنْ أَنَسٍ رضي اللّٰهُ عَنْهُ قال آلَى رَسولُ اللّٰهِ ﷺ مِنْ نِسَائِهِ وكانَتِ انْفَكَّتْ رِجْلُهُ فأَقامَ فِي مَشْرُبَةٍ تِسْعاً وعِشْرِينَ لَيْلَةً ثُمَّ نَزَلَ فقالُوا يارسولَ اللّٰهِ آلَيْتَ شَهْراً فقال إِنَّ الشَّهْرَ يَكُونُ تِسْعاً وعِشْرِينَ *

21-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kadınlarının yanına girmemeye yemîn etti. Rasûlullah'ın bir ayağı yerinden ayrılmıştı (yânî çıkmıştı). Rasûlullah yirmidokuz gece yüksekçe

---

29 *İylâ,* lugatte mutlak yemîn ma'nâsınadır. Fakîhler örfünde ise husûsî bir yemîndir ki, kocanın cinsî muâmelede bulunmamak üzere karısından çekinmeye yemîn etmesidir. Bu çekinme dört aydan fazla veyâ noksan olmamak üzere bir bir vakitle mukayyed bulunur. Bu fıkhî iylâ, "..لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ = ***Kadınlarına yaklaşmamaya yemîn edenler için dört ay beklemek vardır***" (el-Bakara: 226) âyeti mûcibince dört ay çekinmektir.

Peygamber'in bu hadîste bildirilen iylâsı ise bir şer'î iylâ değil, sâdece bir yemîn idi. Nitekim İbn Abbâs "İylâ haddi olan dört aya ulaşmayarak, kişinin bir, iki, üç ay eşine yaklaşmaktan çekinmek husûsundaki yemîni, iylâ değildir" demiştir (İbn Ebî Şeybe, *Musannaf*). Bu menfî hüküm Atâ, Tâvûs, Saîd ibn Cubeyr ve Şa'bî'den de nakledilmiştir. Şâfiî ile Ahmed dört ayı geçmelidir demişlerdir...

Rasûlullah'ın bu çekinme yemîninin iylâ olmadığını Müslim *Sahîh*'inde, Âişe'den gelen şu hadîs de te'yîd etmektedir: "Rasûlullah kadınlarının odalarına bir ay girmemeye yemîn etti".

Şer'î ma'nâdaki iylânın hükmü, iylâ eden kimse, iylâ müddeti içinde karısına yaklaşırsa yemînini bozmuş olacağından, yemîn keffâretinin gerekmesidir. Yemîninde sebât edip zevcesi ile dört ay zarfında cinsî münâsebette bulunmazsa bir talâk vâkı' olur.. Birçok fer'î mes'eleleri câmi' olan iylâ'nın tafsîlâtı fıkıh kitâblarından ta'kîb edilmelidir.

bir yerde ikaamet etti. Sonra aşağıya indi. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Sen bir ay (eve girmemeye) yemîn etmiştin? dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Ay, yirmidokuz gün olur"* buyurdu [30].

١٢ ــ باب شَهْرَا عِيدٍ لاَ يَنْقُصانِ قال أبو عَبْدِ اللهِ قال إسْحَاقُ وإنْ كَانَ ناقِصاً فَهُوَ تَمَامٌ وقال محمَّدٌ لاَ يَجْتَمِعَانِ كِلاَهُما ناقِصٌ

12- BÂB: İKİ BAYRAM AYLARI NOKSAN OLMAZLAR

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki:
İshâk: "Bu iki aydan herhangi biri (sayı ve hesâbca) eksik olsa bile, (ecr ve sevâb cihetiyle) tam ve kâmildir" demiştir [31].
Muhammed de: "Bu iki ay noksan olarak birleşmezler" dedi [32].

٢٢ ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال **حدّثنا** مُعْتَمِرٌ قال سَمِعْتُ إسْحَاقَ يَعْنِي ابنَ سُوَيْدٍ عنْ عَبْدِ الرَّحْمنِ بنِ أبي بَكْرَةَ عنْ أبيهِ عنِ النبيِّ ﷺ ح **وحدّثني** مُسَدَّدٌ قال **حدّثنا** مُعْتَمِرٌ عنْ خالِدٍ الحَذَّاءِ قال أخبرَنِي عَبْدُ الرَّحْمنِ بنُ أبي بَكْرَةَ عَنْ أبيهِ رضي اللهُ عَنْهُ عنِ النبيِّ ﷺ قال شَهْرَانِ لاَيَنْقُصَانِ شَهْرَا عِيدٍ رَمَضَانُ وذُو الحَجَّةِ *

22-....... Ebû Bekre(R)den (şöyle demiştir): Peygamber (S): *"İki ay eksik olmazlar: Bunlar iki bayram ayı olan ramazân ile zu'l-hicce'dir"* buyurdu [33].

---

30 Bu Enes hadîsinin başlığa uygunluğu da açıktır. Enes hadîsi, Ümmü Seleme hadîsini hem takvîye, hem de biraz daha tafsîl etmektedir.

31 Bu İshâk, İshâk ibn Râhûye veyâ İshâk ibn Suveyd ibn Hubeyre el-Ada'vî olmak muhtemildir. İshâk ibn Suveyd, bâb hadîsinin tarîklerinden birinin de râvîsidir. İshâk'ın bu sözü aynı zamânda bâb hadîsinin bir tefsîridir.

32 Bu Muhammed, Muhammed ibn Sîrîn veyâ bizzât müellif Muhammed ibn İsmâîl olmak muhtemildir. Bu ihtimâlden dolayıdır ki, biz de bu Muhammed'i künyesiz olarak yazdık.

33 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.
İki bayram ayının hiç noksan olmaması keyfiyeti, âlimler tarafından çeşitli vecihlerle tevcîh edilmiştir. Meselâ bâzısı: Bu iki ay, kendilerinde eksiklik olduğu hâlde bir sene içinde birleşmezler, demiştir. Tahâvî de şöyle demiştir: Hadîsin medlûlü umûmî değildir. Yânî her sene bu iki ay otuzar gün olur denilmek

١٣ ــ باب قَوْلِ النبيِّ ﷺ لاَنَكْتُبُ ولاَ نَحْسُبُ

13- PEYGAMBER(S)'İN: *"Biz yazı yazmaz ve* (yıldız) *hesâbı yapmayız"* SÖZÜ(NÜ BEYÂN) BÂBI

٢٣ ــ حدّثنا آدَمُ قال **حدّثنا** شُعْبَةُ قال **حدّثنا** الأَسْوَدُ بنُ قَيْسٍ قال **حدّثنا** سَعِيدُ بنُ عَمْرٍو أَنَّهُ سَمِعَ ابنَ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما عنِ النبيِّ ﷺ أَنَّهُ قال إِنَّا امَّةٌ أُمِّيَّةٌ لاَنَكْتُبُ ولاَ نَحْسُبُ الشَّهْرُ هَكَذَا وهَكَذَا يَعْنِى مَرَّةً تِسْعَةً وعِشْرِينَ ومَرَّةً ثَلاَثِينَ *

23-....... Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Biz Arab kavmi, ümmî bir topluluğuz. Yazı yazmaz ve* (yıldız) *hesâbı yapmayız. Ay, bâzen şöyledir, bâzen böyledir"*. Râvî dedi ki: Peygamber bununla, bir defa ay yirmidokuz, bir defa da otuzdur demek istiyor [34].

---

istenilmemiştir. Çünkü müteaddid senelerde yirmidokuz olduklarına tesâdüf ettik. Belki hadîsin ma'nâsı iki bayram ayı olan ramazân ile zu'l-hicce yirmidokuz gün olsalar bile noksan değildir, kâmillerdir. Bunun birisinde oruç tutulur, öbürüsünde hacc edilir. Ve her iki ibâdet, hükümler cihetiyle tam ve kâmildir, nâkıs değildir, demektir. Şârih Kirmânî de Tahâvî'nin bu tevcîhini şöyle açıklamıştır: "Havanın kapalı olması cihetiyle ramazânın sayısı eksilse, Arafât'ta vukûfun zamanı olan Arefe günü bir gün evvel veyâ sonra değişse bile oruçlunun ve hacının ecri eksilmez." Bu kavil Atâ'dan, Hasen Basrî'den, Nâfi'den ve Ebû Hanîfe'den de nakledilmiştir.

34 Buhârî bu hadîsi çok kısa rivâyet etmiştir. Müslim'in rivâyeti daha tafsîllidir: Rasûlullah (S) bir kerre iki elinin on parmağını açarak: *"Bir ay şöyledir, şöyledir"* buyurdu ve üçüncüsünde bir baş parmağını yumarak: *"Şöyledir"* buyurdu. Sonra: *"Bâzı ay da şöyle, şöyle, şöyledir"* buyurdu ve on parmağını üç defa açıp kapayarak bâzı ayın otuz olduğunu işâret etti.

Bu hadîste kamerî ayların bâzen yirmidokuz, bâzen otuz olduğu bildirilmiştir. Bundan evvelki üç hadîsle berâber bu dört hadîs hey'et yânî astronomi ilmiyle alâkalıdır. Peygamber İslâm ümmetinin her ferdi için kamerin matla'larına âid hesâbları inceden inceye araştırmaya gerek olmayıp, bâzı ayların yirmidokuz, bâzı ayların otuz olduğunu bilmek kâfî olduğunu bildirmiş ve hilâli görmekle oruç tutulup bayram edilmesini, hava kapalı olunca da ayın otuza doldurulmasını öğretmekle riyâzî ve astronomik hesâblar külfetinden ümmeti âzâde kılmıştır.

İslâm Dînî ibâdetlerimizi en basit ve en açık alâmetlere bağlamıştır. Bunun için Peygamber kamerî ayı ile ta'rîf ederken halkın en ibtidâdî kısmının seviyesine inerek, sağırların, dilsizlerin, Arabça bilmeyen yabancıların bile anlayabilmeleri için eliyle, parmaklarıyle işâret buyurmuştur (İbn Battâl ve diğerleri).

Arab kavmi ümmî bir topluluktu (el-Cumua:2). Okur yazar, riyâzî bilgi sâhibi kimseler Saâdet Asrı'nda az idi. Bunun için oruç, hacc gibi vakitleri, kamer hilâliyle ta'yîn buyurulan ibâdetlerde hilâli görmekle ve otuza tamamlamakla

١٤ ــ بابٌ لاَيَتَقَدَّمَنَّ رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ وَلاَ يَوْمَيْنِ

14- BÂB:

"Hiçbir kimse bir günün ve iki günün orucuyla ramazânın önüne geçmesin".

٢٤ ــ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا هِشَامٌ قال حدّثنا يَحْيَي ابنُ أبِي كَثِيرٍ عَنْ أبِي سَلَمَةَ عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النبيِّ ﷺ قال لاَ يَتَقَدَّمَنَّ أحَدُكُمْ رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ أوْ يَوْمَيْنِ إلاَّ أنْ يَكُونَ رَجُلٌ كَانَ يَصُومُ صَوْمَهُ فَلْيَصُمْ ذَلِكَ الْيَوْمَ *

24-....... Ebû Hureyre(R)'den:(o, şöyle demiştir):Peygamber(S) şöyle buyurdu: *"Sizin hiçbiriniz bir günün yâhud iki günün orucuyla ramazânın önüne geçmesin. Ancak i'tiyâd edindiği orucunu tutmakta bulunan bir kimse olması müstesnâdır. O kimse ramazânın önündeki bu günün orucunu tutsun"* [35].

١٥ ــ بابُ قَوْلِ اللهِ جَلَّ ذِكْرُهُ أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وأنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللهُ أنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ

---

vakit ta'yînine müsâade buyurulması, ümmet üzerinden büyük güçlüğün kaldırılmasıdır ve büyük bir kolaylaştırmadır.

Fakat Saâdet Asrı'ndan bir müddet geçtikten sonra ve bilhassa Abbâsîler'den Hârûn ve Me'mûn devirlerinde İslâmî ilimlerin her dalında olduğu gibi beşerî ilimlerde ve hey'et ilminde en yüksek derecelere ulaşıldığı herkesçe bilinen ve kabûl edilen bir hakîkattir...

Zamân geçtikçe ve kamerin ve diğer yıldızların medâr ve menzilleri hakkındaki bilgiler yayıldıkça muvakkıtların hesâbları, namâz vakitlerinde amel düstûru olmağa başlamıştır... (*Tecrîd Ter.*, VI, 309-313).

35 Kişinin i'tiyâd edindiği orucu, Dâvûd orucu yâhud haftanın, ayın belli günlerinde tutmayı âdet edinip de bu orucun ramazândan bir iki gün evveline tesâdüf etmesi gibidir. Adak ve kazâ oruçları da bu sûretle müstesnâdır.

Hadîsteki nehyin ve sakındırmanın sebebini âlimler şöyle açıklamışlardır: Hadîsin ma'nâsı, ramazâna ulaşmak kasdıyle bir iki gün evvelki oruçla ramazânı karşılamayınız demektir. Bu nehiy, Hristiyanlar'ın kendi bozuk re'yleriyle ilâhî farzların sayı ve mikdârını artırma alışkanlığından sakındırmayı ihtivâ eder. Peygamber Kitâb ehlinin ve umûmiyetle geçmiş ümmetlerin yapmış oldukları ilâhî rızâya aykırı işlerden ümmetini sakındırırdı.

Bu hadîsteki nehiy tahrîmî midir, yoksa tenzîhî bir nehiy midir? Tirmizî ilim ehlinden bunun kerâhate hamledildiğini nakletmiştir. Seleften bâzıları bu

أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللهُ لَكُمْ

15- ZİKRİ ULU OLAN ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI

"Oruç (günlerinizin) gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size halâl edildi. Onlar sizin için, siz de onlar için birer libâssınız. Allah nefislerinize karşı za'f göstermekte olduğunuzu bildi de tevbenizi kabûl etti, sizi bağışladı. Artık (bundan sonra geceleri) onlara yaklaşın ve Allah'ın hakkınızda yazdığını isteyin..."

(el-Bakara: 178) [36].

٢٥ـ حدّثنا عُبَيْدُ اللهِ بنُ مُوسَى عنْ إسْرَائِيلَ عنْ أبِي إسْحَاقَ عنِ الْبَرَاءِ رضى اللهُ عنهُ قال كانَ أصْحَابُ مُحَمَّدٍ ﷺ إذَا كانَ الرَّجُلُ صائِماً فَحَضَرَ الإفْطَارُ فَنَامَ قَبْلَ أنْ يُفْطِرَ لَمْ يَأْكُلْ لَيْلَتَهُ ولاَ يَوْمَهُ حَتَّى يُمْسِيَ وَإنَّ قَيْسَ بنَ صِرْمَةَ الأنْصارِيَّ كانَ صَائِماً فَلَمَّا حضَرَ الإفْطَارُ أتَى امْرَأتَهُ فقال لَهَا أعِنْدَكِ طَعَامٌ قالَتْ لاَ ولَكِنْ أنْطَلِقُ فأطْلُبُ لَكَ وكانَ يَوْمَهُ يَعْمَلُ فَغَلَبَتْهُ عَيْنَاهُ فَجاءَتْهُ امْرَأتُهُ فَلَمَّا رَأتْهُ قالَتْ خَيْبَةً لَكَ فَلَمَّا انْتَصَفَ النَّهارُ غُشِيَ عَلَيْهِ فَذُكِرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَنَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إلَى نِسَائِكُمْ فَفَرِحُوا

---

hadîsin zâhirine dayanarak şa'bânın son günü oruç tutmak câiz değildir demişlerdir ki, bu görüş Umer, Alî, Ammâr, Huzeyfe, İbn Mes'ûd ile tâbiîlerden Saîd ibn Müseyyeb, Şa'bî, Nahaî, Hasen Basrî, İbn Sîrîn'den nakledilmiştir. Şâfiî'nin görüşü de böyledir.

İbn Abbâs ve Ebû Hureyre, ramazân orucu ile diğer günlerin orucu arası bir iki gün ayrılmalıdır diye emretmiş ve farz namâzla nâfile arası kelâm, kıyâm, öne ve arkaya geçmek gibi bir fiil ile ayırmak nasıl müstehâb ise, ramazân orucu ile diğer günler oruçlarının arasını ayırmak da öyle müstehâbdır, demişlerdir. İkrime de şekk günü oruç tutan kimse Allah'a ve Rasûlü'ne âsî olur der imiş...

Bâzı âlimler de tatavvu' orucu câiz görmüşlerdir... (Aynî).

36 Ebû Zerr rivâyetinde başlık yapılan kısım ***"Allah'ın size yazdığını isteyin"*** kavline kadardır. Diğerlerinin rivâyetinde ise âyetin sonu olan ***"Tâ ki korunsunlar"*** kavline kadarki kısımdır. Buhârî bu âyeti, bunun inmesinden evvelki hâli beyân etmek için başlık yapmıştır. Bunun inmesine Umer ibn Hattâb ile Kays ibn Sırme'nin hâdiseleri sebeb olmuştur. Umer de iftârdan sonra gece içinde kadınına yaklaşmış ve bunu Peygamber'e arz edip pişmânlık izhâr eylemişti.

بِهَا فَرَحاً شَدِيداً وَنَزَلَتْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الخَيْطِ الأَسْوَدِ *

25-.......el-Berâ ibnu Âzib (R) şöyle dedi: (Oruç ilk farz olduğu sırada) Muhammed(S)'in sahâbîleri arasında bir kimse oruç tutar da iftâr zamânında iftâr edemeden uyursa, o kimse ne gecesinde ne gündüzünde tâ akşâma girinceye kadar birşey yiyemezdi. Ensâr'dan Kays ibnu Sırme oruçlu olduğu birgün iftâr vakti olunca evine gelmiş ve karısına:

— Yanınızda yiyecek var mı? diye sormuştu.

Karısı:

— Hayır yoktur, fakat gider senin için ararım, demişti.

Kays o gün arâzîsinde çalışıyordu. Yorgunluğundan uyku ona galebe etmiş, iftâr zamânını uyku ile geçirmişti. Karısı ona gelip, Kays'ın uykuda olduğunu görünce:

— Vay sana yazık oldu, dedi.

Gündüz olup gün yarıya varınca Kays'a bir baygınlık geldi. Bu durum Peygamber'e söylendi. Bunun üzerine şu âyet indi: ''***Oruç*** (günlerinizin) ***gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size halâl kılındı. Onlar sizin için, siz de onlar için birer libâssınız. Allah nefislerinize karşı za'f göstermekte olduğunuzu bildi de tevbenizi kabûl etti, sizi bağışladı. Artık*** (bundan sonra geceleri) ***onlara yaklaşın ve Allah'ın hakkınızda yazdığını isteyin...*** '' (el-Bakara: 178).

Bu âyetin inmesi üzerine sahâbîler çok sevindiler. Müteâkıben de: ''(Bütün gece, sâdık) ***fecr olan ak iplik kara iplikten size seçilinceye kadar yiyin, için, sonra geceye kadar orucu tamamlayın...*** '' (el-Bakara: 178) kelâmı indi [37].

١٦ ــ بابُ قَوْلِ اللهِ تَعالى وَكُلُوا واشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ فِيهِ الْبَرَاءُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ

16- YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI:

37 Hadîsin başlığa uygunluğu, hadîsin başlıktaki âyetin inme sebebini beyân etmesi yönündendir.

Oruç ilk farz olduğu sırada yatsı namâzını kıldıktan, uyuduktan sonra yemek, içmek ve kadınlara yaklaşmak câiz değildi. Bâzıları yatsı namâzından sonra kadınlarına yaklaştı, fakat bilâhare pişmân oldu.

Âyetteki ''*Havn*'' kelimesinde za'f ma'nâsı da vardır.

"(Bütün gece, sâdık) fecr olan ak iplik kara iplikten size seçilinceye kadar yiyin, için, sonra geceye kadar orucu tamamlayın..." (el-Bakara: 178)

Bu bâbda el-Berâ'nın Peygamber'den rivâyet ettiği hadîs vardır [38].

٢٦ـ حدّثنا حَجَّاجُ بنُ مِنْهالٍ قال **حدّثنا** هُشَيْمٌ قال أخبرَنِي حُصَيْنُ ابنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عن الشَّعْبِيِّ عَنْ عَدِيِّ بنِ حاتِمٍ رضى اللهُ عنهُ قال لمَّا نَزَلَتْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الخَيْطُ الأبيضُ مِنَ الخَيْطِ الأَسْوَدِ عَمَدْتُ إلى عِقالٍ أسْوَدَ وإلَى عِقالٍ أَبْيَضَ فَجَعَلْتُهُما تَحْتَ وِسادَتِي فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ فى اللَّيْلِ فَلاَ يَسْتَبِينُ لِي فَغَدَوْتُ عَلَى رسولِ اللهِ ﷺ فَذَكَرْتُ لَهُ ذَلِكَ فقال إنَّما ذَلِكَ سَوادُ اللَّيْلِ وبَياضُ النَّهارِ *

26-....... Adiyy ibn Hâtim (R) şöyle demiştir: ***"Size beyaz iplik siyah iplikten seçilinceye kadar yiyiniz içiniz..."*** (el-Bakara: 178) âyeti indiği zamân ben hemen bir siyah, bir de beyaz ip edindim ve bunları yastığımın altına koydum. Geceleyin zaman zaman bunlara bakmaya başladım. Fakat bunlar bana birbirinden seçilmiyordu. Kuşluk vakti Rasûlullah'a gittim ve bunu kendisine zikrettim. Rasûlullah (S): *"Bu kara iplik ile ak iplik, gecenin karanlığı ile gündüzün aklığından ibârettir"* buyurdu [39].

٢٧ـ حدّثنا سَعِيدُ بنُ أَبِي مَرْيَمَ قال **حدّثنا** ابنُ أَبِي حازِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ ح قال **حدّثني** سَعِيدُ بنُ أَبِي مَرْيَمَ قال **حدّثنا** أبو غَسَّانَ مُحَمَّدُ بنُ مُطَرِّفٍ قال **حدّثني** أَبُو حازِمٍ عَنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ قال أُنْزِلَتْ وكُلُوا واشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الخَيْطُ الأَبيضُ مِنَ الْخَيْطِ الاسْوَدِ ولَمْ يَنْزِلْ مِنَ الْفَجْرِ فَكانَ رِجالٌ إذَا أَرادُوا الصَّوْمَ رَبَطَ أَحَدُهُمْ فِي رِجْلِهِ الخَيْطَ الأَبيضَ والخَيْطَ الأَسْوَدَ ولَمْ يَزَلْ يأْكُلُ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُ رُؤْيَتُهُما فأَنْزَلَ اللهُ بَعْدُ مِنَ الْفَجْرِ فَعَلِمُوا أَنَّهُ إِنَّما يَعْنِي اللَّيْلَ والنَّهارَ *

---

38 Buhârî burada haber verdiği bu Berâ hadîsini bundan önceki bâbda mevsûlen rivâyet etmişti.

39 Hadîsin başlığa uygunluğu ve onu açıklayışı meydandadır.

27-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: ***"Size beyaz iplik siyah iplikten seçilinceye kadar yiyiniz içiniz..."*** (el-Bakara: 178) âyeti indiğinde ***"Mine'l-fecri*** (= Fecrden)" kaydı inmemişti. Birtakım adamlar oruç tutmak istediklerinde bunlardan birisi ayağına beyaz iplik ve siyah iplik bağlamış ve bunların görülmesi kendisine belirinceye kadar yemekten vazgeçmemişti. Bunun üzerine Allah sonradan ***"Mine'l-fecri*** (= Fecrden)" kaydı ve beyânını indirdi de, böylece sahâbîler Yüce Allah'ın ***"Beyaz iplik ve siyah iplik"*** kavliyle ancak gece ve gündüzü kasdettiğini öğrendiler [40].

١٧ــ بابُ قَوْلِ النبيِّ ﷺ لايَمْنَعَنَّكُمْ مِنْ سُحُورِكُمْ آذانُ بِلالٍ

17- PEYGAMBER(S)'İN: *"Sakın sizleri Bilâl'in ezânı sahûrunuzdan men' etmesin"* KAVLİ BÂBI [41]

٢٨ــ حدّثنا عُبَيْدُ بنُ إسْماعِيلَ عنْ أبي أُسامَةَ عَنْ عُبَيْدِ الله عَنْ نافِعٍ

---

40 Bu *"Mine'l-fecri"* kaydı ya beyândır yâhud teb'îzdir. Kelâm bu kaydın inmesinden evvel istiâre iken, bu kayıd ile temsîle dönmüştür.

41 Müslim ile Dört Sünen sâhibleri Semûre ibn Cündeb'den şu hadîsi rivâyet ettiler: O şöyle demiştir: Resûlullah (S) *"Sakın sizleri ne Bilâl'in ezânı, ne de müstatîl fecr sahûrunuzdan men' etmesin. Lâkin sizler ufuktaki mustatîr fecre i'tibâr ediniz".* Bu hadîste "Fecri kâzib"den fecri mustatîl; "Fecri sâdık"tan da fecri mustatîr ile ta'bîr buyurulmuştur. Fecri mustatîl, sabâhları doğu tarafında akçıl, donuk ve uzun bir nûrânî piramit şeklinde görülen ışık hâdisesidir ki, bunun tabanı ufukta ve güneşin bulunduğu cihettedir. Mihveri de ufkun üstünde semâya doğru burçlar dâiresi boyunca uzanmış olur. Ziyâsı kehkeşân ziyâsına benzer. Bu nûrânî amûdun ziyâsı, ufkun üstünde başa doğru uzayıp gittikçe inceldiği için, şerîat dilinde "Fecri mustatîl" veyâ "Beyaz mustatîl" denilmiştir.

Bu mustatîl beyazlığı karanlık ta'kîb eder. Onu müteâkib de ufukta "fecri sâdık" zuhûr eder ki, bu da bütün doğu ufkuna boydan boya bir hadd gibi uzanmış ışıktan ibârettir. Ziyânın böyle boylu boyunca istitâre ve intişârından dolayı buna da "Fecri mustatîr" denilmiştir. Buna "Fecri sâdık", "Subhı sâdık" da denilir ki, oruçlu için yemekten, içmekten kendini tutmak ve çekinmek zamânıdır. Sabâh namâzının da vakitlerinin evvelidir...

Peygamber (S) kâzib ve sâdık fecrleri en basit ve en sâde bir uslûb ile ta'rîf etmiştir: Abdullah ibn Mes'ûd: Rasûlullah *"Fecr böyle değildir, böyle olmayınca fecr olmaz"* buyurdu. Rasûlullah *"Fecr böyle değildir"* derken, parmaklarını yukarıya kaldırıp dikti. *"Tâ böyle olmayınca"* derken de şehâdet ve orta parmaklarını üstüste bindirip sağa sola uzatarak işâret etti, demiştir (Buhârî, Kitâbu'l-Ezân, *Tecrîd Ter.*, II, 488; VI, 319-320).

Rasûlullah'ın yalancı fecre dâir işâreti, ufuktan baş semtine doğru uzanan nûrânî amûdu gösteriyordu. Sâdık fecri ta'rîf için de işâretle enlemesine olan nûru göstermişti. Ve hakîkaten en basit zekâ sâhibi insanların bile anlayabileceği bir şekilde ta'rîf buyurmuştu.

عَنِ ابنِ عُمَرَ والْقَاسِمِ بنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها أنَّ بِلاَلاً كان يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ فَقال رسولُ اللهِ ﷺ كُلُوا واشْرَبُوا حَتَّى يُؤَذِّنَ ابنُ أُمِّ مَكْتُومٍ فإِنَّهُ لاَيُؤَذِّنُ حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ قال الْقاسِمُ ولَمْ يَكنْ بَيْنَ أذَانِهِمَا إلاَّ أنْ يَرْقَى ذَا وَيَنْزِلَ ذَا *

28-....... Nâfi', İbn Umer'den; bir de el-Kaasım ibn Muhammed (106) Âişe(R)'den (şöyle demiştir): Bilâl geceleyin ezân okur idi. Rasûlullah (S): *Ümmü Mektûm oğlu ezân okuyuncaya kadar yiyiniz, içiniz. Çünkü Ümmü Mektûm oğlu fecr tulû' etmedikçe ezân okumaz''* buyurdu [42].

el-Kaasım: Bu ikisinin ezânı arasında ancak şunun (Ümmü Mektûm oğlu'nun) çıkması ve bunun (Bilâl'in) inmesi kadar zamân vardı, demiştir [43].

١٨ ـ باب تأْخِيرِ السُّحُورِ

18- SAHÛRU GECİKTİRMEK BÂBI

٢٩ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عُبَيْدِ اللهِ قال حدّثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بنُ أَبِى حَازِمٍ عَنْ أَبِى حازِمٍ عَنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ رضى اللهُ عنهُ قال كُنْتُ أَتَسَحَّرُ فِى أَهْلِى ثُمَّ تَكُونُ سُرْعَتِى أنْ أُدْرِكَ السُّجُودَ مَعَ رسولِ اللهِ ﷺ *

29-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Âilem içinde sahûr yemeğini yer idim de, sonra Rasûlullah'ın berâberinde secdeyi, yânî sabâh namâzını yetiştirebilmek için benim bir sür'atim (yânî acele edişim) olurdu [44].

---

42 Kitâbu'l-Ezân'da İbn Mes'ûd'dan gelen hadîs daha tafsîlli olup bu erken ezânın maksadlarını da bildirmektedir: *''Tâ ki kaaim olanınızı vazgeçirsin, uykuda olanınızı da uyandırsın..''*.

Buhârî burada hadîsi -ayrı ayrı iki senedle- İbn Umer'den ve Âişe'den rivâyet etmiştir.

43 ''İkisinin ezânı arasında yalnız birinin çıkıp, diğerinin ineceği kadar fâsıla bulunurdu'' fıkrasından anlaşılabileceği üzere, birincisi fecri kâzibin, diğeri fecri sâdıkın tulû'unda ezân okurlarmış...

Bilâl'in sabâh vaktinden evvel geceleyin ezân okuması namâza da'vet için değil, uykuda olan uyansın, oruç tutacak olan sahûrunu hemen yesin, gece namâzında olan kısa kesip vitre başlasın içindir.

44 Sehl'in sahûr yemeği yedikten sonra Peygamber'in berâberinde sabâh namâzı-

١٩ ـ باب قَدْرِ كَمْ بَيْنَ السُّحُور وصَلاَةِ الْفَجْرِ

19- SAHÛR İLE SABÂH NAMÂZI ARASINDA NE KADAR ZAMÂN VARDIR? BÂBI

٣٠ ـ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا هِشَامٌ قال حدّثنا قَتَادَةُ عنْ أنسٍ عنْ زَيْدِ بنِ ثَابِتٍ رضى الله عنهُ قال تَسَحَّرْنا مَعَ النبيِّ ﷺ ثُمَّ قامَ إلَى الصَّلاَةِ قُلْتُ كَمْ كانَ بَيْنَ الآذَنِ والسُّحُورِ قال قَدْرُ خَمْسِينَ آيَةً *

30-....... Enes ibn Mâlik'ten; o da Zeyd ibn Sâbit(R)'den. Zeyd ibn Sâbit şöyle demiştir: Biz Peygamber(S)'in berâberinde sahûr yemeği yedik. Sonra Peygamber (sabâh) namâzına kalktı. Enes dedi ki: Ben de Zeyd'e:

— Sabâh ezânı ile sahûr arasında ne kadar zamân bulundu? diye sordum.

Zeyd:

— Elli âyet (okuyacak) kadar, diye cevâb verdi [45].

٢٠ ـ باب بَرَكَةِ السُّحُورِ مِنْ غَيْرِ إيْجَابٍ لِأنَّ النبيَّ ﷺ وأصْحَابَهُ واصَلُوا ولَمْ يُذْكَرِ السُّحُورُ

20- PEYGAMBER (S) VE SAHÂBÎLERİ, ORUÇLARINI ARKA ARKAYA EKLEDİKLERİ VE GECELEYİN SAHÛR YEMEĞİ YEMEK ZİKROLUNMADIĞI İÇİN, BUNU VÂCİB KILMAYARAK SAHÛR YEMEĞİ YEMENİN BEREKETİ BÂBI [46]

---

na yetişmek için acele hareket etmesi cihetinden, hadîsin başlığa delîlliği açıktır.

Bu hadîs, Buhârî'nin ferdlerindendir; bunu Namâz Vakitleri Kitâbı'nın "Sabâh Namâzının vakti bâbı"nda getirmişti.

45 Hadîs, iki yüksek sahâbîden geldiği için kuvvet ve sıhhatçe müstesnâ bir vasfı hâizdir. İki sahâbînin biri diğerinden rivâyet etmiştir. Bu hadîs Namâz Vakitleri Kitâbı'nda "Sabâh namâzının vakti bâbı"nda da geçmişti.

Bu hadîsten sabâh namâzının erken ikaame edildiği ve sahûrun fecrin tulûuna yakın zamâna kadar geri bırakıldığı anlaşılır. Elli âyet okuyacak zamân mikdârı dört-beş dakîka olarak takdîr edilmiştir ki, bir abdest alacak zamândır.

İmsâktan onsekiz dakîka sonra fecri sâdık tulû' etmiş bulunacağından, sabâh namâzının ilk vakti girmiş olur ve sabâh namâzını kılmak sahîh olur. Fakat Hanefîler'e göre efdal olan elli dakîka kadar bir zamân geçmelidir. (*Tecrîd Ter.*, VI, 321).

46 Sîn'in ötresi ile "Suhûr", oruç tutmak maksadıyle fecr doğmadan evvel yemek yemek, sîn'in fethasıyle "Sahûr" ise o vakitte yenilen yemektir.

٣١ ــ حدّثنا مُوسَى بنُ إِسْماعِيلَ قال حدّثنا جُوَيْرِيَةُ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللهِ رضى اللهُ عنهُ أنَّ النبىَّ ﷺ وَاصَلَ فَواصَلَ النَّاسُ فَشَقَّ عَلَيْهِمْ فَنهاهُمْ قالُوا إِنَّكَ تَوَاصِلُ قال لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ إِنِّى أَظَلُّ أُطْعَمُ وأُسْقَى *

31-....... Abdullah ibn Umer(R)'den (o şöyle demiştir): Peygamber (S) orucunu arka arkaya ekledi. Bâzı kimseler de oruçlarını arka arkaya eklediler. Fakat bu onlara ağır geldi de, Peygamber onları, orucu, sahûr yemeğini yemeksizin birbirine ulamaktan nehyetti. Onlar:

— Sen orucunu ekliyorsun, dediler.

Peygamber:

— *"Benim hâlim sizin hâliniz gibi değildir. Çünkü ben* (Rabb'-im tarafından) *doyurulurum ve sulanırım"* buyurdu [47].

٣٢ ــ حدّثنا آدَمُ بنُ أَبِي إِياسٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ ابنُ صُهَيْبٍ قال سَمِعْتُ أَنَسَ بنَ مالِكٍ رضى اللهُ عنهُ قال قال النبىُّ ﷺ تَسَحَّرُوا فإِنَّ فِى السَّحُورِ بَرَكَةً *

32-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Sahûr yemeğe yiyiniz. Çünkü sahûr yemeğinde bereket vardır"* buyurdu [48].

٢١ ــ بابٌ إِذَا نَوَى بالنَّهارِ صَوْماً وقالَتْ أُم الدَّرْدَاءِ كانَ أَبُو الدَّرْدَاءِ يَقُولُ عِنْدَكُمْ طَعَامٌ فإنْ قُلْنا لاَ قال فإِنِّى صائِمٌ يَوْمِى هَذَا و فَعَلَهُ أَبُو طَلْحَةَ وأَبُو هُرَيْرَةَ وابْنُ عَبَّاسٍ وحُذَيْفَةُ رضى الله عنهُمْ

---

47 Yânî Rabb'im tarafımdan bana yemek yiyen ve su içen kimsenin kuvveti verilir. Murâd hakîkaten yedirilmek, içirilmek değildir. Çünkü hakîkaten yemiş olaydı, orucu eklemek durumu olmazdı (Kastallânî).

48 Buradaki bereket çeşitli şekillerde tefsîr edilmiştir: Sahûr yemeği az da olsa bollanır, sahûr yemekle oruca kuvvet kazanılır, sahûr yemekle ibâdetin daha iyi yerine getirileceğinden ecri ve sevâbı bol olur... gibi.

Eğer bereketle murâd, ecr ve sevâbdır dersek, kelime ötre ile *"Suhûr"* olmalıdır; çünkü *Suhûr, tasahhur* (seherde yemek yemek) ma'nâsına masdardır. Ecr ve sevâb da fiile âiddir. Masdar, fiili temsîl eder. Eğer bereket, kuvvet ve kuvvetlendirmedir, der isek, o zaman kelime fetha ile *"Sahûr"* olmalıdır (Kastallânî).

21- BÂB: İNSAN ORUÇ TUTMAYA GÜNDÜZLEYİN NİYET ETTİĞİ ZAMÂN (SAHÎH OLUR MU, OLMAZ MI)? [49]

Ve Ümmü'd-Derdâ: Ebu'd-Derdâ (bâzen gündüz vakti): Yanınızda yiyecek birşey var mıdır? diye sorardı. Eğer biz: Hayır, yoktur dersek, Ebu'd-Derdâ: Öyleyse ben bu gün oruçluyum, der(oruca niyet eder)di, demiştir. Ve böyle gündüzleyin oruca niyet etme fiilini Ebû Talha, Ebû Hureyre, İbn Abbâs ve Huzeyfe de (Allah onlardan râzî olsun) yapmışlardır [50].

٣٣ــ حدّثنا أَبو عاصِمٍ عنْ يَزِيدَ بنِ أَبِى عُبَيْدٍ عنْ سَلَمَةَ بنِ الأَكْوَعِ رضى اللهُ عَنْهُ أنَّ النبىَّ ﷺ بَعَثَ رَجُلاً يُنَادِى فِى النَّاسِ يَوْمَ عاشورَاءَ أَنَّ مَنْ أكَلَ فَلْيُتِمَّ أَوْ فَلْيَصُمْ ومَنْ لَمْ يَأْكُلْ فلاَ يَأْكُلْ *

33-....... Seleme ibnu'l-Ekva'(R)'dan (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) âşûrâ günü gündüzü bir kimseyi insanlar arasında şunu nidâ ve i'lân etmesi için gönderdi: *"Her kim yemek yedi ise* (gününün kalanını yemeyerek) *gününü tamamlasın* -yâhud- *oruç tutsun. Birşey yememiş olan da artık birşey yemesin!"* [51].

---

49 Buhârî bu başlığı gerek farz, gerek nâfile oruca gündüzleyin niyet etmenin sahîh olduğunu bildirmek için açmıştır. Fakat bu husûsta âlimler arasında görüş ayrılığı olduğundan, hükmü açıkça söylememiştir. Gündüzleyin niyet etmenin sahîhliğine Ebu'd-Derdâ'nın ve diğerlerinin haberini delîl olmak üzere getirmiştir.

50 Ümmü'd-Derdâ'nın haberini İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etmiştir.

Buhârî burada Ebû Talha, Ebû Hureyre, İbn Abbâs ve Huzeyfe'nin de gündüzleyin oruca niyet ettiklerini ta'lîken bildirmiştir. Bu ta'lîklerden Ebû Talha'ya âid olanı Abdurrazzâk; Ebû Hureyre'ye âid olanı Beyhakî; İbn Abbâs'ınkini Tahâvî; Huzeyfe'ninkini Abdurrazzâk muttasıl senedle rivâyet etmişlerdir. Bunlar arasında Tahâvî'nin İbn Abbâs'tan rivâyeti hepsinden daha açıktır: İbn Abbâs "Bir sabâh kalktım. Oruç tutmak arzûsunda değildim. Henüz yemek yememiş, su da içmemiştim. Yiyecek birşey bulamayınca oruca niyet ettim" demiştir (Kastallânî).

51 Bu hadîs, Buhârî'nin üç râvî ile Peygamber'e ulaşan sülâsiyât hadîslerindendir ve bu beşincisidir.

Âlimler fecri sâdık'ın tulû'undan sonra oruca niyet edilip edilmeyeceği husûsunda ayrı görüşlere gitmişlerdir. Evzâî, Mâlik, Şâfiî, Ahmed ibn Hanbel, İshâk, ramazân orucuna geceden niyet edilmedikçe câiz değildir, demişlerdir. Zâhirîler'in görüşü de böyledir.

Nahaî, Sevrî, Ebû Hanîfe de ramazân, muayyen adak ve nâfile oruçlara zevâlden evvele kadar niyet etmek sahîh ve câiz olduğuna hükmetmişlerdir.

İbn Munzir'in beyânına göre, oruç tutmak tasavvurunda olmayarak, sabâhlayan bir kimse, bilâhare nâfile oruç tutmak isterse, bu vaziyetteki kimsenin orucu ve niyeti hakkında da âlimler görüş ayrılığına düşmüşlerdir: Bir kısmı, ne zamân olursa olsun gündüzleyin niyetle oruç tutmayı tecvîz etmişlerdir. Bir

٢٢ــ بابُ الصَّائِمِ يُصْبِحُ جُنُباً

22- CÜNÜB OLARAK SABÂHA GİREN ORUÇLUNUN HÂLİ BÂBI

٣٤ــ **حدّثنا** عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ سُمَيٍّ مَوْلَى أَبِي بَكْرِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ الحَارِثِ بنِ هِشَامِ بنِ المُغِيرَةِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا بَكْرِ بنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قال كُنْتُ أَنا وأَبِي حِينَ دَخَلْنا عَلَى عائِشَةَ وأُمِّ سَلَمَةَ ح **حدّثنا** أَبُو الْيَمانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أَخْبَرَنِى أَبُو بَكْرِ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ الحَارِثِ بنِ هِشَامٍ أَنَّ أَباهُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ أخبرَ مَرْوانَ أَنَّ عائِشَةَ وأُمَّ سَلَمَةَ أخبرَتَاهُ أَنَّ رَسولَ اللهِ ﷺ كانَ يُدْرِكُهُ الْفَجْرُ وهُوَ جُنُبٌ مِنْ أهلِهِ ثُمَّ يَغْتَسِلُ ويَصُومُ وقالَ مَرْوانُ لِعَبْدِ الرَّحْمٰنِ ابنِ الحَارِثِ أُقْسِمُ باللهِ لَتُقَرِّعَنَّ بِها أَبَا هُرَيْرَةَ وَمَرْوانُ يَوْمَئِذٍ عَلَى المَدِينَةِ فقال أَبُو بَكْرٍ فَكَرِهَ ذَلِكَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ ثُمَّ قدِّرَ لَنا أَنْ نَجْتَمِعَ بِذِى الْحُلَيْفَةِ وكانَتْ لِأَبِى هُرَيْرَةَ هُنالِكَ أَرْضٌ فقال عَبْدُ الرَّحْمٰنِ لِأَبِي هُرَيْرَةَ إِنِّى ذَاكِرٌ لَكَ أَمْراً ولَوْ لاَ مَرْوانُ أَقْسَمَ عَلَيَّ فِيهِ لَمْ أَذْكُرْهُ لَكَ فَذَكَرَ قَوْلَ عائِشَةَ وأُمِّ سَلَمَةَ فقال كَذَلِكَ **حدّثنى** الْفَضْلُ بنُ عَبَّاسٍ وهوَ أَعْلَمُ. وقال هَمَّامٌ وابْنُ عَبْدِ اللهِ بن عُمَرَ عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ كانَ النبيُّ ﷺ يأْمُرُ بالْفِطْرِ والأَوَّلُ أَسْنَدُ *

34-....... Sumeyye, efendisi Ebû Bekr ibnu Abdirrahmân'dan işitmiştir. Ebû Bekr şöyle demiştir: Ben ve babam Abdurrahmân ibnu'l-Hâris, Âişe'nin ve Ümmü Seleme'nin yanına girdiğimiz zamân... **H** Bize Ebû'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb ibnu Ebî Hamza, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Ebû Bekr ibnu Abdirrahmân ibn Hâris haber verdi ki, babası Abdurrahmân, Mervân ibnu'l-Hakem'e (vefâtı: 65 H. Ramazânı) şunu haber vermiştir; Âişe ve Ümmü Seleme bu Abdurrahmân'a, Rasûlullah (S) ehliyle cinsî münâsebetten dolayı cünüb olduğu hâlde fecr ona erişirdi. Fecrden sonra Rasûlullah yıkanır ve orucu tutardı, diye haber verdiler.

---

kısmı da buna cevâz vermemiş, oruca geceden niyet etmek lâzımdır, demişlerdir. İmâm Mâlik, nâfile oruça da geceden niyet edilmesine tutunarak ''Gündüzün evvelinde yemekten, içmekten kendini tutup çekinmek niyetsiz ameldir; açlıktan ibârettir'' demiştir...

Bu haber üzerine vâlî Mervân, Abdurrahmân ibnu'l-Hâris'e hitâben: Allah'a yemîn ediyorum ki, sen bu haberi makaale ile Ebû Hureyre'yi muhakkak zorluğa düşürüyorsun, dedi. Ve Mervân, o günlerde (Muâviye ibn Ebî Sufyân tarafından) Medîne üzerinde hâkim bulunuyordu. Ebû Bekr dedi ki: Abdurrahmân, Mervân'ın bu sözünden hoşlanmadı. Bundan bir müddet sonra Zu'l-Huleyfe'de bizim Ebû Hureyre ile birleşmemiz mukadder oldu. Ebû Hureyre'nin orada bir arâzîsi vardı. İşte bu buluşmada Abdurrahmân, Ebû Hureyre'ye: Ben sana bir iş söyleyeceğim. Eğer Mervân o iş husûsunda bana yemîn etmiş olmayaydı, ben o işi sana zikretmezdim, dedi. Ve akabinde ona Âişe ile Ümmü Seleme'nin yukarıda geçen sözlerini zikretti. (Ebû Hureyre'nin yüzü renklendi ve:) Görüşüm böyledir (yânî cünüb olarak sabâha giren oruç tutmaz). Bana el-Fadl ibnu Abbâs tahdîs etti, o daha iyi bilendir, dedi.

Ve Hemmâm ibn Münebbih ile Abdullah ibn Umer'in oğlu, Ebû Hureyre'den olmak üzere, Peygamber (S) böyle kişiye iftâr ile emrederdi, diye söylemişlerdir. (Buhârî dedi ki): Birincisi, yânî Âişe ve Ümmü Seleme hadîsi ittisâl bakımından daha sağlamdır [52].

٢٣ — بابُ المُبَاشَرَةِ لِلصَّائِمِ. وقالَتْ عائِشَةُ رضى الله عنها يَحْرُمُ عَلَيْهِ فَرْجُهَا

52 Buhârî hadîsi evvelâ İmâm Mâlik'ten kısaca; bunun ardından da İbn Şihâb ez-Zuhrî'den uzun olmak üzere iki tarîkten getirmiştir. Hadîsin başlıktaki suâle cevâblığı açıktır.

İbn Hacer özetlenmiş olarak şöyle demiştir: Ben derim ki: Bana zâhir olan Buhârî'nin murâdı, birinci rivâyetin (yânî Âişe ve Ümmü Seleme rivâyetinin) isnâdca daha kuvvetli olduğudur. Bu rivâyet, tercîh edilme bakımından da böyledir. Çünkü bu hadîs Âişe ile Ümmü Seleme'den bir ma'nâda olarak pek çok yollardan gelmiştir. Hattâ İbnu Abdi'l-Berr: O sahîh ve mütevâtir oldu demiştir. Ebû Hureyre'den bu konuda gelen rivâyetlerin çoğu ise, onun Fadl ve Usâme yolundan gelen bu görüşle fetvâ verir olduğudur. Kendisi bunu Peygamber'e yükseltiyordu. Bizzât kendisi bunu Peygamber'den işitmemişti. Ebû Hureyre bunu ancak Fadl ve Usâme vâsıtasıyle işitmiştir. Onun, Peygamber'in bunu söylediğine yemîn etmesine gelince, kendisi Fadl ile Usâme haberlerine şiddetle i'timâd etmesinden dolayı olmalıdır. O bu görüşünden dönmüştür.. *(Fethu'l-Bârî).*

Âişe ve Ümmü Seleme'nin bu müşterek rivâyetleri mü'minlerin kalblerinden bir şübheyi gidermiştir ki, böyle cünüb olarak âmdan fecr vaktine erişen oruçlunun orucunun bozulması şübhesidir. Bâzı sahâbîler fecrden evvel herhâlde yıkanılması gerektiğine kaail olmuşlardı da, mü'minlerin bu iki şefkatli anası bu zannı derhâl gidermeye sür'at etmişlerdir. Hattâ şer'î vaziyeti kemâliyle aydınlatmak için bu cünüblüğün bir ihtilâm netîcesi olmadığını da "Min ehlihî = Âilesine yaklaşmaktan" diyerek açıklamışlardır. Allah onlardan râzî olsun.

23- ORUÇLU OLAN ERKEK VE KADININ DERİLERİNİN BİRBİRLERİNE SÜRÜŞMELERİ(NİN HÜKMÜ) BÂBI [53]

Ve Âişe (R): Oruçlu erkeğe kadının, yalnız ferci harâm olur, demiştir [54].

٣٥ــ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال عن شُعْبَةَ عن الحَكَمِ عن إبْرَاهِيمَ عنِ الأَسْوَدِ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عَنها قالَتْ كانَ النبي ﷺ يُقَبِّلُ وَيُبَاشِرُ وهُوَ صَائِمٌ وكانَ أمْلَكَكُمْ لإرْبِهِ. وقال قال ابنُ عَبَّاسٍ مَآرِبُ حاجَةٌ قال طَاوُسٌ أُولِي الإرْبَةِ الأحْمَقُ لا حاجَةَ لَهُ في النِّسَاءِ *

35-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) oruçlu iken öper ve sarmaşıp derisini kadının derisine dokundururdu. O, sizin nefsine en hâkim olanınızdı [55].

Buhârî dedi ki: İbn Abbâs: "Me'reb", hâcet; ***"Meârib"*** (Tâhâ: 18), hâcetler demektir, demiştir [56].

Tâvûs da: ***"Gayri uli'l-ırbeti"*** (en-Nûr: 31), kendisinin kadınlara bir ihtiyâcı olmayan ahmak kişi demektir, demiştir [57]

---

53 *el-Mubâşir*, mufâ'ale vezninde, bir işe kişi bizzât kendi başlamak ma'nâsınadır ki, başkasına havâle etmemekten ibârettir. Ve cimâ eylemek ma'nâsınadır, bir kavle göre ikisi bir sevb içinde derilerini biribirine sürüşmek ma'nâsınadır *(Kamûs Ter.)*. Burada cimâ ma'nâsına değil, sâdece sarmaşıp derilerini birbirine dokundurmaları ma'nâsınadır (Aynî).

54 Âişe'nin bu sözünü Tahâvî senediyle rivâyet etmiştir: Hâkim ibn İkâl dedi ki: Ben Âişe'ye: Ey mü'minlerin anası! Ben oruçlu iken bana kadınımın hangi uzvu harâm olur? dedim. Âişe: Ferci, diye cevâb verdi.

Buna benzer bir rivâyet de şudur: Mesrûk dedi ki: Ben Âişe'ye: Ey mü'minlerin anası! Kadının hangi mahalli oruçlu olan kocası için harâmdır? dedim. Âişe: Kadının oruçlu olan kocasına her tarafı halâldır, yalnız galîz avret yeri değil, diye cevâb verdi (İbnu Hazm, *el-Muhallâ*)

55 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Hadîsteki *"Irb"* kelimesi hâcet, cinsiyet âleti olan uzuv, kadınlara duyulan hevâ ve nefis ma'nâlarınadır. Nefis ma'nâsı *Muvatta*'da bu hadîsin Ubeydullah'tan gelen rivâyet tarîkinde gelmiştir. Bu sebeble Tirmizî de *Câmi*'inde *"Irb"*ı nefs ile tefsîr etmiştir. Hâfız Zeynuddîn Irâkî de: "Bu manâ doğruya en yakın olan bir ma'nâdır. Çünkü hadîslerin garîb kelimelerini tefsîrde evlâ olan, hadîslerin diğer tarîklerinde gelen tefsîrdir" demiştir.

Âişe bu son sözü ile, siz bu mübâh olan öpme ve sarılıp oynaşmadan sakınınız! Sonra nefsinize hâkim olamayıp bir kusûr işlersiniz! tenbihinde bulunmuş oluyor.

56 Buhârî âdeti üzere hadîste geçen garîb kelimenin, Kur'ân'daki geçişini işâret etmek sûretiyle tefsîrini veriyor. İbni Abbâs'ın *"Irb"* kelimesi hakkındaki bu tefsîrini, İbn Ebî Hâtim, Alî ibn Ebî Talha tarîkinden; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere senediyle mevsûlen rivâyet etmiştir.

57 Tâvûs'un aynı kelime hakkındaki bu tefsîrini de Abdurrazzâk kendi tefsîrinde

٢٤ــ بابُ القُبْلَةِ لِلصَّائِمْ وقال جابِرُ بنُ زَيْدٍ إنْ نظَرَ فأمْنَى يُتِمُّ صَومَهُ

24- ORUÇLU İÇİN ÖPME(NİN HÜKMÜ) BÂBI

Ve Câbir ibn Zeyd: Eğer erkek karısına bakar da menî indirirse, orucunu tamamlar, demiştir [58].

٣٦ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنا يَحْيَ عنْ هِشَامٍ قال أخبرني أبي عنْ عائِشَةَ عنِ النبيِّ ﷺ ح و حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ هِشامٍ عنْ أبيهِ عنْ عائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها قالَتْ إنْ كانَ رسولُ اللهِ ﷺ لَيُقَبِّلُ بَعْضَ أزْوَاجِهِ وهُوَ صائِمٌ ثُمَّ ضَحِكَتْ *

36-....... Âişe (R): Rasûlullah (S) oruçlu iken kadınlarının bâzısını muhakkak öperdi, demiş; sonra da gülmüştür [59].

٣٧ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَ عنْ هِشَامٍ بنِ أبي عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا يَحْيَ بنُ أبي كَثِيرٍ عنْ أبي سَلَمَةَ عنْ زَيْنَبَ ابْنَةِ أُمِّ سَلَمَةَ عنْ أُمِّها رضي اللهُ عنهما قالَتْ بَيْنَما أنا مَعَ رسولِ اللهِ ﷺ فِي الخَمِيلَةِ إذْ حِضْتُ فانْسَلَلْتُ فأخَذْتُ ثِيابَ حِيضَتِي فقال مالَكِ أنُفِسْتِ قُلْتُ نَعَمْ فَدَخَلْتُ مَعَهُ فِي الخَمِيلَةِ وكانَتْ هِيَ ورسولُ اللهِ ﷺ يَغْتَسِلانِ مِنْ إناءٍ واحِدٍ وكانَ يُقَبِّلُها وهُوَ صائِمٌ *

Ma'mer'den; o da Tâvûs'un oğlundan; o da babasından.. senediyle rivâyet etmiştir (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

58 Câbir ibn Zeyd'in bu haberini, İbn Ebî Şeybe senediyle mevsûlen rivâyet etmiştir. Bu haber çoğunluğun rivâyetlerinde burada vâki' olmuştur. Ebû Zerr'in rivâyetinde ise geçen bâbın sonunda vâki' olmuştur.

59 Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah oruçlu iken kadınlarından bâzısını muhakkak öperdi" sözündedir. Âişe'nin bu sözden sonra gülmesi, bu kıssanın sâhibesi kendisi olduğunu tenbîh içindir. Bu da ya kıssaya i'timâdda daha belîğ olması için yâhud bu husûsta kendisine muhâlefet eden kimselerden hayret olarak yâhud da kendi nefsine taaccüb ettiği içindir. Çünkü kadınların erkeklere zikretmesi hayâ edilecek nevi'den bir şeyi söylemiştir. Fakat Âişe'yi, ilmi teblîğ etmek zarûreti bunu zikretmeye mecbûr etmiştir. Yâhud da Âişe'nin bu gülüşü, Rasûlullah nazarındaki mevkii ve Peygamber'in kendisine olan mahabbetiyle sevinmesinden ötürü olmuştur (Kastallânî).

37-....... Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb'den: Annesi Ümmü Seleme şöyle demiştir: Ben Rasûlullah ile berâber saçaklı kadife örtünün altında yattığımız sırada birden hayz oldum. Bunun üzerine ben yavaşça sıyrılıp, hayza mahsûs elbisemi aldım. Rasûlullah: *"Neyin var, hayızın mı geldi?"* diye sordu. Evet, dedim. Akabinde O'nunla berâber saçaklı kadife örtünün içine girdim. Ümmü Seleme ve Rasûlullah, ikisi de cünüblükten dolayı bir kab içinde yıkanırlardı. Ve Rasûlullah oruçlu olduğu hâlde (ben) Ümmü Seleme'yi öperdi [60].

٢٥ـ بابُ اغْتِسَالِ الصَّائِمِ وبَلَّ ابنُ عُمَرَ رضى الله عنهما ثَوْباً فألْقَاهُ عَلَيْهِ وهُوَ صَائِمٌ ودَخَلَ الشَّعْبِيُّ الحَمَّامَ وهُوَ صَائِمٌ وقال ابنُ عَبَّاسٍ لاَ بَأْسَ أنْ يَتطَعَّمَ الْقِدْرَ أو الشَّىْءَ. وقال الحَسَنُ لاَ بَأْسَ بالمَضْمَضَةِ والتَّبَرُّدِ للصَّائِمِ. وقال ابنُ مَسْعُودٍ إذَا كانَ صَوْمُ أحَدِكُمْ فَلْيُصْبِحْ دَهِيناً مُتَرَجِّلاً وقال أَنَسٌ إنَّ لِى أَبْزَناً أَتَقَحَّمُ فِيه وأَنَا صَائِمٌ ويُذْكَرُ عنِ النبىِّ ﷺ أَنَّهُ اسْتاكَ وهُوَ صَائِمٌ. وقال ابنُ عُمَرَ يَسْتاكُ أَوَّلَ النَّهَارِ وآخِرَهُ ولاَ يَبْلَعُ رِيقَهُ. وقال عَطَاءٌ إن ازْدَرَدَ رِيقَهُ لاَ أَقُولُ يُفْطِرُ وقال ابنُ سِيرِينَ لاَ بَأْسَ بالسِّوَاكِ الرَّطْبِ قِيلَ لَهُ طَعْمٌ قال والمَاءُ لَهُ طَعْمٌ وأَنْتَ تُمَضْمِضُ بِهِ ولَمْ يَرَ أَنَسٌ والحَسَنُ وإبْرَاهِيمُ بالْكُحْلِ للصَّائِمِ بَأْساً*

25- ORUÇLUNUN YIKANMASI BÂBI

Ve İbn Umer oruçlu iken bir bezi ıslatıp kendi üzerine atmıştır [61]. eş-Şa'bî de oruçlu iken hammâma girmiştir [62]. İbn Abbâs tencerede pişmekte olan yemeği yâhud herhangi yiyecek şeyi tadmakta be's yoktur, dedi [63]. Hasen Basrî: Oruçlu için suyu ağıza alıp

---

60 Başlığa delîlliği "Rasûlullah oruçlu iken (ben) Ümmü Seleme'yi öperdi" sözündedir. Bu hadîs, Hayz Kitâbı'nda da geçmişti.

61 İbn Umer'in bu fiilini, Ibn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etmiştir. Bunun başlığa uygunluk ciheti, ıslak bez beden üzerine atıldığında onu ıslatır; bu da üzerine su döküldüğü zamânki hâline benzer olmasıdır.

62 Şa'bî'nin fiilini de İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etti.

63 İbn Abbâs'ın bu sözünü, İbn Ebî Şeybe ve Beyhakî, mevsûlen rivâyet etmişlerdir. Başlığa delîllik ciheti, bir şeyi yutmaksızın ağıza girdirmek olan tatmak, oruca zarar vermez; öyleyse suyu bedene ulaştırmak evlâ tarîkiyle zarar vermez olmasıdır.

çalkalamakta ve soğuk suya girip durmakla serinlemekte be's yoktur, demiştir [64]. İbn Mes'ûd: Herhangi birinizin oruç günü olduğu zamân yağlanmış ve saçları taranmış olarak sabâha girsin, demiştir [65]. Enes ibn Mâlik de: Benim içinde yıkanılacak bazam (=Bakırdan edinilen bir havuzum, küvetim) vardı. Ben oruçlu iken (sıcak hissettiğimde serinlemek için) kendimi onun içine atar dururdum, demiştir [66]. Ve Peygamber'in oruçlu iken dişlerini misvakladığı zikrolunur [67]. İbn Umer de: Oruçlu, gündüzün evvelinde ve sonunda dişlerini misvakla ovar, demiştir [68]. Atâ ibn Ebî Rebâh: Eğer oruçlu kimse tükürüğünü yutarsa, orucunu bozar demem, demiştir [69]. İbn Sîrîn de: Yaş misvakla misvaklamasında be's yoktur, dedi. Kendisine: Yaş misvakın bir tadı vardır, denildi de o: Suyun da bir tadı vardır. Hâlbuki sen abdest alırken ağzına su alıp çalkalıyorsun, dedi [70]. Enes ibn Mâlik, Hasen Basrî, İbrâhîm Nahaî: Göze sürme ve herhangi bir ilâc sürmekte oruçlu için hiçbir be's görmemişlerdir [71].

٣٨ــ حدّثنا أحْمَدُ بنُ صَالِحٍ قال حدّثنا ابنُ وَهْبٍ قال حدّثنا يُونُسُ عنِ ابنِ شِهابٍ عنْ عُرْوةَ وأبِى بَكْرٍ قالَتْ عائِشَةُ رضى اللهُ عنها كانَ النبىُّ ﷺ يُدْرِكُهُ الْفَجْرُ جُنُباً فِى رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ حُلُمٍ فَيَغْتَسِلُ ويَصُومُ *

---

64 Bunu Abdurrazzâk, ma'nâsı ile rivâyet etmiştir.

65 Buhârî bununla, oruçlu için yıkanmayı kerîh göreni reddetmek istemiştir. Çünkü o kişi, oruçlunun yıkanmasını suyun boğaza ulaşacağı edîşesiyle kerîh gördüyse, bu illet, ağıza su alıp çalkalamak, misvâk kullanmak, pişen yemeği tadmak gibi şeylerle bâtıldır. Eğer refâhiyet, yânî geçim bolluğu ve yaşama huzûru olduğu için kerîh gördüyse, muhakkak ki selef, oruçlu için râhat ve huzûr üzere olmayı, süslenmeyi, taranmayı, yağ sürünmeyi, sürme çekmeyi ve benzeri şeyleri müstehâb saymışlardır. İşte Buhârî bu eserleri bunun için sevkeylemiştir (İbnu'l-Munzir.)

66 Enes'in bu küvet haberini Kaasım ibn Sâbit mevsûlen rivâyet etmiştir.

67 Peygamber'in bu fiilini Ebû Dâvûd ve diğerleri rivâyet etti.

68 İbn Umer'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etti.

69 Sırf temiz olduğu ve mi'deden ayrılmamış bulunduğu takdîrde böyledir. Çünkü bundan sakınmak zordur...

70 İbn Sîrîn'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe senediyle rivâyet etti.

71 Hasen'inkini Abdurrazzâk; İbrâhîm Nahaî'ninkini Saîd ibn Mansûr sahîh bir isnâd ile rivâyet etmişlerdir (Kastallânî).

38-....... Âişe (R): Peygamber (S) ramazânda ihtilâm olmaktan başka sebeble cünüb olduğu hâlde kendisine fecr erişirdi, akabinde yıkanır ve orucunu tutardı, demiştir [72].

٣٩ــ حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال حدّثني مَالِكٌ عن سُمَيٍّ مَوْلَى أبي بَكْرِ ابنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ الحَارِثِ بنِ هِشَامِ بنِ المُغيرَةِ أنَّهُ سَمِعَ أبَا بَكْرِ بنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قال كُنْتُ أنَا وأبِي فَذَهَبْتُ مَعَهُ حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عنها قالَتْ أشْهَدُ عَلَى رسولِ اللَّهِ صلَّى اللَّهُ عليهِ وسَلَّمَ إنْ كانَ لَيُصْبِحُ جُنُبًا مِنْ جِمَاعٍ غَيْرِ احْتِلَامٍ ثُمَّ يَصُومُهُ ثُمَّ دَخَلْنَا على أُمِّ سَلَمَةَ فقالَتْ مِثْلَ ذَلِكَ *

39- Bize İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mâlik, Ebû Bekr ibnu Abdirrahmân ibni'l-Hâris ibn Hişâm ibni'l-Mugîre'nin himâyesinde bulunan Sumeyy'den tahdîs etti ki, bu Sumeyy, efendisi olan Ebû Bekr ibn Abdirrahmân'dan şöyle dediğini işitmiştir: Ben babamla berâber gitmiş ve nihâyet onun berâberinde olarak Âişe'nin yanına girmiştik. Âişe (R): Rasûlullah (S) üzerine şehâdet ediyorum ki, O, ihtilâmdan dolayı değil, cinsî münâsebetten ötürü cünüb bulunduğu hâlde muhakkak sabâha girer, sonra da cünüb olarak girdiği o gününde oruç tutardı, dedi. Bundan sonra biz Ümmü Seleme'nin yanına girdik. O da Âişe'nin söylediği gibi söyledi [73].

٢٦ــ بابُ الصَّائِمِ إذا أكَلَ أوْ شَرِبَ ناسِياً وقال عَطَاءٌ إنِ اسْتَنْثَرَ فَدَخَلَ المَاءُ فِي حَلْقِهِ لاَ بأْسَ بِهِ إنْ لَمْ يَمْلِكْ. وقال الحَسَنُ إنْ دَخَلَ حَلْقَهُ الذُّبابُ فَلاَ شَيْءَ عَلَيْهِ. وقال الحَسَنُ ومُجَاهِدٌ إنْ جامَعَ ناسِياً فَلاَ شَيْءَ عَلَيْهِ

26- ORUÇLUNUN UNUTARAK YEDİĞİ VE İÇTİĞİ ZAMÂNDAKİ HÜKMÜ BÂBI

Ve Atâ: Oruçlu burnuna su çektikten sonra geri püskürürken burnundaki deliklerden boğazına su girerse, kendisi buna mâlik olamamış ise, bunda be's yoktur, demiştir [74].

---

72 Hadîsin başlığa delîlliği son cümlededir. Bu hadîs iki bâb evvel de geçmişti.
73 Bunun da başlığa delîlliği meydandadır. Bu da biraz önce geçmişti.
74 Atâ'nın bu sözünü İbnu Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etmiştir.

Hasen de: Eğer oruçlunun boğazına sinek girerse, oruçluya birşey lâzım gelmez, demiştir [75].
Hasen ve Mücâhid: Eğer oruçlu orucunu unutarak cinsî münâsebet yaparsa, kendisine hiçbirşey lâzım gelmez, demiştir [76].

٤٠ ـ حدّثنا عَبْدَانُ قال أخبرنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ قال حدّثنا هِشامٌ قال حدّثنا ابنُ سِيرينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى اللهُ عنهُ عنِ النبيِّ ﷺ قال إذَا نَسِيَ فأكَلَ وشَرِبَ فَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ فإنَّما أطْعَمَهُ اللهُ وسَقَاهُ *

40-....... Muhammed ibn Sîrîn, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): *''Oruçlu kimse oruçlu olduğunu unutup da yediği ve içtiği zamân, orucunu* (bozmayıp) *tamamlasın! Çünkü o oruçluya ancak Allah yedirmiş ve içirmiştir''* buyurmuştur [77].

٢٧ ـ بابُ سِوَاكِ الرَّطْبِ والْيابِسِ لِلصَّائِمِ ويُذْكَرُ عنْ عامِرِ بنِ رَبِيعَةَ قال رَأَيْتُ النبيَّ ﷺ يَسْتَاكُ وهُوَ صَائِمٌ مالاَ أُحْصِي أوْ أعُدُّ وقال أبُو هُرَيْرَةَ عنِ النبيِّ ﷺ لَوْلاَ أنْ أشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لأَمَرْتُهُمْ بالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ وُضُوءٍ ويُرْوَي نَحْوُهُ عنْ جابِرٍ وزَيْدِ ابنِ خالِدٍ عنِ النبيِّ ﷺ ولَمْ يَخُصَّ الصَّائِمَ مِنْ غَيْرِه وقالَتْ عائِشَةُ عنِ النبيِّ ﷺ السِّوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ. وقال عَطَاءٌ وقَتَادَةُ يَبْتَلِعُ رِيقَهُ *

27- ORUÇLUNUN YAŞ VE KURU MİSVAKLA DİŞLERİNİ FIRÇALAMASI BÂBI

Ve Âmir ibn Rabîa'nın: Ben, Peygamber(S)'i oruçlu olduğu hâlde misvakla dişlerini temizlerken ihâta edemiyeceğim yâhud sayamacağım kadar çok gördüm, dediği zikrolunuyor [78].

---

75 Hasen Basrî'nin bu sözünü de İbn Ebî Şeybe rivâyet etti.

76 Hasen Basrî ile Mücâhid'in bu sözlerini Abdurrazzâk mevsûlen rivâyet etmiştir.

77 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır.

Taybî: Bu unutma Allah tarafından oruçlu kullar hakkında müstesnâ bir fadl ve ihsândır. Bu, onlara bir kolaylaştırma ve zorluğu def' etmedir, demiştir.

Hattâbî de: Unutmak bir zarûrettir. Zarûrî fiiller, hüküm husûsunda fâiline muzâf olmaz. Ve fâil zarûrî fiillerinden dolayı muâhaze edilmez ve Allah en bilendir, demiştir (Kastallânî).

78 Bunu Ebû Dâvûd ve Tirmizî rivâyet etti.

Ebû Hureyre de: Peygamber (S): *"Ümmetime meşakkat verecek olmayaydım, her abdest alışta dişlerini misvakla temizlemelerini onlara muhakkak emrederdim"* **buyurdu demiştir [79]. Bunun benzeri olan hadîs, Câbir ibn Abdillah'tan, Zeyd ibn Hâlid'den; onlar da Peygamber'den olmak üzere rivâyet olunuyor. (Buhârî dedi ki:) Peygamber bu hadîsinde oruçluyu oruçsuzdan ayırmamıştır [80].**

Ve Âişe: Peygamber (S): *"Misvaklanmak, ağızın temiz kalmasına ve Rabb'in râzı olmasına sebebdir"* **buyurdu demiştir [81].**

Atâ ile Katâde de: Oruçlu tükürüğünü yutabilir, demişlerdir [82].

٤١ — حدّثنا عَبْدَانُ قال أخبرنا عَبْدُ اللهِ قال أخبرنا مَعْمَرٌ قال حدّثني الزُّهْرِيُّ
عَنْ عَطاءِ بنِ يَزِيدَ عن حُمْرَانَ قال رَأَيْتُ عُثْمانَ رضي الله عَنهُ تَوَضَّأَ فأَفْرَغَ
عَلَى يَدَيْهِ ثَلاثاً ثُمَّ تَمَضْمَضَ واسْتَنْثَرَ ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلاثاً ثُمَّ غسل يَدَهُ اليُمْنَى
إلَى المِرْفَقِ ثَلاثاً ثُمَّ غَسَلَ يَدَهُ اليُسْرَى إلى المِرْفَقِ ثَلاثاً ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ ثُمَّ
غَسَلَ رِجْلَهُ اليُمْنَى ثَلاثاً ثُمَّ اليُسْرَى ثَلاثاً ثُمَّ قال رَأَيْتُ رسولَ اللهِ ﷺ تَوَضَّأَ
نَحْوَ وُضُوئِي هَذَا ثُمَّ قال مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وُضُوئِي هَذَا ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ لاَ
يُحَدِّثُ نَفْسَهُ فِيهِما بِشَيْءٍ إلاَّ غُفِرَ لَهُ ماتَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ *

41-....... Humrân şöyle demiştir: Ben Usmân ibn Affân(R)'ı abdest alırken gördüm. Şöyle ki: Evvelâ elleri üzerine üç kerre su döküp yıkadı. Sonra ağzını çalkaladı ve burnuna su verip yine çıkardı. Sonra yüzünü üç kerre yıkadı. Sonra sağ elini dirseğe kadar üç kerre yıkadı. Sonra sol elini dirseğe kadar üç kerre yıkadı. Sonra başını meshetti. Sonra sağ ayağını üç kerre, sonra sol ayağını da üç kerre yıkadı. Sonra: Rasûlullah'ı şu benim abdest alışım gibi abdest alırken gördüm. Rasûlullah (S) abdesti aldıktan sonra: *"Her kim benim şu abdest alışım gibi abdest alır, sonra da iki rek'at namâz kılar ve bu*

79 Bu Ebû Hureyre hadîsini en-Nesaî rivâyet etti.

80 Câbir'in hadîsini Ebû Nuaym; Zeyd ibn Hâlid'inkini Ahmed ibn Hanbel ile *Sünen* sâhibleri rivâyet etmişlerdir.

81 Âişe hadîsini Ahmed, Nesâî, İbn Huzeyme ve İbn Hıbbân rivâyet etmişlerdir.

82 Atâ'nın sözünü, Saîd ibn Mansûr; Katâde'ninkini Abdu'bnu Humeyd kendi tefsîrinde İbn Cureyc'den rivâyet etmiştir.

iki rek'at içinde kendi nefsini birşeyle konuşturmaz (yânî hâtırına namâzla ilgisi olmayan birşeyi getirmez) *ise, muhakkak o kimsenin geçmiş günâhları kendi lehine mağfiret olunur"* buyurdu, dedi [83].

٢٨ــ باب قَوْلِ النبيِّ ﷺ إذا تَوضَّأ فَلْيَسْتَنْشِقْ بِمَنْخِرِهِ المَاءَ ولَمْ يُمَيِّزْ بَيْنَ الصَّائِمِ وغَيْرِه. وقال الحَسَنُ لاَبَأْسَ بالسَّعُوطِ لِلصَّائِمِ إنْ لَمْ يَصِلْ إلى حَلْقِهِ ويَكْتَحِلُ. وقال عَطاءٌ إنْ تَمَضْمَضَ ثُمَّ أفْرَغَ مافِى فِيهِ مِنَ المَاءِ لاَيَضِيرُهُ إنْ لَمْ يَزْدَرِدْ رِيقَهُ وماذَا بَقِيَ فِي فِيهِ ولاَ يَمْضَغُ العِلْكَ فانِ ازْدَرَدَ رِيقَ العِلْكِ لاَأقُولُ إنَّهُ يُفطِرُ ولَكِنْ يُنْهَى عَنْهُ فإنِ اسْتَنْثَرَ فدَخَلَ المَاءُ حَلْقَهُ لاَ بَأْسَ لأنه لَمْ يَمْلِكْ

28- PEYGAMBER(S)'İN: *"Herhangi biriniz abdest aldığı zamân burnuna su çeksin"* HADÎSİ BÂBI

Buhârî dedi ki: Peygamber bu hadîsinde oruçlu ile oruçsuz arasını ayırmamıştır [84].

Hasen de: Eğer boğaza ulaşmazsa buruna dökülen burun ilâcında oruçlu için be's yoktur. Oruçlu kişi gözüne sürme çekebilir, demiştir [85].

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle demiştir: Oruçlu kişi ağzına su alıp çalkalar, sonra ağzındaki suyu dışarıya boşaltır ve bu sulu tükrüğünü yutmadığı takdîrde bu ona zarar vermez. Zâten bunu boşaltınca ağzında hâlis tükrükten başka ne kalır ki? Ben sakız çiğnemek orucu bozar demem. Velâkin oruçlu sakız çiğnemekten nehyolunur. Oruçlu abdest alırken

---

83 Bu hadîs Kitâbu'l-Vudû', "Üçer üçer abdest alma bâbı"nda da geçmişti. Bunların senedleri farklıdır.

Bu hadîste oruç hükümlerinden birşey yoktur. Bunu burada zikretmesinin münâsebeti "Abdest aldı" sözündedir. Çünkü bunun ma'nâsı bütün sünnetlerini câmi', kâmil bir abdest aldı demektir. Misvak kullanmak da kâmil abdestin sünnetleri cümlesindendir.

İbn Battâl dedi ki: Bu Usmân hadîsi yaş olsun, kuru olsun, her cins misvakı kullanmanın mübâhlığı husûsunda açık bir hüccettir. Bu İbn Sîrîn'in çıkardığı hükümdür... (Aynî).

84 Bu, Müslim'in rivâyet ettiği hadîsin bir tarafıdır.

85 Hasen Basrî'nin bu sözünün benzerini Hasen'den muttasıl sened ile İbn Ebî Şeybe rivâyet etmiştir. Eğer burnuna dökülen "Saût" yânî burun ilâcı boğaza, dolayısiyle karına kaçarsa oruç bozulur ve bir gün kazâ orucu tutar (Kastallânî).

burnuna su çekip çıkardığında boğazına su girerse be's yoktur. Çünkü o, boğazına kaçırmamağa mâlik değildir [86].

٢٩ ــ بابٌ إذَا جَامَعَ فِي رَمَضَانَ ويُذْكَرُ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رَفَعَهُ منْ أفْطَرَ يَوْمًا مِنْ رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ عُذْرٍ وَلاَ مَرَضٍ لَمْ يَقْضِهِ صِيَامُ الدَّهْرِ وإنْ صَامَهُ وبِهِ قالَ ابنُ مَسْعُودٍ . وقال سَعِيدُ بنُ المُسَيَّبِ والشَّعْبِيُّ وابنُ جُبَيْرٍ وإبْرَاهِيمُ وقَتَادَةُ وحَمَّادٌ يَقْضِي يَوْمًا مَكَانَهُ

29- BÂB: ORUÇLU, RAMAZÂN GÜNDÜZÜNDE BİLEREK CİNSÎ MÜNÂSEBET YAPTIĞI ZAMÂN (KENDİSİNE KEFFÂRET VÂCİB OLUR)

Ve Ebû Hureyre'den, onun şu hadîsi Peygamber'e yükseltir olduğu zikrolunur: *"Her kim ramazândan bir günün orucunu özürsüz ve hastalıksız olduğu hâlde bozarsa, o farz orucu -şâyet tutsa- nâfile olarak tutacağı dehr orucu kazâ etmez* (onu ancak onun yerine tutacağı bir günlük kazâ orucu öder)" [87].

İbn Mes'ûd da bu Ebû Hureyre hadîsinin delâlet ettiği hükme kaail olmuştur [88].

Saîd ibn Müşeyyeb, Şa'bî, İbn Cureyc, İbrâhîm Nahaî, Katâde ve Hammâd ibn Süleymân: Ramazân gündüzünde oruç bozan kişi, bozduğu orucun yerine bir gün kazâ orucu tutar, demişlerdir [89].

---

86 Atâ ibn Ebî Rebâh'ın bu sözlerini Saîd ibn Mansûr rivâyet etmiştir.

87 Yânî farz orucun fazîletini nâfile oruçta bulamaz.

Bu Ebû Hureyre hadîsini Dört *Sünen* sâhibleri rivâyet etmiş, İbn Huzeyme de sahîhtir, demiştir.

88 İbn Mes'ûd'un bu görüşünü Beyhakî rivâyet etmiştir

el-Mugîre ibn Abdillah dedi ki: Bana Abdullah ibn Mes'ûd'un şöyle dediği tahdîs olundu: "Her kim ramazândan bir günün orucunu illetsiz olarak bozarsa ona dehr orucu kifâyet etmez. Nihâyet Allah'a kavuşur, isterse mağfiret eder, isterse azâb eder" (Kastallânî).

89 Saîd'in görüşünü Müsedded; Şa'bî'nin, İbn Cubeyr'in ve İbrâhîm'in görüşlerini sırasıyle İbn Ebî Şeybe; Katâde'nin görüşünü Abdurrazzâk; Hammâd'ınkini Ebû Hanîfe'den olmak üzere yine Abdurrazzâk mevsûlen rivâyet etmişlerdir (Kastallânî).

Yânî bu âlimler, ramazân gündüzünde bilerek oruç bozanlar hakkında, üzerine keffâretsiz bir gün oruç kazâsı vâcib olduğuna kaail olmuşlardır. İbn Battâl dedi ki: Ben Buhârî'nin isimlerini zikrettiği bu tâbiî âlimlerinin bu konudaki kavillerine, musannaf kitâblarında baktım; onların keffâretin düşmesi kaville-

٤٢ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مُنِيرٍ قال سَمِعَ يَزِيدَ بنَ هَرُونَ قال حدّثنا يَحْيَ هُوَ ابنُ سَعِيدٍ أنَّ عَبْدَ الرَّحْمنِ بنَ الْقَاسِمِ أخبَرَهُ عنْ محَمَّدِ بنِ جَعْفَرِ بنِ الزُّبَيْرِ بنِ العَوَّامِ بنِ خُوَيْلِدٍ عنْ عَبَّادِ بنِ عَبْدِ اللهِ بنِ الزُّبَيْرِ قال أخبرَهُ أنَّهُ سَمِعَ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها تَقُولُ إنَّ رجُلاً أتَى النبىَّ ﷺ فقال إنَّهُ احْتَرَقَ قال مالَكَ قال أصَبْتُ أهْلِي فِي رمَضَانَ فَأُتِـيَ النبيُّ ﷺ بِمِكْتَلٍ يُدْعَى الْعَرَق فقال أيْنَ المُحْتَرِقُ قال أنَا قال تَصَدَّقْ بِهَذَا *

42-....... Âişe (R) şöyle diyordu: Peygamber'e bir adam geldi de, kendini kinâye ederek:

— O yanmıştır, dedi.

Peygamber ona:

— *"Senin neyin var* (hâlin nedir)?" diye sordu.

O zât:

— Ramazân gündüzünde bilerek eşime isâbet ettim (yânî cinsî münâsebet yaptım), dedi.

Bu arada Peygamber'e "Arak" denilen bir mıktel (yânî zenbile benzer bir sepet) içinde hurma getirildi. Peygamber:

— *"O yanıcı kişi neredede dir?"* diye sordu.

O adam:

— Benim; buradayım, dedi.

Peygamber (S):

— *"Bu hurmaları* (altmış fakîre) *sadaka yap!"* buyurdu [90].

٣٠ـ بابٌ إذَا جامَعَ فِي رمَضَانَ ولَمْ يَكُنْ لَهُ شيءٌ فَتُصُدِّقَ عَلَيْهِ فَلْيُكَفِّرْ

---

rini görmedim. Bu keffâret düşmesi kavilleri yalnız yemek sûretiyle oruç bozan hakkındadır. Cinsî münâsebet sûretiyle oruç bozan hakkında değildir. Onlar nazarında yemek ve cimâ' etmek, keffâretin düşmesinde müsâvî olması da muhtemil olur. Çünkü yemekten, içmekten, cimâ'dan olsun oruç bozan şeye fıtr ismi vâkı' olur. Onun fâili bunun muftırı yânî orucunu bozucudur..*(Umdetu'l-Kaarî).*

90 Hadîsin başlığa delîlliği "Ramazânın gündüzünde eşime isâbet ettim" sözündedir ki, o, bu sözüyle cinsî münâsebeti kasdetmiştir.

el-Miktel: Onbeş sa' alır zenbile tenir;

el-Arak:... Hurma yaprağından örülmüş zenbile denir *(Kaamûs Ter.).*

Altmış fakîre sadaka edileceği bundan sonra gelen Ebû Hureyre hadîsinde açıkça bildirilmiştir. Her bir fakîre bir müdd verilir ki, bu, sâ'ın dörtte biridir. Bu altmış fakîre verilmesi keffâreti, köle âzâdı ve iki ay zincirleme oruç tutmaktan âcizlik hâlinde uygulanacak keffârettir.

30- BÂB: ORUÇLU, KEFFÂRET YAPACAĞI HİÇBİRŞEYİ YOK İKEN RAMAZÂN GÜNDÜZÜNDE BİLEREK CİNSÎ MÜNÂSEBET YAPAR DA, BU ARADA KENDİSİNE SADAKA VERİLİRSE, O BUNU KEFFÂRET YAPSIN [91]

٤٣ــ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرني حُمَيْدُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ أنَّ أبا هُرَيْرَةَ رَضِى اللهُ عنهُ قال بَيْنَما نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ النبيِّ ﷺ إذْ جاءَهُ رجُلٌ فقال يارسولَ اللهِ هَلَكْتُ قال مالَكَ قال وقَعْتُ عَلَى امْرَأتِي وأنا صَائِمٌ فقال رسولُ اللهِ ﷺ هَلْ تَجِدُ رَقَبَةً تُعْتِقُها قال لاَ قال فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتابِعَيْنِ قال لاَ فقال فَهَلْ تَجِدُ إطْعَامَ سِتِّينَ مِسْكِيناً قال لاَ قال فَمَكَثَ النبيُّ ﷺ فَبَيْنَا نَحْنُ عَلَى ذَلِكَ أُتِيَ النبيُّ ﷺ بعَرَقٍ فِيهِ تَمْرٌ والْعَرَقُ المِكْتَلُ قال أيْنَ السَّائِلُ فقال أنا قال خُذْهَا فَتَصَدَّقْ بِهِ فقال الرَّجُلُ أعَلَى أفْقَرَ مِنِّي يا رَسُولَ اللهِ فَوَاللهِ مابَيْنَ لاَبَتَيْهَا يُرِيدُ الْحَرَّتَيْنِ أهْلُ بَيْتٍ أفْقَرُ مِنْ أهْلِ بَيْتِي فَضَحِكَ النبيُّ ﷺ حَتَّى بَدَتْ أنْيَابُهُ ثُمَّ قال أطْعِمْهُ أهْلَكَ *

43-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in yanında oturmuş bulunduğumuz sırada O'na bir kimse geldi de:

— Yâ Rasûlallah, helâk oldum! dedi.

Rasûlullah ona:

— *"Sana ne oldu ki?"* diye sordu.

O kimse:

— Oruçlu olduğum hâlde kadınımın üzerine düştüm (yânî onunla cinsî münâsebet yaptım), dedi.

Rasûlullah (S):

— *"Hürriyete kavuşturacağın bir köle bulabilir misin?"* buyurdu.

O zât:

— Hayır (bulamam), dedi.

Rasûlullah:

— *"Öyle ise iki ay zincirleme oruç tutmaya gücün yeter mi?"* diye sordu.

O zât:

— Hayır, buna güç yetiremem, dedi.

Rasûlullah:

— *"Altmış yoksulu doyurmak yolunu bulabilir misin?"* buyurdu.

---

91 Bu başlıkta şiddetli fakîrliğin keffâreti düşürmeyeceğine işâret vardır.

O zât:

— Hayır (bulamam), dedi.

Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber bir süre bekledi. Bizler de bu bekleyiş üzerinde iken Peygamber'e içinde hurma dolu bir arak getirildi. Arak, mıktel demektir. Peygamber:

— *"O mes'ele soran kimse neredèdir?"* buyurdu.

O zât:

— Benim (buradayım diye ayağa kalktı).

Peygamber:

— *"Bu hurmayı al da yoksullara sadaka et!"* buyurdu.

O adam:

— Benden daha fakîr olana mı vereceğim, yâ Rasûlallah? Allah'a yemîn ederim ki, Medîne'nin iki kara taşlığı arasında benim ev halkımdan daha fakîr bir ev halkı yoktur, dedi.

Râvî: İki lâbe ile, iki kara taşlığı kasdediyor, demiştir.

Bu sözü üzerine Peygamber, köpek dişleri meydana çıkıncaya kadar güldü. Sonra da o zâta:

— *"Haydi bu hurmayı* (al da) *âilene yedir!"* buyurdu [92].

٣١ ـ باب المُجامِعِ فِي رَمَضَانَ هَلْ يُطْعِمُ أَهْلَهُ مِنَ الْكَفَّارَةِ إِذَا كانُوا مَحَاوِيجَ

31- RAMAZÂN GÜNDÜZÜNDE CİNSÎ MÜNÂSEBET YAPAN ORUÇLU, ÂİLE FERDLERİ MUHTÂC BULUNDUKLARINDA KEFFÂRET ERZÂKINDAN KENDİ ÂİLESİNE YEDİRİR Mİ BÂBI [93]

---

92 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Çünkü "Ben oruçlu iken bilerek kadınımın üstüne düştüm" sözü cinsî münâsebetten ibârettir.

İki lâbe, Medîne'yi çevreleyen iki dağdır. Uhud'la Âir dağlarına *Lâbetân* denilir. Bu iki dağ arasındaki sâhaya Medîne Haremi denildiği Hacc Kitâbı'nda îzâh edilmişti.

Bu hadîste kadın hakkındaki hüküm bildirilmediğinden, bu sükût ile ihticâc eden Şâfiî ve Dâvûd Zâhirî, kadın ile erkeğin ikisine, yalnız bir keffâret lâzım gelir, demişlerdir. Ebû Hanîfe, Mâlik ve Ebû Sevr'e göre kadının i'tirâzsız itâati hâlinde, erkek gibi kadına da ayrıca keffâret lâzım gelir.

Bir de bu hadîste dîn mürşîdlerine dîni öğretmekte izlenecek en güzel yol gösterilmiştir. Dîn âlimlerinin güler yüzlü olmaları, muhâtablarını yumuşaklıkla dîne ısındırmaları öğretilmiştir. Nitekim Peygamber tanımadığı bir bedevîye sert olmayarak şer'î cezâları sırasıyle saymış ve aldığı olumsuz cevâbların beyinelerini aramamıştır. Bununla diyânî işlerde semâhat ve genişlik yolunun tutulması öğretilmiştir.

93 Buhârî, suâlin cevâbını, hadîs metninde verilen cevâbla yetindiği için, zikretmemiştir.

٤٤ ـ حدّثنا عُثْمانُ بنُ أبي شَيْبَةَ قال حدّثنا جَرِيرٌ عنْ مَنْصُورٍ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ حُمَيْدِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ أبي هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنهُ قال جاءَ رَجُلٌ إلَى النبيِّ ﷺ فقال إنَّ الآخِرَ وقَعَ عَلَى امْرَأتِهِ فِي رمَضانَ فقال أتَجِدُ ماتُحَرِّرُ رَقَبَةً قال لاَ قال أفَتَسْتَطِيعُ أنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتابِعَيْنِ قال لاَ قال أفَتَجِدُ ما تُطْعِمُ بِهِ سِتِّينَ مِسْكِيناً قال لاَ قال فأُتِيَ النبيُّ ﷺ بِعَرَقٍ فيهِ تَمْرٌ وهُوَ الزَّبِيلُ قال أطْعِمْ هَذا عَنْكَ قال عَلَى أحْوَجَ مِنَّا ما بَيْنَ لاَبَتَيْها أهْلُ بَيْتٍ أحْوَجُ مِنَّا قال فأطْعِمْهُ أهْلَكَ *

44-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir adam Peygamber'e geldi ve:

— Kavmin en gerisinde olan bu insan ramazân gündüzünde kadınının üstüne düştü, dedi.

Peygamber ona:

— *"Bir köleyi hürriyetine kavuşturacak imkânı bulabilir misin?"* buyurdu.

O zât:

— Hayır (bulamam), dedi.

Peygamber:

— *"Öyle ise zincirleme iki ay oruç tutmağa güç yetirebilir misin?"* buyurdu.

O zât:

— Hayır (güç yetiremem), dedi.

Peygamber:

— *"Altmış fakîri doyurabileceğin birşey bulabilir misin?"* buyurdu.

O zât:

— Hayır (bulamam), dedi.

Ebû Hureyre dedi ki: Bu sırada Peygamber'e içi hurma dolu bir arak getirildi. O zebbîl yânî zenbil denilen kabdır. Peygamber o şahsa:

---

el-Mahâvîc; muhtâc'ın cem'i olarak muhtâclar demektir. Fakat çok ihtiyâclı ma'nâsına olan *Mıhvâc*'ın cem'i de olması muhtemildir. Fakîrlikte mübâlağa için âlet ismi sîgası getirilir (Aynî).

Bu başlık ile bundan önceki arasında zıdlık yoktur. Çünkü önceki başlık, içinde "Oruçlu hiçbirşeyi yokken cimâ' ettiği ve kendisine sadaka verildiğinde bunu keffâret yapsın" sözü bulunduğu için, çok fakîr olmanın, zimmetten keffâreti düşürmeyeceğini bildirmiştir. İkinci başlık ise keffâret etme husûsunda kendisine izin verilen kişinin keffâreti kendisine tasarruf edip etmiyeceği hakkında tereddüd ortaya koymuştur... (İbn Hacer).

— *"Bu hurmayı kendinden keffâret olmak üzere fakîrlere yedir"* buyurdu.

O zât:

— Bizim âileden daha muhtâc olanlara mı? Medîne'nin iki lâbesi, iki kara taşlık nâhiyesi arasında bizim âilemizden daha muhtâc bir ev halkı yoktur, dedi.

Peygamber:

— *"Öyleyse bunu kendi âilene yedir!"* buyurdu [94].

٣٢ـ بابُ الحِجَامَةِ والْقَيءِ لِلصَّائِمِ * وقال لِي يَحْيَى بنُ صَالِحٍ حدّثنا مُعَاوِيَةُ بنُ سَلاَّم قال حدّثنا يَحْيَ عنْ عُمَرَ بن الحَكَمِ بنِ ثَوْبانَ سَمِعَ أبا هُرَيْرَةَ رضى اللهُ عنهُ إذَا قاءَفلاَ يُفْطِرُ إنَّما يُخرِجُ ولاَ يُولِجُ ويُذْكَرُ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ أنَّهُ يُفْطِرُ والأوَّلُ أصَحُّ. وقال ابنُ عَبَّاسٍ وعِكْرِمَةُ الصَّوْمُ مِمَّا دَخَلَ ولَيْسَ مِمَّا خَرَجَ وكانَ ابنُ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما يَحْتَجِمُ وهْوَ صَائِمٌ ثُمَّ تَرَكَهُ فَكانَ يَحْتَجِمُ باللَّيْلِ واحْتَجَمَ أبو مُوسَى لَيْلاً وَيُذْكَرُ عنْ سَعْدٍ وَزَيْدِ بنِ أرْقَمَ وأُمِّ سَلَمَةَ احْتَجَمُوا صِياماً وقال بُكَيْرٌ عنْ أُمِّ عَلْقَمَةَ كُنَّا نَحْتَجِمُ عِنْدَ عائِشَةَ فَلاَ تَنْهَى. ويُرْوَى عنِ الحَسَنِ عنْ غَيْرِ واحِدٍ مَرْفُوعاً فَقال أفْطَرَ الحَاجِمُ والمَحْجُومُ * وقال لِي عَيَّاش قال حدّثنا عَبْدُ الأعْلَى قال حدّثنا يُونُسُ عنِ الحَسَنِ مِثْلَهُ قِيلَ لَهُ عنِ النبيِّ ﷺ قال نَعَمْ ثُمَّ قال اللهُ أعْلَمُ *

32- ORUÇLU İÇİN KAN ALDIRMANIN VE KUSMANIN HÜKMÜ BÂBI

Buhârî dedi ki: Ve bana Yahyâ ibn Sâlih söyledi: Bize Muâviye ibn Sellâm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahyâ ibn Ebî Kesîr, Umer ibnu'l-Hakem ibn Sevbân'dan tahdîs etti. O, Ebû Hureyre'den işitmiştir. Ebû Hureyre:

Oruçlu, ihtiyârsız olarak kustuğu zamân orucu bozulmaz. Çünkü kusmak çıkarmaktır; girdirmek değildir, demiştir [95].

---

94 *"Onu âilene yedir"* sözü, başlıktaki soruya cevâb ve delîl olmuştur.

95 Bu hadîs, buradaki senedle merfû'dur.

Ve yine Ebû Hureyre'nin: Oruçlu, kusarsa orucu bozulur, dediği zikrolunuyor. Birincisi (yânî kusmak orucu bozmaz rivâyeti) daha sahîhtir [96].
İbn Abbâs ile İkrime de: Oruç, içeri giren şeylerden kendini tutmaktır; dışarı çıkan şeyden kendini tutmak değildir, demişlerdir [97].
Ve İbn Umer oruçlu iken gündüzleyin kendinden kan aldırırdı. Sonra gündüzleyin kan aldırmayı terketti de, artık geceleyin kan aldırır oldu [98].
Ebû Mûsâ da geceleyin kan aldırırdı [99].
Ve Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın Zeyd ibn Erkam'ın, Ümmü Seleme'nin de oruçlu oldukları hâlde kendilerinden kan aldırdıkları zikrolunuyor [100].
Ve Bukeyr, Alkame'nin anası Mercâne'nin: Biz Âişe'nin yanında kendimizden kan aldırdık da Âişe bizleri bundan nehyetmedi, dediğini söylemiştir [101].
Hasen Basrî'den; o da birçok kimselerden: Şeddâd ibn Evs'ten, Usâme ibn Zeyd'den, Ebû Hureyre'den, Sevbân'dan, Ma'kıl ibn Yesâr'dan Peygamber'e yükseltilmiş olarak: Kan alan da, kan aldıran da oruçlarını bozdu, dediği rivâyet olunuyor [102].
Buhârî dedi ki: Ve bana Ayyâş söyleyip şöyle dedi: Bize Abdu'l-A'lâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yûnus, Hasen'den bunun benzerini tahdîs etti. Hasen'e: Söylediğin bu söz (yânî, kan alan ve aldıran orucu bozdu sözü) Peygamber'den mi? denildi de, Hasen: Evet, dedi.

---

96 Buhârî, Ebû Hureyre'nin ikinci sözünü *et-Târîhu'l-Kebîr*'inde: "Kim oruçlu iken kusmak kendine galebe ederse, üzerine kazâ yoktur; eğer kendisi kusmak isterse kazâ etsin" lâfzıyle rivâyet etmiştir. Lâkin Buhârî bunu zaîf sayıyor. Bunu dört *Sünen* sâhibleri de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî: İlim ehli indinde amel bunun üzerinedir, demiştir. Kusuğun az veyâ çok olmasının farkı yoktur, ihtiyârsız ağız dolusu kusmak da, azı gibi orucu bozmaz.

97 İbn Abbâs ile İkrime'nin bu sözlerini İbn Ebî Şeybe rivâyet etti.

98 İbn Umer'in bu fiilini İmâm Mâlik *el-Muvatta*'da rivâyet etti.

99 Ebû Mûsâ'nın bu fiilini İbn Ebî Şeybe rivâyet etti.

100 Bunlardan Saîd'in fiilini İmâm Mâlik ve İbn Abdi'l-Berr; Zeyd'inkini Abdurrazzâk; Ümmü Seleme'ninkini İbn Ebî Şeybe rivâyet etmişlerdir.

101 Bukeyr'in haberini Buhârî *et-Târîh*'inde rivâyet etti.

102 Bu sahâbîlerin merfûan rivâyet ettikleri bu haberi en Nesâî birçok tarîklerden tahrîc etmiştir.

Sonra bu kesin söylemesinin ardından tereddüd ederek: Allah en bilendir, dedi [103].

٤٥ ـ حدّثنا مُعَلَّى بنُ أسَدٍ قال حدّثنا وُهَيْبٌ عنْ أيُّوبَ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما أنَّ النبىَّ ﷺ احْتَجَمَ وهُوَ مُحْرِمٌ واحْتَجَمَ وهُوَ صائِمٌ *

45-....... İbn Abbâs(R)'tan (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) ihrâmlı iken kendisinden kan aldırdı, Peygamber, oruçlu iken de yine kendisinden kan aldırdı [104].

٤٦ ـ حدّثنا أبو مَعْمَرٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ قال حدّثنا أيُّوبُ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال احْتَجَمَ النبىُّ ﷺ وهُوَ صائِمٌ *

46-....... İbn Abbâs (R): Peygamber (S) oruçlu iken kendisinden kan aldırdı, demiştir [105].

٤٧ ـ حدّثنا آدَمُ بنُ أبِى إياسٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال سَمِعْتُ ثابتا الْبُنانِىَّ يَسْأَلُ أنَسَ بنَ مالِكٍ رضى اللهُ عنهُ أكُنْتُمْ تَكْرَهُونَ الحِجامَةَ لِلصَّائِمِ قال لاَ إلاَّ مِنْ أجْلِ الضَّعْفِ وزَادَ شَبابَةُ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَلَى عَهْدِ النبىِّ ﷺ *

47- Bize Âdem ibn Ebî Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Sâbit el-Bunânî'den işittim; o, Enes ibn Mâlik'e:

---

103 Buhârî bunu *et-Târîh*'inde; Beyhakî de kendi tarîkinden rivâyet etmiştir. (Bu hâşiyeler Kastallânî ve diğerlerindendir.)

104 Bu İbn Abbâs hadîsi, Hasen Basrî'nin rivâyet ettiği "Kan alan da, kanı alınan da orucu bozdu" hadîsini nesh edicidir. Çünkü hadîsin bâzı tarîklerinde bunun Vedâ Haccı'nda olduğu gelmiştir.

Bu hadîs, Hasen Basrî'nin rivâyetine muârızdır. Bunun için bir kısım âlimler bu İbn Abbâs hadîsinin "Kan aldırmak, hem kan alıcının, hem de kanı alınanın orucunu bozar" hadîsini nesh ettiğine kaail olup, kan aldırmanın orucu bozmayacağını kabûl etmişlerdir. Atâ ibn Yesâr, Kaasım ibn Muhammed, Zeyd ibn Eslem, İbrâhîm Nahâî, Sufyân Sevrî, Ebu'l-Âliye, Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî, kan aldırma ne kan alıcının, ne de kanı alınanın orucunu bozmaz demişlerdir.

Atâ ibn Ebî Rebâh, Evzâî, Mesrûk, Muhammed ibn Sîrîn, Ahmed ibn Hanbel de bozacağı görüşündedirler *(Umdetu'l-Kaarî)*.

105 Bu da İbn Abbâs hadîsinin başka bir tarîkidir.

— Siz oruçlu için kan aldırmayı kerîh görür müydünüz? diye soruyordu.

Enes:

— Hayır, yalnız oruçluyu zaîf düşüreceği için hoş görmem, dedi [106].

Râvîlerden Şebâbe şunu ziyâde edip dedi ki: Bize Şu'be ibn Haccâc bu hadîsi "Peygamber zamânında" kaydıyle tahdîs etti [107].

٣٣ــ بابُ الصَّوْمِ فِى السَّفَرِ والإِفْطَارِ

33- YOLCULUKTA ORUÇ TUTMA VE ORUÇ TUTMAMA(NIN HÜKMÜ) BÂBI

٤٨ــ حدّثنا عَلِىُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا سُفيانُ عنْ أبى إسْحاقَ الشَّيْبانِىِّ أنَّهُ سَمِعَ ابنَ أبى أوفَى رضى اللهُ عنهُ قال كُنَّا مَعَ رسولِ اللهِ ﷺ فِى سَفَرٍ فقال لِرَجُلٍ انْزِلْ فاجْدَحْ لِى قال يارسولَ اللهِ الشَّمْسُ قال انْزِلْ فاجْدَحْ لِى قال يارسولَ اللهِ الشَّمْسُ قال انْزِلْ فاجْدَحْ لِى فَنَزَلَ فَجَدَحَ لَهُ فَشَرِبَ ثُمَّ رَمَى بِيَدِهِ هَهُنَا ثُمَّ قال إذَا رَأَيْتُمُ اللَّيْلَ أَقْبَلَ مِنْ هَهُنَا فَقَدْ أفْطَرَ الصَّائِمُ * تَابَعَهُ جَرِيرٌ وأبو بَكْرِ بنُ عَيَّاشٍ عَنِ الشَّيْبانِىِّ عنِ ابنِ أبى أوْفَى قال كُنْتُ مَعَ النبىِّ ﷺ فِى سَفَرٍ *

48-....... Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah ile berâber(ramazân içinde) bir seferde bulunduk. Rasûlullah birisine (yânî Bilâl'e):

— *"İn de benim için sevîk karıştır!"* buyurdu.

Bilâl:

— Yâ Rasûlallah, güneş (yânî güneşin nûru) bâkîdir, dedi.

Rasûlullah tekrâr:

— *"İn de bana sevîk bulamacı yap!"* buyurdu.

Bilâl yine:

---

106 Böyle olunca hadîs her ne kadar nesh edilmiş de olsa, kan aldırmak bedeni zaîf düşüreceğinden, bedenleri zayıflatmaktan sakınmak ve bunun orucu bozup bozmayacağı husûsundaki ihtilâftan kurtulmak için, damarı yarıp kan çıkarmak gibi, bunun da terkedilmesi mendûb olur (Kastallânî).

107 Bu, Şebâbe hadîsinin isnâd ve metinde Âdem hadîsine uygunluğuna işâr eder. Ancak Şebâbe, bunda hadîsin merfû'luğunu te'kîd eden şeyi ziyâde etmiştir (İbn Hacer).

— Yâ Rasûlallah, daha güneş var! dedi.
Rasûlullah üçüncü defa:
— *"İn de benim için sevîk karıştır!"* buyurdu.
Bunun üzerine Bilâl (devesinden) indi ve Rasûlullah için sevîk buladı. Rasûlullah o bulamacı içti de sonra elini şu doğu tarafa atıp işâret etti, sonra:
— *"Gecenin bu doğu taraftan belirdiğini gördüğünüzde, oruçlunun iftâr vakti girmiştir"* buyurdu [108].
Bu hadîsin aslını Ebû İshâk eş-Şeybânî'den rivâyet etmekte Cerîr ibn Abdilhamîd ile Ebû Bekr ibn Ayyâş, râvî Sufyân ibn Uyeyne'ye mutâbaat etmişlerdir [109].

٤٩ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَ عنْ هِشَامٍ قال حدّثني أَبِي عنْ عائِشَةَ أَنَّ حَمْزَةَ بنَ عَمْرٍو الأَسْلَمِيَّ قال يارسولَ اللهِ إِنِّي أَسْرُدُ الصَّوْمَ *

49-....... Âişe(R)'den (o, şöyle demiştir): Hamza ibn Amr el-Eslemî: Yâ Rasûlallah, ben arka arkaya oruç tutuyorum, dedi [110].

٥٠ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ هِشامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ أَبِيهِ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها زَوْجِ النبيِّ ﷺ أَنَّ حَمْزَةَ بنَ عَمْرٍو الأَسْلَمِيَّ قال لِلنبيِّ ﷺ أَأَصُومُ فِي السَّفَرِ وكانَ كَثِيرَ الصِّيامِ فقال إنْ شِئْتَ فَصُمْ وإنْ شِئْتَ فأَفْطِرْ *

50-....... Peygamber'in zevcesi Âişe(R)'den (o, şöyle demiştir): Hamza ibn Amr el-Eslemî, Peygamber'e:

---

108 Bu hadîsten yolculukta ramazân orucunu tutmanın, tutmamaktan daha fazîletli olduğu hükmü çıkarılmıştır. Çünkü hem Rasûlullah ramazânda sefer hâlinde oruçlu bulunmuş, hem de Yüce Allah *"Oruç tutmanız sizin için* (yemenizden ve fidye vermenizden) ***daha hayırlıdır, bilirseniz*"** (el-Bakara: 184) buyurmuştur... (Kastallânî).

Hadîste inip de sevîk karıştırılması emredilen kimsenin Bilâl olduğu Ebû Dâvûd ile İbn Beşkuval'ın rivâyetlerinde apaçık gelmiştir. Bilâl güneşin kursu gâib olsa bile nûru ve ışığının bâkî olmasını iftâra mâni'dir zannettiği için, Rasûlullah'a iki kerre bunu söylemiş, Rasûlullah da her defasında bunun oruca zarar vermeyeceğini bildirmiş demektir. Nihâyet doğu taraftaki ufukta karanlığın belirmesi, iftâr vaktinin girmesi demek olduğunu öğretmiştir.

109 Buhârî Cerîr'in hadîsini Talâk'ta; Ebû Bekr ibn Ayyâş'ın hadîsini de "İftârı erken yapmak bâbı"nda mevsûlen rivâyet etmiştir.

110 Hadîsin başlığa uygunluğu, arka arkaya oruç tutmanın yolculukta da oruç tutmayı şâmil olması cihetindendir. Nitekim hazarda da aslolan oruç tutmaktır (Aynî).

— Ben yolculukta oruç tutayım mı? diye sordu.
Bu zât çok oruç tutardı. Rasûlullah (S):
— *"İstersen oruç tut, istersen ye!"* buyurdu [111].

٣٤ ـ بابٌ إذا صامَ أيّاماً مِنْ رَمَضانَ ثُمَّ سافَرَ

34- BÂB: İNSAN RAMAZÂNDAN BİRKAÇ GÜN ORUÇ TUTSA SONRA YOLCULUK ETSE? [112]

٥١ ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُبَيْدِ اللهِ بنِ عَبْدِ اللهِ بنِ عُتْبَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللهُ عنهما أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ خَرَجَ إلَى مَكَّةَ فِى رَمَضَانَ فَصامَ حَتَّى بَلَغَ الْكَدِيدَ أفْطَرَ فأفْطَرَ النَّاسُ * قال أبو عَبْدِاللهِ والْكَدِيدُ ماءٌ بَيْنَ عُسْفَانَ وقُدَيْدٍ *

51-....... İbn Abbâs(R)'tan (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Mekke fethi seferine ramazân ayında çıktı. Tâ Kedîd mevkiine ulaşıncaya kadar oruç tuttu. Orada iftâr etti, O'nun berâberinde insanlar da iftâr ettiler [113].

---

111 Bu, aynı hadîsin ikinci tarîkidir ve daha tafsîllidir.

Bu bâbın hadîslerinden âlimler üç türlü hükme varmışlardır: Birisi seferde oruç tutmanın daha fazîletli olduğu hükmüdür ki, baş taraftaki hadîsin hâşiyesinde delîli ile birlikte belirtilmiştir. Esved ibn Yezîd, Ebû Hanîfe bu ictihâddadır. İkincisi seferde oruç tutmamanın kuvvet sebebi olduğu için daha fazîletli olduğudur. Umer ibn Abdilazîz, Şa'bî, Katâde, Muhammed ibn Alî, Şâfiî, Ahmed, İshâk bu görüştedirler.

Üçüncüsü de, yolculukta oruç tutmak ve tutmamakta yolcu muhayyerdir, görüşüdür. Bu üçüncü görüşe bâbın son hadîsi açıkça delâlet etmektedir. İbn Abbâs, Enes, Ebû Saîd, Saîd ibn Müseyyeb, Atâ, Saîd ibn Cubeyr, Hasen Basrî, Nahaî, Mücâhid, Evzâî, Leys ibn Sa'd bu görüştedirler (Özetle, *Umdetu'l-Kaarî,* V, 365-366).

112 Yânî oruç yemek mübâh olur mu olmaz mı? Buhârî izânın cevâbını, bâbda zikredilenle yetinerek, söylememiştir.

113 Hadîsin başlıktaki soruya cevâblığı, Peygamber'in Mekke'yi feth için yola çıktığı, birkaç gün oruç tutup, sonra orucu tutmamasındadır.

Rasûlullah fetih gazâsına ramazânın yirmisine tesâdüf eden çarşamba günü ikindiden sonra çıkmıştı. Zu'l-Huleyfe civârındaki Salsâl Dağı'na geldiklerinde Rasûlullah tarafından ordu içinde *"Oruç tutmak isteyenler oruç tutsun, tutmak istemeyenler de tutmasın"* diye nidâ ettirildi. Kedîd mevkiine geldiklerinde de ikindiden sonra Rasûlullah herkes tarafından görülmek üzere devesi üzerinde orucu bozmuş, sahâbîler de bozmuşlardır *(Umdetu'l-Kaarî).* Bu oruç bozmanın ikindiden sonra olduğu Müslim'de de tasrîh edilmiştir. Câbir'den gelen rivâyette ona denildi ki, sahâbîlere oruç çok ağır geldi. Ancak sahâbîler ne

Ebû Abdillah el-Buhârî; el Kedîd, Usfân ile Kudeyd arasında bir sudur dedi [114].

٥٢ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال حدّثني يَحْيَ بنُ حَمْزَةَ عن عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ يَزِيدَ بنِ جابِرٍ أنَّ إسْماعِيلَ بنَ عُبَيْدِ اللهِ حَدَّثَهُ عنْ أمِّ الدَّرْدَاءِ عَنْ أبِي الدَّرْدَاءِ رضىَ اللهُ عنهُ قال خَرَجْنا مَعَ النبيِّ ﷺ فِي بَعْضِ أسْفارِهِ فِي يَوْمٍ حارٍّ حَتَّى يَضَعَ الرَّجُلُ يَدَهُ عَلَى رَأسِهِ مِنْ شِدَّةِ الحَرِّ وما فِينا صائِمٌ إلاَّ ما كَانَ مِنَ النبيِّ ﷺ وابنِ رَوَاحَةَ *

52-....... Ebu'd-Derdâ (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber(S)'in maiyyetinde onun seferlerinden birisine (ramazânda) sıcak bir günde çıktık. O kadar ki, insan sıcağın şiddetinden elini başı üzerine koyuyordu. İçimizde Peygamber ile İbnu Revâha'dan başka oruçlu kimse yoktu [115].

٣٥ــ بابُ قَوْلِ النبيِّ ﷺ لِمَنْ ظُلِّلَ عَلَيْهِ واشْتَدَّ الحَرُّ لَيْسَ مِنَ البِرِّ الصَّوْمُ فِي السَّفَرِ

35- PEYGAMBER(S)'İN, SICAK ŞİDDETLİYKEN GÜNEŞ ÇARPMIŞ DA GÖLGELENDİRİLEN KİMSE İÇİN *"Seferde oruç tutmak hâlis ibâdet cümlesinden değildir"* SÖZÜ BÂBI

٥٣ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الأنْصارِيُّ قال سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بنَ عَمْرِو بنِ الحَسَنِ بنِ عَلِيٍّ عنْ جابِرِ ابنِ عَبْدِ اللهِ رضىَ اللهُ عنهم قال كانَ رسولُ اللهِ ﷺ فِي سَفَرٍ فَرَأى زِحاماً ورَجُلاً

---

yapılacağını bekliyorlardı. Rasûlullah ikindiden sonra bir kadeh su istedi... Bu hadîste yolcunun ramazânın bir kısmını tutması, bir kısmını tutmamasının cevâzı hükmü vardır.

114 Buhârî'nin bu tefsîri Magâzî'de diğer bir tarîkten mevsûlen gelecek hadîsin içindedir. *el-Kedîd*, Medîne'den yedi merhale, Mekke'ye iki merhale uzaklıkta bir yerdir. *Usfân*, Mekke'ye 48 mil uzaklıkta büyük bir köydür. *Kadîd*, Mekke yakınında bir yerdir.

115 Hadîsin başlığa cevâblığı meydandadır. O da yolculukta oruç tutmak ve tutmamak şıkları mübâh olmayaydı, Peygamber ve İbn Revâha oruç tuttukları zamân sahâbîler oruç yemezlerdi (Aynî).

قَدْ ظُلِّلَ عَلَيْهِ فقال ماهَذَا فقالُوا صائِمٌ فقال لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصَّوْمُ فِي السَّفَرِ *

53-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir seferde idi. Bir ara halkın izdihâmını ve üzerine güneşe karşı gölgelik tutulmuş bir kimse gördü ve:

— *"Bu nedir?"* diye sordu.

Sahâbîler:

— Oruçludur, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— *"Seferde oruç tutmak birr* (yânî hâlis ibâdet) *cümlesinden değildir"* buyurdu [116].

٣٦ــ بابٌ لَمْ يَعِبْ أصْحابُ النبيِّ ﷺ بَعْضُهُمْ بَعْضاً فِي الصَّوْمِ والإفْطارِ

36- BÂB: PEYGAMBER'İN SAHÂBÎLERİ SEFERDE ORUÇ TUTMAK VE TUTMAMAK HUSÛSUNDA BİRBİRLERİNİ AYIPLAMADILAR

٥٤ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ قال كُنَّا نُسَافِرُ مَعَ النبيِّ ﷺ فَلَمْ يَعِبِ الصَّائِمُ عَلَى المُفْطِرِ ولاَ المُفْطِرُ عَلَى الصَّائِمِ *

54-....... Enes ibn Mâlik (R): Bizler Peygamber'in berâberinde yolculuk ederdik de, oruçlu olan oruç tutmayanı ve oruç tutmayan da oruç tutanı ayıplamazdı, demiştir [117].

---

116 Başlık hadîsin bir parçası olduğu için delîlliği açıktır.

Bu hadîsi Müslim de rivâyet etmiştir. Müctehidler oruçlu olarak yola çıkan kimsenin o günkü orucunu tamamlamasının kendisine vâcib olduğu üzerinde ittifâk etmişlerdir. Ancak bilerek orucunu bozduğu yâhud bozulmasını mûcib olacak bir fiil işlediği takdîrde, üzerine keffâretin vâcib olmasında ihtilâf etmişlerdir. Mâlikîler, Hanefîler ve Hanbelîler'e göre böyle kimsenin oruç bozması harâm olur, eğer bozarsa üzerine keffâret değil, de kazâ lâzım gelir... (*Feyzu'l-Gaffâr*... I, 143-144).

117 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Çünkü başlık hadîsin bir bölümünden ibârettir. Sahâbîlerin yolculuk esnâsında kendisinde kuvvet bulan oruç tutar, bulmayan da oruç tutmazdı. Her iki grup da bu fiillerinden dolayı birbirlerini ayıplamazlardı.

٣٧ـ باب من أفطر في السفر ليراه الناس

37- YOLCULUK SIRASINDA İNSANLAR KENDİSİNİ GÖRMELERİ (VE ONA UYMALARI) İÇİN ORUCUNU BOZAN KİMSE BÂBI

٥٥ـ حدّثنا موسى بن إسماعيل قال حدّثنا أبو عوانة عن منصور عن مجاهد عن طاوس عن ابن عبّاس رضى الله عنهما قال خرج رسول الله ﷺ من المدينة إلى مكّة فصام حتّى بلغ عسفان ثمّ دعا بماء فرفعه إلى يديه ليريه النّاس فأفطر حتّى قدم مكّة وذلك في رمضان فكان ابن عبّاس يقول قد صام رسول الله ﷺ وأفطر فمن شاء صام ومن شاء أفطر *

55-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medîne'den (fetih için) Mekke yönünde yola çıktı. Yolda tâ Usfân mevkiine varıncaya kadar oruç tuttu. Sonra bir mikdâr su istedi. Su dolu kabı, insanların kendinin bu fiilini görmeleri için, iki elinin uzanabildiği kadar yukarıya kaldırdı ve onu içip orucunu bozdu. Nihâyet Mekke'ye geldi. Bu, ramazân ayında idi [118].

İbn Abbâs şöyle der idi: Rasûlullah (S) seferde oruç tutmuş, bâzen de tutmamıştır. Sahâbîlerden de isteyen seferde oruç tutmuş, isteyen de tutmamıştır [119].

٣٨ـ باب وعلى الّذين يطيقونه فدية. قال ابن عمر وسلمة بن الأكوع نسختها شهر رمضان الّذي أنزل فيه القرآن هدى للنّاس وبيّنات من الهدى والفرقان فمن شهد منكم الشّهر فليصمه ومن كان

---

118 Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra Peygamber su istedi; onu insanların kendisini görmeleri için ellerinin uzandığı yere kadar yükseltip orucunu bozdu" sözlerindedir.

Peygamber ancak insanların kendisini görmeleri ve kendisine uymaları yânî oruçlarını bozmaları için bu seferde böyle orucunu bozmuştur. Çünkü oruç sahâbîlere zarar vermekte idi. Düşmanla karşılaşıp harb etmek durumu da vardı. İşte bu sebeble Peygamber ***"Allah size kolaylık diler, size güçlük istemez"***(el-Bakara: 185) kavline tutunarak, onlara rıfkı ve kolaylaştırmayı istemiştir.

Bu hadîs 55 rakamıyle de geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

119 İbn Abbâs bu haberi diğer sahâbîlerden öğrenmiştir. Çünkü kendisi o zamân Mekke'de bulunuyordu. Peygamber'in ve sahâbîlerin duruma ve isteğe göre kâh oruç tutup, kâh tutmamaları, bir görüşe göre efdaliyeti değil, cevâzı ifâde etmektedir.

مَرِيضاً أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللهَ عَلَى مَاهَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

38- BÂB: *"Oruca tâkat getirenler üzerine (eğer oruç tutmazlarsa) bir fidye vardır"* (el-Bakara: 183) [120].

İbn Umer ile Seleme ibnu'l-Ekva': Bu fidye âyetini, bundan bir âyet sonra gelen şu âyet nesh etti, demişlerdir [121]:

"O ramazân ayı ki insanları irşâd için hakk furkaanı, hidayet delîli beyyineler hâlinde, Kur'ân onda indirildi. Onun için sizden her kim bu ay hazarda ise onda oruç tutsun, kim de hasta yâhud seferde ise tutamadığı günler sayısınca diğer günlerden kazâ etsin. Allah size kolaylık diliyor, zorluk istemiyor. Hem buyuruyor ki, sayıyı ikmâl eyleyesiniz de size hidâyet buyurduğu vech üzere Allah'ı tekbîr ile ululayasınız ve gerek ki şükredesiniz" (el-Bakara: 185) [122].

٥٦ــ وقال ابنُ نُمَيرٍ حدّثنا الأعْمَشُ قال حدّثنا عَمْرُو بنُ مُرَّةَ قال حدّثنا ابنُ أبِي لَيْلَى قال حدَّثنا أصْحابُ مُحَمَّدٍ صلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسلَّمَ نَزَلَ رمَضَانُ فَشَقَّ عَلَيْهِمْ فَكَانَ مَنْ أطْعَمَ كُلَّ يَوْمٍ مِسْكِيناً تَرَكَ الصَّوْمَ مِمَّنْ يُطِيقُهُ ورُخِّصَ لَهُمْ فِي ذَلِكَ فَنَسَخَتْها وأنْ تَصُومُوا خيْرٌ لَكُمْ فَأُمِرُوا بالصَّوْمِ *

---

120 Burada itâka, yâ istitâa yânî tâkat getirmek veyâ tatvîk yânî tâkat getirmemek ma'nâsına olacaktır. İstitâa ma'nâsına olursa "Gücü yetenler oruç tutmadıkları takdîrde fidye versinler" demek olur ki, muhayyer vucûb ifâde eder ve oruç tutmak muraccah olur. İtâkaya bu ma'nâ verilirse ***"Sizden her kim ramazân ayında hâzır bulunursa, onda oruç tutsun"***(el-Bakara:185) emrinin ıtlâk ve tencîziyle mensûh olduğunda şübhe yoktur. Bunun için bu tefsîre kaail olanlar, bunun mensûh olduğunda ittifâk etmişlerdir... (*Hakk Dîni,* I, 633).

Bu fidye hükmü, Medîne devrinin başlarında idi; isteyen oruç tutar, isteyen fidye verirdi, sonra gücü yetenler hakkında bu muhayyerlik kaldırıldı (Kastallânî).

121 İbn Umer'in rivâyeti 57 rakamıyle bu bâbda gelecektir. Seleme ibnu'l-Ekva'nın rivâyetini ise Buhârî, Tefsîr Kitâbı'nda mevsûlen rivâyet etmiştir.

122 Âyet burada, yukarıdaki oruç veyâ fidye verme muhayyerliğini nesh edici âyet olduğunu göstermek için getirilmiştir. Bâbdaki hadîsler ve açıklamalarıyle bu husûsta kâfî bilgiler verilmiştir. Âyetin tefsîri, Tefsîr Kitâbı'nda geniş olarak gelecektir.

56-....... İbn Ebî Leylâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muhammed'in sahâbîleri şöyle tahdîs ettiler: Ramazân orucu nâzil oldu. Bu onlara ağır geldi. Oruç tutmaya tâkat getirenlerden kimisi oruç tutmayı bıraktı da hergün bir fakîri doyurur oldu. Çünkü bu husûsta kendilerine ruhsat verilmişti. Müteâkıben oruç tutmaya gücü yetenlerin bu fidye verme ruhsatını ***"Oruç tutmanız sizin hakkınızda*** (yemenizden ve fidye vermenizden) ***daha hayırlıdır, eğer bilirseniz"*** (el-Bakara: 184) âyeti nesh edip kaldırdı da (mukîm ve kuvvetlilerin) hepsi oruç tutmakla emrolundular [123].

٥٧ ـ حدّثنا عَيَّاشٌ قال **حدّثنا** عَبْدُ الأَعْلَى قال **حدّثنا** عُبَيْدُ اللهِ عَنْ نافِعٍ عَنِ ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عنهما قَرَأَ فِدْيَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ قال هِيَ مَنْسُوخَةٌ *

57-....... Nâfi' şöyle demiştir: İbn Umer (R) ***"Fidyetun taâmu mesâkîne*** = Miskinlerin taâmı olan fidye" şeklinde cemi' olarak okudu da: Bu fidye âyeti neshedilmiştir, dedi [124].

---

123 İbn Ebî Leylâ, Muâz ibn Cebel'den şunu rivâyet etmiştir: "Peygamber (S) Medîne'ye geldiği zamân âşûrâ günü ve bir de her aydan üç gün oruç tutmuş idi. Sonra Allah ramazân orucunu farz kıldı. *"Ve ale'llezîne yutîkunehu"*ya kadar ulaştı. Bunun üzerine dileyen oruç tutuyor, dileyen bir fakîr doyuruyordu. Daha sonra sahîh, mukîm olanların hepsine oruç tutmak farz kılındı ve doyurmak ancak oruç tutmaya kuvveti olmayan, çok ihtiyar kimseler hakkında sâbit kaldı da, Allah ***"Sizden hasta olur yâhud bir yolculuk üzerinde bulunursa..."*** âyetini indirdi" (Beyhakî, Ebû Nuaym, Ebû Dâvûd).

Yine İbn Ebî Leylâ rivâyet etti ki: Rasûlullah Medîne'ye geldiği zamân her aydan üç gün tatavvu'an ve farz olmayarak oruç tutmalarını emretmiş idi. Sonra ramazân orucu farz oldu. Hâlbuki o zamân kavim henüz oruca alışmamış idi; oruç kendilerine pek şiddetli, pek güç geliyordu. Binâenaleyh tutamayan, bir fakîr doyuruyordu. Bundan sonra ***"Sizden her kim ramazân ayına şâhid olursa, onda oruç tutsun"*** âyeti indi. Binâenaleyh ruhsat ancak hasta ve yolcuya münhasır kaldı ve hepimiz oruç tutmaya me'mûr olduk" (Kezâ).

124 Buhârî bu rivâyetle, bâbın başında ta'lîk sûretinde verdiği İbn Umer'in sözünü senedlemek ve mevsûlluğunu göstermek istemiştir. Yukarıda da işâret ettiğimiz gibi bu mensûhiyet yalnız sahîh ve mukîmlerin fidye vermelerinin neshine münhasırdır. Yaşlılar, oruç tutamayacak devâmlı zaîfler hakkında mensûh değil, hüküm bâkîdir.

Nitekim bunun öyle âciz kimseler hakkında mensûh olmadığını İbn Abbâs da açıkça belirtmiştir: "Bu âyet mensûh değildir. Oruç tutmaya kuvveti olmayan yaşlı erkek ve kadın hakkındadır. Bunlar her gün için bir fakîr doyururlar" (Buhârî).

Âyetteki "Miskîn"i müfred olarak okuyan birinci kırâate göre, her orucun fidyesi; mesâkin şeklindeki cemi' okuyuşa göre mecmûunun fidyesi anlaşılır. Bir fakîr taâmı şer'an sâ' denilen ölçek ile buğdaydan yarım ölçek; arpa, hurma, kuru üzüm vesâireden bir ölçektir. Bir sâ', şer'î dirhem ile binseksen dirhemdir. Şer'î dirhem, on'u yedi miskal gelen ve vezni şebi' denilen dirhemdir ki, bizim şimdiki dirhemlerimizden iki kırât kadar küçüktür. Binâenaleyh

٣٩ ـ بابٌ مَتى يُقضَى قَضاءُ رمَضانَ. وقال ابنُ عَبَّاسٍ لاَبَأْسَ أنْ يُفرَّقَ لِقَوْلِ اللهِ تَعالَى فَعِدَّةٌ مِنْ أيَّامٍ أُخَرَ. وقال سَعِيدُ بن المُسَيَّبِ فِي صَوْمِ الْعَشْرِ لاَيَصْلُحُ حَتَّى يَبْدَأَ بِرَمَضانَ. وقال إبْراهِيمُ إذَا فَرَّطَ حَتَّى جاءَ رمَضانُ آخَرُ يَصُومُهُما ولَمْ يَرَ عَلَيْهِ طَعَاماً. ويُذْكَرُ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ مُرْسَلاً. وَعنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أنَّهُ يُطْعِمُ ولَمْ يَذْكُرِ اللهُ الإِطْعَامَ إنَّما قال فَعِدَّةٌ مِنْ أيَّامٍ أُخَرَ

39- BÂB: RAMAZÂN ORUCUNUN KAZÂSI NE ZAMÂN YERİNE GETİRİLİP ÖDENİR?

İbn Abbâs, Yüce Allah'ın mutlak olan "*Tutamadığı günler sayısınca başka günler tutar*" (el-Bakara: 184-185) **kavlinden dolayı, kazâ oruçlarının ayrılmasında, yânî aralıklı tutulmasında be's yoktur, demiştir [125].**

Saîd ibn Müseyyeb, üzerinde ramazân borcu olduğu hâlde zu'l-hiccenin ilk on günü orucunu soran hakkında: Ramazânın kazâsını ödemedikçe bunu tutmak doğru olmaz, demiştir [126].

İbrâhîm Nahaî: Ramazân kazâsını ödemekte gecikip de nihâyet diğer ramazân gelirse, ikisini de tutar demiş ve o kişi üzerine yedirmeyi re'y etmemiştir [127].

Ebû Hureyre'den mürsel olarak zikrolunur ve İbn Abbâs'tan da zikr olunur ki, o, diğer ramazâna kadar borcunu ödeyemeyen kişi, tutamadığı her bir gün yerine, bir fakîre (bir müdd) yedirir, demiştir [128].

---

yarım sâ' buğday, onaltı kırâtlık örfî dirhem ile bir okka yetmişikibuçuk dirhem demektir. Demek ki İslâm şerîati nazarında en fakîr bir kimsenin iki öğün i'tibâriyle günlük yemeği budur. Bu mikdâr, fıtr sadakası vesâir keffâretlerde esâstır. Ancak bu hesâb fıtr sadakası gibi fakîrin eline aynen veyâ kıymeten temlîk takdîrindedir. Çünkü bilfiil ibâha ile doyurulmak istenildiği zamân bir fakîrin iki öğünde doyabilmesi kadar yemesi mu'teberdir ki, insanına göre daha az veyâ daha çok olabilir... (*Hakk Dîni*, I, 631).

125 İbn Abbâs'ın bu sözünü Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da Zuhrî'den olmak üzere rivâyet etmiştir.

Çünkü mutlakın hükmü, ıtlâkı üzere cereyân etmektir. Ayrılmağa da, ayrılmamağa da şâmildir.

126 Saîd ibnu'l-Müseyyeb'in görüşünü İbn Ebî Şeybe rivâyet etti.

127 İbrâhîm'in görüşünü Saîd ibn Mansûr rivâyet etti. Ebû Hanîfe'nin mezhebi de budur.

128 Ebû Hureyre'ninkini Abdurrazzâk; İbn Abbâs'ınkini de Saîd ibn Mansûr ile Dârakutnî rivâyet ettiler.

Buhârî dedi ki: Yüce Allah böyle kişi hakkında yedirmeyi zikretmedi, ancak mutlak olarak *"Başka günler sayısınca tutar"* buyurdu.

٥٨ ـ حدّثنا أحْمَدُ بنُ يُونُسَ قال حدّثنا زُهَيْرٌ قال حدّثنا يَحْيَ عَنْ أبِى سَلَمَةَ قال سَمِعْتُ عائِشَةَ رضي الله عنها تَقُولُ كانَ يَكُونُ عَلَيَّ الصَّوْمُ مِنْ رَمَضانَ فَما أسْتَطِيعُ أنْ أقْضَى إلاَّ فِى شَعْبانَ قال يَحْيَ الشُّغْلُ مِنَ النبيِّ أوْ بالنبيِّ ﷺ *

58-....... Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân şöyle demiştir: Ben Âişe(R)'den işittim, o şöyle diyordu: Bâzen üzerimde ramazân orucundan borç bulunduğu olurdu da ben bu kazâ borcumu ödemeye muktedir olamazdım, ancak şa'bân ayında öderdim [129].

Râvî Yahyâ ibn Saîd: Şuğl, yânî Âişe'ye mâni' olan iş, Peygamber'den yâhud da Peygamber'le ilgilenmek sebebidir, demiştir.

٤٠ ـ بابُ الحَائِضِ تَتْرُكُ الصَّوْمَ والصَّلاةَ. وقال أبو الزِّنادِ إنَّ السُّنَنَ وَوُجوه الحَقِّ لَتأْتِى كَثِيراً عَلَى خِلافِ الرَّأْى فما يَجِدُ المُسْلِمُونَ بُدًّا مِن اتِّباعِها مِنْ ذَلِكَ أنَّ الحَائِضَ تَقْضِى الصِّيامَ ولاَ تَقْضِى الصَّلاةَ

40- HAYIZLI KADIN ORUCU VE NAMÂZI BIRAKIR BÂBI

Ve Ebu'z-Zinâd (133) dedi ki: Sünnetler ve hakkın vecihleri (yânî dînî işler) ekseriyâ re'yin (yânî aklın ve kıyasın) hilâfı üzere gelir de, müslümânlar onlara uymaktan bir ayrılma ve çekinme bulamazlar. Hayızlının orucu kazâ edip de namâzı kazâ etmemesi bu nevi' işlerdendir [130].

---

129 Hadîsin başlığa uygunluğu, başlıktaki mübhemliği tefsîr eder olması cihetindendir. Çünkü başlık "Ramazân kazâsı ne zamân ödenecek?" sorusu idi. Hadîs ise kazâ orucunun herhangi vakit içinde ödeneceğine delâlet eder. Ancak ödeme ikinci ramazân girinceye kadar geri bırakılırsa Şâfiî'ye göre üzerine fidye vâcib olur. Bu husûstaki görüş ayrılığını biraz önce zikretmiştik (Aynî).

130 Bu gibi işler yapılır, bunlardaki hikmet, akıl ve kıyas kavrayamasa da Şâri'e havâle edilir ve onlarla i'tirâzsız ibâdet olunur.

Re'yin gereği oruç ile namâzın hükümde müsâvî olmalarıdır. Çünkü bunların her ikisi de bir özürden dolayı terkedilir. İbâdettir. Lâkin kıyâsa muhâlif olarak gelen dînî işlerde hikmet ciheti aranmaz da, onun işi Allah'a tevkîl edilir. Zîrâ Allah'ın fiilleri hikmetten boş değildir, fakat bunun çoğu insanlara gizli olur, akıllar onları idrâk edemezler (Kastallânî).

٥٩ـ حدّثنا ابنُ أبِى مَرْيَمَ قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ جَعْفَرٍ قال حدّثنى زَيْدٌ عَنْ عِياضٍ عَنْ أبِى سَعِيدٍ رضى اللّٰهُ عنهُ قال قال النبىُّ ﷺ ألَيْسَ إذَا حاضَتْ لَمْ تُصَلِّ ولَمْ تَصُمْ فَذَلِكَ نُقْصَانُ دِينِها *

59-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Kadın hayız gördüğü zamân namâz kılmaz ve oruç tutmaz değil mi?"* buyurdu. (Evet dediler.) Rasûlullah: *"İşte bu da kadının dîninin eksikliğinden"* cevâbını verdi [131].

٤١ـ بابُ منْ ماتَ وعَلَيْهِ صَوْمٌ. وقال الحَسَنُ إنْ صامَ عَنْهُ ثَلاثُونَ رَجُلاً يوماً واحِداً جازَ

41- ÜZERİNDE ORUÇ BORCU OLDUĞU HÂLDE ÖLEN KİMSE BÂBI

Ve Hasen el-Basrî: Eğer onun adına otuz kişi bir gün oruç tutsa câiz olur, demiştir [132].

٦٠ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ خالِدٍ قال حدّثنا محمَّدُ بنُ مُوسَى بنِ أعْيَنَ قال حدّثنا أبِى عنْ عَمْرِو بنِ الحَارِثِ عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ بنِ أبِى جَعْفَرٍ أنَّ مُحَمَّدَ بنَ جَعْفَرٍ حدَّثَهُ عنْ عُرْوَةَ عنْ عائِشَةَ رضى اللّٰهُ عنها أنَّ رسولَ اللّٰهِ ﷺ قال منْ ماتَ وعَلَيْهِ صِيَامٌ صامَ عَنْهُ ولِيُّهُ * تابَعَهُ ابنُ وَهْبٍ عنْ عَمْرٍو ورَوَاهُ يَحْيَ بنُ أيُّوبَ عنِ ابنِ أبِى جَعْفَرٍ *

60-....... Âişe(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S): *"Herhangi bir kimse üzerinde oruç borcu olduğu hâlde ölürse, bu ölünün velîsi onun adına* (niyâbeten) *oruç tutabilir"* buyurdu [133].

Bu hadîsi Amr ibnu'l-Hâris'ten rivâyet etmekte Muhammed ibn Mûsâ'nın babasına Abdullah ibnu Vehb mutâbaat etmiştir. Ve yine

---

131 Başlığa delîlliği *"Kadın hayız gördüğünde namâz kılmaz, oruç tutmaz"* sözünden alınır. Başlık da namâzı ve orucu bırakması hakkındadır. Bu hadîs, Hayız Kitâbı'nda "Hayızlının orucu bırakması" bâbı'nda da geçmişti. Bu, o hadîsin kısaltılmış bir rivâyetidir (Aynî).

132 Başlık "Üzerinde oruç borcu varken ölen kimse adına bunu ödemek meşrû' olur mu, olmaz mı?" Ve... meşrû olursa bu ödeme yine oruç olarak mı, yoksa sadaka sûretiyle mi olacaktır? gibi suâlleri ihtivâ etmektedir.

Hasen'in sözü bu sorulardan birine müsbet cevâb olmuştur. Bunu Dârakutnî senediyle rivâyet etmiştir.

133 Bu Âişe hadîsi, başlıktaki soruya aynı şekilde müsbet bir cevâb olmaktadır.

bu hadîsi Yahyâ ibnu Eyyûb da Ubeydullah ibnu Ebî Ca'fer'den rivâyet etmiştir [134].

٦١ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ قال حدّثنا مُعَاوِيَةُ بنُ عَمْرٍو قَالَ حدّثنا زَائِدَةُ عنِ الأَعْمَشِ عنْ مُسْلِمٍ الْبَطِينِ عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما قال جَاءَ رجُلٌ إلَى النبيِّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلَّمَ فقال يا رسولَ اللَّهِ إنَّ أُمِّى ماتَتْ وعَلَيْهَا صَوْمُ شَهْرٍ أَفَاقْضِيهِ عَنْهَا قال نَعَمْ قال فَدَيْنُ اللَّهِ أَحَقُّ أنْ يُقْضَى * قال سُلَيْمَانُ فقال الحَكَمُ وسَلَمَةُ ونَحْنُ جَمِيعًا جُلُوسٌ حِينَ حَدَّثَ مُسْلِمٌ بِهَذَا الحَدِيثِ قالاَ سَمِعْنَا مُجَاهِدًا يَذْكُرُ هَذَا عنْ ابن عَبَّاسٍ ويُذْكَرُ عنْ أبِي خَالِدٍ قال حدّثنا الأعْمَشُ عنِ الحَكَمِ ومُسْلِمٍ الْبَطِينِ وسَلَمَةَ بنِ كُهَيْلٍ عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ وعَطَاءٍ ومُجَاهِدٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ قَالَتِ امْرَأَةٌ لِلنبيِّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم إنَّ أُخْتِي ماتَتْ * وقال يَحْيَي وأبُو مُعَاوِيَةَ قال حدّثنا الأعْمَشُ عنْ مُسْلِمٍ عنْ سَعِيدٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ قالَتِ امْرَأَةٌ لِلنبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم إنَّ أُمِّى ماتَتْ * وقال عُبَيْدُ اللَّهِ عنْ زَيْدِ بنِ أبِى أُنَيْسَةَ عنِ الحَكَمِ عَنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ قَالَتِ امْرَأَةٌ لِلنبيِّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم إنَّ أُمِّى ماتَتْ وعَلَيْهَا صَوْمُ نَذْرٍ * وقال أَبُو حَرِيزٍ حدّثنا عِكْرِمَةُ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ قالَتِ امْرَأَةٌ لِلنبيِّ ﷺ ماتَتْ أُمِّى وعَلَيْهَا صَوْمُ خَمْسَةَ عَشَرَ يَوْمًا *

61- Bize Muhammed ibnu Abdirrahîm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muâviye ibnu Amr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Zâide, el-A'meş'ten; o da Müslim el-Batîn'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbnu Abbâs'tan tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Peygamber'e bir adam geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Anam üzerinde bir ay oruç borcu varken öldü. Ben anam adına bu orucu kazâ edebilir miyim? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— *''Evet, sen kazâ et! Çünkü Allah'a olan borç ödenmeye daha lâyıktır''* buyurdu [135].

---

134 İbnu Vehb'in mutâbaatını Müslim, Ebû Dâvûd ve diğerleri senediyle rivâyet etmişlerdir. Yahyâ ibn Eyyûb'un rivâyetini de Beyhakî, Ebû Avâne, Dârakutnî, Bezzâr rivâyet etmişlerdir.

135 Bu İbnu Abbâs hadîsi de başlıktaki birinci soruya açık bir cevâb teşkîl etmekte-

Süleymân ibn Mıhrân dedi ki: Müslim el-Batîn bu hadîsi tahdîs ettiği sırada bizler üç kişi oturmuş olduğumuz hâlde, el-Hakem ibnu Uyeyne ve Seleme ibn Kuheyl ikisi de şöyle dediler: Biz Mücâhid ibn Cebr'den işittik, o bu hadîsi İbn Abbâs'tan zikrediyordu [136].

Ve Ebû Hâlid el-Ahmer'den zikrolunuyor ki, o şöyle demiştir: Bize el-A'meş, el-Hakem'den, Müslim el-Batîn'den ve Seleme ibn Kuheyl'den; onlar da Saîd ibn Cubeyr'den, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan ve Mucâhid'den; bu son üçü de İbn Abbâs'tan tahdîs ettiler. İbn Abbâs şöyle demiştir: Bir kadın Peygamber'e hitâben: Kızkardeşim öldü, dedi [137].

Ve Yahyâ ibn Saîd ile Ebû Muâviye Muhammed ibn Hâzım şöyle dediler: Bize el-A'meş, Müslim el-Batîn'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. İbn Abbâs: Bir kadın Peygamber'e hitâben: Annem öldü dedi, demiştir [138].

Ve Ubeydullah, Zeyd ibn Ebî Uneyse'den; o da el-Hakem ibn Uyeyne'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere söyledi ki, İbn Abbâs: Bir kadın Peygamber'e hitâben: Annem, üzerinde bir adak orucu borcu olduğu hâlde öldü dedi, demiştir [139].

Ve Ebû Harîz dedi ki: Bize İkrime, İbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): Bir kadın, Peygamber'e hitâben: Annem, üzerinde onbeş günlük oruç borcu olduğu hâlde öldü dedi, demiştir [140].

---

dir. Fakat bu cevâzın tafsîlinde ve tatbîkatında yânî bu borç yine oruç olarak, yoksa sadaka şeklinde mi olacağı husûsunda görüş ayrılıkları olmuştur. Bu ayrılıkları bâbın sonunda kısaca özetleyelim.

Bu İbn Abbâs hadîsini Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce de rivâyet etmişlerdir.

136 Bu isnâdların hâsılı şudur: A'meş bu hadîsi bir mecliste üç kişiden işitmiştir. Evvelâ Müslim İbnu'l-Batîn'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den; sonra el-Hakem'den ve Seleme'den; onlar da Mücâhid ibn Cebr'den.

137 Bu isnâd da A'meş hadîsi üç şeyhden ve üç şeyhden herbiri de üç şeyhden rivâyet ediyor. Bunu Tirmizî de rivâyet etmiştir.

138 Yahyâ ile Ebû Muâviye'nin bu hadîsleri, Nesâî ve diğerlerinin rivâyet ettikleri hadîslerdendir.

139 Ubeydullah'ın hadîsini Müslim de rivâyet etmiştir. Ahmed ibn Hanbel'deki rivâyette Ebû Bişr bu adağın sebebini "Bir kadın gemiye bindi de bir ay oruç tutmayı adadı ve bunu tutamadan öldü" diye beyân etmiştir.

140 Ebû Harîz, Sîcistân kaadısıdır. Bu hadîsi İbn Huzeyme ve diğerleri senediyle rivâyet etmişlerdir.

Bu rivâyetlerde bir kadın, bir adam, bir ay, iki ay ve onbeş gün şeklindeki ihtilâflar, vâkıaların ayrı ayrı oluşlarına hamledilir. Bunların ortak noktası, ölü adına oruç tutmanın cevâzıdır (Kastallânî).

İmâm Şâfiî bu hadîse dayanarak kadîm görüşünde borçlu bulunan ölünün nâmına velîsinin oruç tutmasına cevâz vermişti. Yeni görüşünde ise hiçbir kimsenin başkası hesâbına oruç tutması câiz olmadığı, ancak ölü nâmına sadaka verebileceği ictihâdında bulunmuştur ki, İmâm Ebû Hanîfe ve İmâm Mâlik'in

٤٢ـ بابٌ مَتَى يَحِلُّ فِطْرُ الصَّائِمِ وأفْطَرَ أبُو سَعِيدٍ الخُدْرِيُّ حِينَ غَابَ قُرْصُ الشَّمْسِ

42- BÂB: ORUÇLUNUNUN İFTÂR ETMESİ NE ZAMÂN HALÂL OLUR?

Ve Ebû Saîd el-Hudrî, güneşin kursu (yânî cirmi ve küresi) kaybolduğu zamân orucunu bozmuştur [141].

٦٢ـ **حدّثنا** الحُمَيْدِيُّ قال **حدّثنا** سُفْيَانُ قال **حدّثنا** هِشَامُ بنُ عُرْوَةَ قال سَمِعْتُ أبِي يَقُولُ سَمِعْتُ عاصِمَ بنَ عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ عَنْ أبِيهِ رضى اللهُ عنهُ قال قال رسولُ اللهِ ﷺ إذَا أقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَهُنَا وأدْبَرَ النَّهارُ مِنْ هَهُنَا وغَرَبَتِ الشَّمْسُ فَقَدْ أفْطَرَ الصَّائِمُ *

62-....... Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Gece şu taraftan* (yânî doğu tarafından) *yönelip geldiği, gündüz de şu taraftan* (yânî batıdan) *arkasına dönüp gittiği, güneş de battığı zamân oruçlu orucunu bozmuştur* (yânî orucunu bozma vakti girmiştir)" [142].

٦٣ـ **حدّثنا** إسْحَاقُ الوَاسِطِيُّ قال **حدّثنا** خالِدٌ عنِ الشَّيْبانِيِّ عن عَبْدِ اللهِ بنِ أبِي أوْفَي رضى اللهُ عنهُ قال كُنَّا مَعَ رسولِ اللهِ ﷺ فِي سَفَرٍ وهُوَ صَائِمٌ فَلَمَّا غَرَبَتِ الشَّمْسُ قال لِبَعْضِ القَوْمِ يافُلاَنُ قُمْ فاجْدَحْ لَنَا فقال

---

mezhebleri de böyledir. Şu kadar ki, bunlara göre ölünün vasiyeti üzerine sadaka verilir.

Sadakanın mikdârına gelince, İmâm Şâfiî ile İmâm Mâlik'e göre bir müdd, İmâm Ebû Hanîfe'ye göre buğdaydan yarım sâ', diğer hubûbâttan bir sâ' tasadduk edilir.

İmâmların bu konuda dayandıkları naklî delîllerden birisi Peygamber'in *"Hiçbir kimse başka birisi hesâbına namâz kılamaz, fakat sadaka verir"* hadîsidir (en-Nesâî, İbn Abbâs'tan.)

Aklî delîlleri de, orucun ve namâzın bedenî ibâdet olmalarıdır.

141 Başlıktaki suâlin cevâbı mukadderdir, takdîri *"Güneşin batmasıyle halâl olur"*-dur. Yânî geceden bir parçanın girmesi beklenmez.

Ebû Saîd'in bu fiili de başlıktaki sorunun cevâbıdır. Bunu Saîd ibn Mansûr ile Ebû Bekr ibnu Şeybe rivâyet etmişlerdir.

142 Bu Umer ibnu'l-Hattâb hadîsi de başlıkta bulunan soru tarzındaki mübhemliği açıklamaktadır.

Güneş battığı zamân, oruçlunun orucunu bozma vakti girmiştir, yâhud da oruçlu hükmen orucunu bozmuştur. Çünkü gece oruç için şer'î bir zarf değildir. Onun için geceden bir cüz'ün geçmesini beklemek lüzûmsuzdur.

يارسُولَ اللهِ لَوْ أَمْسَيْتَ قال انْزِلْ فاجْدَحْ لَنَا قال يارسولَ اللهِ فَلَوْ أَمْسَيْتَ قال
انْزِلْ فاجْدَحْ لنَا قال إِنَّ عَلَيْكَ نَهاراً قال انْزِلْ فاجْدَحْ لَنَا فَنَزَلَ فَجدَحَ لَهُمْ
فَشَرِبَ النبيُّ ﷺ ثُمَّ قال إِذَا رَأَيْتُمُ اللَّيْلَ قَدْ أَقْبَلَ مِنْ هَهُنا فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ *

63-....... Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Biz, bir seferde Rasûlullah'ın berâberinde idik, kendisi oruçlu hâldeydi. Güneş battığı zamân, topluluktan bir kimseye hitâben:

— *"Yâ Fulân! Kalk da bizlere sevîk bulamacı yap!"* buyurdu.

O zât:

— Yâ Rasûlallah, keşki biraz daha geceye girseydin! dedi.

Rasûlullah:

— *"İn ve bizler için sevîk karıştır!"* buyurdu.

O kişi:

— Yâ Rasûlallah, biraz daha geceye girseydin! dedi.

Rasûlullah:

— *"İn ve bizler için sevîk karıştır!"* buyurdu.

O kişi:

— Gündüz (yânî aydınlık) henüz üzerindedir! dedi.

Rasûlullah:

— *"İn ve bizler için sevîk karıştır!"* buyurdu.

Bunun üzerine o zât bineğinden indi de, kendileri için sevîk bulamacı karıştırdı. Peygamber ondan içti ve sonra:

— *"Geceyi şu doğu tarafından yönelip gelmiş gördüğünüz zamân işte bu ân, oruçlunun iftâr etme vaktidir"* buyurdu [143].

٤٣ـ بابٌ يُفْطِرُ بِما تَيَسَّرَ عَلَيْهِ بالمَاءِ وغَيْرِهِ

43- BÂB: ORUÇLU KENDİSİNE KOLAY GELEN SU VE DİĞER HERHANGİBİR ŞEYLE ORUCUNU BOZAR

٦٤ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا الشَّيْبانِيُّ قال
سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بنَ أَبِي أَوْفَى رضى اللهُ عنهُ قال سِرْنا مَعَ رسولِ اللهِ ﷺ
وهْوَ صَائِمٌ فَلَمَّا غَرَبَتِ الشَّمْسُ قال انْزِلْ فاجْدَحْ لَنَا قال يارسولَ اللهِ لَوْ
أَمْسَيْتَ قال انْزِلْ فاجْدَحْ لَنا قال يارسولَ اللهِ إِنَّ عَلَيْكَ نَهاراً قال انْزل فاجْدَحْ

143 Bu İbnu Ebî Evfâ hadîsi "Seferde oruç tutmak bâbı"nda da başka bir sened ve küçük bir lafız farkıyle geçmişti. Orada da belirttiğimiz üzere, Rasûlullah'ın mükerreren inip de sevîk bulamacı karıştırmasını emrettiği zâtın, Bilâl Habeşî olduğu, diğer rivâyetlerde gelmiştir.

لَنَا فَنَزَلَ فَجَدَحَ ثُمَّ قال إذَا رَأَيْتُمُ اللَّيْلَ أَقْبَلَ مِنْ هَهُنا فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ وأشَارَ بأُصْبُعِهِ قِبَلَ المَشْرِقِ *

64-....... Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'in maiyyetinde yolculuk ettik, kendisi oruçlu hâldeydi. Güneş batınca sahâbîlerden birisine:

— *"İn de bizim için sevîk karıştır!"* buyurdu.

O zât:

— Yâ Rasûlallah! Keşki akşâma girseydin! dedi.

Rasûlullah:

— *"İn de bizim için sevîkı su ile ezip karıştır!"* buyurdu.

O zât:

— Yâ Rasûlallah! Gündüzün aydınlığı henüz üstündedir, dedi.

Rasûlullah:

— *"İn de bizim için sevîk bulamacı karıştır!"* buyurdu.

Bunun üzerine o zât bineğinden indi de sevîk bulamacı karıştırdı. Onu içtikten sonra Rasûlullah (S) parmağıyla doğu tarafına işâret ederek:

— *"Geceyi şu taraftan gelmiş gördüğünüzde bu ân oruçlunun iftâr vaktidir"* buyurdu [144].

٤٤ ـ باب تَعْجِيلِ الافْطَارِ

44- İFTÂRIN, VAKTİNDEN GECİKTİRİLMEMESİ BÂBI

٦٥ ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ أبِي حازِمٍ عنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ قال لايَزالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ ما عَجَّلُوا الْفِطْرَ *

65-....... Sehli ibn Sa'd(R)'den (o şöyle demiştir): Rasûlullah (S): *"İnsanlar, vakti girince iftâr etmeye acele davrandıkları müddetçe dâimâ hayırla berâberdirler"* buyurdu [145].

---

144 *el-Cedhu:* Sevîk yânî kavrulmuş unu su ile karıştırıp bulamaç yapmak; *el-İcdâh:* Kavud dedikleri kavrulmuş buğday veyâ unu ezerek su ile bulayıp karıştırmak demektir *(Kaamûs Ter.).*

Hadîs, su ve diğer şeylerle oruç bozulduğunun delîli olduğundan, oruçlu bulabildiği ve kendisine elde edilmesi kolay olan her bir şeyle iftâr eder.

Bu hadîs bundan önce de iki defa geçmişti. Nitekim bundan sonraki bâbın ikinci hadîsi olarak da gelecektir.

145 Bu Sehl ibn Sa'd hadîsi, iftâr vakti girdikten sonra orucu bozmakta acele davranmanın müstehâb olduğunun delîlidir. Abdurrazzâk'ın rivâyetinde Amr ibn Meymûn: Muhammed'in sahâbîleri iftâra çabuk, sahûru geciktirmek husûsun

٦٦ـ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ يُونُسَ قال حدّثنا أبو بَكْرٍ عَنْ سُلَيْمَانَ عنِ ابنِ أَبِي أَوْ فِي رضى اللهُ عنهُ قال كُنْتُ مَعَ النبىِّ ﷺ فى سَفَرٍ فَصَامَ حَتى أَمْسَى قال لِرَجُلٍ انْزِلْ فاجْدَحْ لِى قال لَو انْتَظَرْتَ حَتَّى تُمْسىَ قال انْزِلْ فاجْدَحْ لِى إذَا رَأَيْتَ اللَّيْلَ قَدْ أَقْبَلَ مِنْ هَهُنا فَقَدْ أفطَرَ الصَّائِمُ *

66-....... Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle dedi: Ben Peygamber ile berâber bir yolculukta bulundum. Peygamber oruç tuttu. Nihâyet akşâma girince birisine:

— *"İn de benim için sevîk bulamacı karıştır"* buyurdu.

O zât:

— Akşama girinceye kadar bekleseydin! dedi.

Peygamber (S)

— *"İn de benim için sevîk bulamacı karıştır. Sen gecenin şu* (doğu) *taraftan geldiğini gördüğünde, oruçlu iftârını yapar"* buyurdu [146].

٤٥ـ بابٌ إذَا أفْطَرَ فِي رَمَضَانَ ثُمَّ طَلَعَتِ الشَّمْسُ

45- BÂB: ORUÇLU RAMAZÂNDA (GÜNEŞ BATTI SANARAK) ORUCUNU BOZSA, SONRA DA GÜNEŞ MEYDANA ÇIKSA? [147]

٦٧ـ حدّثنى عَبْدُ اللهِ بنُ أَبِى شَيْبَةَ قال حدّثنا أبو أُسَامَةَ عنْ هِشَامِ ابنِ عُرْوَةَ عنْ فَاطِمَةَ عَنْ أَسْماءَ بِنْتِ أَبِى بَكْرٍ رضى اللهُ عنهما قالَتْ أَفْطَرْنا عَلَى عَهْدِ النبىِّ ﷺ يَوْمَ غَيْمٍ ثُمَّ طَلَعَتِ الشَّمْسُ قِيلَ لِهِشَامٍ فَأُمِرُوا بالْقَضَاءِ قال بُدٌّ مِنْ قَضَاءٍ. وقال مَعْمَرٌ سَمِعْتُ هِشاماً لاَأَدْرِى أَقْضَوْاأَمْ لاَ *

67-....... Esmâ bintu Ebî Bekr (R): Bizler Peygamber'in hayâ-

---

da insanların en ileri gidenlerindendi, demiştir. İbn Abdi'l-Berr de: İftârı çabuk, sahûru da geç yapmağa dâir rivâyet olunan hadîslerin hepsi sahîhtir, mütevâtirdir, demiştir.

Enes ibn Mâlik'ten de Peygamber'in iftâr etmedikçe akşâm namâzı kılmadığı, hiç olmazsa bir yudum su içtiği rivâyet edilmiştir *(Umdetu'l-Kaarî).*

146 Abdullah ibn Ebî Evfâ hadîsinin başlığa delîlliği açıktır. Güneşin battığı sâbit olduktan sonra iftârı geciktirmemek, sünnetin gereği olmuştur.

147 Yânî ramazânda oruçlu, güneş battı sanarak orucunu bozduktan sonra güneş meydana çıksa, o kimse bu günün orucunu tekrar tutup öder mi, yoksa ödemez mi? Bu günün orucunun ödenip ödenmeyeceği husûsunda görüş ayrılığı bulunduğu için Buhârî, izâ'nın cevâbı olan hükmü bildirmemiştir.

tında yağışlı bir günde iftâr ettik, sonra da güneş meydana çıktı, demiştir.

Bu Esmâ hadîsinin râvîsi Hişâm ibn Urve'ye:

— Onlar Peygamber tarafından bu günün orucunu ödemekle emrolundular mı? diye soruldu. Hişâm:

— Kazâ etmekten kurtuluş yoktur (yânî ödemek lâzımdır), dedi [148].

Ve Ma'mer ibn Râşid şöyle dedi: Ben Hişâm ibn Urve'den işittim; o: Bu günün orucunu ödediler mi, yâhud ödemediler mi, bilmiyorum, diyordu [149].

٤٦ــ بَابُ صَوْمِ الصِّبْيَانِ. وقال عُمَرُ رضى الله عنه لِنَشْوَانٍ فِي رَمَضَانَ وَيْلَكَ وَصِبْيَانُنَا صِيَامٌ فَضَرَبَهُ

46- ÇOCUKLARIN ORUCU BÂBI

Ve Umer (R) ramazân içinde sarhoş olmuş bir kimseye: Sana yazıklar olsun, bizim çocuklarımız bile oruçludurlar, demiş ve o sarhoşa dayak atmıştır [150].

٦٨ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا بِشْرُ بنُ الْمُفَضَّلِ قال حدّثنا خالِدُ ابنُ ذَكْوانَ عنِ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ قالَتْ أرسَلَ النبيُّ ﷺ غَدَاةَ عَاشُورَاءَ إِلَى قُرَى الأَنْصَارِ مَنْ أَصْبَحَ مُفْطِراً فَلْيُتِمَّ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ وَمَنْ أَصْبَحَ صائِماً فَلْيَصُمْ قالَتْ فَكُنَّا نَصُومُهُ بَعْدُ وَنُصَوِّمُ صِبْيَانَنَا وَنَجْعَلُ لَهُمُ اللُّعْبَةَ مِنَ الْعِهْنِ فإِذَا بَكَى أَحَدُهُمْ عَلَى الطَّعَامِ أَعْطَيْنَاهُ ذَاكَ حَتَّى يَكُونَ عِنْدَ الإِفْطَارِ *

68-....... er-Rubeyyi' bintu Muavviz (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), âşûrâ günü kuşluk zamânı -Medîne yakınındaki- Ensâr köylerine şu haberi gönderdi: *"Her kim iftâr ederek sabâhladı ise gününün*

---

148 Hadîste soru hemzesi mukadderdir. Böyle yanılma ile oruç sakatlanırsa, bunu kazâ etmek lâzım olduğunda Dört İmâm ittifâk etmişlerdir. Günün kalanında vakta hürmeten yenmez. Bunda keffâret lâzım gelmez.

149 Mücâhid'den, Atâ'dan ve Urve ibnu'z-Zubeyr'den bu günün orucunun kazâ edilmeyeceği rivâyet olunmuştur. Onlar bunu unutarak yemek yiyen kimse menzilesinde tutmuşlardır.

İbnu'l-Munîr: Mükellefler ancak zâhir ile hitâb olunmuşlardır. Binâenaleyh bu husûsta ictihâd edip de yanılırlarsa, bunda üzerlerine güçlük yoktur, demiştir.

Ma'mer'in bu hadîsini Ebû Dâvûd, İbn Mâce rivâyet etmişlerdir (Kastallânî).

150 Umer'in bu fiilini Saîd ibn Mansûr ile el-Bagavî senediyle rivâyet etmişlerdir. Bu haberin başlığa uygunluğu "Çocuklarımız bile oruçludurlar' sözündedir

geri kalan zamânında imsâk etsin. Her kim de oruçlu olarak sabâha ulaştı ise, orucunu tamamlasın".

er-Rubeyyi' dedi ki: Biz bundan sonra âşûrâ orucunu tutardık, çocuklarımıza da tuttururduk. Oruçlu çocuklarımıza boyalı yünden oyuncak düzerdik de bunlardan biri yemek üzerine ağladığı zamân, iftâr vakti oluncaya kadar ona bu oyuncağı verirdik [151].

٤٧ ـ باب الوصال ومن قال لَيسَ فِي اللَّيْلِ صِيَامٌ لِقَوْلِهِ تعالى ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ ونهى النبيُّ ﷺ عنهُ رَحْمَةً لَهُمْ وإبْقاءً عَلَيْهِمْ وما يُكْرَهُ مِنَ التَّعَمُّقِ

47- VİSÂL ORUCU (YÂNÎ BİR GÜNÜN ORUCUNU ÖBÜR GÜNÜN ORUCUNA YEMEDEN İÇMEDEN EKLEYİP ULAMANIN HÜKMÜ) [152];

Yüce Allah'ın:
"*Sonra orucu geceye kadar imsâk ederek tamamlayınız...*" (el-Bakara: 187) kavlinden ötürü, geceleyin oruç yoktur diyen kimse [153]; Peygamber (S) ümmetine bir rahmet olmak ve bedenlerinin kuvvetini bâkî kılıp korumak için visâl orucu tutmaktan nehyetti [154] ve bir de teammuk'un, yânî teklîf edilmemiş bir şeyi derinletmenin (derinlemesine yapmanın) mekrûh kılınması bâbı [155].

---

151 Müslim'in rivâyetinde Ensâr köylerinin Medîne civârında bulunduğu, bu çocukların küçük yaşta oldukları ve oruç tutturmakla berâber bu çocukları yanlarına alarak berâberlerinde mescide götürüp İslâm ibâdetine alıştırdıkları açıkça belirtilmiştir. Müslümân çocuklarını oruç, namâz gibi İslâm ibâdetlerine küçük yaşlardan i'tibâren alıştırma çalışmaları Peygamber devrinden beri devâm edegelmektedir. Âlimlerin cumhûruna göre bulûğ çağına ulaşmayan çocuklara oruç vâcib değildir. Seleften İbn Sîrîn ile Zuhrî gibi bâzıları müstehâb olduğuna kaail olmuşlardır. İmâm Şâfiî de bu ictihâda tutunarak, çocuğun oruç tutmaya bedenî kuvveti yetecek derecede olursa temrîn için, alıştırmak için oruçla emredilirler demiş ve bunun da haddini yedi ve on yaş olarak ta'yîn etmiştir.

152 Buhârî bâb içinde zikrettiği hadîslerle yetindiği için hükmü söylememiştir.

153 Yânî gece oruç için bir mahall ve bir zarf değildir. Çünkü el-Bakara:187. âyeti, oruç vaktinin geceye kadar devâm ettiğini ve gecenin oruç vaktinin sonu olduğunu beyân etmiştir. Allah orucun sınırını geceye kadar diye sınırlamış ve ta'yîn buyurmuştur.

154 Buhârî işâret ettiği bu nehiy hadîsini Âişe'den olmak üzere, bâbın sonunda senediyle rivâyet etmiştir.

155 *et-Teammuk,* bir şeyi derinletmek ve derinliğine gitmek demektir. Burada ise teklîf edilmemiş olan bir işin külfetini yüklenmekte mübâlâğa etmekten ibârettir.

٦٩ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنى يَحْيَ عنْ شُعْبَةَ قال حدّثنى قَتَادَةُ عنْ أَنَسٍ رضى اللّهُ عَنْهُ عنِ النبيِّ ﷺ قال لاتُوَاصِلُوا قالُوا إنَّكَ تُوَاصِلُ قال لَسْتُ كأَحَدٍ مِنْكُمْ إنِّى اطْعَمُ وأُسْقَى أَوْ إنِّى أَبِيتُ أُطْعَمُ وأُسْقَى *

69-....... Enes ibn Mâlik(R)'ten: Peygamber (S):

— *"Bir günün orucunu öbür günün orucuna eklemeyiniz"* buyurdu.

Sahâbîler:

— Sen orucu ekleyip duruyorsun? dediler.

Peygamber:

— *"Ben sizden hiçbiriniz gibi değilim. Çünkü ben yedirilir, içirilirim"* yâhud: *"Çünkü ben yedirilir ve içirilir olduğum hâlde gecelerim"* buyurdu [156].

٧٠ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ رضيَ اللَّهُ عنهُمَا قال نَهَى رسولُ اللَّهِ ﷺ عنِ الوِصَالِ قالُوا إنَّكَ تُوَاصِلُ قال إنِّى لَسْتُ مِثْلَكُمْ إنِّى أُطْعَمُ وأُسْقَى *

70-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) visâl orucu tutmaktan nehyetti. Sahâbîler: Sen birbirine ekleyerek oruç tutuyorsun? dediler. Rasûlullah: *"Çünkü ben sizler gibi değilim. Ben doyurulur ve sulanırım"* buyurdu.

٧١ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا اللَّيْثُ قال حدّثنى ابنُ الْهَادِ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ خَبَّابٍ عنْ أَبِى سَعِيدٍ رضى اللّهُ عنهُ أنَّهُ سَمِعَ النبىَّ ﷺ يَقُولُ لاتُوَاصِلُوا فأيُّكُمْ إذَا أَرادَ أنْ يُوَاصِلَ فَلْيُوَاصِلْ حَتَّى السَّحَرِ قالُوا فإنَّكَ تُوَاصِلُ يارسولَ اللهِ قال إنِّى لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ إنِّى أَبِيتُ لِى مُطْعِمٌ يُطعِمُنِى وساقٍ يَسْقِينِ *

71-....... Ebû Saîd (R), Peygamber(S)'i şöyle buyururken işitmiştir:

— *"Sizler, orucunuzu öbürüsüne eklemeyiniz. Hanginiz bir günün orucunu diğer günün orucuna eklemek isterse, nihâyet sahûr vaktine kadar ulaştırsın".*

---

156 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu açıktır. Çünkü hadîs başlığın istediği cevâbı açıklamaktadır.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Sen birbirine ekleyerek oruç tutuyorsun? dediler.

Rasûlullah:

— *"Ben sizin hey'etiniz gibi değilim. Çünkü ben geceyi, beni doyuran bir doyurucum ve beni sulayan bir sulayıcım olduğu hâlde geçiririm"* buyurdu [157].

٧٢ـ حدّثنا عُثْمَانُ بنُ أبى شَيْبَةَ ومُحَمَّدٌ قالاَ أخبرنا عَبْدَةُ عنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ أبيهِ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها قالَتْ نَهَى رسولُ اللهِ ﷺ عنِ الوِصَالِ رَحْمةً لَهُمْ فقالُوا إنَّكَ تُوَاصِلُ قال إنِّى لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ إنِّى يُطْعِمُنِى رَبِّى ويَسْقِينِ * قال أبو عَبْدِ اللهِ لَمْ يَذْكُرْ عُثْمَانُ رَحْمَةً لَهُمْ *

72-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ümmetine rahmeten oruçları birbirine eklemekten nehy buyurdu. Sahâbîler:

— Sen bir günün orucunu diğer günün orucuna ekleyip ulaştırıyorsun? dediler.

Rasûlullah:

— *"Ben sizin hey'etiniz gibi değilim. Çünkü Rabb'im beni doyurur ve sular"* buyurdu [158].

Ebû Abdillâh el-Buhârî dedi ki: Râvîlerden Usmân ibn Ebî Şeybe bu hadîsteki "Rahmeten lehum(= Ümmete rahmeten)" kısmını zikretmedi [159].

٤٨ـ بابُ التَّنْكِيلِ لِمَنْ أكْثَرَ الوصالَ رَوَاهُ أنَسٌ عن النبيِّ ﷺ

48- ORUCUNDA BİRBİRİNE EKLEMEYİ ÇOĞALTANLARA (PEYGAMBER TARAFINDAN) CEZÂ VERİLMESİ BÂBI

---

157 *el-Hey'et,* bir şeyin sûreti, şekli ve hâletidir.

158 Burada getirilmiş olan Abdullah ibn Umer, Ebû Saîd ve Âişe hadîslerinin hepsi de aynı meâlde olarak birbirine eklemek sûretiyle oruç tutmaktan nehyi ifâde etmektedirler.

Hz. Âişe hadîsinde bu nehyin ümmet için rahmet olduğu ziyâdesi vardır.

159 Bu Âişe hadîsi burada Usmân ibn Ebî Şeybe ile Muhammed ibn Selâm tarîkından getirilmiştir. Buhârî bu sözü ile hadîsin Muhammed ibn Selâm rivâyeti olduğuna delâlet etmiştir. Bu hadîsi Müslim, Usmân ibn Ebî Şeybe tarîkinden bu ziyâde ile getirmiştir. Şu hâlde Usmân bu ziyâdeyi kâh vermiş, kâh vermemiş oluyor (Kastallânî).

Bu cezâyı Enes (R) Peygamber'den rivâyet etmiştir [160].

٧٣ـ حدّثنا أَبُو الْيَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال حدّثني أَبُو سَلَمَةَ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ أَنَّ أبا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّهُ عنهُ قال نَهَى رسولُ اللّهِ ﷺ عنِ الوِصَالِ فِي الصَّوْمِ فقال لَهُ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِنَّكَ تُوَاصِلُ يارسولَ اللّهِ قال وأَيُّكُمْ مِثْلِي إِنِّي أَبِيتُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِ فَلَمَّا أَبَوْا أَنْ يَنْتَهُوا عنِ الوِصَالِ وَاصَلَ بِهِمْ يَوْماً ثُمَّ يَوْمًا ثُمَّ رَأَوُا الْهِلاَلَ فقال لَوْتَأَخَّرَ لَزِدْتُكُمْ كالتَّنْكِيلِ لَهُمْ حِينَ أَبَوْا أَنْ يَنْتَهُوا *

73-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) oruçta birbirine eklemekten nehyetmişti. Müslümânlardan bir kimse Rasûlullah'a hitâben:

— Yâ Rasûlallah! Sen bir günün orucunu öbür günün orucuna ekliyorsun! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Sizin hanginiz benim gibidir? Ben, Rabb'im beni doyurur ve sular bir hâlde gecelerim"* buyurdu.

Fakat sahâbîler bir günün orucunu diğer günün orucuna eklemekten vazgeçmekten (yine) çekindiklerinde, Rasûlullah oruçlarını bir gün, sonra bir gün daha (arka arkaya iki gün) birbirine ekletti. Sonra (üçüncü günü) hilâli gördüler. Bunun üzerine Rasûlullah orucu birbirine eklemekten vazgeçmek istemeyenleri cezâlandırma yapar gibi:

— *"Eğer hilâl* (bir ay) *geri kalsaydı, eklemeyi sizin için* (bir i'tibâr olsun diye) *o kadar artırırdım"* buyurdu [161].

٧٤ـ حدّثنا يَحْيَ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عنْ مَعْمَرٍ عنْ هَمَّامٍ أَنَّهُ

160 *el-Nekâl, en-Nukle, el-Menkel;* işkence ve ukûbete denir ki, sâirlere medârı ibret olur.

et-Tenkîl: Bir adama sâirlere korku ve ibret olacak bir iş eylemek ma'nâsınadır. Enes'in rivâyet ettiği bu tenkîl hadîsini Buhârî, Kitâbu't-Temennî'de mevsûlen getirmiştir.

"Eksere = Çoğaltan" ile kayıdlamadan, bunu az yapana cezâ olmadığı anlaşılabilir. Çünkü az sayıda günü birbirine eklemek meşakkat olmayacağı düşünülür. Lâkin cezânın olmamasından, cevâzın subûtu lâzım gelmez (İbn Hacer).

161 Peygamber'in sahâbîlerine, oruçları eklemekten nehyettiği hâlde sahâbîlerin bundan vazgeçmeyi kabûl etmemeleri, Rasûlullah'ın hükmüne muhâlefet demek olduğundan, bu nasıl mümkin olabilir diye bir suâl hâtıra gelir. Bedruddîn Aynî bu suâle: Sahâbîler bu nehyi tahrîmî bir nehiy değil, tenzîhî bir nehiy olarak anlamışlardı diye cevâb veriyor.

سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رضى الله عنه عَنِ النبيِّ ﷺ قال إِيَّاكُمْ والوِصَالَ مَرَّتَيْنِ قِيلَ إِنَّكَ تُوَاصِلُ قال إِنِّى أَبِيتُ يُطْعِمُنِى رَبِّى وَيَسْقِينِ فاكْلَفُوا مِنَ الْعَمَلِ ماتُطِيقُونَ *

74-....... Hemmâm ibn Münebbih es-San'ânî, Ebû Hureyre'den işitmiştir. Peygamber (S) sahâbîlerine iki kerre: *"Sizleri, orucunuzu öbür günün orucuna eklemekten nehyediyorum"* buyurdu. Kendisine: Sen orucunu öbür günün orucuna ekliyorsun, denildi. Peygamber: *"Ben, Rabb'im beni doyurur ve sular hâlde gecelerim. Bunun için sizler amellerden* (ibâdetlerden) *gücünüzün yeteceği mikdârını mahabbet eyleyin* (yânî: üzerinize alın)" buyurdu [162].

٤٩ ـ باب الوِصَالِ إِلَى السَّحَرِ

49- BİR GÜNÜN ORUCUNU SEHER VAKTİNE KADAR ULAŞTIRMAK BÂBI [163]

٧٥ ـ حدّثنا إِبْرَاهِيمُ بنُ حَمْزَةَ قال حدّثنى ابنُ أَبِى حازِمٍ عَنْ يَزِيدَ عَنْ عَبْدِ الله بنِ خَبَّابٍ عَنْ أَبِى سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ رضى الله عنه أَنَّهُ سَمِعَ رسولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ لاتُوَاصِلُوا فأَيُّكُمْ أَرَادَ أَنْ يُوَاصِلَ فَلْيُوَاصِلْ حَتَّى السَّحَرِ قالُوا فإِنَّكَ تُوَاصِلُ يارسولَ اللهِ قال لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ إِنِّى أَبِيتُ لِى مُطْعِمٌ يُطْعِمُنِى وساقٍ يَسْقِينِ *

75-....... Ebû Saîd el-Hudrî, Rasûlullah(S)'ı şöyle buyururken

---

162 *el-Kelif:* Âşık ve âşüfteye denir. "O onun âşıkı" yerine "Huve kelifu fulânete" denilir. *el-Kulf, Eklefu* ve *Kelfâu*'nun cem'idir. *el-Kelif* masdar olur, bir kimseye ziyâdesiyle aşk ve mahabbet eylemek; *el-Külfetu:* ... zahmet ve yorgunlukla işlenen işe ve irtikâb olunan meşakkatli işe denir.

et-Tekellüf: Bir adam üzerine renc ve meşakkatli iş olmak;

et-Teklîf: Bir adama renc ve meşakkatli bir iş işlemekle emreylemek ma'nâsınadır *(Kaamûs Ter.).*

163 Yânî bir günün orucunu ertesi günün seher vaktine kadar ulaştıranın cevâzı bâbı. Burada orucu seher vaktine kadar ulaştırmaya, bunun sûrette asıl ulaştırmaya benzemesinden dolayı *visâl* denilmiştir. Yoksa ulamanın hakîkati gündüz olduğu gibi, gecenin bütününde de imsâk edilmesidir. Lâkin ulamanın, ancak gecenin bütününde hakîkat olduğu da'vâsının subûtuna ihtiyâç duyulur. Peygamber'in orucunu sahûr vaktinden diğer günün sahûr vaktine kadar ulaştırır olduğu rivâyeti gelmiştir. Bunu Ahmed ile Adurrazzâk, Alî'den rivâyet etmişlerdir (Kastallânî).

Bu tatbîkat İmâm Ahmed ve bâzı hadîsçilerin mezhebidir. Şâfiîlerden bu, hakîkî visâl değildir diyenler vardır (Aynî).

işitmiştir:

— *"Sizler orucunuzu öbür günün orucuna eklemeyiniz. Hangi biriniz orucunu öbür günün orucuna eklemek isterse, nihâyet onu seher* (yânî sahûr) *vaktine kadar ulaştırsın".*

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, sen orucunu öbür günün orucuna ekliyorsun, dediler.

Rasûlullah:

— *"Ben sizin hey'etiniz yânî hâliniz gibi değilimdir. Çünkü ben, beni doyurmakta olan bir Doyurucum ve beni sulamakta olan bir Sulayıcım olduğu hâlde gecelerim"* buyurdu [164].

٥٠ــ بابُ مَنْ أقْسَمَ عَلَى أخِيهِ لِيُفْطِرَ فِي التَّطَوُّعِ ولَمْ يَرَ عَلَيْهِ قَضاءً إذا كانَ أوْفَقَ لَهُ

50- NÂFİLE OLARAK ORUÇLU BULUNAN DÎN KARDEŞİNE BU ORUCUNU BOZDURMAYA YEMÎN EDEN VE ORUCU BOZMAK KENDİSİNE DAHA HAYIRLI OLDUĞU TAKDÎRDE ORUCUNU BOZAN KİMSEYE BİR ÖDEME GEREKMEDİĞİ GÖRÜŞÜNDE BULUNAN KİMSE BÂBI [165]

٧٦ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثني جَعْفَرُ بنُ عَوْنٍ قال حدّثنا أبو الْعُمَيْسِ عنْ عَوْنِ بنِ أبي جُحَيْفَةَ عنْ أبيهِ قال آخَى النبيُّ ﷺ بَيْنَ سَلْمانَ وأبِي الدَّرْداءِ فَزارَ سَلْمانُ أبا الدَّرْداءِ فَرأى أُمَّ الدَّرْداءِ مُتَبَذِّلَةً فقال لَها ماشَأْنُكِ قالَتْ أخُوكَ أبو الدَّرْداءِ لَيْسَ لَهُ حاجَةٌ فِي الدُّنْيا فجاءَ أبو الدَّرْداءِ فَصَنَعَ لَهُ طَعاماً فقال كُلْ قال فانِّي صائِمٌ قال ماأنا بِآكِلٍ حَتَّى تَأْكُلَ قال فأكَلَ فلَمَّا كانَ اللَّيْلُ ذَهَبَ أبو الدَّرْداءِ يَقُومُ قال نَمْ فنامَ ثُمَّ ذَهَبَ يَقُومُ فقال نَمْ فَلَمَّا كانَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ قال سَلْمانُ قُمِ الآنَ فَصَلَّيا فَقال لَهُ سَلْمانُ إنَّ لِرَبِّكَ عَلَيْكَ

---

164 *es-Seher* (es-Sahar): (Iki fetha ile) subhtan, yânî tan yeri açılmazdan evvelce olan vakte denir... *(Kaamûs Ter.)*.

Bu hadîsin aslı, biraz evvel 71 rakamıyle de geçmiş idi.

165 Nâfile olarak oruçlu bulunan birisine bir dîn kardeşi orucunu bozdurmaya yemîn etse ve bunun üzerine o kimseye orucunu bozmak daha hayırlı olduğu kanâati belirip de bozsa, kendisine kazâ lâzım gelmez. Buhârî'ye göre bu yemîn o kimse için bir özür oluyor. Selmân, Ebu'd-Derdâ, Mücâhid, Tâvûs, Atâ, Sevrî, Şâfiî, Ahmed ve İshâk'a göre de nâfile orucu özürlü, özürsüz bozan kişiye kazâ lâzım gelmez. Diğer gruba göre başlama ile taahhüd edilmiş bir ibâdetin iftâr hâlinde kazâ ile ikmâl ve telâfî edilmesi gerekir.

حَقًّا وَلِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حقًّا وَلِأَهْلِكَ عَلَيْكَ حَقًّا فَأَعْطِ كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ صَدَقَ سَلْمَانُ *

76-....... Ebû Cuheyfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Selmân el-Fârisî ile Ebu'd-Derdâ arasında kardeşlik akdi yaptı. Selmân, Ebu'd-Derdâ'yı ziyârete gitti. (Ebu'd-Derdâ'yı evde bulamadı) ve karısı Ümmü'd-Derdâ'yı eski bir elbise içinde perîşân gördü de:

— Bu hâlin nedir? diye sordu.

Ümmü'd-Derdâ:

— Kardeşin Ebu'd-Derdâ'nın dünyâda bir işi ve ihtiyâcı yoktur (o, gündüz oruç tutar, gece namâz kılar), deyip dert yandı.

Bu sırada Ebu'd-Derdâ da geldi. Selmân için yemek yaptı (ve önüne getirdi). Selmân, Ebu'd-Deryâ'ya:

— Sen de ye! dedi.

Ebu'd-Derdâ:

— Ben oruçluyum! demesi üzerine Selmân:

— (Vallâhî bu orucu bozacaksın!) Ve sen yemedikçe ben de yemeyeceğim, dedi.

Ebû Cuheyfe dedi ki: Ebu'd-Derdâ da (orucunu bozup konuğu ile) yedi. Gece olunca Ebu'd-Derdâ, gecenin evvelinde namâza kalkmak istedi. Selmân onu:

— Uyu! diye men' etti.

Ebu'd-Derdâ da uyudu. Sonra bir daha kalkmaya davrandı. Yine Selmân:

— Uyu! deyip, onu kalkmaktan men' etti.

Gecenin son vakti olunca Selmân:

— Şimdi kalk, dedi. (Kalktılar, abdest alıp) namâz kıldılar. Müteâkıben Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya:

— ***İnne li-Rabbike aleyke hakkan***
Ve li-nefsike aleyke hakkan
Ve li-ehlike aleyke hakkan
(Ve li-dayfike aleyke hakkan)
Fe â'tı külle zî hakkın hakkahu

[= Muhakkak ki senin üzerinde Rabb'in için bir hakk vardır.
Ve yine senin üzerinde kendin için bir hakk vardır.
Ve yine senin üzerinde âilen için de bir hakk vardır.
(Ve hattâ senin üzerinde misâfir için de bir hakk vardır) [166].

---

166 Bu fıkra Tirmizî ile İbn Huzeyme tarafından rivâyet edilmiştir. Buhârî'nin bundan sonra gelecek 53-54. bâblarında "İnne li-zevrike aleyke hakkan = Muhakkak ziyâretçilerin için de bir hakk vardır" şeklindedir.

Binâenaleyh sen her hakk sâhibine hakkını ver!]
dedi. Sonra Ebu'd-Derdâ Peygamber'e geldi de bu vak'ayı O'na zikretti. Peygamber (S):

— *"Selmân doğru söylemiştir"* buyurdu [167].

٥١ـ باب صَوْمِ شَعْبَانَ

51- ŞA'BÂN AYINDA TUTULAN ORUC(UN FAZÎLETİ) BÂBI

٧٧ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ أبي النَّضْرِ عنْ أبي سَلَمَةَ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها قالَتْ كانَ رسولُ اللهِ ﷺ يَصُومُ حَتَّى نقُولَ لاَ يُفْطِرُ ويُفْطِرُ حَتَّى نَقُولَ لاَيَصُومُ فَمَا رَأَيْتُ رسولَ اللهِ ﷺ اسْتَكْمَلَ صِيامَ شَهْرٍ إلاَّ رَمَضَانَ وما رأيْتُهُ أكْثَرَ صِيَاماً مِنْهُ فِى شَعْبَانَ *

77-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -bâzı aylarda çok- oruç tutardı. Hattâ biz O'nu (bu ayda) hiç iftâr etmiyor sanırdık. (Bâzı aylarda da o kadar çok) iftâr ederdi ki, biz O'nu hiç nâfile oruç tutmuyor sanırdık. Ben Rasûlullah'ın ramazândan başka bir ayın

---

167 Hadîsin başlığa uygunluğu Ebu'd-Derdâ'nın Selmân için yemek yapması, Ebu'd-Derdâ oruçlu iken konuşmadan sonra orucunu bozması, sonra Peygamber'e gelip bunu zikretmesi, Peygamber'in ona kazâ etmeyi emretmemiş olması cihetindendir... (Aynî).

Son fıkra, hadîsin Peygamber tarafından tasvîb ve takrîrini isbât eder.

Bu hadîste dört nevi' hakk zikredilmiştir: Allah hakkı, zâtî hakk, âile hakkı, konu-komşu yânî vatandaşlık hakkı. Her hakk bir vazîfe mukaabili bulunduğundan "Her hakk sâhibine hakkı verilmelidir" emriyle de bu vazîfelere işâret buyurulmuştur. Vazîfenin bu yolda taksîmi, ahlâkçıların amelî ahlâka göre yaptıkları taksîmin esâsıdır. Dînî, zâtî, beytî, medenî vazîfelerdir. Şu kadar ki, ahlâkçılardan bir kısmı dînî vazîfeyi almakta, bir kısmı bırakmaktadır. Vazîfe, insan için yapılması bir borç olduğuna göre, en heybetli kürrelere kadar bütün kâinâtın yaratılış gâyelerine göre bir vazîfenin, bir seyir ve hareketin esîri oldukları görülüp dururken, insanın bu umûmî hareket kaanûnundan kendisini müstesnâ tutması hiç doğru olmaz. Kur'ân bu umûmî hareketi ve nizâmı, Hâlık'a ibâdet mâhiyyetinde bildirmiştir. Onun için insanın ahlâkî vazîfelerinin başında hadîsin bildirdiği gibi, Rabb'ine karşı yapılacak vazîfeler sayılmalıdır.

Hadîs, ahlâkın ana bölümlerini en vecîz biçimde tesbît edip bildirmesinden başka şu fıkhî hükümleri de bildirmektedir: Müstehâb olan ibâdetlerin îfâsı bedenî ve rûhî kuvvetlerimizin ziyâını ve kırılmasını mûcib olmaması ve vâcib olan asıl vazîfelerimizin îfâsına mâni' olacak dereceye varmaması; bu derece sıkıcı zühdî bir hayâttan bizleri men' etmesi; kardeşlik kurmanın meşrûluğu; kardeşleri ve tanıdıkları ziyâretin dînî ve medenî bir davranış olduğu; bir lüzum üzerine yabancı bir kadınla görüşüp konuşmanın cevâzı; hayırdan ve vazîfeden gaflet eden bir müslimin irşâd edilmesi.. (İbn Hacer, Aynî).

orucunu tamamladığını görmedim. Şa'bân ayındaki kadar da kendisinde çok oruçlu olduğu bir ay görmedim [168].

٧٨ـ حدّثنا مُعَاذُ بنُ فَضَالَةَ قال حدّثنا هِشَامٌ عنْ يَحْيَ عنْ أبِى سَلَمَةَ أنَّ عائِشَةَ رضى اللهُ عَنْها حَدَّثَتْهُ قالَتْ لَمْ يَكُن النبيُّ ﷺ يَصُومُ شَهْراً أكْثَرَ مِنْ شَعْبانَ فانَّهُ كانَ يَصُومُ شَعْبانَ كُلَّهُ وكانَ يَقُولُ خُذُوا مِنَ العَمَلِ ما تُطِيقُونَ فانَّ اللهَ لايَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا وَأحَبُّ الصَّلاَةِ إلَى النبىِّ ﷺ مادُووِمَ عَلَيْهِ وإنْ قَلَّتْ وكانَ إذا صَلَّى صَلاَةً دَاوَمَ عَلَيْهَا *

78-....... Âişe (R), Ebû Seleme'ye tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S), hiçbir ayda şa'bândakinden daha çok nâfile oruç tutar değildi. Çünkü Peygamber şa'bân ayının çoğunda oruç tutar idi. Ve: "*Amellerden* (devâm etmeye) *gücünüzün yeteceği mikdârı alınız. Çünkü Allah, sizler* (amelden) *bıkmadıkça* (sevâb vermekten) *bıkmaz*" buyururdu. Ve Peygamber'e en sevimli olan namâz, az olsa bile üzerinde devâm edilen namâzdı. Peygamber herhangi bir (nâfile) namâzı kılmaya başlayınca ona devâm ederdi [169].

٥٢ـ باب ما يُذْكَرُ مِنْ صَوْمِ النبىِّ ﷺ وإفْطَارِهِ

52- PEYGAMBER(S)'İN NÂFİLE ORUCU TUTMASI VE TUTMAMASI NEV'İNDEN ZİKROLUNAN ŞEYLER BÂBI

٧٩ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْماعِيلَ قال حدّثنا أبو عَوانَةَ عنْ أبِى بِشْرٍ عنْ سَعِيدٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال ماصَامَ النبىُّ ﷺ شَهْراً كامِلاً

---

168 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Şa'bân ayındaki kadar kendisinde çok oruçlu olduğu bir ay görmedim" sözündedir.

Bu hadîste Rasûlullah'ın şa'bân ayındaki orucunun ve buna kıyâsen diğer ibâdetlerinin başka aylara nisbetle daha çok olduğu bildirilmiştir. Bunda ramazânı fazla ibâdetle ve yüksek bir ubûdiyet şuûru ile karşılama hazırlığı da vardır.

169 Bu hadîsteki "Rasûlullah şa'bân ayının hepsini oruç tutar idi" sözü ile, geçen rivayetteki "Şa'bân ayındaki kadar kendisinde çok oruçlu olduğu bir ay görmedim" sözü arasında müşkil görülmüştür. Buna buradaki "Kulluhu = Hepsini" kavliyle "Gâlibuhu = Çoğunu" ma'nâsı kasdedilmiş olup, birinci hadîs ikinciyi tefsîr edici, beyân edicidir diye cevâb verilmiştir. Bâzıları da, Rasûlullah şa'bânın bâzen evvelinde, bâzen ortasında, bâzen de sonunda oruç tutardı ve şa'bânı oruçsuz bırakmazdı, ma'nâsınadır demişlerdir.

قَطُّ غَيْرَ رَمَضَانَ وَيَصُومُ حَتَّى يَقُولَ الْقَائِلُ لاَ وَاللهِ لاَيُفْطِرُ وَيُفْطِرُ حَتَّى يَقُولَ الْقَائِلُ لاَ واللهِ لاَيَصُومُ *

79-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ramazân-dan başka aslâ bir ayı kâmilen oruç tutmadı. (Diğer aylarda) oruç tutardı; bir hâlde ki, O'nu gören: Hayır, vallâhî Peygamber (bu ay) iftâr etmiyor, der idi. Yine Peygamber bir ay içinde oruçsuz olurdu, ki O'nu gören: Hayır, vallâhî Peygamber (bu ay hiç) oruç tutmuyor, der idi.

٨٠ــ حدّثني عَبْدُ الْعَزِيزِ بنُ عَبْدِ اللهِ قالَ حدّثني مُحَمَّدُ بنُ جَعْفَرٍ عنْ حُمَيْدٍ أنَّهُ سَمِعَ أنساً رضي الله عنه يَقُولُ كانَ رسولُ اللهِ ﷺ يُفطِرُ مِنَ الشَّهْرِ حَتَّى نَظُنَّ أنْ لاَيَصُومَ مِنْهُ وَيَصُومُ حَتَّى نَظُنَّ أنْ لاَيُفطِرَ منْهُ شَيْئاً وكانَ لاَتَشَاءُ تَرَاهُ مِنَ اللَّيْلِ مُصَلِّياً إلاَّ رَأيْتَهُ ولاَ نائماً إلاَّ رَأيْتَهُ وقال سُلَيْمَانُ عنْ حُمَيْدٍ إنَّهُ سَأَلَ أنساً فِي الصَّوْمِ *

80-....... Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Mâlik'ten şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) ay içinden (o kadar günlerde) oruç tutmaz idi ki, biz O'nu artık o ayın hiçbir gününde oruç tutmayacak sanırdık. (Hâlbuki sonra O geri kalan günlerde tamâmen veyâ kısmen oruç tutardı.) Ve yine Rasûlullah aydan (o kadar günlerde) oruç tutar idi ki, biz O'nu artık orucu bırakmayacak sanırdık. (Hâlbuki sonra O geri kalan günlerde orucu bırakırdı.) Ve yine sen Rasûlullah'ı geceden bir kısmında namâz kılar görmek istemezsin ki, muhakkak O'nu o sırada namâz kılar görürsün. O'nu uyur görmek istemezsin, meğer O'nu uyur görürsün.

Ve râvî Süleymân ibn Hayyân, Humeyd'den söyledi ki, Humeyd, Enes'ten Rasûlullah'ın orucu hakkında suâl sormuştur [170].

٨١ــ حدّثني مُحَمَّدٌ قال أخْبَرَنا أبو خالِدٍ الأحْمَرُ قال أخبرنا حُمَيْدٌ قال سألْتُ أنساً رضى الله عنهُ عنْ صِيَامِ النبيِّ ﷺ فقال ما كُنْتُ أُحِبُّ

170 İbn Abbâs hadîsinin de Enes ibn Mâlik hadîsinin de metinleri müşkildir. Her iki sahâbînin bu hadîsleriyle anlatmak istedikleri ma'nâ güçlükle anlaşılıyor. Her iki hadîsin bu müşkilliğinden dolayı şârihler çeşitli tasarruflara gitmişlerdir. Fakat hepsinin ortak oldukları cihet şudur: İbn Abbâs'ın da, Enes'in de bu haberleriyle Peygamber'in nâfile namâz kılmak ve oruç tutmak husûsunda muayyen ve düzgün bir proğrama tâbi' olmadığını bildirmek istemeleridir.

أنْ أَرَاهُ مِنَ الشَّهْرِ صَائِماً إلاَّ رَأَيْتُهُ ولاَ مُفْطِراً إلاَّ رَأَيْتُهُ ولاَ مِنَ اللَّيْلِ قائِماً
إلاَّ رَأَيْتُهُ ولاَ نائِماً إلاَّ رَأَيْتُهُ ولاَ مَسِسْتُ خَزَّةً ولاَ حَرِيرَةً ألْيَنَ مِنْ كَفِّ رسولِ
اللهِ ﷺ ولاَ شَمِمْتُ مِسْكَةً ولاَ عَبِيرَةً أطْيَبَ رَائِحةً مِنْ رَائِحَةِ رسولِ اللهِ
صلى الله عليه وسلم *

81-....... Humeyd et-Tavîl dedi ki: Ben Enes'e Peygamber'in orucunun keyfiyyetinden sordum. Enes (R) şöyle dedi: Ben Peygamber'i her aydan herhangi bir günde oruçlu görmek arzû edince, muhakkak O'nu oruçlu görürdüm. Onu oruçsuz görmek arzû edince de muhakkak O'nu oruçsuz görürdüm. Geceden herhangi bir kısmında namâz kılar görmek isteyince, muhakkak O'nu namâz kılar görürdüm. Uyur görmek isteyince de muhakkak uyur görürdüm. Ve ben Rasûlullah'ın elinden daha yumuşak ne bir yüne, ne de bir ipeğe dokundum. Ve yine ben Rasûlullah'ın güzel kokusundan daha gözel kokan ne bir misk, ne de bir anber kokladım [171].

٥٣ـ بابُ حَقِّ الضَّيْفِ فِى الصَّوْمِ

171 Enes hadîsinin ma'nâsı, nâfile namâz kılmak ve nâfile oruç tutmak husûsunda Peygamber'in hâli muhtelif idi. Îcâbına göre gâh ayın ilk günlerinde, gâh ortasında, bâzı ayların da son günlerinde oruç tutardı. Yine böyle, Peygamber bâzı defa gecenin önünde, bâzı defa ortasında, bâzı geceler de sonunda namaz kılardı. Gecenin bu muhtelif zamânlarında namâz kıldığını, yine böyle gündüzleri oruçlu bulunduğunu her görmek isteyen sahâbî Peygamber'i mükerreren gözleyerek namâz kılarken yâhud oruçlu iken rastlar ve dilediği gibi görürdü... İşte hadîsin ma'nâsı budur. Yoksa Peygamber mütevâliyen oruç tutardı yâhud bütün gece namâz kılardı denilmek istemiyor (Aynî).

İbn Abbâs hadîsi Peygamber'in ramazândan başka hiçbir ayda baştan başa oruçlu olmadığını açıkça öğretmiştir. Hadîsin bu fıkrası, bu husûsta bir nasstır. İşte bu nassın ve açıklığın irşâd ve delâletiyle, hadîsin bundan sonrasında şöyle demiş olduğunu anlıyoruz: Peygamber'in ramazândan gayrı aylarda tuttuğu oruçların zamânları ve günleri ta'yîn edilip belirlenmiş değildi. Bir ayın önündeki, ortasındaki, sonundaki günlerde hem oruçlu olduğu, hem de oruçsuz olduğu günler bulunurdu. Bundan dolayı ayın her gününü oruçlu veyâhud oruçsuz sanırlardı.

Enes ibn Mâlik de kendi hadîslerinde aynı hakîkati ifâde etmiş oluyor. Oruç husûsunda böyle olduğu gibi namâz husûsunda da böyleydi. Bir gecenin birkaç sâatinde yatmak, kalkıp namâz kılmak hâlleri sık sık tekerrür ediyordu. Onun bu hâllerini gözleyen ve müşâhede edenler, Peygamber'i âdetâ bütün gece namâz kılar veyâhud bütün gece uyur zannederlerdi (*Tecrîd Ter.*, IV, 120-121).

Hadîsin son fıkrası, Peygamber'in yaratılışça da, huyca da en mükemmel sıfatlar üzere olduğunu, bunun da kemâlin tamâmı ve cemâlin bütünü olduğunu ifâde etmektedir (Kastallânî).

53- KONUĞUN (KENDİSİNİ KONUKLAYIP AĞIRLAYAN KİMSENİN TUTMAKTA OLDUĞU NÂFİLE) ORUCUNDAKİ HAKKI BÂBI [172]

٨٢ـ حدّثنا إسْحاقُ قال أخبرنا هُرونُ بنُ إسْماعِيلَ قال حدّثنا عَلِيٌّ قال حدّثنا يَحْيَي قال حدّثني أبو سَلَمَةَ قال حدّثني عَبْدُ اللّهِ بنُ عَمْرِو ابنِ الْعَاصِ رضى اللّهُ عنهما قال دَخلَ عَلَيَّ رسولُ اللّهِ ﷺ فَذَكَرَ الحَدِيثَ يَعْنِي إنَّ لِزَوْرِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وإنَّ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا فَقُلْتُ وما صَوْمُ دَاوُدَ قال نِصْفُ الدَّهْرِ *

82-....... Abdullah ibnu Amr ibni'l-Âs (R) tahdîs edip, Rasûlullah yanıma girdi, dedikten sonra, bundan sonraki bâbda gelecek olan, yânî içinde Rasûlullah'ın:

İnne li-zevrike aleyke hakkan
Ve innc li-zevcike aleyke hakkan

(= Muhakkak senin üzerinde konukların için bir hakk vardır ve yine muhakkak senin üzerinde eşin için bir hakk vardır) sözleri bulunan hadîsini zikretti [173].

Abdullah dedi ki: Rasûlullah en nihâyet bana Dâvûd orucu tutmayı tavsiye edince, ben:

— Dâvûd Peygamber'in orucu ne kadardır? diye sordum.

Rasûlullah:

— *"Senenin yarısıdır"* buyurdu.

٥٤ـ بابُ حَقِّ الجِسْمِ فِي الصَّوْمِ

54- NÂFİLE ORUÇ TUTMAKTA BEDENİN (SAĞLIĞININ GÖZETİLMESİ, MERHAMET VE ŞEFKAT EDİLMESİ) HAKKI BÂBI

٨٣ـ حدّثنا ابنُ مُقاتِلٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللهِ قال أخبرنا الأَوْزَاعِيُّ قال حدّثني يَحْيَي بنُ أبِي كَثِيرٍ قال حدّثني أبو سَلَمَةَ بنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ قال حدّثني عَبْدُ اللهِ بنُ عَمْرِو بنِ الْعَاصِي رضى الله عنهما قال لِي رسولُ اللهِ ﷺ ياعَبْدَ اللهِ أَلَمْ اُخْبَرْ أَنَّكَ تَصُومُ النَّهارَ وتَقُومُ اللَّيْلَ فَقُلْتُ بَلَى يارسولَ اللهِ قال فَلاَ تَفْعَلْ صُمْ وأفْطِرْ وقُمْ ونَمْ فإنَّ لِجَسَدِكَ عَلَيْكَ حَقاً وَإنَّ لِعَيْنِكَ عَلَيْكَ حَقاً

---

172 Yânî konuğun, kendisini konuklayıp ağırlayan kişinin tutmakta bulunduğu nâfile oruçtaki hakkı. Bununla nâfile oruç tutmakta olan ev sâhibinin, konuğu sebebiyle orucunu bırakması kasdedilmektedir.

173 Buhârî hadîsin tamâmını değil de sâdece buradaki başlığa delîl olacak kısmını

وإنَّ لِزَوْجِكَ عَلَيْكَ حَقاً وإنَّ لِزَوْرِكَ عليكَ حَقاً وإنَّ بِحَسْبِكَ أنْ تَصُومَ كُلَّ
شَهْرٍ ثلاثَةَ أيَّامٍ فانَّ لَكَ بِكُلِّ حَسَنَةٍ عَشْرَ أمْثالِهَا فانَّ ذَلكَ صِيَامُ الدَّهْرِ كُلِّهِ
فَشَدَّدْتُ فَشُدِّدَ عَلَيَّ قُلْتُ يارسولَ اللهِ إنِّي أجِدُ قُوَّةً قال فَصُمْ صِيامَ نَبِيِّ اللهِ
دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلامُ ولاَ تَزِدْ عَلَيْهِ قُلْتُ وما كانَ صِيامُ نَبِيِّ اللهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلامُ
قال نِصْفَ الدَّهْرِ فَكَانَ عَبْدُ اللهِ يَقُولُ بَعْدَ ماكَبِرَ يَا لَيْتَنِي قَبِلْتُ رُخْصَةَ
النبيِّ ﷺ

83-....... Abdullah ibnu Amr ibni'l-Âs (R) tahdîs edip şöyle demiştir:

Rasûlullah (S) bana:

— *"Yâ Abdellah! Senin gündüzleyin oruç tutar ve geceleyin de namâz kılar olduğun bana haber verilmedi mi?"* buyurdu.

Ben de:

— Evet, yâ Rasûlallah, öyledir, dedim.

Rasûlullah:

— *"Öyle yapma! Bâzı günler oruç tut, bâzı günler oruç tutma. Gecenin bir kısmında namâz kıl, bir kısmında yat uyu.*

Fe inne li-cesedike aleyke hakkan
Ve inne li-aynike aleyke hakkan
Ve inne li-zevcike aleyke hakkan
Ve inne li-zevrike aleyke hakkan

(= Çünkü muhakkak senin üzerinde şu bedenin için bir hakk vardır,
Ve muhakkak senin üzerinde gözlerin için bir hakk vardır,
Ve muhakkak senin üzerinde eşin için bir hakk vardır,
Ve muhakkak senin üzerinde ziyâretçilerin için de bir hakk vardır.)
Ve muhakkak (bütün bu hakları edâ etmekle berâber) *her ay üç gün oruç tutman sana kâfîdir. Çünkü sana herbir haseneye mukaabil on misli sevâb muhakkak olduğuna göre, her ayın üç gün orucu, bütün sene orucu demektir"* buyurdu.

Ben nefsim üzerinde ibâdette şiddet yaptıkça bana şiddetlendirildi. Ben:

— Yâ Rasûlâllah! Ben bundan ziyâde ibâdet yapmak için kendimde kuvvet buluyorum! dedim.

---

kısaltılmış olarak getirmiştir. Konuğun ev sâhibinin orucundaki hakkı, ev sâhibinin konuğunu râm ve enîs eylemek ve genişlik yapmak için nâfile orucunu bozmasıdır. Eşin eşi üzerindeki haklarından biri de cinsî münâsebet ihtiyâcının yerine getirilmesidir. Arka arkaya nâfile oruç tutan ve geceleri çok nâfile namâz kılan eş ise böylece zayıf düşeceğinden, eşinin bu ihtiyâcını yerine getiremiyecektir.

Rasûlullah:

— *"Öyleyse Allah'ın Peygamberi Dâvûd aleyhi's-selâmın orucu gibi oruç tut, ondan fazla tutma!"* buyurdu.

Ben:

— Allah'ın Peygamberi Dâvûd aleyhi's-selâmın orucu ne kadardır? dedim.

— *"Senenin yarısıdır"* buyurdu.

Abdullah yaşlanıp da nefsinde eskisi gibi ibâdete kuvvet kalmayınca "Ah, keşki ben Peygamber'in bahşettiği ruhsat ve kolaylığı kabûl etmiş olaydım" der dururdu [174].

٥٥ـ باب صَوْمِ الدَّهْرِ

55- DEHR (YÂNÎ BÜTÜN SENE) ORUCU BÂBI [175]

٨٤ـ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبَرَنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرَنِى سَعِيدُ بنُ المُسَيَّبِ وأبو سَلَمَةَ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ أنَّ عَبْدَ اللّهِ بنَ عَمْرٍو قال أُخْبِرَ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم أنّى أقُولُ واللّهِ لَأصُومَنَّ النَّهارَ وَلَأقُومَنَّ اللَّيْلَ ما عِشْتُ فقُلْتُ لَهُ قَدْ قُلْتُهُ بأبِى أنْتَ وأُمِّى قال فإنَّكَ لاَ تَسْتَطِيعُ ذَلِكَ فَصُمْ وأفْطِرْ وقُمْ وَنَمْ وصُمْ مِنَ الشَّهْرِ ثَلاثَةَ أيّامٍ فإنَّ الحَسَنَةَ بِعَشْرِ أمْثَالِهَا وذَلِكَ مِثْلُ صِيَامِ الدَّهْرِ قُلْتُ إنّى أُطِيقُ أفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قال فَصُمْ يَوْمًا وأفْطِرْ يَوْمَيْنِ قُلْتُ إنّى أُطِيقُ أفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قال فَصُمْ يَوْمًا وأفْطِرْ يَوْمًا فَذَلِكَ صِيَامُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ وهُوَ أفْضَلُ الصِّيَامِ فَقُلْتُ أُطِيقُ أفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ فقال النبيُّ ﷺ لاَأفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ *

84-....... Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir:

Vallâhî ben yaşadığım müddetçe muhakkak gündüzleyin oruç tutacağım, geceleyin de muhakkak ibâdetle kaaim olacağım demek-

---

174 Hadîsin başlığa delîlliği *"Muhakkak senin üzerinde bedenin için bir hakk vardır..."* sözündedir.

Nâfile ibâdet yapan kişi, bedenini zayıf düşürüp de diğer farzları yapmaktan âciz kılmamak için bedenini hoş ve sıhhatli tutması, kendi boynunda sâbit bir borç ve hakktır.

175 Yânî bütün sene oruç tutmak câiz olur mu, olmaz mı? Bu husûsta delîller teâruz ettiği, bir de men'in Abdullah'a mahsûs olması ihtimâlinden dolayı Buhârî hükmü beyân etmemiştir.

te olduğum haberi Rasûlullah'a ulaştırılmış. Rasûlullah bana bunu söyleyip söylemediğimi sordu. Ben de kendisine:

— Babam, anam sana fedâ olsun, ben bu sözleri söylemiş, böyle adamışımdır, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— *"Ama sen bu ağır ibâdeti yerine getirmeye muktedir olamazsın. Onun için sen bâzen oruç tut, bâzen tutma; bâzen ibâdete kalk, bâzen uyu. Sen* (her) *aydan üç gün oruç tut. Çünkü her hasene on misli ile mükâfâtlanır. Bu da* (fazîlet ve ecir kazanma bakımından) *bütün sene orucu gibidir"* buyurdu [176].

— Ben bundan daha fazlasına kuvvet yetiririm, dedim.

Rasûlullah:

— *"Öyleyse bir gün oruç tut, iki gün oruç tutma"* buyurdu.

— Ben bundan daha fazlasına kuvvet yetiririm, dedim.

— *"Öyleyse bir gün oruç tut, bir gün tutma. İşte bu, Dâvûd Peygamber'in orucudur. Bu, orucun en fazîletlisidir"* buyurdu.

— Ben bundan daha fazlasına kuvvet yetiririm, dedim.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— *"Bundan daha fazîletli oruç yoktur"* buyurdu [177].

٥٦ــ بابُ حَقِّ الأهْلِ فِى الصَّوْمِ رَوَاهُ أَبُو جُحَيْفَةَ عنِ النبىِّ ﷺ

56- NÂFİLE ORUÇ HUSÛSUNDA EHLİN (YÂNÎ ÇOCUKLARIN, EŞİN VE DİĞER YAKINLARIN) HAKKI BÂBI

Bu ehlin haklarını tesbît eden hadîsi Ebû Cuheyfe, Peygamber(S)'den rivâyet etmiştir [178].

٨٥ــ **حدّثنا** عَمْرُو بنُ عَلِيٍّ قال أخبرنا، أَبو عاصِمٍ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ سَمِعْتُ عَطَاءً أنَّ أبا الْعبَّاسِ الشَّاعِرَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بنَ عَمْرٍو رضى الله عنهما يَقُولُ بَلَغَ النبىَّ ﷺ أنِّى اسْرُدُ الصَّوْمَ وأُصَلِّى اللَّيْلَ فإمَّا أرْسَلَ إلَىَّ وإمَّا لَقِيتُهُ فَقال أَلَمْ أُخبَرْ أَنَّكَ تَصُومُ ولاَ تُفْطِرُ وَتُصَلِّى ولاَ تَنامُ فَصُمْ وأفْطِرْ

---

176 Hadîsin başlığa delîl yeri *"Bu da bütün sene orucu gibidir"* fıkrasıdır.

177 Yânî Dâvûd Peygamber'in orucundan daha fazîletli oruç yoktur. Peygamber'in bu son sözü, başlıkta açıklanmayan hükmü açıklamış oluyor.

178 Bundan beş bâb önce geçen 50. bâbdaki Selmân ile Ebu'd-Derdâ kıssası hadîsi ki, Peygamber, Selmân'ın sözlerini takrîr etmiş idi.

Nâfile ibâdette ehlin hakkı, onlara rıfkla muâmele etmek ve kendilerine infâk eylemektir. Devâmlı ibâdetle meşgûl olununca bu vazîfeler yerine getirilemez.

وَقُمْ وَنَمْ فَإِنَّ لِعَيْنَيْكَ عَلَيْكَ حَظًّا وَإِنَّ لِنَفْسِكَ وَأَهْلِكَ عَلَيْكَ حَظًّا قَالَ إِنِّى
لَأَقْوَى لِذَلِكَ قَالَ فَصُمْ صِيَامَ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ قَالَ وَكَيْفَ قَالَ كَانَ يَصُومُ
يَوْماً وَيُفْطِرُ يَوْماً وَلاَ يَفِرُّ إِذَا لاَقَى قَالَ مَنْ لِى بِهَذِهِ يَانَبِىَّ اللهِ قَالَ عَطَاءٌ لاَأَدْرِى
كَيْفَ ذَكَرَ صِيَامَ الأَبَدِ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لاَ صَامَ مَنْ صَامَ الأَبَدَ مَرَّتَيْنِ *

85-....... İbn Cureyc şöyle demiştir: Ben Atâ'dan işittim; ona da Mekkeli meşhûr şâir Ebu'l-Abbâs es-Sâib haber vermiştir ki, kendisi Abdullah ibn Amr(R)'dan işitmiştir. Abdullah şöyle diyordu: Peygamber'e benim arka arkaya oruç tutar ve geceleyin namâz kılar olduğum haberi ulaşmış. Bundan ötürü ya bana haberci yolladı, yâhud da ben kendisine kavuşunca bana:

— *"Senin ara vermeden oruç tutar olduğun ve uyumayarak namâz kılar olduğun bana haber verilmedi mi? Oruç tut, iftâr et, namâz kıl ve uyu! Çünkü senin üzerinde iki gözün için bir pay vardır. Ve çünkü senin üzerinde nefsin ve ehlin için de birer pay vardır"* buyurdu.

Abdullah:

— Ben bu ibâdet için elbette kuvvetliyimdir, dedi.

Rasûlullah:

— *"Öyleyse sen Dâvûd aleyhi's-selâm orucu tut"* buyurdu.

— Dâvûd Peygamber'in orucu nasıldır? dedi.

Rasûlullah:

— *"Dâvûd bir gün oruç tutar, bir gün tutmaz idi. Ve o düşmanla karşılaştığı zamân kaçmazdı"* buyurdu.

Abdullah:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Bu düşmandan kaçmamak hasletini bana kim te'mîn eder? dedi.

(Peygamber: *"O bir ilâhî ihsândır"* buyurdu.)

Râvî Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle dedi: Ben bu kıssada ebed orucunu nasıl zikrettiğini bilmiyorum, ancak ben râvînin şöyle dediğini ezberimde tutuyorum: Peygamber (S) iki kerre:

— *"Dâimâ oruç tutan kimse, oruç tutmamıştır"* buyurdu [179].

---

179 Peygamber'in iki defa tekrarladığı bu sakındırma, ibâdette şiddete gidilmesinin men'ine delâleti i'tibâriyle çok mühimdir.

Nâfile ibâdetlerde şiddete gidilmesi, bedene zayıflık, meşakkat ve meşgûliyet meydana getireceğinden nefse, âileye, hısımlara ve derece derece bütün vatandaşlara karşı yerine getirilmesi gerekli hakklar ve vazîfeleri aksatacak ve bunları engelleyecektir.

٥٧ـ باب صَوْمِ يَوْمٍ وإفْطارِ يَوْمٍ

57- BİR GÜN ORUÇ TUTMAK VE BİR GÜN İFTÂR ETMEK BÂBI

٨٦ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشّارٍ قال حدّثنا غُنْدَرٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَنْ مُغِيرَةَ قال سَمِعْتُ مُجاهِداً عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عَمْرٍو رضى الله عنهما عنِ النبىِّ ﷺ قال صُمْ مِنَ الشَّهْرِ ثلاثَةَ أيّامٍ قال أُطِيقُ أكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فما زَالَ حَتّى قال صُمْ يَوْماً وأفْطِرْ يَوْماً فقال اقْرأ القُرْآنَ فِى كُلِّ شَهْرٍ قال إنِّى أُطِيقُ أكْثَرَ فَما زَال حَتّى قال فِى ثَلاثٍ *

86-....... Abdullah ibn Amr(R)'dan: Peygamber (S):

— *"Aydan üç gün oruç tut!"* buyurdu.

Abdullah:

— Ben bundan çoğuna tâkat getiririm, dedi ve devâmla daha çoğuna tâkat getireceğini söyledi.

Nihâyet, Peygamber:

— *"Bir gün oruç tut, bir gün oruçsuz ol"* dedi ve *"Kur'ân'ı da her bir ay içinde okuyup hatm eyle!"* buyurdu.

Abdullah:

— Ben daha çoğuna da tâkat getiririm, dedi ve böyle demekten ayrılmadı.

Nihâyet, Peygamber:

— *"Kur'ân'ı üç gece içinde oku!"* buyurdu [180].

٥٨ـ باب صَوْمِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلامُ

58- DÂVÛD ALEYHİ'S-SELÂMIN ORUCU BÂBI [181]

٨٧ـ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا حَبِيبُ بنُ أبِى ثابِتٍ قال سَمِعْتُ أبا العَبّاسِ المَكِّىَّ وكانَ شاعِراً وكانَ لايُتَّهَمُ فِى حَدِيثِهِ قال سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بنَ عَمْرِو بنِ العاصِ رَضِىَ الله عنهما قال قال لِى النبىُّ ﷺ إنَّكَ

---

180 Hadîsin bâb başlığına delîlliği bellidir. Buhârî bu hadîsi daha uzun bir metin ile Fadâilu'l-Kur'ân Kitâbı'nda da getirmiştir.

181 Geçen bâbın ardından bunu getirmesi birinci ile bir gün oruç, bir gün iftârın efdaliyyetine tenbîh; bu ikinci ile de Dâvûd Peygamber'in bu fiiline uymayı işâret içindir.

لتَصُومُ الدَّهْرَ وتَقُومُ اللَّيْلَ فَقُلْتُ نَعَمْ قال إنَّكَ إذَا فعلْتَ ذَلِكَ هَجَمَتْ لَهُ العَيْنُ وَنَفِهَتْ لَهُ النَّفسُ لاَ صامَ مَنْ صامَ الدَّهْرَ صَوْمُ ثَلاثَةِ أيَّامٍ صَوْمُ الدَّهْرِ كُلِّهِ قُلْتُ فإنِّى أُطِيقُ أكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ قال فَصُمْ صَوْمَ دَاوُدَ عليه السَّلاَمُ كانَ يَصُومُ يَوْماً ويُفْطِرُ يَوْماً وَلاَ يَفِرُّ إذَا لاَقَى *

87-....... Bize Habîb ibnu Ebî Sâbit tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebu'l-Abbâs el-Mekkî'den işittim; o bir şâir idi ve hadîsi husûsunda ittihâm edilmezdi. Dedi ki: Ben Abdullah ibn Amr ibni'l-Âs(R)'tan işittim: Dedi Peygamber (S) bana hitâben:

— *"Muhakkak ki sen her gün oruç tutuyor ve bütün gece ibâdetle kaaim oluyorsun"* buyurdu.

Ben:

— Evet öyle yapıyorum, dedim.

Peygamber:

— *"Sen böyle yaptığın zamân muhakkak bundan dolayı göz zayıflayıp göz çukuru içine çökecek, nefis de çok yorulacaktır. Her gün oruç tutan, oruç tutmamıştır. Her aydan üç gün oruç tutmak, senenin tamâmını oruç tutmaktır"* buyurdu.

Ben:

— Ben bundan daha çoğuna tâkat getiririm, dedim.

Peygamber:

— *"Öyle ise Dâvûd aleyhi's-selâmın orucu gibi oruç tut. O bir gün oruç tutar, bir gün oruç tutmaz idi ve düşmanla kavuştuğu zamân da kaçmaz idi"* buyurdu.

٨٨ــ **حدّثنا** اسْحاقُ الوَاسِطِيُّ قال **حدّثنا** خالِدٌ عنْ خالِدٍ عنْ أبِي قِلاَبَةَ قال أخبرنِي أبُو المَلِيحِ قال دَخَلْتُ مَعَ أبِيكَ عَلى عَبْدِ اللهِ بنِ عَمْرٍو فَحَدَّثَنا أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ ذُكِرَ لَهُ صَوْمِي فَدَخَلَ عَلَيَّ فأَلْقَيْتُ لَهُ وِسادَةً مِنْ أدَمٍ حَشْوُها لِيفٌ فَجَلَسَ عَلى الأرْضِ وصارَتِ الوِسادَةُ بَيْنِي وبَيْنَهُ فقال أما يَكْفِيكَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلاَثَةُ أيَّامٍ قال قُلْتُ يارسولَ اللهِ قال خَمْساً قُلْتُ يارسولَ اللهِ قال سَبْعاً قُلْتُ يارسولَ اللهِ قال تِسْعاً قُلْتُ يا رسولَ اللهِ قال إحْدَى عَشْرَةَ ثُمَّ قال النبِيُّ ﷺ لاَ صَوْمَ فَوْقَ صَوْمِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السلاَمُ شَطْرُ الدَّهْرِ صُمْ يَوْماً وَأفْطِرْ يَوْماً *

88-....... **Ebû Kılâbe şöyle dedi: Bana Ebu'l-Melîh haber verip**

şöyle dedi: Ben baban ile berâber Abdullah ibn Amr'ın yanına girdim. Abdullah bize şöyle tahdîs etti: Benim oruç tutuşum Rasûlullah'a zikrolunmuş. Rasûlullah bunu duyunca benim yanıma girdi. Ben hemen kendisi için lîf dolu deriden bir yastık koydum. Rasûlullah yer üzerine oturdu. O yastık benimle O'nun arasında kaldı. Akabinde bana:

— *"Sana her aydan üç gün oruç tutmak yetmiyor mu?"* buyurdu.

Ben:

— (Yetmez) yâ Rasûlallah! dedim.

Rasûlullah:

— "(Her aydan) *beş gün tut"* buyurdu.

Ben:

— (Her aydan beş gün de yetmez) yâ Rasûlallah! dedim.

— "(Her aydan) *yedi gün tut!"* buyurdu.

Ben:

— (Her aydan yedi gün oruç bana yetmez) yâ Rasûlallah! dedim.

— "(Her aydan) *dokuz gün tut"* buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah (bu da yetmez)! dedim.

— "(Her aydan) *onbir gün oruç tut"* buyurdu.

Sonra Peygamber (S):

— *"Dâvûd Peygamber'in orucunun üstünde oruç yoktur. O, senenin yarısını oruç tutmaktır. Bir gün oruç tut, bir gün iftâr et"* buyurdu [182].

٥٩ــ بابُ صِيامِ أيامِ الْبِيضِ ثَلاَثَ عَشْرَةَ وأرْبَعَ عَشْرَةَ وَخَمْسَ عَشْرَةَ

59- HER AYIN ONÜÇ, ONDÖRT, ONBEŞİNCİ GÜNLERİ OLAN "EYYÂMU'L-BÎD"DE ORUÇ TUTMAK BÂBI [183]

٨٩ــ حدّثنا أبو مَعْمَرٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ قال حدّثنا أبو التَّيَّاحِ

---

182 Her iki hadîsin başlığa delîlliği meydandadır.

183 *Eyyâmu'l-Bîd,* bâ'nın kesriyle "Eyyâmu'l-Leyâlî'l-Bîd" takdîrindedir ki, parlak olan gecelerin günleri demektir. Her ayın onüç, ondört ve onbeşinci günleridir. Bir kavle göre oniki, onüç ve ondördüncü günlerinden ibârettir. Hulâsa bu kelâm, bu takdîr üzere olduğundan izâfetsiz "el-Eyyâmu'l-Bîd" demek câiz değildir. Şârih dedi ki: " كَانَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ يَأْمُرُنَا أنْ نَصُومَ أيَّامَ الْبِيضِ = Peygamber (S) bizlere eyyâmu'l-bîdde oruç tutmamızı emrederdi" hadîsi bundandır. Bu günler, onüçüncü, ondördüncü ve onbeşinci, yâhud da onikinciden ondördüncü günlere kadardır. Bütün gece mehtâb olduğu için böyle isimlendirildiler *(Kaamûs Ter.).*

قال حدّثنى أبو عُثمانَ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللهُ عنه قال أوْصانِى خَلِيلِى ﷺ بِثلاثٍ صِيامِ ثَلاثَةِ أيّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ورَكْعَتَي الضُّحَى وأنْ أُوتِرَ قَبْلَ أنْ أنامَ *

89-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Kalbî dostum (Rasûlullah) bana üç şey vasıyyet etti: Her aydan üç gün oruç tutmak, (her gün) iki rek'at duhâ namâzı kılmak, uyumadan önce vitr namâzı kılmak [184].

٦٠ــ بابُ مَنْ زارَ قَوْماً فَلَمْ يُفطِرْ عِنْدَهُمْ

60- BİR TOPLULUĞU ZİYÂRET EDİP DE ONLARIN YANINDA İFTÂR ETMEYEN KİMSE BÂBI [185]

٩٠ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنى خالِدٌ هُوَ ابنُ الحَارِثِ قال حدّثنا حُمَيْدٌ عنْ أنَسٍ رضى اللهُ عنه دَخَلَ النبيُّ ﷺ عَلَى أُمِّ سُلَيْمٍ فأتَتْهُ بِتَمْرٍ وسَمْنٍ قال أعِيدُوا سَمْنَكُمْ فِي سِقائِهِ وتَمْرَكُمْ فِى وِعائِهِ فإنِّى صائِمٌ ثُمَّ قامَ الى ناحِيَةٍ مِنْ نَواحِي البَيْتِ فصَلَّى غَيْرَ المَكْتُوبَةِ فَدَعا لأمِّ سُلَيْمٍ وأهْلِ بَيْتِها فقالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ يارسول اللهِ إنَّ لِى خُوَيْصَةً قال ماهِىَ قالَتْ خادِمُكَ أنَسٌ فَمَا تَرَكَ خَيْرَ آخِرَةٍ ولاَ دُنْيا إلاَّ دَعالِى بِهِ قال اللهُمَّ ارْزُقْهُ مالاً وَولَداً وبارِكْ لَهُ فإنِّى لِمَنْ أكْثَرِ الأنْصارِ مالاً ح وحدَّثَتْنى ابْنَتي أُمَيْنَةُ أنَّهُ دُفِنَ لِصُلْبِي مَقْدَمَ الحَجَّاجِ البَصْرَةَ بِضْعٌ وعِشْرُونَ وَمِائَةٌ *

90-....... Enes ibn Mâlik(R)'ten (şöyle demiştir):

Peygamber (S) -annem- Ümmü Süleym'in yanına girdi. Annem de O'na hurma ve yağ getirip ikrâm etti. Peygamber:

---

184 Buhârî bu hadîsi küçük bir lâfız farkıyle Ebvâbu't-Tatavvu', ''Bâbu salâti'd-duhâ fi'l-hadar..'' bölümünde de rivâyet etmişti. Üç gün oruç tutmaktan zâhiren anlaşılan, her ayın onüç, ondört ve onbeşinci günleri olan eyyâmu'l-bîd'dir. Maamâfîh ayın arka arkaya üç günü olmak da muhtemildir.

Her ayın üç günü oruca ayrılması, her hasene ve her hayrın on misli sevâb ile karşılanacağı va'd edildiğinden (el-En'âm: 160) bu hesâbca her ayın oruçlu geçirilmiş gibi olması gâyesine dayandırılmıştır.

185 Yânî kendisi nâfile orucu tutmakta iken bir topluluğu ziyâret edip de onların yanında iftâr etmeyen kimse. Bu, on bâb önceki ''Kardeşine, tutmakta olduğu nâfile orucu bozdurmaya yemîn eden kimse'' bâbına karşılık olan bir bâbdır (Aynî).

— *"Yağınızı tulumuna, hurmanızı da kendi kabı içine geri koyunuz. Çünkü ben oruçluyum"* buyurdu.

Sonra evin kenarlarından bir tarafına doğru kalktı, durup farz olmayarak (iki rek'at nâfile) namâz kıldı. (Peygamber ile biz de kıldık.) Peygamber Ümmü Süleym'e ve evinin halkına duâ etti. Ümmü Süleym:

— Yâ Rasûlallah! Benim bir hâssacığım var (ona da duâ ediver), dedi.

Rasûlullah:

— *"Hâssacık nedir?"* dîye sordu.

Ümmü Süleym:

— Hizmetçin Enes'tir, dedi.

Enes dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah âhiretin ve dünyânın hiçbir hayrını bırakmayarak bana duâ etti:

*"**Allâhumme'rzukhu mâlen ve veleden ve bârik lehu*** (= Yâ Allah! Enes'i çok mal ve çok evlâd ile rızıklandır ve kendisi için bu rızkı bereketli kıl)" dedi. İşte bu duâ bereketliyle ben malca Ensâr'ın en zenginlerindenim.

H yine Enes şöyle dedi: Kızım Umeyye bana söyledi ki Haccâc'ın Basra'ya geldiği (hicrî 75 târihine) kadar sulbî evlâdımdan yüzyirmi bu kadar kişi gömülmüştür [186].

٩١ـ حدّثنا ابنُ أبي مَرْيَمَ قال أخبرنا يَحْيَي قال حدّثني حُمَيْدٌ قال سَمِعَ أنَساً رضي اللّهُ عنهُ عنِ النّبيِّ ﷺ *

91- Bize İbnu Ebî Meryem tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahyâ (ibn Eyyûb el-Ġâfıkî el-Mısrî) haber verip şöyle dedi: Bana Humeyd et-Tavîl tahdîs etti ki, kendisi Enes'ten; o da Peygamber(S)'den işitmiştir [187].

---

186 Hadîs metnindeki *Huveysa* lâfzı *Hâssa* isminin küçültmesidir. "Senin hizmetine tahsîs olunan küçük" demektir. Bâzı rivâyetlerde *Uneys* gelmiştir ki, bu da *Enescik* demektir. Ahmed ibn Hanbel de "Huveydimüke(=Senin küçük hizmetçin)" şeklinde rivâyet etmiştir.

Enes ibn Mâlik'in hâl tercemesine daha önceki bölümlerde işâret edilmişti. Enes Basra'da ikaamet etmiş ve orada 93 hicrî yılında yüz yaşını aşkın olarak vefât etmiştir. Haccâc'ın Basra'ya gelişinde seksen küsûr yaşında bulunduğu bildiriliyor. *Tezkirâtu'l-Huffâz*'da en son vefât eden sahâbîdir deniyor.

Enes'in bu hâli ve hadîste bildirdiği zürriyet çokluğu, Peygamber'in kendisi hakkındaki duâsının kabûl olunduğunun en güzel misâlidir.

187 Bu tarîkin zikredilmesinin fâidesi, Humeyd'in bu hadîsi Enes'ten işitmesini beyândır. Çünkü Humeyd'in bâzen Enes üzerine tedlîs eder olduğu meşhûr olmuş-

٦١– باب الصوم آخر الشهر

61- AYIN SONUNDA ORUÇ TUTMAK BÂBI

٩٢– حدّثنا الصَّلْتُ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا مَهْدِيٌّ عنْ غَيْلاَنَ ح و حدّثنا أبو النُّعْمانِ قال حدّثنا مَهْدِيٌّ بنُ مَيْمُونٍ قال حدّثنا غَيْلاَنُ بنُ جَرِير عنْ مُطَرِّفٍ عنْ عِمْرَانَ بنِ حُصَيْنٍ رضي اللهُ عنهما عن النبيِّ ﷺ أنَّهُ سألَهُ أوْ سَأَلَ رجُلاً وعِمْرَانُ يَسْمَعُ فقال ياأبا فُلاَنٍ أما صُمْتَ سَرَرَ هَذَا الشَّهْرِ قال أظُنُّهُ قال يَعْنِي رَمَضَانَ قال الرَّجُلُ لاَ يارسولَ اللهِ قال فإذَا أفْطَرْتَ فَصُمْ يَوْمَيْنِ لَمْ يَقُلِ الصَّلْتُ أظُنُّهُ يَعْنِي رمَضانَ * قال أبو عَبْدِ اللهِ وقال ثابتٌ عنْ مُطَرِّفٍ عنْ عِمْرَانَ عن النبيِّ ﷺ مِنْ سَرَرِ شَعْبانَ *

92-....... İmrân ibnu Husayn(R)'dan: Peygamber (S) İmrân'a sordu, yâhud da başka bir kimseye sordu da İmrân işitiyordu. Peygamber:

— *"Yâ Ebâ Fulânin! Bu ayın son günlerinde oruç tuttun mu?"* diye sordu.

-Hadîsin râvîlerinden Ebu'n-Nu'mân: Ramazânı kasdediyor dediğini sanıyorum demiştir.-

O adam:

— Hayır, yâ Rasûlallah! diye cevâb verdi.

Rasûlullah:

— "(Ramazândan çıkıp) *iftâr ettiğinde iki gün oruç tut"* buyurdu.

Hadîsin sonuncu râvîsi olan es-Salt ibn Muhammed: "O ramazânı kasdediyor zannediyorum" fıkrasını söylemedi.

Ebu Abdillah el-Buhârî dedi ki: Sâbit, Mutarrıf'tan; o da İmrân ibn Husayn'dan; o da Peygamber'den olan rivâyetinde "Min sereri şa'bâne = Şa'bânın sonundan" (bedel) dedi [188].

---

tur. Zâide de Humeyd, halîfeler işinden birşeye girişinden ötürü Humeyd'in hadîsini atmıştı. Hâlbuki Buhârî Humeyd'in hadîn hadîslerini, içlerinde işitme tasrîhi bulunan tarîklerle tahrîce ehemmiyet vermiştir... (Kastallânî).

188 Hadîs metnindeki "Serer" lâfzı, ayın son yirmisekiz, yirmidokuz ve otuzuncu günleridir. Bu günlerde ay gizlendiği, açık görülmediği için, bu günlere "es-Serer" ismi verilmiştir.

Bu hadîs, yukarıda Ebû Hureyre'nin rivâyet ettiği *"Sakın ramazânı bir gün, iki gün evvel oruç tutarak karşılamayın"* hadîsine zâhiren zıdd görülürse de zıdlık yoktur. Muhtemil ki bu adam şa'bânın sererinden evvel de oruçlu idi. Yâhud

٦٢ ــ باب صَوْمِ يَوْمِ الجُمُعَةِ فإذا أصْبَحَ صائِماً يَوْمَ الجمُعَةِ فَعَلَيْهِ أنْ يُفْطِرَ

62- CUMUA GÜNÜ ORUCU BÂBI

İnsan sırf cumua günü oruçlu olarak sabâha girdiği zamân orucunu bozması lâzım gelir [189].

٩٣ ــ حدّثنا أبُو عاصِمٍ عن ابنِ جُرَيْجٍ عَنْ عَبْدِ الحَمِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عَنْ محَمَّدِ بنِ عَبَّادٍ قال سألْتُ جابِراً رضى الله عنه نَهَى النبيُّ ﷺ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الجُمُعَةِ قال نَعَمْ زَادَ غَيْرُ أبِى عاصِمٍ أنْ يَنْفَرِدَ بِصَوْمٍ *

93-....... Muhammed ibn Abbâd şöyle demiştir: Ben Câbir'e: Peygamber (S) cumua günü orucundan nehyetti mi? diye sordum. Câbir: Evet nehyetti, dedi.

Ebû Âsım'dan başka râvîler "Yalnız cumua günü oruç tutmaktan" fıkrasını ziyâde ettiler.

٩٤ ــ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصِ بنِ غِياثٍ قال **حدّثنا** أبِى قال **حدّثنا** الأعْمَشُ قال **حدّثنا** أبُو صالِحٍ عَنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضَى الله عنهُ قال سَمِعْتُ النبىَّ ﷺ يَقُولُ لاَ يَصُومَنَّ أحَدُكُمْ يَوْمَ الجُمُعَةِ إلاَّ يَوْماً قَبْلَهُ أوْ بَعْدَهُ

94-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim: *"Sizden herhangi biriniz cumuadan bir gün evvel yâhud bir gün sonra da oruç tutmadıkça sakın yalnız cumua günü oruç tutmasın!"* buyuruyordu.

٩٥ ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال **حدّثنا** يَحْيَ عَنْ شعْبَةَ ح و **حدّثنى** محَمَّدٌ قال **حدّثنا** غُنْدَرٌ قال **حدّثنا** شُعْبَةُ عَنْ قَتادَةَ عَنْ أبِى أيُّوبَ عَنْ جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ

---

bu bir adak orucu idi. Ebû Hureyre hadîsinin son fıkrasında ise ramazân orucunu şa'bândanbu nevi' oruçlar tutarak karşılamakta bir mahzûr olmadığı görülmüştü.

189 İbn Hacer: Bu ziyâde Firabrî'den yâhud da onun berisindeki râvîlerden olmuşa benziyor. Çünkü bu Buhârî'nin en-Nesefî rivâyetinde vâkı' olmadı.. demiş ise de, Aynî, bunun Nesefî rivâyetinde gelmemesi, bunun Buhârî'nin gayrısından olmasını gerektirmez, diye i'tirâz etmiştir (Kastallânî).

Bu ifâdelere göre bu ziyâde, hadîslerin birinden alınmış bir hüküm olarak bizzât Buhârî'nin de olabilecektir.

الحَارِثِ رضِيَ اللهُ عنها أنَّ النبيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَيْها يَوْمَ الجُمُعَةِ وهِيَ صائِمَةٌ فقال أصُمْتِ أمْسِ قالَتْ لاَ قال تُرِيدِينَ أنْ تَصُومِينَ غَداً قالَتْ لاَ قال فأفْطِرِى. وقال حَمَّادُ بنُ الجَعْدِ سَمِعَ قَتادَةَ قال حدّثنى أبو أيُّوبَ أنَّ جُوَيْرِيَةَ حدّثَتْهُ فأمَرَ ها فأفْطَرَتْ *

95-....... Ebû Eyyûb el-Ensârî'den; o da Peygamber'in zevcesi Cuveyriye bintu'l-Hâris el-Musta'lıkıyye(R)'den:

Bir cumua günü Cuveyriye oruçlu iken Peygamber (S) onun yanına girdi de:

— *"Dünkü gün oruç tuttun mu?"* diye sordu.

Cuveyriye:

— Hayır tutmadım, dedi.

Rasûlullah:

— *"Yarın oruç tutmak istiyor musun?"* dedi.

Cuveyriye:

— Hayır, tutmayacağım, deyince Rasûlullah:

— *"Öyleyse orucunu boz"* buyurmuştur [190].

Râvî Hammâd ibnu'l-Ca'd, Katâde'den işittiğini söyledi. Katâde şöyle demiştir: Bana Ebû Eyyûb tahdîs etti ki, kendisine de Cuveyriye; Peygamber ona emretmiş, o da orucunu bozmuş olduğunu tahdîs etmiştir [191].

٦٣ــ بابٌ هَلْ يَخُصُّ شَيْئاً مِنَ الأيَّامِ

63- BÂB: İNSAN HERHANGİ BİR İBÂDETİ GÜNLERDEN BİRİNE AYIRIP TAHSÎS EDER Mİ?

---

190 Müctehidler bu hadîslerden üç türlü hükme varmışlardır:

a. Cumua günü orucunun mutlak sûrette kerâhatidir. Nahaî, Şa'bî, Zuhrî, Mücâhid, Alî, Ahmed, İshâk...

b. Kerâhatsiz olarak mutlak sûrette mübâh olduğudur. İbn Abbâs, Muhammed ibn Munkedir, İmâm Mâlik, Ebû Hanîfe...

c. Yalnız cumua günü oruç tutmanın kerâhatidir. Cumuadan bir gün evvel veyâhud bir gün sonra tutarsa mekrûh değildir. Ebû Hureyre, İbn Sîrîn, Tâvûs, Şâfiî...

d. Harâmlığıdır. Bu da nehy husûsunda gelen nassların zâhirine dayanan İbn Hazm'ın görüşüdür.

191 Bu Hammâd ibnu'l-Ca'd zaîftir. Ebû Hâtim: "Hadîsinde be's yoktur" demiştir. Bu zâtın Buhârî'de buradan başka yerde hadîsi yoktur. Bağavî bu hadîsi "Hudbetu'bnu Hâlid'in hadîsinin cem'inde" mevsûlen rivâyet etmiştir. Buhârî bununla burada bir hadîsiyle mutâbaa olarak istişhâd etmiştir (Aynî ve Kastallânî).

٩٦ ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَ عنْ سُفْيانَ عنْ مَنْصورٍ عنْ إبْراهِيمَ عنْ عَلْقَمَةَ قُلْتُ لِعائِشَةَ رَضِي اللهُ عنها هَلْ كانَ رسولُ اللهِ ﷺ يَخْتَصُّ مِنَ الأيَّامِ شَيْئاً قالَتْ لاَ كانَ عَمَلُهُ دِيمَةً وأيُّكُمْ يُطِيقُ ماكانَ رسولُ اللهِ ﷺ يُطِيقُ *

96-....... Alkame şöyle demiştir: Ben Âişe(R)'ye:

— Rasûlullah (S) günlerden bâzılarını herhangi birşeye tahsîs eder miydi? diye sordum.

Âişe:

— Hayır, tahsîs etmezdi. Onun ameli ve ibâdeti (bahâr yağmuru gibi) aralıksız ve devâmlı idi. Rasûlallah'ın edâsına tâkat getirdiği hayır ve ibâdete hanginiz tâkat yetiştirir ki? diye cevâb verdi [192].

٦٤ ـ باب صَوْمِ يَوْمِ عَرَفَةَ

64- AREFE GÜNÜ ORUCU BÂBI

٩٧ ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَ عنْ مالِكٍ قال حدّثني سالِمٌ قال حدّثني عُمَيْرٌ مَوْلَى أُمِّ الْفَضْلِ أنَّ أُمَّ الفَضْلِ حَدَّثَتْهُ ح و حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ أبي النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بنِ عُبَيْدِ اللهِ عنْ عُمَيْرٍ مَوْلَى عَبْدِ اللهِ بنِ الْعَبَّاسِ عنْ أُمِّ الْفَضْلِ بِنْتِ الحَارِثِ أنَّ نَاساً تَمارَوْا عِنْدَهَا يَوْمَ عَرَفَةَ فِي صومِ النبيِّ ﷺ فقال بَعْضُهُمْ هُوَ صَائِمٌ وقال بَعْضُهُمْ لَيْسَ بِصَائِمٍ فأرْسَلَتْ إلَيْهِ بِقَدَحِ لَبَنٍ وهُوَ وَاقِفٌ عَلَى بَعِيرِهِ فَشَرِبَهُ *

97-....... Ümmü'l-Fadl bintu'l-Hâris(R)'ten (şöyle demiştir): Bir takım insanlar Arafât'ta arefe günü Ümmü'l-Fadl'ın yanında Peygamber(S)'in oruçlu olup olmadığı husûsunda şübhe ve ihtilâf ettiler. Bâzısı Peygamber oruçludur dedi, bâzısı da oruçlu değildir dediler. Bunun üzerine Ümmü'l-Fadl, Peygamber'e bir kadeh süt yolladı. Peygamber de devesi üzerinde vakfe yapmakta iken o sütü içti [193].

---

192 Başlığa uygunluğu, başlıktaki suâlin cevâbının hadîs içinde bulunması cihetiyledir. O da Peygamber'in günlerden herhangi birini bir ibâdete tahsîs etmediğidir. Hadîsin bu başlıkla getirilmesi tahsîsi terketmeye delâlet eder (Aynî).

193 Ümmü'l-Fadl'ın ismi Lubâbe'dir. Abn Abbâs'ın anasıdır. el-Fadl büyük oğlu olduğu için Ümmü'l-Fadl diye künyelenmiştir.

Peygamber'in Arafât'ta oruçlu olup olmadığı sahâbîler arasında araştırma

٩٨ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ سُلَيْمانَ قال حدّثنا ابنُ وَهْبٍ أوْ قُرِئَ عَلَيْهِ قال أخبرني عَمْرٌو عنْ بُكَيْرٍ عنْ كُرَيْبٍ عنْ مَيْمُونَةَ رضى الله عنها أنَّ النَّاسَ شَكُّوا فِى صِيامِ النبىِّ ﷺ يَوْمَ عَرَفَةَ فأرْسَلَتْ الَيْهِ بِحِلاَبٍ وَهْوَ وَاقِفٌ فِى المَوْقِفِ فَشَرِبَ مِنْهُ والنَّاسُ يَنْظُرُونَ *

98-....... Mü'minlerin annesi Meymûne bintu'l-Hâris el-Hilâliyye(R)'den:

Arefe günü Arafât'ta insanlar Peygamber'in orucu husûsunda şübheye düştüler. Peygamber vakfe yerinde vakfe yaparken Meymûne O'na bir kab süt yolladı da insanlar bakıp dururlarken Peygamber o sütü içti [194].

٦٥ــ باب صَوْمِ يَوْمِ الْفِطْرِ

65- RAMAZÂN BAYRAMI GÜNÜNDE ORUÇ (TUTMANIN HÜKMÜ) BÂBI

٩٩ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهابٍ عنْ أبِى عُبَيْدٍ مَوْلَى ابنِ أزْهَرَ قال شَهِدْتُ الْعِيدَ معَ عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ رضى الله عنه فقال هَذَانِ يَوْمَانِ نَهى رسولُ اللهِ ﷺ عن صِيامِهِما يَوْمُ فِطْرِكُمْ مِنْ صِيامِكُمْ والْيَوْمُ الآخَرُ تَأْكُلُونَ فِيهِ مِنْ نُسُكِكُمْ *

99-....... İbnu Ezher oğlunun himâyesinde bulunan Ebû Ubeyd şöyle dedi: Ben Umer ibnu'l-Hattâb'ın berâberinde bayram(namâzın)da hâzır bulundum. Umer hutbede: İşte bu iki bayram günleri; Rasûlullah (S) bu bayram günlerinde oruç tutmaktan nehyetti: Biri oruçtan çıktığınız ramazân bayramınızın günü oruç tutmanızdan nehyetti, diğer gün ise; onda kurbânlarınızdan yersiniz [195].

---

konusu edilmiş. Bunu işiten Ümmü'l-Fadl bir kadeh süt göndermiş. Hutbeden sonra Peygamber vakfe hâlinde bunu içmekle, orçlu olmadığı anlaşılmıştır. Bu sebeble hacılar için Arafât'ta oruçlu bulunmamak müstehâb sayılmıştır.

194 Bu hadîste süt gönderenin Meymûne; birinci hadîste ise kızkardeşi Ümmü'l-Fadl olduğu bilinmiştir. Buna göre hâdisenin iki kerre olmasına yâhud her iki kadın berâberce süt gönderdiler de hâdise onlardan herbirine nisbet edilmiş olmasına hamledilir. Hâlin açıklığa kavuşması için Meymûne'nin, Ummü'l-Fadl'ın isteği üzerine süt göndermiş olması ve aksi de (yânî Ümmü'l-Fadl'ın, Meymûne'nin isteği ile süt göndermiş olması da) olabilir (Kastallânî).

195 Hadîs, başlıktaki mübhemliği açıklar olduğu cihetten hüccetliğe uygun düşmüş-

١٠٠ــ حدّثنا مُوسَي بنُ إسْماعِيلَ قال حدّثنا وُهَيْبٌ قال حدّثنا عَمْرُو ابنُ يَحْيَي عنْ أبيهِ عنْ أبي سَعِيدٍ رضى الله عنهُ قال نَهَى النبيُّ ﷺ عنْ صَوْمِ يَوْمِ الْفِطْرِ والنَّحْرِ وعنِ الصَّمَّاءِ وأنْ يَحْتَبِىَ الرَّجُلُ فِى ثَوْبٍ واحِدٍ وعَنْ صَلاَةٍ بَعْدَ الصُّبْحِ والْعَصْرِ *

100-....... Ebû Saîd (R) şöyle dedi: Peygamber (S) iftâr bayramı günü ile kurbân bayramı günü oruç tutmaktan; elleri, ayakları sımsıkı bağlayacak ve hareketten alıkoyacak biçimde elbiseye bürünmekten; insanın bir tek bez içinde ilyeleri üzerine oturup bacaklarını dikip, o hey'et üzere sarınmaktan ve bir de sabâh ve ikindi namâzlarından sonra namâz kılmaktan nehyetti [196].

٦٦ــ بابُ الصَّوْمِ يَوْمَ النَّحْرِ

66- KURBÂN BAYRAMININ BİRİNCİ GÜNÜNDE ORUÇ (TUTMANIN HÜKMÜ) BÂBI

١٠١ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَى قال أخبرنا هِشامٌ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ قال أخبرَنِى عَمْرُو بنُ دِينارٍ عنْ عَطاءِ بنِ مِيناء قال سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى الله عنهُ قال يُنْهَى عنْ صِيامَيْنِ وَبَيْعَتَيْنِ الْفِطْرِ والنَّحْرِ والمُلاَمَسَةِ والمُنابَذَةِ *

101-....... Ebû Hureyre (R): İki oruçtan ve iki alış-verişten nehyolundu: Oruçtan çıkma ve kurbân kesme günleri orucundan, mulâbese ve munâbeze (el değdirme ve birbiri üzerine atma) sûretiyle pazarlık ve alış-verişten, demiştir [197].

١٠٢ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنا مُعاذٌ قال أخبرنا ابنُ عَوْنٍ

---

tür. O açıklama da, ramazân bayramı gününde oruç tutmanın sahîh olmayacağıdır (Aynî).

Ramazân bayramının ilk günü ile teşrîk günleri dediğimiz kurbân bayramının dört gününde oruç tutmak Hz. Umer'in bu hadîsinin sarîhliğinden dolayı nehyedilmiştir; harâmdır.

196 Bu hadîs Kitâbu's-Salât'ın evvellerinde "Avretten örteceği mikdâr bâbı" ile diğer birkaç yerde daha geçmiş ve gerekli açıklamalar oralarda verilmiş idi.

197 Hadîs başlıktaki mübhemliği beyân eder olması yönünden başlığa hüccetliği uygun düşmüştür.

عنْ زِيادِ بنِ جُبَيْرٍ قال جاءَ رجُلٌ الَى ابنِ عُمَرَ رضى الله عنهما فقال رجُلٌ نَذَرَ أنْ يَصومَ يوماً قال أظُنُّهُ قال الاثْنَيْنِ فَوافَقَ يَوْمَ عِيدٍ فقال ابنُ عُمَرَ أمَرَ اللهُ بِوَفاءِ النَّذْرِ وَنَهى النبىُّ ﷺ عَنْ صَومِ هَذَا الْيَوْمِ *

102-.......: Ziyâd ibn Cubeyr şöyle dedi: Bir adam İbn Umer'e geldi de bir zâtın bir gün oruç tutmayı adadığını söyledi ve zannediyorum ki o pazartesi gününü söyledi. Ve bu adanan pazartesi günü de bir bayram gününe tesâdüf etti, dedi. Bunun üzerine İbn Umer (R): Allah adağın yerine getirilmesini emretti; Peygamber (S) de bu bayram gününde oruç tutmaktan nehyetti, dedi [198].

١٠٣ ـ حدّثنا حَجَّاجُ بنُ مِنهالٍ قال **حدّثنا** شُعْبَةُ قال **حدّثنا** عَبْدُ المَلِكِ ابنُ عُمَيْرٍ قال سَمِعْتُ قَزَعَةَ قال سَمِعْتُ أبا سَعِيدٍ الخُدْرِىَّ رضى اللهُ عنهُ وكانَ غَزامَعَ النبىِّ ﷺ ثِنْتَىْ عَشْرَةَ غَزْوَةً قال سَمِعْتُ أرْبعاً مِنَ النبىِّ ﷺ فأعْجَبْنَنِى قال لاتُسافِرِ المَرْأةُ مَسِيرَةَ يَوْمَيْنِ إلاَّ ومَعَها زَوْجُها أوْ ذُو مَحْرَمٍ ولاَ صَوْمَ فِى يَوْمَيْنِ الفِطْرِ والأضْحَى ولاَ صَلاَةَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ ولاَ بَعْدَ العَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ ولاَ تُشَدُّ الرِّحَالُ إلاَّ إلى ثَلاثَةِ مَساجِدَ مَسْجِدِ الحَرَامِ ومَسْجِدِ الأقْصَى ومَسْجِدِى هَذَا *

103-....... Bize Haccâc ibnu Minhâl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulmelik ibn Umeyr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Kazaa ibn Yahyâ'dan işittim. Bu Kazaa şöyle dedi: Ben Ebû Saîd el-Hudrî'den işittim. O, Peygamber'in berâberinde oniki gazveye iştirak etmiş idi. Ebû Saîd: Ben Peygamber'den dört şey işittim, dedi ki, bu dört şey beni hayrete düşürüp sevindirmiştir: Pey-

---

198 Peygamber (S) şu günde oruç tutmaktan nehyetti sözü, başlıktaki mübhemliği açıkladığı için, başlığa hüccetliğe uygun düşmüştür.

İbn Umer "*Nezirlerini îfâ etsinler*"(el-Hacc:29) âyetiyle Peygamber'in bayram günü oruç tutmayı nehyetmesinin karşılaşmış olduğunu belirtmiş oluyor.

Zerkeşî: İbn Umer kendi nazarında delîller karşılaştığı için kesin bir fetvâ vermekte duraklamıştır, dedi.

el-Bedru'd-Demâmînî de onu şu görüşle çürütmeye çalıştı: İş Zerkeşî'nin zannettiği gibi değildir. Bil'akis İbn Umer, iki hükümden birinin, yânî nezirleri îfâ emrinin âmm, diğerinin, yânî bayram günü oruçtan men' ise hâss olduğunu tenbîh etmiştir. Sanki o sorucuya âmm'a karşı hâss ile hükmü yerine getireceğini anlatmıştır... Maamâfîh bu görüşe de i'tirâz edilmiştir... (Kastallânî).

gamber (S) şöyle buyurdu: *"Berâberinde eşi veyâ mahrem sâhibi bulunmadıkça bir kadın iki günlük mesâfeye yolculuk etmez. Ramazân bayramının ilk günü ile kurbân bayramının dört gününden ibâret olan ramazân ve kurbân bayramı günlerinde oruç tutulmaz. Sabâh namâzından sonra güneş doğup yükselinceye kadar; ve ikindi namâzından sonra güneş batıncaya kadar namâz kılınmaz. Namâz kılmak için şu üç mescidden başka hiçbir mescide semerler bağlanmaz, yânî sefer edilmez: Mescidu'l-Harâm, Mescidu'l-Aksâ ve benim şu mescidim"* [199].

٦٧ـ بابُ صِيامِ أيّامِ التّشريقِ

67- TEŞRÎK GÜNLERİNDE ORUÇ TUTMA(NIN HÜKMÜ) BÂBI [200]

١٠٤ـ قالَ أبو عَبْدِاللهِ وقالَ لى مُحَمَّدُ ابنُ المُثَنّى حدّثنا يَحيَ عن هِشامٍ قال أخبرَنِى أبى قال كانَتْ عائِشَةُ رضى اللهُ عنها تَصُومُ أيّامَ مِنًى وكانَ أبوها يَصُومُها *

199 Bu hadîsin de başlığa hüccetliği meydandadır. Bu hadîs Kitâbu's-Salât'ın sonlarında, "Kudüs Mescidi bâbı"nda da geçmişti.

200 Teşrîk günleri, İbn Umer ile âlimlerin çoğuna göre nahr gününden sonraki üç gündür. İbn Abbâs'tan ve Atâ'dan ise bunların nahr günü ile ondan sonraki üç gün olmak üzere dört gün olduğu rivâyet edildi. Atâ bu dört günü teşrîk günleri diye isimledi. Birinci görüş daha zâhirdir. Peygamber (S): *"Mînâ günleri üçtür.* ***Kim iki günde*** (Minâ'dan dönmek için) ***acele ederse üstüne günâh yoktur. Kim de geri kalırsa ona da günâh yoktur"***(el-Bakara:203) buyurmuştur *(Sünen* sâhibleri). Bu hadîs Minâ günlerinin teşrîk günleri olduğunda sarîhtir. Teşrîk günlerinin en fazîletlisi birincileridir ki, o da Yevmu'l-Karr'dır. Çünkü Minâ ahâlîsi bu günde kararlı, yânî sâbit ve sâkin olmak isterler. Bu günde Nefr yânî Minâ'dan dağılmak câiz olmaz. Bunlar "Sayılmış günler" ve Minâ günleridir. Teşrîk günleri diye isimlendirilmişlerdir. Çünkü kurbân etleri bu günlerde güneşe serilir (Kastallânî).

Teşrîk günleri, nahr gününden sonraki günlerdir. Bunların iki yâhud üç olduğunda ihtilâf edilmiştir. Bunların teşrîk günleri diye isimlendirilmesi, bunlarda kurbân etlerinin güneşte serilmesinden, yâhud kurbânın güneşin parlamasına kadar kesilmiyeceğinden, yâhud bayram namâzının güneş parladığı sırada vâkı' olmasındandır, denildi. Bir de teşrîk, herbir namâz ardındaki tekbîrdir, denildi... (İbn Hacer).

Teşrîk günlerinde oruç hakkında başlıca üç görüş vardır:

a. Hedy sevkedemeyen mutemetti' olsun, başkası olsun; teşrîk günlerinde oruç tutmak mutlak sûrette câiz değildir.

b. Mutlak sûrette câizdir.

c. Kurbânı olmayan mutemetti' hacı için bu günlerde oruç tutması câizdir.

Buhârî'ye göre bu üçüncü görüş üstün olduğu içindir ki bu başlığın altında Âişe ile İbn Umer'in hadîslerini getirmiştir.

104-....... Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ve bana Muhammed ibnu'l-Müsennâ şöyle dedi: Bize Yahyâ (ibn Saîd el-Kattân), Hişâm'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verip şöyle dedi: Âişe (R), Minâ günlerinde oruç tutar idi, babası Ebû Bekr de bu Minâ günleri oruç tutardı [201].

١٠٥ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا غُنْدَرٌ حدّثنا شُعْبَةُ قال سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بنَ عِيسَى عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عُرْوَةَ عنْ عائِشَةَ وعنْ سالِمٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللهُ عنهُمْ قالاَ لَمْ يُرَخَّصْ فِي أيَّامِ التَّشْرِيقِ أنْ يُصَمْنَ إلاَّ لِمَنْ لَمْ يَجِدِ الْهَدْىَ *

105-....... Muhammed ibn Müslim ibn Şihâb ez-Zuhrî, Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe'den; ve yine ez-Zuhrî, Sâlim'den; o da babası İbnu Umer'den rivâyet etti ki, Âişe ve İbnu Umer (R) her ikisi de: Ka'be'ye hediye edecek kurbân bulamayan hacılardan başkaları için teşrîk günlerinde oruç tutmağa ruhsat verilmedi, demişlerdir [202].

١٠٦ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهابٍ عنْ سالِمِ بنِ عَبْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ عَنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللهُ عَنهما قال الصِّيامُ لِمَنْ تَمَتَّعَ بالْعُمْرَةِ إِلَى الحَجِّ الَى يَوْمِ عَرَفَةَ فإنْ لَمْ يَجِدْ هَدْياً ولَمْ يَصُمْ صامَ أيَّامَ مِنًى * وَعنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُرْوَةَ عنْ عائِشَةَ مِثْلَهُ * تَابَعَهُ إبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ عنِ ابنِ شِهابٍ *

106- Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize İmâm Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Abdullah ibn Umer'in oğlu Sâlim'den; o da babası İbn Umer'den haber verdi. İbn Umer (R) şöyle demiştir: Üç gündeki oruç hacca kadar umre ile temettu' edip de arefe gününe

---

201 Âişe ve babasının bu fiilleri, başlıktaki mübhemliği açıkladığı için, delîlliğe uygun düşmüştür.

202 Âişe ile İbn Umer'in bu hadîsleri, başlıktaki mutlaklığı kayıdlamak sûretiyle açıkladıklarından dolayı delîlliğe uygun düşmüşlerdir. Başlığın mutlak olması, teşrîk günlerinde oruç tutmak husûsundaki ihtilâf sebebiyle idi. Buhârî bu ıtlâkın tazammun etmekte olduğu ihtilâfı Âişe haberi ile ve yine Âişe ve İbn Umer haberi ile açıklamış oldu ki, o da teşrîk günlerinde orucun cevâzı mutlak olarak değil de, sâdece kurbân bulamayan mutemetti'e mahsûs olduğudur.

ulaşan kimseler içindir. Eğer böylesi bir kurbân bulamaz ve arefe günü girinceye kadar oruç tutmamış ise, Minâ günlerinde oruç tutar [203].

İmâm Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe'den bu İbn Umer hadîsi gibi rivâyet etti.

İbrâhîm ibn Sa'd, bu hadîsi İbn Şihâb'dan rivâyet etmekte İmâm Mâlik'e mutâbaat etmiştir [204].

٦٨ــ باب صيام يوم عاشوراء

68- ÂŞÛRÂ GÜNÜ ORUCU(NUN HÜKMÜ) BÂBI [205]

١٠٧ــ حدّثنا أبو عاصم عن عمر بن محمّد عن سالم عن أبيه رضى الله عنه قال قال النبىّ ﷺ يوم عاشوراء إن شاء صام *

107- Bize Ebû Âsım, Umer ibnu Muhammed'den; o da Sâlim'-den; o da babası İbn Umer'den tahdîs etti. İbn Umer (R): Peygamber (S): *"Âşûrâ günü, insan isterse oruç tutar"* buyurdu demiştir [206].

١٠٨ــ حدّثنا أبو اليمان قال أخبرنا شعيب عن الزّهرىّ قال أخبرني عروة بن الزّبير أنّ عائشة رضى الله عنها قالت كان رسول الله ﷺ أمر بصيام يوم عاشوراء فلمّا فرض رمضان كان من شاء صام ومن شاء أفطر *

108-....... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) âşûrâ günü orucunun tutulmasını emretmiş idi. Ramazân orucu farz kılınınca isteyen âşûrâ orucunu tuttu, isteyen tutmadı.

---

203 Başlığa delîlliği "... Minâ günlerinde oruç tutar" sözünden alınır. Çünkü bu kelâm, geçen hadîsin hâşiyesinde zikrettiğimiz gibi başlığın mutlaklığını tavzîh ediyor.

204 Buradaki rivâyet ve mutâbaat, yukarıki hadîsi daha da kuvvetlendirmektedir.

205 *el-Âşûrâu, el-Aşûrâu, ve'l-Âşûr:* Kâfûr vezninde muharrem ayının onuncu, bir kavle göre dokuzuncu gününe denir. Biraz sonra zikri gelecek olan *el-Işr* kelimesinden alındığı için, bir hesâbca yine onuncu olur. *Sâme'l-âşûra* denir ki, muharremin onuncu yâhud dokuzuncu günü oruç tuttu demektir.

el-Işr; ayn'ın kesriyle, deve kısmı su içtiği günün onuncu günü su içmek için suya gelmeye denir, yâhud dokuzuncu günü gelmesine denir ki, deveyi sekiz gün dokuz gece sudan alıkoyup dokuzuncu günü suya getirirler. Hâsılı içtiği günden hesâbla yine onuncu olur... *(Kaamûs Ter.).*

206 Musannıf Buhârî başlıktan sonra evvelâ âşûrâ orucunun vâcib olmadığına delâlet edici haberleri getirmekle işe başladı. Sonra da bu orucun tutulmasını rağbetlendirmeye delâlet edici haberleri getirdi... (İbn Hacer).

١٠٩ ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ هِشامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ أبيهِ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عَنها قالَتْ كانَ يَوْمُ عاشُورَاءَ تَصُومُهُ قُرَيْشٌ فِى الجَاهِلِيَّةِ وكانَ رسولُ اللهِ ﷺ يَصُومُهُ فَلَمَّا قَدِمَ المَدِينَةَ صامَهُ وأمَرَ بِصِيامِهِ فَلَمَّا فُرِضَ رَمضانُ تَرَكَ يَوْمَ عاشُورَاءَ فَمَنْ شاءَ صامَهُ ومَنْ شاءَ تَرَكَهُ *

109-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Câhiliyet devrinde Kureyş âşûrâ günü oruç tutar idi. (Hicretten evvel) Rasûlullah da âşûrâ orucu tutardı. Medîne'ye geldiği zamân da (mu'tâdı üzere) bu orucu tuttu ve sahâbîlerine de bu orucu tutmalarını emretti. (İkinci sene) ramazân orucu farz kılınınca âşûrâ günü orucunu terketti. Artık isteyen bu orucu tuttu, dileyen de onu terketti.

١١٠ ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ حُمَيْدِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ أنَّهُ سَمِعَ مُعاوِيَةَ بنَ أبِى سُفْيانَ رضى اللهُ عنهما يَوْمَ عاشُورَاءَ عَامَ حَجَّ عَلَى المِنْبَرِ يَقُولُ ياأهْلَ المَدِينَةِ أيْنَ عُلَماؤُ كُمْ سَمِعْتُ رسولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ هَذَا يَوْمُ عاشُورَاءَ ولَمْ يُكْتَبْ عَلَيْكُمْ صِيامُهُ وأنا صائِمٌ فَمَنْ شاءَ فَلْيَصُمْ ومنْ شاءَ فَلْيُفْطِرْ *

110-....... Humeyd ibnu Abdirrahmân, Ebû Sufyân'ın oğlu Muâviye'den işitti ki, Muâviye (R) hacc ettiği (44. hicret) yılında âşûrâ günü Peygamber'in minberi üzerinde yaptığı hutbede şöyle diyordu: Ey Medîne ahâlîsi! Âlimleriniz nerede? (Biliniz ki) ben Rasûlullah(S)'tan şöyle buyururken işittim: ''*Bu gün âşûrâ günüdür. Âşûrâ günü oruç tutmak sizlere farz kılınmamıştır. Hâlbuki ben oruçluyum. Dileyen oruç tutsun, dileyen de iftâr etsin*'' [207].

١١١ ـ حدّثنا أبُو مَعْمَرٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ قال حدّثنا أيُّوبُ قال حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنْ أبيهِ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال قَدِمَ النبىُّ ﷺ المَدِينَةَ فَرَأى اليَهُودَ تَصُومُ يَوْمَ عاشُورَاءَ فقال ماهَذَا قالُوا هَذَا

207 Muâviye'nin bu hutbeyi bu sûretle Medîne âlimlerine meydan okurcasına îrâd etmesine kendisini sevkeden sebeb, görünüşe göre âşûrâ orucu hakkında vâcib, harâm, mekrûh olmak üzere ihtilâf edildiğini işitmiş ve mübâh ve müstehâb olduğunu bildirmek istemişe benziyor (Nevevî).

يَوْمٌ صالِحٌ هَذَا يَوْمُ نَجَّى اللهُ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ عَدُوِّهِمْ فَصامَهُ مُوسَى. قالَ فأنا أَحَقُّ بِمُوسَي مِنْكُمْ فَصامَهُ وأَمَرَ بِصِيَامِهِ *

111-....... İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medî-ne'ye geldiğinde Yahûdîler'in âşûrâ günü oruç tuttuklarını gördü de:

— *"Bu ne orucudur?"* diye sordu.

Yahûdîler:

— Bu gün iyi bir gündür. Bu gün Allah'ın İsrâîl oğulları'nı düşmanlarından kurtardığı bir gündür. Mûsâ Peygamber (bu ilâhî lûtfa şükr olarak) bu gün oruç tutmuştur, dediler.

Rasûlullah:

— *"Biz Mûsâ'ya sizden daha ziyâde haklıyızdır"* buyurdu da (Mekke'deki gibi) o günü oruç tuttu, ve sahâbîlerine bu orucu tutmalarını emreyledi [208].

١١٢ــ **حدّثنا** عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال **حدّثنا** أبو أُسامَةَ عَنْ أَبِي عُمَيْسٍ عَنْ قَيْسِ بن مُسْلِمٍ عَنْ طارِقِ بنِ شِهابٍ عَنْ أَبِي مُوسَى رضى اللهُ عنهُ قال كانَ يَوْمُ عاشُورَاءَ تَعُدُّهُ الْيَهُودُ عِيداً قال النبيُّ ﷺ فَصُومُوهُ أَنْتُمْ *

112-....... Ebû Mûsâ (el-Eş'ârî-R) şöyle demiştir: Yahûdîler bu âşûrâ gününü bir bayram saymakta idiler. Peygamber (S) sahâbîlerine: *"Bu gün sizler de oruç tutunuz!"* buyurdu.

١١٣ــ **حدّثنا** عُبَيْدُ اللهِ بنُ مُوسَى عَنِ ابنِ عُيَيْنَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بنِ أَبِي يَزِيدَ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال مارَأَيْتُ النبيَّ ﷺ يَتَحَرَّى صِيامَ يَوْمٍ فَضَّلَهُ عَلَى غَيْرِهِ إلاَّ هَذَا الْيَوْمَ يَوْمَ عاشُورَاءَ وهَذَا الشَّهْرَ يَعْنِى شَهْرَ رَمَضانَ *

113-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'i başkası üzerine üstün tuttuğu bir günde oruç tutmaya samîmî kasd ve azmeder görmedim; ancak şu âşûrâ günü ve bir de şu ramazân ayı müstesnâ [209].

---

208 Buradaki emretme, Şâfiiyye'ce müstehâblığın kuvvet kazanması ma'nâsına hamledilmiştir. Peygamber'in bu günde oruç tutması, sırf onların sözleriyle Yahûdîler'i tasdîk için değildir. Peygamber bu orucu bundan evvel de tutuyor idi. Nitekim bu Âişe hadîsinde açıkça belirtilmiştir.. (Kastallânî).

209 Âşûrâ orucu hakkındaki fıkhî hükme gelince, bu orucun vâcib değil, sünnet ol-

١١٤ـ حدّثنا المكّيّ بنُ إبْراهِيمَ قال حدّثنا يَزِيدُ عنْ سَلَمَةَ بنِ الأكْوَعِ رضى الله عنهُ قال أمَرَ النبيُّ ﷺ رَجُلاً مِنْ أسْلَمَ أنْ أذّنْ فى النّاسِ أنَّ منْ كانَ أكَلَ فَلْيَصُمْ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ ومنْ لَمْ يَكُنْ أكل فَلْيَصُمْ فإنَّ الْيَوْمَ يَوْمُ عاشُورَاءَ *

114-....... Selemetu'bnu'l-Ekva' (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Eslem kabîlesinden (Hind ibnu Esmâ isminde) bir adama, insanlar içinde şunu i'lân et diye emretti: *''Her kim yemek yediyse günün geri kalanında yemekten kendini tutsun! Yememiş olan kimse ise oruç tutsun. Çünkü bu gün âşûrâ günüdür''* [210].

---

duğunda âlimlerin ittifâkı vardır. Yalnız İslâm'ın başlangıcındaki hükmünde ihtilâf edilmiştir. Bâzıları vâcib idi, bâzıları sünnet veyâ müekked sünnet idi; şu kadar ki ramazân orucu farz kılındıktan sonra müstehâb olmuştur demişlerdir.

210 Bu hadîs, Buhârî'nin sülâsiyâtından, yânî üç râvî vâsıtasıyle Peygamber'e ulaşan hadîslerinden biridir.

Şârih Bedruddîn Aynî, *Umdetu'l-Kaarî*'de bu oruç hakkında rivâyet edilen haberlerin hepsini hayret edilecek bir himmetle toplayıp nakletmiştir. Allah hepsinin sa'ylerini meşkûr eylesin! Âmîn!

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٣٢ــ كِتابُ صَلاةِ التَّراوِيحِ

32-KİTÂBU SALÂTİ'T-TERÂVÎH

(Terâvîh Namâzı Kitâbı) [1]

١ــ بابُ فَضْلِ مَنْ قامَ رَمَضانَ

1- RAMAZÂN GECELERİNDE İBÂDETLE KAAİM OLAN KİMSELERİN FAZÎLETİ BÂBI [2]

١ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ حدّثنا اللَّيْث عَنْ عُقَيْلٍ عن ابنِ شِهابٍ قال أخبرنِى أَبُو سَلَمَةَ أنَّ أبا هُرَيْرَةَ رضى اللهُ عنه قال سَمِعْتُ رسولَ الله ﷺ يَقولُ لِرَمَضانَ مَنْ قامَهُ إيمَاناً واحْتِساباً غُفِرَ لَهُ ماتَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ *

1-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, ramazân için şöyle buyuruyordu: "(Hakk olduğuna kalbden)

---

1 *Terâvîh, Tervîha*'nın cem'idir. *Tervîha,* teslîme vezninde, ramazân gecelerine mahsûs olan namâzın her dört rek'atına isim olmuştur. Bu, *Râhat* kelimesinden tef'iledir, *selâm*dan *teslîme* gibi merre vâhidedir. İki selâm verme arasında bir mikdâr râhat ve istirâhat olunduğundan böyle isimlendirilmiştir *(Kaamûs Ter.).*

Tervîha aslında iki selâmdan sonraki oturuşun ismidir. Ve her dört rek'ata mecâzen tervîha denilmiştir. Bu sûretle tervîha şer'î ıstılâhlar sayısına girmiştir. "Terâvîh namâzı" ta'bîrinin sahâbîler zamânından beri kullanıldığı İbn Abbâs'ın bir hadîsiyle sâbit oluyor.

2 Âlimler bu hadîslerdeki "Ramazân kıyâmı"ndan maksadın, ramazân namâzı olduğunu yânî az olsun, çok olsun; ramazân gecelerinde kılınan terâvîh namâzı olduğunu belirtmişlerdir.

inanarak ve (âhiret sevâbını) *umarak ramazân ibâdetini yerine getiren kimsenin geçmiş günâhları mağfiret olunur''.*

٢ــ **حدّثنا** عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهابٍ عنْ حُمَيْدِ بن عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللهُ عنه أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ قال مَنْ قامَ رَمَضَانَ إيمَاناً واحْتِساباً غُفِرَ لَهُ ماتَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ: قال ابنُ شِهابٍ فَتُوُفِّيَ رسولُ اللهِ ﷺ والأمرُ عَلى ذلِكَ ثُمَّ كانَ الأمْرُ عَلَى ذَلِكَ فِي خِلافَةِ أبِي بَكْرٍ وصَدْراً منْ خِلافَةِ عُمَرَ رضي اللهُ عنهما * وعنِ ابنِ شِهابٍ عنْ عُرْوَةَ بنِ الزُّبَيْرِ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ عبْدٍ القارِيِّ أنَّهُ قال خَرَجْتُ مَعَ عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ رضى اللهُ عنه لَيْلَةً فِي رَمَضانَ إلَي المَسْجِدِ فإذَا النَّاسُ أوْزَاعٌ مُتَفَرِّقونَ يُصَلِّي الرَّجُلُ لِنَفْسِهِ ويُصلِّي الرَّجُلُ فيُصَلِّي بِصَلاتِهِ الرَّهْطُ فقال عُمَرُ إنِّي أرَى لَوْ جمَعْتُ هؤُلاءِ عَلَى قارِيءٍ واحِدٍ لَكَانَ أمْثَلَ ثُمَّ عَزَمَ فَجَمَعَهُمْ عَلى أُبَيِّ بنِ كَعْبٍ ثُمَّ خَرَجْتُ مَعَهُ لَيْلَةً أُخْرَى والنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلاةِ قارِئِهِمْ قال عُمَرُ نِعْمَ الْبِدْعَةُ هَذِهِ والَّتِي يَنامُونَ عَنْها أفْضَلُ مِنَ الَّتِي يَقُومُونَ يُرِيدُ آخِرَ اللَّيْلِ وكانَ النَّاسُ يَقُومُونَ أوَّلَهُ *

2- Bize Àbdullah ibnu Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Humeyd ibnu Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): *''İnanarak ve sevâb umarak ramazânda ibâdetle kaaim olan kimsenin geçmiş günâhları mağfiret olunur''* buyurmuştur.

İbnu Şihâb şöyle dedi: Ramazân gecelerindeki namâz işi bu hâl üzere iken (yânî kılan yalnız başına kılarken) Rasûlullah vefât etti. Sonra bu iş, Ebû Bekr'in halîfeliği zamânında ve Umer'in halîfeliğinin başında da Peygamber devrinde olduğu gibi isteyenin cemâatsız olarak yalnız başına kılması sûretiyle kılınır oldu [3].

Ve yine Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Abdurrahmân ibn Abdin el-Kaarî(80)'den rivâyet etti. Bu Abdurrahmân şöyle demiştir: Bir ramazân gecesi Umer ibnu'l-Hattâb(R)'ın

3 Yânî bu ramazân namâzı, diğer deyişle terâvîh namâzı işi, Peygamber'in sağlığındaki iki üç gecelik uygulama müstesnâ, Peygamber'in hayâtında Ebû Bekr'in halîfeliğinde ve Umer'in halîfeliğinin baş kısmındaki müddet içinde, isteyen herkesin bu namâzı kendi başına cemâatsiz olarak kılması sûretiyle devâm edip geldi. Sonra Umer bu namâzın cemâatle kılınması âdetini getirdi.

berâberinde mescide çıktım. Bir de baktık ki, insanlar yalnız ve dağınık topluluklar hâlinde terâvîh namâzı kılmaktalar. Kimisi kendi başına yalnızca namâz kılıyor, kimisi de namâz kılıyor ve bunun namâzına bir kısım insanlar uyup namâz kılıyordu.

Umer: Ben zannediyorum ki, bu dağınık olarak namâz kılan insanları bir tek okuyucu imâmın arkasında toplarsam daha fazîletli olacak, dedi. Sonra buna kat'î olarak karar verdi. Ve akabinde (ertesi günü, hicretin 14. senesi içinde) o insanları Ubeyy ibn Ka'b'ın (terâvîh imâmlığı) arkasında topladı (Böylece terâvîh namâzı cemâatle kılınmağa başlandı). Sonra diğer bir gece yine Umer'in berâberinde mescide çıktım. İnsanlar okuyucu imâmlarının namâzına uyup namâz kılıyorlardı. Umer bu manzarayı görünce: "Ni'me'l-bid'atu hâzihi (= Şu terâvâhin böyle cemâatle kılınması ne güzel âdet oldu)" diye sevincini belirtti ve: "Fakat bu namâzlarını gecenin sonuna bırakıp da bu namâzdan sonra uyuyanlar, şimdi namâz kılanlardan daha fazîletlidirler" sözünü de ilâve etti. Umer, terâvîhi gecenin sonunda kılmayı kasdediyor. İnsanlar ise terâvîhi gecenin evvelinde kılmakta idiler [4].

٣ ــ حدّثنا إسْماعِيلُ قال حدّثنى مالِكٌ عنِ ابنِ شِهابٍ عنْ عُرْوَةَ ابنِ

---

4 Umer'in "Bu terâvîhin cemâatle kılınması ne güzel âdet oldu" sözü, terâvîhin cemâatle kılınmasını teşvîki ve buna rağbetlendirmeyi ihtivâ etmektedir. Çünkü Arapça'da *Ni'me* lâfzı, bir medh fiilidir.

Umer'in yeniden uygulamaya konulan bu güzel âdeti bid'at diye ta'bîr etmesi, bu namâzın Peygamber'in sağlığında ve Ebû Bekr'in halîfeliği zamânında cemâatle kılınmasına devâm edilmemiş olmasından; yâhud gecenin evvelinde kılınmış olmasından; veyâ rek'at sayısının en sahîh rivâyete göre ziyâde edilmiş olmasından dolayıdır.

Bid'at, aslında Rasûlullah zamânında mevcûd olmayan dînî bir işi yeniden îcâd etmekten ibârettir. Terâvîh namâzının cemâatle kılınması ise bid'atin bu umûmî ma'nâsına elbette dâhil değildir. Çünkü Namâz Kitâbı'nda geçtiği ve biraz sonra da yine geleceği gibi Peygamber (S) bu namazı hayâtında iki, üç gece cemâatle kıldırmıştır. Sonra bir gerekçe ileri sürüp cemâatle kıldırmayı terketmiş ve herkesin yalnız olarak evinde kılmasını tavsiye etmiştir.

Umer zamânında Ubeyy ibn Ka'b'ın imâmlığı arkasında cemâatle kılınan bu terâvîh namâzının kaç rek'at kılındığı bildirilmemiştir. Bu rek'atların sayısı hakkında ayrı ayrı görüşler vardır. *Muvatta*'da, Muhammed ibn Yûsuf'tan; o da es-Sâib ibn Yezîd'den bu namâzın onbir rek'at; diğer bir rivâyette onüç rek'at olduğu rivâyet edilmiştir. Bu hadîsi Abdurrazzâk da diğer bir tarîkten olmak üzere yirmibir rek'at olarak rivâyet etmiştir. Yirmiüç rek'at, otuz üç rek'at gibi diğer rivâyetler de vardır. İbn İshâk: Onbir ve onüç rivâyetleri bu husûsta işittiklerimin en sâbit olanıdır. Bu sayı, Âişe'nin, Peygamber'in gece namâzı hakkındaki hadîsine de muvâfık olandır, demiştir *(Fethu'l-Bârî)*.

الزُّبَيْرِ عَنْ عائِشَةَ رضى الله عنها زَوْجِ النبيِّ ﷺ أنَّ رسولَ الله ﷺ صَلَّى وذَلِكَ فِي رمضانَ *

3-....... Peygamber'in zevcesi Âişe (R): Rasûlullah (S) geceleyin mesciddeki hücresinde iki yâhud üç gün namâz kıldı; insanlar da O'nun namâzına uyup cemâatle namâz kıldılar... İşte Rasûlullah'ın bu şekilde cemâatle namâz kıldırması hâdisesi, ramazân içinde vâkı' oldu, demiştir [5].

٤ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهابٍ قال أخبرني عُرْوَةُ أنَّ عائِشَةَ رضى الله عنها أخبَرَتْهُ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ خَرَجَ لَيْلَةً مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ فَصَلَّى فِي المَسْجِدِ وصَلَّى رِجالٌ بِصَلاتِهِ فأصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا فاجْتَمَعَ أكْثَرُ مِنْهُمْ فصَلَّوْا مَعَهُ فأصبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا فكَثُرَ أهْلُ المَسْجِدِ مِنَ اللَّيْلَةِ الثَّالِثَةِ فَخَرَجَ رسولُ اللهِ ﷺ فَصَلَّى فَصَلَّوْا بِصَلاتِهِ فَلَمَّا كانَتِ اللَّيْلَةُ الرَّابِعَةُ عَجَزَ المَسْجِدُ عنْ أهْلِهِ حَتَّى خَرَجَ لِصَلاةِ الصُّبْحِ فَلَمَّا قَضَى الفَجْرَ أقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَتَشَهَّدَ ثُمَّ قال أمَّا بَعْدُ فانَّهُ لَمْ يخْفَ عَلَيَّ مَكانُكُمْ ولَكِنِّي خَشِيتُ أنْ تُفْتَرَضَ عَلَيْكُمْ فَتَعْجِزُوا عَنْها فَتُوُفِّيَ رسولُ اللهِ ﷺ والأمْرُ عَلَى ذَلِكَ *

4-....... Âişe (R) yeğeni Urve'ye şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bir gece, gecenin ortasında çıktı da mescidde namâz kıldı. Bir takım insanlar da O'nun namâzına uyup berâberinde namâz kıldılar. Sabâh olunca insanlar geceleyin Peygamber'in mescidde namâz kıldırdığını konuştular. Bu haber yayılınca ertesi gece, birinci gecekilerden daha çok insan toplandı ve Peygamber'in berâberinde namâz kıldılar. Sabâh olunca insanlar bunu yine aralarında konuşup yaydılar. Üçüncü gecede mescid halkı iyice çok oldu. Rasûlullah yine çıkıp namâz kıldı; insanlar da O'nun namâzına uyup namâz kıldılar. Dördüncü gece olunca mescid, toplanan insanları almaktan âciz oldu.

---

5 Hadîsin bâb başlığına delîlliği meydandadır. Çünkü hadîs terâvîh hakkındadır. Buhârî bu hadîsi Teheccüd Bâbları, "Peygamber'in gece ibâdetine teşvîki bâbı"nda tam olarak zikretmişti. Burada o hadîsin sâdece baş ve son fıkralarını alıp, çok kısaltılmış olarak getirmiştir. Hadîsin sonundaki "Bu ramazân içinde idi" fıkrası, bu kılınan namâzın ramazândaki gece namâzı, yânî terâvîh namâzı olduğunu işâret etmektedir.

(Rasûlullah o gece namâza çıkmadı.) Nihâyet sabâh namâzını kıldırmak için çıktı. Sabâh namâzını kıldırınca yüzünü cemâate karşı yöneltti ve hutbe başlangıcı olarak şehâdet kelimelerini söyledi, sonra *"Ammâ ba'du"* hitâb faslı ile başladığı hutbesinde bu gece namâzına çıkmamasının ġerekçesini şöyle açıkladı: *"Şu muhakkak ki, sizin mescidde toplanmanız bana gizli olmamıştır. Şu kadar ki gece namâzı üzerinize farz kılınır da sonra onun edâsından âciz kalırsınız diye korktum"* buyurdu.

ez-Zuhrî: Nihâyet Rasûlullah vefât etti. Ramazân namâzı işi, evlerde kılınmak üzere devâm edip durdu, dedi [6].

٥ـ حدّثنا إِسْمَاعِيلُ قال حدّثني مالِكٌ عَنْ سَعِيدٍ المَقْبُرِيِّ عنْ أَبي سَلَمَةَ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ أَنَّهُ سأَلَ عائِشَةَ رَضِى اللهُ عنها كَيْفَ كانَتْ صلاةُ رسول اللهِ ﷺ في رمضانَ فقالَتْ ماكانَ يَزِيدُ فِى رَمَضانَ ولاَ فِى غَيْرِها عَلى إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً يُصَلِّى أَرْبعاً فَلاَ تَسَلْ عن حُسْنِهِنَّ وطُولِهِنَّ ثُمَّ يُصَلِّى أَرْبعاً فَلاَ تَسَلْ عنْ حُسْنِهِنَّ وطُولِهِنَّ ثُمَّ يُصَلِّى ثَلاَثاً فَقُلْتُ يارسول اللهِ أَتَنامُ قَبْلَ أَنْ تُوتِرَ قال ياعائِشَةُ إِنَّ عَيْنَيَّ تَنامانِ ولاَ يَنامُ قَلْبِى *

5-....... Bize İsmâîl ibn Ebî Uveys tahdîs edip şöyle dedi: Bana İmâm Mâlik, Saîd el-Makbûrî'den; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan tahdîs etti ki, bu Ebû Seleme, Âişe(R)'ye:

— Rasûlullah'ın ramazândaki gece namâzı (kemmiyet ve keyfiyetçe) nasıl idi? diye sordu.

Âişe de şöyle dedi:

— Rasûlullah ne ramazânda, ne de ramazânın gayrı gecelerde onbir rek'at üzerine ziyâde eder değildi. Rasûlullah evvelâ dört rek'at kılardı. Artık o rek'atların güzelliğinden ve uzunluğundan sorma! Sonra dört rek'at daha kılardı. Bunların da güzelliğinden ve uzunluğundan sorma! Sonra üç rek'at kılardı. Ben: Yâ Rasûlallah! Vitr namâzını kılmadan önce uyur musun? diye sordum. Rasûlullah: *"Yâ Âişe! Benim iki gözüm uyur, fakat kalbim uyumaz"* buyurdu [7].

---

6 Hadîsin bâb başlığına delîlliği bundan önceki hadîsin delâleti gibidir. Bu hadîs buradaki isnâd ve metnin aynısıyle Cumua Kitâbı, "Hutbede senâdan sonra Amma ba'du diyen kimse bâbı"nda geçmişti.

Peygamber'in gece namâzına mescidde cemâatle devâm edilmesine müsâade etmeyip, bu sûretle özür beyân etmesi, ümmetine olan rahmet ve re'fetinin kemâlini gösteren açık delîllerden biridir.

7 Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Rasûlullah ne ramazânda ne de gayrında onbir

٢ــ بابُ فَضْلِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَقوْلِ الله تعالى إنَّا أنْزَلْناهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ وما أدْرَاكَ مالَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ ألْفِ شَهْرٍ تَنَزَّلُ المَلاَئِكَةُ والرُّوحُ فِيها بِإذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أمْرٍ سَلاَمٌ هِىَ حَتَّى مَطْلَعِ الفجْرِ قال ابنُ عُيَيْنَةَ ماكانَ فِي الْقُرْآنِ ماأدْرَاكَ فَقَدْ أعْلَمَهُ وما قالَ وما يُدْرِيكَ فإنَّهُ لَمْ يُعْلِمْهُ

2- KADİR GECESİNİN FAZÎLETİ VE YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİNİN BEYÂNI BÂBI [8]

"Gerçek biz onu (Kur'ân'ı) kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin (o büyük şerefini) sana bildiren nedir? Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır. Onda melekler ve rûh,

---

rek'at üzerine ziyâde etmezdi'' sözünden alınır. Bu hadîs Teheccüd Kitâbı, ''Peygamber'in ramazâzanda ve gayrısında kıldığı gece namâzı bâbı''nda da geçmişti. Peygamber'in gece namâzının rek'at sayısı hakkında Âişe ve İbn Abbâs'tan gelen bu en kuvvetli rivâyetlere göre, Peygamber'in kıldığı sekiz rek'atın ramazândaki terâvîhi, diğer gecelerde ise teheccüd namâzı olduğu sâbit oluyor..

Ebû Seleme, ramazânın şeref ve fazîletinden dolayı Peygamber'in ramazândaki teheccüd namâzının keyfiyyet ve kemmiyetinde bir değişiklik olabileceğini tahmîn ederek, Âişe'den yalnız ramazândaki gece namâzını sormuştu. Fakat Âişe, sorucuda hiç şübhe bırakmamak için Peygamber'in hem ramazândaki, hem ramazândan başka gecelerdeki namâzına teşmîl ederek cevâb vermiştir. Âişe'nin verdiği bu cevâbda, Peygamber'in ne ramazânda, ne diğer gecelerde kıldığı gece namâzlarında onbir rek'attan fazla kılmadığını bildirmiştir. Bu hesâbda üç rek'at vitr namâzı dâhil bulunduğundan, Peygamber'in kıldırdığı terâvîh namâzının sekiz rek'attan ibâret olduğu anlaşılır.

İbn Hıbbân ile İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'lerinde Câbir (R)'den, Rasûlullah'ın sahâbîler ile sekiz rek'at terâvîh, sonra da vitr namâzı kıldıklarını rivâyet etmişlerdir: عَنْ جَابِرٍ رضى الله عَنْهُ أن النبى صلى الله عليه وسلم صلَّى ثَمَانِ رَكعَاتٍ ثُمَّ اَوتَرَ (رَوَاهُ اْبنِ حِبَّانِ وَابْنُ خُزَيْمَةَ). (*Tecrîd Ter.*, IV, 86-87).

Âişe'nin ''Onların güzelliğinden ve uzunluğundan sorma!'' demesi, Peygamber'in Allah huzûrundaki hudû' ve huşû'unun bu rek'atların hepsinde devâm edip uzadığının ifâdesidir. Bu o kadar açık idi ki, bunu ne senin sormana, ne de benim cevâb vermeme luzûm yoktur, demiş oluyor.

Bu hadîsteki ''Rasûlullah dört rek'at kıldı'' sözünden, nâfile olan gece namâzında bir selâm ile dört rek'at kılmanın efdallığı sâbit oluyor. Ebû Hanîfe'nin mezhebi için bu hadîs en kuvvetli hüccettir.

''Sonra üç rek'at kılardı'' sözü de Hanefîler için vitr namâzının bir selâm ile üç rek'at olduğuna en sarîh hüccettir. Gerçi vitr bahsinde de geçtiği üzere Peygamber'in bir rek'at ile de vitr kıldığı sahîh rivâyet ile sâbit olmuştur. Fakat Hanefîler bu bir rek'atın, kendisinden önceki iki rek'atı tekleştirdiğine kaani'dirler.

Hadîsin son fıkrası uyku ile Peygamber'in abdestinin bozulmadığını isbât etmektedir (Kezâ, IV, 143-145).

8 Dünyâ ve âhiretin bütün hayırlarını câmi olan Kur'ân bu gecede indirildiği; bunda yapılan ibâdet ve hayırların bereketi yönünden içinde kadir gecesi bulunmayan

Rabb'lerinin izniyle, herbir iş için iner de iner. O gece, tan yeri ağarıncaya kadar bir selâmdır" (el-Kadr: 1-5)

Sufyân ibn Uyeyne: Kur'ân'da bulunan "*Mâ edrâke*" sorularının cevâblarını Allah muhakkak haber verip bildirmiştir. "*Ve ma yudrike*" diye sorduğu suâllerinin cevâblarını ise Allah Kur'ân'da bildirmemiştir, demiştir [9].

٦ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ الله قال حدّثنا سُفْيانُ قال حَفِظْناهُ وإنَّما حَفِظَ مِنَ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضِيَ الله عنه عنِ النبيِّ ﷺ قال مَنْ صامَ رمَضانَ إيماناً واحْتِساباً غفِرَ لَهُ ماتَقَدَّمَ من ذَنْبِهِ ومنْ قامَ لَيْلَةَ القَدْرِ إيماناً واحْتِساباً غُفِرَ لَهُ ماتَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ تابَعَهُ سُلَيْمانُ بنُ كَثِيرٍ عنِ الزُّهْرِيِّ *

6- Bize Alî ibnu Abdillah el-Medînî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip: Bu hadîsi biz ezberledik, dedi. Alî ibnu Abdillah: Sufyân bu hadîsi ancak Zuhrî'den ezberlemiştir, dedi. O da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Her kim ramazân orucunu îmânı sebebiyle ve ecrini yalnız Allah'tan umarak tutarsa geçmiş günâhları mağfiret olunur. Ve yine her kim îmânından dolayı ve ecrini yalnız Allah'tan umarak Kadir gecesini ibâdetle geçirirse geçmiş günâhları mağfiret edilir"* [10].

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivâyet etmekte Süleymân ibnu Kesîr el-Abdî, Sufyân ibnu Uyeyne'ye mutâbaat etmiştir [11].

---

bin aydan hayırlı olduğu; ***"Her hikmetli iş, tarafımızdan sâdır olan bir emr ile onda ayrılır"***(ed-Duhân:4) âyeti gereğince gelecek seneye kadar cereyân edecek herşey hakkındaki Allah'ın ezelî kazâ ve takdîri bunda meleklere izhâr ve teblîğ olunduğu için (yânî bu kadar değerleri ihtivâ ettiği için) bu geceye *Kadir Gecesi* ismi verilmiştir.

Yine gece, bu kadar azamet, değer ve fazîletleri hâiz bulunduğu için Kur'ân'da onun adıyle ve onun meziyetlerini bildiren müstakil bir sûre indirilmiştir. İşte içinde ismi ve ihtivâ ettiği büyük değerleri ayrı ayrı zikredildiği için Buhârî bu sûreyi tam olarak başlıkta getirmiş ve böylece gecenin büyük fazl ve ölçüye sığmaz değerini Kur'ân'la delîllendirmiştir.

9 Sufyân ibn Uyeyne'den olan bu ta'lîki Muhammed ibn Yahyâ ibn Ebî Umer, kendi Îmân Kitâbı'nda senediyle mevsûlen rivâyet etmiştir.

10 Hadîsin başlığa delîlliği "Men kaame leylete'l-kadiri..." ifâdesindedir. Kadir gecesinde kaaim olmak yalnız namâzla değil, diğer ibâdet nevi'leriyle de olur. Kur'ân okunur, duâ edilir, ilmî çalışmalar yapılır. Bunların hepsi Kadir gecesinde ibâdetle kaaim olmakta dâhildir.

11 Bu mutâbaatı ez-Zuhlî, *ez-Zuhriyyât* isimli eserinde mevsûlen rivâyet etmiştir.

٣ـ باب الْتِماسِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ فِي السَّبْعِ الأَوَاخِرِ

3- KADİR GECESİNİN RAMAZÂNIN SON YEDİSİ İÇİNDE ARANMASI BÂBI

٧ـ **حدّثنا** عَبْدُ الله بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عَنْ نافِعٍ عَنِ ابنِ عُمَرَ رضى الله عنهما أنَّ رِجالاً مِنْ أصْحابِ النبيِّ ﷺ أُرُوا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِى المَنامِ فِى السَّبْعِ الأَوَاخِرِ فقال رسولُ الله ﷺ أرَي رُؤْياكُمْ قَدْ تَوَاطَأَتْ فِي السَّبْعِ الأَوَاخِرِ فَمَنْ كانَ مُتَحَرِّيَهَا فَلْيَتَحَرَّهَا فى السَّبْعِ الأَوَاخِرِ *

7-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber'in sahâbîlerinden bâzı kimselere Kadir gecesi ru'yâda ramazânın son yedi gecesi için-de gösterildi. Rasûlullah (S) da sahâbîlerine: *"Ben sizin ru'yâlarınızın ramazânın son yedi gecesi içinde birbirine uygun düşmüş olduğunu görüyorum. Artık kim Kadir gecesini aramaya çalışacaksa, onu ramazânın son yedi gecesi içinde arasın"* buyurdu [12].

٨ـ **حدّثنا** مُعاذُ بنُ فَضالَةَ قال **حدّثنا** هِشَامٌ عَنْ يَحْيَ عَنْ أَبِى سَلَمَةَ قال سأَلْتُ أبا سَعِيدٍ وكانَ لِى صَدِيقاً فقال اعْتَكَفْنا مَعَ النبيِّ ﷺ الْعَشْرَ الأَوْسَطَ مِنْ رمَضَانَ فَخَرَجَ صَبِيحَةَ عِشْرِينَ فَخَطَبَنا وقالَ إِنِّى أُرِيتُ لَيلَةَ الْقَدْرِ ثُمَّ أُنْسِيتُهَا أَوْ نُسِّيتُهَا فالْتَمِسُوها فى الْعَشْرِ الأَوَاخِرِ فِى الوَتْرِ وإِنِّى رَأَيْتُ أَنِّى أَسْجُدُ فِي ماءٍ وطِينٍ فَمَنْ كانَ اعْتكَفَ مَعَ رسولِ الله ﷺ فَلْيَرْجِعْ فَرَجَعْنا وما نَرَى فِى السَّمَاءِ قَزَعَةً فَجاءَتْ سَحابَةٌ فَمَطَرَتْ حَتَّى سالَ سَقْفُ المَسْجِدِ وكان مِنْ جَرِيدِ النَّخْلِ وأُقِيمَتِ الصَّلاةُ فَرَأَيْتُ حَتَّى رسولَ الله صلى عليه وسلم يَسْجُدُ فِى المَاءِ والطِّينِ حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ الطِّينِ فِى جَبْهَتِهِ *

8-....... Ebû Seleme şöyle dedi: Ben Ebû Saîd'e sordum. O benim çok sâdık bir dostum idi. Ebû Saîd şöyle dedi: Biz Peygamber'in berâberinde ramazânın ortasındaki on gün içinde i'tikâfa girmiştik. Rasûlullah yirminci günün sabâhı (i'tikâf yerinden) çıktı da bize bir hutbe yaptı ve bunda şöyle buyurdu:

"Bana (uykuda) *Kadir gecesi* (ne âid alâmetler) *gösterildi. Sonra o bana unutturuldu* -yâhud: *Ben onu unuttum.- Sizler Kadir gecesini ramazânın son on günündeki tek sayılı gecelerde arayınız. Çünkü*

---

12 Hadîsin son fıkrası bâb başlığına delîlliğe uygun düşmüştür.

ben (ru'yâmda) *kendimi su ve balçık çamuru içinde secde ediyor gördüm. Her kim Allah Elçisi'nin berâberinde i'tikâf ediyorsa, şimdi i'tikâf yerine dönsün!"*

Bu hutbe üzerine biz i'tikâf yerimize döndük. Ve bizler gökte bir bulut parçası görmüyorduk. Derken bir bulut geldi ve (yirmibirinci gece şiddetli bir) yağmur yağdı. Hattâ mescidin tavanı (Peygamber'in secde yerine) aktı. Mescidin tavanı hurma çubuklarından idi. Sabâh namâzı kılındı. Ben Rasûlullah'ı su ve çamur içinde secde ediyor gördüm. Hattâ namâzdan çıktığında Rasûlullah'ın alnında çamur izini gördüm [13].

٤ ــ باب تَحَرِّى لَيْلَةِ الْقَدْرِ فِى الوِتْرِ مِنَ الْعَشْرِ الأَوَاخِرِ فِيهِ عُبادَةُ

4- KADİR GECESİNİN RAMAZÂNIN SON ON GÜNÜNDEN OLAN TEK SAYILI GECELER İÇİNDE ARANMASI BÂBI [14]

Bu bâbda Ubâde ibnu's-Sâmit hadîsi de vardır [15]

٩ ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا إسْماعِيلُ بنُ جَعْفَرٍ قال حدّثنا أبُو سُهَيْلٍ عَنْ أبِيهِ عَنْ عائِشَةَ رَضى اللهُ عنها أنَّ رسولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عليهِ وسلم قال تَحَرَّوْا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِى الْوِتْرِ مِنَ الْعَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضانَ *

13 Hadîsin başlığa delîlliği *"Kadir gecesini ayın son on günü içinde arayın!"* kavlindedir. Buhârî bu hadîsi *Sahîh*'inin birçok yerlerinde getirmiştir. Bu yerlerden biri Salât Kitâbı, "Çamur içinde burun üzerine secde etmek bâbı"dır.

Müslim'deki bu Ebû Saîd hadîsinin yine Ebû Seleme'den gelen rivâyet tarîkinde daha fazla bilgiler vardır: Ebû Saîd şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ramazânın ilk on gününde i'tikâf etti. Sonra ortadaki on günde keçeden yapılmış bir Türk çadırında i'tikâf etti. Kapı yerinde bir hasır bulunuyordu. Ebû Saîd dedi ki: Rasûlullah bu hasırı eliyle aldı, çadırın bir tarafına koydu. Sonra başını dışarı çıkardı. Mescidde bulunan kimselere söz söylemeye başladı. İnsanlar Rasûlullah'a yaklaştılar. Şöyle buyurdu: *"Ben şu Kadir gecesini arayarak ilk on günde i'tikâf etmiştim. Sonra ortadaki on günde i'tikâfa devâm ettim. Sonra bana gelen melek geldi ve bana: Kadir gecesi son on gündedir, denildi. Benimle berâber i'tikâfta bulunanlar dilerlerse son on günde de i'tikâf etsinler!"* buyurdu. Bunun üzerine insanlar Rasûlullah'la i'tikâfa girdiler. Rasûlullah: *"Kadir gecesi bana tek gecede gösterildi..."* buyurdu... Hadîsin buradan aşağısı Buhârî'deki rivâyetin aynıdır.

14 Bu başlıkta Kadir gecesinin ramazâna mühasır olmasının, sonra ramazândan son on gece içinde olmasının, sonra da tek geceler içinde olmasının râcihliğine işâret vardır. Kadir gecesi hakkında gelen haberlerin toplamının delâlet etmekte olduğu da bundan ibârettir (İbn Hacer).

15 Yânî bu başlığa delîl olacak hadîsler arasında Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R)'in rivâyet ettiği hadîs de vardır. Bu Ubâde hadîsi bundan sonraki bâbda gelecektir.

9-....... Âişe(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S): *"Sizler Kadir gecesini ramazânın son on günündeki tek gecelerde arayınız!"* buyurdu [16].

١٠ ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ حَمْزَةَ قال حدّثني ابنُ أبِي حازِمٍ والدَّرَاوَرْدِيُّ عَنْ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بنِ إبْراهِيمَ عَنْ أبِي سَلَمَةَ عَنْ أبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ رضى الله عنهُ قال كانَ رسولُ الله ﷺ يُجَاوِرُ فِي رمَضانَ الْعَشْرَ الَّتِي في وسَطِ الشَّهْرِ فإذَا كانَ حِينَ يُمْسِي مِنْ عِشْرِينَ لَيْلَةً تَمْضِي وَيَسْتَقْبِلُ إحْدَي وعِشْرِينَ رَجَعَ إلَى مَسْكَنِهِ ورَجَعَ منْ كَانَ يُجَاوِرُ مَعَهُ وأنَّهُ أقامَ فِي شَهْرٍ جاوَرَ فِيهِ اللَّيْلَةَ الَّتِي كانَ يَرْجِعُ فِيهَا فَخَطَبَ النَّاسَ فأمَرَهُمْ ماشاءَ الله ثُمَّ قال كُنْتُ أُجاوِرُ هَذِهِ الْعَشْرَ ثُمَّ قَدْ بَدَالِي أنْ أُجاوِرَ هَذِهِ الْعَشْرَ الأوَاخِرَ فَمَنْ كانَ اعْتَكَفَ مَعِي فَلْيَثْبُتْ فِي مُعْتَكَفِهِ وقَدْ أُرِيتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ ثُمَّ أُنْسِيتُها فابْتَغُوها فِي الْعَشْرِ الأوَاخِرِ وابْتَغُوها فِي كُلِّ وِتْرٍ وقَدْ رأيْتُنِي أسْجُدُ فِي ماءٍ وطِينٍ فاسْتَهَلَّتِ السَّماءُ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ فأمْطَرَتْ فَوَكَفَ المَسْجِدُ فِي مُصَلَّى النبيِّ ﷺ لَيْلَةَ إحْدَى وعِشْرِينَ فَبَصُرَتْ عَيْنِي نَظَرْتُ إلَيْهِ انْصَرَفَ مِنَ الصُّبْحِ ووَجْهُهُ مُمْتَلِئٌ طِيناً وماءً *

10-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ramazânda, ayın ortasındaki on günde i'tikâf eder idi. Geçen yirminci gecenin akşâmı olup da yirmibirinci günü karşılayacağı zamân evine dönerdi. Berâberinde i'tikâf etmiş olanlar da evlerine dönerlerdi. Rasûlullah i'tikâf ettiği bir ramazân ayında, kendisinde evine dönmek âdetinde olduğu gece i'tikâf yerinde ikaamet etti ve insanlara bir hutbe yaptı da, bu hutbede insanlara Allah'ın dilediği şeyleri emretti. Sonra şöyle buyurdu:

"Ben şu ayın ortasındaki on günde i'tikâf ederdim. Sonra bana şu gelecek son on gün içinde i'tikâf etmekliğim fikri zâhir oldu. Şimdi kim benim berâberimde i'tikâf ediyorsa i'tikâf ettiği yerde sâbit olsun. Bu Kadir gecesi bana gösterilmişken sonra o bana unutturulmuştur. Artık siz onu son on içinde arayınız. Ve yine siz onu bu on içindeki her tek gecede arayınız. Ben (ru'yâda) *kendimi bir su ve bir çamur içinde secde eder gördüm"*.

İşte bu gece içinde gök boşandı, şiddetli yağmur yağdı. Mescid

---

16 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır.

Peygamber'in secde yerine su akıttı. İşte bu yirmibirinci gecede gözüm gördü. Ben Peygamber sabâh namâzından döndüğünde kendisine baktım. Peygamber'in yüzü çamur ve su ile dolmuş hâldeydi [17].

١١ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنا يَحْيَي عنْ هِشَامٍ قال أخبرني أبي عنْ عائِشَةَ رضى الله عَنها عنِ النبيِّ ﷺ قال الْتَمِسُوا * ح وحدّثني مُحَمَّدٌ قال أخبرنا عَبْدَةُ عنْ هِشامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ أبيهِ عنْ عائِشَةَ قالَتْ كانَ رسولُ الله ﷺ يُجاوِرُ فِي الْعَشْرِ الأوَاخِرِ مِنْ رمَضانَ ويَقُولُ تَحَرَّوْا الَيْلَةَ الْقَدْرِ فى الْعَشْرِ الأوَاخِرِ مِنْ رمَضَانَ *

11-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ramazânın son on günleri içinde i'tikâf eder ve *"Kadir gecesini ramazândan son on gece içinde arayınız"* buyururdu [18].

١٢ ـ حدّثنا مُوسَى بنُ اسْماعِيلَ قال حدّثنا وُهَيْبٌ قال حدّثنا أيُّوبُ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى الله عنهما أنَّ النبيَّ ﷺ قال الْتَمِسُوها في الْعَشْرِ الأوَاخِرِ مِنْ رمَضَانَ لَيْلَةَ القَدْرِ فِى تَاسِعَةٍ تَبْقَى فِى سَابِعَةٍ تَبْقَى في خَامِسَةٍ تَبْقَى *

12-....... ibn Abbâs(R)'tan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Siz Kadir gecesini ramazânın son onu içinde arayınız. Kadir gecesi ya ramazândan kalan dokuzuncu gecede, yâhud kalan yedinci gecede, yâhud kalan beşinci gecededir"* [19].

١٣ ـ حدّثنا عَبْدُ الله بنُ أبي الأسْوَدِ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا عاصِمٌ عنْ أبى مِجْلَزٍ وعِكْرِمَةَ قال ابنُ عَبَّاسٍ رضى الله عَنهما قال رسولُ

---

17 Başlığa delîlliği *"Onu son on içinde arayınız...!"* kavlindedir. Bu hadîs, bundan önceki bâbda da biraz farklıca ve kısa bir metin ile geçmişti.

18 Başlığa delîlliği meydandadır.

19 Arabça yazışmada usûl, ayın onbeşine kadar günlerin sayısı olduğu gibi yazılır. Fakat onbeşinden sonraki yarım ayda, ayın sonuna kaç gün kaldıysa yazma târihinde o zikredilir. Meselâ ramazânın yirmibeşinci günü tesbîti arzû edilen bir hâdiseye "وَقَعَ فِى خَمْسٍ بَقِينَ مِنْ رَمَضَانَ = Ramazânın bitimine beş gün kala vâkı' oldu" denir. Bu hadîslerdeki târihler de böyledir. Binâenaleyh Kadir gecesini yirbirinci, yirmiüçüncü, yirmibeşinci gecelerde arayınız demek olur.

اللهِ ﷺ هِىَ فِي العَشْرِ هِىَ فِى تِسْعٍ يَمْضِينَ أَوْ فِي سَبْعٍ يَبْقَيْنَ يَعْنِى لَيْلَةَ
الْقَدْرِ * تابعَهُ عَبْدُ الوَهَّابِ عنْ أَيُّوبَ وعنْ خالِدٍ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ
الْتَمِسُوا فى أَرْبَعٍ وعِشْرِينَ *

13-....... Ebû Mıclez ve İkrime'den gelen rivâyette İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"O Kadir gecesi ya ramazânın son on günü içinde geçecek dokuzdadır yâhud kalan yedi içindedir"* buyurdu [20].

Bu hadîsi Eyûb es-Sahtıyânî'den ve Hâlid el-Hazzâ'dan; onlar İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan *"Kadir gecesini ramazânın yirmidördüncü gecesinde arayınız"* lâfzıyle rivâyet etmesinde Abdulvahhâb da Vuheyb'e mutâbaat etmiştir [21].

٥ ــ بابُ رفْعِ مَعْرِفَةِ لَيْلَةِ القَدْرِ لِتَلاحِى النَّاسِ

5- İNSANLARIN KAVGA ETMELERİ SEBEBİYLE KADİR GECESİNİN TA'YÎNİ BİLGİSİNİN KALDIRILMASI BÂBI [22]

١٤ ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنا خالِدُ بنُ الحَارِثِ قال حدّثنا

---

20 Son ondan dokuz gece geçtiğine göre ramazânın yirmidokuzuncu gecesi olur. İkinci fıkrada iki ihtimâl vardır: Ramazânın yirmiüçüncü gecesi olmak yâhud yirmiüçüncü geceden ramazânın sonuna kadar geri kalan yedi geceden gayrı muayyen bir gecede bulunmak (Kirmânî).

21 Bu mutâbaatı Ahmed ibn Hanbel ile İbnu Ebî Umer kendi müsnedlerinde mevsûl olarak getirmişlerdir.

Bu mutâbaa hadîsinin burada zikredilmesi müşkil sayılmıştır. Çünkü başlık tekler için, bu ise çifttir. Bu müşkile şöyle cevâb verildi: Enes: "Peygamber (S) yirmiüçüncü ve yirmidördüncü geceleri de araştırırdı" hadîsini rivâyet etti. Yânî Peygamber Kadir gecesini kalan yedi gece içinde arardı. Eğer ay tamam ise Kadir gecesi yirmidördüncü gecedir; nâkıs ise yirmiüçüncü gecedir. Belki İbn Abbâs bu yirmidört ile sâdece ihtiyâtı kasdetmiştir.

Bir de bununla murâd yirmidördün tamâmında arayınız demektir ki, o da yirmibeşinci gecedir, denildi.

Buhârî rahmetli çok kerre bir başlık zikreder ve onun berâberinde, başlıkla arasında en küçük münâsebet bulunan muhâlif haberi de sevkeder. Bunu asıl hadîsin muhâlifinin de sâbit olduğunu bildirmek için yapar (Kastallânî).

22 *el-Lahvu,* mahv vezninde, birinci bâbdan, bir adama sövmek ma'nâsınadır; birinci bâbdan ve ağacın kabuğunu soymak ma'nâsınadır.

el-Lıhye, sakala denir. *el-Lahy,* lâm'ın fethi ve hâ'nın sükûnuyle çene kemiğine denir ki, sakal biten yerdir.

el-Mulâhat ve *el-Lihâ':* Münâzaa ve mücâdele eylemek ma'nâsınadır *(Kaamûs Ter.).*

حُمَيْدٌ قال حدّثنا أَنَسٌ عنْ عُبَادَةَ بنِ الصَّامِتِ قال خَرَجَ النبيُّ ﷺ لِيُخْبِرَنا بلَيْلَةِ القَدْرِ فَتلاَحَى رجُلاَنِ مِنَ المُسْلِمِينَ فقال خَرَجْتُ لأُخْبِرَكُمْ بلَيْلَةِ القَدْرِ فَتلاَحَى فُلاَنٌ وفُلاَنٌ فَرُفِعَتْ وعَسَى أَنْ يَكُونَ خَيْراً لَكُمْ فالْتَمِسُوها فِي التَّاسِعَةِ والسَّابِعَةِ والخَامِسَةِ *

14- Bize Muhammed ibnu'l-Musennâ tahdîs edip şöyle dedi. Bize Hâlid ibnu'l-Hâris tahdîs edip şöyle dedi: Bize Humeyd (et-Tavîl) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, Ubâde ibnu's-Sâmit (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Kadir gecesini bizlere haber vermek üzere (hücresinden) çıktı. Derken müslümânlardan iki kişi kavga ettiler. Bunun akabinde Peygamber: *"Ben sizlere Kadir gecesini haber vermek üzere çıkmıştım. Fulan ile fulan kimseler birbirleriyle kavga ettiler de* (Kadir gecesinin ta'yînine âid olan bilgi kalbimden) *kaldırıldı* [23]. *Belki de sizler için bu daha hayırlıdır. Artık sizler Kadir gecesini* (yirmiden sonraki) *dokuzuncu veyâ yedinci veyâ beşinci gecelerde arayınız"* buyurdu [24].

٦ــ بابُ العَمَلِ في العَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رمَضَانَ

6- RAMAZÂNDA SON ON İÇİNDE SIKI ÇALIŞMAK BÂBI

---

23 Unuttum demektir. Nitekim bu hadîsin diğer rivâyetinde " فَنُسِّيتُهَا = *Kadirin hangi gece olduğunu unuttum"* buyurulmuştur.

24 *Kadir gecesinin gizlenmesi hikmeti:* Allah bir takım işleri, bir takım gizli maslahatlardan dolayı gizlemiştir. Kadir gecesini, senenin bütün gecelerinde gizlemiştir. Tâ ki mü'minler bu mübârek geceye tesâdüf etmek için her geceyi ganîmet bilsinler de ibâdetle ihyâ etmeye, hiç olmazsa akşâm ve yatsı namâzlarını cemâatle kılmağa çalışsınlar. Cumuanın her sâatinde mütefekkir ve şuûrlu bir hâlde bulunsunlar diye cumua gününde icâbet sâatini gizlemiştir. Orta namâzı beş vakit namâz içinde; İsmi A'zam'ı sâir ilâhî isimler arasında; ilâhî rızâyı bütün tâat ve ibâdetler içinde gizlemiştir. Kıyâmetin kıyâmı, ölüm zamânı gibi daha bir takım şeyleri âid oldukları eşyâ arasında gizlemiştir. Hepsinde müşterek bulunan gâye, mü'minleri Allah'a mukaddes vazîfelerine ve dînî vecîbelerine dâimî bağlı bulundurmaktır *(Tuhfetu'l-Merdiyye).*

وَكُلُّ اللَيَالِي لَيْلَةُ القَدْرِ اِنْ دَنَتْ كَمَا اَيَّامِ اللِقَا يَوْمُ جُمْعَةٍ

(=Hakk'ın tecellî edip yaklaştığı bütün geceler birer Kadir gecesidir. Nitekim bütün buluşma günleri birer toplanma günüdür" (İbnu Fârid).

Bir Özetleme:

Buraya kadar geçen hadîslerle daha başka hadîslere dayanan âlimler Kadir gecesini ta'yîn husûsunda değişik tahmînler ileri sürmüşlerdir. Ramazânın 1, 17, 18, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 30'uncu günlerinden herbirine tutunanlar vardır. Bâ-

١٥ ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ الله قال حدّثنا سُفْيانُ بنُ عُيَيْنَةَ عن أبي يَعْفورٍ عن أبي الضُّحى عنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عائِشَةَ رضى الله عنها قالَتْ كانَ النبيُّ ﷺ إذَا دَخَلَ الْعَشْرُ شَدَّ مِئْزَرَهُ وأحْيا لَيْلَهُ وأيْقَظَ أهْلَهُ *

15-....... Âişe (R) şöyle demiştir: (Ramazânın son) onu girince Peygamber (S) izârını sağlamca bağlar, gecesini (ibâdetle ihyâ eder, ehl ve âilesini de (ibâdet için) uyandırırdı [25].

---

zıları ramâzanın tek gecelerinde, bâzıları da bütün gecelerinde aranmalıdır demişlerdir. Bâzısı bütün senenin belli olmayan bir gecesinde olabilir, demiştir. Râfızîler'den bir tâife ise Kadir gecesinin tamâmıyle kaldırıldığını iddiâ etmiştir. Şübhesiz bu sonuncu iddiâ bunca sahîh hadîslerle reddedilmiştir.

Halkın Kadir gecesi ramazânın 27'inci gecesidir diye i'tikaadına gelince, bu, Kadir gecesi hakkında âlimlerin görüşlerinden sâdece birisidir ve sâdece bir tahmîndir, kat'iyet yoktur.

Sahîh hadîslerde ramazânın mahdûd ve muayyen günlerinde aranması tavsiyeleri ise bu hadîslerin söylendiği zamânlara, günlere mahsûs tahmînleri işâretlenmektedirler.

25 Metindeki "İzârı sağlamca bağlamak" ta'bîri, ibâdet için ciddî bir çalışma ve gayret sarfetmeden kinâyedir. Bâzı âlimler bu ta'bîri kadınlara yaklaşmaktan çekinme ma'nâsıyle tefsîr etmişlerdir.

Bu gecelerde ibâdete, nâfile ve bilhassa kazâya kalan borç namâzları ödemeye, Kur'ân okumaya, ders okuyup okutmaya, Allah'ı çok zikretmeye, duâ etmeye husûsî bir gayret ve çalışma yapılmalıdır.

Bir hadîste mü'minlerin anası Âişe (R) şöyle demiştir:

Ben Rasûlullah(S)'a

— Yâ Rasûlallah! Kadir gecesine tesâdüf edip bilirsem onda nasıl duâ edeyim? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— ***"Kul Allâhumme inneke afavvun, tuhıbbu'l-afve fa'fu annî*** (= Yâ Allah şübhesiz ki sen çok affedicisin, affı seversin. O hâlde beni de affeyle!) *de*" buyurdu (Tirmizî).

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٣٣ـ أَبْوابُ الاعْتِكافِ فى العَشْرِ الأواخِرِ

33- EBVÂBU'L-İ'TİKÂF Fİ'L AŞRİ'L-EVÂHİR

(Ramazânın Son On Gününde İ'tikâf Bâbları) [1]

١ـ بابُ الاعْتِكافِ فى المَساجِدِ كُلِّها لِقَوْلِهِ تعالَى ولاَتُباشِرُوهُنَّ وأَنْتُمْ عاكِفُونَ في المَساجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللهِ فَلاَ تَقْرَبُوها كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللهُ آياتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

1- YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİNDEN DOLAYI İ'TİKÂF MESCİDLERİN HEPSİNDE YAPILABİLİR (BÂBI) [2].

"... *Mescidlerde i'tikâfta bulunduğunuz zamân kadınlarınıza (geceleri de) yaklaşmayın. Bu hükümler Allah'ın sınırlarıdır. Sakın o sınırlara yaklaşmayın. İşte Allah âyetlerini böylece insanlara açıklar, tâ ki korunsunlar*" (el-Bakara: 187) [3].

---

1 Bu, *el-Câmi'u's-Sahîh*'in el-Müstemlî nushasında gelen büyük başlıktır. en-Nesefî ve İbn Asâkir nushalarında "Ebvâbu'l-İ'tikâf" yerine "Kitâbu'l-İ'tikâf" başlığı vardır.

2 el-Müstemlî, en-Nesefî ve İbn Asâkir'den gelen nushalarda büyük başlıktan sonra "Bâbu'l-İ'tikâf fî'l-Aşri'l-Evâhırı..." diye birinci bâb başlamaktadır. İbn Hacer, Aynî ve Kastallânî'nin kendi şerhlerine esas aldıkları nushalarında da büyük başlıktan sonra bu bâb sözü mevcûddur.

3 *el-Akf:* Alıkoymak ma'nâsına birinci ve ikinci bâbdan bir masdardır.
el-Ukûf; kuûd vezninde, bir nesneye müdâvemet üzere yönelmek, bir nesnenin çevresinde deverân eylemek ve bir mahalde bir adam nefsini habs ve tevkîf edip eylenmek ma'nâsınadır.

١ــ حدّثنا إسْماعِيلُ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثني ابنُ وهْبٍ عنْ يُونُسَ أنَّ نافِعاً أخْبَرَهُ عنْ عَبدِ الله بنِ عُمَرَ رضى اللهُ عنهُما قال كانَ رسولُ الله ﷺ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الأَوَاخِرَ مِنْ رمَضانَ *

1-....... Abdullah ibn Umer (R): Rasûlullah (S) ramazândan son on gün içinde i'tikâf ederdi, demiştir [4].

٢ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يوسُفَ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهابٍ عنْ عُرْوَةَ بنِ الزُّبَيْرِ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها زَوْجِ النبيِّ ﷺ قالَتْ إنَّ النبيَّ ﷺ كانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الأَوَاخِرَ مِنْ رمَضانَ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللهُ تعالى ثُمَّ اعْتَكَفَ أزْوَاجُهُ مِنْ بَعْدِهِ *

2-....... Peygamber'in eşi Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ramazândan son on günde i'tikâf ederdi. O'nun bu âdeti tâ Yüce Allah O'nu vefât ettirinceye kadar devâm etmiştir. Sonra O'nun ardından zevceleri i'tikâf etmişlerdir [5].

٣ــ حدّثنا اسْماعِيلُ قال حدّثني مالِكٌ عنْ يَزِيدَ بنِ عَبْدِ اللهِ ابنِ الْهادِ

---

el-İ'tikâf; bir yerde kendini habs eylemekle eylenip kalmak ma'nâsınadır *(Kaamûs Ter.).*

İ'tikâf, lugat yönünden makbûl olsun veyâ olmasın, bir yerde ve birşey üzerinde kendini hapsedip durmak ma'nâsınadır. İbrâhîm Peygamber'in babasına ve kavmine hitâben:"إذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ = ***O zamân o, babasına ve kavmine: Sizin kendilerine ibâdette isrâr edip durduğunuz bu heykeller nedir ki?"*** (el-Enbiyâ: 52)demesi makbûl ve meşrû' olmayan nevi'dir. Dîn ıstılâhında i'tikâf, Allah'ın rızâsına yaklaşmak için husûsî bir sıfatla mescidde ikaamet eylemektir. Bu i'tikâf yalnız Muhammed Ümmeti'ne mahsûs bir ibâdet olmayıp, diğer ümmetlerde de vardır: " وَعَهِدْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ=***İbrâhîm ile İsmâîl'e de: Evimi tavâf edenler, ibâdet kasdıyle orada kalanlar, rukû' ve sucûd eyleyenler için titizlikle temizleyin diye kuvvetli emir vermiştik"*** (el-Bakara: 125) âyeti gereğince İbrâhîm ve İsmâîl Peygamberler zamânından teşrî' buyurularak devâm edegelmiş kadîm bir sünnettir. Bununla kişi diğer dünyâ işlerinden kendisini çeker, bütün vaktini Allah'a ibâdet, ilim, tefekkür ve tezekküre tahsîs eyler, rûhî ve derûnî bir arınmaya ve yükselişe hazırlanır.

4 Buhârî'nin "Mescidlerin hepsinde" diye umûmîleştirip, delîl olarak da âyeti getirmesi, İ'tikâfı sırf Mekke, Medîne ve Kudüs mescidlerine tahsîs etmek isteyenleri redd içindir. Bununla i'tikâfı, cumua kılınan mescidlere tahsîs eden Mâlikîler ile Hanbelîler'in görüşleri de reddediliyor.

5 Birinci ve ikinci hadîslerin başlığa delîllikleri meydandadır.

عنْ مُحَمَّدِ بنِ إِبْرَاهِيمَ بنِ الحَارِثِ التَّيمِيِّ عنْ أَبِي سَلَمَةَ بنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ عَنْ أبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ رضى اللهُ عنهُ أن رسولَ اللهِ ﷺ كانَ يَعْتَكِفُ فِي العَشْرِ الأوْسَطِ مِنْ رمَضانَ فاعْتَكَفَ عاماً حَتَّى إذا كانَ لَيْلَةُ إحْدَى وعِشرِينَ وَهِيَ اللَّيْلَةُ الَّتِي يَخْرُجُ مِنْ صَبِيحَتِها مِن اعْتِكافِهِ قال منْ كانَ اعْتَكَفَ مَعِي فَلْيَعْتَكِفِ العَشْرَ الأوَاخِرَ وقَدْ أُرِيتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ ثُمَّ أُنْسِيتُها وقَدْ رَأَيْتُنِي أسْجُدُ فِي ماءٍ وطِينٍ مِنْ صَبِيحَتِهَا فالْتَمِسُوها فِي العَشْرِ الأوَاخِرِ والْتَمِسُوها فى كُلِّ وِتْرٍ فَمَطَرَتِ السَّماءُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ وكانَ المَسْجِدُ عَلى عَرِيشٍ فَوَكَفَ المَسْجِدُ فَبَصُرَتْ عَيْناىَ رسولَ اللهِ ﷺ عَلَى جَبْهَتِهِ أثَرُ المَاءِ والطِّينِ مِنْ صُبْحِ إحْدَى وعِشْرِينَ*

3-....... Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) ramazândan ortadaki on günde i'tikâf ederdi. Yine bir sene tâ ramazânın yirmibirinci gecesi oluncaya kadar i'tikâf etti. Bu gece O'nun, sabâhında i'tikâf yerinden çıkacağı gecedir. O sabâh Rasûlullah (S) bir konuşma yaptı da şöyle buyurdu: *"Kim benimle i'tikâf etmiş ise, son on günde de i'tikâf etsin. Çünkü bu Kadir gecesi bana gösterilmişti. Sonra o gece bana unutturuldu. Hâlbuki ben ru'yâda kendimi o gecenin sabâhında bir su ve çamur içine secde ediyor görmüşümdür. Siz o geceyi her tek sayılı gece içinde arayın!"*

O konuşmanın yapıldığı gecede gök boşandı. Mescid o zamân arîş üzere (yânî çardak biçiminde olup tavansız, gölgelik hâlinde) yapılmış idi. Bu sebeble mescid aktı. İşte yirmibirinci gecenin sabâhından çıkarken benim iki gözüm Rasûlullah'ı, alnı üzerinde su ve çamur izi olduğu hâlde görmüştür [6].

٢ ـ بابُ الحَائِضِ تُرَجِّلُ المُعْتَكِفَ

2- HAYIZLI KADIN İ'TİKÂFTAKİ ERKEĞİNİN SAÇLARINI TARAYABİLİR BÂBI

---

6 Bu hadîs, az lâfız ve sened değişikliği ile bundan önceki kitâbda da geçmişti. Hadîsin buradaki bâb başlığına delîlliği meydandadır. Ebû Saîd'in son sözleri Peygamber'in gördüğünü haber verdiği ru'yâsının gerçekleştiğini ve tasdîkini ifâde etmektedir.

Metîndeki *Arîş* lâfzı hakkında şu bilgi verilmiştir:

el-Arîş, emîr vezninde, bu dahî gölgelik için yapılan evceğize ve çardak ve mehtâbiyye makûlesine denir... ve ağaçtan ve sumâm dedikleri otluktan çatıp kulübe ve salâç gibi edip içinde gölgelenirler; cem'i *Urş* gelir *(Kaamûs Ter.)*.

٤ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنا يَحْيَ عَنْ هِشامٍ قال أخبرني أبى عنْ عائِشَةَ رضىَ الله عنها قالَتْ كانَ النبيُّ ﷺ يُصْغِى إلَىَّ رَأْسَهُ وهْوَ مُجاوِرٌ في المَسْجِدِ فأُرَجِّلُهُ وأنا حائِضٌ *

4-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) mescidde i'tikâf ederken başını bana doğru eğip uzatırdı. Ben de hayızlı olduğum hâlde O'nun başının saçlarını tarayıp ayırırdım [7].

٣ــ بابٌ لاَ يَدْخُلُ الْبَيْتَ إلاَّ لِحَاجَةٍ

3- BÂB: İ'TİKÂF EDEN KİŞİ ZARÛRÎ BİR İHTİYÂC İÇİN OLMAK MÜSTESNÂ, KENDİ EVİNE GİRMEZ

٥ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا لَيْثٌ عنِ ابنِ شِهابٍ عنْ عُرْوَةَ وعَمْرَةَ بنْتِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ أنَّ عائِشَةَ رضى الله عنها زَوْجَ النبيِّ ﷺ قالَتْ وإنْ كانَ رسولُ الله ﷺ لَيُدْخِلُ عَلَيَّ رَأْسَهُ وهْوَ فى المَسْجِدِ فأُرَجِّلُهُ وكانَ لاَ يَدْخُلُ الْبَيْتَ إلاَّ لِحَاجَةٍ إذَا كانَ مُعْتَكِفاً *

5-....... Peygamber'in eşi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) mescidde i'tikâfta iken muhakkak başını benim hücreme sokardı da, ben de başının saçlarını (yıkayıp) tarar idim. Yine Rasûlullah i'tikâfta bulunduğu zamân bir ihtiyâc için olmak müstesnâ, evine girmezdi [8].

٤ــ بابُ غُسْلِ المُعْتَكِفِ

4- İ'TİKÂF EDEN KİŞİNİN YIKANMASI BÂBI

٦ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا سُفْيانُ عنْ مَنْصُورٍ عنْ إبْراهِيمَ عنِ الأسْوَدِ عنْ عائِشَةَ رضى الله عنها قالَتْ كانَ النبىُّ ﷺ يُباشِرُنِى وأنا

---

7 Peygamber'in kadınlarının herbirine mahsûs olan hücrelerin kapıları mescide açılırdı. Bu ta'rîfe göre Rasûlullah, Âişe'nin hücresine bitişik bir halvet yerinde i'tikâf etmiş oluyor.

8 Metindeki hâcet lâfzını Zuhrî, büyük, küçük abdest bozmak gibi diye tefsîr etmiştir. Böyle beşerî bir zarûretin müstesnâ olduğunda âlimler ittifâk etmişlerdir. Hasta ziyâreti, cumua ve cenâzede hâzır bulunmak, i'tikâflının ilim meclisinde hâzır bulunması gibi husûsların cevâzında görüş ayrılıkları vardır.

حائِضٌ وكانَ يُخْرِجُ رَأْسَهُ مِنَ المَسْجِدِ وهُوَ مُعْتَكِفٌ فأَغْسِلُهُ وأنا حائِضٌ *

6-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ben hayızlı iken tenini tenime dokundurur idi. Ve yine kendisi mescidde i'tikâf etmekte ve ben de hayızlı iken başını i'tikâf yerinden dışarı çıkarırdı da ben O'nun başını yıkar idim[9].

٥ــ بابُ الاعْتِكَافِ لَيْلاً

5- GECELEYİN İ'TİKÂF BÂBI

٧ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَ بنُ سَعِيدٍ عنْ عُبَيْدِ اللهِ قال أخْبَرَنِي نافِعٌ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما أنَّ عُمَرَ سأَلَ النبىَّ ﷺ قال كُنْتُ نَذَرْتُ فِي الجَاهِلِيَّةِ أنْ أعْتَكِفَ لَيْلَةً فِي المَسْجِدِ الحَرامِ قال فأَوْفِ بِنَذْرِكَ *

7- Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahyâ ibn Saîd el-Kattân, Ubeydullah'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Nâfi', İbn Umer'den haber verdi ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R-Cı'râne'den) Peygamber(S)'e sorup şöyle demiştir:

— Ben Câhiliyet devrinde bir gece Mescidi Harâm içinde i'tikâf edeyim diye adamıştım (ne buyurursun)?

Peygamber:

— *"Adağını îfâ et"* buyurmuştur[10].

٦ــ بابُ اعتِكَافِ النِّساءِ

6- KADINLARIN İ'TİKÂF ETMELERİ BÂBI

---

9 Metindeki mubâşeret, lugatçe tenini tenine dokundurmak ma'nâsına ise de örfte cinsî yaklaşma ma'nâsını da şâmil olur. Lâkin bu lâfzı burada cinsî yaklaşma manâsına almaya imkân yoktur. Çünkü hayızlıyla cinsî münâsebet ittifâkla harâmdır; büyük günâhtır.

Hadîsin ikinci fıkrasının bâb başlığına hüccetliği meydandadır.

10 Nezr Kitâbı'ndaki rivâyette açıkça belirtildiği üzere bu suâl, Huneyn harbinden dönülüp Cı'râne'ye gelindiği zamân sorulmuştur. Peygamber'in bu emri vucûb için değil, nedb içindir denilmiştir. Bu hadîsle oruçsuz i'tikâfın cevâzına istidlâl edilmiştir. Çünkü gece oruç için zarf değildir. Eğer oruç şart olaydı elbette Peygamber orucu emrederdi, denilmiştir. Fakat Müslim'deki rivâyette "gece" yerine "gün" ta'bîriyle gelmiştir. İbn Hıbbân ve diğerleri bu iki rivâyet arasını şöyle cem' etmişlerdir: Umer bir gün ve bir gece i'tikâf etmeyi adamıştır. Mutlak olarak geceyi söyleyen gününü, günü söyleyen gecesini de murâd etmiştir.. (Kastallânî).

٨ــ حدّثنا أَبو النُّعمانِ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ قال حدّثنا يَحْيَ عن عَمْرَةَ عنْ عائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عنها قالَتْ كانَ النبيُّ ﷺ يَعْتَكِفُ فِي الْعَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رمَضانَ فَكُنْتُ أَضْرِبُ لَهُ خِبَاءً فَيُصَلِّي الصُّبْحَ ثُمَّ يَدْخُلُهُ فاستَأْذَنَتْ حَفْصَةُ عائِشَةَ أَنْ تَضْرِبَ خِباءً فأَذِنَتْ لَها فَضَرَبَتْ خِباءً فَلَمَّا رَأَتْهُ زَيْنَبُ ابنَةُ جَحْشٍ ضَرَبَتْ خِباءً آخَرَ فَلَمَّا أَصْبَحَ النبيُّ ﷺ رَأى الأَخْبِيَةَ فقال ما هَذا فَأُخْبِرَ فقالَ النبيُّ ﷺ آلْبِرَّ تُرَوْنَ بِهِنَّ فَتَرَكَ الاعْتِكافَ ذَلِكَ الشَّهْرَ ثُمَّ اعْتَكَفَ عَشْراً مِنْ شَوَّالٍ *

8-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ramazânın son on gününde i'tikâf ederdi. Ben kendisi için yünden bir çadır kurardım. Sabâh namâzını kıldırır, sonra bu çadıra girerdi. Bir defasında Hafsa da bir çadır kurmak için Âişe'den izin istedi. Âişe de Hafsa'ya izin verdi. O da bir çadır kurdu. Zeyneb bintu Cahş bunu görünce o da başka bir çadır kurdu. Peygamber sabâha girip de bu çadırları görünce:

— *"Bu çadırlar da nedir ki?"* diye sordu.

Kendisine (bunların Hafsa ile Zeyneb'e âid çadırlar olduğu) haber verildi. Peygamber (S):

— *"Onlar bunları hayr ve tâat mı sanıyorlar?"* buyurdu. Ve o ramazân ayında i'tikâfı terk etti de sonra, şevvâl ayından on gün i'tikâf etti [11].

٧ــ بابُ الأَخْبِيَةِ فِى المَسْجِدِ

7- MESCİDİN İÇİNE ÇADIRLAR KURULDUĞU BÂBI

٩ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ يَحْيَ ابنِ سَعِيدٍ عنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها أَنَّ النبيَّ ﷺ أَرادَ أَنْ يَعْتَكِفَ فَلَمَّا انْصَرَفَ إِلَى المَكانِ الذى أَرادَ أَنْ يَعْتَكِفَ إِذا أَخْبِيَةٌ خِباءُ عائِشَةَ

---

11 Hadîsin başlığa delîlliği Âişe'nin, Hafsa'nın ve Zeyneb'in Rasûlullah'ın mescidine i'tikâf için çadır kurmalarıdır.

Bu hadîsten, Peygamber'in sabâh namâzından sonra i'tikâf yerine girdiği, i'tikâf için mescidin şart olduğu, kadınlar için mescidde değil, evlerinde i'tikâf etmelerinin meşrûluğu, dînî bir maslahat üzerine efdal'ın terkinin câiz olduğu hükümleri alınmıştır.

وَخِبَاءُ حَفْصَةَ وَخِبَاءُ زَيْنَبَ فقال آلْبِرَّ تَقُولُونَ بِهِنَّ ثُمَّ انْصَرَفَ فَلَمْ يَعْتَكِفْ حَتَّى اعْتَكَفَ عَشْراً مِنْ شَوَّالٍ *

9-....... Âişe(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) ramazânın son onunda i'tikâf etmek istedi. Mescidde i'tikâf etmek istediği yere döndüğünde bir takım çadırlar kurulmuş olduğunu gördü.. Bunlar Âişe'nin çadırı, Hafsa'nın çadırı, Zeyneb'in çadırı idi. Peygamber (Bu çadırlar da nedir? diye sorup, kendi eşlerine âid olduklarını öğrenince):

— *"Onlar bu yaptıklarına hayır ve takvâ mı diyorlar?"* buyurdu ve geriye döndü de o ramazân i'tikâf etmedi. Tâ şevvâlin (ilk) onunda i'tikâf etti [12].

٨ــ بابٌ هَلْ يَخْرُجُ المُعْتَكِفُ لِحَوَائِجِهِ الى بابِ المَسْجِدِ

8- BÂB: İ'TİKÂF ETMEKTE OLAN KİMSE İHTİYÂÇLARINDAN DOLAYI MESCİDİN KAPISINA KADAR ÇIKAR MI?

١٠ــ **حدّثنا** أبو الْيَمانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرني عَلِيُّ بنُ الحُسَيْنِ رضي اللهُ عنهما أنَّ صَفِيَّةَ زَوْجَ النبيِّ ﷺ أخْبَرَتْهُ أنَّها جاءَتْ رسولَ اللهِ ﷺ تَزُورُهُ فى اعْتِكافِهِ فى المَسْجِدِ في الْعَشْرِ الأوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ فَتَحَدَّثَتْ عِنْدَهُ ساعَةً ثُمَّ قامَتْ تَنْقَلِبُ فقامَ النبيُّ ﷺ مَعَهَا يَقْلِبُهَا حتَّى إذا بَلَغَتْ بابَ المَسْجِدِ عِنْدَ بابِ أُمِّ سلَمَةَ مَرَّ رَجُلانِ مِنَ الأنْصارِ فَسَلَّمَا عَلى رسولِ اللهِ ﷺ فقال لَهُمَا النبيُّ ﷺ عَلى رِسْلِكُما إنَّمَا هِىَ صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيٍّ فَقَالاَ سُبْحَانَ اللهِ يارسولَ اللهِ وكَبُرَ عَلَيْهِمَا فقال النبيُّ ﷺ إنَّ الشَّيْطَانَ يَبْلُغُ مِنَ الإنْسَانِ مَبْلَغَ الدَّمِ وإنِّى خَشِيتُ أنْ يَقْذِفَ فِى قُلوبِكُمَا شَيْئاً *

10-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Alî ibnu'l-Hüseyin -Zeynelâbidîn- haber verdi. Ona da Peygamber'in eşi Safiyye haber vermiştir. Peygamber ramazânın son onunda mescidindeki i'tikâf ye-

---

12 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu, önce geçen hadîsin başka bir tarîkten daha kısa bir rivâyetidir.

Peygamber, kadınların bu hareketlerini men' edip, kendisi de o yıl i'tikâf etmemekle çok yerinde bir iş yapmıştır. Yoksa i'tikâf farz gibi telâkkî edilir ve ümmete ağır bir vazîfe yüklenmiş olurdu. Böylece herkese değil, bâzı kimselere kifâye bir sünnet olduğu öğretilmiştir.

rinde iken Safiyye O'nu ziyâret etmek üzere Rasûlullah'ın yanına gelmiş ve huzûrunda bir sâat konuşmuş. Sonra evine dönmek üzere ayağa kalkmış. Rasûlullah da Safiyye'yi evine geçirmek üzere onunla berâber kalkmış. Nihâyet Ümmü Seleme'nin oda kapısı önündeki mescid kapısına ulaştığında Ensâr'dan iki kimse oradan geçmiş ve Rasûlullah'a selâm vermişlerdi. Peygamber onlara:

— *"Yavaş olun durun! Yanımdaki bu kadın eşim Huyey kızı Safiyye'dir"* buyurdu.

O iki Ensârî zât:

— Yâ Rasûlallah! Allah'ı tesbîh ederiz, dediler ve bu iş (Peygamber'in Safiyye'nin hüviyetini ta'yîne mecbûriyet duyması) kendilerine ağır geldi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— *"Şübhesiz şeytân, insan vucûdunda kanın ulaştığı yere ulaşır* (yânî kan deverânı gibi deverân eder). *Ben sizin* (temiz) *gönüllerinize şeytânın* (kötü) *bir şübhe atmasından endîşe ettim"* buyurdu [13].

٩ ـ باب الاعتكاف وخرج النبى ﷺ صبيحة عشرين

9- PEYGAMBER'İN İ'TİKÂFI VE PEYGAMBER (S) AYIN YİRMİNCİ SABÂHINDA DIŞARI ÇIKTI BÂBI [14]

١١ ـ حدّثنى عَبْدُ اللهِ بنُ مُنِيرٍ قال سمِعَ هَارُونَ بنَ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا عِلِيُّ بنُ المُبَارَكِ قال حدّثنى يَحْيَ بنُ أبِى كَثِيرٍ قال سَمِعْتُ أبَا سَلَمَة

---

13 Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber, Safiyye'yi evine geçirmek üzere onunla berâber mescidin kapısına kadar çıktı" sözündedir. Hâkim rivâyet etti ki, eş-Şâfiî Peygamberler hakkında sû'i zann bi'l-icmâ küfürdür. Peygamber, bu iki sahâbînin gönüllerine bir vesvese gelip de kâfir olmalarından endîşe etti de bunlara nasîhat makaamında hakîkati bildirmekte sür'at eyledi demiştir (Kastallânî). Hadîsteki bu iki Ensârî'nin isimleri zikredilmemiştir. Aynî bunların Üseyd ibn Hudayr (20) ile Abbâd ibn Bişr (R) olduklarını naklediyor.

Bu hadîsten, i'tikâf edenin ziyâretçi kabûl edebileceği; ziyâretçiyi teşyî' etmesi, onunla konuşması, Kur'ân ve hadîs okuması, ilim ve tedrîs ile meşgûl olabileceği hükümleri alınmıştır.

Ve kezâ bu hadîsten, Peygamber'in ümmeti hakkındaki yüksek şefkati ve ümmetinden kusûr ve ma'siyetlerin def'i için ümmetini dâimâ irşâd ve ta'lîme ehemmiyet verdiği, ***Subhânallah*** lâfzının taaccüb sırasında da söylendiği, kadını berâberinde bulunan bir zâta selâm verilmesi câiz olduğu, i'tikâf eden kimsenin kadını tarafından ziyâret edilmesinin câiz olduğu hükümleri de alınmıştır.

14 Bâzı nushalarda bu başlık "Peygamber'in i'tikâfı ve ayın yirminci sabâhında (i'tikâf yerinden) çıkışı bâbı" şeklinde gelmiştir. İbn Hacer ile Aynî'nin şerhlerindeki metinde de bu ikinci şekildedir. Yânî bu ikinci fıkra mâzî fiil olarak değil, masdar hâlinde gelmiştir.

بنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قَالَ سأَلْتُ أَبا سَعِيدٍ الخُدْرِيَّ رضى الله عنه قُلْتُ هَلْ سِمعْتَ رسولَ اللهِ ﷺ يَذْكُرُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ قال نَعَمْ اعْتَكَفْنَا مَعَ رسولِ اللهِ ﷺ الْعَشْرَ الأَوْسَطَ مِنْ رَمَضانَ قال فَخَرَجْنا صَبِيحَةَ عِشْرِينَ قال فَخطَبَنا رسولُ اللهِ ﷺ صَبِيحَةَ عِشْرِينَ فقال إِنِّي أُرِيتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ وَإِنِّي نُسِّيتُها فالْتَمِسُوها فِي العَشْرِ الأَوَاخِرِ في وَتْرٍ فإِنِّي رَأَيْتُ أَنْ أَسْجُدَ فى ماءٍ وطِينٍ ومَنْ كانَ اعْتَكَفَ مَعَ رسولِ اللهِ ﷺ فَلْيَرْجِعْ فَرَجَعَ النَّاسُ إِلَى المَسْجِدِ وما نَرَى فِي السَّماءِ قَزَعَةً قال فَجاءَتْ سَحابَةٌ فَمَطَرَتْ وأُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَسَجَدَ رسولُ اللهِ ﷺ فِى الطِّينِ والمَاءِ حَتَّى رَأَيْتُ الطِّينَ فى أَرْنَبَتِهِ وجَبْهَتِهِ *

11-....... Yahyâ ibnu Ebî Kesîr tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân'dan işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Saîd el-Hudrî(R)'ye sorup:

— Sen bizzât Rasûlullah'tan Kadir gecesini zikrederken işittin mi? dedim.

Ebû Saîd şöyle dedi:

— Evet. Biz Rasûlullah'ın berâberinde ramazânın ortasındaki on günü i'tikâfına girmiştik.

Ebû Saîd dedi ki:

— Nihâyet yirminci günün sabâhı (i'tikâf yerinden) çıktık.

Ebû Saîd dedi ki:

— İşte bu yirminci günün sabâhında Rasûlullah bizlere bir hutbe yaptı da, bunda şöyle buyurdu:

— *"Kadir gecesi ru'yâmda bana gösterildi. Ve Kadir gecesi bana unutturuldu. Artık sizler onu ramazânın son onunda tek sayılı gecelerde arayınız. Çünkü ben* (ru'yâmda kendimi) *su ve çamur içinde secde eder gördüm. Kim Allah Elçisi'nin beraberinde i'tikâf ediyorsa şimdi i'tikâf yerine dönsün!"*

Bu hutbe üzerine insanlar tekrar mescide döndüler. Ve bizler gökte bir bulut parçası görmüyorduk.

Ebû Saîd dedi ki:

— Akabinde bir bulut parçası geldi ve (yirmibirinci gece) yağmur yağdı. Sabâh namâzı ikaame edildi. Rasûlullah çamur ve su içine secde etti. Hattâ ben Rasûlullah'ın burnunun ucunda ve alnında çamur gördüm [15].

---

15 Bu hadîs, Mâlik tarîkinden 3 rakamıyle yakında geçmişti. Buhârî bu başlığı ve hadîsi 3 rakamıyle geçen Mâlik hadîsinde gelen "Nihâyet yirmibirinci gece olunca

١٠ ــ بابُ اعْتِكافِ المُسْتَحاضَةِ

10- İSTİHÂZALI KADININ İ'TİKÂFI BÂBI

١٢ ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ عَنْ خالِدٍ عن عِكْرِمَةَ عَنْ عائِشَةَ رضى الله عنها قالَتِ اعْتَكَفَتْ مَعَ رسولِ ﷺ امْرَأةٌ مِنْ أزْواجِهِ مُسْتَحاضَةٌ فَكانَتْ تَرى الحُمْرَةَ والصُّفْرَةَ فَرُبَّما وَضَعْنا الطَّسْتَ تَحْتَها وهِيَ تُصَلّى *

12-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Bir kerre Rasûlullah ile birlikte zevcelerinden istihâzalı bir kadın i'tikâf etti. O kadın kırmızılığı ve sarılığı görüp duruyor ve bâzan biz onun altına kanın akmasından dolayı bir leğen koyardık. İşte bu hâlinde o namâz kılardı [16].

١١ ــ بابُ زِيارَةِ المَرْأةِ زَوْجَها فِي اعْتِكافِهِ

11- KOCASI İ'TİKÂFTA İKEN KADININ KOCASINI ZİYÂRET ETMESİ BÂBI

١٣ ــ حدّثنا سَعِيدُ بنُ عُفَيْرٍ قال حدّثنى اللَّيْثُ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ خالِدٍ عنِ ابنِ شِهابٍ عنْ عَلِيِّ بنِ الحسَيْنِ رضى الله عنهما أنَّ صَفِيَّةَ زَوْجَ النبىِّ ﷺ أخْبَرَتْهُ قالَتْ ح حدّثنا عَبْدُ اللهِ ابنُ مُحَمّدٍ قال حدّثنا هِشامٌ قال أخبرنا مَعْمَرٌ عنِ الزُّهْرِىِّ عنْ عَلِيِّ بنِ الحُسَيْنِ قال كانَ النبىُّ ﷺ فى المَسْجِدِ وعِنْدَهُ أزْواجُهُ فَرُحْنَ فقال لِصَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ لاتَعْجَلِى حَتّى أنْصَرِفَ مَعَكِ

-ki o, sabâhında i'tikâfından çıkmak âdetinde olduğu gecedir-'' sözündeki sabâhında lâfzının bir önceki sabâh ma'nâsına olduğunu isbât etmek maksadıyle getirmişe benziyor (İbn Hacer ve Aynî).

16 Bu kadın Peygamber'in zevcelerinden Sevde bintu Zem'a, yâhud Ümmü Habîbe Ramle bintu Ebî Sufyân yâhud da Ümmü Seleme'den biri idi. Askalânî üçüncü ihtimâli tercîh ediyor.

Müstehâza, hayız müddetinin en uzunu geçtikten sonra yine kanı dinmeyen kadına denir. Hayızlının mescide girmesi câiz değilse de, bundan istihâzalı kadının i'tikâfı bile -mescidin kirletilmeyeceğinden emniyet edildiği takdîrde- câiz olduğu istinbât olunmuştur. Hadesi devâmlı özürlü kimseler hakkındaki hükümler de zâten istihâzalı kadının hükümlerine kıyâs ediliyor.

Bu hadîs, Hayz Kitâbı'nda da aynen bu başlıkla geçmişti. Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır.

وكانَ بَيْتُها فِى دَارِ أُسامَةَ فَخَرَجَ النبىُّ ﷺ معها فَلَقِيَهُ رَجُلانِ مِنَ الأنْصار فَنَظَرَا إلَى النبىِّ ﷺ ثُمَّ أجازَا وقال لَهُما النبىُّ ﷺ تَعالَيا إنَّها صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَىٍّ قالاَ سُبْحانَ اللهِ يارسولَ اللهِ قال إنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِى مِنَ الإنْسانِ مَجْرَى الدَّمِ وإنِّى خَشِيتُ أنْ يُلْقِىَ فى أنْفُسِكُما شَيْئاً *

13-....... Peygamber'in zevcesi Safiyye, Alî ibnu'l-Hüseyin'e şöyle haber vermiştir. **H** ve kezâ Alî ibnu'l-Hüseyin şöyle demiştir: Peygamber (S) mescidde bulunuyordu. Yanında kadınları vardı. Kadınlar evlerine doğru yürüdüler. Peygamber Huyey kızı Safiyye'ye hitâben:

— *"Acele etme de ben senin berâberinde biraz gideyim"* buyurdu.

Safiyye'nin odası Usâme'nin evinde idi. Akabinde Peygamber, Safiyye'nin berâberinde dışarı çıktı. Bu sırada Ensâr'dan iki kişi kendisiyle karşılaştılar ve Peygamber'e baktılar. Sonra ileri geçtiler. Peygamber onlara:

— *"Buraya geliniz. Bu kadın Huyey kızı Safiyye'dir"* buyurdu

Onlar:

— Yâ Rasûlallah! Biz Allah'ı tesbîh ederiz, dediler.

Rasûlullah:

— *"Şübhesiz şeytân, insanın bedeninde kanın aktığı yerde* (veyâ kanın akışı gibi) *akar. Ben sizlerin* (temiz) *gönüllerinize şeytânın* (kötü) *bir şübhe atmasından endîşe ettim"* buyurdu [17].

١٢ــ باب هَلْ يَدْرَأُ المُعْتَكِفُ عنْ نفسِهِ

12- BÂB: İ'TİKÂF ETMEKTE OLAN KİMSE KENDİNİ (SÖZ VE FİİLLE) MÜDÂFAA EDER Mİ?

١٤ــ حدّثنا إسْماعيلُ بنُ عَبْدِ اللهِ قال أخبَرَنِى أخِى عنْ سُلَيْمانَ عنْ مُحَمَّدِ بنِ أبِى عَتِيقٍ عن ابنِ شِهابٍ عنْ عَلِىِّ بنِ الحُسَيْنِ رضى اللهُ عنهما

17 Buhârî Safiyye hadîsini burada iki tarîkten getirmiştir. Bu tarîklerin aslında ikisi de mevsûldür. Hadîsin tamâmı, bu İ'tikâf Kitâbı'nın 7 rakamlı hadîsi olarak da geçmişti. Buradaki ikinci tarîkten gelen bu hadîs, az bir lâfız farkıyle gelmiştir.

"Safiyye'nin odası, Usâme'nin evinde idi" ifâdesinin ma'nâsı, sonradan Usâme ibn Zeyd'in evi olan evin içinde idi demektir. Çünkü bu hâdisenin olduğu vakit, henüz Usâme'nin müstakil bir evi yoktu.

Hadîsle ilgili diğer açıklamalar daha önce verilmişti.

أنَّ صَفِيَّةَ أَخْبَرَتْهُ قالَتْ ح حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ يُخْبِرُ عنْ عَلِيِّ بنِ الحُسَيْنِ أنَّ صَفِيَّةَ رضى اللهُ عنها أَتَتِ النبيَّ ﷺ وهُوَ مُعْتَكِفٌ فَلَمَّا رَجَعَتْ مَشَى مَعَهَا فأَبْصَرَهُ رَجُلٌ مِنَ الأنْصارِ فلَمَّا أبْصَرَهُ دَعاهُ فَقال تَعالَ هِيَ صَفِيَّةُ وربَّما قال سُفْيَانُ هَذِهِ صَفِيَّةُ فإنَّ الشَّيْطَانَ يجْرِى مِن ابنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ قُلْتُ لِسُفْيانَ أَتَتْهُ لَيْلاً قال وهَلْ هُوَ الاَّ لَيْلٌ

14-....... Safiyye (R) Alî ibnu'l-Hüseyin'e şöyle haber vermiştir: **H** Bize Alî ibn Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den işittim; o Alî ibnu'l-Hüseyin (Zeynelâbidîn)'den şöyle haber veriyordu:

Safiyye (R), Peygamber i'tikâf yapmakta iken, Peygamber'in yanına geldi. Safiyye evine döndüğü zamân, Peygamber de onun berâberinde bir süre yürüdü. Bu esnâda O'nu Ensâr'dan bir kimse gördü. Peygamber (S) Ensârlı zâtı görünce, onu çağırdı da:

— *''Buraya gel! O kadın Safiyye'dir* -Sufyân bâzan: *Bu kadın* demiştir.- *Şübhesiz şeytân Âdemoğlu'nun bedeninde kanın akışınca akar durur..''* buyurdu.

Râvî Alî ibnu'l-Medînî dedi ki: Ben Sufyân'a: Safiyye Peygamber'e geceleyin mi gelmiştir? diye sordum. Sufyân ibn Uyeyne: Başka değil, ancak geceleyindir, dedi [18].

١٣ــ بابُ مَنْ خَرَجَ مِن اعْتِكَافِهِ عِنْدَ الصُّبْحِ

13- SABÂH VAKTİNDE İ'TİKÂF YERİNDEN ÇIKAN KİMSE BÂBI [19]

١٥ــ حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ قال حدّثنا سُفْيانُ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ عنْ سُلَيْمانَ الأحْوَلِ خالِ ابنِ أبِي نَجِيحٍ عنْ أبِي سَلَمَةَ عنْ أبِي سَعِيدٍ ح قال سُفْيانُ وحدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَمْرٍو عنْ أبِي سَلَمَةَ عنْ أبِي سَعِيدٍ قال وأظُنُّ أنَّ

---

18 Hadîsin bâb başlığına müsbet cevâblığı ve delîlliği, Peygamber'in o zâtı çağırıp kendi yanında görmüş olduğu kadının hüviyetini bildirmek sûretiyle sözlü olarak kendini sû'i zanna uğramaktan müdâfaa etmiş olmasındadır.

Hadîs bundan evvel birkaç defa geçmiş ve gerekli açıklamalar verilmişti. Buhârî aynı hadîsi burada da iki ayrı vecihten getirmiştir.

19 Yânî sabâh vaktinde i'tikâf yerinden çıkan kimsenin hükmünü beyân bâbı. Bu, gündüzleri değil de, sırf gecelerde i'tikâf etmek istendiği zamândır.

ابنَ أبى لَبيدٍ حدّثنا عنْ أبي سَلَمَةَ عنْ أبى سَعِيدٍ رضى الله عنهُ قال اعْتَكَفْنا
مَعَ رسولِ اللهِ ﷺ العَشْرَ الأوْسَطَ فَلَمَّا كانَ صَبيحَةَ عِشْرِينَ نَقَلْنا مَتاعَنا فأتانا
رسولُ اللهِ ﷺ قال مَنْ كانَ اعْتَكَفَ فَلْيَرْجِعْ إلى مُعْتَكَفِهِ فإنِّى رَأيْتُ هَذِهِ
اللَّيْلَةَ ورَأيْتُنِى أسْجُدُ فِي ماءٍ وطِينٍ فَلَمَّا رَجَعَ إلَى مُعْتَكَفِهِ وهاجَتِ السَّماءُ
فَمُطِرْنا فَوالَّذِى بَعَثَهُ بالحَقِّ لَقَدْ هاجَتِ السَّماءُ مِنْ آخِرِ ذَلِكَ اليَوْمِ وكانَ
المَسْجِدُ عَرِيشاً فَلَقَدْ رَأيْتُ عَلَى أنْفِهِ وأرْنَبَتِهِ أثَرَ المَاءِ والطِّينِ *

15-....... Ebû Saîd (R) şöyle demiştir: Biz Rasûlullah ile berâber ayın ortasındaki on günde i'tikâf ettik. Nihâyet yirminci günün sabâhı olunca i'tikâf yerimizdeki eşyâlarımızı naklettik. Derken bize Rasûlullah gelip şöyle buyurdu: *"Her kim i'tikâf ettiyse yine i'tikâf yerine dönsün. Çünkü ben bu geceyi gördüm. Şu hâlde ki, ben kendimi bir su ve çamur içinde secde ediyorum gördüm".*

Rasûlullah i'tikâf yerine döndüğü zamân gök hücûma geçmiş hâldeydi. Biz yağmura tutulduk. Onu hakk ile Peygamber yapan Allah'a yemîn ediyorum ki, gökyüzü bu günün sonundan i'tibâren hücûm etmiştir. Mescid ise o zamân hurma dallarından gölgelik biçiminde yapılmış bir çardak (yânî tavansız) idi. Yemînle söylüyorum ki, ben Peygamber'in burnu üzerinde ve burnunun ucundaki yumuşak yeri üzerinde su ve çamur izini muhakkak görmüşümdür [20].

١٤ـ بابُ الاعْتِكَافِ فى شَوَّالٍ

14- ŞEVVÂL AYINDA İ'TİKÂFIN BEYÂNI BÂBI

١٦ـ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال أخبرنا مُحَمَّدُ بنُ فُضَيْلِ بنِ غَزْوانَ عنْ يَحْيَ
ابنِ سَعِيدٍ عنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمنِ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها قالَتْ كانَ
رسولُ اللهِ ﷺ يَعْتَكِفُ فِى كُلِّ رَمَضانٍ وإذَا صَلَّى الغَدَاةَ دَخَلَ مَكَانَهُ الَّذي
اعتَكَفَ فِيهِ قال فاسْتَأْذَنَتْهُ عائِشَةُ أنْ تَعْتَكِفَ فأذِنَ لَها فَضَرَبَتْ فِيهِ قُبَّةً فَسَمِعتْ
بِهَا حَفْصَةُ فَضَرَبَتْ قُبَّةً وسَمِعَتْ زَيْنَبُ بِها فَضَرَبَتْ قُبَّةً أُخْرَى فَلَمَّا انْصَرَفَ
رسولُ اللهِ ﷺ مِنَ الغَدِ أبْصَرَ أرْبَعَ قِبابٍ فقال ماهَذَا فأُخْبِرَ خَبَرَ هُنَّ فقال

20 Hadîsin başlığa uygunluğu "Yirminci günün sabâhı olunca" kavlindedir. Bu Ebû Saîd hadîsini bundan evvel geçtiği gibi, burada da üç vecihten getirmiştir.

ما حَمَلَهُنَّ عَلَى هَذَا آلْبِرُّ انْزِعُوها فَلاَ أَرَاها فَنُزِعَتْ فَلَمْ يَعْتَكِفْ فِى رَمَضانَ حَتَّى اعْتَكَفَ فى آخِرِ الْعَشْرِ مِنْ شَوَّالٍ *.

16-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) her ramazân ayında i'tikâf eder idi. Sabâh namâzını kıldırınca, içinde i'tikâf etmekte olduğu mekâna (yânî çadırına) girerdi. Râvî dedi ki: Bir defasında Âişe de mescidde i'tikâf etmek için Peygamber'den izin istedi. Peygamber Âişe'ye izin verdi ve Âişe için de bir çadır kuruldu. Hafsa, Âişe'nin çadır kurduğunu işitince, o da bir çadır kurdu. Zeyneb de bunu işitince, o da başka bir çadır kurdu. Rasûlullah (S) sabâh namâzından çıktığı zamân dört tâne kubbe gördü. Ve:

— *"Bunlar nedir?"* diye sordu.

Kendisine o çadırların haberleri bildirildiğinde:

— *"Kadınları bu işe sevkeden nedir? Birr mi*(yânî hayır ve ibâdet mi)*? Bu çadırları, sökün, onları bir daha görmeyeyim"* buyurdu.

Bu emir üzerine bütün çadırlar bozulup söküldü. Kendisi artık o ramazân ayında i'tikâf etmedi. Nihâyet şevvâl ayının son on günü içinde i'tikâf etti [21].

١٥ ـ باب مَنْ لَمْ يَرَ عَلَيْهِ صَوْماً إِذا اعْتَكَفَ

15- İ'TİKÂFA GİRDİĞİ ZAMÂN KENDİSİNE ORUÇ TUTMAYI ŞART GÖRMEYEN KİMSE BÂBI

١٧ ـ حدّثنا إسْماعِيلُ بنُ عَبْدِ الله عَنْ أَخِيهِ عَنْ سُلَيْمانَ عَنْ عُبَيْدِ الله بنِ عُمَرَ عَنْ نافِعٍ عَنْ عَبْدِ الله بنِ عُمَرَ عَنْ عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ رضى الله عَنْهُ أَنَّهُ قال يارسولَ الله إنِّى نَذَرْتُ فِىْ الجاهِلِيَّةِ أَنْ أَعْتَكِفَ لَيْلَةً فِي المَسْجِدِ الحَرَامِ فقال لَهُ النبىُّ ﷺ أَوْفِ نَذْرَكَ فاعْتَكَفَ لَيْلَةً *

17-....... Umer ibnu'l-Hattâb (R) -Cı'râne'de Rasûlullah'a- şöyle demiştir:

— Yâ Rasûlallah! Ben Câhiliyet zamânında Mescidi Harâm'da bir gece i'tikâf etmeyi adamıştım (ne buyurursun)? diye sorduğunda, Peygamber (S) ona hitâben:

---

21 Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Şevvâlden son on gün içinde i'tikâf etti" sözündedir. Bu hadîs kadınların i'tikâfı bâbı"nda da geçmişti.

— *"Adadığını yerine getir!"* buyurmuş; bu emir üzerine Umer de bir gece i'tikâf etmiştir [22].

١٦ــ بابٌ إذَا نَذَرَ فى الجَاهِلِيَّةِ أنْ يَعْتَكِفَ ثُمَّ أسْلَمَ

16- BÂB: CÂHİLİYET'TE İ'TİKÂF ETMEYİ ADAYIP, SONRA İSLÂM'A GİRDİĞİ ZAMÂN (ADAĞINI YERİNE GETİRMESİ GEREKİR Mİ YOKSA GEREKMEZ Mİ)?

١٨ــ حدّثنا عُبَيْدُ بنُ إسْماعِيلَ قال حدّثنا أبُو أُسامَةَ عنْ عُبَيْدِ الله عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ أنَّ عُمَرَ رضي اللهُ عنهُ نَذَرَ في الجَاهِلِيَّةِ أنْ يَعْتَكِفَ فِى المَسْجِدِ الْحَرَامِ قال أُرَاهُ قال لَيْلَةً قال لَهُ رسولُ اللهِ ﷺ أوفِ بِنَذْرِكَ *

18-....... Nâfi' ibn Umer(R)'den: Umer ibnu'l-Hattâb (R) Câhiliyye'de Mescidi Harâm içinde i'tikâf etmeyi adamıştır. Buhârî'nin şeyhi Ubeyd yâhud Buhârî dedi ki: Zannediyorum ki "Bir gece" demiştir. Rasûlullah (S) Umer'e hitâben: *"Adağını yerine getir"* buyurdu [23].

١٧ــ بابُ الاعْتِكافِ فِى الْعَشْرِ الأوْسَطِ مِنْ رَمَضانَ

17- RAMAZÂNDAN ORTADAKİ ON GÜNDE İ'TİKÂF BÂBI [24]

١٩ــ حدّثنا عَبْدُ الله بنُ أبِى شَيْبَةَ قال حدّثنا أبُو بَكْرٍ عنْ أبِى حَصِينٍ عنْ أبِى صالِحٍ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى الله عنه قال كانَ النبىُّ ﷺ يَعْتَكِفُ

---

22 Başlığa uygunluğu *"Adadığını yerine getir"* emrindedir. Peygamber, Umer'e adadığını îfâ etmesini emrettiği için, Umer bir gece i'tikâf etmiştir. Peygamber ona oruç tutmasını emretmemiştir. Bu hadîs i'tikâf için (gündüzleyin) oruç tutmanın şart olmadığına delîl olmuştur. Bu hadîsle ilgili açıklama "Geceleyin i'tikâf bâbı"nda geçmişti.

23 Bâb başlığına cevâblığı *"Adağını yerine getir"* sözündedir. Umer Câhiliyet'te bunu adamış, sonra müslümân olmuş; İslâmında bunu Peygamber'e söylediğinde bu emri almıştır. Bu emir üzerine Umer bir gün i'tikâf edip adağını îfâ etmiştir.

Bu hadîs, konulan başlıklara göre birkaç defa zikredilmiştir.

24 Buhârî bu başlıkla her ne kadar son on günde i'tikâf daha fazîletli ise de, i'tikâfın son on güne mahsûs olmayacağına işâret etmiş gibidir.

فِي كُلِّ رَمَضَانَ عَشَرَةَ أَيَّامٍ فَلَمَّا كَانَ العَامُ الَّذِى قُبِضَ فِيهِ اعْتَكَفَ عِشْرِينَ يَوْماً *

19-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) her ramazânda on gün i'tikâf eder idi. Rûhunun kabz olunduğu yılın ramazânında ise yirmi gün i'tikâf etti [25].

١٨ ــ بابُ مَنْ أَرَادَ أَنْ يَعْتَكِفَ ثُمَّ بَدَا لَهُ أَنْ يَخْرُجَ

18- İ'TİKÂF ETMEYİ İRÂDE EDEN, SONRA DA KENDİSİNE (YAPMAK İSTEDİĞİ İ'TİKÂFI TERKEDİP) İ'TİKÂFTAN ÇIKMA FİKRİ ZÂHİR OLAN KİMSENİN DURUMUNU BEYÂN BÂBI

٢٠ ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مُقاتِلٍ أَبُو الحَسَنِ قال أخبرنا عَبْدُ الله قال أخبرنا الأَوْزَاعِيُّ قال حدّثنى يَحيَ بنُ سَعِيدٍ قال حَدَّثَتْنِى عَمْرَةُ بِنْتُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ عائِشَةَ رضى الله عنها أنَّ رسولَ الله ﷺ ذَكَرَ أَنْ يَعْتَكِفَ العَشْرَ الأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضانَ فاسْتأْذَنَتْهُ عائِشَةُ فأذِنَ لَها وسأَلَتْ حَفْصَةُ عَائِشَةَ أنْ تَسْتَأْذِنَ لَها فَفعلَتْ فَلَمَّا رَأَتْ ذَلِكَ زَيْنَبُ ابْنَةُ جَحْشٍ أَمَرَتْ بِبِناءٍ فَبُنِيَ لَها قالَتْ وكانَ رسولُ الله ﷺ إذا صَلَّى انْصَرَفَ إِلَى بِنائِهِ فَبَصُرَ بالأَبْنِيَةِ فقال ماهَذَا قالُوا بِنَاءُ عائِشَةَ وحَفْصَةَ وزَيْنَبَ فقال رسولُ الله ﷺ آلْبِرَّ أَرَدْنَ بِهذا ماأنَا بِمُعْتَكِفٍ فَرَجَعَ فَلَمَّا أفْطَرَ اعْتَكَفَ عَشْراً مِنْ شَوَّالٍ *

20-....... Bize el-Evzâî haber verip şöyle dedi: Bana Yahyâ ibn Saîd el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdurrahmân kızı Amre, Âi-

---

25 Başlığa delîlliği "Yirmi gün i'tikâf etti" sözündedir. Çünkü bu yirminin içinde ramazândan ortadaki on gün de vardır.

Peygamber'in vefât ettiği yılda yirmi gün i'tikâf etmesi şu sebeblerle îzâh edilmiştir:

Peygamber bu sene içinde öleceğini bilmekte idi. Hayır ve ibâdeti bir kat daha artırıp ehemmiyet vererek ecelin yaklaşması zamânında ümmete Allah'a hayırla kavuşmaları husûsunda örnek olmak istemiştir.

Cibrîl her ramazânda, her gece Peygamber'e gelir, Peygamber de Kur'ân'ı Cibrîl'e arz ederdi. Vefât edeceği senenin ramazânında ise iki kerre arzetti. İşte Peygamber bunun gibi i'tikâfını da katladı.

Eşlerinin i'tikâfa teşebbüs etmeleri üzerine bıraktığı i'tikâfı -her ne kadar bedelinde şevvâlde i'tikâf etmişse de- kazâ etmiştir.

Yâhud bir ramazânda seferde idi de onun i'tikâfını da ilâve ederek son ramazânda yirmi gün i'tikâf etmiştir.. (*Fethu'l-Bârî, Umdetu'l-Kaarî;* özetle).

şe(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) ramazânın son on gününde i'tikâf edeceğini söyledi. Âişe de i'tikâf etmek için izin istedi. Rasûlullah Âişe'ye izin verdi. Hafsa da Âişe'den (berâberinde i'tikâf etmesi için) kendisine izin vermesini istedi. Âişe onun isteğini yaptı. Bunları Cahş kızı Zeyneb görünce, o da mescidde bir çadır kurulmasını emretti. Onun için de başka bir çadır kuruldu. Rasûlullah sabâh namâzını kıldırdığı zamân i'tikâf çadırına dönmek âdetinde idi. Bu dönüş sırasında kurulmuş olan çadırları gördü ve:

— *"Bunlar nedir ki?"* diye sordu.

Sahâbîler:

— Âişe'nin, Hafsa'nın ve Zeyneb'in çadırlarıdır, dediler.

Rasûlullah:

— *"Onlar bununla birr mi* (yânî hâlis iyilik ve ibâdet mi) *irâde ediyorlar? Ben bu ay i'tikâf etmiyorum"* buyurdu ve i'tikâf etmeyi bırakıp döndü.

Nihâyet ramazândan çıkınca, şevvâlden on gün i'tikâf etti [26].

١٩ ـ باب المُعْتَكِفِ يُدْخِلُ رَأْسَهُ الْبَيْتَ لِلْغُسْلِ

19- İ'TİKÂFTAKİ İNSANIN YIKATMAK İÇİN BAŞINI (İ'TİKÂF YERİNİN DIŞINDA BULUNAN) ODAYA SOKMASI BÂBI

٢١ ـ حدّثنا عَبْدُ الله بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا هِشامٌ قال أخبرنا مَعْمَرٌ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عُرْوَةَ عنْ عائِشَةَ رضى الله عنها أنَّها كانَتْ تُرَجِّلُ النبيَّ ﷺ وهْيَ حائِضٌ وهْوَ مُعْتَكِفٌ فِي المَسْجِدِ وهْيَ فِي حُجْرَتِها يُناوِلُها رَأْسَهُ *

21-....... Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âişe'den haber verdi ki, Peygamber (S) mescidde i'tikâf ederken, Âişe de kendi odasında ve hayızlı vaziyette iken, Peygamber başını Âişe'-ye doğru uzatır, Âişe de onu (yıkayıp) tarar idi [27].

---

26 Hadîsin başlığa delîl için uygunluğu, Peygamber'in i'tikâf etmeyi zikredip sonra kadınlarının çadırlarından dolayı kendisine i'tikâftan vazgeçmenin hayırlı olduğu fikri zâhir olunca karârından dönmesi ve i'tikâf etmemesi bakımındandır.

Dînî veyâ dünyevî meşrû bir maslahat üzerine, efdâl olan bir şeyi terketmenin cevâzı bu hadîsle sâbit olmaktadır.

27 Hadîsin bâb başlığına delîlliği meydandadır. Bu hadîs şimdiye kadar birkaç kerre geçmiş ve ilgili açıklamalar oralarda verilmişti. Şu kadarını tekrar belirtelim: Mü'minlerin annelerinin herbirine mahsûs olan odaların kapıları mescide açılırdı. Buradaki ta'rîfe göre Peygamber Âişe'nin hücresine yânî odasına bitişik bir i'tikâf yerinde i'tikâf etmekte imiş.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٣٤ــ كِتابُ البُيُوعِ

34-KİTÂBU'L-BUYÛ'

(Alışverişler Kitâbı) [1]

وقَوْلُ اللهِ عَزَّ وجَلَّ. وَأَحَلَّ اللهُ البَيْعَ وحَرَّمَ الرِّبا وقَوْلُهُ إلاَّ أنْ تَكُونَ تِجَارَةً حاضِرَةً تديرُونَها بَيْنَكُمْ *

Azîz ve Celîl olan Allah'ın şu sözleri:

"... *Hâlbuki Allah alışverişi halâl, ribâyı (fâizi ise) harâm kılmıştır...*" (el-Bakara: 275);

---

1 Buhârî buraya kadar kendilerinden âhiret tahsîli kasdedilen ibâdetler bölümlerini yazmıştır. Bundan sonra kendilerinden dünyevî hayırlar tahsîli kasd olunan muâmelât bölümlerini yazmaya başlamıştır. Buhârî ibâdetler bölümlerini ehemmiyetlerinden dolayı öne geçirmiş, sonra muâmelât bölümlerini ikinci olarak yazmıştır. Çünkü bunlar da yaşamak için zarûrî olan işlerdir. Buhârî Nikâh bahsini de geriye bırakmıştır. Bundan, Buhârî'nin medenî muâmeleleri, âile münâsebetlerinden daha mühim gördüğü anlaşılır.

*Buyû', Bey'*in cem'idir. *Bey'* lugatte mutlak mübâdele yânî malı mala değişmek demektir. Satmak ve satın almak ma'nâsında kullanılır ki, mülkten çıkarma ve mülke girdirme ta'bîr olunur. Bu cihetle bey' zıdd ma'nâlı kelimelerdendir. *Şirâ* lâfzı da böyle satmak ve almak ma'nâlarına konmuş olarak zıdd ma'nâlardan olur.

Şerîat örfünde bey': Bir malı öbür mal ile iki tarafın rızâları (yânî îcâb ve kabûl) ile değişmektir.

Muâmelâtta bey'in bir haylî nevi'leri vardır:

Bey'u mutlak: Aynı semen ile bey';

Bey'u mukaayede: Aynı ayn ile;

Bey'u selem: Borcu ayn ile;

Bey'u sarf: Semeni, başka bir semen ile;

"... *Meğer ki aranızda (elden ele) devredeceğiniz ve peşin yaptığınız bir ticâret olsun..*" (el-Bakara: 282) [2].

١ ـ باب ماجاءَ في قَوْلِ الله تعالى فإذَا قُضيَتِ الصَّلاةُ فانْتَشِرُوا فِي الأرْضِ وابْتَغوا مِنْ فَضْلِ الله واذْكُرُوا الله كَثِيراً لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ وإذَا رأوْا تِجارَةً أوْ لَهْواً انْفضُّوا إلَيْها وتَرَكُوكَ قَائمًا قُلْ ماعِنْدَ اللهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ ومِنَ التِّجارَةِ وَاللهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ وقَوْلِهِ لاتَأْكُلُوا أمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بالْباطِلِ إلاَّ أنْ تَكُونَ تِجارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ

1- YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVİLLERİ HAKKINDA GELEN HADÎSLER BÂBI:

Bey'u murâbaha: Semeni, evvelki semene ziyâde ile;
Bey'u tevliye: Semeni ziyâdesiz olarak;
Bey'u vazîa: Semeni evvelden noksanı ile bey'dir.

Bunlardan başka olan lâzım, tam, gayrı lâzım, hıyâr, sahîh, fâsid, bâtıl .... gibi bâzı nevi'leri de vardır. Bunların tafsîli gelecektir.

İşte Buhârî, bey'in böyle birçok nevi'leri olduğu için başlığı cem'i sîgâsıyle getirmiştir (Aynî).

2 Buhârî Buyû' Kitâbı'nun başında iki âyetten birer cümle yazmıştır ki, bunlar alışveriş nevi'lerinin en mühim asıllarını ve sınırlarını tesbît etmektedir. Bunlardan ikinci âyet, Kur'ân'daki en uzun âyet olup "Mudâyene = Borçlanma" âyeti denmekle meşhûrdur. Hukûkî muâmelelerin, alışverişlerin, mukaavelelerin, borçlanmaların bir adâlet kâtibi, bugünün ta'bîriyle bir Noter huzûrunda şâhidlerle tesbîti îcâb eden bütün hukûkî esasları toplamıştır. Onun için bu âyetin tamâmının tercemesini yazalım:

"Ey îmân edenler, ta'yîn edilmiş bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zamân onu yazın. Aranızda bir yazıcı da doğrulukla (onu) ***yazsın. Kâtib Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın. Üzerinde hakk olan*** (borçlu) ***da yazdırsın*** (borcunu ikrâr etsin). ***Rabb'i olan Allah'tan korksun, ondan*** (borcundan) ***hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer üstünde hakk bulunan*** (borçlu) ***bir beyinsiz veyâ bir zaîf olur, yâhud da bizzât yazdırmaya*** (ve ikrâra) ***gücü yetmezse velîsi dosdoğru yazdırsın*** (ikrâr etsin). ***Erkeklerinizden iki de şâhid yapın. Eğer iki erkek bulunmazsa o hâlde râzî*** (ve doğruluğuna emîn) ***olacağınız şâhidlerden bir erkekle iki kadın*** (yeter. Bu sûretle) ***kadınlardan biri unutursa öbürünün hatırlatması*** (kolay) ***olur. Şâhidler*** (şehâdeti edâya) ***çağrıldıkları vakit kaçınmasın. Az olsun, çok olsun, onu va'desiyle berâber yazmaktan üşenmeyin. Bu, Allah yanında adâlete daha uygun, şâhidlik için daha sağlam, şübheye düşmemenize de daha yakındır. Meğer ki aranızda*** (elden ele) ***devredeceğiniz ve peşin yaptığınız bir ticâret olsun. O zaman bunu yazmamanızda size bir vebâl yoktur. Alışveriş ettiğiniz vakit de şâhid tutun. Yazana da, şâhidlik edene de aslâ zarar verilmesin.*** (Bunu) ***yaparsanız o, kendinize*** (dokunacak) ***bir fısk*** (ve isyân olur). ***Allah'tan korkun. Allah size öğretiyor. Allah herşeyi hakkıyle bilendir"*** (el-Bakara: 282).

"Artık cumua namâzı kılınınca yeryüzüne dağılın. Allah'ın fadlından nasîb arayın. Allah'ı çok zikredin. Tâ' ki umduğunuza kavuşasınız. Onlar bir ticâret yâhud bir oyun, bir eğlence gördükleri zamân ona yönelip dağıldılar. Seni ayakta bıraktılar. De ki: Allah nezdindeki, eğlenceden de, ticâretten de hayırlıdır. Allah, rızk verenlerin en hayırlısıdır".

(el-Cumua: 9-11)

"Ey îmân edenler, birbirinizin mallarını aranızda harâm sebeblerle yemeyin. Meğer ki o mallar sizden karşılıklı bir rızâdan doğan bir ticâret malı olsun..." (en-Nisâ: 29) [3]

١ــ حدّثنا أبو اليمانِ قال حدّثنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرنِي سَعِيدُ بنُ المُسَيَّبِ وأبو سَلَمَةَ بنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ أنَّ أبا هُرَيْرَةَ رضي اللهُ عنه قال إنَّكُمْ تَقُولُونَ إنَّ أبا هُرَيْرَةَ يُكْثِرُ الحَدِيثَ عنْ رسولِ اللهِ ﷺ وَتَقُولُونَ مابالُ المُهَاجِرِينَ والأنْصارِ لايُحَدِّثُونَ عنْ رسولِ اللهِ صلى اللهُ عليه وسلم بِمِثْلِ حَدِيثِ أبِي هُرَيْرَةَ وإنَّ إخْوَتِي مِنَ المُهاجِرِينَ كانَ يَشْغَلُهُمْ صَفْقٌ بالأسْوَاقِ وكُنْتُ ألْزَمُ رسولَ اللهِ ﷺ عَلَى مِلءِ بَطْنِي فأشْهَدُ إذا غابُوا وأحْفَظُ إذا نَسُوا وكانَ يَشْغَلُ إخْوَتِي مِنَ الأنْصارِ عَمَلُ أمْوالِهِمْ وكُنْتُ امْرءاً مِسْكِيناً مِنْ مَساكِينِ الصُّفَّةِ أعِي حِينَ يَنْسَوْنَ وقَدْ قالَ رسولُ اللهِ ﷺ فِي حَدِيثٍ يُحَدِّثُهُ أنَّهُ لَنْ يَبْسُطَ أحَدٌ ثَوْبَهُ حتَّى أقْضِيَ مَقالَتِي هَذِهِ ثُمَّ يَجْمَعُ إلَيْهِ ثَوْبَهُ إلاَّ وَعَى ماأقُولُ فَبَسَطْتُ نَمِرَةً عَلَيَّ حتَّى إذا قَضَى رسولُ اللهِ ﷺ مَقالَتَهُ جَمَعْتُها إلَى صَدْرِي. فَما نَسِيتُ مِنْ مَقالَتِ رسولِ اللهِ ﷺ تِلْكَ مِنْ شَيْءٍ *

1-....... Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb ve Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân tahdîs ettiler ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Sizler; Ebû Hureyre, Rasûlullah'tan hadîs rivâyetini çok yapıyor diyorsunuz ve yine sizler: Muhâcirler'in ve Ensâr'ın hâlleri nedir ki bunlar Rasûlullah'tan Ebû Hureyre'nin hadîs rivâyet edişi gibi hadîs rivâyet etmiyorlar, diyorsunuz. Şu muhakkak ki Muhâcir kardeşlerimiz çarşılarda alış-veriş

---

3 Buhârî'nin burada zikrettiği bu âyetler, kazanç yolları arasında ticâretin en meşrû', mubâh ve çok bereketli, rağbet edilecek bir kazanç yolu olduğuna delâlet eder.

etmek meşgûl ediyordu. Ben ise karın tokluğuna karşılık Rasûlullah'-tan hiç ayrılmaz, dâimâ O'nunla berâber olurdum. Bunun için onların bulunmadıkları zamân ben hâzır bulunur, onlar unuttuklarında ben hâfızamda tutar ezberlerdim. Ensâr'dan olan kardeşlerimi de mallarındaki çalışmaları meşgûl ediyordu. Ben ise Suffa fakîrlerinden olan fakîr bir kişi idim. Diğer sahâbîler hadîsleri unuturlarken, ben ezberimde tutar bellerdim. Muhakkak Rasûlullah (S) söylemekte bulunduğu bir hadîs hakkında: *"Ben şu makaalemi bitirinceye kadar elbisesini yayacak, sonra da elbisesini kendine doğru toplayacak her kişi elbette benim söyleyeceğim sözleri kesin olarak ezberleyecektir"* buyurmuştu. Bunun için ben hemen üzerimdeki renkli bezi Rasûlullah o makaalesini bitirinceye kadar yaydım, akabinde o bezi göğsüme doğru topladım. Artık sonra Rasûlullah'ın bu konaşmalarından hiçbirşeyi unutmadım [4].

٢ــ حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ عن أبِيهِ عن جَدِّهِ قال قال عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ عَوْفٍ رضى اللهُ عنهُ لمَّا قَدِمْنَا المَدِينَةَ آخَى رسولُ اللهِ ﷺ بَيْنِي وبَيْنَ سَعْدِ بنِ الرَّبِيعِ فقال سَعْدُ بنُ الرَّبِيعِ إنِّى أكْثَرُ الأنْصَارِ مالاً فأقْسِمُ لَكَ نِصْفَ مالِي وانْظُرْ أيَّ زَوْجَتَيَّ هَوِيتَ نَزَلْتُ لَكَ عَنْهَا فاذَا حَلَّتْ تَزَوجْتَها قال فقالَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ لاَ حاجَةَ لِي فى ذَلِكَ هَلْ مِنْ سوقٍ فِيهِ تِجَارَةٌ قال سوقُ قَيْنُقَاعَ قَالَ فَغَدَا إلَيْهِ عبدُ الرَّحْمٰنِ فأتَى بأقِطٍ وسَمْنٍ قال ثُمَّ تَابَعَ الْغُدُوَّ فَمَا لَبِثَ أنْ جاءَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ عَلَيْهِ أثَرُ صُفْرَةٍ فقال رسولُ اللهِ ﷺ تَزَوَّجْتَ قال نَعَمْ قال وَمنْ قال امْرَأةً مِنَ الأنْصارِ قال كَمْ سقْتَ قال زِنَةَ نَوَاةٍ مِنْ ذَهَبٍ أوْ نَوَاةً مِنْ ذَهَبٍ فقال لَهُ النبيُّ ﷺ أوْلِمْ ولَوْ بِشاةٍ *

2-....... Abdurrahmân ibnu Avf (R) şöyle demiştir:

Medîne'ye geldiğimiz zamân Rasûlullah (S) benimle Sa'd ibnu'r-Rabî' arasında kardeşlik kurmuştu. Bunun üzerine Sa'd ibnu'r-Rabî' (ben Abdurrahmân'a):

---

4 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Çarşılarda el çırpmak, yânî alışveriş etmek" sözündedir ki, o da ticâretten ibârettir... (Aynî).

Ebû Hureyre'nin çok hadîs rivâyet etmesinin sebeblerini açıklayan iki hadîs İlim Kitâbı'nda geçmiş ve kendisi oradaki hadîste el-Bakara:159, 174 ve Âlu İmrân:187. âyetlerini okuyarak savunmasını yapmıştı.

— Ben mal cihetiyle Ensâr'ın en zenginiyim. Bunun için malımın yarısını sana ayırıyorum. Ve bak! İki kadınımın hangisini seversen senin için ondan vazgeçer, onu boşarım. İddeti geçip de evlenme halâl olduğu zamân onunla evlenirsin, dedi.

Râvî dedi ki: Bu teklîf üzerine Abdurrahmân, Sa'd'e:

— Benim bu husûsta ihtiyâcım yoktur. İçinde ticâret yapılan bir çarşı var mı? dedi.

Sa'd:

— Kaynukaa' kabîlesinin çarşısı vardır, dedi.

Râvî dedi ki: Abdurrahmân sonra Kaynukaa' çarşısına gitti. Satmak üzere keş ve yağ götürdü. Sonra çarşıya gidişleri arka arkaya devâm etti. Çok geçmedi, Abdurrahmân Rasûlullah'ı ziyârete geldi. Üstünde (zifâfa girenlere mahsûs olan) sarı zağferân lekesi vardı. Rasûlullah (S) ona:

— *"Evlendin mi?"* diye sordu.

Abdurrahmân:

— Evet evlendim, dedi.

Rasûlullah:

— *"Kimle evlendin?"* dedi.

O da:

— Ensâr'dan bir kadınla evlendim, dedi.

Rasûlullah:

— *"Ne kadar mehr verdin?"* dedi.

Abdurrahmân:

— Bir çekirdek (yânî beş dirhem) ağırlığında altın yâhud altından bir çekirdek verdim, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S) Abdurrahmân'a:

— *"Bir koyun* (kesmek sûretiy)*le olsun düğün yemeği yap!"* buyurdu [5].

٣ـ حدّثنا أحْمَدُ بنُ يُونُسَ قال حدّثنا زُهَيْرٌ قال حدّثنا حُمَيْدٌ عنْ أنَسٍ رضى اللهُ عنهُ قال قدِمَ عَبْدُ الرَّحْمٰن بنُ عَوْفٍ المَدِينَةَ فآخَى النبىُّ ﷺ

5 Hadîsin başlığa delîlliği "İçinde ticâret yapılan bir çarşı var mıdır?" sözündedir. Hadîs bâzı sahâbîlerin Peygamber devrinde ticâretle uğraştıklarını ve bunun Peygamber tarafından takrîr ve teşvîk olunduğunu ortaya koyuyor. Sonra en mühim bir husûs da ticâret ve benzeri sanâyî ile uğraşarak kişinin zâtî kazanç elde etmesi, hibe ve saîr yollarla başkasının kazancından faydalanmaktan çok hayırlı olduğudur. Sa'd ibnu'r-Rabî' gibi Medîne'nin en zengini, Abdurrahmân'a servetinin yarısını hibe ettiği hâlde, Abdurrahmân bunu kabûl etmiyor, yağ ve yoğurtla başladığı ticâreti sâyesinde binlerle dirhem sadaka verecek bir servete mâlik oluyor.

بَيْنَهُ وبَيْنَ سَعْدِ بنِ الرَّبِيعِ الأَنْصارِيِّ وكانَ سَعْدٌ ذَاغِنًى فقال لِعَبْدِ الرَّحْمٰنِ أُقاسِمُكَ مالِي نِصْفَيْنِ وأُزَوِّجُكَ قال بارَكَ اللهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ ومالِكَ دُلُّونِي عَلَى السُّوقِ فَمَا رَجَعَ حَتَّى اسْتَفْضَلَ أَقِطاً وسَمْناً فأَتَى بِهِ أَهْلَ مَنْزِلِهِ فَمَكَثْنا يَسِيراً أَوْ ماشاءَ اللهُ فَجاءَ وعَلَيْهِ وَضَرٌ مِنْ صُفْرَةٍ فقال لَهُ النَّبِيُّ ﷺ مَهْيَمْ قال يارسولَ اللهِ تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً مِنَ الأَنْصارِ قال ماسُقْتَ إِلَيْها قال نَوَاةً مِنْ ذَهَبٍ أَوْ وَزْنَ نَواةٍ مِنْ ذَهَبٍ قال أَوْلِمْ ولَوْ بِشَاةٍ *

3-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Abdurrahmân ibn Avf Medîne'ye geldi. Peygamber (S) Abdurrahmân ibn Avf ile Ensâr'lı Sa'd ibnu'r-Rabî' arasında kardeşlik akdi kurdu. Sa'd zenginlik sâhibi bir kimse olduğundan, Abdurrahmân'a hitâben:

— Malımı yarı yarıya seninle bölüşeyim, ve bir de seni evlendireyim, dedi.

Abdurrahmân da Sa'd'e:

— Allah sana ehlini ve malını bereketli kılıp mübârek eylesin. (Benim bunlara ihtiyâcım yoktur.) Siz bana çarşıya delâlet ediniz, dedi.

Akabinde çarşıya gidip bir mikdâr keş ve yağ kazancıyla döndü ve bu kârı ev halkına getirdi. Az bir zamân yâhud Allah'ın dilediği süre ikaamet ettik ki, Abdurrahmân, üzerinde (evlenenlere mahsûs olan) sarı koku bulaşığı olduğu hâlde geldi. Peygamber (S):

— *"Bu, hâlin nedir?"* dedi [6].

Abdurrahmân:

— Yâ Rasûlallah, ben Ensâr'dan bir kadınla evlendim, dedi.

Rasûlullah:

6 Metindeki "مَهْيَم = Mehyem", Meryem vezninde soru kelimesidir. Mâ hâluke ve şânuke ma'nâsınadır. Bâzıları "Sana birşey hâdis oldu mu?" ibâretiyle tefsîr eylediler. "Mehyem ey mâ hâluke ve şânuke" denilir, yânî hâl ve şânın nicedir, ne âlemde ve ne hâldesin; yâhud hâne ve aşîretin ne hâldedir; iyiler hoşlar mıdır; yâhud dehrin hâdiselerinden sana bir hâdise erişti mi, sağ ve esen misin? Hulâsası hâl ve keyfiyetten suâl ve istifhâmdır. Şârih der ki, İbn Mâlik *Tavzîh*'de dedi ki: Mehyem, ismi fiil emirdir, "Ahbirnî = Bana haber ver" ma'nâsınadır. Müberred *Kâmil*'de "İma'l-haberu = Haber nedir" unvânıyle tefsîr eyledi. Ve Zemahşerî *Mukaddime*'de "Çe haber = Ne haber" ile beyân eyledi. Ve Suheylî dedi ki: Mehyem lâfzı Yemen menşe'lidir. Aslı "مَهْ يَا مَنْ" yâhud "مَهْ يَا مُقْبِل" idi, ba'dehu îcâz ve tahfîf edip *Mehyem* dediler. Nitekim "أَيُّ شَيْءٍ" kelimesinde "أَيْشٍ" derler ve "مَهْ" ismi fiil emirdir, boşla ve ferâgat eyle ma'nâsınadır. Bâzıları aslı "ماهي يا مَنْ" idi dediler, müennes zamîri hâl ve kıssaya râci'dir *(Kaamûs Ter.)*.

— *"O kadına ne kadar mehr verdin?"* diye sordu.
Abdurrahmân:
— Altından bir çekirdek yâhud bir çekirdek ağırlığı (yânî beş dirhem) altın, dedi.
Bunun üzerine Peygamber:
— *"Bir koyunla olsun düğün yemeği yap"* buyurdu [7].

٤ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ عَمْرٍو عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال كَانَتْ عُكَاظٌ وَمجنَّة وذُو المَجَازِ أَسْوَاقاً فِى الجَاهِلِيَّةِ فَلَمَّا كانَ الإِسْلامُ فَكَأَنَّهُمْ تأَثَّمُوا فِيهِ فَنَزَلَتْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ فِى مَوَاسِمِ الحَجِّ قَرَأَهَا ابْنُ عَبَّاسٍ *

4-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ukâz, Mecenne ve Zu'l-Mecâz, Câhiliyet devrinde bir takım büyük çarşılar (yânî panayırlar) idi. İslâm devri olunca müslümânlar bu panayırlarda ticâret etmeyi günâh sayıp çekindiler.Bunun üzerine: "لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً = مِنْ رَبِّكُمْ (فِى مَوَاسِمِ الْحَجّ) = (Hacc mevsimlerinde ticâretle) ***Rabbinizden kazanç istemenizde üzerinize bir günâh yoktur*** " (el-Bakara: 198) âyeti indi. Bu âyetin sonundaki " فِى مَوَاسِمِ الْحَجّ = ***Hacc mevsimlerinde*** " ziyâdesini İbn Abbâs, Kur'ân'dan olmak üzere okumuştur [8].

---

7 Başlığa delîlliği "Bana çarşıya delâlet ediniz" sözündedir. Çünkü Abdurrahmân çarşıyı ancak ticâret etmek için istemiştir (Aynî).

8 Hadîsin başlığa delîlliği, el-Bakara:198. âyetinin inmesinden sonra adı geçen Câhiliye panayırlarında sahâbîlerin ticâret etmekte bulunduklarını şâmil olması yönündendir. Bu hadîs Hacc Kitâbı, "Hac mevsimi günlerinde ticâretin, Câhiliyet panayırlarında alışveriş etmenin cevâzı bâbı"nda da geçmişti.

Câhiliyet devrinde Hicâz'da Mekke civârında senenin belli zamânlarında dört yerde umûmî pazar, yânî panayır kurulurdu. Arab yarımadasının her tarafından toplu toplu kervânlar gelir, buralarda ticâretler, hutbe ve şiir yarışları yaparlardı. Bunlar Ukâz, Mecenne, Zu'l-Mecâz ve Hubâşe panayırlarıdır. Ukâz, zu'l-ka'de başında kurulur ve yirmi gün devâm ederdi. Yeri Arafât'a yakındı. Şâirlerin yarışmaları en çok Ukâz'da cereyân ederdi. Peygamber, Kuss ibn Sâide'yi Ukâz'da görmüş ve cihân edebiyât târîhine geçen meşhûr hitâbesini burada dinleyip ezberlemişti.

Mecenne, Mekke'ye birkaç mil mesâfede idi; yakınında bahçe ve bostanlar bulunduğu için böyle isimlendirilmiştir.

Zu'l-Mecâz'ın, Arafât'ın bir tarafında yâhud sağ tarafında kurulduğu bildirilmiştir.

Hubâşe, Mekke'nin sağ tarafında ve altı mil mesâfede idi.

İbn Abbâs'ın buradaki hadîsinde bunlardan ilk üçü zikredilmiştir. Metin-

٢ــ بابٌ الحلالُ بَيِّنٌ والحرامُ بَيِّنٌ وبينهما مُشبَّهاتٌ

2- BÂB:
"Halâl bellidir, harâm da bellidir; fakat bu ikisi arasında bir takım şübheli şeyler vardır"

٥ــ **حدّثني** محمّدُ بنُ المُثنَّى قال **حدّثنا** ابنُ أبي عَدِيٍّ عن ابنِ عَوْنٍ عنِ الشَّعْبيِّ قال سَمِعْتُ النُّعْمانَ بنَ بَشيرٍ رَضِيَ اللهُ عنهُ يَقُولُ سمِعْتُ النبيَّ ﷺ ح **وحدّثنا** عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال **حدّثنا** ابنُ عُيَيْنَةَ عنْ أبي فَرْوَةَ عنِ الشَّعْبيِّ قال سَمِعْتُ النُّعْمانَ عنِ النبيِّ ﷺ ح و **حدّثنا** عَبْدُ اللهِ بنُ مُحمَّدٍ قال **حدّثنا** ابنُ عُيَيْنَةَ عنْ أبي فَرْوَةَ قال سَمِعْتُ الشَّعْبيَّ قال سَمِعْتُ النُّعْمانَ بنَ بَشيرٍ رضيَ اللهُ عنهما عنِ النبيِّ ﷺ ح **وحدّثنا** مُحمَّدُ بنُ كَثيرٍ قال أخبرنا سُفْيانُ عنْ أبي فَرْوَةَ عنِ الشَّعْبيِّ عنِ النُّعْمانِ ابنِ بَشيرٍ رضيَ اللهُ عنه قال قال النبيُّ ﷺ الحَلالُ بَيِّنٌ والحَرامُ بَيِّنٌ وَبَيْنَهُما أُمورٌ مُشْتَبِهَةٌ فَمَنْ تَرَكَ ماشُبِّهَ عَلَيْهِ مِنَ الإثمِ كانَ لِمَا اسْتَبانَ أَتْرَكَ ومَنِ اجْتَرأَ عَلى مايَشُكُّ فِيهِ مِنَ الإثْمِ أوْ شَكَ أنْ يُواقِعَ ما اسْتَبانَ والمَعاصِي حِمى اللهِ منْ يَرْتَعْ حَوْلَ الحِمَى يُوشِكُ أنْ يُواقِعَهُ *

5-....... Nu'mân ibnu Beşîr (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Halâl olan şeyler bellidir. Harâm olanlar da bellidir. Fakat halâl ile harâm arasında bir takım şübheli şeyler vardır. Her kim kendisince günâh olması sezilen bir şeyi terk ederse o, harâmlığı apaçık olan şeyi daha çok terkedici olmuştur. Her kim günâh olması şübheli olan şeye cür'et ederse, bu da harâmlığı apaçık olan şeylere dalmağa yaklaşmıştır. Ma'siyetler* (harâmlar) *Allah'ın korusudur. Her kim sürüsünü korunmuş arâzî etrafında otlatırsa, o koruluğa düşmesi yakın olur"* [9].

---

deki âyetin inmesiyle hacc mevsimlerinde ve bu panayırlarda müslümânların alış-veriş yaparak Rabblerinin fazlından faydalanmalarında günâh olmadığı bildirilmiştir.

9 Hadîsin başlığa uygunluğu, başlığın kendisinden bir parça olmasındandır.
Buhârî hadîsi burada dört tarîkten getirmiştir: Buhârî'nin Kitâbu'l-Îmân'da getirdiği tarîki biraz daha tafsîllidir. Bu hadîs İslâm Dîni'nin medârı sayılan dört hadîsten biridir. Diğer üçü de *"Bütün amellerin değeri niyetlere göredir"; "Kişinin İslâmlığının güzelliği, kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terketmesidir"; "Sizden hiçbiriniz kendisi için arzû ettiği hayrı mü'min kardeşi için de arzû etmedikçe hakîkî mü'min olmaz"* hadîsleridir.

٣ــ باب تفسير المُشَبَّهاتِ. وقال حَسَّانُ بنُ أبى سِنانٍ مارَأيْتُ شَيْئاً أهْوَنَ مِنَ الوَرَعِ دعْ مايَرِيبُكَ إلى مالاَ يَرِيبُكَ

3- ŞÜBHELİ ŞEYLERİN TEFSÎRİ BÂBI

Ve Hassân ibn Ebî Sinân: "Ben takvâdan kolay birşey görmedim: Seni şübheye düşürecek şeyi, sana şübhe vermeyecek şeye terk et" demiştir [10].

٦ــ **حدّثنا** مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ قال أخبرنا سُفْيَانُ قال أخبرنا عَبْدُ اللهِ ابنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ بنِ أبى حُسَيْنٍ قال **حدّثنا** عَبْدُ اللهِ بنُ أبى مُلَيْكَةَ عنْ عُقْبَةَ بنِ الحَارِثِ رضى الله عنهُ أنَّ امْرَأةً سَوْدَاءَ جاءَتْ فَزَعَمَتْ أنَّها أرْضَعَتْهُما فَذَكَرَ لِلنبيِّ ﷺ فأعْرَضَ عَنْهُ وتَبَسَّمَ النبىُّ ﷺ قال كَيْفَ وقَدْ قِيلَ وقَدْ كَانَتْ تَحْتَهُ ابْنَةُ أبى إهابٍ التَّمِيمِىِّ *

6-....... Ukbetu'bnu'l-Hâris(R)'ten (şöyle demiştir): Siyâh bir kadın geldi de, Ukbe'yi ve Ukbe'nin evlendiği kadını emzirdiğini iddiâ etti. Akabinde Ukbe bu emzirilmeyi Peygamber'e zikretti. Peygamber Ukbe'den yüz çevirip tebessüm ederek: "(Senin, evlendiğin ka-

---

Bu hadîse göre hükümler üç kısma ayrılır: Biri, hakkında nass olup işlenmesi Şârî' tarafından emir ve taleb olunan ve terkine de azâb terettüb edendir. Bu kısım belli olan halâldır. Beyâna muhtâc olmayarak herkesin bildiği dînî bedîhîyâttır. Yemek, içmek, söz söylemek, gezmek gibi.

İkinci bir kısım: Nassan terki taleb olunan ve işlenmesine vaîd terettüb eden şeydir. Bu kısım da apaçık harâmdır. Bu da beyâna muhtâc olmayarak herkesin bildiği şer'î harâmlardır. Bu da ya zâtî, görünür bir sıfattan dolayı men' edilmiş olur: Sarhoş edici ve zehirli maddeler kullanmak gibi; yâhud da gizli bir sıfattan dolayı men' edilmiş olur, zinâ gibi. Yâhûd da tahsîl ve kazanılmasındaki fenâlıktan dolayı men' edilmiş bulunur: Fâiz, gasb, hırsızlık gibi.

Üçüncü bir kısım: Halâllığı ve harâmlığı açık olmayan ve herkesçe bilinmeyen şeylerdir..' *(Fethu'l-Bârî).*

10 Hassân ibn Ebî Sinân tâbi'lerin Basra'daki âbidlerindendir. Onun bu sözünü Ahmed ile Ebû Nuaym mevsûlen rivâyet etmişlerdir. Bunun lâfzı şöyledir: Yûnus ibn Ubeyd ile Hassân ibn Ebî Sinân buluştular.Yûnus: Bana takvâdan daha çetin olan bir şeye dürüşüp çalışmadım, dedi. Hassân da: Ben takvâdan daha kolay bir şeye çalışmadım, dedi. Yûnus: Bu nasıl oldu? dedi. Hassân da: Bana şübhe verecek şeyi, beni şübheye vermeyecek şeye terkettim ve istirahata kavuştum, dedi. Başlıktaki lâfız Peygamber'e yükseltilmiş olarak da rivâyet edilmiştir. Onu Ahmed, Tirmizî, Nesâî, İbn Hıbbân ve Hâkim; Hasen ibn Alî hadîsinden olmak üzere merfû'an tahrîc etmişdir.

dınla süt kardeşi bulunduğun) *söylenmiş olduğu hâlde* (onunla temâsın) *nasıl olur?!"* buyurdu. Ukbe'nin nikâhı altında Ebû İhâb ibn Azîze't-Temîmî'nin kızı (Guneyye) vardı [11].

٧ ـ حدّثنا يَحْيَ بنُ قَزَعَةَ قال حدّثنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهابٍ عنْ عُرْوَةَ
بنِ الزُّبَيْرِ عنْ عائِشَةَ رضى الله عنها قالَتْ كانَ عُتْبَةُ بنُ أَبِى وقَّاصٍ عَهِدَ إلى
أخِيهِ سَعْدِ بنِ أَبِي وقَّاصٍ أنَّ ابنَ وَلِيدَةِ زَمْعَةَ مِنِّى فاقْبِضْهُ قالتْ فَلَمَّا كانَ
عامَ الْفَتْحِ أخَذَهُ سَعْدُ بنُ أَبى وقَّاصٍ وقالَ ابنُ أخِى قَدْ عَهِدَ إلَىَّ فِيهِ فقامَ
عَبْدُ بنُ زَمْعَةَ فقال أخِى وابنُ وَلِيدَةِ أَبى وُلِدَ عَلى فِراشِهِ فَتَساوَقا إلَى النبىِّ
ﷺ فقال سَعْدٌ يارسولَ الله ابنُ أخِى كانَ قَدْ عَهِدَ إلَىَّ فِيهِ فقال عَبْدُ بنُ
زَمْعَةَ أخِى وابنُ وَلِيدَةِ أَبى وُلِدَ عَلَى فِراشِهِ فقال رسولُ الله ﷺ هُوَلَكَ يا
عَبْدُ بنَ زَمْعَةَ ثُمَّ قال النبىُّ ﷺ الوَلَدُ لِلْفِراشِ ولِلْعاهِرِ الحَجَرُ ثُمَّ قال لِسَوْدَةَ
بِنْتِ زَمْعَةَ زَوْجِ النبيِّ ﷺ احْتَجِبى مِنْهُ ياسَوْدَةُ لِمارَأى مِنْ شَبَهِهِ بِعُتْبَةَ فَما
رَآها حَتَّى لَقِىَ اللهَ *

7-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Utbe ibnu Ebî Vakkaas, kardeşi Sa'd ibnu Ebî Vakkaas'a vasiyet edip:

— Zem'a'nın câriyesinin oğlu (Abdurrahmân), benim sulbümdendir, Bu çocuğu al, demiştir.

Âişe dedi ki: Mekke'nin fethi yılı olup Mekke'ye varıldığında, Sa'd ibnu Ebî Vakkaas bu çocuğu yakaladı ve:

— Bu, kardeşim Utbe'nin oğludur. Bunun nesebinin kendisine katılması husûsunda bana vasıyet etmiştir, dedi.

Bunun zerine Abd ibnu Zem'a ayaklanıp:

— Bu, benim kardeşimdir; babamın câriyesinin oğludur, babamın döşeği üstünde doğmuştur, dedi.

Her iki taraf bu nizâ' ve husûmetlerini Peygamber'e sevk ettiler Sa'd ibn Ebî Vakkaas:

— Yâ Rasûlallah! Bu çocuk, kardeşim Utbe'nin oğludur. Nesebinin kendisine katılması husûsunda bana vasıyette bulunmuştu, dedi.

Abd ibnu Zem'a da:

---

11 Başlığa uygunluğu *"Denilmişken nasıl olur"* sözündedir. Çünkü bu söz, Peygamber'in, o kadının takvâ ve ihtiyât olarak terkedilmesine işâretini bildiricidir. Nitekim İlim Kitâbı'nda geçen rivâyette Utbe'nin ihtiyâten o kadını bıraktığı ve kadının da başkasıyle evlendiği geçmişti.

— Bu, benim kardeşimdir; babamın câriyesinin oğludur, babamın döşeği üstünde doğmuştur, dedi.

Rasûlullah (S):

— *"Yâ Abd ibne Zem'a! Bu* (Abdurrahmân), *senin* (kardeşin)*dir"* buyurdu.

Sonra da:

— *"Çocuk döşek sâhibinindir. Zinâ eden erkeğe de mahrûmiyet düşer"* dedi.

Sonra Peygamber husûmet sebebi olan bu çocuğun sîmâca Utbe'ye benzediğini görerek eşi Sevde bintu Zem'a'ya hitâben:

— *"Ey Sevde! Bundan sonra sen de bu Abdurrahmân'dan perdelen"* buyurdu.

Artık bundan sonra bu Abdurrahmân, Sevde Allah'a kavuşuncaya kadar, Sevde'yi açık olarak görmemiştir [12].

٨ــ **حدّثنا** أَبُو الوَلِيدِ قال **حدّثنا** شُعْبَةُ قال أخبرنِى عَبْدُ اللهِ بنُ أَبِى السَّفَرِ عنِ الشَّعْبِىِّ عنْ عَدِىِّ بنِ حاتِمٍ رضى الله عنه قال سألْتُ النبىَّ ﷺ عنِ المِعْرَاضِ فقال إذَا أصابَ بِحَدِّهِ فَكُلْ وإذَا أصابَ بِعَرْضِهِ فَقَتَلَ فَلاَ تَأْكُلْ فإِنَّهُ وَقِيذٌ قُلْتُ يارسولَ الله أُرْسِلُ كَلْبِى وأُسَمِّى فأجِدُ مَعَهُ عَلَى الصَّيْدِ كَلْباً آخَرَ لَمْ أُسَمِّ عَلَيْهِ ولاَ أَدْرِى أَيُّهُما أَخَذَ قال لاَتَأْكُلْ إنَّمَا سَمَّيْتَ عَلَى كَلْبِكَ وَلَمْ تُسَمِّ عَلَى الآخَرِ *

8-....... Adiyy ibn Hâtim (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'e mı'râd(avın)dan sordum. Peygamber (S):

---

12 Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde şübhenin açıklanması ve şübheden çekinme bulunması yönündendir. Bu şübheden dolayı Peygamber ihtiyâten Sevde'ye: *"Abdurrahmân'dan perdelen"* buyurmuştur (Aynî).

Bu hadîs, nesebe katma ve neseb ta'yîni dâvâsına dâirdir. Bu da'vâda yedi şahsın ismi geçiyor. Rivâyet edilen bu da'vânın iyi anlaşılması için her iki tarafın şahıslarını hatırlatmak faydalıdır: Bir tarafta Sa'd ibn Ebî Vakkaas ile ölü-kardeşi Utbe ibn Ebî Vakkaas; öbür tarafta ölü Zem'a, oğlu Abd ibn Zem'a ve kızı mü'minlerin annesi Sevde.

Da'vâ edilen şey: Zem'a'nın câriyesinin doğurduğu Abdurrahmân'ın neseb ta'yîni.

Peygamber Abd ibn Zem'a'ya *"Bu senin kardeşindir"* diye hükmettiğine göre, Abdurrahmân Sevde'nin de kardeşi oluyor. Böyle iken Peygamber'in Sevde'ye Abdurrahmân'dan perdelenme emretmesi, çocuğun sîmâsında Utbe'ye bir benzeyiş görmesinden ileri gelmiştir. Hükme ve kaanûnun zâhirine göre Abdurrahmân'ın nesebi ve Sevde'ye kardeşliği sâbit olmakla berâber, Peygamber benzeme şübhesinden dolayı neseben ve ihtiyâten Sevde'ye perdelenme ile emretmiştir.

— *"Mı'râd sivri tarafıyla isâbet ettiği zamân o avı ye. Enli tarafıyla isâbet ettiği ve öldürdüğü zamân, artık o av hayvânını yeme. Çünkü okun enli tarafıyle vurulan hayvân vakîzedir* (sopa ile vurulmuş olup, harâmdır)" buyurdu.

Ben bu sefer:

—Yâ Rasûlallah! Ben av köpeğimi ***Bismillah*** diyerek salıyorum. Akabinde avın üzerinde onun berâberinde üstüne ***Besmele*** çekmediğim başka bir köpek buluyorum ve o avı bu iki köpekten hangisinin yakaladığını bilemiyorum? dedim.

Rasûlullah:

— *"Sen o avı yeme! Çünkü sen ancak kendi köpeğin üzerine* ***Bismillah*** *dedin, diğer köpek üzerine* ***Bismillah*** *demedin!"* buyurdu [13].

٤ ــ بابُ مايُتَنَزَّهُ مِنَ الشُّبُهاتِ

4- UZAK DURULACAK ŞÜBHELİ ŞEYLER BÂBI

٩ ــ حدّثنا قَبِيصَةُ قال حدّثنا سُفْيانُ عنْ مَنْصُورٍ عنْ طَلْحَةَ عنْ أنَسٍ رضى اللّهُ عنهُ قال مَرَّ النبيُّ ﷺ بِتَمْرَةٍ مُسْقَطَةٍ فقال لَوْلاَ أنْ تَكُونَ صَدَقَةً لأكَلْتُها * وقال هَمَّامٌ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنه عنِ النبيِّ ﷺ قال أجِدُ تَمْرَةً ساقِطَةً عَلَى فِراشِى *

9-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir kerresinde yerde düşürülmüş bir hurmaya tesâdüf etti de: *"Şu hurmanın sadaka malından olmadığını bileydim, muhakkak onu yerdim"* buyurdu [14].

Ve Hemmâm, Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den söyledi ki, Peygamber (S): *"Bâzı defa gece âilemin yanına yatmağa geldiğimde yatağımın üstüne düşmüş bir hurma bulurum, yemek üzere ağzıma götürürüm de, sonra sadaka malı olmasından korkarak elimden*

---

13 Başlığa uygunluğu, bu avın halâl ve harâmlığını bilememesi cihetindendir. İki hâdisede de şübhe bulunduğu için ihtiyâten en güzel olan uzak durmak tavsiye edilmiştir.

el-Mı'râd, iki tarafı ince, sivri, orta yeri kalın ve enli olan ok kalemidir.

14 Başlığa misâlliği, Peygamber'in şübheden dolayı hurmadan uzak durması cihetindendir. Peygamber (S) bu düşük hurmanın sadakadan olması ihtimâlinden ibâret olan şübheden ötürü ondan geri durmuş oluyor ki, halâllığı ve harâmlığı şübheli şeylerden çekinmeye en güzel ve en açık misâldir.

bırakırım. Onun sadaka hurması olmadığını yakînen bilseydim muhakkak yerdim" buyurmuştur [15].

٥ ــ باب مَنْ لَمْ يَرَ الوَساوِسَ ونَحْوَها مِنَ المُشَبَّهاتِ

5- VESVESELERİ VE BENZERLERİ OLAN HÂTIRALARI SAKINILMASI GEREKEN ŞÜBHELİ ŞEYLER NEV'İNDEN GÖRMEYEN KİMSE BÂBI

١٠ ــ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا ابنُ عُيَيْنَةَ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عَبَّادِ ابنِ تَمِيمٍ عنْ عَمِّهِ قال شُكِيَ إلى النبيِّ ﷺ الرَّجُلُ يَجِدُ فِي الصَّلاةِ شَيْئاً أَيَقْطَعُ الصَّلاَةَ قال لاَحَتَّى يَسْمَعَ صَوْتاً أَوْ يَجِدَ رِيحاً * وقال ابنُ أبِي حَفْصَةَ عنِ الزُّهْرِيِّ لاَوُضُوءَ إلاَّ فِيما وَجَدْتَ الرِّيحَ أَوْ سَمِعْتَ الصَّوْتَ *

10-....... Abbâd ibnu Temîm'in amucası Abdullah ibnu Zeyd el-Mâzinî şöyle demiştir: Bir kimsenin namâz kılarken gönlünde abdestinin bozulduğu hakkında bir vesvese hisseder olduğu Peygamber'e şikâyet tarzında arz olundu da:

— O zât namâzı kesip bozar mı? denildi.

Peygamber (S):

— *"Hayır, bir ses işitmedikçe yâhud bir koku duymadıkça namâzı kesmez"* diye cevâb verdi [16].

Ve Muhammed ibn Ebî Hafsa, ez-Zuhrî'den söyledi ki, o: Abdest almak ancak koku duyduğun yâhud ses işittiğin hâllerde olur, demiştir [17].

---

15 Buhârî, Hemmâm'dan gelen bu Ebû Hureyre hadîsini Kitâbu'l-Lukata'da tam senedi ve metniyle getirecektir. Burada ta'lîk şeklinde getirmiş ve başlığa delîl olacak diğer kuvvetli bir misâlin varlığına işâret eylemiştir.

16 *el-Vesvese* ve *Visvâs:* Nefs ve şeytân kalbe fayda ve hayrı olmayan hâtıra atmakla dağdadağa vermek ma'nâsınadır *(Kaamûs Ter.).*

Buna göre vesvese kalbe gelen gizli hareket ve daha doğrusu şeytânî hisler ve hayâllerdir. Bunlar bir delîle dayanmayan zayıf şeyler olduğundan, sakınılması gereken şübheli işlerden değillerdir. Fıkıhtaki "Yakîn şekk ile zâil olmaz" düstûru bu hadîsten alınmıştır. Şübhesiz şeytânî vesvese, îmân ve ibâdet yolunun yol kesicisidir. Mü'mine hakk sûretinde görünerek yolunu keser: Abdestin bozuldu diye bir musallîyi namâzdan alıkor. Her abdest alıp namâza durdukça bu şeytânî karıştırma tekerrür ederek zavallı vesveseli kişi bir türlü namâz kılmağa muvaffak olamaz; bu bâzen cinnet derecesine varır! Bu konuda asl olan vesveselerin, sakınılmaları emredilen şübheli işler hükmüne girmiyecekleridir. Çünkü Rasûlullah (S): *"Kişi fiilen bir fenâlığı yapmadıkça yâhud diliyle bir söz söylemedikçe ümmetin ferdlerinin nefsinin konuşmalarından Allah vazgeçmiştir"* buyurmuştur. Vesvese boşa atılmıştır; hükmü yoktur *(Umdetu'l-Kaarî).*

17 ez-Zuhrî'den bu sözünü Ahmed ile Ebu'l-Abbâs es-Sirâc mevsûlen rivâyet et-

١١ـ حدّثنا أحْمَدُ بنُ المِقْدامِ الْعِجْلِيُّ قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ الطُّفاوِيُّ قال حدّثنا هِشامُ بنُ عُرْوَةَ عنْ أبيهِ عنْ عائِشَةَ رضى الله عَنها أنَّ قَوْماً قالُوا يارسولَ الله إن قوْماً يأْتُونَنا باللَّحْمِ لاَنَدْرِى أذَكَرُوا اسْمَ الله عَلَيْهِ أمْ لاَ فقال رسول الله ﷺ سمُّوا اللهَ عَلَيْهِ وكُلُوهُ *

11-....... Âişe(R)'den (şöyle demiştir): Bir topluluk:

— Yâ Rasûlallah! Bir kavim bize et getiriyor. Onların bu hayvânları keserken üzerlerine Allah ismini söyleyip söylemediklerini bilemiyoruz? dediler.

Rasûlullah (S):

— *"Bu et üzerine sizler **Bismillah** deyin ve onu yiyin"* buyurdu [18].

٦ـ بابُ قَوْلِ الله تعالى وإذَا رَأوْا تِجارَةً أوْ لَهْواً انْفَضُّوا إلَيْها

6- YÜCE ALLAH'IN:
"Onlar bir ticâret yâhud bir oyun, bir eğlence gördükleri zamân ona yönelip dağıldılar..." (el-Cumua: 11)
KAVLİ BÂBI

١٢ـ حدّثنا طَلْقُ بنُ غَنَّامٍ قال حدّثنا زَائِدَةُ عنْ حُصَيْنٍ عنْ سالِمٍ قال حدّثنى جابِرٌ رضى اللهُ عنه قال بَيْنَما نَحْنُ نُصَلّى مَعَ النبيِّ ﷺ إذْ أقْبَلَتْ مِنَ الشَّامِ عِيرٌ تَحْمِلُ طَعاماً فالْتَفَتُوا إلَيْها حَتَّى ما بَقِىَ مَعَ النبيِّ ﷺ إلاَّ اثْنا عَشَرَ رَجلاً فَنَزَلَتْ وإذَا رَأوْا تِجارَةً أوْ لَهْواً انْفَضُّوا إلَيْهَا *

12-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Biz (bir defa) Peygamber (S) ile birlikte cumua namâzı kılarken Şâm'dan yiye-

mişlerdir. Ebu'l-Abbâs es-Sirâc bunu Peygamber'e yükseltmiştir. Bâzı şârihler bunu Zuhrî'nin sözü zannetmişler, hakîkatte o Peygamber'den rivâyet etmektedir. Fakat Buhârî âdeti üzere hadîsi burada pek kısaltmıştır (İbn Hacer).

18 Medîne etrafındaki sürü sâhibi çöl halkı bulundukları yerlerde koyun, sığır kesip Medîne'ye et satmağa giderlermiş. Bâzı kimselerin Peygamber'den hükmünü sordukları etler bu çöl halkının sattığı etlermiş. Bedevî olsun, şehirli olsun bir müslümânın kestiği hayvândan şübhe etmek uygun olmadığından Peygamber onlara metindeki çok güzel cevâbı vermiştir.

İbn Hacer şöyle dedi: Buhârî'nin bu hadîsi getirmekten maksadı, vesveseli kimselerin gönüllerindeki gizli hareketin kendilerini mübâh işlerden men'e kadar götürdüğünü bildirmektedir... *(Fethu'l-Bârî).*

cek yüklü bir kervân geldi. Cemâat birer birer kervân kaafilesine doğru yönelip oniki kişi kalıncaya kadar hep dağıldılar. İşte bunun üzerine şu âyet indi:

"Onlar bir ticâret yâhud bir oyun, bir eğlence gördükleri zamân ona yönelip dağıldılar, seni ayakta bıraktılar. De ki: Allah nezdindeki (sevâb mü'minler için) ***eğlenceden de, ticâretten de hayırlıdır. Allah rızk verenlerin en hayırlısıdır"*** (el-Cumua: 11) [19].

٧ــ بابُ مَنْ لَمْ يُبالِ مِنْ حَيْثُ كَسَبَ المَالَ

7- MALI NEREDEN KAZANDIĞINA ALDIRMAYAN KİMSE BÂBI

١٣ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا ابنُ أَبِي ذِئْبٍ قال حدّثنا سَعِيدٌ المَقْبُرِيُّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى الله عنه عنِ النبيِّ ﷺ قال يَاتِي عَلَى النَّاسِ زَمانٌ لاَ يُبَالِي المَرْءُ ماأَخَذَ مِنْهُ أَمِنَ الحَلاَلِ أَمْ مِنَ الحَرَامِ *

13-....... Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S): *"İnsanlar üzerine öyle bir zamân gelecek ki, o devirde kişi ele geçirdiği malı halâldan mı, yoksa harâmdan mı kazandığına hiç aldırmaz"* buyurmuştur [20].

٨ــ بابُ التِّجارَةِ فِي البَرِّ وقَوْلُهُ رِجالٌ لاتُلْهِيهِمْ تِجارَةٌ ولاَ بَيْعٌ عَنْ

---

19 Hadîsin başlığa uygunluğu *"Bir ticâret gördükleri zamân...* âyeti indi" sözündedir. Bu âyetin bu kitâbda zikredilme sebebi, içinde alışveriş nevi'lerinden biri olan ticâret'in zikredilmesidir. Hadîs Cumua Kitâbı'nda da geçmiş ve açıklamalar orada verilmişti (Aynî).

Buhârî buradaki başlıkla ticâret hernekadar halâl kazanma yollarından olması i'tibâriyle medhedilmiş bir çalışma ise de, ticâretten önce yapılması gereken işlerin önüne geçirildiği zamân bâzen kötülendiğine işâret etmiştir (İbn Hacer).

20 Buhârî bu başlıkla mâlî kazançlarının halâllık ve harâmlığını araştırmayı terkedenin kötülenmesini işâret etmiştir. Şârih ibn Battâl: Kişinin servetinin menbâ'-ını araştırmaması, dâimâ murâkabe üzere bulunmaması dîn zaîflığından ve îmân /gevşekliğindendir. Bir de bu aldırmamazlık fitne ve fesâdın umûmîleşmesi, ahlâksızlığın halk arasında genişleyip yayılmasından olur demiştir.

İbnu't-Tîn: Bu hadîste amellerin muhâsebesini terketmekten sakındırma vardır. Çünkü malın insanlar arasında uyandırdığı fitne çok şiddetlidir, demiş ve Enes'in şu hadîsini rivâyet etmiştir: Enes: Yâ Rasûlallah! Beni duâsı kabûl edilmiş kıl (yânî, bunun yolunu bana göster), dedi. Rasûlullah (S): *"Ey Enes! Halâl kazan, duân kabûl olur. Zîrâ kişi ağzına harâm bir lokma götürürse kırk gün duâsı kabûl olunmaz"* buyurdu *(Umdetu'l-Kaarî).*

ذِكْرِ اللهِ. وقال قَتَادَةُ كانَ الْقَوْمُ يَتَبَايَعُونَ وَيَتَّجِرُونَ ولَكِنَّهُمْ إذَا نابَهُمْ حَقٌّ مِنْ حُقُوقِ اللهِ لَمْ تُلْهِهِمْ تِجارَةٌ ولاَ بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ حَتَّى يُؤَدُّوهُ إلَى اللهِ *

8- KARADA [21] TİCÂRET (YAPMANIN MÜBÂHLIĞI) VE YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI:

"Öyle adamlar vardır ki, onları ne bir ticâret, ne bir alışveriş Allah'ı zikretmekten, dosdoğru namâz kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymaz. Onlar kalblerin ve gözlerin döneceği günden korkarlar"

(en-Nûr: 37)[22].

Katâde şöyle demiştir: Sahâbîler alışveriş ve ticâret yaparlardı. Lâkin onlar Allah haklarından bir hakk karşılarına geldiği zamân hiçbir ticâret ve hiçbir alışveriş onları, o Allah hakkını Allah'a ödeyinceye kadar, Allah'ın zikrinden alıkoymazdı [23].

١٤ــ حدّثنا أبوعاصِمٍ عَنْ ابنِ جُرَيْجٍ قال أخبرني عَمْرُو بنُ دينارٍ عَنْ أبِي المِنْهالِ قال. كُنْتُ أتَّجِرُ في الصَّرْفِ فَسأَلْتُ زَيْدَ بنَ أرْقَمَ رضى الله

---

21 Bu başlık bâzı Buhârî nushalarında bâ'nın fethi ve râ'nın şeddesiyle el-Berr şeklinde, diğer bâzı nushalarda ise bâ'nın fethi ve noktalı zâ'ın şeddesiyle el-Bezz şeklinde gelmiştir. Bu iki lâfzın lugat ma'nâları şöyledir:

el-Berr:... ve deniz mukaabilidir ki, sahrâ ma'nâsınadır; kara ta'bîr olunur...

el-Bezz: Mutlak sıyâba yânî libâs maddesine denir ki, lisânımızda da bez ta'bîr olunur. Bir kavle göre sıyâb olan ve sıyâb makûlesinden olan ev metâına denir... ve *Bezzâz* bez satan adama denir ki, bezci ta'bîr olunur *(Kaamûs Ter.).*

Şârihlerin bâzısı bir bâb sonra gelecek olan deniz ticâreti bâbına uyması bakımından bunu kara ticâreti ma'nâsına *el-Berr* nushasını; diğer bâzıları da bütün ev eşyâsı ticâreti ma'nâsını ifâde etmesi bakımından *el-Bezz* rivâyetini tercîh etmek istemişlerdir. Bâzısı da bâbda ticâret nevi'leri içinden bu lâfızların birinin ta'yînini gerektirecek bir sebeb yoktur demişlerdir.

22 Buhârî'nin âyeti burada zikretmesi, ticâretin mübâhlığını isbât etmek içindir. Âyette ticâretten sonra bey'in zikredilmesi, ticâretin tâcirin san'atı olup kazanc için alışverişten ibâret bulunduğu; bey'in ise hâss olduğu; binâenaleyh hâss olan bey'in âmm olan ticâret üzerine atfedildiği; yâhud ticâret seferle yapılanı, bey' de hazarda yapılan olduğu... gibi tevcîhler yapılmıştır.

İbn Abbâs: âyetteki "Allah'ın zikrinden" maksad farz namâzlardır; "Süddî" ise cemâatle namâzdır; Mukaatil ibn Hayyân da: Bu ticâret işleri onları namâzda hazır bulunmaktan, onu Allah'ın emrettiği gibi ikaame ve vakitleriyle muhâfaza etmekten alıkoymadı, demişlerdir.

23 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de: Ben bu ta'lîkin Katâde'den mevsûlen rivâyet edildiğini görmedim, dedi. Evet, İbn Kesîr kendi tefsîrinde zikrettiğine göre İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr, İbn Umer'den şunu rivâyet etmişlerdir: İbn Umer çarşıda

عنهُ فقال قال النبىُّ ﷺ ح وحدّثنى الفَضْلُ بنُ يَعْقُوبَ قال حدّثنا الحَجَّاجُ بنُ مُحَمَّدٍ قال ابنُ جُرَيْجٍ أخبرنى عَمْرُو بنُ دِينارٍ وعامِرُ بنُ مُصْعَبٍ أنَّهُما سمِعا أبا المِنْهالِ يَقُولُ سألتُ البَرَاءَ بنَ عازِبٍ وزَيْدَ بنَ أرْقَمَ عنِ الصَّرْفِ فقالاَ كُنَّا تاجِرَيْنِ عَلَى عَهْدِ رسولِ اللهِ ﷺ فَسألْنا رسولَ اللهِ ﷺ عنِ الصَّرْفِ فقال إنْ كان يَداً بِيَدٍ فلاَ بأْسَ وانْ كانَ نَساءً فلاَ يَصْلُحُ *

14-....... Ebu'l-Minhâl şöyle dedi: Ben sarraflıkta ticâret yapardım. Zeyd ibn Erkam'a sordum. O: Peygamber (S) şöyle buyurdu... dedi.

H İbn Cureyc şöyle dedi: Bana Amr ibnu Dînâr ile Âmir ibnu Mıs'ab haber verdiler. Bu ikisi Ebu'l-Minhâl'den şöyle derken işitmişlerdir: Ben el-Berâ ibn Âzib'e ve Zeyd ibn Erkam'a sarraflıktan sordum. İkisi de şöyle dediler: Biz Rasûlullah zamânında iki tâcir idik. Rasûlullah'a sarraflıktan sorduk. Rasûlullah (S): "(Bir mecliste) *bir elden bir ele verilir alınırsa be's yoktur. Eğer va'de ile olursa sahîh olmaz*" buyurdu.

٩ــ بابُ الخُرُوجِ فِى التِّجارَةِ وقَوْلِ اللهِ تعالى فانْتَشِرُوا فى الأرْضِ وابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللهِ

9- TİCÂRET İÇİN ÇIKMAK VE YÜCE ALLAH'IN: *"Artık o namâz kılınınca yeryüzüne dağılın, Allah'ın fadlından (nasîb) arayın..."* (el-Cumua: 10) KAVLİ BÂBI [24]

---

idi. Namâza ikaame edildi. Onlar dükkânlarını kilitleyip mescide girdiler. İbn Umer: İşte âyet bunların, yânî sahâbîlerin bu hâlini tesbît için indi demiştir (Aynî, Kastallânî).

es-Sarf: Bir nesneyi çevirmek ve döndürmek ma'nâsınadır ki, bir nesneyi bir hâletten diğer bir hâlete reddeylemekten ibârettir... Ve sarf, çevirmek ve döndürmek ma'nâsınadır ki, bir nesneyi bir hâletten diğer bir hâlete döndürmek yâhud bir başka şeye ibdâl eylemekten ibârettir.. *(Kaamûs Ter.).*

Fakîhlere göre *Sarf,* bey'in bir nev'idir, parayı para ile satmaktır. Bu tebdîl muâmelecisine *Sarrâf* denir. Buna göre *Sarf,* altını altın, gümüşü gümüş veyâ bunların birini diğeri ile satmaktan ibâret bir alışveriş muâmelesidir. Hadîsteki iki sahâbînin Rasûlullah'tan sordukları da semeni semen ile tebdîlin meşrû' olup olmadığıdır.

Bu hadîsten bütün âlimler sarrâfî muâmelede iki tarafın parayı kabzetmeleri şart olduğunda ittifâk etmişlerdir. Yalnız sarf ve tebdîl mukaabili olarak birşey almak câiz midir, değil midir konusunda, görüş ayrılıkları vardır.

24 Buhârî bu başlığı ticâret için çıkıp çarşıda pazarda kazanç yolu aramanın mü-

١٥ـــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ سَلاَمٍ قال أخبرنا مَخْلَدُ بنُ يَزِيدَ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال أخبرنى عَطاءٌ عنْ عُبَيْدِ بنِ عُمَيْرٍ أنَّ أبا مُوسَى الأشْعَرِيَّ اسْتَأذَنَ عَلَى عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ رضِىَ اللهُ عنهُ فَلَمْ يُؤْذَنْ لَهُ وكأنَّهُ كانَ مَشْغُولاً فَرَجَعَ أبُو مُوسَى فَفَرَغَ عُمَرُ فقال ألَمْ أسْمَعْ صَوْتَ عَبْدِ اللهِ بنِ قَيْسٍ ائْذَنُوا لَهُ قِيلَ قَدْ رَجَعَ فَدَعاهُ فقال كُنَّا نُؤْمَرُ بِذَلِكَ فَقال تَأْتِينِى عَلَى ذٰلِكَ بالْبَيِّنَةِ فانْطَلَقَ إلَى مَجْلِسِ الأنْصَارِ فَسألَهُمْ فقالُوا لاَيَشْهَدُ لَكَ على هَذَا إلاَّأصْغَرُنا أبُو سَعِيدٍ الخُدْرِيُّ فَذَهَبَ بأبِى سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ فقال عُمَرُ أخَفِيَ عَلَيَّ مِنْ أمْرِ رسولِ اللهِ ﷺ ألْهَانِى الصَّفْقُ بالأسْوَاقِ يَعْنِى الخُرُوجَ إلَى تِجارَةٍ *

15-....... Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh Ubeyd ibnu Umeyr'den şöyle haber verdi: Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, Umer ibnu'l-Hattâb'ın yanına girmek için izin istedi de ona izin verilmedi. Ve Umer o sırada meşgûliyetli olsa gerekti. Bunun üzerine Ebû Mûsâ geri döndü. Umer meşgûliyetten kurtulunca (Ebû Mûsâ'yı kasdederek):

— Ben Abdullah ibn Kays'ın sesini işitmedim mi? Ona izin veriniz de gelsin, demiş.

Fakat:

— Ebû Mûsâ gitti, denilmiş.

Umer Ebû Mûsâ'yı çağırtıp dönüşünün sebebini sorunca, o:

— Biz bununla (yânî izin verilmeyen kapıdan dönmekle) emrolunuyorduk, dedi.

Bunun üzerine Umer:

— Rasûlullah'ın böyle emrettiğine dâir beyyine getireceksin! dedi.

Bunun üzerine Ebû Mûsâ, Ensâr meclisine gitti de, onlardan bu emri bileni istedi. Ensâr:

— Bu mes'ele üzerine sana büyüklerimizin şâhidliğine ihtiyâc yok; bunu en küçüğümüz (meselâ) Ebû Saîd Hudrî (bile bilir) muhakkak şehâdet eder, dediler.

Akabinde Ebû Mûsâ, Ebû Saîd Hudrî'yi Umer'e götürdü (o da Peygamber'in emrini anlattı). Umer:

— Rasûlullah'ın emrinden bu geri dönme mes'elesi bana kapalı

---

bâh olduğunu isbât için koymuştur. Nehiylerden sonraki emirler ibâha ifâde eder: "*İhrâmdan çıktığınız vakit* (isterseniz) *avlanın...*"(el-Mâide:2) âyetindeki avlanma emri, avlanmanın mübâhlığını ifâde ettiği gibi, başlıktaki âyette bulunan "*İbteğu* = Arayın" emri de, ticâretle maîşet aramanın mübâhlığına delâlet eder.

mı kaldı? (Öyle ya) çarşılara, pazarlara çıkıp alışveriş etmek beni alıkoymuş, meşgûl etmiştir, dedi [25].

١٠ ــ بابُ التِّجَارَةِ فِي الْبَحْرِ. وقال مَطَرٌ لاَبَأْسَ بِهِ وماذَكَرَهُ اللهُ فِي
الْقُرْآنِ إلاَّ بِحَقٍّ ثُمَّ تَلاَ وتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيه ولِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ والْفُلْكُ
السُّفُنُ الوَاحِدُ والجَمْعُ سَوَاءٌ وقال مُجاهِدٌ تَمْخَرُ السُّفُنُ الرِّيحَ ولاَ
تَمْخَرُ الرِّيحَ مِنَ السُّفُنِ إلاَّ الْفُلْكُ الْعِظَامُ * وقال اللَّيْثُ حدّثنى جَعْفَرُ
بنُ رَبِيعَةَ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ هُرْمُزَ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللهُ عَنهُ عنْ
رسولِ اللهِ ﷺ أنَّهُ ذَكَرَ رجُلاً مِنْ بَنِي إسْرَائِيلَ خَرَجَ فِي الْبَحْرِ فَقَضَى
حاجَتَهُ وساقَ الحَدِيثَ * حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ صالِحٍ قال حدّثنى اللَّيْثُ
بِهَذَا

10- DENİZDE TİCÂRET BÂBI

Ve Matar ibnu Tahmân: Denizde gemilerle ticâret etmekte be's yoktur. Çünkü Allah'ın Kur'ân'da gemilere binmeyi zikretmesi başka değil, ancak hakk iledir, dedi de: "... ***Ve gemilerin denizde suları yararak gittiklerini görüyorsun ki, bu sırf Allah'ın fazlından nasîb aramanız ve ona şükretmeniz içindir"*** (el-Nahl: 14) **âyetini okudu [26].**

Buhârî dedi ki: Âyetteki "*Fulk*", gemiler demektir.

---

25 Müslim'in Ebû Mûsâ'dan gelen bir hadîsinde Rasûlullah'ın: "*Bir eve girmek için izin istemek üç defadır. İzin verilirse ne a'lâ, yoksa geri dönersin*" buyurduğunu işittim, demiştir. Eve üç izinle girme usûlü en-Nûr:27. âyetinde de sarâhatle bildirilmiştir.

Böyle iken Umer'in, Peygamber'in bu emri hakkında Ebû Mûsâ'dan şâhid istemesi, Ebû Mûsâ'ya inanmadığından değil, haberlerin ve hadîslerin muhakkak şâhidli ve delîlli rivâyet edilmeleri usûlünü yerleştirmek istemesindendir. Nitekim o sırada Halîfe'nin yanında Irâk ve Şâm halkından yeni müslümân olmuş bâzı kimseler bulunduğu, bunların ulu orta, yalan yanlış hadîs rivâyetine kalkışmalarından endîşe ettiği için Ebû Mûsâ'dan rivâyetine delîl istediği söylenmiştir. Hakîkaten İmâm Mâlik'in *el-Muvatta*'ındaki: "Umer, Ebû Mûsâ'ya: Dikkat et, ben seni ittihâm etmedim; lâkin ben insanların Rasûlullah üzerine yalan söz söylemelerinden endîşe ettim" ziyâdesi, bunu te'yîd etmektedir. Ebû Dâvûd da kendi *Sünen*'inde hadîsi bu ziyâde ile rivâyet etmiştir.

Hadîsin bâb başlığına delîlliği, son fıkrasında Umer'in söylediği sözdedir (Aynî ve Kastallânî).

26 Matar'ın bu haberini İbn Ebî Hâtim senediyle rivâyet etmiştir. Matar'ın bura-

Bu lâfız, vâhidde ve cemi'de müsâvîdir [27].
Ve Mücâhid: Gemiler rüzgârı yarar ve gemilerden rüzgârı ancak çok büyük olanları yarabilir, dedi [28].
Ve Leys ibn Sa'd dedi ki: Bana Ca'fer ibn Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) İsrâîl oğulları'ndan çıkıp hâcetini yerine getirmiş olan bir kimseyi zikretti, dedi ve hadîsin tamâmını sevkeyledi [29].
Buhârî dedi ki: Bize Leys'in kâtibi Abdullah ibn Sâlih tahdîs edip şöyle dedi: Bana Leys bu hadîsi tahdîs etti [30].

١١ ــ بابٌ وإِذَا رَأَوْا تِجارَةً أَوْ لَهْواً انْفَضُّوا إِلَيْها وقَوْلُهُ جَلَّ ذِكْرُهُ رِجالٌ لاَ تُلْهِيهِمْ تِجارَةٌ ولاَ بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ * وقال قَتادَةُ كانَ الْقَوْمُ يَتَّجِرُونَ ولَكِنَّهُمْ كانُوا إِذَا نَابَهُمْ حَقٌّ مِنْ حُقوقِ اللهِ لَمْ تُلْهِهِمْ تِجارَةٌ وَلاَ بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ حَتَّى يُؤَدُّوهُ إِلَى اللهِ

11- BÂB:

"Onlar bir ticâret yâhud bir eğlence gördükleri zamân ona yönelip dağıldılar..." (el-Cumua: 11).
ve zikri ulu olan Allah'ın şu kavli:
"Öyle adamlar vardır ki, onları ne bir ticâret, ne bir

---

da en-Nahl:14. âyetini okuduğu bildirilmiştir. Ebû Zerr nushasında ise "Fîhi" zamîrinin takdîmiyle olan şu âyeti okuduğu gelmiştir: "... *Gemilerin denizde yara yara gittiklerini görürsün. Bu Allah'ın fadlından nasîb aramanız ve O'na şükretmeniz içindir*"(el-Fâtır:12)

27 "*Fi'l-fulku'l-meşhûn*" (eş-Şuarâ: 119; Yâsîn: 41;es-Sâffât:160), " حَتَّى إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلْكِ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ " (Yûnus: 22) âyetleri, bu kelimenin müfred ve cemi'inin müsâvîliğine delîldir.

28 Mücâhid'in bu sözünü Faryâbî ile Abd ibn Humeyd mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

29 Bu hadîs Zekât Kitâbı'nda, "Denizden çıkarılan şey" bâbında geçmişti. İnşâallah Kefâlet Kitâbı'nda gelecektir. Buhârî bununla deniz ticâretinin kadîm zamânlardan beri bilinen ve alışılan birşey olduğunu işâret etmiştir.

30 Bu da aynı hadîsin başka bir tarîkten sevkidir. Bu tarîkle muallak şeklindeki rivâyetin mevsûllüğünü açıklamış oluyor. Bu, borcunu gönderecek gemi bulamayıp paraları bir odun içine koyup denize salmak sûretiyle yerine ulaştıran kimsenin kıssasını anlatan sahîh bir hadîstir. Buradaki rivâyetlerin ve âyetlerin hepsi deniz ticâretinin mübâhlığına delîl olarak zikredilmiştir.

alışveriş Allah'ı anmaktan alıkoymaz (en-Nûr: 37). **Ve Katâde şöyle demiştir: Sahâbîler ticâret yaparlardı. Lâkin onlar, Allah haklarından bir hakk karşılarına geldiği zamân, hiçbir ticâret ve hiçbir alışveriş onları, o hakkı Allah'a ödeyinceye kadar Allah'ın zikrinden alıkoymazdı** [31].

١٦ ــ حدّثنى مُحمَّدٌ قال حدّثنى مُحمَّدُ بنُ فُضَيْلٍ عنْ حُصَيْنٍ عنْ سالِمِ بنِ أبِى الجَعْدِ عنْ جابِرٍ رضى الله عنهُ قال أقْبَلَتْ عِيرٌ ونَحْنُ نُصَلّى مَعَ النبىِّ ﷺ الجُمُعَةَ فانْفضَّ النَّاسُ إلاَّ اثْنَى عَشَرَ رجُلاً فنَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ وإذَا رَأوْا تِجارَةً أوْ لَهْواً انْفَضُّوا إلَيْها وتَرَكُوكَ قائِماً *

16-...:... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber(S)'in berâberinde cumua namâzını kılmakta iken bir ticâret kervânı geldi. Oniki kişi müstesnâ, insanlar dağıldılar. Bunun üzerine şu âyet indi: ***"Onlar bir ticâret yâhud bir eğlence gördükleri zamân ona yönelip dağıldılar ve seni ayakta bıraktılar..."*** (el-Cumua: 11) [32].

١٢ ــ بابُ قَوْلِ الله تعالى أنْفِقُوا مِنْ طَيِّباتِ ماكَسَبْتُمْ

12- YÜCE ALLAH'IN: *"Ey îmân edenler, kazandıklarınızın en güzellerinden infâk edin..."* (el-Bakara: 267) KAVLİ(NİN TEFSÎRİ) BÂBI [33]

---

31 Bu başlığın hepsi *el-Câmi'u's-Sahîh*'in yalnız el-Müstemlî rivâyetinde böyle terrar edilmiş olarak gelmiş, diğer rivâyetlerde -Nesefî müstesnâ- düşmüştür. Nesefî ise bu başlığı burada zikretmiş, bundan önce geçtiği yerden hazfeylemiştir. Ve yine el-Müstemlî'nin Ebû Zerr rivâyetinde ***"Bir takım adamlar vardır ki.."***(en-Nûr:37) lâfzı düşmüştür.

Hulâsa bu başlık ve Katâde'nin sözü "8- Karada Ticâret... bâbı"nda geçmişti (Kastallânî). Bu tekrarın fâidesi hakkında şârihler değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Kimisi bu tekrarın fâidesi bilinemedi; kimisi, bunu râvîler istinsâh esnâsında tekrâr etti demiş; kimisi de, bunu burada kötülemeden ibâret olan mantûku için zikretti, önceki yerde ise, kötülemenin namâz ve hutbeden meşgûl ettiği hâle tahsîsi olan mefhûmu için zikretti demiştir (Aynî).

32 Bu hadîs "Karada Ticâret... bâbı" nda geçmişti. Onu burada el-Müstemlî rivâyetinde tekrar etmiştir.

33 Yânî kazandıklarınızın halâlinden yâhud iyilerinden. Mücâhid, buradaki kazanmaktan murâd ticârettir, demiştir.

١٧ــ حدّثنا عُثمانُ بنُ أبى شَيْبَةَ قال حدّثنا جَرِيرٌ عنْ مَنْصُورٍ عنْ أبي وَائِلٍ عنْ مَسْرُوقٍ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها قالَتْ قال النبىُّ ﷺ إذَا أنفقَتِ المَرْأةُ مِنْ طَعَامِ بَيْتِها غَيْرَ مُفْسِدَةٍ كانَ لَها أجْرُها بِما أنفقَتْ ولِزَوْجِها بما كَسَبَ ولِلْخازِنِ مِثْلُ ذَلِكَ لايَنْقُصُ بَعْضُهُمْ أجْرَ بَعْضٍ شَيْئاً *

17-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Kadın, evinin yiyeceğinden, evinin geçimini bozucu olmayarak ikrâm ve infâk yaptığında, bu ikrâm ve infâkı sebebiyle kadın için bir ecr vardır. Bu malı kazanması sebebiyle kocasına,* (bunu muhâfaza etmesi sebebiyle) *bekçisine de bir o kadar sevâb vardır. Bunların bâzısının sevâbı, öbürlerinin sevâbından hiçbirşey eksiltmez"* [34].

١٨ــ حدّثنى يَحْيَ بنُ جَعْفَرٍ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عنْ مَعْمَرٍ عنْ هَمَّامٍ قال سَمِعْتُ أبا هُرَيْرَةَ رضى اللهُ عنهُ عنِ النبىِّ ﷺ قال إذَا أنفقَتِ المَرْأةُ مِنْ كَسْبِ زَوْجِها عنْ غَيْرِ أمْرِهِ فَلَهُ نِصْفُ أجْرِهِ *

18-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Kadın, kocasının kazancından, kocasının emri olmaksızın infâk ettiği zamân, kocası için de yarı ücret vardır"* buyurdu [35].

١٣ــ بابُ منْ أحَبَّ البَسْطَ فِى الرِّزْقِ

13- RIZKINDA GENİŞLİK İSTEYEN KİMSE BÂBI

١٩ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ أبِى يَعْقُوبَ الكِرْمانِىُّ قال حدّثنا حَسَّانُ قال حدّثنا يُونُسُ قال حدّثنا مُحَمَّدٌ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ رضى اللهُ عنهُ قال سَمِعْتُ رسولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ منْ سَرَّهُ أنْ يُبْسَطَ لَهُ رِزْقُهُ أوْ يُنْسَأَلَهُ فى أثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ *

---

34 Bu Âişe hadîsinin başlığa uygunluğu *"Kazanması sebebiyle"* sözündedir. Bu hadîs Zekât Kitâbı'nda "Sadaka verdiği zamân kadının ücreti bâbı"nda geçmiş ve hadîsle ilgili açıklamalar orada verilmişti.

35 Hadîsin başlığa delîl olan yeri *"Kocasının kazancından"* sözüdür. Çünkü kocasının kazancı ticâretten ve daha başka yollardan olur. Ve erkek de kazancının güzellerinden infâk etmekle emredilmişti.
Buhârî bu hadîsi Nafakalar Kitâbı'nda da getirmiştir.

19-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: *"Kim rızkının kendisine genişletilmesi yâhud ömrünün bakıyyesi kendisine uzatılması kendini sevindirirse, o kimse hısımlarıyle ilgilensin* (yânî onlara iyiliği, ihsânı ekleyip dursun)'' [36].

١٤ــ بابُ شِرَاءِ النبيِّ ﷺ بالنَّسِيئَةِ

14- PEYGAMBER(S)'İN MÜDDETLE SATIN ALMASI BÂBI

٢٠ــ **حدّثنا** مُعَلَّى بنُ أَسَدٍ قال **حدّثنا** عَبْدُ الوَاحِدِ قال **حدّثنا** الأَعْمَشُ قال ذَكَرْنا عِنْدَ إِبْرَاهِيمَ الرَّهْنَ فِي السَّلَمِ فقال **حدّثني** الأَسْوَدُ عنْ عائِشَةَ رضى الله عنها أنَّ النبيَّ ﷺ اشْتَرَى طَعاماً مِنْ يَهُودِيٍّ إِلَى أَجَلٍ وَرَهَنَهُ دِرْعاً مِنْ حَدِيدٍ *

20-....... Âişe (R): Peygamber (S) bir Yahûdî'den, bedelini bir müddet sonra ödemek üzere zahîre satın aldı ve ona demirden bir zırhı rehin bıraktı, dedi.

٢١ــ **حدّثنا** مُسْلِمٌ قال **حدّثنا** هِشامٌ قال **حدّثنا** قَتَادَةُ عنْ أَنَسٍ ح وحدّثني مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ الله بنِ حَوْشَبٍ قال **حدّثنا** أَسْباطٌ أَبُو اليَسَعِ البَصْرِيُّ قال **حدّثنا** هِشامٌ الدَّسْتَوَائِيُّ عنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ رضى اللهُ عنهُ أَنَّهُ مَشَى إِلى النبيِّ ﷺ بخُبْزِ شَعِيرٍ وإِهالَةٍ سَنِخَةٍ ولَقَدْ رَهَنَ النبيُّ ﷺ دِرْعاً لَهُ بالمَدِينَةِ عِنْدَ يَهُودِيٍّ وأَخَذَ مِنْهُ شَعِيراً لِأَهْلِهِ ولَقَدْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ ماأَمْسَى عِنْدَ آلِ مُحَمَّدٍ ﷺ صاعُ بُرٍّ ولاَ صاعُ حَبٍّ وإِنَّ عِنْدَهُ لَتِسْعَ نِسْوَةٍ *

21-....... Enes ibn Mâlik(R)'ten: Enes (bir kerresinde) Peygamber'e bir arpa ekmeği ve bir mikdâr bayat yağ götürdü. Yemîn olsun o sırada Peygamber (S) demirden bir zırhını Medîne'de bir Yahûdî'-

---

36 Hadîsin başlığa cevâblığı, onu isteyenin ne yapması gerektiğini açıklayıp beyân etmekte bulunmasıdır.

Hısımlara sılanın mertebeleri ve dereceleri vardır. Bunların ednâ derecesi tatlı sözle, selâm ile hâl hâtır sormakla olan sıladır. Buradan başlayarak ziyâretle, hizmetle, mâlî yardımla yapılan derecelere kadar yükselir. Bu dereceler de kudretin ve ihtiyâcın değişiklikleriyle değişik olur..

nin yanında rehin bırakmış ve ondan âilesi için (va'de ile bir mikdâr) arpa almak üzere idi. Yine yemîn olsun bu hâlde iken, ben Peygamber'den işittim ki, O: *"Muhammed'in ev halkı yanında ne bir sâ' buğday, ne bir sâ' dâne akşâmladı"* buyuruyordu. Ve hakîkaten o zamân Peygamber'in yanında dokuz kadın vardı [37].

١٥ــ باب كَسْبِ الرَّجُلِ وعَمَلِهِ بِيَدِهِ

15- KİŞİNİN KAZANMASI VE ELİYLE ÇALIŞMASI BÂBI

٢٢ــ حدّثنا إسْماعِيلُ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثني ابنُ وَهْبٍ عَنْ يُونُسَ عنِ ابنِ شِهابٍ قال حدّثني عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّ عائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عنها قالَتْ لمَّا اسْتُخْلِفَ أبو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ قال لَقَدْ عَلِمَ قَوْمِي أنَّ حِرْفَتِي لَمْ تَكُنْ تَعْجِزُ عَنْ مَؤُنَةِ أهْلِي وشُغِلْتُ بأمْرِ المُسْلِمِينَ فَسَيَأْكُلُ آلُ أبِي بَكْرٍ مِنْ هَذَا المَالِ ويَحْتَرِفُ المُسْلِمِينَ فِيهِ *

22-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr es-Sıddîk halîfe yapıldığı zamân şöyle dedi: Muhakkak ki benim kavmim, benim kazanç cihetimin kendi âilemi geçindirmekten âciz olmadığını kat'îyetle bilmiştir. Şimdi ise ben müslümânların işiyle meşgûl kılındım. Onun için bundan sonra Ebû Bekr âilesi şu Beytü'l-mâl'den yiyecek ve Ebû Bekr de müslümânların Beytü'l-mâli hesâbına kazanacaktır [38].

---

37 Âişe ve Enes hadîslerinin başlığa delîllikleri meydândadır. Bu hadîsler va'de ile alışverişin câiz olduğunu isbât eder. Bunu ***"Ey îmân edenler, ta'yîn edilmiş bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zamân onu yazın..."*** şeklinde devâm eden borçlanma (mudâyene) âyeti de nâsslaştırmıştır(el-Bakara:282). Bu hadîsler o sırada Medîne'nin ticâret hayâtını Yahûdîler'in hâkim bulunduğunu, belki Peygamber'in âilesine yedireceği bu erzâkı başka bir yerden tedârik edemediğini düşündürür.

38 Hadîs kişinin eliyle çalışıp kazanmasının daha fazîletli olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü Ebû Bekr de eliyle çalışıp, kazancıyla âilesini geçindirirken, halîfe seçilmesiyle san'atını icrâ etmeye zamân kalmadığından, istemeyerek bundan sonra Beytü'l-mal'den yemek zorunda olacağını bildirmiştir.

Ebû Bekr halîfe seçildiğinde ticâretle meşgûl bulunduğu elbiseleri sabâhleyin âdeti üzere başının üstüne koyarak çarşıya çıkmış. Çarşıda Ömer ile Ebû Ubeyde'ye râstgelmiş. Bunlar Halîfe'ye: Bu ne hâl; çarşıda pazarda işin ne? Sen müslümânların işini yüklendin! demişler. Ebû Bekr: Ya ben âilemi nasıl geçindireyim? diye sormuş. Onlar da: Biz sana nafaka takdîr ederiz, diyerek günlük yarım koyun nafaka takdîr etmişlerdir. O zamânın orta piyasasına göre, yarım koyun, ikibuçuk dirhem gümüş kıymetindedir (İbn Sa'd, *et-Tabakaat*).

٢٣ــ حدّثنى محمّدٌ قال حدّثنا عَبْدُ الله بنُ يَزِيدَ قال حدّثنا سَعِيدٌ قال حدّثنى أبو الأسْوَدِ عنْ عُرْوَةَ قال قالَتْ عائِشَةُ رضى الله عنها كانَ أصْحابُ رسولِ الله ﷺ عُمَّالَ أنْفسِهِمْ وكانَ يَكُونُ لَهُمْ أرْوَاحٌ فَقِيلَ لَهُمْ لوِ اغْتَسَلْتُمْ رَوَاهُ همَّامٌ عنْ هِشَامٍ عنْ أبيهِ عنْ عائِشَةَ *

23-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın sahâbîleri kendi işlerinin işçileri idiler (Bizzât çalışırlar, terlerler, namâza gelirlerdi). Bu sebeble vücûdlarında ağır kokular olur idi. (Rasûlullah tarafından) kendilerine *"Keşki yıkansaydınız!"* denilirdi [39].

Bu hadîsi Hemmâm, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe'den rivâyet etmiştir [40].

٢٤ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَى قال أخبرنا عِيسَى بنُ يُونُسَ عنْ ثَوْر عنْ خالِدِ بنِ مَعْدَانَ عنِ المِقْدَامِ رضى الله عنه عنْ رسولِ الله ﷺ قال ماأكَلَ أحَدٌ طَعاماً قطُّ خَيْراً مِنْ أنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ وإنَّ نَبِيَّ الله دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ كانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ *

24-....... el-Mıkdâm(R)'dan: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Hiçbir kimse kendi elinin çalışmasını yemekten daha hayırlı bir yiyecek aslâ yememiştir. Allah'ın Peygamberi Dâvûd aheyhi's-selâm da kendi elinin emeğinden yer idi"* [41].

٢٥ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ مُوسَى قال حدّثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال أخبرنا مَعْمَرٌ عنْ هَمَّامِ بنِ مُنَبِّهٍ قال حدّثنا أبو هُرَيْرَةَ عنْ رسولِ الله ﷺ أنَّ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ كانَ لاَيَأْكُلُ الأمِنْ عَمَلِ يَدِهِ *

25-....... Hemmâm ibn Münebbih şöyle demiştir: Ebû Hureyre (R) bizlere Rasûlullah(S)'ın: *"Şübhesiz Dâvûd Peygamber (S), ken-*

39 Bu hadîs dahî kişinin kendi eli ve alınteriyle kazancının fazîletine ve Peygamber'in sahâbîlerinin bizzât çalışarak geçimlerini kazandıklarına delâlet etmektedir.

40 Bu, aynı hadîsin başka bir tarîkini göstermektedir. Bunu Ebû Nuaym *el-Mustahrâc*'da senediyle rivâyet etmiştir.

41 Dâvûd Peygamber, aynı zamânda devlet başkanı olduğu hâlde, zırh yapıp satmak sûretiyle geçimini te'mîn ve ondan yemesi, kendi kazancıyla yaşamanın fazîletine en güzel delîldir. el-Enbiyâ:80; Sebe':11. âyetlerinde Dâvûd'un bu san'atına işâret vardır.

di elinin emeğinden başkasını yemez idi" buyurduğunu tahdîs etti[42].

٢٦ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شهَابٍ عنْ أبي عُبَيْدٍ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمنِ بنِ عَوْفٍ أنَّهُ سَمِعَ أبا هُرَيْرَةَ رضي الله عنهُ يَقُولُ قال رسولُ اللهِ ﷺ لأنْ يَحْتَطِبَ أحَدُكُمْ حُزْمَةً عَلى ظَهْرِهِ خَيْرٌ مِنْ أنْ يَسْألَ أحَداً فَيُعْطِيَهُ أوْ يَمْنَعَهُ *

26-....... Ebû Hureyre (R) şöyle der idi: Rasûlullah (S): *"Yemîn ederim ki, sizden herhangi birinizin* (ipini alıp da dağdan) *arkasına bir bağ odun yüklenmesi, verecek yâhud vermeyecek olan herhangi bir kişiden istemesinden çok hayırlıdır"* buyurdu[43].

٢٧ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ مُوسَى قال حدّثنا وَكِيعٌ قال حدّثنا هِشامُ بنُ عُرْوَةَ عنْ أبيهِ عنِ الزُّبَيْرِ بنِ الْعَوَّامِ رضى اللهُ عنه قال قال النبيُّ ﷺ لأنْ يَأْخُذَ أحَدُ كُمْ أحْبُلَهُ *

27-....... ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Yemîn ederim ki, sizden birinizin iplerini alması, insanlardan istemesinden elbette daha hayırlıdır"* buyurdu[44].

١٦ــ بابُ السُّهُولَةِ والسَّماحَةِ فِي الشِّرَاءِ والْبَيْعِ ومَنْ طَلَبَ حَقًّا فَلْيَطْلُبْهُ فِي عَنَافٍ

16- ALIŞVERİŞTE KOLAYLIKLI VE MUSÂMAHALI (YÂNÎ MÜLÂYİM VE CÖMERT) OLMAK BÂBI

"Kim bir hakk taleb ederse, onu çirkinlik ve harâmlardan perhizkârlık ve geri durma hâleti içinde istesin" [45]

---

42 Bu, Mıkdâm'ın rivâyet ettiği hadîsin Ebû Hureyre tarafından da rivâyet edilişidir ki, hadîsin sağlamlıkça kuvvetini göstermektedir.

43 Bu Ebû Hureyre hadîsi, bu konunun en canlı delîllerindendir. Çünkü geçimini kazanmaktaki izzeti başkalarına minnet ve sâdık yâre külfet yüklemekteki zilleti bunun kadar belîğ ve vecîz bir tasvîr olamaz. Bu hadîs Zekât Kitâbı'nda da geçmişti.

44 Zubeyr ibnu'l-Avvâm da Peygamber'den, Ebû Hureyre'nin bundan evvel geçen hadîsini rivâyet etmiştir.

45 Buhârî bu başlığı alışverişte ve diğer beşerî muâmelelerde dâimâ kolaylıklı ve

٢٨ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَيَّاشٍ قال حدّثنا أبو غَسَّانَ مُحَمَّدُ بنُ مطرِّفٍ قال حدّثني مُحَمَّدُ بنُ المُنْكَدِرِ عنْ جابِرِ بنِ عَبْدِ اللهِ رضى اللهُ عنهما أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ قال رَحِمَ اللهُ رَجُلاً سَمْحاً إذَا باعَ وإذَا اشْتَرَى وإذَا اقْتَضَى *

28-....... Câbir ibn Abdillah(R)'tan: Rasûlullah (S): *"Satarken, satın alırken, alacağını taleb ve borcunu öderken cömertlik ve kolaylık gösteren kimseye Allah rahmet eylesin"* buyurmuştur [46].

١٧ـ بابُ منْ أنْظَرَ مُوسِراً

17- (BORÇLU OLAN) ZENGİNE MÜHLET VEREN KİMSE(NİN FAZÎLETİ) BÂBI

٢٩ـ حدّثنا أحْمَدُ بنُ يُونُسَ قال حدّثنا زُهَيْرٌ قال حدّثنا مَنْصُورٌ أنَّ رِبْعِيَّ بنَ حِرَاشٍ قال حدّثَهُ أنَّ حُذَيْفَةَ رضى اللهُ عنهُ قال حدّثَهُ قال قال النبيُّ ﷺ تَلَقَّتِ المَلائِكَةُ رُوحَ رَجُلٍ مِمَّنْ كانَ قَبْلَكُمْ قالُوا أعَمِلْتَ مِنَ الخَيْرِ شَيْئاً قال كُنْتُ آمُرُ فِتْيانِي أنْ يُنْظِرُوا ويَتَجَاوَزُوا عَنِ المُوسِرِ قال قال فَتَجَاوَزُوا عَنْهُ * وقال أبو مالِكٍ عنْ رِبْعِيٍّ كُنْتُ أُيَسِّرُ عَلَى المُوسِرِ وأُنْظِرُ المُعْسِرَ * وتَابَعَهُ شُعْبَةُ عنْ عَبْدِ المَلِكِ عنْ رِبْعِيٍّ * وقال أبو عَوَانَةَ عنْ عَبْدِ المَلِكِ عنْ رِبْعِيٍّ أُنْظِرُ المُوسِرَ وأَتَجاوَزُ عنِ المُعْسِرِ * وقال نُعَيْمُ بنُ أبى هِنْدٍ عنْ رِبْعِيٍّ فأَقْبَلُ مِنَ المُوسِرِ وَأتَجاوَزُ عنِ المُعْسِرِ *

---

müsâmahalı davranmanın fazîletini ve bereketini isbât için getirmiştir.

Başlıkta ayrıca Tirmizî, İbn Mâce ve İbn Hıbbân'ın İbn Umer ve Âişe'den merfû olarak rivâyet ettikleri hadîsin senedini ve râvîlerini terkedip, sâdece metnini sevkeylemiştir ve bunu başlıktan bir parça yapmıştır.

46 Hadîs, başlığa tamâmen uygun bir delîl teşkîl etmiştir. Bunda, alışverişte ve bütün medenî muâmelelerde nizâ' ve husûmeti terke, müsâmahaya, güzel hareket etmeye, ahlâkî değer ve güzelliklerin gereğini yerine getirmeye teşvîk ve rağbetlendirme vardır.

Nesâî'nin rivâyetinde: *"Alıcı olsun, satıcı olsun; borcunu veren olsun, alacak sâhibi olsun; her kim kolaylık gösterirse Allah onu cennete girdirir"* lâfzıyledir.

Bütün medenî muâmelelerde Peygamber'in teşvîk eylediği şekilde kolaylaştırıcı ve müsâmahalı davranmanın bereket ve saâdete vesîle olacağı muhakkaktır. Böyle hareket etmekte ümmet ferdleri için dünyevî, uhrevî; maddî ve mânevî pekçok hayırlar, bereketler ve saâdetler vardır.. (Aynî).

29-....... Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Sizden evvelki milletlerden müsâmahalı bir kişinin rûhunu melekler karşıladılar ve:*

— (Dünyâda iken) *hayır nev'inden birşey işledin mi? diye sordular.*

Bu kişi:

— *Ben hizmetçilerime:* (Borçlu olan) *fakîre mühlet veriniz ve müsâmaha ediniz, diye emreder idim, dedim.*

Bunun üzerine melekler de ona müsâmaha eylediler" buyurdu [47].

Ve Ebû Mâlik, Rıb'î'den rivâyetinde: *"Ben zengine karşı kolaylaştırır, fakîre de mühlet verirdim"* tarzında söylemiştir [48].

Bu hadîsi Abdulmelik'ten; o da Rıb'î'den rivâyet etmekte Ebû Mâlik'e Şu'be ibnu'l-Haccâc mutâbaat etmiştir [49].

Ve Ebû Avâne, Abdulmelik'ten; o da Rıb'î'den rivâyetinde: *"Ben* (borçlu olan) *zengine mühlet verir, fakîrden de vazgeçerdim"* şeklinde söyledi [50].

Ve Nuaym ibnu Ebî Hind, Rıb'î'den rivâyetinde: *"Ben zenginden kabûl eder, fakîrden de müsâmaha ederdim"* şeklinde söylemiştir [51].

١٨ــ بابُ مَنْ أنْظَرَ مُعْسِراً

18- (BORÇLU OLAN) FAKÎRE MÜHLET VEREN KİMSE(NİN FAZÎLETİ) BÂBI

٣٠ــ حدّثنا هِشَامُ بنُ عَمَّارٍ قال حدّثنا يَحْيَى بنُ حَمْزَةَ قال حدّثنا الزُّبَيْدِيُّ عن الزُّهْرِيِّ عنْ عُبَيْدِ اللهِ بنِ عَبْدِ اللهِ أنَّهُ سَمِعَ أبا هُرَيْرَةَ رضى اللهُ

---

47 Ebû Zerr ve Nesefî nushalarında böyle gelmiştir; bu, başlığa uygun düşmektedir. Diğer nüshalarda ise: *"Ben, fakîre mühlet vermelerini ve zengine müsâmaha eylemelerini emreder idim"* şeklinde gelmiştir. Müslim de hadîsi böyle getirmiştir.

Zenginliğin sınırında ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir. "Yanında kendisinin ve nafakası kendine lâzım gelenlerin geçimi bulunandır"; "Yanında elli dirhem altın yâhud onun kıymeti bulunandır"; "Zekât nisâbına mâlik olandır"; "Zekât alması halâl olmayandır.." (Aynî).

Üstün olan görüş, zenginlik ve fakîrlik örfe göredir. Binâenaleyh hâli, zengin sayılan bir benzerine nisbet edilen zengindir, aksi de böyledir (Kastallânî).

48 Ebû Mâlik'in bu hadîsini Müslim, *Sahîh*'inde mevsûlen getirmiştir.

49 Bu mutâbaatı İbn Mâce de bu lâfızla mevsûlen getirmiştir. Buhârî "Kitâbu'l-İstikrâz = Borç İsteme Kitâbı"nda *"Zengine müsâmaha eder, fakîrden hafifletirdim"* lâfzıyle rivâyet etmiştir.

50 Ebû Avâne'nin bu rivâyeti, buradaki başlığa uygundur.

51 Ebû Nuaym'in hadîsini Müslim rivâyet etmiştir.

عنهُ عنِ النبيِّ ﷺ قال كانَ تاجِرٌ يُدَايِنُ النَّاسَ فإذَا رَأى مُعْسِراً قال لِفِتْيانِه تَجاوَزُوا عَنْهُ لَعَلَّ الله أنْ يَتَجاوَزَ عَنَّا فَتَجاوَزَ الله عَنْهُ *

30-....... Ebû Hureyre(R)'den; Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Bir tâcir vardı. İnsanlara borç verir dururdu. Borçluyu fakîr gördüğü zamân hizmetçilerine hitâben: Buna müsâmaha gösteriniz; Allah'ın da bizlere müsâmaha etmesi ümîd edilir, derdi. İşte bu huyundan dolayı Allah o tâciri müsâmaha ve afveylemiştir"* [52].

١٩ ـ بابٌ إذَا بَيَّنَ الْبَيِّعانِ ولَمْ يَكْتُما ونَصَحا ويُذْكَرُ عَنِ الْعَدَّاءِ بنِ خالِدٍ قال كَتَبَ لِي النبيُّ ﷺ هَذَا ماشْتَرَى مُحَمَّدٌ رسولُ الله ﷺ مِنَ الْعَدَّاءِ بنِ خالِدٍ بَيْعَ المُسْلِمِ المُسْلِمَ لاَدَاءَ ولاَ خُبْثَ ولاَ غائِلَةَ. وقال قَتادَةُ الغائِلَةُ الزِّنا والسَّرِقَةُ والإباقُ. وقِيلَ لإبْراهِيمَ إنَّ بَعْضَ

---

el-İnzâr; mühlet vermek ma'nâsınadır. Burada fakîr borçlulara va'de veriniz, demektir.

et-Tecâvüz de, burada müsâmaha ma'nâsınadır. Hâli vakti yerinde olanlara da kolaylık gösteriniz, cömert olunuz demektir.

el-I'sâr (الإعسار) : Fakîr olmak ve borçluya takaza eylemek, bir adama çetinlik eylemek ma'nâsınadır.

el-Iysâr; ve zengin olmak ma'nâsınadır.

et-Teysîr: ve bir nesneyi kolay kılmak... *(Kaamûs Ter.).*

52 Buhârî bu hadîsi "Zikru Benî İsrâîl Kitâbı"nda başka bir tarîkten getirmiştir.

Nesâî'nin rivâyeti şöyledir: *"Hiç hayır yapmamış bir kimse vardı; o sâdece insanlara borç verirdi. Borçluyu fakîr görünce hizmetçilerine: Buna müsâmaha ediniz, der idi. O zât ölünce Allah ona:*

— Sen hiç hayır işledin mi? dedi.

O:

— Hayır, lâkin benim bir hizmetçim vardı ve ben insanlara borç verirdim. O hizmetçimi alacaklarımı tahsîl etmesi için gönderdiğimde ona: Kolay ödeyenden al, zorlukta olanı bırak ve ona müsâmaha et; belki Allah bize de müsâmaha eder der idim, dedi.

Allah Taâlâ:

— Ben de senden vazgeçtim buyurdu".

Ebu'l-Yeser'in hadîsinde *"Fakîre mühlet veren yâhud ondaki alacağından vazgeçeni Allah kendi Arş'ının gölgesinde gölgelendirir"* şeklindedir.

Allah fakîre sabr ile emredip şöyle buyurdu: "فَإنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ = ***Eğer*** (borçlu) ***darlık içinde bulunuyorsa ona geniş bir zamâna kadar mühlet*** (verin). ***Sadaka olarak bağışlamanız ise sizin için daha hayırlıdır eğer bilirseniz"*** (el-Bakara: 280; Kastallânî).

النَّخَّاسِينَ يُسَمِّي آرِيَّ خُرَاسَانَ وسِجِسْتَانَ فَيَقُولُ جَاءَ أَمْسِ مِنْ خُرَاسَانَ
جَاءَ الْيَوْمَ مِنْ سِجِسْتَانَ فَكَرِهَهُ كَرَاهِيَةً شَدِيدَةً. وَقَالَ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ
لاَ يَحِلُّ لِامْرِئٍ يَبِيعُ سِلْعَةً يَعْلَمُ أَنَّ بِهَا دَاءً إِلاَّ أَخْبَرَهُ *

19- BÂB: SATICI İLE SATINALICI (MAL VE BEDELİN AYIBINI) BİRBİRLERİNE BEYÂN ETTİKLERİ; AYIBI GİZLEMEDİKLERİ VE BİRBİRLERİNE DOĞRU ÖĞÜT VERDİKLERİ ZAMÂN (ALIŞVERİŞLERİ KENDİLERİNE BEREKETLİ KILINIR) [53]

Ve el-Addâ' ibn Hâlid(R)'den zikrolunuyor ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S) benim için şu vesîkayı yazdı: *"Bu, Muhammed Rasûlullah'ın el-Addâ' ibn Hâlid'den müslümânın müslümâna alışverişi olarak yaptığı bir alışveriştir. Satılan şeyde hiçbir hastalık, kötülük ve gâile yoktur"* [54].

Katâde: "el-Gâile", zinâ, hırsızlık ve kaçma huyu demektir, demiştir.

İbrâhîm en-Nahaî'ye: Bâzı hayvân dellâlları satış sırasında "Horâsân ırkı"; "Sîcistân soyu" diye isimliyor ve "Dün Horâsân'dan geldi" ve "Bugün Sîcistân'dan geldi" diyorlar (da hakîkat olmayan bu övgülerle

---

53 Buhârî hadîsin bir kısmını başlık yapmakla yetinmiştir. Parantez içindeki kısım hadîsin tamamındandır.

en-Nush, en-Nasâha: Öğüt vermek ma'nâsınadır; üçüncü bâbdandır. Müellifin *el-Basâir*'deki beyânına göre, bu madde iki ma'nâya konulmuştur: Biri hulûs ve nakaa, biri iltiyâm ve refâ' ma'nâsınadır. *Nâsıh,* mensûhun leh olana kavlini ihlâs eylemek münâsebetiyle öğüt ve va'z da kullanıldı. Yâhud terzi yırtık elbiseyi düzeltip ıslâh eylediği gibi, nâsıh, mensûhun lehin hâlini ıslâh eylemekle öğüt ve nasîhat da kullanıldı. Ve *Nasîhat* öğüde denir isimdir. Nasîhat edilenin dünyevî ve uhrevî bilcümle hayrını irâdeden ibârettir. Vecîz isimlerdendir... *(Kaamûs Ter.).*

54 el-Addâ' ibn Hâlid, Huneyn harbinden sonra müslümân olmuş bir sahâbîdir. Çöl ahâlîsinden olduğu için kendisinden pek az hadîs rivâyet edilmiştir.

Rasûlullah'ın yazdırdığı bu alışveriş akdi Buhârî'de böyle çok kısadır. Tirmizî'de hadîsin hem sevk sûreti var, hem de daha geniştir: Abdülmecid ibn Vehb şöyle dedi: Bir kerre Addâ' ibn Hâlid (R): Rasûlullah(S)'ın bana yazdığı bir kitâb var, onu sana okuyayım mı? dedi. Ben de: Evet, oku, dedim. Addâ' bir mektûb çıkardı. Şöyle ki: *"Bu vesîka Addâ' ibn Hâlid ibn Hevde'nin Muhammed Rasûlullah'tan bir köle veyâ câriye satın alması üzerine yazılmıştır. O köle veyâ câriyede hastalık, ayıp, kaçmak ve hîlekârlık, zinâ ve hırsızlık yoktur. Binâenaleyh bu akd bir müslümânın öbür müslümâna alışverişidir".*

Bu hadîsi Nesâî, İbn Mâce ve İbnu Mende de buna yakın bir lâfızla mevsûlen rivâyet etmişlerdir. Hadîsin başlığa uygunluğu *"Hiçbir hastalık, kötülük ve gâile yoktur"* sözünden alınır. Çünkü bunları nefyetme, satılan şeyin bunlardan sâlim bulunduğunu beyândır; bunlardan birşeyin gizlenmesi yoktur.

hayvân satıyorlar; ne dersin)? denildi.
İbrâhîm, bu alışverişin şiddetle kerîhliğine hükmetti [55].
Ve Ukbe ibn Âmir (58): "Hiçbir kimseye hastalıklı veyâ ayıblı olduğunu bildiği bir şeyi, ayıbını haber vermeden müşteriye satması halâl olmaz" demiştir [56].

٣١ ـ حدّثنا سُلَيْمانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ قَتادَةَ عن صالِحٍ أبي الخَليلِ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ الحَارِثِ رفعَهُ إلَى حَكِيمِ بنِ حِزامٍ رضى الله عَنْهُ قال قال رسولُ اللهِ ﷺ البَيِّعانِ بالْخِيارِ مالَمْ يَتفرَّقا أوْ قال حَتَّى يَتَفَرَّقا فإنْ صَدَقا وبَيَّنا بُورِكَ لَهُما في بَيْعِهِما وَإنْ كَتَما وكَذَبا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا *

31-....... Hakîm ibn Hızâm (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Alışveriş eden iki kişi* (yânî satıcı ile satın alıcı) *birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe* -yâhud: *Ayrılıncaya kadar,* dedi- *muhayyerliğe sâhibdirler. Bunlardan herbiri dürüst ve doğru söyler ve* (mala, semene âid husûsları) *birbirlerine beyân ederlerse, bu alışverişlerinde kendilerine bereket ihsân olunur. Eğer iki taraf* (mal ve bedelin ayıbını) *gizlerler ve yalan söylerlerse, bu alışverişlerinin bereketi giderilir"* [57].

---

55 Kerâhatin sebebi hakîkat olmayan bu sözlerde müşteriyi aldatma, hîlekârlık ve karıştırma bulunmasıdır. Bu hüküm, tedlîsin; aldatmanın nefyine delâlet etmektedir.

56 Ukbe ibn Amr (R)'ın bu sözünü Ibn Mâce, Ahmed ibn Hanbel, Hâkim mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

İbn Mâce'nin metni şöyledir: "Ukbe dedi ki: Ben Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu işittim: *'Müslümân müslümânın kardeşidir. Hiçbir müslümâna ayıblı bir malı mü'min kardeşine satması halâl olmaz, meğer ki ayıbını bildirsin'"* (Aynî).

Hadîste müslümânın zikredilmesi, umde olması cihetiyledir, yoksa müslümân gayrı müslime de, herhangi bir insana da ayıblı mal satamaz ve aldatmaz.

57 Hadîsin başlığa delîlliği *"Ikisi doğru söyler ve beyân ederlerse"* kavlindedir.

Bu hadîsteki muhayyerlik'in tefsîrinde ayrı görüşler ileri sürülmüştür: Bâzı müctehidler iki tarafın birbirinden ayrılması, kavlen ayrılmaktır. Bâyi' ben sattım; müşteri de aldım deyince, nâssda bildirilen ayrılma meydana gelmiştir. Bundan sonra iki tarafın muhayyerliği kalmaz, alış veriş tamam olmuştur. Artık müşterinin satılanı geri vermeğe hakkı kalmaz. Bundan sonra yalnız görme muhayyerliği, ayıp muhayyerliği, şart muhayyerliği ile mal reddedilebilir, dediler.

Bâzıları: Alışverişte muhayyerliği kesen ayrılma söz ile değil, belki alışverişe dâir görüşülüp müşterinin kabûlünden evvel vukû bulan bedenler ile ayrılmadır. Binâenaleyh bâyi' sattım dedikten sonra müşterinin satıcıdan ayrılıncaya kadar kabûl etmek hakkı vardır. İki taraf birbirinden ayrılınca bu muhayyerlik hakkı kalmaz, dediler.

٢٠ـ باب بَيْعِ الخِلْطِ مِنَ التَّمْرِ

20- ÇEŞİTLİ NEVİ'LERDEN KARIŞIK OLAN HURMANIN ALIŞVERİŞİ BÂBI

٣٢ـ حدّثنا أَبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا شَيْبانُ عنْ يَحْيَ عنْ أَبي سَلَمَةَ عنْ أَبي سَعِيدٍ رضى اللهُ عنهُ قال كُنَّا نُرْزَقُ تَمْرَ الجَمْعِ وهْوَ الخِلْطُ مِنَ التَّمْرِ وكُنَّا نَبِيعُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ فقال النبىُّ ﷺ لاَصاعَيْنِ بِصاعٍ ولاَ دِرْهَمَيْنِ بِدِرْهَمٍ *

32-....... Ebû Saîd (R) şöyle demiştir: Bize çeşitli nevi'lerden karışık olan hurma yığınından rızk verilirdi. Biz de onun iki sâ'ını bir sâ' hurmaya satardık. Peygamber (S) bize- *"İki sâ' hurmayı bir sâ'a; iki dirhemi de bir dirheme satmayınız"* buyurdu [58].

٢١ـ باب ماقِيلَ فِى اللَّحَّامِ والجَزَّارِ

21- ET SATICI VE HAYVÂN KESİCİ HAKKINDA DENİLEN ŞEYLER BÂBI

٣٣ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصٍ قال حدّثنا أَبى قال حدّثنا الأَعْمَشُ قال حدّثنى شَقِيقٌ عنْ أَبى مَسْعُودٍ قال جاءَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصارِ يُكْنَى أَبا شُعَيْبٍ فقال لِغُلامٍ لَهُ قَصَّابٍ اجْعَلْ لِى طَعَاماً يَكْفِى خَمْسَةً فإنِّى أُرِيدُ أَنْ أَدْعُوَ النبىَّ ﷺ خامِسَ خَمسَةٍ فإِنِّى قَدْ عَرَفْتُ فى وجْهِهِ الجوعَ فَدَعاهُمْ فجاءَ معَهُمْ

Diğer bâzıları da: Hadîsteki ayrılmadan maksad, bedenen ayrılmadır. Satıcı ile alıcı birbirlerinden ayrılıncaya kadar alışveriş tamam olmaz, demişler ve bir meclis muhayyerliği kabûl etmişlerdir.

Hanefîler'e göre akd, îcâb ve kabûl ile tamam olur. Satılan şey, müşterinin mülkiyetine geçer. Âkidlerden biri için meclis muhayyerliği kabûl etmek, öbür tarafın hakkını ibtâle varabilir... *(Umdetu'l-Kaarî).*

58 Beytü'l-mâl'in sadakadan toplanmış bulunan hurması karışık olurdu. İçinde çeşitli nevi'ler, yânî iyisi, engini; olmuşu olmamışı bulunurdu. Sahâbîler kendilerine tayın olarak verilen bu hurmanın iki sâ'ını bir sâ' hurmaya satış ve mübâdele ederlerdi. Sonra Peygamber, böyle fazlasına yapılan satış ve mübâdeleyi men' etmiştir. Hurma bir cins olduğundan, fazlası ribâ oluyordu. Hurma böyle olduğu gibi, diğer erzâk ve hubûbat da böyledir. Cinsler ayrı olursa fazlalık câiz olur.

رَجُلٌ فقال النبىُّ ﷺ إنَّ هَذَا قَدْ تَبِعَنا فإنْ شِئْتَ أنْ تَأْذَنَ لَهُ فأْذَنْ لَهُ وَإنْ شِئْتَ أنْ يَرْجِعَ رَجَعَ فقال لاَ بَلْ قَدْ أذِنْتُ لَهُ *

33-....... Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan Ebû Şuayb diye künyelenen bir adam geldi ve kasâb olan bir kölesine: Bana beş kişiye yetecek bir yemek yap. Çünkü ben Peygamber'i beş kişinin beşincisi olarak da'vet etmek istiyorum. Zirâ ben Peygamber'in yüzünde açlığı tanıdım, dedi. Nihâyet o zât onları da'vet etti. Da'vetli olan toplulukla berâber bir adam da geldi. Ebû Şuayb'ın evine vardığında Peygamber (S): *''Şu zât bize tâbi' olup gelmiştir. Ona izin vermek istersen izin ver* (girsin); *geri dönmesini istersen geri dönsün!''* buyurdu. Ebû Şuayb: Hayır (geri dönmeyecek), fakat ben ona izin verdim, dedi [59].

٢٢ـ بابُ مايَمْحَقُ الْكَذِبُ والْكِتْمانُ فى الْبَيْعِ

22- ALIŞVERİŞTE YALAN SÖYLEMENİN VE AYIP GİZLEMENİN BEREKETİ GİDERİP MAHVETMESİ BÂBI [60]

٣٤ـ حدّثنا بَدَلُ بنُ المُحَبَّرِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ قَتَادَةَ قال سَمِعْتُ أبا الخَلِيلِ يُحَدِّثُ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ الحَارِثِ عنْ حَكِيمِ بنِ حِزَامٍ رضى اللهُ عَنهُ عنِ النبى ﷺ قال الْبَيِّعانِ بالخِيارِ مالَمْ يَتفرَّقا أوْ قال حَتَّى يَتفرَّقا فإنْ صَدَقا وبَيَّنا بُورِكَ لَهُما فى بَيْعِهِمَا وإنْ كَتَما وكَذَبا مُحِقتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا *

34-....... Hakîm ibn Hızâm(R)'dan: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *''Satıcı ile satın alıcı birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe* - yâhud şöyle dedi: *Ayrılıncaya kadar - muhayyerliktedirler. Bunlardan herbiri doğru söyleyip* (metâ'a ve bedele âid husûsları) *birbirine beyân ederlerse, bu alışverişlerinde kendilerine bereket ihsân olunur.*

59 Bu hadîs Mezâlim ve Et'ıme Kitâbları'nda da gelecektir. Da'vet yerine da'vetsiz, tûfeylî olarak gitmek harâmdır. Da'vetsiz gelen kimse için ev sâhibinden Peygamber'in yaptığı ve sahâbîlerine öğrettiği gibi, ayrıca izin istenir ve gelen kişi ona göre hareket eder. Ancak da'vet sâhibi ile tûfeylî gelen arasında dostluk olup, gelmesinden râzı olacağı bilinirse buna cevâz verilmiştir.

60 *el-Mahku,* bir nesneyi mahv ve ibtâl eylemek ma'nâsınadır ki, ondan eser ve nişân komayıp belirsiz eylemekten ibârettir. Ve bir nesnenin bereketini gidermek ma'nâsınadır... üçüncü bâbdandır.

Eğer iki taraf (mal ve semenin ayıbını) *gizler de yalan söylerlerse, alışverişlerin bereketi giderilir''* [61].

٢٣ــ بابُ قَوْلِ الله تعالى ياأَيُّها الَّذِينَ آمَنُوا لاتَأْكلُوا الرِّبا أضْعافاً مُضاعَفَةً واتَّقُوا الله لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُون

23- YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI:

''Ey îmân edenler, ribâyı (fâizi) kat kat artırılmış olarak yemeyin. Allah'tan korkun; tâ ki murâdınıza eresiniz''

(Âlu İmrân: 130) [62].

٣٥ــ حدّثنا آدَمُ قال **حدّثنا** ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ قال **حدّثنا** سَعِيدٌ المَقْبُرِيُّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النبيِّ ﷺ قال لَيأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمانٌ لاَيُبالِي المَرْءُ بِما أَخَذَ المَالَ أَمِنْ حَلالٍ أَمْ مِنْ حَرامٍ *

35-....... Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *''Muhakkak insanlara öyle bir zamân gelecek ki, o vakit kişi eline geçirdiği malı halâldan mı, yoksa harâmdan mı kazandığını düşünmeyecektir''* [63].

٢٤ــ بابُ آكِلِ الرِّبا وشاهِدِهِ وكاتِبِه وقَوْلِهِ تعالى الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبا لايَقُومُونَ إلاَّ كَما يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطانُ مِنَ المَسِّ ذَلِكَ بأَنَّهُمْ قالُوا إنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبا وأحَلَّ اللهُ الْبَيْعَ وحَرَّمَ الرِّبا فَمَنْ جاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فانْتَهَى فَلَهُ ماسَلَفَ وأمْرُهُ إلي اللهِ ومَنْ عادَ فأُولَئِكَ أصْحابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خالِدُونَ *

---

61 Hadîs iki bâb önce de geçmişti. Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu ise gâyet açıktır.

62 Câhiliyet devrinde fâizli bir borcun ödeme vakti geldiğinde borçlu borcunu vermezse müddetçe bir misli artırma yaptıkları gibi, malı da bir misli artırırlardı. İkinci va'denin gelişinde de bir misli artırırlardı. Böylece ufak bir borç, birkaç zamân sonra korkunç yekûna ulaşırdı. İşte Allah mü'min kullarını bu âyette, ocakları söndüren bu çirkin muâmeleden men' ediyor.

63 Hadîs aynıyle ''Malı nereden kazandığına aldırmayan kimse bâbı''nda da geçmişti. Bu Ebû Hureyre hadîsi, kendisinde fâiz yenilen zamânın bozukluğunu haber vermektedir.

24- RİBÂNIN YİYİCİSİ, ŞÂHİDİ, YAZICISI VE YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI:

"Ribâ yiyenler, kendilerini şeytân çarpmıştan başka bir hâlde kalkmazlar. Böyle olması da onların 'Alım satım da ancak ribâ gibidir' demelerindendir. Hâlbuki Allah alışverişi halâl, ribâyı harâm kılmıştır. Bundan böyle kim Rabb'inden kendisine bir öğüt gelip de (fâizden) vazgeçerse geçmişi ona ve işi de Allah'a âiddir. Kim de tekrâr (fâize) dönerse onlar o ateşin yârânıdırlar ki, orada onlar ebedî kalıcıdırlar" (el-Bakara: 275) [64].

٣٦ـــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا غُنْدَرٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ مَنْصُورٍ عَنْ أبِى الضُّحَى عنْ مَسْرُوقٍ عنْ عائِشَةَ رضى الله عنها قالَتْ لمَّا نَزَلَتْ آخِرُ الْبَقَرَةِ قَرَأهُنَّ النبيُّ ﷺ عَلَيْهِمْ فى المَسْجِدِ ثُمَّ حَرَّمَ التِّجارَةَ فِي الخَمْرِ *

36-....... Âişe (R) şöyle demiştir: el-Bakara Sûresi'nin sonundaki ribâ âyetleri indiği zamân Peygamber (S) bu âyetleri mescidde sahâbîlere karşı okuyup teblîğ etti, sonra da şarâb husûsunda ticâreti harâm kıldı [65].

٣٧ـــ حدّثنا مُوسَي بنُ إسْماعِيلَ قال حدّثنا جَرِيرُ بنُ حازِمٍ قال حدّثنا أبو رجاءٍ عنْ سَمُرَةَ بنِ جُنْدُبٍ رضى الله عنه قال قال النبىُّ ﷺ رَأيْتُ اللَّيْلَةَ رَجُلَيْنِ أتَيانِى فأخْرَجانِى إلى أرْضٍ مُقَدَّسَةٍ فانْطَلَقْنا حَتَّى أتَيْنا عَلى نَهَرٍ مِنْ دَمٍ فِيهِ رجُلٌ قائِمٌ وعَلى وسَطِ النَّهَرِ رَجُلٌ بَيْنَ يَدَيْهِ حِجارَةٌ فأقْبَلَ الرَّجُلُ الَّذي فى النَّهَرِ فاذَا أرادَ الرَّجُلُ أنْ يَخْرُجَ رَمَى الرَّجُلُ بِحَجَرٍ فِى فِيهِ فَرَدَّهُ حَيْثُ كانَ فَجَعَلَ كُلَّما جاءَ لِيَخْرُجَ رَمى فِى فِيهِ بِحَجَرٍ فَيَرْجِعُ كَما كانَ فَقُلْتُ ماهَذَا فقال الَّذى رَأيْتَهُ فِى النَّهَرِ آكِلُ الرِّبا *

37-....... Semure ibnu Cundeb (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Ben bu gece ru'yâmda iki kişi gördüm; onlar bana geldiler, müteâkiben onlar beni düz bir yere çıkardılar. Birlikte yü-*

64 Buhârî, ribânın yiyicisine, şâhidine -diğer nushada ikî şâhidine- ve yazıcısına da günâh terettüb ettiğini anlatmak üzere bu bâbı açmış ve âyeti de getirmiştir

65 Hadîs "Kitâbu's-Salât", "Ebvâbu'l-Mesâcid"de de geçmişti.

rüdük, nihâyet kandan bir nehir üzerine geldik. O nehir içinde dikelmiş bir adam vardı. Nehrin kıyısında da bir adam vardı. Önünde bir takım taşlar vardı. Nehirdeki adam yüzerek sâhile doğru gelip çıkmak isteyince, sâhildeki adam onun çenesine bir taş atıyor, nehirdekini eski yerine döndürüyordu. Çıkmak için sâhile doğru gelmeye her teşebbüs ettikçe, sâhildeki hemen onun çenesine bir taş fırlatıyor, o da eski yerine dönüyordu. Ben o iki meleğe:

— Bu nedir? dedim.

Meleklerden biri:

— O nehirde gördüğün kimse ribâ yiyendir, dedi'' [66].

٢٥ ـ باب مُوكِلِ الرِّبا لِقَولِهِ تعالى ياأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبا إنْ كُنْتُمْ مُومِنِينَ فإنْ لَمْ تَفْعَلُوا فأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللهِ ورَسُولِهِ وإنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رؤُوسُ أمْوَالِكُمْ لاَتَظْلِمُونَ ولاَ تُظْلَمُونَ وإنْ كانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إلَى مَيْسَرَةٍ وأنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ واتَّقُوا يَوْماً تَرْجَعُونَ فِيهِ إلى اللهِ ثُمَّ تُوفَّى كُلُّ نَفْسٍ ما كَسَبَتْ وهُمْ لاَيُظْلَمُونَ : قال ابنُ عَبَّاسٍ هَذهِ آخِرُ آيَةٍ نَزَلَتْ عَلى النبيِّ ﷺ

25- YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ SEBEBİYLE, RİBÂ YEDİRİCİ (KİMSENİN GÜNÂHINI BEYÂN) BÂBI:

''Ey îmân edenler,** (gerçek) **mü'minler iseniz Allah'tan korkun, fâizden** (henüz alınmamış olup da) **kalanı bırakın. İşte böyle yapmazsanız Allah'a ve Rasûlü'ne karşı harb**(e girmiş olduğunuzu) **bilin. Eğer** (tefeciliğe) **tevbe ederseniz mallarınızın başları yine sizindir.** (Bu sûretle) **ne haksızlık yapmış, ne de haksızlığa uğratılmış

---

66 Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı son cümlesidir. Bu hadîs Cenâzeler Kitâbı'nda ''Müşrik çocukları hakkında denilen şeyler bâbı''nda uzun bir metinle geçmişti. Buhârî burada o hadîsin sâdece başlığa delîl olacak kısmını getirmiştir (Aynî).

Bu başlık altındaki hadîslerde ribâ yazıcısı ve ribâ şâhidinin zikri yok ise de, yazıcı ile şâhidin ribâ yiyicisine iki yardım edici olmaları sebebiyle Buhârî bunları ribâ yiyicisi menzilesine tenzîl ederek ona ilhâk yoluyla zikretmiştir denilmiştir. Yâhud da yazıcı ile şâhidin ribâya râzı olmaları sebebiyledir. Çünkü bir şeye râzı olan kişi, onun fâili gibidir. Yâhud da Buhârî, yazıcı ve şâhid hakkında sarîh olarak gelmiş olan Müslim'deki Câbir hadîsini işâret etmek istemiştir (İbn Hacer, Kastallânî).

olursunuz. Eğer (borçlu) darlık içinde bulunuyorsa ona geniş bir zamâna kadar mühlet (verin). Sadaka olarak bağışlamanız ise sizin için daha hayırlıdır eğer bilirseniz. Öyle bir günden sakının ki, o gün Allah'a döndürüleceksiniz. Sonra herkese kazandığı tastamam verilecek, onlara haksızlık edilmiyecektir'' (el-Bakara: 278-281) [67].

İbn Abbâs: Peygamber (S) üzerine inen son âyet budur (yânî ribâ âyetidir), demiştir [68].

٣٨ـ حدّثنا أَبو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَنْ عَوْنِ بنِ أَبِي جُحَيْفَةَ قال رَأَيْتُ أَبِي اشْتَرَي عَبْداً حَجَّاماً فأَمَرَ بِمَحاجِمِهِ فَكُسِرَتْ فَسَأَلْتُهُ فقال نَهَى النبيُّ ﷺ عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وثَمَنِ الدَّمِ ونَهَى عن الوَاشِمَةِ والمَوْشُومَةِ وَآكِلِ الرِّبا ومُوكِلِهِ ولَعَنَ المُصَوِّرَ *

38-....... Ebû Cuhayfe'nin oğlu Avn şöyle demiştir: Babam Ebû Cuhayfe'yi gördüm ki, o kan alıcı bir köle satın almıştı. Sonra Ebû Cuhayfe bu köleye emretti de, onun kan alma âletleri kırıldı. Ben babamdan bu kırmayı sordum. O şöyle cevâb verdi: Peygamber (S) köpek bedelinden, kan alma ücretinden nehyetti. Döğün yapıcılıktan, döğünlenmekten, ribâ yiyiciliğinden ve ribâ yediricilikten de nehyetti. Sûret yapıcı musavvire de la'net evledi [69].

٢٦ـ بابٌ يَمْحَقُ اللهُ الرِّبا ويُرْبِي الصَّدَقاتِ واللهُ لايُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ

26- BÂB:

''Allah ribânın bereketini tamâmen giderir, sadakaları ise artırır. Allah (harâmı halâl tanımakta ısrâr eden) çok kâfir, çok günâhkâr hiçbir kimseyi sevmez'' (el-Bakara: 276).

---

67 Bu âyetlerde en büyük sakındırma, fâizcilere Allah ile Rasûlü tarafından harb ilân edileceğine dâir olan cümledir. Hakîkaten kul haklarını sömüren bu ribâ sâhibleri harb açılacak şerrliler zümresidir.

68 Buhârî, İbn Abbâs'ın bu sözünü Tefsîr Kitâbı'nda senedli olarak getirmiştir.

69 Hadîsin başlığa hüccetliği ''Fâiz yiyiciliğinden ve fâiz yediricilikten de nehyetti'' cümlesidir.

Hadîsteki kan alıcılığı ücretinin nehyi tenzîhe hamledilmiştir. Çünkü Peygamber bizzât kan aldırmış ve ücret vermiştir.

٣٩ ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ يُونُسَ عنِ ابنِ شِهابٍ قال ابنُ المُسَيَّبِ إنَّ أبا هُرَيْرَةَ رضى اللهُ عنهُ قال سَمِعْتُ رسولَ اللهِ ﷺ يَقولُ الحَلِفُ مَنْفَقَةٌ لِلسِّلْعَةِ مَمْحَقةٌ لِلْبَرَكَةِ *

39-....... İbnu Şihâb ez-Zuhrî dedi ki: Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle dedi: Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah(S)'tan kulağımla işittim; *"Yemîn, mal için sürüm ve revâc sebebi* (sanılır; hakîkatte) *bereketin mahv sebebidir"* buyuruyordu [70].

٢٧ ــ باب مايُكْرَهُ مِنَ الحَلِفِ فِي الْبَيْعِ

27- ALIŞVERİŞ ESNÂSINDA YEMÎN ETMENİN KERÂHETİ BÂBI

٤٠ ــ حدّثنا عَمْرُو بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا هُشَيْمٌ قال أخبرنا الْعَوَّامُ عنْ إبْرَاهِيمَ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ أبى أوْفَى رضى اللهُ عَنْهُ انَّ رَجُلاً أقامَ سِلْعَةً وهُوَ فِى السُّوقِ فَحَلَفَ باللهِ لَقَدْ أعْطَى بِها مالَمْ يُعْطِ لِيُوقِعَ فِيها رَجُلاً مِنَ المُسْلِمِينَ فَنَزَلَتْ إنَّ الَّذينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللهِ وأيْمانِهِمْ ثَمَناً قَلِيلاً *

40-....... Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'dan (şöyle demiştir): Bir adam çarşıda satış esnâsında müslümânlardan bir kimseyi satılık mal hakkında satın almaya iknâ etmek için "Bu malın bedeline, müşterinin vermediği bir bedel verdiğini" Allah'a yemîn ederek, malına revâc vermişti. Bu vak'a üzerine şu âyet indi: ***"Hakîkat Allah'a olan ahidlerine ve yemînlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyâmet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıtıcı bir azâb vardır"*** (Âl'u İmrân: 77) [71].

---

70 Başlıktaki âyet, ribâ muâmelesiyle zâhiren çoğalıyor sanılan malın hakîkatte azala azala mahva mahkûm olduğu, yine zâhirde verilen sadakalarla maddeten azalıyor farz edilen malın da hakîkatte çoğaldığı bildiriliyor. Hadîs, bu âyetin en vecîz ve en belîğ bir tefsîridir.

71 Abdullah ibn Ebî Evfâ hadîsi âyetin, alışveriş esnâsında ticâret malının revâcını, sürümünü te'mîn için satıcı tarafından yapılan yemîn hakkında indiğini bildiriyor.

Bâzı âlimler bu âyetin Eş'as ibn Kays hakkında indiğini söylemişlerdir. İbn Kays bir arâzînin mülkiyet hakkı husûsunda hasmı ile nizâ' ederken hemen sür'atle yemîne davranması üzerine indi denilmiştir.

Taberî; Ebû Râfi', Kinâne ibn Ebî Hakîk, Huyey ibn Ahtab haklarında indiğini bildirmiştir. Zemahşerî ise, *Tevrât*'ı tahrîf eden Yahûdîler hakkında ol-

٢٨ـ بابُ ماقِيلَ فى الصَّوَّاغِ. وقال طاوُسٌ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ. رضى اللهُ عنهما قال النبىُ ﷺ لايُخْتَلَى خلاَها. وقال الْعَبَّاسُ إلاَّ الإذْخِرَ فإنَّهُ لِقَيْنِهِمْ وبُيُوتِهِمْ فقال إلاَّ الإذْخِرَ

28- KUYUMCU, DÖKÜMCÜ HAKKINDA SÖYLENEN HADÎSLER BÂBI

Ve Tâvûs, İbn Abbâs(R)'tan söyledi: Peygamber(S) *"Mekke'nin yaş otu kesilmez"* buyurdu. Abbâs da: Izhır otu müstesnâ olsun; çünkü o Mekkeliler'in demircileri ve kuyumcuları ile evleri için gereklidir, dedi.

Bunun üzerine Peygamber *"Izhır müstesnâ"* buyurdu [72].

٤١ـ حدّثنا عَبْدَانُ قال أخبرنا عَبْدُ الله قال أخبرنا يُونُسُ عنِ ابنِ شِهابٍ قال أخبرنى عَلِىُّ بنُ حُسَيْنٍ أنَّ حُسَيْنَ بنَ عَلِىٍّ رضى اللهُ عنهما قال أخبرَهُ أنَّ علياً عَلَيْهِ السَّلاَمُ قال كانَتْ لِى شَارِفٌ مِنْ نَصِيبِى مِنَ المَغْنَمِ وكانَ النبيُّ ﷺ أعْطَانِى شارِفاً مِنَ الخُمُسِ فَلَمَّا أرَدْتُ أنْ أبْتَنِىَ بِفاطِمَةَ عَلَيْهَا

---

duğunu Mukaatil'den nakletmiştir. Bir nassın inme ve gelme sebebi birkaç tâne olabilir. Ve bu çokluk nassın ifâde ettiği şer'î hükme olan ictimâî ilgiyi gösterir.

Âyetin ifâde ettiği sakındırma, satış esnâsında yemîn ile sürüm te'mîn etmeye çalışanların âhiret ni'metlerinden pay almamaları, Allah'ın kelâm etmesinden, rahmet nazarından ve temize çıkarmasından mahrûmiyetleri gibi birkaç vecih ile te'kîdli bulunduğundan, yemînden sakınmanın şâri' nazarında çok matlûb ve mültezem olduğuna delâlet eder.

Yemîn, kuvvet ifâde eden bir lâfızdır. Sağ ele yemîn denilmesi de bundandır. Allah'ın ismini mahsûs sûrette zikrederek kelâmı kuvvetlendirmeye de bu sebeble yemîn denilmiştir ki, söylenen sözün doğruluğuna Allah'ı şâhid yapmak demektir. Buna hasîs işlerde değil, muazzam işlerde mürâcaat edilir.

72 Bu iki ta'lîki Buhârî Hacc Kitâbı'nda, "Harem'in av hayvanı ürkütülmez bâbı"nda senedleriyle getirmiş ve ilgili açıklamalar orada geçmişti.

İmâm Buhârî, buraya kadar maîşet kazanma husûsunda ribânın günâhlı bir kazanç yolu olduğuna, ticârette yemîn ile mala sürüm ve revâc vermeye çalışmanın çirkinliğine dâir âyetleri ve hadîsleri birer birer sevkedip getirmişti. Buradan i'tibâren nâmuslu ve günâhsız maîşet kazancı için tutulacak san'atlara dâir hadîsleri de sırasıyle getirecektir. Bunlar demircilik, kuyumculuk-dökümcülük, terzilik, dokumacılık, marangozluk gibi sanâyi çeşitleridir. Buhârî bu konularda kendi şartına uygun olan sahîh hadîsleri kendisine hass bulunan büyük ustalık ve hünerlilikle tertîb edip sıralamıştır. Gaye bütün bu sanâyi kollarında müslümânların en yüksek teknik seviyelere ulaşmaları ve bu husûslarda da bütün insanlığa önder olmaları yolunda her türlü ilmî ve teknik çalışmaları yapmalarıdır.

السَّلَامُ بِنْتَ رسولِ اللهِ ﷺ واعَدْتُ رجُلاً صَوَّاغاً مِنْ بَنِى قَيْنُقاعَ أَنْ يَرْتَحِلَ مَعِى فَنَأْتِى بإذْخِرٍ أَرَدْتُ أَنْ أَبِيعَهُ مِنَ الصَّوَّاغِينَ وأَسْتَعِينَ بِهِ فى وليمَةِ عُرُسِى *

41-....... İbn Şihâb dedi ki: Bana Hüseyin'in oğlu Alî haber verdi ki, kendisine Alî'nin oğlu Hüseyin şöyle haber vermiştir: Alî aleyhi's-selâm şöyle demiştir: Bedir gazâsında ganîmetten payıma düşen bir devem vardı. Peygamber de ganîmet malının beşte birinden bana bir deve vermiş idi. Rasûlullah'ın kızı Fâtıma aleyhi's-selâm ile evlenmek istediğim zamân Kaynukaa' Yahûdîleri'nden kuyumcu bir adamla, benimle berâber gidip ızhır otu getirmek üzere va'dleştim. Getirdiğimiz ızhır otunu kuyumculara satmayı ve bunun bedeliyle evlenme ziyâfetinin masrafı husûsunda yardım istemeyi düşündüm.

٤٢ ــ **حدّثنا** إسْحاقُ قال **حدّثنا** خالِدُ بنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ خالِدٍ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ قال إنَّ اللهَ حَرَّمَ مَكَّةَ ولَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِى ولاَ لِأَحَدٍ بَعْدِى وإنَّما حَلَّتْ لِى ساعَةً مِنْ نَهارٍ لاَيُخْتَلَى خلاَها ولاَ يُعْضَدُ شَجَرُها ولاَ يُنَفَّرُ صَيْدُها ولاَ يُلْتَقَطُ لُقَطَتُها إلاَّ لِمُعَرِّفٍ. وقال عَبَّاسُ بنُ عَبْدِ المُطَّلِبِ إلاَّ الإذْخِرَ لِصاغَتِنا ولِسُقُفِ بُيُوتِنا فقال إلاّ الإذْخِرَ فقال عِكْرِمَةُ هَلْ تَدْرِي مايُنَفَّرُ صَيْدُها هُوَ أنْ تُنَحِّيَهُ مِنَ الظِّلِّ وتَنْزِلَ مَكَانَه: قال عَبْدُ الوَهَّابِ عنْ خالِدٍ لِصاغَتِنا وقُبُورِنا *

42-....... İbn Abbâs(R)'tan (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle hitâb buyurdu: *"Şübhesiz Mekke'yi Allah harâm kılmıştır. Mekke benden evvel hiçbir kimse için halâl olmadı, benden sonra da hiçbir kimse için halâl olmayacaktır. O ancak bir günün bir sâatinde benim için halâl olmuştur. Mekke'nin otu koparılmaz, ağacı kesilmez, av hayvanı ürkütülmez, Mekke'nin yitiği yerden alınmaz, ancak sâhibini arayıcı alabilir".*

Abdulmuttalib'in oğlu Abbâs: Kuyumcularımız ve evlerimizin tavanları için ızhır müstesnâ olsun, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah: *"Izhır müstesnâ"* buyurdu.

İkrime: Av hayvanı ürkütülmez nedir bilir misin? O, hayvanı gölgeden uzaklaştırman ve yerine konmandır, dedi.

Abdulvahhâb, Hâlid'den: Kuyumcularımız ve kabirlerimiz için, diye söylemiştir [73].

---

73 Buhârî, Abdulvahhâb ibn Abdulmecid es-Sakafî'nin bu hadîsini Hacc Kitâbı'-

٢٩ ــ باب ذِكْرِ الْقَيْنِ والحَدَّادِ

29- KUYUMCU, (KILIÇÇI) VE DEMİRCİNİN ZİKRİ BÂBI

٤٣ ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا ابنُ أَبِي عَدِيٍّ عن شُعْبَةَ عن سُلَيْمانَ عن أَبِي الضُّحَى عن مَسْرُوقٍ عن خَبَّابٍ قال كُنْتُ قَيْناً فِي الجاهِلِيَّةِ وكانَ لِي عَلَى الْعَاصِ بنِ وائِلٍ دَيْنٌ فأَتَيْتُهُ أَتَقاضاهُ قال لا أُعْطِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ ﷺ فَقُلْتُ لا أَكْفُرُ حَتَّى يُمِيتَكَ اللهُ ثُمَّ تُبْعَثَ قال دَعْنِي حَتَّى أَمُوتَ وأُبْعَثَ فَسَأُوتَى مالاً ووَلَداً فأَقْضِيَكَ فَنَزَلَتْ أَفَرَأَيْتَ الَّذِى كَفَرَ بآياتِنا وقال لأُوتَيَنَّ مالاً ووَلَداً أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمٰنِ عَهْداً *

43-....... Habbâb ibn Erett (R) şöyle demiştir: Ben Câhiliyet devrinde bir kılıç yapıcı kimse idim. Benim Âs ibn Vâil üzerinde bir alacağım vardı. Bir gün alacağımı tahsîl etmek üzere ona geldim. O bana:

— Sen Muhammed'e küfretmedikçe sana borcumu vermem, dedi.

Ben de:

— Allah senin canını alıp sonra sen diriltilmedikçe ben Muhammed'e küfretmem, dedim.

Bu defa o:

— Öyle ise ben ölünceye, sonra diriltilinceye, (âhiretle) bana mal ve oğul, kız verilinceye kadar sen beni bırak da, sana borcumu orada vereyim, dedi.

Bunu müteâkib şu âyetler indi: "(Şu) ***âyetlerimizi inkâr eden ve 'Bana elbette mal ve evlâd verilecektir' diyen adamı gördün mü? O gayba mı vâkıf, yoksa Rahmân olan Allah nezdinde bir ahid mi edinmiş? - Hayır, öyle değil. Biz onun söyleyegeldiği sözü yazar, azâbını da uzattıkça uzatırız. Onun söyler olduğuna biz mîrâsçı olacağız ve o bize tek başına gelecektir***" (Meryem: 77-80) [74].

---

nda senediyle getirmişti.

Bu bâb ile buradaki hadîslerden maksad, sanâyi sâhiblerinin san'atlarını icrâ etmelerinin meşrû'luğunu delîllendirmektir. Bu delîllerden alınan hükümler, ot gibi mubâh olan şeylerin toplanması ve satılmasının câiz olduğu; zengin, fakîr; şerefli ve inik herkesin halâlından maîşetini kazanması gerektiği; gayrı müslim bir san'atkârla muâmelenin cevâzı; düğün yemeği için kazanmakta külfet ve meşakkatin göğüslenmesi; düğün ziyâfetinin erkeğe âid olduğu gibi hükümlerdir.

74 Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Buhârî bu hadîsi Tefsîr, Mezâlim, İcâre Kitâbları'nda da getirmiştir.

el-Kayn kelimesi, haddad = demirci ise de, sonra kuyumcu ma'nâsında kul-

٣٠ـ باب ذِكْرِ الخَيَّاطِ
30- TERZİNİN ZİKRİ BÂBI

٤٤ـ حدّثنا عَبْدُ الله بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ إسْحَاقَ بنِ عَبْدِ الله بنِ أبي طَلْحَةَ أنَّهُ سَمِعَ أنَسَ بنَ مالِكٍ رضى الله عنهُ يَقُولُ إنَّ خَيَّاطاً دَعا رسولَ الله ﷺ لِطَعامٍ صَنَعَهُ قال أنَسُ بنُ مالِكٍ فَذَهَبْتُ مَعَ رسولِ الله ﷺ إلَى ذَلِكَ الطَّعامِ فَقرَّبَ إلى رسولِ الله ﷺ خُبزاً ومَرَقاً فِيهِ دُبَّاءٌ وقَدِيدٌ فَرأيْتُ النبيَّ ﷺ يَتَتَبَّعُ الدُّبَّاءَ مِنْ حَوَالَى القَصْعَةِ قال فَلَمْ أزَلْ احِبُّ الدُّبَّاءَ مِنْ يَوْمِئِذٍ *

44-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle diyordu: Bir terzi yapmış olduğu bir yemeğe Rasûlullah'ı da'vet etti. Enes ibn Mâlik dedi ki: Ben de Rasûlullah'ın berâberinde bu yemeğe gittim. Terzi Rasûlullah'a bir mikdâr ekmek, bir mikdâr çorba yaklaştırdı. Çorbanın içinde kabak ve kuru et parçaları vardı. Yemek yerken Peygamber'i gördüm ki, yemek çanağının etrafından kabak araştırıyordu. Yine Enes: Artık o günden i'tibâren ben kabağı sevmekten bir an ayrılmadım, dedi[75].

٣١ـ باب ذِكْرِ النَّسَّاجِ
31- DOKUMACININ ZİKRİ BÂBI

٤٥ـ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا يَعْقُوبُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ أبي حازِمٍ قال سَمِعْتُ سَهْلَ بنَ سَعْدٍ رضى الله عنهُ قال جاءَتِ امْرَأةٌ بِبُرْدَةٍ

---

lanılması yayılmıştır. Mukaatil'den gelen rivâyette Habbâb'ın, Âs ibn Vâil'e, kadına âid bâzı zînet eşyâları yaptığı bildirilmiştir. Bunun için Habbâb'ın âdî bir demirci değil, san'atkâr bir kılıççı, kuyumcu olduğu anlaşılıyor. İşte Buhârî bu bâbı ve hadîsi, demircilik, kuyumculuk gibi san'atlarla uğraşmanın ve maîşet kazanmanın meşrû'luğunu ve rağbet edileceğini delîllendirmek için getirmiştir.

75 Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Bu hadîsten şu hükümler alınmıştır:

a. Da'vete icâbet: Bâzı âlimler bu icâbetin vâcibliğine, bâzıları sünnetliğine, bâzıları da mendûbluğuna kaail olmuşlardır.

b. Peygamber'in alçakgönüllülüğünün kemâli. Bir terzinin ve herhangi mütevâzi' bir san'atkârın da'vetine icâbet ve onun tiridden ibâret olan yemeğini yemek sûretiyle onu taltîf etmeleri, tevâzu'un en melekî bir örneğidir.

c. Enes'in fazîleti.

ç. Kabak ve tirid yemeğinin üstünlüğü.

قال أَتَدْرُونَ ماالْبُرْدَةُ فَقِيلَ لَهُ نَعَمْ هِيَ الشَّمْلَةُ مَنْسُوجٌ فى حَاشِيَتِها قالَتْ يارسولَ الله إِنِّي نَسَجْتُ هَذِهِ بِيَدِي أَكْسُوكَها فأَخَذَها النبيُّ ﷺ مُحْتاجاً إِلَيْها فَخَرَجَ إِلَيْنا وإِنَّها إِزَارُهُ فقال رجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ يارسولَ اللهِ اكْسُنِيهَا فقال نَعَمْ فَجَلَسَ النبيُّ ﷺ فِي المَجْلِسِ ثُمَّ رَجَعَ فَطَوَاها ثُمَّ أَرْسَلَ بِهَا إِلَيْهِ فقال لَهُ الْقَوْمُ ماأَحْسَنْتَ سأَلْتَها إِيَّاهُ لَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّهُ لاَيَرُودُّ سائِلاً فقال الرَّجُلُ واللهِ ما سأَلْتُهُ إلاَّ لِتَكُونَ كَفنِي يَوْمَ أَمُوتُ قال سَهْلٌ فَكَانَتْ كَفَنَهُ *

45-....... Ebû Hâzım dedi ki: Ben Sehl ibn Sa'd(R)'dan işittim, şöyle dedi: Bir kadın Rasûlullah'a bir bürde getirdi. Sehl, yanındakilere hitâben:

— Bürde nedir bilir misiniz? diye sordu.

Onlar tarafından:

— Şemle'dir, ihrâm'dır, diye cevâb verildi.

Sehl dedi ki:

— Evet, o henüz dokunmuş (yeni tezgâhtan çıkmış) ve kenarı bile kesilmemiş bir kumaştı. Kadın: Yâ Rasûlullah! Bu bürdeyi kendi elimle dokudum, onu sana giydireceğim, dedi. Peygamber bürdeyi, ona bir ihtiyaclı olarak aldı. Sonra Peygamber bu bürdeyi izâr yapıp giymiş olduğu hâlde bizim yanımıza çıktı. Topluluktan bir kimse: Ya Rasûlallah, onu bana giydir, dedi. Rasûlullah: Peki, diyerek mecliste oturdu. Sonra hücresine döndü ve o bürdeyi çıkarıp dürdükten sonra istemiş olan zâta yolladı. Bunun üzerine mecliste bulunan cemâat o isteyen kimseye: Sen bu işi güzel yapmadın. Peygamber'in hiçbir isteyeni geri çevirmeyeceğini kat'î bildiğin hâlde, O'ndan bu bürdeyi istedin, diye serzeniş ettiler. O zât da: Vallâhi ben onu başka sebebden değil, ancak öleceğim günde benim kefenim olması için istedim, dedi.

Sehl ibn Sa'd:

— Hakîkaten bu bürde o zâtın kefeni oldu, demiştir [76].

٣٢ــ بابُ النَّجَّارِ

32- MARANGOZ BÂBI [77]

76 Hadîsin başlığa delîlliği apaçıktır. Bu hadîs küçük bâzı lafız farklılıklarıyle Cenâzeler Kitâbı'nda da geçmişti.

Peygamber'in bu bürdeyi dokumacı kadının elinden kabûl edip alması, dokuma san'atının, yapışılması meşrû' bir kazanç yolu olduğuna delâlet eder. Buhârî de bu başlığı ve hadîsi, bu delâleti göstermek için getirmiştir.

77 Bâzı nushalarda "Bâbu'n-Neccâr = Marangoz Bâbı"; bâzılarında "Bâbu'n-

٤٦ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا عَبْدُ العزيزِ عنْ أبى حازمٍ قال أتَى رجالٌ إلى سهْلِ بنِ سَعْدٍ يَسْألُونَهُ عنِ المِنْبَرِ فقال بَعَثَ رسولُ اللهِ ﷺ إلى فُلانَةَ امْرَأةٍ قَدْ سَمَّاها سَهْلٌ أنْ مُرِى غُلامَكِ النَّجَّارَ يَعْمَلْ لى أعْوَاداً أجْلِسُ عَلَيْهِنَّ إذا كَلَّمْتُ النَّاسَ فأمَرَتْهُ يَعْمَلُها مِنْ طَرْفَاءِ الْغَابَةِ ثُمَّ جاءَ بِها فأرْسَلَتْ إلَى رسولِ اللهِ ﷺ بهَا فأمَرَ بِها فَوُضِعَتْ فَجَلَسَ عَلَيهِ *

46-....... Ebû Hâzım şöyle dedi: Bir takım adamlar Sehl ibn Sa'd'e gelip ona Peygamber'in minberini soruyorlardı. Sehl (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) fulanca kadına - Sehl o kadının ismini söylemiştir- şöyle haber gönderdi: *"Marangoz olan kölene emret de benim için insanlara hitâb ettiğim zamân üzerine oturabileceğim tahtadan bir yer yapsın"* buyurdu. Bunun üzerine kadın, o kölesine emretti. Köle de Gâbe ormanlığının ılgın ağacından onu yapıyordu. Sonra bu tahtaları kadına getirdi. Kadın da bunları Rasûlullah'a yolladı. Rasûlullah onların kurulmasını emretti de bunlar yerine konuldu. Müteâkıben de Rasûlullah (va'z ve hutbe için) minber üzerine oturdu [78].

٤٧ـ حدّثنا خَلاَّدُ بنُ يَحْيَى قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ بنُ أيْمَنَ عنْ أبيهِ عنْ جابِرِ بنِ عَبْدِ اللهِ رضى اللهُ عنهما أنَّ امْرَأةً مِنَ الأنْصارِ قالَتْ لِرَسولِ اللهِ ﷺ يارسولَ اللهِ ألاَ أجْعَلُ لَكَ شَيْئاً تَقْعُدُ عَلَيْهِ فإنَّ لِى غُلاماً نَجَّاراً قال إنْ شِئْتِ قال فَعَمِلَتْ لَهُ المِنْبَرَ فَلَمَّا كانَ يَوْمُ الجُمُعَةِ قَعَدَ النبىُّ ﷺ عَلَى المِنْبَرِ الَّذى صُنِعَ فَصاحَتِ النَّخْلَةُ الَّتى كانَ يَخْطُبُ عِنْدَها حَتَّى كادتْ أنْ تَنْشَقَّ فَنَزَلَ النبىُّ ﷺ حَتَّى أخَذَها فضَمَّها إلَيْهِ فَجَعَلَتْ تَئِنُّ أنِينَ الصَّبِىِّ الَّذى يُسَكَّتُ حَتَّى اسْتَقَرَّتْ قال بَكَتْ عَلَى ماكانَتْ تَسْمَعُ مِنَ الذِّكْرِ *

47-....... Câbir ibn Abdillah(R)'tan (şöyle demiştir): Ensâr'dan bir kadın Rasûlullah'a:

— Yâ Rasûlullah! Benim marangoz bir kölem vardır; senin için üzerine oturacağın bir şey yaptırayım mı? dedi.

Rasûlullah:

— *"İstersen yaptır"* buyurdu.

Nicâre = Marangozluk Bâbı" şeklinde gelmiştir. Diğer başlıkların siyâkına uygun olanı birinci şekildir (İbn Hacer).

78 Bu hadîs bâzı lâfız farklarıyle Salât ve Cumua Kitâbları'nda da geçmişti.

Râvî dedi ki: Bunun akabinde kadın, Rasûlullah için o minberi yaptırdı. Nihâyet cumua günü olunca Peygamber(S) yerine konulan o minber üzerine oturdu. Akabinde daha önce yanında hutbe yapar olduğu hurma kütüğü sayha çıkardı, hattâ kendi kendine yarılacaktı. Peygamber minberden indi, onu eliyle tuttu ve onu kucakladı. O sırada kütük susturulmakta olan çocuk gibi hafîf hafîf inliyordu. Nihâyet kararlaşıp sustuktan sonra Rasûlullah:

— *"O, yanında edildiğini işitmekte olduğu Zikru'llah için ağladı"* buyurdu [79].

٣٣ـ بابُ شِرَاءِ الامامِ الحَوَائِجَ بِنَفْسِهِ. وقال ابنُ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما اشْتَرَى النبيُّ ﷺ جَمَلاً مِنْ عُمَرَ وقال عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ أبِي بَكْرٍ رضِىَ اللهُ عنهما جاءَ مُشْرِكٌ بِغَنَمٍ فاشْتَرَى النبيُّ ﷺ مِنْهُ شاةً واشْتَرَى مِنْ جابِرٍ بَعِيراً *

33- İMÂMIN (VEYÂ HERHANGİBİR KİMSENİN) BİR TAKIM İHTİYAÇLARINI BİZZÂT SATIN ALMASI BÂBI [80]

İbn Umer (R): Peygamber (S), Umer'den bir deve satın aldı, demiştir. Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân da: Bir müşrik bir sürü koyun getirdi.
Peygamber de ondan bir koyun satın aldı, demiştir.
Ve Peygamber, Câbir'den de bir deve satın almıştır [81].

---

79 Câbir ibn Abdillah'tan gelen ikinci hadîste Rasûlullah'ın haber göndermeyip doğrudan doğruya Ensârlı kadının Rasûlullah'a metindeki şekilde mürâcaat ettiği sâbit oluyor. Her ikisi de doğrudur, aralarında hakîkî bir tenâkuz yoktur.

80 Ebû Zerr'in Kuşmeyhenî'den başkalarından gelen rivâyeti böyledir. Diğerlerinde bu başlık düşmüştür. Bâzısında ise "Kişinin ihtiyâcları bizzât satın alması bâbı" şeklindedir, ki bu daha umûmîdir. Bu başlığın fâidesi, bu gibi işlere girişip alışveriş yapmanın insanlık şerefine noksanlık vereceğini vehmedenlerin bu vehmini def' eylemektir.

81 Buradaki ta'lîklerden İbn Umer'in hadîsini Buhârî, Hibe Kitâbı'nda senediyle getirmiştir. Bundan sonraki bâbda da gelecektir.

Ebû Bekr'in oğlunun hadîsini Buyû' Kitâbı'nın sonlarında "Müşriklerle alışveriş etmek bâbı"nda senediyle getirmiştir. En son ta'lîk ise bundan sonra gelecek olan bâbdaki senedli hadîsin bir parçasıdır.

Bu ta'lîklerin hepsi ihtilâfsız başlığa uygun düşmektedirler. Bu hadîslerde büyüğün, şerefli kimsenin, işlerini görecek adamları olsa da tevâzu' göstermek ve Peygamber'e uymak için bâzen kendi ihtiyâclarını bizzât doğrudan doğruya satın almalarının cevâzı hükmü vardır. Çünkü Peygamber, ümmetine bir teşrî' ve ta'lîm olmak üzere bunları yapar idi (İbn Hacer ve diğerleri).

٤٨ـ حدّثنا يُوسُفُ بنُ عِيسَى قال حدّثنا أبو مُعاوِيَةَ قال حدّثنا الأعْمَشُ عنْ إبْرَاهِيمَ عنِ الأسْوَدِ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها قالَتِ اشْتَرَى رسولُ اللهِ ﷺ مِنْ يَهُودِيٍّ طَعاماً بِنَسِيئَةٍ ورَهَنَهُ دِرْعَهُ *

48-....... Âişe (R): Rasûlullah (S) bir Yahûdî'den, bedeli bir zamân sonra verilmek üzere, veresiye hubûbat satın aldı ve o Yahûdî'ye kendi zırhını rehin bıraktı, demiştir [82].

٣٤ـ بابُ شِرَاءِ الدَّوَابِّ والحَمِيرِ وإذَا اشْتَرَى دَابَّةً أو جَملا وهْوَ عَلَيْهِ هَلْ يَكُونُ ذَلِكَ قَبْضاً قَبْلَ أنْ يَنْزِلَ : وقال ابنُ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما قال النبىُّ ﷺ لِعُمَرَ بِعنِيهِ يَعْنِى جَمَلاً صَعْباً

34- HERHANGİ NEVİ'DEN BİNEK HAYVANLARI VE EŞEKLER SATIN ALMA BÂBI [83]

Bir kimse, sâhibi üstünde binicisi olduğu hâlde herhangi bir binek hayvânı yâhud deve satın aldığı zamân, bu satın alış, sâhibi binekten inmezden evvel kabz olur mu? [84]

Ve İbn Umer (R) dedi ki: Peygamber (S) Umer'e: *"Bu çetin ve sert deveyi bana sat"* **buyurdu** [85].

٤٩ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَهَّابِ قال حدّثنا عُبَيْدُ

---

82 Rasûlullah'ın bu Yahûdî'ye, kendine âid demirden yapılmış bir harb zırhı rehin bırakıp, ona karşılık bedeli veresiye, âilesinin iâşesi için buğday veyâ arpa satın aldığı hadîsi, Enes ibn Mâlik tarafından da Buyû' Kitâbı'nın başlarında rivâyet edilmişti. Hadîsin başlığa delîlliği apaçıktır.

83 Bu başlıkta hâss lâfız âmm üzerine atfedilmiştir. Çünkü *Dâbbe* asılda yer üzerinde yürüyen herşey için konulmuştur. Sonra örfen dört ayak üzerinde yürüyenlerde kullanılmıştır. Böyle olunca eşeği de, diğerlerini de şâmil olur.

84 Buhârî bu suâli getiriyor, fakat cevâbını vermiyor. Çünkü bu mes'ele imâmlar arasında ayrı ayrı çözülmüştür: Ahmed ibn Hanbel, belli ve muayyen bir yere kadar binme hakkı kendisine âid olmak şartıyle satış akdinin cevâzına kaail olmuştur. Mâlik de, mesâfe yakın olursa şartlı satış câizdir, demiştir. Hanefî ve Şâfiî imâmları ise; mesâfe ister yakın, ister uzak olsun şart ile satış nâssan nehyedilmiştir, demişlerdir. Peygamber'in bu hadîste Câbir'e Medîne'ye kadar binmesine izin vermesi ise, bunlara göre, bir takım ihtimâl cihetleri bulunan müstesnâ bir mâhiyette sayılmıştır.

85 Buhârî, İbn Umer'in bu hadîsini Hibe Kitâbı'nda senediyle ve tam olarak getirmiştir.

الله عنْ وَهْبِ بنِ كَيْسَانَ عنْ جابِرِ بنِ عَبدِ الله رضى الله عنهما قال كُنْتُ
مَعَ النبيِّ ﷺ فى غَزَاةٍ فأَبطأَبِى جَمَلِى وَأعْيا فأتَى عَلَىَّ النبيُّ ﷺ فقال جابِرٌ
فَقُلْتُ نَعَمْ قال ماشَأْنُكَ قُلْتُ أَبطَأَ عَلَىَّ جَمَلِى وأعْيَا فَتخَلَّفْتُ فَنَزَل يَحْجنُهُ
بِمِحْجَنِهِ ثُمَّ قال ارْكَبْ فَرَكِبْتُ فَلَقَدْ رَأَيْتُهُ أَكُفُّهُ عنْ رسولِ الله ﷺ قال
تَزَوَّجْتَ قُلْتُ نَعَمْ قال بِكْراً أَمْ ثَيِّباً قلْتُ بَلْ ثَيِّبًا قال أفَلاَ جارِيَةً تُلاَعِبُها
وتُلاَعِبُكَ قُلْتُ إنَّ لِى أَخَوَاتٍ فأَحْبَبْتُ أنْ أَتَزَوَّجَ امْرأَةً تَجْمَعُهُنَّ وَتَمْشُطُهُنَّ
وتَقُومُ عَلَيْهِنَّ قال أَمَا إنَّكَ قادِمٌ فإِذَا قَدِمْتَ فالْكَيْسَ الْكَيْسَ ثُمَّ قال أتبيعُ جَمَلَكَ
قُلْتُ نَعَمْ فاشْتَرَاهُ مِنِّى بأُوقِيَّةٍ ثُمَّ قَدِمَ رسولُ الله ﷺ قَبْلِى وقَدِمْتُ بالْغَدَاةِ
فَجِئْنا إلَى المَسْجِدِ فَوَجَدْتُهُ عَلى بابِ المَسْجد قال آلآنَ قَدِمْتَ قُلْتُ نَعَمْ قال
فَدَعْ جَمَلَكَ فادْخُلْ فصَلِّ رَكْعَتَيْنِ فَدَخلْتُ فصَلَّيْتُ فأَمَرَ بِلالاً أنْ يَزِنَ لَهُ
أُوقِيَّةً فَوَزَنَ لِى بِلاَلٌ فأَرْجَحَ فى المِيزَانِ فانْطَلَقْتُ حَتَّى وَلَّيْتُ فقال ادْعُ لِى
جابِراً قُلْتُ الآنَ يَرُدُّ عَلَىَّ الجَمَلَ ولَمْ يَكُنْ شَىْءٌ أَبْغَضَ إلَىَّ مِنْهُ قال خُذْ
جَمَلَكَ ولَكَ ثَمَنُهُ *

49-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben bir gazâda Peygamber'in berâberinde bulundum. (Dönüşte) devem beni geri bıraktı ve yürümekten âciz oldu. Bu sırada Peygamber yanıma geldi ve:

— *"Yâ Câbir"* diye seslendi.

Ben:

— Evet benim, dedim.

Rasûlullah:

— *"Zorun nedir* (ki geri kaldın)?" diye sordu

Ben:

— Devem beni geri bıraktı ve yoruldu da ben arkada kaldım, dedim.

Rasûlullah hemen (devesinden) indi ve çengelli deyneği ile devemi çekmeye koyuldu. Sonra bana:

— *"Haydi şimdi bin!"* dedi.

Ben de bindim. Bu defa da devemi gördüm ki, onu ben Rasûlullah'ın devesini geçmekten men' ediyordum. Rasûlullah (yol konuşması olmak üzere) bana:

— *"Evlendin mi?"* diye sordu.

Ben de:

— Evet evlendim, dedim.

Rasûlullah:

— *"Kız mı, yoksa dul mu* (aldın)?" diye sordu.

Ben de:

— Dul, diye cevâb verdim.

Rasûlullah:

— *"Senin onunla, onun da seninle oynaşacağınız bâkire bir kız istemez miydin?"* dedi.

Ben de:

— Bakımları bana borç olan bir takım kızkardeşlerim var. Onun için bir kadınla evlenmeyi, bunun da çocukları toplamasını ve saçlarını, başlarını taramasını ve bunlar üzerinde bir mürebbiye olmasını hayırlı buldum, dedim.

Rasûlullah:

— *"Şimdi sen* (Medîne'ye) *varıyorsun. Vardığında artık âilene karşı akıllı, olgun, bağlı ol. Allah'tan evlâd isteyiniz"* buyurdu. Sonra: *"Deveni satar mısın?"* diye sordu.

Ben de:

— Evet satarım, dedim.

Rasûlullah benden devemi bir ûkıyye(kırk dirhem)ye satın aldı. Sonra Rasûlullah benden önce Medîne'ye gitti. Ben de kuşluk vakti vardım. Mescide geldik. Rasûlullah'ı mescidin kapısı önünde bulduk. Rasûlullah bana:

— *"Şimdi mi geldin?"* diye sordu.

Ben de:

— Evet, şimdi geldim, diye cevâb verdim.

Rasûlullah:

— *"Artık deveni bırak da* (mescide) *gir ve iki rek'at* (geliş namâzı) *kıl"* buyurdu.

Ben de girdim ve kıldım. Sonra Rasûlullah, Bilâl'e bir ûkıyye (gümüş) tartıp bana vermesini emretti. Bilâl de, terâzî ağır basarak tartıp verdi. Ben arkamı çevirip eve giderken birden Rasûlullah:

— *"Câbir'i bana çağır"* buyurdu.

Ben Rasûlullah devemi beğenmedi de şimdi geri verecek sandım. Hâlbuki bana bu deve kadar sevimsiz birşey yoktu. Rasûlullah:

— *"Deveni al, bedeli de senin olsun"* buyurdu [86].

---

86 Bu hadîs âlimler arasında "Hadîsu'l-Baîr = Deve Hadîsi" diye meşhûrdur. Buhârî bunu *Sahîh*'inin yirmi kadar yerinde getirmiştir. Şartlar Kitâbı'ndaki rivâyeti daha uzundur.

Câbir hadîsinin rivâyetinde en çok ihtilâf edilen nokta Câbir'in devesinin kıymetine âiddir. Buhârî'nin kırk dirhem vezninde bir ûkıyye rivâyetinden başka beş ûkıyye, iki ûkıyye ile bir veyâ iki dirhem rivâyet edenler de vardır. Bunun altın ve gümüş olduğunu rivâyet edenler de vardır.

Hadîsteki *el-Keys* lâfzının ma'nâsında ihtilâf edilmiştir. Akıl, cimâ, çocuk

٣٥ـ بابُ الأسْوَاقِ الَّتِي كانَتْ فِي الجَاهِلِيَّةِ فَتَبَايَعَ بِهَا النَّاسُ فِي الإِسْلَامِ

35- CÂHİLİYET DEVRİNDE MEVCÛD OLUP İSLÂM DEVRİNDE DE İNSANLARIN ORALARDA ALIŞVERİŞ YAPTIKLARI MEŞHÛR ARAB PANAYIRLARI BÂBI [87]

٥٠ـ حدّثنا عَلِي بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا سُفْيانُ عنْ عَمْرٍو عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عَنْهُمَا قال كانتْ عُكَاظٌ ومَجَنَّةٌ وذُو المَجازِ أسْوَاقاً فِي الجاهِلِيَّةِ فَلَمَّا كانَ الإِسْلامُ تأثَّمُوا مِنَ التِّجارَةِ فِيهَا فأنْزَلَ اللهُ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ في مَوَاسِمِ الحَجِّ قَرَأ ابنُ عَبَّاسٍ كَذَا *

50-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ukâz, Mecenne ve Zu'l-Mecâz, Câhiliyet devrinde (meşhûr) panayırlardı. İslâm devri olunca bu panayırlarda ticâret yapmayı günâh saydılar. Bunun üzerine Allah: "Hacc mevsimlerinde ***ticâretle Rabb'inizden rızk istemenizde üzerinize bir günâh yoktur...*** " (el-Bakara: 198) âyetini indirdi. İbn Abbâs bu âyeti böyle "Fî-mevâsimi'l-hacc (= Hacc mevsimlerinde)" kaydı ile okudu [88].

٣٦ـ بابُ شِرَاءِ الإِبِلِ الْهِيمِ أوْ الأجْرَبِ: الْهَائِمُ المُخَالِفُ لِلْقَصْدِ فِي كُلِّ شَيْءٍ

---

ma'nâlarını tutanlar da vardır. Bu ihtilâftan dolayı olsa gerek ki, Buhârî bu hadîsi rivâyet ettikten sonra nihâyetinde "اَلْكَيْسُ الْوَلَدُ كِنَايَةٌ عَنِ الْعَقْلِ = Keys ile maksûd olan çocuktur, akıldan kinâyedir" demiş ve kendince üstün olan ma'nâya işâret etmiştir. Şu hâlde Buhârî'ye göre "اَلْكَيْسَ اَلْكَيْسَ" lâfzının ma'nâsı, "Aklını kullan, olgunluk ve fetânet sâhibi ol da Allah'tan çocuk iste" demek oluyor. Bu kelime elzim gibi gizli bir fiil ile mensûbdur (Aynî).

87 Buhârî bu başlığı Câhiliyet devrinde mevcûd ve meşhûr olan bu panayırlarda İslâm devrinde de ticâret yapmanın câiz olduğunu isbât için getirmiştir. Başlığa delîl olarak getirdiği İbn Abbâs hadîsi, küçük bir sened ve lâfız farkıyle Hacc Kitâbı'nın "Hacc günlerinde ticâret ve Câhiliyet panayırlarında alışveriş etmek bâbı"nda da geçmişti. Bu panayırlarla ilgili açıklama da orada verilmişti.

88 Âyetin sonundaki "Fî-mevâsimi'l-hacc(=Hacc mevsimlerinde)" kaydı, İbn Abbâs'ın kırâatidir, Mushaf'ta tesbît edilmemiştir. Hâfız ibn Kesîr: Bu kelâmı Mücâhid, Saîd ibn Cubeyr, İkrime, Mansûr ibnu'l-Mu'temir, Katâde, İbrâhîm en-Nahaî, Rabî' ibnu Enes ve diğerleri böyle tefsîr etmişlerdir, der (Kastallânî).

36- DELİ YÂHUD HASTA DEVELERİN SATIN ALINMASI BÂBI

"Hâim", herşeyde maksada aykırı harekette bulunandır [89].

٥١ ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال قال عَمْرٌو كان هَهُنا رَجُلٌ إسْمُهُ نَوَّاسٌ وكانَتْ عِنْدَهُ إبِلٌ هِيمٌ فَذَهَبَ ابنُ عُمَرَ رضى الله عنهما فاشْتَرَى تِلْكَ الإبِلَ مِنْ شَرِيكٍ لَهُ فَجاءَ إلَيْهِ شَرِيكُهُ فقال بِعْنا تِلْكَ الإبِلَ فقال مِمَّنْ بِعْتَها قال مِنْ شَيْخٍ كَذَا وكَذَا فقال ويْحَكَ ذَاكَ واللهِ ابنُ عُمَرَ فَجاءَهُ فقال إنَّ شَرِيكِي باعَكَ إبِلاً هِيماً ولَمْ يَعْرِفْكَ قال فاسْتَقْها قال فَلَمَّا ذَهَبَ يَسْتَاقُها فقال دَعْها رَضِينا بِقَضَاءِ رسولِ اللهِ ﷺ لاَ عَدْوَي سَمِعَ سُفْيَانُ عَمْراً

51-....... Amr ibn Dînâr şöyle dedi: Şurada (yânî Mekke şehrinde) Nevvâs isminde bir (deve tâciri) kimse vardı. Bunun yanında hastalıklı develer de vardı. İbn Umer (R) gidip, Nevvâs'ın bir ortağından bu hastalıklı deveyi satın aldı.Sonra ortağı Nevvâs'a geldi de:

— O hasta deveyi sattık, dedi.

Nevvâs:

— Sen o deveyi kime sattın? dedi.

Ortağı:

---

89 Yânî satıcı ayıblı bir malın ayıbını müşterîye bildirir, müşterî de kusûru ile berâber satın almaya râzı olursa, bu alışverişin câiz ve sahîh olacağı bâbı.

Hadîsteki *"Hîm"* lâfzı *"Ehyem"*'in cem'idir ve deveye ârız olan susuzluk hastalığıdır. Sirâyet edici ve helâk eyleyicidir. Bu hastalığa tutulan hayvan mütemâdiyen su içer, bir türlü kanmaz. Günden güne zayıflar ve nihâyet ölür *(Kaamûs Ter.)*..

"Hâmet devâbbunâ" denilir ki, hayvanlarımız susadı demektir. İbn Umer hadîsindeki "el-İbili'l-hîm" de hasta deve demektir. *Hiyâm,* bir hastalıktır ki yakalanan hayvan içer içer de bir türlü suya kanmaz (İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*).

Lugatçiler bu kelimenin medlûlünü böyle ta'yîn ettikleri hâlde Buhârî, *Sahîh*'inin bu bâbında *"Hîm"* kelimesinin "Hâim"in müfredi olduğunu; bunun medlûlünün de deveye ârız olan bir cinnet olup, hayvanın herşeyde maksada muhâlif harekette bulunduğunu bildiriyor.

İbnu't-Tîn ve İbnu Munîr Buhârî'ye: Hîm, Hâim'in müfredi değildir diye i'tirâz etmiş ve Buhârî'nin bu bâba koyduğu bu lisânî bilgiye, bunda nazar vardır, demişlerdir. Bu i'tirâza *Mesâbîh*'de Buhârî hesâbına şöyle cevâb verilmiştir: " بَازِلٌ بُزَّلٌ = هَائِمٌ هِيمٌ " gibidir. Arada bir fark varsa, "Hîm"de hâ'nın dammesi yâ'ya tabâiyetle kesre yapılmıştır. "أَبْيَضُ"nun cem'inde de böyledir.

Sonra şârih Aynî de Buhârî'yi müdâfaa ederek: Nadr ibnu Şumeyl'in *Kitâbu'l-İbil*'de bunun deveye ârız olan bir cinnet olduğunu haber verdiğini bildiriyor, ve Buhârî'nin bu hastalıklı deveyi aşk harâretiyle içi yanan ve şaşkın olan "Raculun hâim"e benzettiğini söylüyor (İbn Hacer ve Aynî).

— Şöyle şöyle sıfatta bir ihtiyâra sattım, dedi.

Nevvâs:

— Vay sana yazıklar olsun! Vallâhi bu ihtiyâr zât İbnu Umer'dir, dedi ve hemen İbn Umer'e gitti ve: Ortağım sana kusurunu bildirmeden hastalıklı deve satmıştır, deyip vaziyeti anlattı.

İbn Umer:

— Öyleyse deveni sür git, dedi.

Nevvâs deveyi alarak sürüp gitmeye davrandığı zamân, İbn Umer:

— Haydi bırak şu deveyi! Artık biz Rasûlullah'ın *"Hastalığın bizâtihi sirâyeti yoktur"* hükmüne râzı olmuş kimseleriz, dedi [90].

٣٧ـ بابُ بَيْعِ السِّلاَحِ فِي الْفِتْنَةِ وغَيْرِها وكَرِهَ عِمْرَانُ بنُ حُصَيْنٍ بَيْعَهُ فِي الْفِتْنَةِ

37- MÜSLÜMÂNLAR ARASINDA MEYDANA GELEN HARB FİTNESİ SIRASINDA VE FİTNE GÜNLERİ HÂRİCİNDE SİLÂH SATMAK BÂBI

İmrân ibn Husayn (R) fitne günlerinde silâh satmayı kerîh görmüştür [91].

---

90 "لاَ عَدْوَى", başka bir hadîsin ilk kelimesidir. Bununla bir hastalığın sâhibinden başkasına bizâtihi geçmesi nefyedilmiştir. *Sahîhayn*'da ve diğer hadîs kitâblarında Ebû Hureyre, İbn Abbâs, Sâib ibn Yezîd'den ayrı ayrı tarîkler ve metinlerle rivâyet edilen bu hadîsin tamâmı: " لاَ عَدْوَى وَلاَ طِيَرَةَ وَلاَ هَامَةَ وَلاَ صَفَرَ وَلاَ غُولَ = *Hastalığın kendi kendine başkasına sirâyeti yoktur, kuş uçmasıyle uğursuzluk yoktur. Baykuşta uğursuzluk yoktur. Safer ayında uğursuzluk yoktur. Gûlyabânî denilen bir mahlûk da yoktur"*.

Sağlık kaaidelerine uymayı, çeşitli hastalıklara karşı çeşitli tedâvî yollarına tevessül etmeyi ehemmiyetle tavsiye eden ve bilhassa bulaşıcı hastalıklardan sakınma, çârelerini zamânımızın karantina şekline kadar öğreten Peygamber'in bulaşıcı bir hastalığın sâhibinden başkasına geçmesini inkâr etmesi elbette mutlak bir inkâr değildir. Bu hastalığın ilâhî izinsiz geçmesini inkârdır. İnsalara her hayır ve şerrin, her nevi' ni'met ve musîbetin Allah'ın izni irâdesiyle erişmesi, İslâm'ın te'sîs ettiği îmân asıllarından birisidir. Bu esâsa göre sârî' hastalık da bizâtihi sirâyeti nefyedilip Allah'ın izni ile sirâyet edeceği öğretilmiştir. Hadîsin diğer fıkralarında da İslâm Dînî'nin te'sîs ettiği yüksek medeniyet kanâatlerine muhâlif olan Câhiliyet devri hurâfelerinin men' edilmekte olması da bu husûsu te'yîd etmektedir.

"Hastalığın kendi kendine başkasına sirâyeti yoktur" demek, dokunma, karışma veyâ geçmeye yardım edecek herhangi bir sebeb olmadan hastalığın başkasına geçmesi yoktur demek de olabilir.

91 Buhârî bâb başlığında âdeti üzere hükmü bildirmeyip, sâdece İmrân haberini vermekle yetinmiştir. İmrân'ın bu sözünü İbn Adiyy, *el-Kâmil*'de; Taberânî *el-Kebîr*'de senediyle rivâyet etmişlerdir. Müslümânlar arasında çıkan harb fitnelerinde silâh satışı zâlimce öldürmelere âlet olacağı için bâzılarınca iyi görülmemiştir.

٥٢ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ يَحْيَ بنِ سَعِيدٍ عنِ ابنِ أفْلَحَ عنْ أبى مُحَمَّدٍ مَوْلَى أبى قَتادَةَ عنْ أبى قَتادَةَ رضى اللهُ عنه قال خَرَجْنا مَعَ رسولِ اللهِ ﷺ عامَ حُنَيْنٍ فأعْطاهُ يَعْنِى دِرْعاً فَبِعْتُ الدِّرْعَ فابْتَعْتُ بِهِ مَخْرَفاً فِي بَنِى سَلِمَةَ فإنَّهُ لَأوَّلُ مالٍ تأثَّلْتُهُ فِى الإسْلامِ *

52-....... Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Bizler Huneyn yılında Rasûlullah'ın berâberinde sefere çıktık. Nihâyet Rasûlullah (S) ben Ebû Katâde'ye bir zırh verdi. Ben de o zırhı sattım da, onun bedeliyle Benû Seleme yurdunda küçük bir bustân satın aldım. İşte bu bustân, İslâm'da aslına sâhib olduğum ilk maldır [92].

٣٨ـ بابٌ فِى الْعَطَّارِ وَبَيْعِ الْمِسْكِ

38- ATTÂR VE GÜZEL KOKU SATMAK HAKKINDA BÂB

٥٣ـ حدّثنى مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا أبو بُرْدَةَ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال سَمِعْتُ ابا بُرْدَةَ بنَ أبى مُوسَى عنْ أبِيهِ رضى اللَّهُ عنهُ قال قال رسولُ اللَّهِ ﷺ مَثَلُ الجَلِيسِ الصَّالِحِ والجَلِيسِ السُّوءِ كَمَثَلِ صَاحِبِ المِسْكِ وكِيرِ الحَدَّادِ لاَ يَعْدَمُكَ مِنْ صَاحِبِ الْمِسْكِ إمَّا تَشْتَرِيهِ أوْ تَجِدُ رِيحَهُ وكِيرُ الحَدَّادِ يُحْرِقُ بَدَنَكَ أوْ ثَوْبَكَ أوْ تَجِدُ مِنْهُ رِيحًا خَبِيثَةً *

53-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (R) şöyle buyurdu: *"İyi arkadaş ile kötü arkadaşın meseli, misk sâhibi ile demirci körüğü gibidir. Misk sâhibinden sana şu iki ikiden biri yok olmaz: Ya sen ondan bir mikdâr satın alırsın, yâhud onun güzel kokusunu hisseder koklarsın. Demirci körüğü ise bedenini yâhud elbiseni yakar, yâhud da ondan pis bir koku hissedersin"* [93].

---

92 Ebû Katâde'nin hadîste haber verdiği zırh da harb âletlerinden; fakat Ebû Katâde'nin bunu satışı harb günlerinden sonradır. Böyle olunca bu hadîs başlığın ikinci kısmına delîl olmuştur. Buhârî bu hadîsi Hums, Magâzî, Ahkâm Kitâbları'nda; Müslim ise Cihâd ve Siyer Kitâbı, 13. bâbında getirmiştir. Hadîs buradakinden daha uzundur. Buhârî, âdeti üzere kısaltarak başlığa delîl olacak kısmını getirmiştir.

93 Hadîsin *"Ya ondan bir mikdâr misk satın alırsın"* fıkrası, bâb başlığına delîl yapılmıştır. Attâr da ıtır, yânî güzel kokulu şeyler satıcısı demektir.

٣٩ـ باب ذِكْرِ الحَجَّامِ

39- HACCÂM (YÂNÎ VÜCÛDDAN KAN ALMA TEDÂVÎSİ YAPAN) KİMSENİN ZİKRİ BÂBI [94]

٥٤ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ حُمَيْدٍ عنْ أنَسِ بن مَالِكٍ رضى اللَّهُ عنهُ قال حَجَمَ أبو طَيْبَةَ رسولَ اللَّهِ ﷺ فأمَرَ لَهُ بِصَاعٍ مِنْ تَمْرٍ وأمَرَ أهْلَهُ أنْ يُخَفِّفُوا مِنْ خَرَاجِهِ *

54-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ebû Taybe Nâfi', Rasûlullah'ın vücûdundan kan aldı. Rasûlullah (S) da Ebû Taybe'ye bir sâ' (yânî 1040 dirhem) hurma verilmesini emretti. Bundan başka Ebû Taybe'nin efendisi olan Hârise oğulları'na da, onun ödemesi gereken vergisini hafifletmelerini emreyledi.

٥٥ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا خَالِدٌ هُوَ ابنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثنا خَالِدٌ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضي اللَّهُ عنهما قال احْتَجَمَ النبيُّ ﷺ وأعْطَى الَّذِي حَجَمَهُ ولَوْ كَانَ حَرَامًا لَمْ يُعْطِهِ *

55-....... İbn Abbâs (R): Peygamber (S) vücûdundan kan aldırma tedâvîsi yaptırdı da kendisinden kan alma tedâvîsi yapan haccâm kimseye (bir sâ' hurma) ücret verdi. Eğer (kan alıcıya) ücret vermek harâm olsaydı, Rasûlullah bu zâta ücret vermezdi, dedi [95].

٤٠ـ باب التِّجَارَةِ فِيمَا يُكْرَهُ لُبْسُهُ لِلرِّجَالِ والنِّسَاءِ

94 Buhârî, aynı kitâbın 25. Bâbı'nın 38 rakamıyle geçen Ebû Cuhayfe hadîsindeki kan alma bedeli hakkındaki şübheyi gidermek için bu bâbı açmış ve mes'eleyi aydınlatmıştır: Orada Ebû Cuhayfe, Peygamber'in ribâ gibi bir takım kazançları yasak ettiğini sayarken, haccâmı da kan alma ücretinden men' ettiğini rivâyet etmişti. Bu men'in zâhiri harâm kılmak idi. İşte Buhârî burada yeni bir bâb açarak kan alma tedâvîsi yapan kimsenin ücret almasının cevâzını ifâde eden iki hadîs getirmiştir.

95 Başlığa delîl olmak üzere getirilen Enes ibn Mâlik ile İbn Abbâs hadîslerinin her ikisi de Peygamber'in kan aldırma tedâvîsi olduğunu ve kan alan haccâm kimseye de hacâmet ücreti verdiğini açıkça delîllendirmiştir. Onun için bu yolda buna ehil olan mütehassıs kişilerin, yânî tabîblerin san'at icrâ etmelerinin ve bundan ücret almalarının cevâzı apaçıktır. İşte bu sebeble İbn Abbâs da hadîsinin sonunda "Kan aldırma ücreti harâm olsaydı, Rasûlullah kan alıcıya ücret vermezdi" demek sûretiyle bu hükmü açıkça belirtmiş oluyor.

40- ERKEKLER VE KADINLAR İÇİN GİYİLİP KULLANMASI MEKRÛH OLAN ŞEYLERDE TİCÂRET (YAPMANIN HÜKMÜ) BÂBI

٥٦ ــ حدّثنا آدم قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا أَبُو بَكْرِ بنُ حَفْصٍ عنْ سَالِمِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ عنْ أبيهِ قال أَرْسَلَ النبيُّ ﷺ إلى عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهُ بِحُلَّةِ حَرِيرٍ أَوْ سِيَرَاءَ فَرَآهَا عَلَيْهِ فقال إِنِّى لَمْ أُرْسِلْ بِهَا إِلَيْكَ لِتَلْبَسَهَا إِنَّمَا يَلْبَسُهَا منْ لاَ خَلاَقَ لَهُ إِنَّمَا بَعَثْتُ إِلَيْكَ لِتَسْتَمْتِعَ بِهَا يَعْنِى تَبِيعُهَا *

56-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir kerre Peygamber (S) Umer ibnu'l-Hattâb'a ipek yâhud sıyerâ (denilen sarı çubuklu) bir hulle (yânî takım elbise) gönderdi. Sonra Peygamber bu elbiseyi Umer'in üzerinde gördü de: *"Ben bu elbiseyi sana giymen için göndermedim. Bu ipekli elbiseyi ancak âhirette nasîbi olmayan erkek giyer. Ben ancak bunu sana satıp da faydalanasın diye gönderdim"* buyurdu [96].

٥٧ ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنِ الْقَاسِمِ بنِ مُحَمَّدٍ عنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رضى اللَّهُ عنها أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا اشْتَرَتْ نُمْرُقَةً فِيهَا تَصَاوِيرُ فَلَمَّا رَآهَا رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم قَامَ عَلَى الْبَابِ فَلَمْ يَدْخُلْهُ فَعَرَفْتُ فِى وَجْهِهِ الْكَرَاهِيَةَ فَقُلْتُ يَا رَسولَ اللَّهِ أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رسولِهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم ماذَا أَذْنَبْتُ فقال رسولُ اللَّهِ ﷺ مابالُ هٰذِهِ النُّمْرُقَةِ قُلْتُ اشْتَرَيْتُهَا لَكَ لِتَقْعُدَ عَلَيْهَا وَتَوسَّدَهَا فقال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم إِنَّ أَصْحَابَ هٰذِهِ الصُّوَرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُعَذَّبُونَ فَيُقَالُ لَهُمْ أَحْيُوا ما خَلَقْتُمْ وقال إِنَّ الْبَيْتَ الَّذي فِيهِ الصُّوَرُ لاَ تَدْخُلُهُ الْمَلاَئِكَةُ *

57-....... Mü'minlerin anası Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi, üstünde bir takım resimler bulunan küçük bir yastık, bir şilte satın almıştı. Rasûlullah (S) bunu görünce kapının önünde dikeldi de içeriye girmedi. (Âişe dedi ki:) Bu sırada ben O'nun yüzündeki istemezliği sezip tanıdım. Ve:

---

96 Bu hadîs Cumuą Kitâbı'nda da uzunca bir metin ile geçmişti. Buhârî burada hadîsi, bâbın ünvânı vechile erkekler veyâ kadınlar tarafından kullanılması mekrûh olan eşyânın satışının câiz olup olmamasını belirtmek için getirmiştir. Hadîs, giyilmeden; başka türlü faydalanmak için satışın cevâzını ifâde etmektedir.

— Yâ Rasûlallah! Ben Allah'a ve Rasûlü'ne tevbe ederim. Ben ne günâhı işledim ki? dedim.

Rasûlullah:

— *"Şu yastığın hâli nedir?"* buyurdu.

Ben:

— Ben onu Sen üzerinde oturasın ve yaslanasın diye, Senin için satın aldım, dedim.

Rasûlullah:

— *"Bu sûretlerin sâhibleri kıyâmet gününde muhakkak azâb edilirler. Ve bu kimselere: Sûret verdiğiniz bu mahlûkları diriltiniz, denilir".* Ve yine Rasûlullah: *"İçinde sûretler bulunan eve melekler girmez"* buyurdu [97].

٤١ـ بابٌ صَاحِبُ السِّلْعَةِ أَحَقُّ بِالسَّوْمِ

41- BÂB: MAL VE METÂ' SÂHİBİ, MALIN FİÂTINI TA'YÎN VE TAKDÎR ETMEYE DAHA HAKLIDIR

٥٨ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ عنْ أبي التَّيَّاحِ عنْ أنَسٍ رضى اللّهُ عنهُ قال قال النبيُّ ﷺ يا بَنِي النَّجَّارِ ثامِنُوني بِحَائِطِكُمْ وفِيهِ خِرَبٌ وَنَخْلٌ *

58-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Peygamber (S): *"Ey Neccâr oğulları, arsanızın kıymetini bana söyleyiniz!"* buyurdu. O çevrilmiş bahçenin içinde bakılmamış harâb yerler ve hurma ağaçları vardı [98].

---

97 Üstünde sûretler bulunan eşyânın alınıp satılması, bu Âişe hadîsinin zâhirine göre câiz değildir. Fakat yere yayılan ve horlukla kullanılan eşyânın sûretli olmakla berâber alışverişinin cevâzı hakkında da sahîh hadîsler vardır. Men' ile cevâza delâlet eden haberler taâruz ettiğinde aslolan, sakındırma delîli gelene ve zâhir olana kadar mübâh olmaktır. Sonra bu Âişe hadîsinde, Âişe tarafından akdedilen alışverişi Peygamber feshetmemiştir. Bu feshetmemenin delâletiyle, bu resimli yastık hakkındaki Peygamber'in beyânâtı, harâmlığa değil, belki kerâhate hamlolunabilir, denilmiştir. Böylece hadîsin başlığa bir dereceye kadar delîlliği gösterilmiştir.

Âişe hadîsinden hayvan tasvîrinin harâmlığı da sâbit olur. Fakîhler ve hadîsçiler cumhûru taş, ağaç, manzara ve hayat sâhibi olmayan eşyânın resimlerinin yapılmasında ve kullanılmasında be's görmemişlerdir.

98 Hadîs, Salât Kitâbı'nda daha geniş bir metinle geçmişti. Peygamber'in mescidinin binâ edildiği arsanın Peygamber tarafından satın alınması ve sâhiblerine arsalarının fiatını bildirmelerini istediği görülüyor. İşte hadîsin başlığa delîl olan

٤٢ ــ باب كَمْ يَجُوزُ الخِيَارُ

42- BÂB: SATIŞIN KESİNLEŞMESİ VEYÂ FESHİ İÇİN NE KADAR -VEYÂ KAÇ TÂNE- MUHAYYERLİK CÂİZ OLUR? [99]

٥٩ ــ **حدّثنا** صَدَقَةُ قال أخبرنا عَبْدُ الوَهَّابِ قال سَمِعْتُ يَحْيَ قال سَمِعْتُ نافِعًا عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما عنِ النبىِّ ﷺ قال إنَّ المُتَبَايِعَيْنِ بالخِيَارِ فِي بَيْعِهِمَا مَالَمْ يَتفرَّقَا أوْ يَكُونُ البَيعُ خِيَارًا: قال نافِعٌ وكان ابنُ عُمَرَ إذَا اشْتَرى شَيْئًا يُعْجِبُهُ فارَقَ صَاحِبَهُ *

59-....... Nâfi', İbn Umer'den; o da Peygamber'den işitti ki, Peygamber (S): *"Satıcı ile satın alıcı birbirlerinden ayrılmadıkça - yâhud: Ayrılıncaya kadar- alışverişleri husûsunda muhayyerliğe mâliktirler, yâhud alışveriş muhayyerli olur"* buyurdu.

Nâfi' dedi ki: İbn Umer, hoşuna gitmekte olan birşey satın aldığı zamân o malı satın almış olduğu sâhibinden ayrılırdı [100].

٦٠ ــ **حدّثنا** حَفْصُ بنُ عُمَرَ قال **حدّثنا** هَمَّامٌ عنْ قَتَادَةَ عنْ أبِى الخَلِيلِ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ الحَارِثِ عنْ حَكِيمِ بنِ حِزَامٍ رضى اللّهُ عَنْهُ عنِ النبىِّ ﷺ قال البَيِّعَانِ بالخِيَارِ مالَمْ يَفْتَرِقَا * وزَادَ أحْمَدُ قال **حدّثنا** بَهْزٌ قال قال هَمَّامٌ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِأبِى التَّيَّاحِ فقَال كُنْتُ مَعَ أبِى الخَلِيلِ لَمَّا حَدَّثَهُ عَبْدُ اللّهِ بنُ الحَارِثِ بِهَذَا الحَدِيثِ *

---

kısmı bu *"Arsanızın fiatını bana söyleyiniz"* emridir. Bu hadîs Hicret Kitâbı'nın evvelinde de gelecektir.

99 Alışverişin kesinleştirilmesi yâhud feshedilmesi şıklarındaki muhayyerliğin ne kadar veyâ kaç tâne olması câiz olur? Bâzıları bunların biri meclis muhayyerliği, biri de şart muhayyerliği olmak üzere iki muhayyerliktir, dediler. İbnu'l-Esîr ise: Muhayyerlik üç nevi'dir: Meclis muhayyerliği, şart muhayyerliği, nakîsa muhayyerliği, demiş ve bunları beyân eylemiştir (Aynî).

100 Bu hadîste bundan sonraki hadîste muhayyerlik müddetinin mikdârını beyân yoktur. Bu iki hadîste ancak muhayyerliğin sabûtunun beyânı vardır. Bâzıları: Buhârî'nin başlıktaki sözü ile murâdı "Satıcı alıcıdan birini diğerine kaç defa muhayyer kılar?" demek olması ve bununla üç bâb sonra gelecek olan tarîkteki Hemmâm'ın "Üç kerre muhtar olur" ziyâdesine işâret etmiş olması muhtemildir, demişlerdir (Aynî).

Hadîsin sonundaki İbn Umer'in fiilini Müslim de rivâyet etmiştir (Kastallânî).

60-....... Bize Hemmâm, Katâde ibn Diâme'den; o da Ebu'l-Halîl'den; o da Abdullah ibnu'l-Hâris'ten; o da Hakîm ibn Hızâm'-dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Satıcı ile satın alıcı birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerliktedirler"* buyurdu. Ahmed ibn Saîd ed-Dârimî ziyâde edip şöyle dedi: Bize Behz ibn Râşid tahdîs edip şöyle dedi: Hemmâm ibn Yahyâ şöyle dedi: Ben bu hadîsi Ebu't-Teyyâh'a zikrettim. Ebu't-Teyyâh: Kendisine bu hadîsi Abdullah ibnu'l-Hâris tahdîs ettiği zamân ben Ebu'l-Halîl'in berâberinde idim, dedi [101].

٤٣ــ بابٌ إِذَا لَمْ يُوَقِّتْ فِى الخِيَارِ هَلْ يَجُوزُ الْبَيعُ

43- BÂB: SATICI YÂHUD MÜŞTERİ MUHAYYERLİK HUSÛSUNDA BİR VAKİT TA'YÎN ETMEDİKLERİ ZAMÂN BU ALIŞVERİŞ CÂİZ OLUR MU? [102]

٦١ــ حدّثنا أَبُو النُّعْمَانِ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ قال حدّثنا أَيُّوبُ عَنْ نافِعٍ عَنِ ابنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عنهما قال قال النبىُّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم الْبَيِّعَانِ بالخِيَارِ مالَمْ يَتَفَرَّقَا أَوْ يَقُولُ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ اخْتَرْ ورُبَّمَا قال أَوْ يَكُونُ بَيْعَ خِيَارٍ *

61-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Satıcı ve müşteri birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe muhayyirliktedirler. Yâhud ikisinden biri diğerine:* (Satışı yâhud feshini) *tercîh et, der"* buyurdu. Belki de şöyle demiştir: *"Yâhud satış muhayyerli satış olur"* [103].

٤٤ــ بابٌ الْبَيِّعَانِ بالخِيَارِ مَالَمْ يَتَفَرَّقَا. وبِهِ قال ابنُ عُمَرَ وشُرَيْحٌ والشَّعْبِىُّ وطَاوُسٌ وعَطَاءٌ وابنُ أَبِى مُلَيْكَةَ

---

101 Ahmed ibn Saîd'in bu rivâyetini Ebû Avâne, kendi *Sahîh*'inde senediyle rivâyet etmiştir.

102 Yânî satışta muhayyerlik zamânı bir müddetle ta'yîn edilmediği takdîrde bu satış, bu hâlde lâzım mı, yoksa câiz mi olur? Bu luzûmun ma'nâsı feshetmeyi kabûl etmemesi; cevâzın ma'nâsı ise bunun zıddıdır (Kirmânî).

Buhârî, bu mes'elede müctehidler arasında görüş ayrılığı bulunduğu için cevâbı zikretmemiştir.

103 Hadîsin başlığa delîlliği sâdece muhayyerliğin zikredilmesindedir. Fakat hadîs, vakit ta'yîninde suskundur.

44- BÂB: SATICI İLE MÜŞTERİ BİRBİRLERİNDEN AYRILMADIKLARI MÜDDETÇE MUHAYYERLİKTEDİRLER

İbn Umer de, Kaadı Şurayh de, Şa'bî de, Tâvûs ibn Keysân da, Atâ ibn Ebî Rebâh da, İbnu Ebî Muleyke de bu meclis muhayyerliğine kaail olmuşlardır [104].

٦٢ـ **حدّثني** إسْحاقُ قال أخبرنا حَبَّانُ قال **حدّثنا** شُعْبَةُ قال قَتَادَةُ أخبرني عَنْ صَالِحٍ أبي الخَلِيلِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ الحَارِثِ قال سَمِعْتُ حَكِيمَ بنَ حِزَامٍ رضي اللّٰهُ عنهُ عنِ النبيِّ صلّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وسَلَّمَ قال الْبَيِّعَانِ بالخِيَارِ مَالَمْ يَتفرَّقا فَإنْ صَدَقَا وبَيَّنَا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا وإنْ كَذَبَا وكَتَمَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا *

62-....... Hakîm ibn Hızâm (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Satıcı ile müşteri* (birbirlerinden) *ayrılmadıkça muhayyerliğe sâhibdirler. Bunlardan herbiri doğru söyleyip de* (metâ' ve bedele âid husûsları birbirine) *beyân ederlerse, bu alışverişlerinde kendilerine bereket ihsân olunur. Eğer iki taraf yalan söyler ve* (mal ile semenin ayıbını) *gizlerlerse, bu alışverişlerinin bereketi giderilir"* [105].

٦٣ـ **حدّثنا** عَبْدُ اللّٰهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عَنْ نافِعٍ عَنْ عَبْدِ

---

104 Meclis muhayyerliğine kaail olan buradaki zevâtın bu görüşleri, hep diğer hadîs kitâblarında senedleriyle tesbît ve rivâyet edilmiştir. Meclis muhayyerliğini başka türlü anlayanlar da vardır:

Bu ihtilâf hadîsteki *"Satıcı ile müşteri birbirinden ayrılmadıkça muhayyerdirler"* cümlesinin te'vîline yöneliktir. Bâzıları: İki tarafın birbirinden ayrılması kavlen ayrılmaktır. Satıcı sattım, müşteri de aldım deyince, nâssta bildirilen ayrılma hâsıl olmuştur. Bundan sonra iki tarafın muhayyerliği kalmaz. Satış tamâm olur, artık müşterinin malı geri vermeye hakkı kalmaz. Bundan sonra yalnız ru'yet, ayıb, şart muhayyerliğiyle reddedebilir, demişlerdir. Diğerleri de: Satışta muhayyerliği kesen ayrılma, sözlerle değil, alışverişe dâir görüşülüp müşterinin kabûlünden evvel vukû' bulan bedenlerle ayrılmadır. Binâenaleyh bâyi', sattım dedikten sonra müşterinin, bâyi'den ayrılıncaya kadar kabûl etmek hakkı vardır. Birbirlerinden ayrılınca bu muhayyerlik hakkı kalmaz, demişlerdir.

Hanefîler'e göre: Akid, îcâb ve kabûl ile tamam olur, satılan şey müşterinin mülküne geçer. Âkidlerden birisi için meclis muhayyerliği kabûl etmek, öbür tarafın hakkını ibtâli gerektirir. Hâlbuki Peygamber " لاَضَرَرَ وَلاَ ضِرَارَ فِي الإسْلاَمِ = *Müslümânlıkta zarar vermek ve zararlanmak yoktur"* buyurmuştur.

105 Hadis, daha önce de geçmişti, buradaki başlığa delilliği meydandadır.

اللّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال المُتبايِعَانِ كُلُّ وَاحِدٍ منهُمَا بِالخيارِ عَلَى صَاحِبِهِ مالَمْ يَتفَرَّقَا إلاَّ بَيْعَ الخِيَارِ *

63-....... Abdullah ibn Umer(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *''Satıcı ile müşteriden herbiri birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe, arkadaşına karşı muhayyerliktedir. Ancak satışın muhayyerli satış olması müstesnâdır''* [106].

٤٥ ــ بابٌ إذَا خَيَّرَ أحَدُهُمَا صَاحِبَهُ بَعْدَ الْبَيْعِ فَقَدْ وجَبَ الْبَيْعُ

45- BÂB:

''Satıcı ve müşteriden biri satıştan sonra arkadaşını muhayyer kıldığı zamân -ayrılmamış olsalar da- satış vâcib, yânî lâzım olmuştur''.

٦٤ ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا اللَّيْثُ عَنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما عَنْ رسولِ اللّهِ ﷺ أنَّهُ قال إذَا تَبَايَعَ الرَّجُلاَنِ فَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِالخِيَارِ مالَمْ يَتفَرَّقَا وكانا جَمِيعًا أوْ يُخَيِّرُ أحَدُهُمَا الآخَرَ فَتَبَايَعَا عَلَى ذَلِكَ فَقَدْ وجَبَ الْبَيْعُ وإنْ تَفَرَّقَا بَعْدَ أنْ يَتَبَايَعَا ولَمْ يَتْرُكْ واحِدٌ مِنْهُمَا البَيْعَ فَقَدْ وجَبَ الْبَيْعُ *

64-....... İbnu Umer(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *''İki kişi alışveriş yaptıkları zamân, berâber bulunarak birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe bunlardan herbiri meclis muhayyerliğine mâliktirler. Ve eğer bunların biri diğerini muhayyer kılar da bu muhayyerlik üzere alışveriş yaparlarsa, alışverişten sonra ayrılsalar da bu*

---

106 ''إلاَّ بَيْعَ الْخِيَارِ (= *Satışın muhayyerli olması müstesnâ)''* istisnâsında üç görüş vardır: En sahîhi, bunun hükmün aslından istisnâ olmasıdır. Yânî satıcı ile müşteri muhayyerdirler, ancak kendisinde muhayyerleşme cereyân eden satış müstesnâdır. O da akdin geçerliliğini tercîh etmektir. Çünkü onlar henüz ayrılmamış olsalar da, akid bu şartla lâzım olur.

İkinci görüş, gâyenin mefhûmundan müstesnâ olmaktır. Yânî onlar ayrılmadıkları müddetçe muhayyerliktedirler, ancak içinde meselâ bir gün muhayyerlik şart kılınan satış olması müstesnâdır. Çünkü muhayyerlik, şart kılınan müddetin geçişine kadar, ayrılıştan sonra da devâm eder.

Üçüncüsü, bunun ma'nâsı, satıcı ile müşteri için mecliste muhayyerlik olmamak şart edilen satış müstesnâdır demektir (Kirmânî).

satış vâcib olmuştur ve onların hiçbiri satışı terk, yânî feshedemez, ayrılıştan sonra da satış vâcib olmuştur'' [107].

٤٦ ـ بابٌ إذَا كانَ الْبَائِعُ بالخِيَار هَلْ يَجُوزُ الْبَيْعُ

46- BÂB: SATICI MUHAYYERLİKTE OLDUĞU ZAMAN SATIŞ CÂİZ OLUR MU? [108]

٦٥ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ دِينَارٍ عَنِ ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عنهُمَا عنِ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم قال كُلُّ بَيِّعَيْنِ لاَ بَيْعَ بَيْنَهُمَا حَتَّى يَتفرَّقا إلاَّ بَيْعَ الخِيَارِ *

65-....... İbn Umer(R)'den: Peygamber (S): *''Satıcı ve satın alıcı birbirlerinden ayrılıncaya kadar aralarında kesinleşmiş bir satış akdi yoktur, ancak muhayyerli satış olması müstesnâdır''* buyurdu.

٦٦ ـ حدّثني إسْحَاقُ قال حدّثنا حَبَّانُ قال حدّثنا هَمَّامٌ قال حدّثنا قَتَادَةُ عنْ أبِي الخَلِيلِ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ الحَارِثِ عنْ حَكِيمِ بنِ حِزَامٍ رضى اللّهُ عنهُ أنَّ النبيَّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم قال الْبَيِّعَانِ بالخِيَارِ مالَمْ يَتفَرَّقَا قال هَمَّامٌ وجَدْتُ فِي كِتَابِي يَخْتَارُ ثَلاثَ مِرَارٍ فإنْ صَدَقَا وبَيَّنَا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا وإنْ كَذَبا وكَتَمَا فَعَسَى أنْ يَرْبَحا رِبْحًا ويُمْحَقَا بَرَكَةَ بَيْعِهِمَا * قال و حدّثنا هَمَّامٌ قال حدّثنا أبو التَّيَّاحِ أنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللّهِ بنَ الحَارِثِ يُحَدِّثُ بِهَذَا الحَدِيثِ عنْ حَكِيمِ بنِ حِزَامٍ عنِ النبيِّ ﷺ *

66-....... Bize Hemmâm ibn Yahyâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde, Ebû'l-Halîl'den; o da Abdullah ibnu'l-Hâris'ten; o da Hakîm ibn Hızâm(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): *''Satıcı ve müşteri birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe* -yâhud: *Ayrılıncaya kadar-*

---

107 Hadîsin başlığa delîlliği *''Ve eğer bunların biri diğerini muhayyer kılar da bu muhayyerlik üzerine alışveriş yaparlarsa bu alışveriş vâcib olmuştur''* kavlindedir. Bu hadîsi Müslim de Buyû'da tahrîc etmiştir.

108 Yânî akd câiz mi, yoksa lâzım mı olur? Buhârî bu başlıkla muhayyerliği yalnız müşteriye kasredenin görüşünü reddetmeyi kasdetmiştir. Çünkü hadîste bu husûsta satıcı ile müşteri arasında bir düzgünleştirme vardır. Buhârî, hadîsteki ile yetinerek cevâbı zikretmemiştir.

muhayyerliktedirler" buyurmuştur. Râvî Hemmâm dedi ki: Ben kendi kitâbımda şöyle yazılı buldum: *"O üç kerre ihtiyâr eder. Eğer satıcı ve müşteri doğru söylerler ve gerçeği beyân ederlerse, alışverişlerinde onlar için bereket ihsân olunur. Eğer yalan söylerler ve gerçeği gizlerlerse hayırsız bir kâr kazanmaları ve alışverişlerinin bereketinden mahrûm kılınmaları umulur".* Habbân şöyle dedi: Bize Hemmâm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebu't-Teyyâh tahdîs etti ki, kendisi Abdullah ibnu'l-Hâris'ten, o bu hadîsi Hakîm ibn Hızâm'dan; o da Peygamber'den olmak üzere tahdîs ederken işitmiştir [109].

٤٧ــ بابٌ إِذَا اشْتَرى شَيْئًا فَوَهَبَ مِنْ سَاعَتِهِ قَبْلَ أَنْ يَتَفَرَّقَا ولَمْ يُنْكِرِ الْبَائِعُ عَلَى الْمُشْتَرِى أَوِ اشْتَرَيَ عَبْدًا فأَعْتَقَهُ وقال طاوُسٌ فِيمَنْ يَشْتَرِى السِّلْعَةَ على الرِّضا ثُمَّ باعَهَا وَجَبَتْ لَهُ والرِّبحُ لَهُ

47- BÂB:

Bir şahıs herhangi birşey satın alsa, satan ile alıcı satış meclisinden ayrılmalarından önce ve satıcı da müşteriye karşı bir inkârda bulunmadığı hâlde, alan kişi aldığı bu şeyi o sâatte başka birine hibe etse; yâhud bir kimse bir köle satın alsa da satış meclisinden ayrılmadan o köleyi âzâd eylese? [110].

Tâvûs ibn Keysân, rızâ üzerine bir metâ'ı satın alan, sonra da o metâ'ı satan kimse hakkında: Metâ' da, kazanç da onun lehine vâcib oldu, demiştir [111].

٦٧ــ وقال الحُمَيْدِيُّ حدّثنا سُفْيَانُ قالَ حدّثنا عَمْرٌو عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهُمَا قال كُنَّا مَعَ النبيِّ ﷺ فِى سَفَرٍ فَكُنْتُ على بَكْرٍ صَعْبٍ لِعُمَرَ فكَانَ يَغْلِبُنِى فيتَقَدَّمُ أَمَامَ الْقَوْمِ فَيَزْجُرُهُ عُمَرُ ويَرُدُّهُ ثُمَّ يَتَقدَّمُ فيَزْجُرُهُ عُمَرُ ويَرُدُّهُ فقال النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم لِعُمَرَ بعْنِيهِ قال هُوَ لَكَ يا رسولَ

---

109 Bu hadîs şimdiye kadar birkaç defalar geçti. Burada bâzı lâfız farkları ile ve ayrı tarîklerden de getirilmektedir.

110 Buhârî, mes'ele ihtilâf yeri olduğu için, izâ'ların cevâbını zikretmemiştir. Çünkü Mâlikîler ve Hanefîler bütün eşyâda kabzı tahliye ile yapmışlardır. Şâfiîler ve Hanbelîler ise tahliye, menkûl mallarda değil, evlerde ve akarda kâfî gelir demişlerdir.

111 Tâvûsun bu fetvâsını Saîd ibn Mansûr ile Abdurrazzâk senediyle rivâyet etmişlerdir.

اللَّهِ قال بعْنِيهِ فَبَاعَهُ مِنْ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم فقال النبيُّ صلَّى اللَّهُ
عليه وسلم هُوَ لَكَ يا عَبْدَ اللَّهِ بن عُمَرَ تَصْنَعُ بِهِ ماشِئْتَ * قال أَبُو عَبْدِ اللَّهِ
وقال اللَّيْثُ **حدّثنى** عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ خَالِدٍ عن ابنِ شِهَابٍ عنْ سالِمِ بنِ عَبْدِ
اللَّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما قال بعْتُ مِن أمِيرِ المُؤْمِنِينَ عُثْمَانَ مَالاً بالوادِى
بِمَالٍ لَهُ بِخَيْبَرَ فَلَمَّا تَبَايَعْنَا رَجَعْتُ على عَقِبِى حَتَّى خرَجْتُ مِنْ بَيْتِهِ خَشْيَةَ
أَنْ يُرَادَّنِى الْبَيعَ وكَانَتِ السُّنَّةُ أَنَّ المُتَبَايِعَيْنِ بالخيار حَتَّى يَتَفَرَّقا قال عَبْدُ اللَّهِ
فَلَمَّا وَجَبَ بَيْعِى وبيْعُهُ رَأَيْتُ أَنِّى قَدْ غَبَنْتُهُ بِأَنِّى سُقْتُهُ إِلَى أَرْضِ ثَمُودٍ بِثَلاَثِ
لَيَالٍ وسَاقِنِى إِلَى المَدِينَةِ بِثَلاَثِ لَيَالٍ *

67- Ve el-Humeydî şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr ibn Dînâr tahdîs etti ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber(S)'in berâberinde olarak bir seferde idik. Ben, babam Umer'in genç, çetin bir devesine binmiştim. Deve bana galebe ediyor ve kaafilenin önüne geçiyordu. Umer de onu men' edip geriye çeviriyordu. Sonra devem tekrar kaafileyi geçiyor, Umer de onu men' edip çeviriyordu. Bu sırada Peygamber (S) Umer'e:

— *"Şu hırçın deveni bana sat!"* buyurdu.

Umer:

— O Senindir yâ Rasûlallah, dedi.

Rasûlullah tekrar:

— *"Şu deveyi bana sat!"* buyurdu.

Umer de o deveyi Rasûlullah'a sattı. Peygamber hemen:

— *"Yâ Abdallah ibne Umer! Şimdi bu deve senindir, ona istediğini yapabilirsin!"* buyurdu [112].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Ve el-Leys ibn Sa'd şöyle dedi: Bana Abdurrahmân ibnu Hâlid, İbnu Şihâb'dan; o da Sâlim'den tahdıs etti ki, babası Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Mü'minlerin Emîri Usmân'dan, onun Hayber'deki bir malı mukaabilinde diğer bir vâdîde bir mal (bir arâzî yâhud bir akar) satın aldım. Alışverişi yaptığımız zamân ben topuğum üzerinde geri döndüm ve nihâyet onun evinden dışarı çıktım. Böyle çabuk dışarı çıkışım, satışı geri almak istemesi korkumdan dolayıdır. O vakit satışta sünnet olan hu-

---

112 Bu hadîsin sevk sebebi ve ictihâd noktası, Peygamber'in satışı müteâkib deveyi İbn Umer'e hibe etmesidir. Peygamber'in bu fiili, sattım - aldım demekle satış tamam olup, mal müşterinin malı olacağına ve satış akdi bu sûretle tamam olduktan sonra redd, iâde, muhayyerlik cârî olmayıp, müşteri satın aldığı malını

kûk yolu, satıcı ile müşteri birbirlerinden ayrılıncaya kadar meclis muhayyerliğinde olmaları idi. Abdullah dedi ki: Evinden çıkmamla, benim ve onun bu satış muâmelesi vâcib olunca (yânî kesinleşip fesih hakkı kalmayınca) ben bu satış işinde onu aldattığımı gördüm. Çünkü ben onu üç gecelik yol ile Semûd kavmi arâzîsine sevk ettim, o ise beni üç gecelik yol ile Medîne'ye sevketti [113].

٤٨ـ بابُ ما يُكْرَهُ مِنَ الخِدَاعِ فِي الْبَيْعِ

48- ALIŞVERİŞTE ALDATMANIN MEKRÛH OLMASI BÂBI

٦٨ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ عَبْدِ اللَّهِ ابنِ دِينَارٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عَنْهُمَا أنَّ رَجُلاً ذَكَرَ لِلنبيِّ ﷺ أنَّهُ يُخْدَعُ فِي الْبُيُوعِ فقال إذَا بايَعْتَ فَقُلْ لاَ خِلاَبَةَ*

68-....... Abdûllah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Bir kimse Peygamber'e alışverişlerde dâimâ kendisinin aldatıldığını söyledi. Peygamber (S) ona: *"Sen birşey satın almak istediğinde* (İslâm Dîni'nde) *aldatmak yoktur de!"* buyurdu [114].

---

derhâl satmak, hibe etmek gibi hukûkî tasarruflara mâlik bulunacağına delâlet eder. Bu Ebû Hanîfe'nin mezhebidir. Eğer deve o sâatte Peygamber'in malı olmasaydı, İbn Umer'e hibe edemezdi de akd meclisi sonuna ve satıcı ile müşterinin bedenen ayrılmalarına ta'lîk ederdi. Binâenaleyh akdin tamam olması için satıcının sattım, müşterinin de aldım demeleri ve sözle birbirlerinden ayrılmış olmaları kâfîdir. İmâm Şâfiî akd meclisinin sonuna kadar bir muhayyerlik kabûl etmiştir ki, bu hadîsin zâhirine aykırıdır. Şâfiî fakîhleri Peygamber deveyi İbn Umer'e hibe etmeden evvel Umer'in Peygamber'den biraz öne geçmiş veyâ geri kalmış olması muhtemildir diye te'vîl ederler.

Bu hadîsten, satıcının satmak için metâ'ını müşteriye arz etmesine luzûm olmadığı, müşterinin: malını bana satar mısın? diye bir pazarlık kapısı açmasının meşrû'luğu, bir de akidden sonra satıcıya, sattığı malın bedelini vermezden evvel müşterinin tasarrufunun câiz olduğu hükümleri alınmıştır.

113 İbn Umer, Medîne'ye yakınlığı gıbta edilecek bir vaziyet olarak görmüş, onun için ben Usmân'ı aldatmışım, demiştir. Bundan, aldatma ile satışın reddedilemiyeceği; arâzînin arâzîye mukaabil satılabileceği; gâib olan aynın, sıfat üzere satışının yapılabileceği hükümleri alınmıştır.

Bu hadîsin başlığa delîlliği, her iki satıcının ayrılmadan önce kendi irâdelerine göre icâzet ve fesh olarak tasarruf hakkları olması cihetidir (Kirmânî).

114 Hadîsin başlığa delîlliği şu cihettendir: Eğer aldatma mekrûh olmasaydı, Peygamber aldatılana *"Sen birşey satın almak istediğinde aldatmak yoktur de"* buyurmazdı.

Bâzı Mâlikî fakîhleri bu hadîsle aldatılma muhayyerliğinin luzûmuna kaail olmuşlardır.

٤٩ ـ بابُ ماذُكِرَ فِي الأَسْوَاقِ . وقال عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ عَوْفٍ لما قَدِمْنَا المَدِينَةَ قُلْتُ هَلْ مِنْ سوقٍ فِيهِ تِجَارَةٌ قال سوقُ قَيْنُقَاعَ وقال أنَسٌ قال عَبْدُ الرَّحْمٰنِ دُلُّونِي عَلَى السُّوقِ. وقال عُمَرُ أَلْهانِي الصَّفْقُ بالأَسْوَاقِ *

49- ÇARŞILAR VE PAZARLAR HAKKINDA ZİKREDİLEN HADÎSLER BÂBI

**Ve Abdurrahmân ibn Avf şöyle dedi:
Biz Medîne'ye (hicret edip) geldiğimizde ben (ahdî kardeşim Sa'd ibnu'r-Rabî'a): İçinde ticâret yapılan bir çarşı var mı? dedim. Sa'd:
Kaynukaa (kabîlesinin) çarşısı vardır, dedi [115].
Ve Enes şöyle dedi: Abdurrahmân ibn Avf: Siz bana o çarşıya delâlet ediniz, dedi [116]. Umer de: Çarşılarda alışveriş yapmak, beni (Rasûlullah'ın meclisine devâmdan) alıkoydu, dedi [117].**

٦٩ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ الصَّبَّاحِ قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ زَكَرِيَّاءَ عنْ مُحَمَّدِ بنِ سُوقَةَ عنْ نافِعِ بنِ جُبَيْرِ بنِ مُطْعِمٍ قال حَدَّثَتْنِي عائِشَةُ رضى اللَّهُ عنها قالَتْ قال رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم يَغْزُو جَيْشٌ الْكَعْبَةَ فإذَا كانُوا بِبَيْدَاءَ مِنَ الأَرْضِ يُخْسَفُ بأَوَّلِهِمْ وآخرِهِمْ قالَتْ قُلْتُ يَا رسولَ اللَّهِ كَيْفَ يُخْسَفُ بأَوَّلِهِمْ وآخِرِهِمْ وفِيهِمْ أَسْوَاقُهُمْ ومَنْ لَيْسَ مِنْهُمْ قال يُخْسَفُ بأَوَّلِهِمْ وآخِرِهِمْ ثُمَّ يُبْعَثُونَ على نِيَّاتِهِمْ *

69-....... Âişe (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

Hanefîler de bundan zaîf akıllı olan kimsenin hacr olunmamasına istidlâl etmişlerdir. Peygamber, Habbân'a alışverişe izin vermiştir. Bu izin hacr olunmayacağının açık delîlidir. Ufak tefek his ve şuûr za'fı ile şahsî hürriyet ve ferdî tasarrufun hudûdlandırılması doğru değildir demişlerdir. Ebû Hanîfe ve Şâfiî bâyi' muhayyerliğinin üç gün olduğuna ve üç günden ziyâde muhayyerlik câiz olmayacağına da bu hadîsle istidlâl etmişlerdir.

115 Bu, Buyû' Kitâbı'nın baş tarafında senediyle geçen Enes hadîsinin bir parçasıdır. Başlığa uygunluğu "Benû Kaynukaa Çarşısı" sözündedir. İbn Battâl: Buhârî çarşıların zikriyle, ticâret yerlerinin ve çarşılara girmenin şerefli kimseler ve fazîletli insanlar için mübâhlığını belirtmek istemiştir, demiştir.

116 Bu da aynı hadîsin bir parçasıdır.

117 Umer'in bu sözü de Kitâbu'l-Buyû'da "Ticâret için çarşıya çıkma bâbı"ndaki Ebû Mûsâ hadîsi içinde geçmiştir.

— *"Bir ordu Ka'be'yi* (harâb etmeye) *kasdedecek. Bunlar Beydâ mevkiine geldiklerinde evvelleri ve âhirleriyle* (yânî başbuğlarından son neferlerine kadar hepsi) *yere batırılırlar"* buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bunlar, evvelleri ve âhirleriyle nasıl yere batırılırlar; hâlbuki bunların arasında (alışverişle geçinen) çarşılar halkı ve o zâlimlerden olmayan kimseler vardır, dedim.

Rasûlullah:

— *"Bunlar evvelleri ve âhirleriyle batırılırlar. Sonra bu batırılanlar* (kıyâmet gününde) *kendi niyetlerine göre diriltilirler"* buyurdu [118].

٧٠ــ **حدّثنا** قُتَيْبَةُ قال **حدّثنا** جَرِيرٌ عنِ الأعْمَشِ عنْ أبِى صَالِحٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ قال قال رسولُ اللّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم صَلاَةُ أحَدِكُمْ فِي جَمَاعَةٍ تَزِيدُ على صَلاَتِهِ فِى سوقِهِ وبَيْتِهِ بِضْعًاوعِشْرِين دَرَجَةً وذَلِكَ بأنَّهُ إذَا تَوَضَّأَ فأحْسَنَ الوُضُوءَ ثُمَّ أتَى المَسْجِدَ لاَ يُرِيدُ إلاَّ الصَّلاَةَ لاَ يَنْهَزُهُ إلاَّ الصَّلاَةُ لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إلاَّ رُفِعَ بِهَا دَرَجَةً أوْ حُطَّتْ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ والمَلاَئِكَةُ تُصَلِّى عَلَى أحَدِكُمْ مادَامَ فِى مُصَلاَّهُ الَّذِي يُصَلِّى فِيهِ اللَّهُمَّ صَلى عَلَيهِ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ ما لَمْ يُحْدِثْ فِيهِ مالَمْ يُؤْذِ فِيهِ وقال أحَدُكُمْ فِى صَلاَةٍ ما كانَتِ الصَّلاَةُ تَحْبِسُهُ *

70-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Herhangi birinizin cemâatle namâzı,* (alışveriş ettiği) *çarşısında ve evinde* (yalnızca kıldığı) *namâzı üzerine yirmi küsûr derece ziyâde olur. Bu ziyâdeliğin sebebi şudur: O kimse abdeste niyet edip abdestini güzel aldığı ve namâzdan başka bir kasdı olmaksızın mescide gittiği zamân* (tâ mescide girinceye kadar) *her adım attıkça o adımdan dolayı muhakkak bir derece yükseltilir yâhud o adım sebebiyle kendisinden muhakkak bir günâh indirilir. Melekler de sizin herbirinize namâz kılacağı yerde abdestini bozmadan ve orada kimseye eziyet etmeden durduğu müddetçe: 'Yâ Allah ona salât eyle, yâ Allah ona merhamet eyle!' diye duâ ve istiğfâr ederler".*

---

118 Âişe hadîsinin burada getirilme sebebi, içinde alışveriş yapılan çarşılar halkının kendi kazançlarıyle geçinir fazîletli kimseler olduğuna Âişe'nin şehâdeti ve bu kimselerin yere batırılmaya müstehakk olmadıklarına işâret etmesidir.

Bu hadîste zâlimlerle berâber bulunmak ve onların meclislerinde oturmaktan sakındırma hükmü vardır.

Ve yine Rasûlullah (S): *"Sizden herhangi biriniz, namâz kendisini habsetmekte olduğu müddetçe bir namâz* (sevâbı) *içindedir"* buyurdu [119].

٧١ـ حدّثنا آدَمُ بنُ أبِى إياسٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ عن حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ رضى اللّهُ عنهُ قال كانَ النبىُّ ﷺ فى السُّوقِ فقال رَجُلٌ يا أبا الْقَاسِمِ فالْتَفَتَ إلَيْهِ النبىُّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم فقال إنَّمَا دَعَوْتُ هَذَا فقال النبىُّ ﷺ سَمُّوا باسْمِى ولاَ تَكَنَّوْا بِكُنْيَتِى *

71-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Peygamber (S) çarşıda idi. Bir kimse:

— Yâ Eba'l-Kaasım! diye seslendi.

Peygamber hemen o zâta dönüp baktı. O zât (başka birine işâret ederek):

— Ben şunu çağırmıştım, dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— *"Benim* (öz) *adımla ad koyunuz, fakat künyemle künyelenmeyiniz!"* buyurdu [120].

٧٢ـ حدّثنا مالِكُ بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا زُهَيْرٌ عنْ حُمَيْدٍ عنْ أنَسٍ رضِىَ اللّهُ عنهُ قال دَعَا رَجُلٌ بالْبَقِيعِ يا أبَا الْقَاسِمِ فالْتَفَتَ اليهِ النبيُّ ﷺ فقال لَمْ أعْنِكَ قال سَمُّوا باسْمِى ولاَ تَكْتَنُوا بِكُنْيَتِى *

72-....... Enes (R) şöyle demiştir: Bir kimse Bakî'da (yânî oradaki çarşıda):

— Yâ Eba'l-Kaasım! diye çağırdı.

Peygamber de ona dönüp baktı. Bu sefer o kimse:

— Ben seni kasdetmedim, dedi.

Peygamber (S):

---

119 Bu Ebû Hureyre hadîsinin bu başlık altında getirilme sebebi, içinde "Sûk = Çarşı" lâfzının zikredilmesi ve çarşıda namâz kılmanın cevâzının geçmesidir.
Bu hadîs Cemâat Bâblarında "Cemâatin fazîleti bâbı"nda da geçmişti.

120 Hadîsin burada getirilmesinden maksad, bu hâdisede Peygamber'in çarşıda bulunmasıdır. Buhârî bunu Peygamber'in Sıfatı ile İsti'zân Kitâbları'nda da getirmiştir. Peygamberlerin diğer insanlar gibi çarşılarda bulunmaları öteden beri gelen beşerî bir iş ve ihtiyâcdır: ***"Biz senden evvel hiçbir peygamber göndermedik ki, muhakkak hepsi de yemek yerlerdi ve çarşılarda yürürlerdi..."*** (el-Furkaan: 20).

— *"Benim adımla ad koyunuz, fakat künyemle künyelenmeyiniz"* buyurdu [121].

٧٣ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بنِ أبِي يَزِيدَ عنْ نافِعِ بنِ جُبَيْرِ بنِ مَطْعِمٍ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ الدَّوْسِيِ رضى اللَّهُ عَنْهُ قال خَرَجَ النبيُّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم فِي طَائِفَةِ النَّهَارِ لاَ يُكَلِّمُنِي ولاَ أُكَلِّمُهُ حَتَّى أَتَى سُوقَ بَنِي قَيْنُقَاعَ فَجلَسَ بِفِنَاءِ بَيْتِ فاطِمَةَ فقَالَ أثمَّ لُكَعُ أثَمَّ لُكَعُ فَحَبَسَتْهُ شَيْئًا فظَنَنْتُ أنَّهَا تُلْبِسُهُ سِخَابًا أو تُغَسِّلُهُ فَجاءَ يَشْتَدُّ حَتَّى عانَقَهُ وقَبَّلَهُ وقال اَللَّهُمَّ أحْبِبْهُ وأحِبَّ منْ يُحِبُّهُ * قالَ سُفْيَانُ قال عُبَيْدُ اللَّهِ أخبَرَنِي أنَّهُ رَأيَ نافِعَ بنَ جُبَيْرٍ أوْ تَرَ بِرَكْعَةٍ *

73-....... Ebû Hureyre ed-Devsî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) gündüzün bir parçasında çıktı; O benimle, ben de O'nunla konuşmayarak Kaynukaa çarşısına gelinceye kadar (yürüdü). Sonra (oradan dönüp) Fâtıma'nın evinin önünde bir kenara oturdu ve (Hasan'ı yâhud Hüseyin'i kasdederek):

— *"Küçük orada mısın, küçük orada mısın?"* diye sordu.

Fâtıma çocuğu evden çıkmaktan biraz alıkoydu. Zannettim ki bu az zamân içinde annesi çocuğu ya giydirdi yâhud başını yıkayıp taramıştı. Sonra çocuk koşarak geldi. Peygamber (S) çocuğu kucaklayıp sarmaştı ve onu öptü de:

— *"Yâ Allah, sen bu çocuğu sev; onu seveni de sev!"* diye duâ etti [122].

Sufyân ibn Uyeyne (geçen isnâdla) şöyle dedi: Ubeydullah ibn Ebî Yezîd şöyle dedi: Bana haber verdi ki, o, Nâfi' ibn Cubeyr'in bir rek'atle vitir kıldığını görmüştür [123].

---

121 Bu, aynı hadîsin diğer bir tarîkidir.
Bu hadîslerdeki emir ve nehiyler, vucûb ve tahrîm için değildir. Bir de bu nehyin Peygamber'in hayâtında karışıklığa sebeb olmamak gâyesine ma'tûf olması da hâtıra gelir. Âlimler cumhûruna göre bu ismi ve künyeyi bir şahısta birleştirmede be's yoktur.

122 Hadîsin başlığa delîlliği "Nihâyet Benû Kaynukaa çarşısına kadar geldi" sözündedir. Buhârî bu hadîsi Libâs Kitâbı'nda; Müslim ise Fadâil'de tahrîc etmiştir. Müslim de: *"Yâ Allah, ben bu çocuğu seviyorum, onun için sen de sev; onu seveni de sev"* şeklinde bir cümle ziyâdeli gelmiştir.

123 Buhârî bu ikinci rivâyet ile Ubeydullah'ın, Nâfi' ibn Cubeyr'e kavuşmasını beyân etmek istemiştir. Binâenaleyh yukarıdaki mevsûle tarîkteki an'ane zarar ver-

٧٤ـ حدّثنا إِبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا ابو ضَمْرَةَ قال حدّثنا مُوسَي
عنْ نافِعٍ قال حدّثنا ابنُ عُمَرَ أَنَّهُمْ كانُوا يَشْتَرُونَ الطَّعَامَ مِنَ الرُّكْبَانِ عَلَى
عَهْدِ النبيِّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم فَيَبْعَثُ عَلَيْهِمْ من يَمْنَعُهُمْ أنْ يَبِيعُوهُ حَيْثُ
اشْتَرَوْهُ حَتَّى يَنْقُلُوهُ حَيْثُ يُبَاعُ الطَّعَامُ * قال و حدّثنا ابنُ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما
قال نَهى النبيُّ صلى اللّهُ عليه وسلم أنْ يُبَاعَ الطَّعَامُ إذَا اشْتَرَاهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ *

74-....... Nâfi' şöyle dedi: Bize İbnu Umer tahdîs etti ki, onlar Peygamber zamânında deve sâhibi tâcirlerden zahîre satın alırlardı. Sonra Peygamber (S) bu tâcirlere me'mûr gönderdi de bu me'mûrlar o tâcirleri mallarını, malların satılacağı zahîre pazarına nakledip getirinceye kadar malı aldıkları yerde satmaktan men' ediyorlardı.

Nâfi' geçen senedle dedi ki: Ve yine bize İbn Umer tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber (S) tâcir hubûbâtı satın aldığı zamân onu tamâmiyle (ölçüp) teslîm alıncaya kadar o hubûbâtın satılmasını nehyetti [124].

٥٠ ـ بابُ كَرَاهِيَةِ السَّخَبِ فِى السُّوقِ

50- ÇARŞIDA PAZARDA (MALA SÜRÜM SAĞLAMAK İÇİN) BAĞIRIP ÇAĞIRMANIN KERÂHETİ BÂBI

٧٥ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ سِنَانٍ قال حدّثنا فُلَيْحٌ قال حدّثنا هِلَالٌ عَنْ
عَطَاءِ بنِ يَسَارٍ قال لَقِيتُ عَبْدَ اللّهِ بنَ عَمْرِو بنِ الْعَاصِ رضَى اللّهُ عنهما قُلْتُ
أخبرنِى عَنْ صِفَةِ رسولِ اللّهِ ﷺ فى التَّوْرَاةِ قال أَجَلْ واللّهِ إِنَّهُ لَمَوْصُوفٌ
فِى التَّوْرَاةِ بِبَعْضِ صِفَتِهِ فِى الْقُرْآنِ يا أَيُّهَا النبىُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَ مُبَشِّرًا

---

mez. Çünkü müdellis olmayan kimsenin, kendisinden tahdîs ettiği kimseye kavuştuğu sâbit olursa, onun an'anesi ittifâkan işitmeye hamlolunur. İhtilâf ancak müdellis yâhud kavuşması sâbit olmayan kimse hakkındadır.

124 Bu hadîsin başlığa uygunluğu "Hubûbâtın satılacağı zahîre pazarına nakledilmesi..." ifâdesindedir.

Bir tâcirin satmak üzere satın aldığı bir malı kabż etmeden evvel -Müslim'in rivâyetinde: Kile ile ölçüp teslîm almadan evvel- o malı başka birine satmak nehyedilmiştir. Bu mes'elede, yânî kabzdan evvel malı satmakta müctehidler arasında farklı görüşler vardır. Hadîste bildirildiği vechile zahîre pazarına getirmeden evvel zahîre tâcirinin malını satmasının nehiy sebebi, fiatların yükselmesine neden ve bu sûretle halkın zararını mûcib olmasından dolayıdır.

وَنَذِيرًا وحِرْزًا لِلأُمِّيِّينَ أَنْتَ عَبْدِى ورَسُولِى سَمَّيْتُكَ الْمُتَوَكِّلَ لَيْسَ بِفَظٍّ ولاَ غَلِيظٍ ولاَ سَخَّابٍ فِي الأَسْوَاقِ ولاَ يَدْفَعُ بالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ ولَكِنْ يَعْفُو وَ يَغْفِرُ ولَنْ يَقْبِضَهُ اللَّهُ حَتَّى يُقِيمَ بِهِ الْمِلَّةَ الْعَوْجَاءَ بأَنْ يَقُولُوا لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ويَفْتَحُ بِهَا أَعْيُنًا عُمْيًا وآذَانًا صُمًّا وقُلُوبًا غُلْفًا * تابَعَهُ عَبْدُ الْعَزِيزِ بنُ أَبِى سَلَمَةَ عنْ هِلاَلٍ وقال سَعِيدٌ عنْ هِلاَلٍ عنْ عَطَاءٍ عنِ ابنِ سَلاَمٍ غُلْفٌ كُلُّ شَيْءٍ فِى غِلاَفٍ وسَيْفٌ أَغْلَفُ وقَوْسٌ غَلْفَاءُ ورَجُلٌ أَغْلَفُ إذَا لَمْ يَكُنْ مَخْتُونًا قالَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ *

75-....... Atâ ibnu Yesâr şöyle dedi: Ben, Abdullah ibnu Amr ibni'l-Âs(R)'a kavuştum da ona:

— Sen bana Rasûlullah(S)'ın Tevrât'ta yazılı olan sıfatından haber ver, dedim.

Abdullah ibn Amr te'kîdli olarak şöyle cevâb verdi:

— Evet, vallâhi Rasûlullah Kur'ân'daki sıfatlarının bâzısıyle muhakkak Tevrât'ta vasıflandırılmıştır (ki şöyledir): "Ey Peygamber, biz seni hakîkaten bir şâhid, bir müjdeci, bir korkutucu ve ümmîlere (âcizlere) bir koruyucu olarak gönderdik [125]. Sen elbette benim kulum ve rasûlümsün. Ben sana "Mütevvekkil" adını verdim. Bu peygamber kötü huylu, katı kalbli, çarşılarda çağırgan değildir [126]. O kötülüğe kötülükle mukaabele etmez, fakat o kötülüğü afv ile, mağfiret ile karşılar [127]. Allah eğrilmiş, sapmış olan milleti bu peygamber ile onları ***Lâ ilâhe ille'llah*** demeleri sûretiyle doğrultmadıkça, o peygamberin rûhunu aslâ kabzetmeyecektir. Allah birçok kör gözle-

---

125 Abdullah ibn Amr'ın bildirdiği Tevrât âyetinin Kur'ân'da aynen zikredilmiş olan kısmı, devâmıyle berâber şöyledir:

"Ey Peygamber, biz seni hakîkaten bir şâhid, bir müjdeci, bir korkutucu ve Allah'a, O'nun emriyle bir da'vetçi ve nûr saçan bir kandil olarak gönderdik" (el-Ahzâb: 45-46).

O Tevrât âyetinde Allah tarafından Peygamber'e "Mütevvekkil" isminin bahşedilmesi, her husûsta Allah'a dayanıp güvenmesi ve işleri hep Allah'a tevdî' eylemesinden dolayıdır.

126 Tevrât âyetindeki bu sıfatlar da Kur'ân'da şöyledir:

"Sen Allah'tan bir merhamet sâyesindedir ki onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar etrâfından herhâlde dağılıp gitmişlerdi. Artık onları bağışla, günâhların mağfiretini iste. İş husûsunda onlarla müşâvere et. Bir kerre de azmettin mi, artık Allah'a güvenip dayan. Çünkü Allah kendine güvenip dayananları sever" (Âlu İmrân: 159).

127 Yine Tevrât âyetindeki bu sıfatlar da Kur'ân'daki şu âyetin bir parçasıdır:

"Ne iyilik, ne de kötülük bir olur. Sen (kötülüğü) ***en güzel hasletle önle. O zamân görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile sanki yakın dostun olmuştur"*** (Fussilet: 34).

ri, birçok sağır kulakları, birçok kapalı kalbleri bu tevhîd kelimesiyle açacaktır'' [128].

Ve Abdulazîz ibn Ebî Seleme, bu hadîsi seneddeki Hilâl ibn Alî'den rivâyet etmekte diğer râvî Fulayh'a mutâbaat etmiştir.

Saîd ibn Ebî Hilâl, hadîsin senedindeki Hilâl'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da sahâbî olan Abdullah ibn Selâm'dan olmak üzere söyledi:

''Gulfun'', gılâf içinde olan her şeydir: Kılıç gılâf içinde olduğu zamân ''Seyfun ağlefu(=Kılıflı kılıç)''; yay gılâf içinde olduğu zamân ''Kavsun ğalfau(=Kılıflı yay)''; erkek sünnetli olmadığı zamân ''Raculun ağlefu(= Kabuklu adam)'' denilir. Bu tefsîri Ebû Abdillah el-Buhârî söyledi [129].

٥١ــ بابٌ الْكَيْلُ على الْبَائِعِ والمُعْطِى لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وإذَا كالُوهُمْ أَوْ وزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ يَعْنِى كالُوا لَهُمْ وَوَزَنُوا لَهُمْ كَقَوْلِهِ يَسْمَعُونَكُمْ يَسْمَعُونَ لَكُمْ . وَقال النبىُّ ﷺ اكتَالُوا حَتَّى تَسْتَوْفُوا : ويُذْكَرُ عنْ عُثْمَانَ رضي اللَّهُ عنه أنَّ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال لَهُ إذَا بِعْتَ فَكِلْ واذَا ابْتَعْتَ فاكْتَلْ *

51- BÂB: ÖLÇMEK VAZÎFESİ SATICI VE VERİCİYE ÂİDDİR

Çünkü Yüce Allah şöyle buyurdu:
''Ölçekte ve tartıda hîleye sapanların vay hâline! Ki onlar insanlardan ölçekle aldıkları zamân tastamam alanlar; onlara ölçekle yâhud tartı ile verdikleri zamân ise eksiltenlerdir'' (et-Tatfîf: 1-3).
Bu *''Çağırdığınız vakit onlar sizi işitiyorlar mı?''* (eş-Şuarâ: 73) **âyetindeki *''Fi'l''* lâfzının aslı *''Yesmeune lekum''* iken cerr harfinin kaldırılmasıyle *''Yesmeûnekum''* olması gibidir** [130].

---

128 Hadîsin başlığa delîl olan yeri, ''O Peygamber çarşılarda bir çağırgan değildir'' fıkrasıdır. Hadîsin burada getirilme sebebi, insanların toplu bulundukları yerlerde bağırma çağırma ve yaygaranın mekrûhluğunu isbât etmektir. Eğer topluluklarda yaygara mekrûh olmasaydı, Allah, Peygamberi'ni Tevrât'ta ''Çarşılarda çağırtgan değildir'' diye medh etmezdi.

129 Hadîsin sonunda Buhârî, hadîsin iki mutâbaat tarîkini ve bir de Ebû Ubeyde'den naklettiği ''Gulfun'' lâfzına âid tefsîri getirmiştir. Bu tefsîr, bâzı nushalarda yoktur.

130 Buhârî bu başlıkta ölçme ve tartma vazîfesi ve ücretinin satıcıya ve (borç öde-

Ve Peygamber (S): *"Devenizin bedelini tastamam alıncaya kadar hurma ölçtürünüz"* **buyurmuştur** [131]. **Usmân(R)'dan zikrolunuyor ki, Peygamber (S) ona:** *"Birşey sattığın zamân sen ölç; satın aldığın zamân da ölçtür"* **buyurmuştur** [132].

٧٦ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عَنْ عبْدِ اللَّهِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنْهما أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ قال مَنِ ابْتاعَ طَعامًا فلا يَبِيعْهُ حَتّى يَسْتَوْفِيَهُ *

76-....... Abdullah ibn Umer(R)'den; Rasûlullah (S): *"Her kim bir zahîre satın alırsa, o zahîreyi ölçtürüp tastamam teslîm almadıkça* (kabz etmedikçe) *satmaz"* buyurmuştur [133].

٧٧ـ حدّثنا عَبْدانُ قال أخبرنا جَرِيرٌ عنْ مُغِيرَةَ عنِ الشَّعْبِىِّ عنْ جابِرٍ رضى اللَّهُ عنهُ قال تُوُفِّىَ عَبْدُ اللَّهِ بنُ عَمْرِو بنِ حَرامٍ وعَلَيْهِ دَيْنٌ فاسْتَعَنْتُ

---

mek veyâ satmak üzere) vericiye âid olduğunu bildirdikten sonra el-Mutaffifîn: 3. âyetini buna delîl olarak getirmiştir. Ta'lîlin vechi şöyledir: Başlıkta ölçme ve tartma satıcıya veyâhud borçta borçluya âid olduğu zikredilince, bu âyet ile, satıcıyle borçlunun üzerlerindeki kul haklarını, ölçü ve tartıları noksan olmaksızın edâ etmeleri vâcib olduğuna tenbîh etmiş oluyor.

131 Bu, Nesâî ve Ibn Hıbbân'ın senedli olarak Târık ibn Abdillah el-Muhâribî'den rivâyet ettikleri hadîsin bir parçasıdır. O: Ben Rasûlullah'ı iki kerre gördüm, diyerek hadîsi zikretmiştir ki, içinde şunlar vardır: Allah İslâm'ı üstün kılınca Medîne'ye çıkıp vardık. Bizler bir yerde oturduğumuz sırada, üzerinde iki kumaş elbise olan bir zât geldi. Bizim yanımızda da kırmızı bir deve vardı. O zât:
— Bu deveyi satar mısınız? dedi.
Biz:
— Evet, dedik.
— Kaça? dedi.
— Şu kadar ölçek hurmaya, dedik.
— Aldım, dedi ve devenin ipini tutup gitti ve gözden kayboldu.
Akşâm olunca bize birisi geldi de:
— Ben Allah Elçisi'nin size gönderdiği elçisiyim. O size bu hurmadan doyuncaya kadar yemenizi ve devenizin bedelini tastamam alıncaya kadar hurma ölçtürmenizi emrediyor, dedi.
Biz de bunları yaptık, sonra (mescide) geldik; baktık ki Rasûlullah dikelmiş hutbe yapıyordu... *(Fethu'l-Bârî).*
Hadîsin başlığa uygunluğu, *ıktiyâl* masdarının kişinin kendi nefsi için alacağı şeylerde kullanılır olması cihetindendir, kesb hâsıl olduğu zamân *ıktesebe* denildiği gibi (Kastallânî).

132 Usmân'dan gelen bu hadîsi Ahmed ibn Hanbel, İbn Mâce, Bezzâr, Dârakutnî senediyle rivâyet etmişlerdir.

133 İbn Umer'in bu hadîsi yakında geçmişti.

النبيَّ ﷺ عَلى غُرمائِهِ أنْ يَضَعُوا مِنْ دَيْنِهِ فَطَلَبَ النبيُّ ﷺ إليهِمْ فَلَمْ يَفعَلوا فقال لِي النبيُّ ﷺ اذْهَبْ فَصَنِّفْ تَمْرَكَ أصْنافًا الْعَجْوَةَ عَلَى حِدَةٍ وعَذْقَ زَيْدٍ عَلَى حِدَةٍ ثُمَّ أرْسِلْ إلَيَّ فَفَعَلْتُ ثُمَّ أرْسَلْتُ إلى النبيِّ ﷺ فَجَلَسَ عَلى أعْلاهُ أوْ فِي وَسَطِهِ ثُمَّ قال كِلْ لِلْقَوْمِ فَكِلْتُهُمْ حَتَّى أوْفَيْتُهُم الَّذي لَهُمْ وبَقِيَ تَمْرِي كأنَّهُ لَمْ يَنْقُصْ مِنْهُ شَيءٌ * وقال فِراسٌ عنِ الشَّعْبِي قال **حدّثني** جابرٌ عنِ النبيِّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم فَمَا زَالَ يَكيلُ لَهُمْ حَتَّى أدَّاهُ : وقال هِشَامٌ عنْ وهْبٍ عنْ جَابِرٍ قال النبيُّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم جُذَّ لَهُ فأوْفِ لَهُ *

77-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: (Babam) Abdullah ibn Amr ibn Harâm, üzerinde (ödenecek) bir borç olduğu hâlde Uhud harbinde vefât etti. Ben onun alacaklılarının bu borçtan bir mikdârını barakmaları husûsunda Peygamber'den yardım istedim. Peygamber onlardan böyle bir sulh istedi, fakat alacaklılar (Yahûdî olduklarından) birşey bırakmadılar. Bunun üzerine Peygamber (S) bana:

— "(Ey Câbir, sen bahçene) *git, hurmanı toplayıp sınıf sınıf ayır: Acve cinsini bir boy, Azku Zeyd cinsini de bir boy yap. Sonra bana haber gönder!"* buyurdu.

Ben bu işleri yaptım, sonra Peygamber'e haber gönderdim. Peygamber geldi ve hurma yığınının üst tarafına yâhud ortasına oturdu. Sonra (orada bekleşen alacaklılara işâret ederek):

— *"Haydi şu alacaklı kavm için ölç!"* buyurdu.

Ben de o alacaklılara, hakları olan mikdârı tamâmen verinceye kadar ölçtüm; hurmam geri kaldı; sanki ondan hiçbirşey eksilmemiş gibiydi [134].

Ve Firâs ibn Yahyâ, Şa'bî'den söyledi ki, o şöyle demiştir: Bana Câbir, Peygamber'den tahdîs etti de: Ben alacaklılar için ölçmeye devâm ettim, nihâyet borcu ödedim, dedi.

---

134 Hadîsin başlığa delilliği *"Alacaklılar için ölç!"* emrindedir. Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî, Ebû Sevr, Sufyân es-Sevrî bu hadîse dayanmışlardır. Bunlara göre hubûbat satışında ölçek ve ölçmek masrafı satıcıya âiddir. Satıcı gibi, borç ödeyici de hubûbât ile borç öderken ölçmekle mükelleftir. Tartılacak şeylerde tartma ücreti de böyledir.

Bu Câbir hadîsinde Peygamber'in bir mûcizesi de sâbit oluyor: Câbir'in babasından devrolunan borçlarını karşılamaya yetmeyecek bir mikdâr hurması alacaklılara dağıtıldıktan sonra, aslından birşey eksilmemiş gibi Câbir'e kalmasıdır.

Bu hadîsten, vârislerin bâzısının, diğer bâzıları yerine onların rızâsıyle işleri görebileceği hükmü de alınmıştır.

Ve Hişâm ibn Urve, Vehb ibn Keysân'dan olmak üzere söyledi ki, Câbir şöyle demiştir: Peygamber (S):

— *"Hurma salkımlarını alacaklı için kes, sonra da onun hakkını öde!"* buyurdu [135].

٥٢ـ باب ما يُسْتَحَبُّ مِنَ الْكَيْلِ

52- ÖLÇEKLEMENİN MÜSTEHÂBLIĞI BÂBI [136]

٧٨ـ حدّثنا إِبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَى قال حدّثنا الوَلِيدُ عنْ ثَوْرٍ عنْ خَالِدِ بنِ مَعْدَانَ عنِ المِقْدَامِ بنِ مَعْدِيكَرِبَ رضى اللّهُ عنهُ عنِ النبىِّ ﷺ قال كِيلُوا طَعَامَكُمْ يُبَارَكْ لَكُمْ *

78-....... el-Mıkdâm ibnu Ma'dîkerib(R)'den: Peygamber (S): *"Azığınızı ölçünüz ki, sizin için bereketlendirilsin!"* buyurmuştur [137].

٥٣ـ باب بَرَكَةِ صَاعِ النبىِّ ﷺ ومُدِّهِ فِيه عائِشَةُ رضي اللّهُ عنها عنِ النبىِّ ﷺ

53- PEYGAMBER(S)'İN SÂ' VE MÜDD ÖLÇEKLERİNİN BEREKETİ BÂBI

Peygamber'in sâ' ve müdd ölçeği hakkındaki bu duâsını Âişe rivâyet etmiştir [138].

---

135 Buhârî bu ta'lîklerden Firâs'ın hadîsini, Vasıyyetler Bâbları'nın sonlarında; Hişâm'ın hadîsini ise İstikrâz Kitâbı'nda senedleriyle getirmiştir.

136 Kişinin âilesini nafakalamak için satın aldığı erzâkı ölçüp tartmasının, yânî hesâbını bilmesinin müstehâblığı bâbı.

137 Âile erzâkını ölçmenin ve tartmanın berekete sebeb olmasının sırrı, âile azığının mikdârı âilece bilinirse buna göre davranmaları ve hazırlıklı bulunmaları noktasındadır ki, bu takdîrde âilenin işi kolaylaşır. Âile erzâkının mikdârını bilmek, ne kadar zamân âileye yetişebileceğini göz önünde tutmak, elbette hayır ve berekete vesîle olur. Peygamber'in âilesine âid bir senelik gıdâ maddesini anbarladığı sâbittir. Bunun ta'yîni şübhesiz ölçmekle mümkindir.

138 Peygamber'in Medîne hakkında, Medîne'nin sâ' ve müdd ölçeklerinin bereketlendirilmesi hakkındaki bu duâsı, Hacc Kitâbı'nın sonunda Âişe tarafından rivâyet edilen uzunca bir hadîs içinde geçti. Hadîsin bu duâ fıkrası şöyle idi: *"Yâ Allah, Mekke'yi bize sevdirdiğin gibi Medîne'yi de sevdir; yâhud onu daha ziyâde sevdir. Yâ Allah, sâ' ve müdd ölçeklerimizde bizlere bereket ihsân eyle! Yâ Allah, Medîne'nin havâsını bizler için sağlığa elverişli kıl!.."*.

٧٩ـ حدّثنا مُوسَى قال حدّثنا وُهَيْبٌ قال حدّثنا عَمْرُو بنُ يَحْيَ عنْ عَبَّادِ بنِ تَمِيمٍ الأَنْصَارِيِّ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ زَيْدٍ رضى اللَّهُ عنه عنِ النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال إنَّ إبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ ودَعَا لَهَا وحَرَّمْتُ المَدِينَةَ كَمَا حَرَّمَ إبْرَاهِيمُ مَكَّةَ ودَعَوْتُ لَهَا فِي مُدِّهَا وصَاعِهَا مِثْلَ مادَعَا إبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ لِمَكَّةَ *

79-....... Abdullah ibn Zeyd(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Şübhesiz İbrâhîm Peygamber Mekke'yi harem kıldı ve Mekke için* (bereketle) *duâ etti. İbrâhîm Peygamber'in Mekke'yi harem kılışı gibi, ben de Medîne'yi harem* (yânî ihtirâm edilecek yer) *kıldım ve Medîne için müddü ve sâ'ı hakkında, İbrâhîm aleyhi's-selâmın Mekke için yaptığı duâ gibi, duâ ettim"* [139].

٨٠ـ حدّثنى عَبْدُ اللَّهِ بنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مالِكٍ عنْ إسْحَاقَ بنِ عَبْدِ اللَّهِ ابنِ أبِي طَلْحَةَ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ رضى اللَّهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم قال أللَّهُمَّ بارِكْ لَهُمْ فِي مِكْيَالِهِمْ وبارِكْ لَهُمْ فِي صَاعِهِمْ ومُدِّهِمْ يَعْنِي أهْلَ المَدِينَةِ *

---

139 Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

Mâlik ibn Enes'e: Yâ Ebâ Abdillah! Peygamber sâ'ının vezni ne kadardır? denildi. İmâm Mâlik de: Beş Irak rıtlı ile bir rıtlın üçte biridir, dedi (Dârakutnî).

Hasen ibn Sâlih'in: Umer(R)'in sâ'ı, sekiz rıtl hubûbat alabilen bir ölçekti, dediği işitilmiştir (İbn Ebî Şeybe).

İmâm Ebû Yûsuf: Medîne'ye bir seferimde sözüne i'timâd ettiğim bir zât (ki İmâm Mâlik olacaktır) bana bir ölçek gösterdi ve: Bu, Peygamber'in sâ'ıdır, dedi. Ben o kabı beş rıtl ve üçte bir rıtl hacminde takdîr ettim, demiştir (Tahâvî).

Hadîste zikredilen sâ' ve müdd hubûbât ölçekleridir. Bir sâ' binkırk (1040) dirhem ayarında ölçeğe denir. Şu kadar ki, Peygamber zamânındaki sâ'ın mikdârını hesâb ederken Iraklılar'la Hicâzlılar arasında; diğer deyişle Ebû Hanîfe ile öteki üç mezheb imâmı arasında görüş ayrılığı olmuştur. Bu da sâ'ın kesri olan müdd ve rıtl hesâblarındaki farktan ileri gelmiştir. Iraklılar'a göre bir sâ', sekiz Bağdâd rıtlı: Hicâzlılar'a göre 51/3 Medîne rıtlıdır. Şu kadar ki, rıtlın kesri Iraklılar'a göre 20 ıstar; Hicâzlılar'a göre de 30 ıstar olduğundan, hesâbın netîcesi bir oluyor, yânî 1040 dirhem oluyor.

Iraklılar'a göre: 1 sâ' = 8 Bağdâd rıtlı × 20 ıstar = 160 ıstar × 6,5 dirhem = 1040

Hicâzlılar'a göre:
1 sâ' = 51/3 Medîne rıtlı × 30 ıstar = 160 ıstar × 6,5 dirhem = 1040
Bu ölçekler hakkında Zekât Kitâbı'nda da açıklama geçmişti.

80-....... Enes ibn Mâlik(R)'ten: Rasûlullah (S) Medîneliler'i kasdederek: *"Yâ Allah, bunlara kîlelerinde bereket ihsân eyle, sâ'larında ve müddlerinde bereket ihsân eyle!"* diye duâ eylemiştir [140].

٥٤ ـ بابُ ما يُذْكَرُ فِي بَيْعِ الطَّعَامِ والحُكْرَةِ

54- SATIN ALINAN GIDÂ MADDESİNİ KABZ ETMEDEN ÖNCE BAŞKASINA SATMAK HAKKINDA VE İHTİKÂR HAKKINDA ZİKROLUNAN HADÎSLER BÂBI

٨١ ـ حدّثنا إسْحَاقُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال أخبرنا الوَلِيدُ بنُ مُسْلِمٍ عنِ الأوْزَاعِيِّ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ سَالِمٍ عنْ أبِيهِ رضى اللَّهُ عنه قال رَأَيْتُ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ الطَّعَامَ مُجَازَفَةً يُضْرَبُونَ عَلَى عَهْدِ رسولِ اللهِ ﷺ أنْ يَبِيعُوهُ حَتَّى يُؤْوُوهُ إلَى رِحَالِهِمْ *

81-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S) zamânında götürü pazarlıkla erzâk satın alan (ve malı teslîm almadan başkasına satmak isteyen öyle muhtekir) kimseler gördüm ki, bunlar o malları yükleyip kendi mekânlarına nakledinceye kadar döğülürler (ve kabzdan önce) satmaktan men' olunurlardı [141].

---

140 Hadîslerdeki sâ' ve müdd ölçeklerinin bereketi ile murâd, bu ölçeklerle ölçülen erzâkın feyizli ve bereketli olmasıdır. Mahallin zikri ve hâllin irâdesi kabîlinden mecâzdır.

141 *Cizâf* ve *Mücâzefe;* ölçmeden, tartmadan götürü pazar satmaktır. Meselâ harmân yerinde bir yığın zahîrenin veyâ anbar dolusu hubûbâtın toptan satışı câizdir. Akid tamâm olur, satışın esâsında kabz şart değildir. Mikdârı, satıcı ve alıcıca bilinmeyen bir malın *"Subre"* ta'bîr olunan ölçüsüz, tartısız bir hâlde cizâfen satışının mübâh olduğunda imâmlar arasında ihtilâf yoktur.

Mücâzefe sûretiyle satışın şer'î vaziyeti böylece tesbît edildikten sonra mes'elenin ehemmiyetli olan ciheti bundan sonradır. O da bu sûretle satın alınan malı kabz ve nakletmeden başka bir müşteriye satmak cihetidir. Lugaten ve şeklen olsun ihtikâra kapı açan, budur. Satın alınmış malı kabz ve tesellüm etmeden satış yolu açık bırakılırsa, bir anbarda depo edilmiş bir mal yerinden oynamadan, elden ele, dilden dile dolaşa dolaşa sebebsiz olarak fiatların artmasını mûcib olur. Buna mâni' olmak için hadîste satın alınan hubûbâtın kabzı lâzım olduğu İbn Umer tarafından işâretle bildirilmiştir ki, bu, malın bulunduğu yerden kaldırılıp nakledilmesi şer'in fiatların yükselmesine mâni' olmak üzere hedef aldığı kabz ve tesellümdür. Ve burada hadîsin sevkinden kasdedilen gâye budur.

İhtikâr, lugatte fiatların pahalılaşmasını gözeterek halkın muhtâc olduğu malı satmayıp, habsetmektir.

İhtikâr'ın kötülenmesi hakkında diğer hadîs kitâblarında pekçok hadîsler gelmiştir.

٨٢ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا وُهَيْبٌ عنِ ابنِ طَاوُسٍ عنْ أبيهِ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضي اللَّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ نَهى أنْ يَبيعَ الرَّجُلُ طَعَامًا حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ كَيْفَ ذَاكَ قَالَ ذَاكَ دراهِمُ بِدَرَاهِمَ والطَّعَامُ مُرْجَأٌ *

82-....... İbn Abbâs (R): Rasûlullah (S), kişiyi satın aldığı yiyecek maddesini tamâmen teslîm alıncaya kadar başka bir müşteriye satmaktan nehyetti, demiştir. Ben (Tâvûs ibn Keysân), İbn Abbâs'a:

— Böyle bir satıştan nehyin sebebi nedir? diye sordum.

İbn Abbâs:

— Müşterinin satın aldığı herhangi bir gıdâ maddesini kabz ve nakletmeden başkasına satması, parayı para ile satmak demektir. Hâlbuki ortada satın alınmış olan malın edâsı geri bırakılmıştır, dedi [142].

٨٣ـ حدّثني أبو الوَليدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ دِينَارٍ قال سَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما يَقُولُ قال النبيُّ ﷺ من ابْتاعَ طَعَامًا فَلاَ يَبيعُهُ حَتَّى يَقْبِضَهُ *

83-....... Abdullah ibnu Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbnu Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S): *''Herhangi bir*

142 Bu hadîsteki ''مُرْجَأ = Mürceen'' kelimesi, Ebû Zerr el-Herevî'nin el-Müstemlî'den olan rivâyetinde İmâm Buhârî tarafından (muahhar, yânî geri bırakılmış) şeklinde tefsîr edilmiştir.

Hadîsteki istîfâ, kabz ve tesellüm ma'nâsınadır.

İbn Abbâs'a bu çok kıymetli ve hakîkaten bu konuda gelen hadîslerdeki kabz ve tesellümün geri bırakılmasındaki ihtikâr gâyesinin aydınlatılmasına medâr olan suâli soran zât, senedde görüldüğü üzere Yemen'in en büyük müctehidi, büyük tâbiî Tâvûs ibn Keysân'dır.

İbn Abbâs'ın cevâbı şârihler tarafından şöyle misâllendirilmiştir: Birisinin muayyen bir va'deye ta'lîkan başkasından bir dînâra erzâk satın alması, sonra bu müşterinin, satın aldığı malı tesellüm ve kabz etmeden ya mal elinde bulunan satıcıya veyâhud başka bir ikinci müşteriye iki dînâra satması, hadîsteki ''Malsız, dirhemi dirheme satmaktır'' sözünün ma'nâsıdır deniliyor. Bunun ribâ kısımlarından va'deye muallak nesîe olduğu ma'lûmdur. Hattâ bizzât ribâdan, tefecilikten daha çirkin bir muâmeledir. Çünkü ribânın zararı yalnız borç alanın nefsine münhasırdır. Fakat gıdâ maddelerini böyle tesellüm edilmeyerek elden ele geçmesi fiatların pahalılaşmasına sebeb olduğundan, zararı sârî ve bütün cemiyeti şâmildir. Bu şumûlünden dolayıdır ki ihtikârcılar, cemiyet aleyhine çalışan şerîrler sayılarak her yerde ve her devirde cemiyetin la'netine ve tahkîrine uğramışlardır.

yiyecek maddesi satın alan kimse, o malı kendi eline teslîm alıncaya kadar onu satmaz'' buyurdu [143].

٨٤ـ حدّثنا عَلِيٌّ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال كانَ عَمْرُ و بنُ دِينَارٍ يُحَدِّثُهُ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ مالِكِ بنِ أوْسٍ أنَّهُ قال مَنْ عِنْدَهُ صَرْفٌ فقال طَلْحَةُ أنَا حَتَّى يَجِيءَ خَازِنُنَا مِنَ الْغَابَةِ قال سُفْيَانُ هُوَ الَّذِي حَفِظْنَاهُ مِنَ الزُّهْرِيِّ لَيْسَ فِيهِ زِيَادَةٌ فقال أخْبَرَنِي مالِكُ بنُ أوْسٍ أنَّهُ سَمِعَ عُمَرَ ابنَ الخَطَّابِ رضى اللّٰهُ عنه يُخْبِرُ عنْ رسولِ اللّٰهِ ﷺ قال الذَّهَبُ بالذَّهَبِ رِبًا إلاَّ هَاءَ وهَاءَ والبُرُّ بالبُرِّ رِبًا إلاَّ هَاءَ وهَاءَ والتَّمْرُ بالتَّمْرِ رِبًا إلاَّ هَاءَ وهَاءَ والشَّعِيرُ بالشَّعِيرِ رِبًا إلاَّ هَاءَ وهَاءَ *

84-....... Amr ibnu Dînâr bu hadîsi ez-Zuhrî'den; o da Mâlik ibn Evs'ten tahdîs ediyordu. Bu Mâlik ibn Evs bir sahâbî meclisine gelip:

— Yanında (dînârları dirhemle) bozabilecek kimse var mı? diye sordu.

Cennetle müjdelilerden olan Talha (R):

— Ben varım. Bizim hazînecimiz Gâbe ormanından gelince paranı bozayım, dedi.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne: Bu hadîs, bizim ez-Zuhrî'den ezberlediğimiz hadîstir ki, içinde hiçbir kelime ziyâde yoktur, demiş (ve böylece hadîsin kuvvet ve kat'îliğini te'mîn etmiş)tir. ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Mâlik ibn Evs haber verdi ki, kendisi Umer ibnu'l-Hattâb'dan işitmiştir. Umer ibnu'l-Hattâb (R), Rasûlullah(S)'ın şöyle buyurduğunu haber veriyordu:

''Altını altın ile satma ve değiştirme ribâdır. Ancak iki tarafın birbirine 'Ha al, ha ver' diyerek, elden ele peşin verip almış olmaları hâli müstesnâdır. Buğdayı buğdayla tebdîl de ribâdır. Ancak iki taraf birbirine 'Ha al, ha ver' diye peşin alıp vermeleri müstesnâdır. Hurmayı hurma ile satmak da ribâdır. Ancak 'Ha al, ha ver' denilmesi hâli müstesnâdır. Arpayı arpa ile satmak da ribâdır; ancak 'Ha al, ha ver' denilmesi müstesnâdır'' [144].

---

143 Bu hadîs ''Ölçmek vazîfesi satıcıya ve vericiye âiddir bâbı''nda başka bir senedle geçmiş ve ilgili açıklama orada verilmişti.

144 Hadîsin başlığa uygunluğu ribâ eşyâsından olan şeyler için kabzın şart kılınmış olması cihetindendir. Başlıkta da yiyecek maddelerinde kabz şartını bildiren bir işâret vardır.

٥٥ــ باب بَيْعِ الطَّعَامِ قَبْلَ أَنْ يُقْبَضَ وبَيْعِ ما لَيْسَ عِنْدَكَ

55- YİYECEK MADDESİNİN KABZ EDİLMEDEN ÖNCE SATILMASI VE YANINDA MEVCÛD BULUNMAYAN BİR ŞEYİN SATILMASI BÂBI

٨٥ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال الَّذِي حَفِظْنَاهُ مِنْ عَمْرِو بنِ دِينَارٍ قال سَمِعَ طَاوُسًا يَقُولُ سَمِعْتُ ابنَ عَبَّاسٍ رضي اللَّهُ عنهما يَقُولُ أَمَّا الَّذِي نَهَى عنه النبيُّ ﷺ فَهُوَ الطَّعَامُ أَنْ يُبَاعَ حَتَّى يُقْبَضَ قال ابنُ عَبَّاسٍ ولا أَحْسِبُ كُلَّ شَيْءٍ إِلاَّ مِثْلَهُ *

85-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Amr ibn Dînâr'dan ezberlediğimiz hadîs ki, Amr onu Tâvûs'tan şöyle derken işittiğini söyledi: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim; şöyle diyordu: Peygamber(S)'in nehyettiği şey, satın alınıp da henüz kabz edilmeyerek yanında bulunmayan erzâkın satılmasıdır. İbn Abbâs: Peygamber'in nehyettiği erzâkın gayrı eşyâya gelince; ben herhâlde bunların da onlar gibi kabz edilmeden satışının nehy edilmiş olduğunu zann etmiyorum, dedi [145].

٨٦ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مَسْلَمَةَ قال حدّثنا مالِكٌ عَنْ نافِعٍ عن ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما أَنَّ النبيَّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم قال مَنِ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلاَ يَبِيعُهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ زَادَ إِسْمَاعِيلُ مَنِ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلاَ يَبِيعُهُ حَتَّى يَقْبِضَهُ *

Hadîste "Bey'u sarf" muâmelesi anlatılmıştır. Bu, semeni semen ile değiştirmekten ibâret bir muâmeledir; sarraflık muâmelesidir. Va'desiz, bir mecliste elden ele ziyâdesiz para değiştirmekten ibârettir. Bu Umer hadîsinde "İllâ hâe ve hâe = Ha al, ha sen de ver" diye ribâdan müstesnâ kılınan, para bozma ve değiştirme muâmelesidir. "Hâe" lâfzı elden de alıp vermede kullanılan ve bir şeyi el ile uzatıp sunarken söylenen bir harftir. İki tarafın karşılıklı peşin alıp vermeleri ma'nâsınadır. Bey'u sarfı te'sîs eden kişilerden birinin diğerine "Hâ = Al" dediği zamân öbürünün de ona "Hâti = Getir" demesi ve bu sûretle karşılıklı ele alma ve tesellümün kavlen vukû'udur.

Bu Umer hadîsinde zikrolunan 4 madde ile gümüş ve tuzdan ibâret olan altı şeyde ribânın harâm olduğunda müslümânların ittifâkı vardır. Bunlar dışında mahsûs olmayan eşyâ hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir. Gerektiğinde tafsîlât için *Umdetu'l-Kaarî*, V, 489-491. sahîfelerine başvurulsun.

145 Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. İbn Abbâs'ın bu hadîsi gibi, sonunda bildirdiği fetvâsı da çok mühimdir.

Tirmizî şöyle demiştir: "Ümmet arasında bu hadîsin gereğiyle amel olunagelmiştir. İlim ehlinden çoğu, kisinin yanında bulunmayan metâ'ı satmağa kalkışmasını kerîh görmüşlerdir".

86-....... İbnu Umer(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S): *"Her kim bir yiyecek maddesi satın alırsa, satın aldığı malı tamâmen teslîm alıncaya kadar onu başkasına satmaz"* buyurdu.

İsmâîl ibn Ebî Uveys, Mâlik'ten yaptığı kendi rivâyetinde *"Bir yiyecek maddesi satın alan kimse, onu kabzedinceye kadar başkasına satmaz"* kelâmında *"Yakbıdahu = Onu kabzedinceye kadar"* fıkrasını ziyâde etmiştir [146].

٥٦ـ بابُ مَنْ رأى إذَا اشْتَرى طَعَامًا جِزَافًا أنْ لا يَبِيعَهُ حَتَّى يُؤْوِيَهُ إلَى رَحْلِهِ والأدَبِ فِي ذَلِكَ

56- BİR YİYECEK MADDESİNİ ÖLÇÜSÜZ TARTISIZ OLARAK (GÖTÜRÜ PAZARLIKLA) SATIN ALDIĞINDA, O MALI KENDİ YERİNE TAŞIYIP NAKLETMEDİKÇE SATMAMA RE'YİNDE BULUNAN KİMSE VE BU HUSÛSTAKİ EDEBİ BEYÂN BÂBI

٨٧ـ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أَخْبَرَنِي سالِمُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ أنَّ ابنَ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما قال لَقَدْ رَأَيْتُ النَّاسَ فِي عَهْدِ رسولِ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم يَبْتَاعُونَ جِزَافًا يَعْنِى الطَّعَامَ يُضْرَبُونَ أنْ يَبِيعُوهُ فِي مَكَانِهِمْ حَتَّى يُؤْوُوهُ إلَى رِحَالِهِمْ *

87-....... İbn Şihâb şöyle dedi: Bana İbnu Umer'in oğlu Sâlim haber verdi ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Yemîn olsun ben Rasûlullah (S) zamânında ölçüsüz, tartısız olarak götürü pazarlıkla yiyecek maddesi satın alan (ve kabz etmeden başkasına satmak isteyen ihtikârcı) insanlar gördüm ki, bunlar o malları yükleyip kendi menzillerine nakledinceye kadar, onları bulundukları yerlerinde satmamaları için -veyâ: onları bulundukları yerlerinde satmalarının kerâhetinden dolayı- döğülürlerdi [147].

٥٧ـ بابٌ إذَا اشْتَرى مَتَاعًا أوْ دَابَّةً فَوَضَعَهُ عِنْدَ الْبَائِعِ أوْ مات

---

146 Bu İbn Umer hadîsi, küçük lâfız farkıyle "Ölçmek külfeti satıcı ve vericiye âiddir bâbı"nda da geçmişti.

147 Hadîsîn başlığa uygunluğu açıktır. Hadîs "Yiyecek maddesi satışı hakkında zikrolunan şeyler bâbı"nda da geçmişti. Bu hadîste bozuk alışveriş akdi yapmaya kalkışan kimseleri te'dîb etmenin meşrû'luğu vardır (Kastallânî).

قَبْلَ أنْ يُقْبَضَ . وقال ابنُ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما ما أدْرَكَتِ الصَّفْقَةُ حَيًّا مَجْمُوعًا فَهُوَ مِنَ المُبْتَاعِ

57- BÂB: BİR ŞAHIS BİR METÂ' YÂHUD BİR HAYVAN SATIN ALDIĞINDA BU MALI SATICININ YANINDA BIRAKSA YÂHUD HAYVAN TESLÎM ALINMADAN ÖNCE ÖLSE (HÜKÜM NE OLUR)? [148]

İbn Umer (R):

Satış akdinin diri ve toplu olarak eriştiği herşey (yânî satış akdi sırasında ölmemiş ve değişmemiş bulunan herhangi şey, akidden sonra satıcının yanında helâk olsa), o mal müşteri(nin damânın)dendir, demiştir [149].

٨٨ــ حدّثنا فَرْوَةُ بنُ أبِى المَغْرَاءِ قال أخبرنا عَلِيُّ بنُ مُسْهِرٍ عنْ هِشَامٍ عنْ أبيهِ عنْ عائِشَةَ رضى اللَّهُ عَنها قالَتْ لَقَلَّ يَوْمٌ كانَ يَأْتِي عَلَى النبيِّ صلى اللَّهُ عليه وسلم إلاَّ يَاتِى فِيهِ بَيْتَ أبِى بَكْرٍ أحَدَ طَرَفِى النَّهارِ فَلَمَّا أُذِنَ لَهُ فِى الخُرُوجِ إلَى المَدِينَةِ لَمْ يَرُعْنَا إلاَّ وَقَدْ أتَانا ظُهْرًا فَخُبِّرَ بِهِ أبُو بَكْرٍ فقال ماجَاءَنا النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم فِي هَذِهِ السَّاعَةِ إلاَّ لِأمْرٍ حَدَثَ فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ قال لِأبِى بَكْرٍ أخْرِجْ مَنْ عِنْدَكَ قال يا رسولَ اللّهِ إنَّمَا هُمَا ابْنَتَاىَ يَعْنِى عَائِشَةَ وأسْمَاءَ قال أشَعَرْتَ أنَّهُ قَدْ أُذِنَ لِى فِى الخُرُوجِ قال الصُّحْبَةَ يا رسولَ اللّهِ قال الصُّحْبَةَ قال يا رسولَ اللّهِ إنَّ عِنْدِى ناقَتَيْنِ أعْدَدْتُهُمَا لِلْخُرُوجِ فَخُذْ إحْدَاهُمَا قال قَدْ أخَذْتُهَا بالثَّمَنِ *

88-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in üzerine hiçbir gün geçmezdi ki, o günün iki tarafının, yânî sabâh ve akşâm vakitlerinin birinde Peygamber muhakkak Ebû Bekr'in evine gelirdi. Nihâyet Peygamber'e Medîne'ye gitmek üzere yola çıkmak husûsunda Allah tarafından izin verilince, bize gelmesi husûsunda mu'tâd olmayan öğle vaktinde ansızın geldi. Ebû Bekr'e O'nun gelişi haber verildi. Ebû Bekr:

— Meydana gelmiş mühim bir iş olmadıkça Peygamber bu sâatte bize gelmezdi, dedi.

---

148 Buhârî, bu başlıktaki ''izâ'' lâfzının cevâbını, mes'elede görüş ayrılıkları olduğu için zikretmemiştir.

149 İbn Umer'in bu sözünü, Tahâvî ile Dârakutnî, Evzâî'den; o da Zuhrî tarîkinden olmak üzere senediyle rivâyet etmişlerdir.

Peygamber Ebû Bekr'in yanına girince ona:

— *"Yanında kim varsa dışarı çıkar!"* buyurdu.

Ebû Bekr:

— Bu ikisi benim iki kızımdır yâ Rasûlullah, dedi.

Ebû Bekr bu sözüyle ben Âişe'yi ve Esmâ'yı kasdediyordu. Peygamber:

— *"Şu mühim işi hissettin mi: Bana Medîne'ye çıkmak husûsunda izin verildi"* buyurdu.

Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlallah! Çıkışta senin sohbetinde ve maiyyetinde bulunmak isterim. Sohbetini isterim, dedi ve şöyle ilâve etti: Yâ Rasûlallah! Yanımda iki binek devesi vardır. Ben bunları Medîne'ye hicret çıkışı için hazırladım. Binâenaleyh Sen bunların birini al! dedi.

Rasûlullah (S):

— *"Ben onu bedeliyle aldım"* buyurdu [150].

٥٨ـ بابٌ لا يَبيعُ عَلَى بَيْعِ أخيهِ ولاَ يَسُومُ على سَوْمِ أخيهِ حَتَّى يَأْذَنَ لَهُ أوْ يَتْرُكَ

58- BÂB:

"İnsan (beşer) *kardeşinin alışverişi aleyhine alışveriş etmez;* (beşer) *kardeşi kendisine izin verinceye yâhud pazarlığı terk edinceye kadar, onun pazarlığı aleyhine de pazarlığa girişmez"* [151]

٨٩ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال حدّثني مالِكٌ عنْ نافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابنِ

---

150 Hadîsin, başlığın birinci cüz'üne uygunluğu açıktır. Çünkü Peygamber deveyi Ebû Bekr'den *"Ben onu bedeliyle aldım"* sözüyle aldığı zamân -ki bu satış akdinden kinâyedir-, onu Ebû Bekr'in yanında bırakmıştı. İşte bu satıcının yanında bırakmaya uygundur. Hadîsin başlığın ikinci cüz'üne delâleti, yânî "Kabz olunmadan evvel ölürse" kavline delâleti, kabzdan evvel ölmenin hükmü daha evvelkine kıyâsen satıcının yanında bırakma hükmü olduğunu bildirme yoluyladır. Fakat Buhârî mes'ele ihtilâflı olduğu için hükmü kesin söylemedi. Fakat başlıkta İbn Umer'in sözünü getirmesi, tercîhinin, İbn Umer'in görüşü olduğuna delâlet eder ki, zikr olunan sûrette helâk olan mal, satın alıcının malındandır *(Umdetu'l-Kaarî).*

Buhârî bu hadîsi Hicret bâbının evvelinde uzun bir metin hâlinde getirmiş, burada ise sâde başlığa lâzım olacak kısmını getirmiştir.

151 Bu başlık, ayrı ayrı hadîs metinlerinden meydana gelmiş olup, haber cümlesi uslûbuyle en belîğ şekilde nehiy ifâde etmektedir.

عُمَرَ رضي اللَّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللَّهِ صلَّى اللَّهُ عليه وسلم قال لاَ يَبِيعُ بَعْضُكُمْ علَى بَيْعِ أخِيهِ *

89-....... İbn Umer(R)'den: Rasûlulah (S): *"Sizden biriniz* (beşer) *kardeşinin alışverişi aleyhine alışveriş etmez"* buyurmuştur [152].

٩٠ ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال **حدّثنا** سُفْيَانُ قال **حدّثنا** الزُّهْرِيُّ عنْ سَعِيدِ بنِ المُسَيَّبِ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضىَ اللَّهُ عنه قال نَهَى رسولُ اللَّهِ صلى اللَّهِ عليه وسلم أنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ ولاَ تَنَاجَشُوا ولاَ يَبِيعُ الرَّجُلُ علَى بَيْعِ أخِيهِ ولاَ يَخْطُبُ علَى خِطْبَةِ أخِيهِ ولاَ تَسْأَلُ المَرْأَةُ طَلاَقَ اَخْتِهَا لِتَكْفَأَ مافِي إنَائِهَا *

90-....... Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S), şehirliyi, (göçebenin malını) göçebe adına satmaktan nehyetti. Ve: *"Müşteri kandırıp kızıştırmayınız!"* buyurdu. Yine Rasûlullah: *"Hiçbir kimse* (beşer) *kardeşinin alışverişi aleyhine alışveriş etmez. Kardeşinin evlenme pazarlığı aleyhine evlenme pazarlığına da girişmez.* (İffetli) *hiçbir kadın da* (beşer) *kardeşi bulunan bir kadının çanağındaki ni'meti kendi kabına doldurmak için, onun talâkını istemez"* buyurdu [153].

---

152 Hadîste nehyedilen, kardeşinin alışverişine zarar verici müdâhele iki sûretle tasvîr edilmiştir:

a. Muhayyerlik hakkı olan bir müşteriye: "Alışverişi fesh et, ben sana aynı malı daha ucuz fiatla alırım";

b. Yâhut, bir satıcıya: "Alışverişi fesh et, ben malını daha yüksek fiatla satarım" diye hâriçten bir şahsın müdâhele etmesi ve satışı bozmağa çalışmasıdır. Bunlar ticâret ahlâkına aykırı, çirkin faâliyetlerdir. Onun için Peygamber tarafından nehyedilmiştir.

153 Bu hadîste Peygamber yalnız müslümânların değil, bütün beşeriyetin mübtelâ olduğu en müzmin ictimâî hastalıklara dokunup, tedâvî yollarını öğretmiştir:

Şehir tâcir ve simsârlarının, çadır halkı ve köylülerin mallarını onlar adına satmaları ve böylece bir aracı zümrenin halk aleyhine kazanç sağlaması men' edilmektedir. Satıcı ile müşteri arasına girerek, kendisini alıcı gibi gösterip müşteriyi kandırmak ve fiatı yükseltmeye çalışmak da nehyedilmiştir.

Bir kadınla söz kesilip mehirde ittifâk edilerek evlenme akdi etmek üzere bulunan bir kardeşin bu hıtbesi aleyhine bir insan kalkıp mehri artırarak evlenme tâlibi olmamalıdır. Hadîsteki bu ta'bîr, haber sûretinde gelmiş en belîğ bir nehiydir. Böyle bir hareket, maddî ve ma'nevî zarâr ve ezâyı mûcib olmak cihetiyle, harâmdır.

Hiçbir nâmûslu kadın müslim veyâ gayrı müslim hiçbir kadının refâh ve saâdetine, güzel geçimine göz dikerek, onun kocasına: Karını boşa da beni al,

٥٩ــ باب بَيْعِ المُزَايَدَةِ : وقال عَطَاءٌ أدْرَكْتُ النَّاسَ لاَ يَرَوْنَ بأْسًا بِبَيْعِ المَغَانِمِ فِيمَنْ يَزِيدُ

59- MÜZÂYEDE (KARŞILIKLI FİAT ARTIRMA) SATIŞI BÂBI

Atâ ibn Ebî Rebâh:
Ben, artırma yapmakta olan kimseler içinde ganîmetleri satmakta hiçbir be's görmeyen insanlara eriştim, demiştir [154].

٩١ــ حدّثنا بِشْرُ بنُ مُحَمَّدٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ قال أخبرنا الحُسَيْنُ المُكْتِبُ عنْ عَطَاءِ بنِ أَبِى رَبَاحٍ عنْ جابِرِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ رضِىَ اللَّهُ عنهما أنَّ رجُلاً أعْتَقَ غلامًا لَهُ عنْ دُبُرٍ فاحْتَاجَ فأَخَذَهُ النبىُّ ﷺ فقال مَنْ يَشْتَرِيهِ مِنِّى فاشْتَرَاهُ نُعَيْمُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ بِكَذَا وكَذَا فَدَفَعَهُ إلَيْهِ *

91-....... Câbir ibn Abdillah(R)'tan (şöyle demiştir):(Azre oğulları'ndan Ebû Mezkûr adında sahâbî) bir kimse, kendine âid olan bir köleyi müdebber olarak (yânî ölümümden sonra sen hürsün diyerek) âzâd etmişti. Sonra Ebû Mezkûr (fakîr düşüp, bu kölenin bedeline) muhtâc oldu. Peygamber (S) de köleyi aldı da:

— *"Bunu benden kim satın almak ister?"* dedi (yânî müzâyedeye arzetti).

(Müzâyede netîcesinde) Nuaym ibnu Abdillah o köleyi şöyle şöyle dirhemle satın aldı. Rasûlullah da kölenin bu bedelini Ebû Mezkûr'a verdi [155].

---

diyemez. Bu da belîğ bir sûretle nehye delâlet eden ve harâmlık ifâde eden bir haber cümlesidir.

Bu hadîs, birkaç hadîsin bir araya toplanmış rivâyetidir. Bu hadîsleri yalnız Buhârî ile Nesâî bir rivâyette toplamıştır.

Nevevî: Hadîsteki " اخت =Kızkardeş" ta'bîri ile murâd neseb, dîn, toprak ve vatan kardeşliğini şâmil umûmî bir ma'nâdır; kendisinden başka kadın demektir, demiştir. Hadîsteki "اخ = Kardeş" ta'bîri de âlimler cumhûruna göre müslimi de, kâfiri de şâmil, umûmî bir ma'nâdır. Bunun için tercemede parantez içinde bu umûmîliğe işâret edilmiştir.

154 Atâ ibn Ebî Rebâh'ın bu sözünü İbn Ebî Şeybe senediyle rivâyet etmiştir.

155 Başlığa delîlliği *"Bunu benden kim satın alır?"* diyerek onu artırmaya arz etmesindedir.

Bu hadîsi Müslim ile dört *Sünen* sâhibleri de rivâyet etmişlerdir. onların rivâyetlerinde şu ziyâdelikler vardır:

Köle azâd eden zât, Azre oğulları'ndan Ebû Mezkûr olduğu;

Azâd edilen kölenin ismi Ya'kûb olduğu;

٦٠ـ باب النَّجْشِ ومَنْ قال لاَ يَجُوزُ ذَلِكَ الْبَيْعُ وقال ابنُ أبي أوْفَى النَّاجِشُ آكِلُ رِبًا خَائِنٌ وهُوَ خِدَاعٌ بَاطِلٌ لاَ يَحِلُّ قال النبيُّ ﷺ الخَدِيعَةُ فِي النَّارِ ومنْ عَمِلَ عَمَلاً لَيْسَ عَلَيْهِ أمْرُنا فَهْوَ رَدٌّ

60- NECŞ VE NECŞLİ SATIŞ CÂİZ OLMAZ DİYEN KİMSE BÂBI [156]

İbn Ebî Evfâ: Nâciş (necş yapan), ribâ yiyicisidir; hâindir, demiştir [157].

Buhârî de: Necş, aldatma yarışıdır; bâtıldır; bunun yapılması halâl olmaz, demiştir.

Peygamber (S): *"Aldatmanın sâhibi ateştedir"* **buyurdu [158].**

Yine Peygamber (S): *"Her kim bizim emrimiz üzere*

Bu kölenin müzâyede netîcesinde kaç dirheme satıldığı;

Ebû Mezkûr'e kölesinin bedeli Peygamber tarafından verilirken *"Bu para senin hakkındır, Allah bundan müstağnîdir"* buyurduğu.

Bu Câbir hadîsinin burada sevk sebebi, müzâyede sûretiyle satışın meşrû'luğunu beyân etmektir.

Müdebber, hürriyete kavuşması sâhibinin ölümüne bırakılmış köledir. Tirmizî bu hadîsi rivâyet ettikten sonra: "Bu hadîste müdebber kölenin Peygamber tarafından satılmış olmasıyle istidlâl ederek, sahâbîler ve daha sonraki âlimlerden bir kısmı müdebber'in satışında be's görmemişlerdir. Bu ictihâd, Şâfiî, Ahmed, İshâk'ın kavlidir. Peygamber'in sahâbîlerinden bir kısmı da müdebber'in satışını kerîh görmüşlerdir. Sufyân es-Sevrî, Mâlik, Evzâî'nin kavli de böyledir" diyor.

Târîhe karışmış olan müdebber hukûku ile ilgili fazla bilgiler için büyük şerhlere ve fıkıh kitâblarına bakılmalıdır.

156 *en-Necş,* nûn'un fethi ve cîm'in sükûnu ile metâ' sâhibi müşteriye metâ'ını medh ve vasf ederken, tervîc için bir kimse de sâhibine muvâfakat eylemek, yânî berâberce medh ve vasf eylemek. Bir kavle göre satın alması matlûbu değil iken, ziyâde bahâ ile satılmak için musanna' olmak üzere, metâ'a ziyâde bahâ ile müşterî olmak ma'nâsınadır. Tâ ki o metâ'a bakan kimse, o bahâya giriftâr ola. Ve bir görüş de, insanları bir metâ'dan zemm ve kötüleme ile nefret ettirip, diğer metâ'a döndürüp meylettirmek ma'nâsınadır.

Ve *Necş,* avlanacak canavarı ürkütüp yerinden kaldırmak ma'nâsınadır ve bu lâfzın konulmuş olduğu ma'nâsıdır. Ve bir nesneyi araştırıp yerinden depretmek ma'nâsınadır *(Kaamûs Tercemesi).*

157 Buhârî, Abdullah ibn Ebî Evfâ'nın hadîsini Şahâdetler Kitâbı'nda "Yüce Allah'ın ***"Hakîkat, Allah'a olan ahidlerine ve yemînlerine bedel az bir bahâyı satın olanlar, işte onlar; onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyâmet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz, onlar için pek acıklı bir azâb vardır"*** (Âlu İmrân: 77) kavli bâbı"nda getirmiştir.

158 Bu ta'lîkı İbn Adiyy *el-Kâmil* adlı eserinde rivâyet etmiştir..

olmayan bir iş yaparsa, o iş reddedilmiştir" **buyurdu** [159].

٩٢ــ حدّثنا عَبْدُ اللّٰهِ بنُ مَسْلَمَةَ قال حدّثنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عَنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عنهما قال نَهى النبيُّ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم عنِ النَّجْشِ *

92-....... İbn Umer (R): Peygamber (S) necş yapmaktan (yânî satıcı ile müşteri arasına girip, kendisini alıcı gibi göstererek müşteriyi kandırıp fiatı yükseltmeye çalışmaktan) nehyetti, demiştir [160].

٦١ــ بابُ بَيْعِ الْغَرَرِ وحَبَلِ الْحَبَلَةِ

61- BEY'U'L-GARER, YÂNÎ ALDATMACA SATIŞI VE HABELU'L-HABELE SATIŞI BÂBI [161]

٩٣ــ حدّثنا عَبْدُ اللّٰهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللّٰهِ بنِ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عَنْهُمَا أنَّ رسولَ اللّٰهِ ﷺ نَهى عنْ بَيْعِ حَبَلِ الْحَبَلَةِ

159 Buhârî bu hadîsi, Aişe hadîsinden olmak üzere Sulh Kitâbı'nda senediyle getirmiştir.

160 Buhârî bu hadîsi Hîleleri Terk bölümünde de getirmiştir. Müslim ile Nesâî de Buyû' Kitâbı'nda getirdiler. Burada başlığa delîlliği açıktır.

161 *el-Gurûr ve'l-Gırre:* Bir adamı bâtıl ve beyhûde nesne tamâ'ına düşürmekle aldatmak ma'nâsınadır; birinci bâbdandır.

et-Tağrîr ve't-Teğırre: Bir adam kendi nefsini hatar ve tehlikeye sevk ve ilkaa eylemek...

el-Ğarer: Tağrîr ve *Teğırre*'den isimdir; hatar ve tehlükeye denir *(Kaamûs Ter.)*.

Bey'u'l-Garer de aslında hatar ve tehlikeye denir ki, tahakkuk edip etmeyeceği bilinmeyen, âkıbeti mechûl şey demektir. Bâzı âlimlere göre *Garer,* zâhiri parlak, fakat bâtını mechûl olan şeydir. Ezherî de: *Bey'u'l-Garer,* satıcı ile müşterinin künhünü idrâk etmediği satıştır, diye ta'rîf etmiştir.

Meşârık sâhibi de: *Bey'u'l-Garer;* ya semeni yâhud müsemmeni yâhud va'desi mechûl olup muhâtaralı olan satıştır, diyor.

Bu ta'rîflerin hepsi muhâtaranın varlığını ifâde ediyor.

Habelu'l-Habele satışı: Gebe develerin gebeliğinin satışı demektir ki, gebe devenin dişi doğacak cenîninin gebeliğinin veyâ buna ta'lîk ederek başka bir şeyin satışı diye ifâde edilebilir.

"Habelu'l-Habele, amdu'l-amele vezninde ki, işbu (....) hadîsinde gelmiştir; murâd, dişi devenin karnında olan yavrudur. Pes *Habele, Hâbile*'nin cem'i olur ki, nâkalar demektir. Yâhud asmanın olgunlaşma öncesi üzümüdür. Yâhud batında olan yavrunun melhûz olan veledidir ki, Câhiliyet'te yavrunun yavrusunu satarlar idi. Pes buna göre *Habele* müfred müennes olur" *(Kaamûs Ter.)*.

وكانَ بَيْعًا يَتَبَايَعُهُ أَهْلُ الجَاهِلِيَّةِ كانَ الرَّجُلُ يَبْتَاعُ الجَزُور إِلَى أَنْ تُنْتَجَ النَّاقَةُ ثُمَّ تُنْتَجُ الَّتِي فِي بَطْنِهَا *

93-....... Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) habelu'l-habele satışından (yânî gebe devenin dişi doğacak yavrusunun gebeliğini satmaktan) nehiy buyurdu. Bu, Câhiliyet halkının kendi aralarında yapageldikleri (böyle âkıbeti mechûl) bir satış idi. Adam, meselâ bir deveyi (veyâ herhangi bir malı) gebe bir devenin doğurmasına, sonra bu doğan dişi yavru da (gebe olup) karnındaki cenîni doğurmasına ta'lîkan mal alıp satardı [162].

٦٢ـ باب بَيْعِ المُلاَمَسَةِ : وقال أنسٌ نَهَى عنهُ النبيُّ ﷺ

62- BEY'U'L-MÜLÂMESE (EL DOKUNDURMAKLA SATIŞ) BÂBI

Enes: Peygamber (S) el dokundurmakla yapılan satıştan nehyetti, demiştir [163].

٩٤ـ حدّثنا سَعِيدُ بنُ عفيرٍ قال حدّثني اللَّيْثُ قال حدّثني عُقَيْلٌ عن

162 Bu hadîsteki "Kâne'r-ruculu..." cümlesi, râvî İbn Umer tarafından "Habelu'l-Habele"yi tefsîr sadedinde getirilmiştir. Tıybî: "Bu tefsîrin zâhirine nazaran ma'nâsı: Bir satışta semenin, nâkanın karnındaki cenînin doğmasına te'cîl ve ta'lîk edilmesidir" demiştir ki, hakîkaten " إلى أن تنتج = İlâ en tuntece" lâfzından anlaşılan bir ta'lîktir.

İmâm Şâfiî'nin tercîhi de budur. Biz de tercemede bunu aldık.

Lugat imâmlarından Ebû Ubeyde'den rivâyet edilen bir ma'nâ daha vardır ki, o da: "Gebe bir hayvanın karnındaki yavrusunun dişi doğması, sonra büyüyüp gebe olması ve bunun satılması" sûretinde tasvîr edilmiştir. Bu da lugatçilerin tercîh ettiği ma'nâdır. Birinci ma'nâya göre semeni bey'i mechûl bir zamâna ta'lîktir. İkinci ma'nâya göre de ma'dûmun satışıdır. Her ikisi de tehlikeli satıştan sayılmış olup nehyedilmiştir.

Hâsılı Habelu'l-Habele satışı, bir bey'u'l-garer cümlesindendir; mechûlü satmaktır; nehyedilmiştir. Çünkü yukarıda îzâh edildiği gibi, Habelu'l-Habele, gebe hayvanın karnındaki cenîni doğurup, dişi olursa bu yavru büyüdükten sonra gebe olacak da yavrunun yavrusu şimdiden satılmış olacaktır. Bu mutlak bir mechûl içinde ve baştanbaşa hatarlı bir satıştır. Bundan dolayı nehyedilmiştir.

163 Buhârî Enes'in bu hadîsini, bu kitâbın 93. bâbında getirmiştir.

el-Mülâmese, mufâale vezninde, bir nesneyi el ile yapışıp yoklamak ma'nâsınadır... Satışta mülâmese şu muâmeleye denir: Satıcı ve müşteriden her biri diğerine: Ne zamân senin metâ'ına el vurup yapışırsam yâhud metâ'ıma el vurup yapışır isen, aramızda şu bahâya satış ve alış gerçekleşmiş olsun, diye söylerler. Bir kavle göre metâ'ın içini açmayıp örtüsü üstünden el ile yoklamakla gerçekleşen muâmeleden ibârettir. Şârih der ki, bunlar aldatma kısımlarından olduğu için nehyolundu *(Kaamûs Ter.).*

ابن شِهَابٍ قال أخبرنى عَامِرُ بنُ سَعْدٍ أنَّ أبا سَعِيدٍ رضى اللّهُ عنه أخْبَرَهُ أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ نَهى عنِ المُنَابَذَةِ وهِىَ طَرْحُ الرَّجُلِ ثَوْبَهُ بالْبَيْعِ إلى الرَّجُلِ قَبْلَ أنْ يُقَلِّبَهُ أوْ يَنْظُرَ إلَيْهِ ونَهى عَنِ المُلامَسَةِ والمُلامَسَةُ لَمسُ الثَّوْبِ لايَنْظُرُ إلَيْهِ *

94-....... Ebû Saîd Hudrî (R): Rasûlullah (S) munâbezeden (yânî karşılıklı atışma sûretiyle yapılan satıştan) nehyetti, diye haber verdi ve: Munâbeze, kişinin satacağı kumaşını, almak isteyenin o kumaşı alt üst etmesine ve ona bakmasına, düşünmesine fırsat vermeden önce alıcıya doğru atmasıdır (yânî atması sûretiyle yapılan bir satıştır), dedi. Ve yine Ebû Saîd: Peygamber, mülâmeseden (yânî el dokundurmak sûretiyle yapılan satıştan) de nehyetti. Mülâmese, alıcının kumaşa bakmayıp, sâdece elle dokunması sûretiyle yapılan satıştır, dedi [164].

٩٥ـــ **حدّثنا** قُتَيْبَةُ قال **حدّثنا** عَبدُ الوَهَّابِ قال **حدّثنا** أيُّوبُ عنْ مُحَمَّدٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنهُ قال نُهِىَ عنْ لِبْسَتَيْنِ أنْ يَحْتَبِىَ الرَّجُلُ فِي الثَّوْبِ الوَاحِدِ ثُمَّ يَرْفَعُهُ على مَنْكِبِهِ وعنْ بَيْعَتَيْنِ اللِّمَاسِ والنِّبَاذِ *

164 Hadîste zikredilen *Bey'u limâs* yâhud *Mülâmese* ile *Bey'u nibâz* yâhud *Munâbeze*, Câhiliyet günlerindeki satış nevi'lerinden ikisinin adıdır. İslâm kaanûnuyla nehyolundukları için tabîatiyle her ikisi amelden düşmüş ve bu yüzden geçmişteki icrâ keyfiyetleri hakkında çeşit çeşit tefsîrlere yol açılmıştır.

Mülâmese satışının keyfiyyeti hakkında şu tefsîrler gelmiştir:

a. Satıcı - alıcı "Ben senin kumaşına, sen de benim kumaşıma elinle dokundun mu, satış mün'akid, yânî muhayyerlik hakkımız düşmüş olsun" diye pazarlık etmek;

b. Satıcı: "Bu metâ'ı sana şu kadara sattım. Sana el ile dokundum mu satış vâcib olsun" demek. Yâhud müşteri böyle söylemek.

c. Müşteri dürülmüş bir kumaşı açıp bakmaksızın, yalnız eliyle dışından yoklayıp, -açıp baktığında muhayyerlik hakkı olmamak şartıyle- satın almak. Yâhud, satıcı: "Kumaşa dokundun mu sana satmış olayım" demek.

d. Müşterinin satılacak kumaşa eliyle dokunması ve açıp çevirmesiyle satışın tamam olmasıdır ki, bunda ne bakma, düşünme, ne de rızâlaşma vardır.

e. Müşteri mala bakmaksızın, satan da haber ve ta'rîf etmeksizin yapılan alışverişin adıdır...

Munâbeze satışında da çeşitli ta'rîfler vardır:

a. Satıcı - alıcıdan herbiri diğerine kendi kumaşını atar ve hiç biri diğerinin malına ve râzı olup olmadığına bakmaz. Bu atışma ile satış tamam ve muhayyerlik hakkı düşmüş olur.

b. Malın atılmasını satış saymak.

c. "Sana sattım, fakat malı üzerine atınca muhayyerlik kesilmiş ve satış lâzım olsun" demek...

95-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: İki nevi' giyinişten nehyolundu: Biri, kişinin bir tek kumaş içinde sarınıp bürünmesi, sonra da büründüğü bu kumaşı (avret yeri açılacak şekilde) omuzu üstüne kaldırıp yükseltmesidir. -İkincisi de bir kumaşı sımsıkı sarınmaktır ki, buna iştimâlu's-sammâ denir.- İki nevi' satıştan; el dokundurma satışı ile atma sûretiyle yapılan satıştan da nehyolundu [165].

٦٣ ـ باب بَيْعِ المُنَابَذَةِ: وقال أنسٌ نَهَى عَنْهُ النبيُّ ﷺ

63- MUNÂBEZE (YÂNÎ ATIŞMA) SATIŞI BÂBI

Enes: Peygamber (S), atışma sûretiyle yapılan satıştan nehyetti, demiştir [166].

٩٦ ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال حدّثني مالِكٌ عنْ مُحَمَّدِبنِ يَحْيَ بنِ حَبَّانَ وعَنْ أَبِي الزِّنَادِ عنِ الأعْرَجِ عنْ أبي هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ نَهى عنِ المُلاَمَسَةِ والمُنابَذَةِ *

96-....... Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S) el dokundurma ve atışma sûretiyle yapılan satışlardan nehyetti (demiştir) [167].

٩٧ ـ حدّثنا عَيَّاشُ بنُ الوَلِيدِ قال حدّثنا عَبْدُ الأعْلَى قال حدّثنا مَعْمَرٌ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عَطَاءِ بنِ يَزِيدَ عنْ أبي سَعِيدٍ رضى اللّهُ عنهُ قال نَهَى النبيُّ ﷺ عنْ لِبْسَتَيْنِ وعنْ بَيْعَتَيْنِ المُلاَمَسَةِ والمُنَابَذَةِ *

97-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) iki nevi' giyinişten ve iki nevi' alışverişten: el sürüp dokundurmak ve birbirine atmak sûretiyle yapılan alışverişlerden nehyetti [168].

---

165 Hadîste ismi söylenmeyen ikinci nevi' giyiniş, "Iştimâlu's-Samma" denilen ve bir tek kumaşa hareket edilmeyecek sûrette sımsıkı sarınmak şeklindeki giyiniştir. Buna tercemede çizgi arasında işâret ettik.

Limâs ve *Nibâz*'ın her ikisi de Bey'u'l-Garer ve kumar nev'ine dâhil oldukları için şer'an nehyolunmuşlardır. Müşteri alacağı malı ve vasıflarını bilmelidir. Aldatmaca alışveriş sahîh değildir.

166 Biraz evvel de söylediğimiz gibi, Enes'in bu hadîsi 93. bâbda gelecektir.

167 Bu Ebû Hureyre hadîsi, bundan önce geçenin başka bir rivâyetidir.

168 Bu Ebû Saîd hadîsi de küçük fark ile bundan önceki bâbda geçmiş ve her iki hadîste nehyedildiği bildirilen satış nevi'leri hakkında da açıklamalar verilmişti.

٦٤ـ بابُ النَّهْيِ لِلبَائِعِ أنْ لاَ يُحَفِّلَ الا بِلَ والْبَقَرَ والْغَنَمَ وكُلَّ مُحَفَّلَةٍ والمُصَرَّاةُ الَّتِى صُرِّىَ لَبَنُهَا وحُقِنَ فِيهِ وجُمِعَ فَلَمْ يُحْلَبْ أيَّامًا وأصْلُ التَّصْرِيَةِ حَبْسُ المَاءِ يُقَالُ مِنْهُ صَرَّيْتُ المَاءَ

64- SATICININ DEVE-SIĞIR, DAVAR VE SÜTÜ MEMESİNDE TOPLANABİLECEK HER HAYVANIN SÜTÜNÜ MEMESİNDE BİRİKTİRMEKTEN NEHYEDİLMESİ BÂBI

"el-Musarrât", birkaç günler sağılmayıp sütü memesinde habsedilmiş ve orada yığılıp toplanmış olan hayvandır. Tasriye masdarının asıl ma'nâsı suyu habsetmektir. "Sarraytu'l-mâe(= Suyu habsettim)" ta'bîri, bu ma'nâdan dolayı söylenir [169].

٩٨ـ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ جَعْفَرِ بنِ رَبيعَةَ عنِ الأعْرَجِ قال أَبو هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنهُ عنِ النبىِّ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم لاَ تَصُرُّوا الا بِلَ والْغَنَمَ فَمَنِ ابْتَاعَهَا بَعْدُ فإنَّهُ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ بَيْنَ أنْ يَحْتَلِبَهَا إنْ شَاءَ أمْسَكَ وإنْ شَاءَ رَدَّهَا وصاعَ تَمْرٍ * ويُذْكَر عنْ أبِى صَالِحٍ ومجَاهِدٍ والوَلِيدِ بنِ رَبَاحٍ ومُوسَى بنِ يَسارٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ عنِ النبىِّ ﷺ صاعَ تَمْرٍ : وقال بَعْضُهُمْ عنِ ابنِ سِيرِينَ صَاعًا مِنْ طَعَامٍ وهْوَ بالخِيَارِ ثَلاثًا وقال بَعْضُهُمْ عنِ ابنِ سِيرِينَ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ ولَمْ يَذْكُرْ ثَلاثًا والتَّمْرُ أكْثَرُ *

98-....... Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber (S): *"Deve ve koyunları* (sütlerini memeleri içinde yığmak sûretiyle) *bol sütlü göstermeye çalışmayınız. Her kim sütü memesinde habsedilmiş bir hayvanı, bu habsedişten sonra satın alırsa, onu sağması sırasında iki re'y arasında muhayyerdir: Dilerse o hayvanı kendi mülkiyetinde tutar, isterse onu bir sâ' hurma ile birlikte sâhibine geri verir"* buyurdu [170].

---

169 *el-Hafl, el-Hufûl;* birikmek ve biriktirmek ma'nâsınadır; ikinci bâbdandır.
et-Tahfîl; biriktirmek ma'nâsınadır; tezyîn ma'nâsınadır. Ve tasriye ma'nâsınadır ki, satılık koyunu memesinde süt toplanıp, pek sütlü görünmek için birkaç gün sağmayıp, hâli üzere koymaktan ibârettir.
et-Hakn; alıkoymak, habsetmek... biriktirmek ma'nâlarınadır.
es-Sarâ, cerâ vezninde; kesmek, def' etmek, men' etmek, muhâfaza etmek ma'nâlarınadır.
el-Musarrât: Memesinde sütü yığılmış koyuna denir.. *(Kaamûs Ter.).*

170 Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Bu hadîsi Altı Kitâb Sâhiblerinin hepsi de rivâyet etmişlerdir.

Ve Ebû Sâlih'ten, Mucâhid'den, Velîd ibn Rebâh'tan, Mûsâ ibn Yesâr'dan; onlar da Ebû Hureyre'den olmak üzere zikrolunuyor ki, Peygamber (S) *"Bir sâ' hurma ile birlikte"* demiştir.

İbn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere rivâyet eden râvîlerin bâzısı da: *"Herhangi bir yiyecek maddesinden bir sâ' ile geri verir. Ve kendisi üç gün muhayyerdir"* buyurdu, demişlerdir. İbn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den merfû' olarak rivâyet edenlerin bâzısı da: Üç günü zikretmeyerek sâdece *"Bir sâ' hurma"*yı zikretmiştir. Hurma rivâyetleri daha çoktur [171].

٩٩ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال **حدّثنا** مُعْتَمِرٌ قال سَمِعْتُ أَبِى يَقُولُ **حدّثنا** أَبُو عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ مَسْعُودٍ رضى اللَّهُ عنهُ قال مَنِ اشْتَرَى شاةً مُحَفَّلَةً فَرَدَّهَا فَلْيَرُدَّ مَعَهَا صَاعًا ونَهى النبىُّ ﷺ أنْ تُلَقَّى الْبُيُوعُ *

99-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R): Kim sütü memesinde biriktirilmiş bir davar satın almış ise (isterse) o davarı geri versin ve onunla berâber (sût bedeli olarak) bir sâ' da birşey versin, demiştir. Ve yine yukarıki senedle gelen bir rivâyette İbn Mes'ûd: Peygamber (S) mal satıcılarının yolda karşılanmasını nehyetti, demiştir [172].

١٠٠ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عَنْ أَبِى الزِّنادِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلَّى اللَّهُ عليه وسلم قال لاَ تَلَقَّوُا الرُّكْبَانَ ولاَ يَبِيعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ ولاَ تَنَاجَشُوا ولاَ يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ ولاَ تُصَرُّوا الْغَنَمَ ومَنِ ابْتَاعَهَا فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ بَعْدَ أنْ يَحْتَلِبَهَا إنْ رَضِيَهَا أمسَكَها وإنْ سَخِطَهَا رَدَّهَا وصاعًا مِنْ تَمرٍ *

100-.......Ebû Hure..e(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle .uyurmuştur: *"Mal getirmekte olan binicileri, pazar hâricir.. ka..lamayınız. Bâzınız, diğer bâzınızın alışverişi üzerine alışver.. kalkışmasın. Siz-*

171 Burada verilen rivâyetleri Müslim ve di.. hadîs ima..nları senedleriyle getirmişlerdir.

Ganem, koyunun erkeğini de, dişisini de şamildir. Diğer eti yenen hayvanlar da böyledir. Hayvan sağılıp da sâhibine geri verildiği takdirde, sağılan süt mukaabilinde bir sâ' hurma veyâ diğer bir yiyecek maddesi verilmesi emredilmiştir.

172 Bu İbn Mes'ûd hadîsinin de başlığa delîlliği gâyet açıktır. ..ükümler daha önce geçmiş, biraz sonra da gelecektir.

ler müşteri kandırıp kızıştırmayınız. Hiçbir şehirli, bedevînin nâmına onun malını satmaz. Koyunları bol sütlü göstermeye çalışmayınız. Her kim sütü memesinde biriktirilmiş bir hayvan satın alırsa, o, bu hayvanı sağdıktan sonra iki görüş muhayyerliğindedir: Bu hâliyle râzı olursa, onu mülkiyetinde tutar; râzı olmazsa, o hayvanı bir sâ' hurma ile birlikte geri verir'' [173].

٦٥ــ بابٌ إنْ شاءَ رَدَّ المُصَرَّاةَ وفِي حَلْبَتِهَا صاعٌ مِنْ تَمْرٍ

65- BÂB: (ALDATILMIŞ OLAN) MÜŞTERİ İSTERSE (ALIŞVERİŞİ TERKEDİP) MEMESİNDE SÜTÜ HABSEDİLMİŞ OLAN HAYVANI SÂHİBİNE GERİ VERİR; ONUN SÜTÜNÜ SAĞMAKTAN DOLAYI DA BİR SÂ' HURMA (VERGİSİ) VARDIR

١٠١ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَمْرٍو قال حدّثنا المَكِّيُّ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال أخبرنِي زِيَادٌ أنَّ ثابتًا مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ زَيْدٍ أخبرَهُ أنَّهُ سَمِعَ أبَا هُرَيْرَةَ رضِيَ اللَّهُ عنهُ يَقُولُ قال رسولُ اللَّهِ ﷺ مَنِ اشْتَرَى غَنَمًا مُصَرَّاةً فاحْتَلَبَهَا فإنْ رَضِيَهَا أمْسَكَهَا وإنْ سَخِطَهَا ففى حَلْبَتِهَا صاعٌ مِنْ تَمْرٍ *

101-....... Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *''Her kim sütü sağılmayıp göğsünde biriktirilmiş bir koyunu satın alır, akabinde onu sağarsa* (yânî hîleyi öğrenirse, bu müşteri muhayyerdir): *Eğer bu hâliyle râzı olursa koyunu mülkiyetinde alıkoyar; eğer öfkelenir, râzı olmazsa* (koyunu geri verir). *Ve koyunu sağması mukaabilinde de bir sâ' hurma* (vergisi) *vardır''* [174].

٦٦ــ بابُ بيْعِ الْعَبْدِ الزَّانِي. وقال شُرَيْحٌ إنْ شاءَ رَدَّ مِنَ الزِّنَا

---

173 Bu hadîs dahî yukarıdakiler gibi eskimez medeniyet kaaideleri ve yüksek ticâret ahlâkı yasaları takrîr etmektedir.

174 Başlık ve hadîsin başlığa delîlliği gâyet açıktır. Hayvan sağılıp da sâhibine geri verildiği takdîrde, sağılan süt mukaabilinde bir sâ' hurma verilmesi yalnız musarrât olan koyuna hâss değildir. Şârih Kirmânî'nin beyânına göre deve, sığır gibi eti yenen her hayvanı şâmildir. Eti yenilecek her sağım hayvanı, böyle sütü birkaç gün sağılmayıp memesinde biriktirilerek hîle ile satılır da müşteri onu sağdıktan sonra beğenmez, geri verirse, bunlarda da birlikte bir sâ' hurma vermesi vâcib olur.

Bu hadîs bilhassa beğenilmeyip geri verilen hayvandan sağılıp alınmış ol[illegible] sütün bedelinin ödenmesi hükmünü takrîr ve tesbît etmektedir.

66- ZİNÂ EDİCİ KÖLENİN SATIŞI BÂBI

Ve Kaadı Şurayh: "(Erkek veyâ dişi) zinâkâr bir köleyi, müşteri dilerse bu ayıbından dolayı sâhibine geri verir" demiştir [175].

١٠٢ ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا اللَّيْثُ قال حدّثنى سَعِيدٌ الْمَقْبُرِىُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنهُ أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ قالَ النبىُّ صلى اللّهُ عليه وسلم إِذَا زَنَتِ الأَمَةُ فَتَبَيَّنَ زِنَاهَا فَلْيَجْلِدْهَا وَلاَ يُثَرِّبْ ثُمَّ إِنْ زَنَتْ فَلْيَجْلِدْهَا وَلاَ يُثَرِّبْ ثُمَّ إِنْ زَنَتِ الثَّالِثَةَ فَلْيَبِعْهَا وَلَوْ بِحَبْلٍ مِنْ شَعَرٍ *

102-....... Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Bir câriye zinâ ettiği ve zinâsı da* (beyyine, gebelik veyâ ikrâr ile) *tebeyyün ettiği zamân, efendisi onu kamçılasın, fakat onu* (bu cezâdan sonra) *sözle ayıplamasın. Sonra yine zinâ ederse efendisi onu yine kamçı ile dövsün, fakat ayıbını yüzüne vurup sözle onurunu incitmesin. Sonra bu câriye üçüncü bir zinâ daha ederse, efendisi onu* (ayıbını beyân ederek) *kıldan yapılmış bir ip pahası ile de olsa, satsın"* [176].

---

175 Buhârî bu bâbı, zinâkârlığı i'tiyâd edinen bir kölenin bu ayıbı müşteriye beyân edilerek satılmasının cevâzını göstermek için açmıştır.

Kaadı Şurayh'in bu hükmünü Saîd ibn Mansûr, sahîh bir senedle İbn Sîrîn tarîkinden rivâyet etmiştir.

Kaadı Şurayh, saâdet asrına yetişmiş, Peygamber'e kavuşamamamış olan muhadramlardandır. Umer tarafından Kûfe'ye kaadı ta'yîn edilmiş, Usmân, Alî, ve Emevîler'in halîfelikleri zamânında vazîfesinde bırakılarak, fâsılasız altmış yıl Kûfe'de kaadılık yapmıştır. Daha sonra Haccâc'ın Kûfe Vâlîliği zamânında kendi arzûsu ile çekilmiştir. Aynî'ye göre 98 târihinde; *Hulâsa*'da Muhammed ibn Numeyr'den gelen rivâyette 80 târihinde vefât etmiştir. Vefâtında 110; diğer bir rivâyete göre 120 yaşında idi. Kaadı Şurayh, hukûk sâhasının en büyük sîmâlarından biridir. *(Hulâsa,* 40; *Umdetu'l-Kaarî,* II, 137).

Hanefîler'e göre zinâ, câriye hakkında bir ayıptır. Fakat erkek köle hakkında ayıp değildir. Çünkü câriyeye mâlik olmaktan gâye istifraş ve çocuk doğurtmaktır. Zinâ ise bu gâyeyi bozucudur. Köleden gâye ise yalnız hizmet ettirmektir...

176 Şârih Hattâbî, bu Ebû Hureyre hadîsini "Bir câriye zinâ eder de zinâ ettiği tebeyyün ederse, efendisi onu ayıplama ve tevbîh ile yetinmesin; ona kamçı ile celde cezâsı uygulasın..." şeklinde ma'nâ vermiştir. Buhârî şârihlerinin çoğu ise, tercemede yazılan birinci ma'nâyı bildirdiklerinden, o tercîh edildi.

Kadın, İslâm'a girmekle iffetlilikle, hürriyetle ve evlenmekle muhsane olur.

Bu hadîsin zâhirine göre câriyeye efendisinin celde cezâsı uygulayabileceği anlaşılır ki, Mâlik, Şâfiî ve Ahmed ibn Hanbel'in mezhebi budur. Ebû Hanîfe'ye göre celde ve haddi ikaame etmek, yalnız devletin hakkıdır; ferdin ancak ta'zîr hakkı vardır.

١٠٣ ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال حدّثنى مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُبَيدِ اللّهِ بنِ عَبْدِ اللّهِ عنْ أبى هُرَيْرَةَ وَزَيْدِ بنِ خَالِدٍ رضى اللّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم سُئِلَ عنِ الأَمَةِ إذَا زَنَتْ ولَمْ تُحْصِنْ قَالَ إنْ زَنَتْ فاجْلِدُوهَا ثُمَّ إنْ زَنَتْ فاجْلِدُوهَا ثُمَّ إنْ زَنَتْ فَبِيعُوهَا ولَوْ بِضَفِيرٍ: قال ابنُ شِهَابٍ لاَ أدْرِى بَعْدَ الثَّالِثَةِ أوِ الرَّابِعَةِ *

103-....... Zeyd ibn Hâlid (R) ile Ebû Hureyre'den (ikisi şöyle demişlerdir): Rasûlullah'a muhsane olmamış iken zinâ eden bir câriyenin hükmü soruldu. Rasûlullah (S) cevâben: *"Câriye zinâ ederse, onu kamçılayın. Sonra yine zinâ ederse, yine kamçılayın. Sonra yine zinâ ederse, artık bu sefer* (kamçılama akabinde) *bir kıl örgüsü karşılığında olsa bile onu satınız"* buyurdu [177].

İbn Şihâb: Onun satışının üçüncü yâhud dördüncü zinâdan sonra mı olmasını istedi, bilmiyorum, demiştir [178].

٦٧ ـ بابُ الْبَيْعِ والشِّرَاءِ مَعَ النِّسَاءِ

67- KADINLARLA YAPILAN ALIŞVERİŞ BÂBI [179]

١٠٤ ـ حدّثنا أَبُو الْيَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِىِّ قال عُرْوَةُ ابنُ الزُّبَيْرِ قالَتْ عائِشَةُ رضى اللّهُ عنهَا دخَلَ عَلَىَّ رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم فَذَكَرْتُ لَهُ فقال رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم اشتَرِى وأعْتِقِى فإنَّ الوَلاَءَ لِمَنْ أعْتَقَ ثُمَّ قامَ النبىُّ صلى اللّهُ عليهِ وسلم مِنَ الْعَشِىِّ فأثْنَى عَلَى اللّهِ بِمَا هُوَ أهْلُهُ ثُمَّ قال مَابَالُ أُنَاسٍ يَشْتَرِطُونَ شُرُوطًا لَيسَ فِى كِتَابِ اللّهِ مَنِ اشْتَرَطَ شَرْطًا لَيْسَ فِى كِتَابِ اللّهِ فَهُوَ باطِلٌ وإنِ اشْتَرَطَ مِائَةَ شَرْطٍ شَرْطُ اللّهِ أحَقُّ وأوْثَقُ *

---

177 Bu hadîs de yukarıdakinin aynıdır. Ancak bu iki sahâbî tarafından rivâyet edildiği için kuvveti artırmıştır.

178 Ebû Zerr'in el-Kuşmeyhenî'den gelen nüshada, İbn Şihâb'ın bu sözü " أَبَعْدَ الثالثة = Üçten sonra mı?" şeklinde soru hemzesiyle gelmiştir. Terceme de buna göre yapıldı.

179 Buhârî bu başlığı kadınlarla alışverişin cevâzı ve kadınların da erkekler gibi her türlü akde izinli olduklarını beyân için açmıştır.

104-....... Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle dedi: Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) yanıma girdi. Ben ona Berîre'yi satın alma kıssasını zikrettim. Rasûlullah: *"Sen Berîre'yi onlardan satın al ve hürriyete kavuştur. Şübhesiz velâ* (denilip mîrâs hakkı sâbit olan hükmî hısımlık) *köleyi hürriyete kavuşturana âiddir"* buyurdu. Bundan sonra Peygamber gündüzün sonuna doğru bir vakitte ayağa kalktı. Allah'a hamd ve lâyık olduğu sıfatlarla övdükten sonra, şöyle hitâb buyurdu:

"Bir takım insanların hâli nedir ki, onlar Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan bir takım şartlar ileri sürüyorlar. Kim Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan bir şartı şart koşarsa, o böyle yüz tâne şart koşmuş olsa da öyle şart bâtıldır. Allah'ın şartı en haklı ve en güvenilendir" [180].

١٠٥ــ **حدّثنا** حَسَّانُ بنُ أَبِي عَبَّادٍ قال **حدّثنا** هَمَّامٌ قال سَمِعْتُ نَافِعًا يحَدِّثُ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها سَاوَمَتْ بَرِيرَةَ فَخَرَجَ إِلَى الصَّلاَةِ فَلَمَّا جَاءَ قَالَتْ إِنَّهُمْ أَبَوْا أَنْ يَبِيعُوهَا إلاَّ أَنْ يَشْتَرِطُوا الوَلاَءَ فقالَ النبيُّ صلى اللَّهُ عليه وسلم إِنَّمَا الوَلاَءُ لِمَنْ أَعْتَقَ قُلْتُ لِنَافِعٍ حُرًّا كَانَ زَوْجُهَا أَوْ عَبْدًا فقال ما يُدْرِينِي *

105-....... Bize Hemmâm ibn Yahyâ tahdîs edip şöyle dedi: Ben Nâfi'den işittim; Abdullah ibn Umer'den tahdîs ediyordu (İbn Umer şöyle demiştir):

Âişe, Berîre'nin sâhibleriyle pazarlığa girişti. Bu esnâda Peygamber namâza çıktı. Namâzdan gelince Âişe: Onlar Berîre'yi ancak velâ hakkının kendilerinin olması şartıyle satıyorlar, dedi. Peygamber: *"Velâ, ancak hürriyete kavuşturanındır"* buyurdu. Hemmâm dedi ki: Ben Nâfi'e: Berîre'nin kocası hürr mü yâhud köle mi idi? diye sordum. Nâfi': Bunu bana ne bildirir? dedi [181].

---

180 Hadîsin başlığa delîlliği, Âişe'nin Berîre'yi satın alması; Peygamber'in bu akdi tasdîk etmesi cihetidir.

Bu hadîs Salât ve Zekât'ta geçti; Buyû', Itk, Mükâtebe, Hibe, Talâk, Farâiz, Şurût, Et'ime ve Yemîn Keffâreti bölümlerinde de gelecektir.

181 İbn Umer'den gelen bu hadîsin başlığa delîlliği, "Âişe, Berîre'nin sâhiblerile pazarlığa girişti..." sözündedir. Çünkü bu pazarlık, Âişe'nin, Berîre'nin sâhibleri olan erkeklerle yaptığı bir alışveriş akdidir.

İslâm hukûkunda kadınlar, erkeklerin sâhib oldukları her nevi' medenî haklara sâhibdirler. Nikâh, hibe, şuf'a, ıydâ, icâre, iâre, vekâlet, şirket, kısmet, da'vâ, ikrâr, sulh, vasiyet gibi bütün hukûkî tasarruflarda kadınlar erkeklerin hâiz oldukları haklara tamâmen mâliktirler. Yalnız ekseriyetle kadınların bâzı kadınlık hâllerinden dolayı zabt kaabiliyetleri kısıtlı olduğundan, şâhidlikte bir fark gözetilmiştir. Bununla berâber doğum, emzirme, hayz gibi kadınlara âid

٦٨ـ بابٌ هَلْ يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ بِغَيْرِ أَجْرٍ وهَلْ يُعِينُهُ أَوْ يَنْصَحُهُ. وقال النبيُّ صلى اللّهُ عَلَيْهِ وسلَّمَ إِذَا اسْتَنْصَحَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيَنْصَحْ لَهُ وَرَخَّصَ فِيهِ عَطَاءٌ

68- BÂB: ŞEHİRLİ ÜCRETSİZ OLARAK KÖYLÜNÜN MALINI ONUN ADINA SATABİLİR Mİ? ONA YARDIMCI OLUR YÂHUD İRŞÂD EDİP NASÎHAT VERİR Mİ? [182]

Peygamber (S): *"Sizin biriniz mü'min kardeşinden öğüt istediği zamân ona nasîhat etsin"* **buyurmuştur** [183]. **Atâ ibn Ebî Rebâh da şehirlinin köylü malını satmasına ruhsat vermiştir** [184].

١٠٦ـ **حدّثنا** عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال **حدّثنا** سُفْيَانُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ عَنْ قَيْسٍ قال سَمِعْتُ جَرِيرًا رضى اللّهُ عَنْهُ يَقُولُ بَايَعْتُ رسولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وإِقَامِ الصَّلاَةِ وإِيتَاءِ الزَّكَاةِ والسَّمْعِ والطَّاعَةِ والنُّصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ *

106-....... Kays ibn Ebî Hâzım şöyle demiştir: Ben Cerîr ibn Abdillah(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'la ***Lâ ilâhe İlle'llah ve Muhammed Rasûlullah***'ın ma'nâsına şehâdet etmek, namâz kılmak, zekât vermek, (Allah ve Peygamber emirlerini) işitip itâat eylemek ve her müslümâna nasîhat etmek üzere bey'at ettim [185].

١٠٧ـ **حدّثنا** الصَّلْتُ بنُ مُحَمَّدٍ قال **حدّثنا** عَبْدُ الوَاحِدِ قال **حدّثنا** مَعْمَرٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابنِ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما قال قال رسولُ اللَّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم لاَ تَلَقَّوُا الرُّكْبَانَ ولاَ يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ قال

---

husûslarda şâhidlikleri de münferiden kabûl edilmiştir. Mîrâs hükümlerindeki fark ise, âile reîsi bulunan erkeğin, âilenin maîşetini yüklenmesi dolayısıyle olan ihtiyâcına karşılıktır.

182 Buhârî bu bâbı, daha yukarıda şehirlinin köylü malını satmasının nehyedildiğini bildiren Ebû Hureyre hadîsine mukaabil getirmiştir ki, ücretsiz yardım etmenin, irşâd ve nasîhat etmenin cevâzını göstermek istemiştir.

183 Peygamber'in bu hadîsini Ahmed ibn Hanbel ile Beyhakî senediyle rivâyet etmişlerdir.

184 Atâ ibn Ebî Rebâh'ın bu ruhsatını Abdurrazzâk senediyle rivâyet etti.

185 Cerîr hadîsinin başlığa delîlliği, nasîhat isteyen her müslümâna samîmî nasîhat etmenin ve hayırhâh olmanın luzûm ve vücûbunu göstermesidir.

فَقُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ ما قَوْلُهُ لاَ يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ قال لاَ يَكُونُ لَهُ سِمْسَارًا *

107-....... İbn Abbâs (R): Rasûlullah (S): *"Alıcılar mal getiren binicileri* (pazar dışında) *karşılamazlar. Hiçbir şehirli de köylü hesâbına onun malını satamaz"* buyurdu, demiştir.

Hadîsin râvîsi Tâvûs dedi ki: Ben İbn Abbâs'a:

— Peygamber'in *"Şehirli, köylünün malını satamaz"* sözünün ma'nâsı nedir? diye sordum.

İbn Abbâs:

— Şehirli, köylüye simsârlık edemez (demektir), dedi [186].

٦٩ـ باب مَنْ كَرِهَ أنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ بأجْرٍ

69- ŞEHİRLİNİN KÖYLÜ MALINI KÖYLÜ ADINA ÜCRETLE SATMASINI KERÎH GÖREN KİMSE BÂBI

١٠٨ـ حدّثني عَبْدُ اللّهِ بنُ صَبَّاحٍ قال **حدّثنا** أبو عَلِيٍّ الحَنَفِيُّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ عَبْدِ اللّهِ بنِ دِينَارٍ قال **حدّثني** أبِي عن عَبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ رضي اللّهُ عنهُمَا قال نَهَى رسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم أنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ وبِهِ قال ابنُ عَبَّاسٍ *

---

186 İbn Abbâs'ın rivâyet ettiği hadîsteki Peygamber'in *"Şehirli köylünün malını onun adına satamaz"* sözündeki nehyi, İbn Abbâs'ın tefsîrine göre, şehirlinin köylüye ücretle dellâllık, simsârlık sûretiyle yaptığı faâliyete âid oluyor. Ücretsiz olursa böyle satmasının câiz olduğu anlaşılıyor. Böylece bâb başlığındaki suâllere olumlu cevâb verilmiş oluyor.

Hadîsteki simsâr, bugünkü ta'bîri ile komisyoncu demektir. Bu kelime lugatte şöyle açıklanmıştır:

es-Simsâr, -sîn'in kesriyle- satıcı ile müşteri arasında mutavassıt olan adama denir ki, meyâncı ta'bîr olunur, dellâldan başkadır; bu pezevenk menzilesindedir. Ve *Simsâru'ş-Şey,* bir nesnenin mâliki olup hıfz ve riâyet ve nezâretinde gereği gibi kaaim olan adama denir, ve kayyıma ve iki dost aralığında olan meyâncıya denir ki, aralarını bağlayıp ıslâha medâr olur.

es-Semsere, dahraca vezninde masdardır; simsârlık eylemek ma'nâsınadır, *(Kaamûs Tercemesi).*

Aslında simsâr, kayyım ve hâfız ma'nâsına olup, sonra alışverişte ücretle başkasına delâlet ve aracılık ma'nâsına kullanılmıştır.

Ebû Hanîfe, alıcı ve satıcıdan biri zarar görmezse, simsâr delâletiyle satışı câiz görmüştür. Bu hadîsler, üretici ile tüketici halk arasında kabzımal, komisyoncu isimleriyle faâliyet gösteren ve fâhiş kazançlar sağlayan aracıları önleyen

108-....... İbn Umer (R): Rasûlullah (S) şehirlinin, köylü malını köylü nâmına satmasını nehyetti, demiştir [187].

İbn Abbâs da şehirlinin köylü adına satışını kerîh gören kimsenin görüşüne kaail olmuştur [188].

٧٠ ـ بابٌ لاَ يَبِيعُ حاضِرٌ لِبَادٍ بِالسَّمْسَرَةِ وكَرِهَهُ ابنُ سِيرِينَ وإِبْرَاهِيمُ لِلْبَائِعِ والمُشْتَرِى. وقال إِبْرَاهِيمُ إِنَّ الْعَرَبَ تَقُولُ بِعْ لِى ثَوْبًا وهْىَ تَعْنِى الشِّرَاءَ

70- BÂB: HİÇBİR ŞEHİRLİ KÖYLÜYE ÂİD MALI SİMSÂRLIKLA SATAMAZ

İbn Sîrîn de, simsârlıkla alışverişi kerîh görmüştür. İbrâhîm en-Nahaî de, hem satıcı hem alıcı için simsârlığı kerîh görmüştür. İbrâhîm bu görüşüne (yânî şehirlinin köylü için satması ile satın alması arasındaki kerâhetin müsâvîliğine) delîl getirici olarak: Arab "Bi' lî sevben" der; hâlbuki o, bu sözüyle "Bana bir elbise satın al" demek ister, demiştir [189].

١٠٩ ـ حدَّثنا المَكِّىُّ بنُ إِبْرَاهِيمَ قال أخبرنى ابنُ جُرَيْجٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ سَعِيدِ بنِ المُسَيَّبِ أنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ يَقُولُ قال رسولُ اللَّهِ ﷺ لاَ يَبْتَاعُ المَرْءُ عَلَى بَيْعِ أخِيهِ ولاَ تَنَاجَشُوا ولاَ يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ»

109-....... Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S): *"İnsan kardeşinin alışverişi aleyhine alışveriş etmez. Müşteri kandırıp kı-*

---

eskimez ticâret kaanûnlarındandır.

Bu İbn Abbâs hadîsi, hadîsçiler arasında "Telakkî-i Rukbân hadîsi" denmekle meşhûrdur.

187 İbn Umer hadîsinin başlığa delîlliği, nehyin en azından kerâhiyeti gerektirir olması yönündendir.

188 Çünkü İbn Abbâs, bu nehyi simsâr ile tefsîr etmiştir. Nitekim bundan önce geçen hadîsinde de böyle idi. O hâlde İbn Abbâs'ın hadîsi, buradaki İbn Umer hadîsinin mutlaklığını kayıdlayıcıdır (Kastallânî).

189 *es-Semsere*'nin dahrace vezninde, simsârlık eylemek ma'nâsına bir masdar olduğu bundan iki bâb evvelki hadîsin hâşiyesinde bidirilmişti.

İbn Sîrîn'in bu kerâhet hükmünü Ebû Avâne senediyle rivâyet etmiştir. İbrâhîm en-Nahaî'nin görüşünü de Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir.

zıştırmayınız. Hiçbir şehirli, bedevî adına satış yapmaz" buyurdu.

١١٠ ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنا مُعَاذٌ قال حدّثنا ابنُ عَوْنٍ عنْ مُحَمَّدٍ قال أنَسُ بنُ مالِكٍ رضى اللَّهُ عنهُ نُهينَا أنْ يَبيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ *

110-....... Muhammed ibn Sîrîn dedi ki: Enes ibn Mâlik: Bizler şehirlinin köylü nâmına malını satmasından nehyolunduk, dedi [190].

٧١ ــ بابُ النَّهْيِ عنْ تَلَقِّى الرُّكْبَانِ وأنَّ بَيْعَهُ مَرْدُودٌ لِأنَّ صاحِبَهُ عَاصٍ آثِمٌ إذَا كانَ بِهِ عَالِمًا وهوَ خِدَاعٌ فِي الْبَيْعِ والخِدَاعُ لا يَجُوزُ

71- MAL GETİRMEKTE OLAN BİNİCİLERİ KARŞILAMAKTAN NEHY BÂBI [191]

Ve böyle binicileri karşılayanın satışı reddedilmiştir; bâtıldır. Çünkü karşılama yapan, bunun nehyedildiğini bilmekte ise (Peygamber'in yasağına isyân etmiş) birisidir; günâhkârdır.
Binicileri yolda karşılama, şübhesiz satışta bir aldatma girişimidir. Aldatma ise (harâmdır) hiç câiz olmaz [192].

---

190 Ebû Hureyre'nin ve Enes'in bu hadîslerinin başlığa delîllikleri açıktır. Bunlar daha evvelki bâblarda da geçmiş ve ilgili açıklamalar verilmişti.

Buhârî arka arkaya olan bu üç bâbda *"Hiçbir şehirli köylü nâmına satmaz"* hadîsini, bundan çeşitli hükümler çıkarıcı olarak sevketti. Fakat birincide soru edâtıyle, ikincide ücretle olduğunda kerâhetine nass ile; üçüncüde nefiy sûretinde nehiy ve simsârlıkla kayıdlanmış olarak getirdi. Bu, cidden güzel bir tertîblemedir. Buhârî aynı zamânda her bir bâba bir isnâd tahsîs etti ki, bunu da tarîklerin çokluğunu belirtmek, dolayısiyle takviye ve te'kîd için yapmıştır (Kastallânî).

191 Böyle erzâk ve ticârî eşyâ getiren binicileri pazar yerine gelmeden evvel yolda karşılamak, onların pazara gelip bu malları halka ucuz fiatla arzetmelerini önleme maksadı güder. Bundan hem malların sâhibleri, hem de âmmenin hukûku zarara uğradığından, Peygamber tarafından nehyedilmiştir.

192 Binicileri karşılama hakkındaki bu ağır ictihâd Buhârî'nindir. Buhârî bu ictihâdıyle Zâhirî mezhebine meyletmiş bulunuyor. İbn Hazm Zâhirî, mutlak sûrette mal getiren binicileri karşılamanın harâmlığına kaail olmuştur.

İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de: "Buhârî'nin bu yolda bir alışverişe merdûddur, bâtıldır demesi, bu nehyin fesâdı gerektirir olması görüşüne dayanır. Fakat muhakkak hukûkçulara göre, alışverişin fesâd ve bâtıllığı yalnız nehyin, akdin kendisine yönelmesi hâlindedir. Yoksa akdin kendisi hâricinde bir sebebe yönelmesi, alışveriş rükünlerinden hiçbir şeyi ihlâl etmez. Binâenaleyh alışveriş de sahîh olur" diyor.

١١١ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَهَّابِ قال حدّثنا عُبَيْدُ اللَّهِ العُمَرِيُّ عنْ سَعِيدِ بنِ أبى سَعِيدٍ عنْ أبى هُرَيْرَةَ رضي اللَّهُ عنهُ قال نَهَى النبىُّ ﷺ عنِ التَّلَقِّى وأنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ *

111-....... Ebû Hureyre (R): Peygamber (S- metâ' yükleyip gelen) binicileri karşılamaktan ve şehirlinin, köylü malını satmasından nehyetti, demiştir.

١١٢ـ حدّثنى عَيَّاشُ بنُ الوَلِيدِ قال حدّثنا عَبْدُ الأعْلَى قالَ حدّثنا مَعْمَرٌ عنِ ابنِ طَاوُسٍ عنْ أبِيهِ قال سألْتُ ابنَ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما ما مَعْنَى قَوْلِهِ لاَ يَبِيعَنَّ حَاضِرٌ لِبَادٍ فقال لاَ يَكُنْ لَهُ سِمْسَارًا *

112-....... Tâvûs ibn Keysân: Ben İbn Abbâs'a:

— Peygamber'in *"Hiçbir şehirli, bir köylü hesâbına aslâ satış yapmasın"* sözünün ma'nâsı nedir? dedim.

O:

— Hiçbir şehirli, köylü için bir simsâr (yânî ücretli bir aracı) olmasın, demektir, dedi.

١١٣ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ قال حدّثنى التَّيْمِىُّ عنْ أبِي عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رضي اللَّهُ عنهُ قال مَنِ اشْتَرَي مُحَفَّلَةً فَلْيَرُدَّ مَعَهَا صَاعًا قال ونَهَى النبىُّ ﷺ عنْ تَلَقِّى البُيُوعِ *

113-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R): Her kim sütü memesinde biriktirilmiş bir hayvan satın almışsa (o hâliyle beğenmediği takdîrde), o hayvanın berâberinde bir sâ' da süt ücreti geri versin demiş ve: Peygamber (S), satıcıları karşılamaktan da nehyetti hadîsini ilâve etmiştir [193].

Şârih Aynî de *Umdetu'l-Kaarî*'de bunu ta'kîben: "Bu muhakkîkler hiç şübhesiz Hanefî hukûk imâmlarıdır. Alışverişe dâir nehiylerde Hanefîler tarafından kabûl edilen ilmî usûl, nasslarda gelen nehiy, akdin kendisine yönelmedikçe kerâhetle berâber alışverişin sahîhliğidir..." demiştir. Bu husûsta geniş tafsîlât ile diğer müctehidlerin ictihâd ve görüşleri için geniş şerhlere ve fıkıh kitâblarına bakılmalıdır.

193 Başlıktan sonra sıralanmış olan bu Ebû Hureyre, İbn Abbâs ve Abdullah ibn Mes'ûd hadîslerinin başlığa delîllikleri açıktır. Bu hadîsler daha önceki bâblarda da oralardaki hükümlerin delîlleri olmak üzere bâzı sened ve lâfız farklılıklarıyle gelecektir.

١١٤ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللّهِ ابنِ عُمَرَ رَضى اللّهُ عنهما أنّ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليهِ وسلم قال لاَ يَبيعُ بَعْضُكُمْ علَى بَيْعِ بَعْضٍ ولاَ تَلَقَّوُا السِّلَعَ حَتَّى يُهْبَطَ بِهَا الَى السُّوقِ *

114-....... Abdullah ibn Umer(R)'den: Rasûlullah (S): *"Bir metâ'ı bâzınızın alım satım etmesi üzerine diğer bâzınız bunu alım satım edemez. Siz* (binici kaafilelerinin pazara getirdiği) *satılık eşyâyı da, o mallar pazara getirilip indirilinceye kadar* (yolda) *karşılamayınız"* buyurmuştur [194].

٧٢ــ باب مُنْتَهَى التَّلَقِّى

72- MAL GETİREN BİNİCİLERİ KARŞILAMANIN (CÂİZ OLACAĞI YERİN) SON NOKTASI BÂBI [195]

١١٥ــ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا جُوَيْرِيَةُ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عنهُ قال كُنَّا نَتَلَقَّى الرُّكْبَانَ فَنشْتَرِى مِنْهُمُ الطَّعَامَ فَنَهَانا النبىُّ ﷺ أنْ نَبيعَهُ حَتَّى يُبْلَغَ بِهِ سُوقُ الطَّعَامِ: قَال أبو عَبْدِ اللّهِ هَذَا فِى أعْلَى السُّوقِ ويُبَيِّنهُ حَدِيثُ عُبَيْدِ اللّهِ *

115-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Biz mal getiren binicileri (şehir içinde pazarın üst tarafında) karşılar ve onlardan yiyecek maddesi satın alırdık. Peygamber (S) satın aldığımız şeyle-

---

194 Abdullah ibn Umer'in bu hadîsi, pazara getirilmekte olan gıdâ maddeleri ve ticârî eşyânın pazar yerine ulaşması ve fiatlarıyle halka arz edilmesinden önce yolda karşılamanın, bunları getiren binicileri karşılamak gibi olduğunu tesbît ediyor. Bundan da yine hem mal sâhibleri, hem de halk zarar göreceği için nehyedilmiştir.

Bütün bu nehiyler hem üretici olan köylülerin, hem de tüketici olan şehirli halkın haklarını korumak gâyesine dönüktür. Üretici ve tüketici sınıfları üzerinden haksız ve fâhiş kazançlar sağlayan, bu sûretle malların pahalılaşmasına sebep olan aracıları kaldırmak, hiç olmazsa azaltmak istenmiştir.

195 Buhârî bu bâbı, mal getiren binicileri karşılamanın câiz olacağı sınırı bildirmek için açmıştır ki, cevâz sınırı şehir pazarının üst tarafıdır. Harâm olan karşılama ise, şehir mahallelerine kadar ve daha ötelere kadar uzayan mesâfedir. Şübhesiz karşılamanın bir başlangıcı, bir de sonu vardır. Karşılamanın başlangıcı, satıcının pazara gitmek üzere evinden çıkmasıyle başlar. Sonu da pazarın en üst tarafından, yânî pazarbaşından ileri gitmektir. Pazarın üst tarafında fiatlar ve piyasa hakkında bilgiler elde edileceği için, karşılama câizdir.

ri, yiyecek maddesi satılan çarşıya ulaştırılmasından önce (satın alış yerinde) satmamızı nehyetti.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Bu hadîste zikredilen karşılama şehir içinde, pazarın üst tarafında olmuştur. Bu karşılamanın şehir içinde pazarın üst tarafında olduğunu, bundan sonra gelen Ubeydullah hadîsi beyân etmektedir [196].

١١٦ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَى عنْ عُبَيْدِ اللّهِ قال حدّثني نَافِعٌ عنْ عَبْدِ اللّهِ رضى اللّهُ عَنْه قال كانُوا يَبْتَاعُونَ الطَّعَامَ فِي أعْلَى السُّوقِ فَيَبِيعُونَهُ فِي مَكَانِهِمْ فَنَهَاهُمْ رسولُ اللّهِ ﷺ أنْ يَبِيعُوهُ فِي مَكَانِهِ حَتى يَنْقُلُوهُ *

116-........ Ubeydullah ibn Umer şöyle demiştir: Bana Nâfi', Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Sahâbîler çarşının üst tarafında yiyecek maddesi satın alırlar ve bu malları satın aldıkları yerde satarlardı. Rasûlullah (S) onları, bu malları yükleyip pazara nakledinceye kadar aldıkları yerde satmaktan nehyetti [197].

٧٣ــ بابٌ إذَا اشْتَرَطَ شُرُوطًا فِي الْبَيْعِ لاَ تَحِلُّ

73- BÂB: ŞAHIS ALIŞVERİŞ AKDİNDE HALÂL OLMAYAN BİR TAKIM ŞARTLAR KOYDUĞU ZAMÂN (SATIŞ NASIL OLUR; YÂNÎ BU ŞARTLAR AKDİ BOZAR MI, BOZMAZ MI)? [198]

١١٧ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ هِشَامِ ابنِ

---

196 İbn Umer hadîsinde, pazar yerinin üst tarafında mal getiren binicilerle alışveriş ettikleri bildirilmiştir. Böylece başlığa delîlliği sâbit oluyor. Buhârî karşılamanın sınırını bildirmiş, bundan sonra gelecek hadîsin bu sınırı daha açık göstereceğini işâret etmiştir.

197 Bu Ubeydullah hadîsi, Buhârî'nin işâret ettiği gibi, karşılamanın şehir içinde ve pazarın üst tarafında cereyân ettiğini beyân ediyor.

Şehrin pazardan hâriç ve pazara yakın veyâ uzak yerlerinde, şehirdeki fiatları ve piyasa durumunu haber alıp anlamak (öğrenmek) mümkündür. Buralarda binicileri ve satılacak malları karşılamak mekrûhtur. İmâm eş-Şâfiî: Pazar yerinin hâricinde, fakat şehrin içindeki karşılama nehiyde dâhil değildir, demiştir. Bu konudaki fıkhî görüş ayrılıklarını ve tafsîlâtı burada beyâna hâcet görmüyoruz.

198 Buhârî, alışveriş sırasında dînen halâl olmayan şartlar koşmanın alışverişi bozup bozmayacağı suâlini cevâblamak için, bu bâbı açmıştır. Alışverişin bu sebeble bozulmayacağına dâir müsbet cevâbı başlıkta zikretmeyip, gelecek iki hadîs içindeki Peygamber'in cevâbıyle yetinmiştir.

عُرْوَةَ عنْ أَبِيهِ عنْ عَائِشَةَ رضى اللَّهُ عنها قالَتْ جاءَتْنِى بَرِيرةُ فَقالَتْ كَاتَبْتُ أَهْلِى علَى تِسْعِ أَوَاقٍ فِى كُلِّ عَامٍ وَقِيَّةٌ فأَعِينِينِي فَقُلْتُ إِنْ أَحَبَّ أَهْلُكِ أَنْ أَعُدَّهَا لَهُمْ ويَكُونَ ولاَؤُكِ لِى فَعَلْتُ فَذَهَبَتْ بَرِيرَةُ إِلَى أَهْلِهَا فَقَالَتْ لَهُمْ فأَبَوْا عَلَيْهَا فَجَاءَتْ مِنْ عِنْدِهِمْ ورسولُ اللَّهِ ﷺ جَالِسٌ فقالَتْ إِنِّى قَدْ عَرَضتُ ذَالِكَ عَلَيْهِمْ فأَبَوْا إِلاَّ أَنْ يَكُونَ الوَلاَءُ لَهُمْ فَسَمِعَ النبىُّ صلى اللَّهُ عليهِ وسلم فأَخْبَرَتْ عائِشَةُ النبىَّ ﷺ فقال خُذِيهَا واشْتَرِطِى لَهُمُ الوَلاَءَ فانَّمَا الوَلاَءُ لِمَنْ أَعْتَقَ فَفَعَلَتْ عَائِشَةُ ثُمَّ قَامَ رسولُ اللَّهِ ﷺ فى النَّاسِ فَحَمِدَ اللَّهَ وأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قال أَمَّا بَعْدُ مابالُ رجَالٍ يَشْتَرِطُونَ شُرُوطًا لَيْسَتْ فِى كِتَابِ اللَّهِ ما كانَ مِنْ شَرْطٍ لَيْسَ فِى كِتَابِ اللَّهِ فَهُوَ باطِلٌ وإِنْ كانَ مائَةَ شَرْطٍ قضَاءُ اللَّهِ أَحَقُّ وشَرْطُ اللَّهِ أَوْثَقُ وإِنما الوَلاَءُ لِمَنْ أَعْتَقَ *

117-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Berîre bana geldi ve:

— Ben sâhiblerimle dokuz ûkıyye (yânî 360 dirhem), her senede bir ûkıyye (yânî 40 dirhem ödemek) üzere hürriyetimi onlardan satın alma akdine giriştim. Bunun için bana yardım et! dedi.

Ben de Berîre'ye:

— Eğer sâhiblerin bu bedeli onlar için hazır etmemi ve sen hürriyete kavuştuktan sonra hükmî hısımlığının bana âid olmasını isterlerse, bu bedeli ben bir defada öderim, dedi.

Bunun üzerine Berîre sâhiblerine gitti ve onlara benim teklîfimi söylemiş. Fakat onlar buna yanaşmamışlar. Berîre onların yanından dönüp geldiğinde Rasûlullah Âişe'nin yanında oturuyordu. Berîre Âişe'ye:

— Senin sözlerini onlara arzettim, kabûl etmediler. Bu akid için hükmî hısımlığın kendilerine âid olmasını şart kılıyorlar, dedi.

Peygamber, Berîre'nin bu sözlerini işitti. Ben Âişe de mes'eleyi Peygamber'e haber verdim. Bu haber verme üzerine Peygamber (S) Âişe'ye:

— *"Berîre'yi onlardan al, istedikleri hükmî hısımlığı da onlar lehine şart kıl. Hükmî hısımlık* (hukûkan) *ancak hürriyete kavuşturana âiddir"* buyurdu.

Âişe de Berîre'yi bu sûretle satın aldı (hürriyete kavuşturdu). Sonra Rasûlullah insanlar içinde ayağa kalktı. Allah'a hamd ve senâ etti. Sonra *"Amma ba'du = Sözün bundan sonrasına gelince şudur"* diyerek, şöyle hitâbe yaptı:

— *"Bir takım adamlara ne oluyor ki, onlar Allah'ın Kitâbı'nda*

bulunmayan şartlar ileri sürüyorlar. Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan herhangi bir şart, yüz kerre şart kılınmış olsa da muhakkak sûrette bâtıldır. Allah'ın hükmü uyulmaya en haklı, Allah'ın öğrettiği şart da en sağlam ve en güvenilecek şarttır. Hükmî hısımlık ancak hürriyete kavuşturan kimseye âiddir'' [199].

١١٨ ــ حدّثنا عَبْدُ اللّٰهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللّٰهِ بنِ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عَنْهُمَا أنَّ عَائِشَةَ أُمَّ المُؤْمِنِينَ أرَادَتْ أنْ تَشْتَرِيَ جارِيَةً فَتُعْتِقَهَا فقال أهْلُهَا نَبِيعُكِهَا عَلَى أنَّ ولاَءَهَا لَنَا فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللّٰهِ صلى اللّٰهُ عليهِ وسلم فقال لاَ يَمْنَعُكِ ذَلِكَ فإنَّمَا الوَلاَءُ لِمَنْ أعْتَقَ *

118-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Mü'minlerin anası Âişe bir câriye satın alıp, onu hürriyete kavuşturmak istedi. Câriyenin sâhibleri: Biz bu câriyeyi sana, onun velâ hakkı (yânî hükmî hısımlığı) bize âid olmak şartı üzere satarız, dediler. Âişe onların bu şartını Rasûlullah'a zikretti. Rasûlullah (S): Âişe'ye: *''Onların bu* (bâtıl) *şartı, senin velâ* (yânî hukûkî hısımlık) *hakkına mâni' olmaz. Çünkü velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturan kimseye âiddir''* buyurdu [200].

٧٤ ــ باب بَيْعِ التَّمْرِ بالتَّمْرِ

74- KURU HURMAYI KURU HURMA İLE SATMAK BÂBI

١١٩ ــ حدّثنا أبُو الوَلِيدِ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ مالِكِ ابنِ أوْسٍ قال سَمِعَ عُمَرَ رضى اللّٰهُ عنهما عن النبيِّ صلى اللّٰهُ عليه وسلم قال البُرُّ بالبُرِّ رِبًا إلاَّ هَاءَ وهَاءَ والشَّعِيرُ بالشَّعِيرِ رِبًا إلاَّ هَاءَ وَهَاءَ والتَّمْرُ بالتَّمْرِ رِبًا إلاَّ هَاءَ وهَاءَ *

---

199 Peygamber'in dînen halâl olmayan şartların aslî hakları değiştirmeyeceğini beyân eden fıkrası, başlıktaki suâlin cevâbıdır.

Buhârî bu hadîsi kısaltılmış olarak ''Kadınlarla alışveriş etmek bâbı''nda; uzun bir metin hâlinde de Namâz Kitâbı'nın ''Mescidde minber üzerinde alışverişin zikri'' bâbında getirmişti.

Velâ'nın, yânî hürriyete kavuşturmaya bağlı olan hukûkî hısımlığın hürriyet verene âid olduğu şer'î îcâblardan iken, satıcının bu velânın kendisine âid olduğunu halâl olmayarak şart kılması, bu satış akdini bozmaz. Âişe Berîre'yi satın almış, hürriyet vermiş. Câriyenin eski sâhibine nisbeti tamâmen kesilmiştir. Âişe'ye bir nisbet ve hısımlık te'sîs edilmiştir. Velâ'nın ehemmiyeti böyle âzâdlı köle ile âzâd eden kişi arasında mîrâsçılık meydana gelmesindedir.

200 Bu İbn Umer hadîsi de halâl olmayan şartların bâtıl olup akdi bozmayacağı hükmünü en sağlam şekilde takrîr edip kuvvetlendirmektedir.

119-....... Mâlik ibn Evs, Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan işitti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Buğdayı buğdayla satmak ribâdır, ancak* (iki taraf birbirine) *ha al, ha ver diye peşin olması hâli müstesnâdır. Arpayı arpa ile satmak ribâdır, ancak ha al, ha ver diye peşin olması müstesnâdır. Hurmayı hurmayla satmak ribâdır, ancak ha al, ha ver diye peşin olması hâli müstesnâdır"* [201].

٧٥ــ بابُ بَيْعِ الزَّبِيبِ بالزَّبِيبِ والطَّعَامِ بالطَّعَامِ

75-KURU ÜZÜMÜ KURU ÜZÜMLE, YİYECEK MADDESİNİ (AYNI CİNS) YİYECEK MADDESİYLE SATMAK BÂBI

١٢٠ــ حدّثنا إِسْمَاعِيلُ قال حدّثنا مالِكٌ عنْ نَافِعٍ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنْهما أنّ رسولَ اللّهِ ﷺ نَهَى عنِ المُزَابَنَةِ والمُزَابَنَةُ بَيْعُ الثَّمَرِ بِالتَّمْرِ كَيْلًا وبَيْعُ الزَّبِيبِ بالْكَرْمِ كَيْلًا *

120-....... Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) muzâbene satışından nehyetti. Muzâbene satışı, yaş hurmayı (ağacında mikdârını tahmîn ederek) ölçekle kuru hurma mukaablii satmaktır. Kuru üzümü de (yine böyle tahmînî) ölçekle satmaktır [202].

201 Bu Umer hadîsi "Yiyecek maddesi satmak ve ihtikâr hakkında zikredilen hadîsler bâbı"nda geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

ez-Zebn, gabn vezninde, öte kakmak, def' etmek ma'nâsınadır ve yemişi henüz ağacında iken, meselâ bir ölçek yâhud iki ve ziyâde ölçek yemiş mukaabili satmak ma'nâsınadır.

el-Muzâbene, mufâale vezninde, mudâfaa yânî def' edişmek; ve ağacında olan tâze hurmayı bir adama bir mıkdâr hurmaya mukaabil satmak ma'nâsınadır... Bundan nehyedildi. Zirâ aldatma ve cehâleti ihtivâ ettiğinden tarafları muhâsama ve müdâfaaya götürür. İmâm Mâlik'e göre, muzâbene satışı mutlaka kîlesi yâhud sayısı yâhud ağırlığı bilinmeyen nesneyi urunlamadan, şu kadar ölçek yâhud şu kadar ceded yâhud şu kadar ağırlık ölçeği nesneye satmaktan ibârettir. Meselâ kîlesiz bir küme buğdayı on küme buğdaya satmak gibi. Yâhud bilinen nesneyi, yine cinsinden bilinmeyen nesneye satmaktan ibârettir... ki, aldatma câiz olmayan cinste birbirini aldatmak vechile olan pazarlıktır. Hepsi de def' ma'nâsından alınmıştır *(Kaamûs Ter.).*

202 *Muzâbene,* iki kişi arasında müdâfaa ma'nâsınadır. Satıcılardan herbiri bu alışverişteki hakkını diğerine karşı müdâfaa ettiği için *muzâbene*(= def' edişme) denilmiştir. *Muzâbene,* ağacı üzerindeki tâze hurmayı tahmîn ve takdîr ederek kuru hurma ile satmaktır. Bu tahmîn ve takdîr hatâdan sâlim olmadığı için âkidlerden biri diğerine karşı dâima aldatılma iddiâ ederek alışverişi feshetmek, öbürüsü satışın devâmını isteyerek, satıcı ile müşteri birbirine karşı muâraza ve

١٢١ــ حدّثنا أَبو النُّعْمَانِ قال أخبرنا حَمَادُ بنُ زَيْدٍ عنْ أَيُّوبَ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ النبيّ صلى اللَّهُ عليه وسلم نَهَى عنِ المُزَابَنَةِ قال والمُزَابَنَةُ أنْ يَبِيعَ الثَّمَرَ بِكَيْلٍ إنْ زَادَفَلِى وإنْ نَقَصَ فَعَلَّى قال **وحدّثنى** زَيْدُ بنُ ثَابِتٍ أنَّ النبىَّ ﷺ رَخَّصَ فى الْعَرَايا بِخَرْصِهَا *

121-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) muzâbeneden nehyetti. Muzâbene, ağaç üzerindeki yaş hurmayı tahmîn edip fazla gelirse benimdir, eksik gelirse tamamlaması bana âiddir diyerek ölçekle kuru hurma mukaabilinde satmaktır [203].

İbn Umer dedi ki: Bana Zeyd ibn Sâbit tahdîs etti ki, Peygamber (S) ağaç üzerindeki yaş meyveyi, kuruduğunda oluşturabileceği kuru hurma mikdârını takdîr ile (o kadar kuru hurma mukaabilinde) satma husûsunda ruhsat vermiştir [204].

٧٦ــ باب بَيْعِ الشَّعِيرِ بالشَّعِيرِ

76- ARPAYI ARPA İLE SATMAK BÂBI [205]

---

müdâfaadan boş kalmazlar. Satışta müsâvât şart kılındığı, hâlbuki ağaç üstündeki mahsûlün mikdârını tahmîn hatâdan sâlim olmadığından, iki taraf arasında dâimâ nizâ'ı mûcib olur. Esas î'tibâriyle nehyin sebebi budur.

203 Yânî iki taraftan biri "Şu bir ağaç hurmanın üstündeki mahsûlünü meselâ elli kilo tahmîn ediyorum. Sana bunu elli kilo kuru hurmaya satıyorum. Mahsûl kesilip toplandıktan sonra eğer elli kilodan fazla gelirse, bu ziyâde benimdir; eksik gelirse elli kiloya tamamlarım" diyerek yapılan satış da yine muzâbenedir; nehyedilmiştir.

Muzâbene sûretiyle satış da, diğer satış nevi'leri gibi iki tarafın ihtiyâcı üzerine arz ve taleble doğar. Birisinin mahsûle erişmeden azığı tükenir. Öbürüsünün tâze hurma ve üzüm yemeye ihtiyâcı bulunur. İki taraftan birisinin arzı, öbürüsünün talebi üzerine muzâbene satışı vücûd bulurdu. Nehiy sebebi: Yukarıda bildirildiği üzere, muzâbene, ağaç üstünde mahsûl ne ölçeği, ne tartısı, ne de sayısı bilinmeyerek tahmîn ile yapılıyordu. Bu satışlarda sık sık nizâ' ve şikâyetler oluyordu. Bu, nizâ'lara sebeb olduğu için nehyolundu. Fakat halkın ihtiyâcı durmuyordu, bu ihtiyâcın giderilmesi gerekiyordu. Bu ihtiyâcın giderilmesi çâresi olmak üzere ariyye satışına müsâade edilmiştir.

204 Ariyye satışına ruhsatı bildiren bu Zeyd ibn Sâbit hadîsi biraz sonra gelecektir.

Ariyye, bahçe sâhibinin muayyen bir ağacın hurmasını kuruduğunda şu kadar kilo tahmîn ederek satış meclisinde bu tahmîn edilen kuru hurma mikdârına satmasıdır. Satıcı kuru hurmayı alır, müşteriye bir ağaç tâze hurmayı teslîm ederdi.

205 Yânî her ikisi müsâvî oldukları ve peşin alınıp verildiğinde arpayı arpa ile satmak câizdir. Başlığa hadîsin son fıkrası delîl olmaktadır. Hadîs "Yiyecek mad-

١٢٢ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَاب عنْ مالِكِ بنِ أوْسٍ قال أخْبَرَهُ أنَّهُ الْتَمَسَ صَرْفًا بِمائَةِ دِينَارٍ فَدعَانِي طَلْحَةُ بنُ عُبَيْدِ اللَّهِ فَتَرَاوَضْنَا حَتَّى اصْطَرَفَ مِنِّي فأخَذَ الذَّهَبَ يُقَلِّبُهَا فِي يَدِهِ ثُمَّ قال حَتَّى يَأْتِيَ خَازِنِي مِنَ الْغَابَةِ وعُمَرُ يَسْمَعُ ذَالِكَ فَقَالَ واللَّهِ لاَ تُفَارِقُهُ حَتَّى تأخُذَ مِنْهُ قال رسولُ اللَّهِ ﷺ الذَّهَبُ بالذَّهَبِ رِبًا إلاَّ هَاءَ وهَاءَ والبُرُّ بالبُرِّ رِبًا إلاَّ هَاءَ وهَاءَ والشَّعِيرُ بالشَّعِيرِ رِبًا إلاَّ هَاءَ وهَاءَ والتَّمْرُ بِالتَّمْرِ رِبًا إلاَّ هَاءَ وهَاءَ *

122-....... Mâlik ibn Evs haber verip, yüz dînârını dirhemlerle değiştirmek istediğini söylemiş ve şöyle devâm etmiştir: Talha ibn Ubeydillah beni çağırdı. Birbirimizle bu para değiştirme işini görüşüp kararlaştırdık. Hattâ benden altınları istedi. O benden altınları aldı da elinin içinde onları alt üst çevirmeye başladı. Sonra: Dirhemler (gümüş paralar) yanımda değildir, hazînecim olan zât Gâbe ormanından gelince sana veririm, dedi.

Umer bu konuşmayı işitti de hemen bana şunları söyledi:

— Vallâhi sen gümüşleri Talha'dan alıncaya kadar ondan ayrılmayacaksın. (Çünkü) Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Altını altın ile değiştirmek ribâdır, ancak ha al, ha ver diye peşin alıp vermek müstesnâdır. Buğdayı buğdayla değiştirmek de ribâdır, ancak ha al, ha ver diye peşin olmak müstesnâdır. Arpayı arpa ile satıp değiştirmek de ribâdır, ancak ha al, ha ver diye peşin olmak müstesnâdır"* [206].

٧٧ــ بابُ بَيْعِ الذَّهَبِ بالذَّهَبِ

---

desi satışı hakkında zikredilen şeyler bâbı"nda geçmişti. Hadîsteki iki lâfzın ma'nâsı:

" اَلْمُرَاوَضَة = *el-Murâvada";* mufâale vezninde, bir işe girdirmek için bir kimseye müdâra eylemek ma'nâsınadır. Ve şu mekrûh *murâvada*dır ki, hadîste gelmiştir: Satıcı satılık metâ'ını huzûrda yok iken müşteriye vasf ve medh ederek satış yapmaktan ibârettir; ona "Bey'u'l-muvâsafa = Vasıflaşma ile satış" dahî denilir... Bâzı fakîhler vasıf, metâ'ın zâtına uygun olursa câiz olur dediler *(Kaamûs Ter.).*

Bey'u's-Sarf, semeni semen ile değiştirmektir, sarrâfî muâmeledir. Va'desiz, bir mecliste elden ele peşin, ziyâdesiz para değiştirmekten ibârettir.

206 Bu hadîste Umer, Mâlik ibn Evs'e, Talha'dan gümüş paraları almadan ayrılmamasını söylemiştir ki, maksad veresiyeye yol bırakmamaktır. Çünkü peşin olmazsa ribâ olacaktır. Cennetle müjdelilerden olan Talha, hiç şübhesiz diğer satışlarda olduğu gibi, bu sarraflık satışında da semenin geri bırakılması câizdir zannetmiş olmalıdır. Umer îkaaz edince, bu veresiye para bozma işini bırakmıştır.

77- ALTINI ALTINLA SATMAK BÂBI

١٢٣ــ حدّثنا صَدَقَةُ بنُ الْفَضْلِ قال أخبرَنَا إسْمَاعِيلُ بنُ عُلَيَّةَ قال حدّثني يَحْيَ بنُ أَبِي إِسْحَاقَ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ أَبِي بَكْرَةَ قال قال أَبُو بَكْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ قال رسولُ اللّهِ ﷺ لاَ تَبِيعُوا الذَّهَبَ بالذَّهَبِ إلاَّ سَوَاءً بِسَوَاءٍ والْفِضَّةَ بالْفِضَّةِ إلاَّ سَوَاءً بِسَوَاءٍ وَبِيعُوا الذَّهَبَ بالْفِضَّةِ والْفِضَّةَ بالذَّهَبِ كَيْفَ شِئْتُمْ *

123-.......Ebû Bekre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Altını altınla satmayınız, ancak ikisi müsâvî mikdârda olarak satınız. Gümüşü de gümüşle satmayın, ancak ikisi müsâvî olarak satın. Altını gümüş ile, gümüşü de altın ile* (fazlalıklı veyâ müsâvî) *nasıl isterseniz* (peşin olarak) *öyle satınız"* [207].

٧٨ــ بابُ بَيْعِ الْفِضَّةِ بالْفِضَّةِ

78- GÜMÜŞÜ GÜMÜŞ İLE SATMAK BÂBI

١٢٤ــ حدّثنا عُبَيْدُ اللّهِ بنُ سَعْدٍ قال حدّثنا عَمِّى قال حدّثنا ابنُ أَخِى الزُّهْرِيِّ عنْ عَمِّهِ قال حدّثني سالِمُ بنُ عَبْدِ اللّهِ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ أَبا سَعِيدٍ حدَّثَهُ مِثْلَ ذَلِكَ حدِيثًا عنْ رسولِ اللّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم فَلَقِيَهُ عَبْدُ اللّهِ بنُ عُمَرَ فقال يا أَبا سَعِيدٍ ما هَذَا الَّذِي تُحَدِّثُ عنْ رَسُولِ اللّهِ ﷺ فقال أَبو سَعِيدٍ فِى الصَّرْفِ سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ ﷺ يَقُولُ الذَّهَبُ بالذَّهَبِ مِثْلاً بِمِثْلٍ وَلْوَرِقُ بِالْوَرِقِ مِثْلاً بِمِثْلٍ *

124-....... İbn Şihâb ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Sâlim ibnu Abdillah, babası Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti ki, İbnu Umer'e de Rasûlullah'tan bir hadîs olarak bunun benzeri bir hadîsi Ebû Saîd Hudrî tahdîs etmiştir. Diğer bir defasında Abdullah ibn Umer, Ebû

207 Altın ile altını satmakta esas, satacak olanla satın alınacak olanın ağırlıkça birbirine müsâvî olmalarıdır. Bir de ribâya yol açılmamak için akd meclisinde iki tarafın yeden be-yeden peşin alınıp verilmesidir. Gümüş ile gümüşün satışı da bu şartlarla câizdir. Bu şartlar gözetilmezse fazlası ve müddetlisi ribâ olur; harâmdır. Cinsleri ayrı iki kıymetli mâdeni birbiriyle değiştirmekte ise, müsâvîlik şartı yoktur, fakat peşinlik şartı bâkîdir.

Saîd'e kavuştu da: Yâ Ebâ Saîd, senin Rasûlullah'tan tahdîs etmekte olduğun o hadîs nedir? dedi. Bunun üzerine Ebû Saîd sarraflık (yânî iki nakdin birini diğeriyle değiştirmek) hakkında şöyle dedi: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: *"Altın ile altın, misli misliyle olarak;gümüş ile gümüş de misli misliyle olarak*(değiştirilir)"[208].

١٢٥ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنْ أبِى سَعِيدٍ الخُدْرِىِّ رضى اللّهُ عنه أنَّ رسولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم قال لاَ تَبِيعُوا الذَّهَبَ بالذَّهَبِ إلاَّ مِثْلاً بِمِثْلٍ ولاَ تُشِفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ ولاَ تَبِيعُوا الوَرِقَ بالوَرِقِ إلاَّ مِثْلاً بِمِثْلٍ ولاَ تُشِفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ ولاَ تَبِيعُوا مِنْهَا غَائِبًا بِنَاجِزٍ *

125-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Altını altınla satmayınız, ancak bunlardan bâzısını bâzısı üzerine artırmayarak misli misline* (yânî müsâvî sûrette) *satınız. Gümüşü de gümüşle satmayınız, ancak bunlardan bâzısını bâzısı üzerine artırmaksızın misli misline* (müsâvî sûrette) *satınız. Bunlardan gâib* (yânî müddetlendirilmiş) *olanı da hâzır ve peşin olanla satmayınız"* [209].

٧٩ـ بابُ بَيْعِ الدِّينَارِ بالدِّينَارِ نَسَاءً

79- DÎNÂRIN DÎNÂR İLE MÜDDETE BAĞLANMIŞ OLARAK SATILIŞI BÂBI

١٢٦ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللّهِ قال حدّثنا الضَّحَّاكُ بنُ مَخْلَدٍ قال حدّثنا ابنُ جُرَيْجٍ قال أخبرنى عَمْرُوبنُ دِينَارٍ أنَّ أبَا صَالِحٍ الزَّيَّاتَ أخْبَرَهُ أنَّهُ سَمِعَ أبَا سَعِيدٍ الخُدْرِيَّ رضى اللّهُ عنهُ يَقُولُ الدِّينَارُ بالدِّينَارِ والدِّرْهَمُ بالدِّرْهَمِ فَقُلْتُ لَهُ فإنَّ ابنَ عَبَّاسٍ لاَ يَقُولُهُ فقَالَ أبو سَعِيدٍ سَألْتُهُ فَقُلْتُ سَمِعْتَهُ مِنَ النبىِّ

---

208 İbnu Umer'in Ebû Saîd'den tahkîkli olarak getirdiği bu hadîste, aynı cinsten olan nakidlerin birbiriyle değiştirilmesinde hiçbir fazlalık yapılmayacağı apaçık belirtilmektedir.

209 Ebû Saîd'in hadîsinin bu rivâyet tarîkinde de altının altın ile, gümüşün gümüş ile satış ve değiştirilmesinde fazlalık ve ziyâdelik en açık bir sûrette men' edilmekle berâber, bu sarraflık, alışverişinin peşin para ile yapılması lâzım olup, veresiye muâmele de men' edilmektedir. Bundan da akid yapılan mecliste satılıp alınan şeylerin taraflarca karşılıklı teslîm alınıp verilmesi şartı anlaşılıyor.

صلى اللّهُ عليهِ وسلم أَوْ وجَدْتَهُ فِى كِتَابِ اللّهِ قال كُلَّ ذَلِكَ لاَ أَقُولُ وأَنْتُمْ أَعْلَمُ بِرسولِ اللّهِ ﷺ مِنِّى ولَكِنَّنِى أخبرنِى أُسَامَةُ أَنَّ النبىَّ ﷺ قال لاَ رِبَا إلاَّ فِى النَّسِيئَةِ *

126-....... İbnu Cureyc şöyle dedi: Bana Amr ibnu Dînâr haber verdi; ona da Ebû Sâlih ez-Zeyyât, Ebû Saîd Hudrî'den işitip haber vermiştir: Ebû Saîd:

— Dînâr dînâr ile, gümüş de gümüş ile (artıksız değiştirilir), diyordu.

Ben Ebû Sâlih, Ebû Saîd'e:

— İbnu Abbâs böyle söylemiyor (yânî o fazlada ribâ vardır demiyor da, ribâyı yalnız veresiyeye kasr ediyor), dedim.

Ebû Saîd de:

— Ben İbn Abbâs'a kavuşup bunu sordum ve: Ribâ'nın veresiyeye münhasır olduğunu Peygamber'den mi işittin, yoksa bu hükmü Allah'ın Kitâbı'nda mı buldun? dedim. İbnu Abbâs cevâben: Ben bunların hiçbirini de (yânî Peygamber'den işitmeyi de, Allah'ın Kitâbı'nda bulmayı da) söylemem. Sizler Allah'ın Rasûlü'nü benden daha iyi bilirsiniz. (Allah'ın Kitâbı'nda da böyle bir hüküm bulmuş değilim). Şu kadar ki, Usâme ibnu Zeyd bana, Peygamber(S)'in *"Ribâ* (fazlalıkta değil), *ancak veresiyede cârîdir"* buyurduğunu haber verdi, dedi [210].

---

210 Bu Saîd hadîsini Hâkim, Ebû Hayyân el-Adevî'den daha geniş bir metin ile rivâyet etmiştir: Ebû Hayyân dedi ki: Bir kerre Ebû Miclez'e sarraflık satışının hükmünden sordum. Bana cevâben şöyle dedi: Bir zamânlar İbn Abbâs aynen ve elden ele sarf ve tebdîldeki ribâ ve ziyâdede be's görmezdi. Ribâ ancak veresiyede nehyedilmiştir, der idi. Sonra kendisine Ebû Saîd Hudrî kavuştu. Aralarında yukarıdaki metinde gördüğümüz konuşma cereyân etti. Ve Ebû Saîd: *"Altın altın ile; gümüş gümüş ile; hurma hurma ile; buğday buğday ile; arpa arpa ile elden ele ve misli misline müsâvî olarak satılır. Kim misline bir şey ziyâde ederse, o ziyâde ribâdır"* hadîsini rivâyet etti. İbn Abbâs bu hadîsi işitince "Allah'a tevbe ve istiğfâr ederim" dedi. Bundan sonra İbn Abbâs elden ele olan ribâdan da veresiye gibi şiddetle nehyeder oldu.

Usâme hadîsinin sahîhliğinde âlimlerin ittifâkı vardır. Yalnız Usâme hadîsi ile Ebû Saîd hadîsinin arasını birleştirme husûsunda ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerden birincisi, Usâme hadîsinin mensûh olmasıdır. Ribâ'nın târihî seyrinde evvelâ veresiyecilikte ribâdan nehyedilmiş; *Ribe'l-Fadl*'ın men'i geri bırakılmıştır.

İkinci görüş, "Ribâ yalnız veresiyede nehyedilmiştir" kavliyle altının altın ile veyâ gümüşün gümüşle satış ve değiştirilmesindeki fazlanın cevâzı kasdedilmiyor; belki çeşitli cinslerin sarf ve tebdîlindeki ziyâde, ribâ mâhiyetinde değildir denilmiş oluyor. Hakîkaten altın gümüş ile, gümüş altın ile tebdîl edilir de sarf ücreti olarak bir mikdâr ziyâde verilirse, bu ziyâde ribâ değildir (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî)

٨٠ــ باب بَيْعِ الوَرِقِ بالذَّهَبِ نَسِيئَةً

80- GÜMÜŞÜ GÜMÜŞ İLE MÜDDETE BAĞLANMIŞ OLARAK SATMAK BÂBI

١٢٧ــ حدّثنا حَفْصُ بنُ عُمَرَ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال أخبرنى حَبِيبُ ابنُ أَبِى ثابِتٍ قال سَمِعْتُ أَبا المِنْهَالِ قال سألْتُ الْبَرَاءَ بنَ عَازِبٍ وزَيْدَ ابنَ أَرْقَمَ رضى اللّهُ عنهم عنِ الصَّرْفِ فكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا يَقُولُ هَذَا خَيْرٌ مِنِّى فكِلاَهُمَا يَقُولُ نَهَى رَسولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم عنْ بَيْعِ الذَّهَبِ بالوَرِقِ دَيْنًا *

127-....... Habîb ibnu Ebî Sâbit haber verip şöyle dedi: Ben Ebu'l-Minhâl Yesâr ibn Selâme'den işittim, o şöyle dedi: Ben el-Berâ ibnu Âzib ile Zeyd ibn Erkam(R)'a sarraflıktan sordum. Bu iki sahâbîden herbiri, diğeri hakkında: O benden daha hayırlıdır (yânî daha iyi bilir), diyerek her ikisi de: Rasûlullah (S) va'deye bağlanmış borç olarak altını gümüşle satmaktan nehyetti, diyorlardı [211].

٨١ــ باب بَيْعِ الذَّهَبِ بالوَرِقِ يَدًا بِيَدٍ

81- ALTINI GÜMÜŞLE ELDEN ELE PEŞİN OLARAK SATMAK BÂBI

١٢٨ــ حدّثنا عِمْرَانُ بنُ مَيْسَرَةَ قال حدّثنا عَبَّادُ بنُ الْعَوَّامِ قال أخبرنا يَحْيَ بنُ أَبِى إِسْحَاقَ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمنِ بنُ أَبِى بَكْرَةَ عنْ أَبِيهِ رضى اللّهُ عنه قال نَهَى النبىُّ صلى اللّهُ عليه وسلم عنِ الْفِضَّةِ بالْفِضَّةِ والذَّهَبِ

211 *Bey'u's-Sarf*, sarraflık muâmelesidir ki, iki nakidden birisini öbürü ile satma ve değiştirmedir. Bu satış ve değiştirme, bir mecliste elden ele vermek - almak sûretiyle meşrû'dur. Fakat va'deye bağlanmış veresiye olursa nehyedilmiştir; câiz değildir.

Bu hadîslerde görüldüğü üzere altını altın ile, gümüşü de gümüş ile satıp değiştirmekte harâmlık yoktur. Fakat bu harâm olmamak:

a. Her ikisi de ağırlıkça müsâvî olmak, yânî birisi diğerinden ziyâde olmamak.

b. Bu sarraflık muâmelesinin bir mecliste hâlen ve peşinen verilip teslîm alınması şartıyledir. Bu ikinci şart, bu Berâ hadîsinin sarîhliği gereğince, iki mâdenin satış ve değiştirilmesinde de şarttır. Altının gümüş ile, gümüşün de altın ile tebdîlinde ziyâde bulunması ribâ değildir. Fakat bunlardan birisi vâdeye bağlanırsa, ribâ haramlığı tahakkuk eder.

بالذَّهَبِ إلاَّ سَوَاءً بِسَوَاءٍ وأَمَرَنَا أن نَبْتَاعَ الذَّهَبَ بالْفِضَّةِ كَيْفَ شِئْنَا والْفِضَّةَ بالذَّهَبِ كَيْفَ شِئْنَا *

128-....... Ebû Bekre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) gümüşü gümüş ile ve altını altın ile satmaktan nehyetti, ancak değiştirilecek olan bu aynı cins mikdârların birbirine müsâvî olması hâli müstesnâdır. Peygamber bizlere altını gümüş ile nasıl istersek; gümüşü de altın ile nasıl istersek (yânî müsâvî veyâ fazlalıklı olarak) satın almamızı emir buyurdu [212].

٨٢ ــ باب بَيْع المُزَابَنَةِ وهِىَ بَيْعُ التَّمْرِ بالتَّمْرِ وبَيْعُ الزَّبِيبِ بالْكَرْمِ وبَيْعُ العَرَايا. قال أنسٌ نَهَى النبىُّ ﷺ عنِ المُزَابَنَةِ والمُحَاقَلَةِ

82- KURU HURMAYI YAŞ HURMA İLE; KURU ÜZÜMÜ YAŞ ÜZÜMLE SATMAKTAN İBÂRET OLAN MUZÂBENE SATIŞI VE ARIYYELER SATIŞI BÂBI [213]

Enes ibn Mâlik: Peygamber (S) muzâbeneden ve muhâkaleden nehyetti, demiştir [214].

١٢٩ ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال **حدّثنا** اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبرنِى سالِمُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ قال لاَ تَبيعُوا الثَّمَرَ حَتَّى يَبْدُوَ صَلاَحُهُ ولاَ تَبيعُوا الثَّمَرَ

---

212 Bu Ebû Bekre hadîsi üç bâb önce de geçmişti. Altını altın ile, gümüşü de gümüş ile satmaya " مُرَاطَلَة = Murâtala" denilir. Bütün bu rivâyetler birbirlerini ya tamamlayıcı, veyâ te'yîd edicidirler.

213 *Muzâbene* satışı, daha önce geçen Ibn Umer'in bir hadîsinde anlatılmıştı.

el-Ariyye; ganiyye vezninde, yapraktan ve meyveden soyulmuş çıplak hurma ağacına; ve meyvesi yenilmekle boş kalmış ağaca; ve bir kimse hurmalığını satış ve îcâr ederken akd ve pazarlıktan dışarıda koyup, ifrâz ve istisnâ eylediği ağaca da denir *(Kaamûs Ter.).*

Ariyye, bahçe sâhibinin muayyen bir ağacını diğerlerinden ayırıp, kurutulduğunda ne kadar geleceğini tahmîn ederek, bunu bir akd meclisinde bu tahmîn edilen mikdârda kuru hurmaya satmasıdır. Satıcı kuru hurmayı alır, müşteriye bir ağaç hurmayı teslîm ederdi. Bu nevi' satış ve değiştirme fakîr zirâatçıların kuru hurmaya, öbür tarafın da yaş meyveye ihtiyâcı üzerine beş vesk'a kadar istisnâî olarak müsâade edilmiştir.

214 Bu Enes hadîsi 93. "Olgunlaşmamış yeşil meyvelerin satılması bâbı"nda senediyle gelecektir.

بالتَّمْرِ * قال سالِمٌ وأخبرنى عَبْدُ اللَّهِ عَنْ زَيْدِ بنِ ثَابِتٍ أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ رَخَّصَ بَعْدَ ذَالِكَ فِى بَيْعِ الْعَرِيَّةِ بالرُّطَبِ أَوْ بالتَّمْرِ ولَمْ يُرَخِّصْ فِى غَيْرِهِ *

129-....... İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Sâlim ibn Abdillah, babası Abdullah ibn Umer'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): *"Yaş meyveyi* (kızarmak, sararmak sûretiyle) *yenilmeye elverişli olduğu meydana çıkıncaya kadar satmayınız. Yaş hurmayı da kuru hurma mukaabilinde satmayınız"* buyurmuştur.

Aynı isnâd ile Sâlim şöyle dedi: Yine bana Abdullah ibn Umer, Zeyd ibn Sâbit'ten haber verdi ki, o: Rasûlullah (S) böyle yaş hurmanın, kurusu ile değiştirilmesini nehyettikten sonra, ariyyenin (muayyen bir ağaçtaki yaş hurmanın, yerdeki) yaş veyâ kuru hurma ile değiştirilmesine ruhsat verdi. Bundan başkasında ruhsat vermedi, demiştir [215].

١٣٠ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم نَهَى عنِ الْمُزَابَنَةِ والْمُزَابَنَةُ اشْتِرَاءُ الثَّمَرِ بالتَّمْرِ كَيْلاً وبَيْعُ الْكَرْمِ بالزَّبِيبِ كَيْلاً *

130-....... İmâm Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den, Rasûlullah(S)'ın muzâbene satışından nehy buyurduğunu ve (İbn Umer'in:) Muzâbene, yaş hurmayı ölçekle (tahmîn ederek) kuru hurma ile satın almak, yaş üzümü de kuru üzümle (yine böyle tahmînî) ölçekle satmaktır, dediğini haber vermiştir [216].

١٣١ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ دَاوُدَ بن الحُصَيْنِ عنْ أبِى سُفْيَانَ مَوْلَى ابنِ أبِى أحْمَدَ عنْ أبِى سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ رضى

---

215 Buhârî, bir isnâd ile gelen iki sahâbînin hadîsini, birbirinden ayırarak rivâyet etmiştir. Birisi İbn Umer'in, öbürüsü Zeyd ibn Sâbit'in hadîsidir. İkisinin senedi birdir.

Bâzı müctehidler Abdullah ibn Umer hadîsinden ağaç üstündeki tâze hurmanın kızarmak veyâ sararmak gibi salâh eserleri göstermedikçe satışı câiz olmadığı hükmünü istidlâl etmişlerdir. Bâzıları da, başka bir hadîse dayanarak, mahsûl ağacı üzerinde göründükten sonra satışı câizdir, demişlerdir.

Zeyd ibn Sâbit'in hadîsi, Peygamber'in yaş hurmanın kurusuyla değiştirilmesini nehyettikten sonra halkın ihtiyâcı üzerine ariyyenin yaş ve kuru hurma ile değiştirilmesine müsâade verdiğine açıkça delâlet etmektedir. Ariyyenin lûgat ve örfî ma'nâsı, bundan evvelki hâşiyede verilmişti.

216 Buradaki İbn Umer hadîsi ile Ebû Saîd hadîsi ve içlerindeki ta'bîrlerin açıklaması daha önce de geçmişti. Buradaki başlığa delâletleri açıktır.

اللَّهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليهِ وسلمَ نَهى عنِ المُزابَنَةِ والمُحاقَلَةِ والمُزابَنَةُ اشْتِرَاءُ الثَّمَرِ بالتَّمْرِ فِى رُؤُسِ النَّخْلِ *

131-....... Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) muzâbeneden de muhâkaleden de nehyetti. Muzâbene, ağaçların başlarındaki yaş meyveyi (tahmîn ederek) kuru hurma ile satın almaktır [217].

١٣٢ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال **حدّثنا** أبو مُعَاوِيَةَ عنِ الشَّيْبَانِيِّ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللَّهُ عنهما قال نَهَى النبيُّ صلى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلم عنِ المُحَاقَلَةِ والمُزَابَنَةِ *

132-....... İbn Abbâs (R): Peygamber (S) muhâkaleden ve muzâbeneden nehyetti, demiştir.

١٣٣ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مَسْلَمَةَ قال **حدّثنا** مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ عنْ زَيْدِ بنِ ثابِتٍ رضي اللَّهُ عنهم أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ أرْخصَ لِصَاحِبِ الْعَرِيَّةِ أنْ يَبِيعَهَا بِخَرْصِهَا *

133-....... Bize İmâm Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Zeyd ibn Sâbit(R)'den, Rasûlullah(S)'ın, ariyye sâhibine ariyyesini (yânî ayırdığı ağaçlar üzerindeki yaş hurmayı) ne kadar kuru hurma getireceğini tahmîn ve takdîr etmek sûretiyle satmasına ruhsat verdiğini, tahdîs etmiştir [218].

٨٣ــ بابُ بَيْعِ التَّمرِ على رُؤُسِ النَّخْلِ بالذَّهَبِ والْفِضَّةِ

83- HURMA AĞAÇLARININ BAŞLARI ÜZERİNDEKİ YAŞ HURMALARIN ALTIN VE GÜMÜŞ İLE SATILMASI BÂBI

---

217 *el-Muhâkale*, tarlada olan ekini henüz salâhı meydana çıkmadan satmak, bir tefsîre göre henüz başağında olan ekini anbâr olan buğdaya satmaktır. *(Kaamûs Ter.).*

el-Muhâkale, başağında olan buğdayı, ne kadar geleceğini tahmîn edip o kadar sâfî buğdaya satmaktır (Seyyid Şerîf, *et-Ta'rîfât)*.

Bu satışta da semen ile satılan nesne arasında denklik bilinmediği için nehyedilmiştir.

218 Bu hadîs de küçük lâfız farkıyle geçmişti. Başlığa delîlliği açıktır.

١٣٤ـ حدّثنا يَحْيَ بنُ سُلَيْمَانَ قال حدّثنا ابنُ وهْبٍ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ عنْ عَطَاءٍ وأَبِى الزُّبَيْرِ عنْ جابِرٍ رضي اللّهُ عنهُ قال نَهَى النبىُّ صلّى اللّهُ عليه وسلم عنْ بَيْعِ الثَّمرِ حَتَّى يَطِيبَ ولاَ يُبَاعُ شَيْءٌ مِنْهُ إلاَّ بالدِّينَارِ والدِّرْهَمِ إلاَّ العَرَايا *

134-....... Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), tadı hoş ve güzel oluncaya kadar (ağaç üstündeki) yaş meyveyi satmayı nehyetti ve: *"Olgun yaş meyve ancak dînâr ile, dirhem ile* (yânî altın ve gümüş para ile) *satılır. Yalnız ariyyeler müstesnâdır* (onlar yaş veyâ kuru hurma ile satılabilir)" buyurdu [219].

١٣٥ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ عَبْدِ الوَهَابِ قال سَمِعْتُ مالكًا وسأَلَهُ عُبَيْدُ اللَّهِ بنُ الرَّبِيعِ قال أَحَدَّثَكَ دَاوُدُ عنْ أبِى سُفْيَانَ عن أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللّهُ عنهُ أنَّ النبىَّ ﷺ رَخَّصَ فِى بَيْعِ العَرَايا فِي خَمْسَةِ أَوْسُقٍ أَوْ دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ قال نَعَمْ *

135- Bize Abdullah ibnu Abdilvahhâb tahdîs edip şöyle dedi: Ben İmâm Mâlik'ten işittim. Ubeydullah ibnu'r-Rabî', İmâm Mâlik'e sorup:

— Dâvûd ibnu Husayn, Ebû Sufyân(Kuzmân)'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den; Peygamber (S): *"Ariyyeler satışında beş vesk yâhud beş vesk'ten az mikdâra ruhsat verdi"* hadîsini sana tahdîs etti mi? dedi.

İmâm Mâlik de:

— Evet, diye cevâb verdi [220].

---

219 Hadîs, ağaç üstündeki olmamış henüz koruk hâldeki meyvelerin satışının nehyedildiğini, ağaç üstündeki tadlaşıp olgunlaşan yaş meyvelerin ise altın, gümüş ve diğer herhangi bir şey ve ticâret metâ'ı ile de satılabileceğinin cevâzını göstermektedir. Şu hâlde ağaç başlarındaki hurma ve meyvenin nehyedilmiş olan satışı, yalnız yerdeki yaş ve kuru hurma ve meyvelere münhasır oluyor.

Ariyye satışı -ki bahçe sâhibinin hurma ağaçları arasından mahsûlünü satmak üzere ayırdığı ağaçtır; sâhibi geçimini sağlamak için üstündeki mahsûlü kuruduktan sonra kaç ölçek geleceğini tahmîn ederek, bunu satıp değiştirmedir-; azıklık satışı diyebileceğimiz bu satış, bu hadîse göre, hiçbir kayda tâbi' olmayarak yaş, kuru hurma ile; altın ve gümüş ile; her nevi' eşyâ ve ticâret metâ'ı ile câiz oluyor.

220 Hadîsin sevk şekli ve İmâm Mâlik'in evet lâfzıyle olan tasdîk cevâbı, hadîsi râvîsinden öğrenip alma yollarından arz yolunu göstermektedir. Arz yolu, hadîs

١٣٦ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال قال يَحْيَى ابنُ سَعِيدٍ سَمِعْتُ بُشَيْرًا قال سَمِعْتُ سَهْلَ بنَ أَبِى حَثْمَةَ أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى اللَّهُ عليه وسلم نَهَى عَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ بالتَّمْرِ ورَخَّصَ فِى العَرِيَّةِ أَنْ تُبَاعَ بِخَرْصِهَا يَأْكُلُها أَهْلُهَا رُطَبًا : وقال سُفْيَانُ مَرَّةً أُخْرَى إلاَّ أَنَّهُ رَخَّصَ فِى الْعِرِيَّةِ يَبِيعُهَا أَهْلُهَا بِخَرْصِهَا يأْكُلُونَهَا رُطَبًا قال هُوَ سَوَاءٌ قال سُفْيَانُ فَقُلْتُ لِيَحْيَي وأنا غُلاَمٌ إنَّ أَهْلَ مَكَّةَ يَقُولُونَ إنَّ النبيَّ صلى اللَّهُ عليه وسلم رَخَّصَ لَهُمْ فِي بَيْعِ الْعَرَايَا فقال وما يُدْرِى أَهْلَ مَكَّةَ قُلْتُ إنَّهُمْ يَرْوُونَهُ عَنْ جَابِرٍ فَسَكَتَ قال سُفْيَانُ إنَّمَا أَرَدْتُ أَنَّ جَابِرًا مِنْ أَهْلِ المَدِينَةِ قِيلَ لِسُفْيَانَ ولَيْسَ فِيهِ نَهْيٌ عَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ حَتَّى يَبْدُوَ صَلاَحُهُ قال لاَ *

136- Bize Alî ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Yahyâ ibnu Saîd şöyle dedi: Ben Buşeyr'den işittim; şöyle dedi: Ben Sehl ibn Ebî Hasmete'den işittim: Rasûlullah (S) yaş meyveyi kuru hurma ile satmayı nehyetmiş ve ariyyede (yânı satılmak üzere ayrılan ağaçlarda) satın alanların onu yaş meyve olarak yemeleri için ne kadar kuru hurma tutacağını tahmîn etmek sûretiyle, o kadar hurmaya satılmasına müsâade eylemiştir. Sufyân ibn Uyeyne diğer bir defasında: Ancak Peygamber ariyyede, sâhiblerinin onun getireceği kuru hurma mikdârını tahmîn etmek sûretiyle, alıcıların onu yaş hurma olarak yemeleri için o kadar kuru hurmaya satmalarına ruhsat verdi, demiştir. Buhârî: Sufyân'ın bu iki sözü lâfzan biraz farklı iseler de, ma'nâca bir ve müsâvîdirler, dedi.

Sufyân dedi ki: Ben gencecik bir oğlan çocuğu iken Yahyâ ibn Saîd el-Ensârî'ye:

— Mekke ahâlîsi, Peygamber(S)'in kendileri için ariyyelerin (yânî meyveleri yaş olarak satılmak üzere ayrılmış olan ağaçların) satışına (kayıdsız olarak) ruhsat verdi diyorlar, dedim.

Yahyâ:

— Bunu Mekke ehline bildiren nedir? dedi.

öğrencisinin hadîsi üstâdına okuması ve onun tasdîk edip kendisinden bu sûretle rivâyet etmesine izin vermesidir.

Bu hadîste ariyye, yânî azıklık satışının beş vesk'ı geçmemesi bildirilmiştir. Bu mikdârı geçmemek husûsunda âlimlerin ittifâkı vardır. Bu mikdâr, bir fakîrin ihtiyâcını karşılamaya kâfîdir, denilmiştir.

Evsuk, Vesk'ın cem'idir. Hicâzlılar'a göre 320 rıtl'dır; Irak fakîhlerine göre 480 rıtl'dır. Bu ihtilâfın menşei, bu iki hukûk mektebi mensûblarının sâ' ve müdd mikdârındaki ihtilâflarıdır. Bunu Zekât Kitâbı'nda açıklamıştık.

Ben:

— Çünkü onlar bu hadîsi Câbir'den rivâyet ediyorlar, dedim.

Bunun üzerine Yahyâ sükût etti.

Yine bu isnadla Sufyân: Ben Yahyâ'ya söylediğim bu sözümle ancak Câbir'in Medîneli olduğunu (ve Mekkeliler'in bu hadîsi Câbir'den rivâyet etmekte olduklarını) ifâde etmek istedim, dedi.

İbnu'l-Medînî dedi ki: Sufyân'a:

— Bu hadîste salâhı meydana çıkıncaya kadar yaş meyveyi satmaktan nehy yoktur, denildi.

Sufyân:

— Hayır, yoktur, dedi [221].

٨٤ــ بابُ تَفْسِيرِ الْعَرَايَا

وقال مالِكٌ الْعَرِيَّةُ أنْ يُعْرِيَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ النَّخْلَةَ ثُمَّ يَتَأَذَّى بِدُخُولِهِ عَلَيْهِ فَرُخِّصَ لَهُ أنْ يَشْتَرِيَهَا مِنْهُ بِتَمْرٍ : وقال ابنُ إدْرِيسَ الْعَرِيَّةُ لاَ تَكُونُ إلاَّ بالْكَيْلِ مِنَ التَّمْرِ يَدًا بِيَدٍ لاَ يَكُونُ بالجِزَافِ و مِمَّا يُقَوِّيهِ قَوْلُ سَهْلِ ابنِ أَبِي حَثْمَةَ بالأَوْسُقِ المُوَسَّقَةِ. وقال ابنُ إسْحَاقَ فِي حَدِيثِهِ عَنْ نافِعٍ عَنِ ابنِ عُمَرَ رضي اللَّهُ عنهما كانَتِ العَرَايا أنْ يُعْرِىَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِي مالِهِ النَّخْلَةَ والنَّخْلَتَيْنِ: وقال يَزِيدُ عَنْ سُفْيَانَ بنِ حُسَيْنٍ الْعَرَايَا نَخْلٌ كانَتْ تُوهَبُ لِلْمَساكِينِ فَلاَ يَسْتَطِيعُونَ أنْ يَنْتَظِرُوا بِهَا رُخِّصَ لَهُمْ أنْ يَبِيعُوهَا بِمَا شاؤُا مِنَ التَّمْرِ

84- ARİYYELERİN TEFSÎRİ BÂBI [222]

Ve İmâm Mâlik şöyle dedi:

---

221 Hadîsin burada iki yoldan gelişi, birinin kayıdlı, birinin mutlak oluşu gösterilmiştir.

Yahyâ ibn Saîd'in rivâyeti ile Mekkeliler'in rivâyeti arasındaki ihtilâf yeri, Yahyâ'nın, ariyyelerin satılmasında getireceği kuru hurmanın tahmîni yapılması ve alanların onu yaş olarak yemeleri kaydını getirmesidir. İbn Uyeyne'nin Mekkeliler'den yaptığı rivâyetinde ise, ariyye satışında hiçbir kayıd koymayarak mutlak ruhsatı bildirilmiştir. Yahyâ'nın Sufyân'a: Medîneliler o hadîste takyîd rivâyet ettiler; mutlak mukayyede haml olunur, demesi lâyık olurdu (Kastallânî).

Buhârî bu hadîsi Şirb Kitâbı'nda da; Müslim, Buyû' Kitâbı'nda getirmiştir.

222 *Ariyye*'nin lugat ve ıstılah ma'nâlarından bâzıları daha önce geçen bâblarda verilmişti. Burada bâzı büyük müctehidlerin bunun tefsîri ve çeşitli tatbîki şekillerini bildiren beyânları getirilmiştir. Bu tefsîrler ariyye nevi'lerinin çokluğunu açıkça göstermektedir.

Ariyye bir kişinin diğer bir kişiye, bahçesinin hurmalarından bir ağacın o yılki mahsûlünü bağışlaması; sonra bağışlayan, bağışladığı kimsenin bu hurmaları toplamak için onun bahçesine girmesinden eziyet duymasıdır ki, bu sebeple hibe ediciye, o tâze hurmaları o şahıstan kuru hurma karşılığında satın almasına ruhsat verildi [223].

Muhammed ibn İdrîs eş-Şâfiî de:

Ariyye, ancak beş vesk'ın aşağısında ölçek ile kuru hurma mukaabilinde ve elden ele peşin alınıp verilmekle olur, tahmîn ile olmaz demiştir.

Sehl ibn Ebî Hasme'nin "Vesklendirilmiş veskler" sözü, Şâfiî'nin bu "Tahmîn ile olmaz" görüşünü kuvvetlendiren sözlerdendir [224].

Muhammed ibn İshâk, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den rivâyet ettiği hadîsinde şu tefsîri söyledi:

Ariyyeler, kişinin diğer kişiye kendi malından bir ve iki hurma ağacı bağışlamasıdır [225].

Yezîd ibn Hârûn el-Vâsıtî, Sufyân ibn Huseyn'den olmak üzere şöyle dedi:

Ariyyeler fakîrlere hibe edilmiş olan bir takım hurma ağaçlarıdır ki, bu fakîrler kuru hurmaya ihtiyâçlarından dolayı yaş hurmaların kuru hurma olmasını beklemeye muktedir olamazlardı da kendilerine bu yaş hurmaları (ne kadar kuru hurma getireceğini tahmînden sonra), istedikleri kuru hurma mukaabilinde satmalarına ruhsat verildi [226].

١٣٧ــ **حدّثنا** مُحَمَّدٌ قال أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ المُبارَكِ قال أخبرنا مُوسَى ابنُ عُقْبَةَ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ عنْ زَيْدِ بنِ ثَابِتٍ رضي اللَّهُ عنهُمْ أنَّ رَسولَ اللَّهِ ﷺ رَخَّصَ فِي العَرَايَا أنْ تُبَاعَ بِخَرْصِهَا كَيْلاً. قال مُوسَى بنُ عُقْبَةَ والعَرَايَا نَخلاَتٌ مَعْلُوماتٌ تأتِيهَا فَتَشْتَرِيهَا *

---

223 Buradaki ariyye nevi'lerinden İmâm Mâlik'in tefsîrini İbnu Abdi'l-Berr senediyle rivâyet etmiştir.

224 İmâm Şâfiî'nin tefsîri, kendi *Kitâbu'l-Ümm* adlı eserindedir. Bunu Beyhakî, *el-Ma'rife* kitâbında er-Rabî' tarîkinden nakletmiştir. Sehl'in "Vesklendirilmiş veskler" sözünü Taberî, Leys tarîkinden rivâyet etmiştir.

225 İbn İshâk'ın bu hadîsini Tirmizî; tefsîrini ise Ebû Dâvûd "Bir takım hurma ağaçları" lâfzıyle rivâyet etmiştir.

226 Yezîd ibn Hârûn'un tefsîrini de İmâm Ahmed, ez-Zuhrî'den rivâyet etmiştir.

137-....... Bize Mûsâ ibnu Ukbe, Nâfi'den; o da İbnu Umer'-den; o da Zeyd ibn Sâbit(R)'ten haber verdi ki, Rasûlullah (S) ariy-yeler husûsunda onların kaç ölçek kuru hurma tutacağını tahmîn ve takdîr etmekle satılmalarına ruhsat vermiştir.

Râvî Musâ ibnu,Ukbe: Ariyyeler bir takım hurma ağaçlarıdır ki, sen onların yanına gelirsin de, onların üstündeki yaş hurmaları kuru hurma karşılığında satarsın, demiştir [227].

٨٥ــ باب بَيْعِ الثِّمَارِ قَبْلَ أَنْ يَبْدُوَ صَلاَحُهَا

85- YAŞ MEYVELERİN, SALÂHLARI MEYDANA ÇIKMADAN ÖNCE SATILMALARI(NIN HÜKMÜ) BÂBI

١٣٨ــ وقال اللَّيْثُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ كانَ عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ يُحَدِّثُ عنْ سَهْلِ بنِ أَبِي حَثْمَةَ الأَنْصَارِيِّ مِنْ بَنِي حَارِثَةَ أَنَّهُ حَدَّثَه عنْ زَيْدِ بنِ ثَابِتٍ رضي اللَّهُ عنهُ قال كانَ النَّاسُ فِي عَهْدِ رسولِ اللَّهِ ﷺ يَتَبَايَعُونَ الثِّمَارَ فإِذَا جَذَّ النَّاسُ وَحضَرَ تَقَاضِيهِمْ قال المُبْتَاعُ إِنَّهُ أَصَابَ الثَّمَرَ الدُّمانُ أَصَابَهُ مُرَاضٌ أَصَابَهُ قُشامٌ عاهَاتٌ يَحْتَجُّونَ بِهَا فَقَالَ رسولُ اللَّهِ ﷺ لَمَّا كَثُرَتْ عِنْدَهُ الخُصُومَةُ فِي ذَلِكَ فإِمَّا لاَ فَلاَ تَتَبَايَعُوا حَتَّى يَبْدُوَ صَلاَحُ الثَّمَرِ كالمَشُورَةِ يُشِيرُ بِهَا لِكَثْرَةِ خُصُومَتِهِمْ قال وأَخْبَرَنِي خَارِجَةُ ابنُ زَيْدِ بنِ ثابتٍ أَنَّ زَيْدَ بنَ ثَابِتٍ لَمْ يَكُنْ يَبِيعُ ثِمَارَ أَرْضِهِ حَتَّى تَطْلُعَ الثُّرَيَّا فَيَتَبَيَّنَ الأَصْفَرُ مِنَ الأَحْمَرِ * قال أَبُو عَبْدِ اللَّهِ رَوَاهُ عَلِيُّ بنُ بَحْرٍ. قال **حدّثنا** حَكَّامٌ قال **حدّثنا** عَنْبَسَةُ عنْ زَكَرِيَّاءَ عنْ أَبِي الزِّنَادِ عنْ عُرْوَةَ عنْ سَهْلٍ عنْ زَيْدٍ *

138-....... Ve İmâm Leys ibn Sa'd, Ebu'z-Zinâd Zekvân'dan söy-ledi ki, Urve ibnu'z-Zubeyr, Harîse oğulları'ndan olan Sehl ibnu Ebî Hasmete el-Ensârî'den tahdîs eder idi. o da Zeyd ibn Sâbit'ten tah-

---

227 Bu da Mûsâ ibn Ukbe'nin ariyye tefsîridir. İbnu Ukbe, *ariyye* lâfzının, soyu-nup çıplak olmak ma'nâsına olan *U'râ* ve *I'râ* masdarından değil de, atâ ve ih-sân umuduyla bir adama gidip gelmek ma'nâsına cerâ vezninde *Arâ* masdarın-dan olduğunu ifâde etmiştir. Bu da olabilir (Kastallânî).

el-I'râ: Bir adamı soymak, meydan gibi sütresiz sahrâ ve arsada gitmek; kezâ onda ikaamet eylemek ma'nâsınadır. Ve ağacın bir senelik hurmasını muh-tâca bağışlamak ma'nâsınadır ki, o sene ağaç onda âriyet olur *(Kaamûs Ter.)*.

dîs etmiştir. Zeyd ibn Sâbit (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamânında bâzı insanlar henüz olgunlaşmamış yaş hurmaları (ağaç üstünde tahmîn ederek) alırlar, satarlardı. Bu insanlar mahsûlü kesip de hakları ödeşmeleri zamânı gelince, müşteri: Mahsûle duman dokundu; herhangi bir hastalık isâbet etti; korukları bozup dökülmelerine sebeb olan bir hastalık geldi; meyvelere bir takım âfât ve ayıplar ârız oldu diyerek, bu hastalıklar sebebiyle da'vâya ve husûmete girişirlerdi. Rasûlullah'ın huzûrunda bu konudaki da'vâ ve husûmetler çoğalınca, Rasûlullah (S): *"Mâdem ki siz erişilmemiş mahsûlün alışverişini bırakmayarak da'vâlaşmaya düşüyorsunuz, bir daha hurma meyvesini ağaç üstünde salâhı meydana çıkıncaya kadar alıp satmayınız"* buyurdu.

Zeyd ibn Sâbit devâmla: Rasûlullah'ın bu nehyi, meşveret mâhiyetinde idi. Bununla halk arasında bu nevi' alım satım yüzünden meydana gelen husûmetin çokluğuna işâret ediyordu, demiştir.

Hadîsin râvîlerinden Ebu'z-Zinâd: Zeyd ibn Sâbit'in oğlu Hârice (ki Yedi Fakîh'ten biridir), bana: Babam Zeyd ibn Sâbit, Süreyyâ yıldızı doğuncaya ve böylece mahsûlün sarısı kırmızısından seçilinceye kadar kendi arâzîsinin meyvelerini satmazdı, diye haber verdi, demiştir.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Bu hadîsi Alî ibnu Bahr (234) rivâyet edip, sened şöyle dedi: Bize Hakkâm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Anbese, Zekeriyyâ'dan; o da Ebu'z-Zinâd'dan; o da Urve'den; o da Sehl ibn Ebî Hasmete el-Ensârî'den; o da Zeyd ibn Sâbit'ten[228].

١٣٩ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نَافِعٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عنْ بَيْعِ الثِّمارِ حَتَّى يَبْدُوَ صَلاَحُهَا نَهَى الْبَائِعَ والمُبْتَاعَ *

228 Buhârî bu başlığında, olgunlaşmadan önce meyve satışının câiz olup olmaması husûsunda müctehidler arasında görüş ayrılıkları bulunduğu için, hiçbir hüküm bildirmemiş, sâdece bu konuda gelen hadîsleri vermekle yetinmiştir.

Ebû Dâvûd'un Atâ ibn Ebî Rebâh tarîkiyle Ebû Hureyre'den merfûan gelen bir hadîsinde *"Süreyyâ yıldızı sabâh vakti doğduğu zamân, Hicâz beldelerinde hurma mahsûlünden bir nevi' illetler ve âfâtlar zâil olur"* buyurulmuştur. Ebû Hanîfe'nin Atâ ibn Ebî Rebâh'tan rivâyetine göre Süreyyâ yıldızının fecr vakti doğması, yaz mevsiminin evvelinde vâkı' olur. Bu mevsim, Hicâz beldelerinde güneşin harâreti şiddetlendiği ve hurma mahsûlünün kemâle başladığı bir zamândır. Hakîkatte mu'teber olan, hurmanın kemâle ermesidir. Süreyyâ yıldızının şafakla doğması, meyvenin kemâle ermesine alâmet kılınmıştır.

Zeyd ibn Sâbit'in "Meşveret gibi" sözü, hadîsteki nehyin kesin bir nehiy olmayıp, müşâvere mâhiyetinde olduğunu ve bundan dolayı cevâza delâlet edeceğini gösterir. Şu kadar var ki, hadîsin râvîsi Zeyd ibn Sâbit'in kendi mahsûlünü erişmeden satmaması, nehyi takvîye eder.

139-....... Bize İmâm Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) yaş meyveleri salâhları meydana çıkıncaya kadar satmaktan nehyetmiş, bundan satıcıyı da, satın alıcıyı da nehyeylemiştir.

١٤٠ ـ حدّثنا ابنُ مُقَاتِلٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ قال أخبرنا حُمَيْدٌ الطَّوِيلُ عَنْ أَنَسٍ رضى اللَّهُ عنه أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى أنْ تُبَاعَ ثَمَرَةُ النَّخْلِ حَتَّى تَزْهُوَ * قال أَبُو عَبْدِ اللَّهِ يَعْنِى حَتَّى تَحْمَرَّ *

140-....... Enes(R)'ten (şöyle demiştir): Rasûlullah (S), meyvesi alacalanıncaya (kızarıncaya) kadar hurma ağacının meyvelerinin satılmasını nehyetti.

Ebû Abdillah el-Buhârî: Hadîsteki "Hattâ tezhuve" lâfzıyle "Alacalanıncaya (kızarıncaya) kadar" demek istiyor, dedi [229].

١٤١ ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال **حدّثنا** يَحْيَي بنُ سَعِيدٍ عنْ سَلِيمِ بنِ حَيَّانَ قال **حدّثنا** سَعِيدُ بنُ مِينَاءَ قال سَمِعْتُ جَابِرَ بنَ عَبْدِ اللَّهِ رضى اللَّهُ عَنهما قال نَهَى النبيُّ ﷺ أنْ تُبَاعَ الثَّمَرَةُ حَتَّى تُشَقِّحَ فقِيلَ وما تُشَقِّحُ قال تَحْمَارُّ وتَصْفَارُّ ويُؤْكَلُ مِنْهَا *

141-....... Câbir ibn Abdillah (R): Peygamber (S) meyve (koruğu) renklenmeye başlamadıkça satılmasını nehyetti, demiştir. Hadîsin râvîlerinden biri tarafından: Meyve nasıl "Tuşakkıhu" eder? diye soruldu. Râvî Saîd ibn Minâ yâhud Câbir: Meyve, nev'ine göre kızarmağa yâhud sararmağa başlar da böylece ondan yenilmek devri girer, demiştir [230].

---

229 Bu Abdullah ibn Umer ve Enes hadîslerinin başlığa delâletleri açıktır. Peygamber, satıcıyı, kardeşinin malını bâtıl yolla yememesi için; müşteriyi de kendi malını zâyi' etmemesi için bu nevi' alışverişten nehyetmiştir.

230 *Teşakkuh,* meyvenin rengi cinsine göre sarılığa veyâhud kırmızılığa dönmektir. *Şukha* da kırmızılıkta hâlis renktir (Kirmânî).

Ihmirâr ve *Isfirâr,* kırmızılığın ve sarılığın koyulaşmadan meyvede ilk göründüğü bir devirdir. Bu devirde meyvenin rengi kararsız bir hâlde değişmeye ma'rûzdur (Hattâbî).

Hattâbî'nin bu ta'rîfi, hadîsteki "Teşakkuh"un lugat ma'nâsına ve hadîsin ikinci râvîsi Saîd ibn Mînâ'nın bu kelimeyi ta'rîfine uygundur. Hattâ her yerde, her devirde, her nevi' meyvenin ağacı üstünde iken alım satımı, ekseriyetle meyvelerin koruk hâlinden kurtulup olgunlaşma devrine girdiği bir sırada vâkı' olur.

٨٦ ـــ باب بَيْعِ النَّخْلِ قَبْلَ أنْ يَبْدُوَ صَلاَحُهَا

86- HURMA AĞACININ (YÂHUD MEYVELİ AĞACIN) MEYVELERİNİN SALÂHI MEYDANA ÇIKMADAN ÖNCE SATILMASI(NIN HÜKMÜ) BÂBI [231]

١٤٢ ـــ حدّثنى عَلِىُّ بنُ الْهَيْثَمِ قال حدّثنا مُعَلًّى حدّثنا هُشَيْمٌ قال أخبرنا حُمَيْدٌ قال حدّثنا أنَسُ بنُ مالِكٍ رضى اللّٰهُ عنهُ عنِ النبىِّ ﷺ أنَّهُ نَهَى عنْ بَيْعِ الثَّمَرَةِ حَتَّى يَبْدُوَ صَلاَحُهَا وعنِ النَّخْلِ حَتَّى يَزْهُوَ قِيلَ وما يَزْهُو قال يَحْمارُّ أوْ يَصْفَارُّ *

142-....... Enes ibn Mâlik (R), Peygamber(S)'in, salâhı meydana çıkıncaya kadar meyve satışından; ve yine alacalanıncaya kadar meyveli hurma ağacını satmaktan nehyettiğini tahdîs etmiştir. "Yezhu" lâfzının ma'nâsı nedir? denildi. Kızarması yâhud sararmasıdır, dedi [232].

Âlimler cumhûru hadîslerdeki nehyi, tahrîme; Ebû Hanîfe de kerâhete hamletmiştir.

Meyvelerin salâhı Ebû Hanîfe'ye göre meyvenin ağacında tamâmiyle belirmesidir; ister yemeğe elverişli olsun, ister olmasın. Şâfiî'ye göre yenilmeye elverişli olmasıdır.

231 Bu, bundan önceki bâbın mukaabilidir. O bâb da hurmadan başka, bütün meyveli ağaç meyvelerinin salâhları zamânında satılmasına dâir idi; bu ise yalnız hurma ağacı ve meyvesiyle ilgilidir.

Bu satış üç kısma ayrılır:

a. Hurmasız, yalnız ağacın satışı;

b. Ağaçsız, yalnız hurma meyvesinin satışı;

c. Meyvesiyle berâber hurma ağacının satışıdır.

Bunlardan birincisi -ki sırf ağacın satışıdır-, meyvesinin salâhıyle kayıdlı değildir. Fakat ikinci ve üçüncü satışlar, meyvenin salâhı meydana çıkmakla kayıdlanmıştır (Kastallânî).

232 Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Hadîste "Yezhu" lâfzının ma'nâsını soranın ve sorulanın kim olduğu bildirilmemiştir. Bundan beş bâb sonra gelecek olan Enes hadîsinde Humeyd: Biz Enes'e onun Zehv'i nedir? dedik. Enes: Kızarır, dedi şeklinde bir beyân vardır. Müslim'in bu vecihden rivâyetinde de: Enes'e bunu sordum, şeklindedir (Kastallânî).

(Kitâbu'l-Buyû'nun Devâmı Beşinci Cilddedir)

"Hitamuhu misk" (et-Tatfif: 26) *olması niyâzıyle*
Dördüncü Cildin Sonu

İÇİNDEKİLER

KİTÂBU'L-HACC'IN DEVÂMI
(Hacc Kitâbı'nın Devâmı)

28- EBVÂBU'L-UMRE
(Umre Bâbları)
(32 Hadîs)

29-EBVÂBU'L-MUHSAR ve CEZÂİ'S-SAYD (Men' Olunan Kimse ve Avlanma Cezâsı Bâbları) (58 Hadîs)

30-FADÂİLU MEDÎNE
(Medîne'nin Fazîletleri)
(24 Hadîs)

31-KİTÂBU'S-SAVM
(Oruç Tutmak Kitâbı)
(114 Hadîs)

32-KİTÂBU'S-SALÂTİ'T-TERÂVÎH
(Terâvîh Namâzı Kitâbı)
(15 Hadîs)

33-EBVÂBU'L-İ'TİKÂF FÎ AŞRİ'L-EVÂHİR
(Ramazânın Son On Gününde İ'tikâf Bâbları)
(21 Hadîs)

34-KİTÂBU'L-BUYÛ'
(Alışverişler Kitâbı)
(180 Hadîs)